

NOVATIANI

Presbyteri Romani

OPERA

Quæ supersunt omnia,

Post JACOBI PAMELII Brugenſis recenſionem, ad Antiquiores Editiones caſtigata, & a multis mendis expurgata: Illuſtrata etiam copioſiſſimis Obſervationibus & Notis, in quibus totum argumentum Auctoris de REGULA FIDEI ex veterum PATRUM monimentis late diſcutitur.

Præmittitur Diſſertatio de FILII DEI Homouſio, ſive Coeſſentialitate uni DEO PATRI.

Studio JOANNIS JACKSON, Eccleſiæ Anglicanæ Presbyteri, & de Wherwell Comitatu Hantonæ Præbendarii.

L O N D I N I:

Typis J. DARBY & T. BROWNE; & Impenſis JOHANNIS NOON in Vico dicto Cheapſide, juxta Sacellum Metaxariorum.

M.DCC.XXVIII.

VOLUME 1

First Part

OF THE

History of the

People of the
North American
Indians
from the
first discovery
to the present
time

By
J. G. Barrow

London
Printed by
J. G. Barrow

LONDON

Printed by
J. G. Barrow

MDCCXXV

- 4 -

A D
 NOVATIANI
 SCRIPTA
 PRÆFATIO.
 LECTORI.

CUM scriptorum Auctoris nostri maximam partem hoc est, *de Trinitate librum* quem sub *Novatiani Presbyteri Romani* nomine jam edidi, alii olim *Tertulliano* adjudicarunt & inter opera ejus inseruerunt; alii *Cypriano* adscripserunt & inter epistolas illius publicaverunt; non alienum esse videbitur pauca dicere quæ me moverunt ut hunc libellum cæteraq; una conjuncta *Novatiano* auctori vindicarem.

Tertulliani certe non potuit esse hic *de Trinitate* liber, quomodo arbitratus est *Rufinus*; utpote qui neq; stylo illius congruit,

¹ Apol. pro Orig.

(cum hic Afer acri & aspera, noster vero molli & facili oratione gaudeat ;) neq; ætati convenit, cum Hæreseos *Sabellianæ* facta sit mentio, quæ non nisi post *Tertulliani* mortem exorta esset : nec citationibus scripturarum consentiunt nostri & *Tertulliani* scripta ; ex quo *Tertulliano* auctori merito abjudicandus est iste liber, & magno errore cæspitavit *Rufinus*, de quo illum arguit ¹ *Hieronymus*. *Cypriano* quidem neq; stylo neq; doctrina neq; tempore, quantum constat, absimile aliquid hoc opus profitetur ; sed tamen scripturarum citatione ab illo discrepat : neq; illi veterum aliqui nisi ex *Macedoniana* parte quidam attribuerunt ; & expressis verbis adfirmat ² *Hieronymus* librum nec *Tertulliani* nec *Cypriani* esse, sed inscribi titulo *Novatiani* & illius esse. Unde cum *Pamelio* & *Cavio* & aliis *Novatiano* auctori adscribere non addubitavi. Hunc libellum *Novatiano* Presbytero Romano [quem cum *Novato* famoso *Carthaginensi* Presbytero male confundebant Græci & etiam nonnulli Latini scriptores] jam vindicatum ³ *Hieronymus* vocat grande volumen [μέγα τεῦχος] *de Trinitate*, quasi epitomen operis *Tertulliani* faciens, quod pleriq; nescientes *Cypriani* existimant. Unde quis concludere potest scripsisse *Tertullianum* librum quen-

¹ Apol. adversus *Rufin.*

² Ibid.

³ Catalog. Script. Eccles.

P R Æ F A T I O.

dam de Trinitate quem imitatus est *Novatianus*, & quocum aliqui confundebant hoc nostri auctoris scriptum. *Tertulliani* opus certe non fuit illud contra *Praxeam* exaratum, sed alterum quodpiam jamdudum deperditum. Quod vero, cum non adeo magnus sit hic nostri liber, *grande volumen* dixit *Hieronymus*, non mirum est; quia quodlibet scriptum appellatur volumen: & tres libros in quos dividitur libellus *Theophili* Episcopi *Antiochensis* ad *Autolycum* vocat *Hieronymus* tria volumina, quæ tamen magnitudine vix excedunt nostri de Trinitate unum librum sive volumen. De *cibis Judaicis Epistola*, quam schedis de Trinitate adjunxi, licet a quibusdam codicibus *Tertulliano* tributæ & cum operibus illius excudi solitæ, non est ut *Novatianum* germanum auctorem nominare dubitemus. Non constat *Tertullianum* opus aliquod de *cibis Judaicis* edidisse; nec simile aliquod habet hoc nostri stylo illius, & scripturas aliter verfas citat: testatur vero *Hieronymus* *Novatianum* Presbyterum *Romanum* scripsisse librum de *cibis Judaicis*; & hunc de quo agimus illum esse, & auctoris eloquium & styli proprietatem (ut *Hieronymus* loquitur) demonstrat. Nitida enim & facilis est in hoc oratio, sicut & in altero de Trinitate tractatu; & eadem fere phrasés, pe-

† Catalog. Scrip. Eccles.

culiaries licet, in utroq; describuntur. Sic
procurare ueliciis occurrit *lib. de Trin. c. 1.*
 & *procurare ventri* est in *epist. de cib. Ju-*
daic. c. 6. Sic etiam legimus *sacrilega*
convitia Hæreticorum, de Trin. c. 30. &
sacrilegas calumnias hæreticorum, cib. Ju-
daic. c. 1. & alia hujusmodi paria in utroq;
 opere. Ad hæc *Pamelii* editoris hujus o-
 peris doctissimi judicium addere fas sit: di-
 cit ipse; “ *Tertulliani* hanc epistolam
 “ (quantumvis ei adscribatur in catalogo
 “ bibliothecæ Corbeiensis) non esse, tum
 “ ex stylo & scripturis aliter translatis, satis
 “ constat; tum etiam quod *secessus* fui
 “ persecutionis tempore meminerit, qualem
 “ *Tertullianus* ubiq; impugnat, & maxime
 “ libro *de fuga in persecutione, Cypriano*
 “ adscribendam aliquando existimavimus ob
 “ similem inscriptionem & initium cum
 “ libro illius *de spectaculis*; sed in reli-
 “ quis stilo illius non convenire animad-
 “ vertimus. *Novatiano* itaq; adscribere
 “ maluimus, tum quod *Hieronymus epist.*
 “ 123 *ad Damasum de 5 quæst.* scribat,
 “ Latino sermone a *Novatiano* editas quæ-
 “ tiunculas *de animalibus mundis & im-*
 “ *mundis*: tum quod idem in catalogo
 “ Scriptorum Ecclesiasticorum, & ejus in-
 “ terpres *Sophronius* & post eos *Honorius*
 “ *Augustudunensis* ac *Trithemius* inter ejus
 “ scripta unum *de cibis Judaicis* recenseant:
 “ quod etiam titulo *Epistolæ* insignitum
 “ fuisse

“ fuisse colligitur ex epistola ejusdem *Hieronymi* 21 *ad Paulum Concordiensem*,
 “ ubi opuscula illius *epistolas* nuncupat.”

Quod ad epistolam primam nomine cleri Romani ad *Cyprianum* scriptam attinet, testatur ipse *Cyprianus* quædam ex illa describens, & ab illo *Pacianus*, exaratam esse *Novatiano* scribæ officio fungenti; ideoq; operibus ejus inferendam non incommodum duxi. Addidi deniq; epistolam alteram quam ad *Cyprianum* scripserat Clerus Romanus, an vero *Novatiano* scriba, non constat: sed quoniam utræq; eandem rem tractant, & sub eodem fere tempore erant conscriptæ, & similem plane stilum profecerunt, ita ut ab eodem calamo exaratas esse merito quis suspicetur; ut utraq; in uno codice excuderetur non inutile cogitavi. Hæ duæ epistolæ inter *Cyprianicas* extant numeratæ 30 & 31, secund. edit. *Rigalt.* & *Oxon.* 30, 36.

Postquam *Novatianum* aliena domo & nomine diu occultum foras eduximus, & suo nomini & operibus propriis restituimus; disquirendi locus erit aliqua de origine & moribus auctoris; quo etiam tempore scripsit, & de scriptorum momento; deniq; secundum editorum morem, quid alii in suis

¹ Epist. ad *Antonian.*

vatianus & scripsit & suasit

² Epist. 3. cont. *Novatianos*, in qua dicit, quod No-

& legit. apud Bib. Patr.

fecerint
præstitum

editis fecerunt, & quid ego in hac nostra
editione præstiti.

De anno quo natus fuerit *Novatianus*, non constat; sed quoad Patriam, si ¹ *Philostorgio* historico fides sit, ex gente *Phrygum* ortum duxit: sed unde hanc de illo historiam hauserit, nescit *Photius*. Forte illum esse natione Phrygem originem habuit opinio, ex eo quod *Novatiani* dogmatum de lapsis poenitentibus ad communionem Ecclesiæ non admittendis *Phryges* in primis essent cultores, sicuti nos condocerunt ² *Socrates* & ³ *Sozomenus*. Rationem quidem attulit ⁴ *Valesius* multos sectatores doctrinæ in *Phrygia* habuisse *Novatianum*, eo quod ex *Phrygum* gente ortus fuisset: sed de hac ratione prorsus silent *Socrates* & ab illo *Sozomenus*, & meliorem causam reddit prior, nempe quod, literis *Novatiani* de schismatis causa ad *Phrygum* provincias perlatis, illius severiori disciplinæ moribus & ingenio suopte erant propensiores. Et indubitatum (ut ego arbitror) est, *Socratem* & *Sozomenum* non existimavisse illum de *Phrygia* oriundum, certe dicturos si rem cognovissent. Sed de patria *Novatiani* nihil est ut immoremur. Consentunt autem omnes ex *Stoico* Philosopho Christiani nomen illum induisse *Romæ*, & ad presby-

¹ Hist. Eccles. lib. 8. c. 15.

⁴ Ad Socrat. Hist. Eccles.

² Hist. Eccles. lib. 4. c. 28. lib. 4. c. 28.

³ Hist. Eccles. lib. 6. c. 24.

terii gradum in Ecclesia Romana contra morem Ecclesiasticum, utpote in lecto baptizatum, evectum fuisse singulari Episcopi gratia id a clero & populo postulantis propter eximium (ut probabile est) viri ingenium, bonos mores & eloquentiam qua magnopere pollebat. Vir quidem erat [ut de illo testatur ' Hieronymus] *eloquentissimus*, in scripturis etiam veratissimus; & tam in extera quam in Ecclesiastica doctrina magnopere exercitatus. Inter compresbyteros & totum Clerum Romanum habuisse illum principalem locum & honorem vel inde apparet, quod suadente & scribente illo, epistola ad *Cyprianum* de maximæ rei causa missa esset a Clero Romano: & quod in secessu persecutionis ergo plebs & Ecclesiæ coetus opem & consilium ab illo ' frequentibus literis efflagitarunt; quod illis lubenti & alacri animo & compari caritatis affectu remisit. Confessionis gloriam illi attribuit ' Eusebius; & martyrii corona redimivit ' Socrates. Fatendum est quidem hunc egregium virum, qui tum scriptis tum exemplo suo utilem Ecclesiæ operam navaverat, humanis infirmitatibus fuisse implicitum, &

¹ Epist. ad Damas. de quinq; quæst.

² Vid. cib. Judaic. c. 1.

³ In Chronico.

⁴ Socratis verba sunt; ἀλλ' ἔτος μὲν ὕστερον ἐπὶ Οὐαλεριανῷ τῷ βασιλεῶς διωσµὸν κατὰ Χριστιανῶν κινήσαν-

τος, ἐμαρτύρησεν. Hist. Eccles. lib. 4. c. 28. Hæc persecutio Ecclesiam invasit anno 257. Sed Valesius *Novatianum* non mortis martyrium pro fide passum, sed confessionis martyrio tantum perfunctum fuisse voluit.

fuert
hæretic,

foedo schismate non uno seculo confarciendo, impulsu *Novati* Carthaginienſis Presbyteri, ſecum multos tam ex clero quam ex laicis, tam ex orientali quam ex occidentali Eccleſia maculaſſe. Cujusmodi fuit hoc ſchiſma, & unde Originem traxit, ſatis notum eſt omnibus res Eccleſiaſticas verſantibus, & ex omnibus¹ hiftoricis poteſt cognosci. Hoc tamen interim obſervatu dignum eſt, quod neq; ² *Cornelius* cujus Epiſcopatum arroganter invaſit; neq; ³ *Cyprianus*, infenſiſſimi licet in illum ambo, alienæ a regula fidei doctrinæ dicam illi impingunt; aut novi alicujus dogmatis cauſati ſunt præter crudelem & implacabilem ſententiam, qua docuit & inſtabat Eccleſiæ pacem & veniam poenitentibus lapſis ad mortem uſq; denegandam: propter quam doctrinam & ab Eccleſia ſe ſegregavit, & a *Cornelio* cum ſynodali ſuffragio ab illa pulſus fuit. Sed teſtimonium de illius orthodoxia perhibet ⁴ *Sozomenus*: ſcil. *Novatus*——poenitentes quidem (i. e. lapſos) ad communionem non admisit; idq; ſolum ab illo innovatum eſt. ⁵ *Hieronymus* quidem & ⁶ *Rufinus* Novatianum criminan-

¹ Euseb. Hist. lib. 6. c. 43. Socrat. lib. 4. c. 28. Soz. lib. 6. c. 24. Epiph. Hæret. 59. Theodoret. Hæret. Fab. Ambros. de Poenitent. Pacian. Epist. vid. etiam Cyp. Epist. ad Antonian. &c.

² Apud Euseb. Hist. lib. 6. c. 43. in quo vide hiftoriam schismatis *Novatiani*.

³ Vid. Epist. ad Antonian.

⁴ Verba ſunt; Ναυάτος — ὅς μελαμειμένους ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν εἰς κοινωνίαν ἡ προσηύδο, καὶ ἴτε μόνον ἐκαὶ νόθους Hist. lib. 6. c. 24.

⁵ Apol. 2. adv. Rufin.

⁶ Apol. pro Orig.

tur quasi reprehensibilem quoad veritatem fidei ; sed injuriosam illorum calumniam confutant scripta illius, & catholicam doctrinam usquequaq; tenuisse agnoscunt tam veteres, quam recentiores etiam, quales *Bullus* nostras doctiss. & *Cavius*, de quibus nulla potest esse suspicio, ne *Novatiano* studiose faverent, aut in illius partes venirent.

Nunc pergendum est & tempus inquirendum, quo scripta ediderit *Novatianus*. Epistola *de cibis Judaicis* & literæ ad *Cyprianum* scriptæ ætatem suam nobis diserte indicant. Priorem scripsit efflagitante plebe Romana, cum sub persecutione *Deciana* [quæ exorta esset Romæ anno 249 exeunte, & post annum deferbuit ineunte anno 251] secessisset ; quod plane innuit in primo Epistolæ capite : adeo ut hæc scriberetur anno 250 forte sub finem anni. Ex hac vero Epistola abstergere licet calumniam quam ex rumore falso contra *Novatianum* struxisse visus est *Cornelius* Romæ Episcopus in epistola apud *Eusebium* ; in qua scribit *Novatianum* tempore persecutionis in cubiculo inclusum egredi recusasse ut fratribus auxilio indigentibus succurreret ; & Diaconis ad id hortantibus respondisse, se non amplius velle esse Presbyterum, & alterius philosophiæ desiderio teneri. Huic plane contradicit Epistola ipsa *Novatiani* in hoc secessu scripta ; in qua agnoscit officium debitum, &

¹ Hist. Eccles. lib. 6. c. 43.

fuerit
hæretic,

foedo schismate non uno seculo confarciendo, impulsu *Novati* Carthaginienſis Presbyteri, secum multos tam ex clero quam ex laicis, tam ex orientali quam ex occidentali Ecclesia maculasse. Cujusmodi fuit hoc schisma, & unde Originem traxit, fatis notum est omnibus res Ecclesiasticas versantibus, & ex omnibus historicis potest cognosci. Hoc tamen interim observatu dignum est, quod neq; ¹ *Cornelius* cujus Episcopatum arroganter invasit; neq; ² *Cyprianus*, infensissimi licet in illum ambo, alienæ a regula fidei doctrinæ dicam illi impingunt; aut novi alicujus dogmatis causati sunt præter crudelem & implacabilem sententiam, qua docuit & instabat Ecclesiæ pacem & veniam poenitentibus lapsis ad mortem usq; denegandam: propter quam doctrinam & ab Ecclesia se segregavit, & a *Cornelio* cum synodali suffragio ab illa pulsus fuit. Sed testimonium de illius orthodoxia perhibet ³ *Sozomenus*: scil. *Novatus*——pœnitentes quidem (i. e. lapsos) ad communionem non admisit; idq; solum ab illo innovatum est. ⁴ *Hieronymus* quidem & ⁵ *Rufinus* Novatianum criminan-

¹ Euseb. Hist. lib. 6. c. 43. Socrat. lib. 4. c. 28. Soz. lib. 6. c. 24. Epiph. Hær. 59. Theodoret. Hær. Fab. Ambros. de Poenitent. Pacian. Epist. vid. etiam Cyp. Epist. ad Antonian. &c.

² Apud Euseb. Hist. lib. 6. c. 43. in quo vide historiam schismatis *Novatiani*.

³ Vid. Epist. ad Antonian.

⁴ Verba sunt, Ναυάτος — ὅς μετὰ μελενμένους ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν εἰς κοινωνίαν ἡ προσέβη, καὶ ἴστο μόνον ἐκαὶ νοῖομεν Hist. lib. 6. c. 24.

⁵ Apol. 2. adv. Rufin.

⁶ Apol. pro Orig.

tur quasi reprehensibilem quoad veritatem fidei ; sed injuriosam illorum calumniam confutant scripta illius, & catholicam doctrinam usquequaq; tenuisse agnoscunt tam veteres, quam recentiores etiam, quales *Bullus* nostras doctiss. & *Cavius*, de quibus nulla potest esse suspicio, ne *Novatiano* studiose faverent, aut in illius partes venirent.

Nunc pergendum est & tempus inquirendum, quo scripta ediderit *Novatianus*. Epistola *de cibis Judaicis* & literæ ad *Cyprianum* scriptæ ætatem suam nobis diserte indicant. Priorem scripsit efflagitante plebe Romana, cum sub persecutione *Deciana* [quæ exorta esset Romæ anno 249 exeunte, & post annum deferbuit ineunte anno 251] secessisset ; quod plane innuit in primo Epistolæ capite : adeo ut hæc scriberetur anno 250 forte sub finem anni. Ex hac vero Epistola abstergere licet calumniam quam ex rumore falso contra *Novatianum* struxisse visus est *Cornelius* Romæ Episcopus in epistola apud *Eusebium* ; in qua scribit *Novatianum* tempore persecutionis in cubiculo inclusum egredi recusasse ut fratribus auxilio indigentibus succurreret ; & Diaconis ad id hortantibus respondisse, se non amplius velle esse Presbyterum, & alterius philosophiæ desiderio teneri. Huic plane contradicit Epistola ipsa *Novatiani* in hoc secessu scripta ; in qua agnoscit officium debitum, &

* Hist. Eccles. lib. 6. c. 43.

curam susceptam & ministerii impositam personam plene & cum magna sollicitudine *ne absentia* jacturam plebi fideli intulerit; & quantum potuit, literis pastoris vice perfunctus est. Nec minima quidem ex parte probabile est *Novatianum* Presbyterii dignitatem immo & religionem Christianam abdicasse, [quod non obscure designant verba epistolæ *Cornelii*] & ad exteram philosophiam se denuo revocasse; cujusmodi criminis *Cyprianus* inter omnia opprobria contra illum exaggerata *Epist.* 57. non inculcavit: sed & illius mores etiam tunc persecutionis causa delitescantis, & postea glorioso martyrio perfurgentis hanc criminationem abunde redarguunt.

Alteræ duæ epistolæ scriptæ fuerunt sub idem fere tempus. Illa cujus scriba erat *Novatianus* exarata fuit, ut indicat ipsa, sede Romana vacante per mortem *Fabiani* quam martyrio obivit anno 250 ineunte, & (ut dicitur) decimatertia Calend. Feb. ideoque anno 250, forte sub medio anni, cum *Novatianus* adhuc Romæ cum Clero una consisteret. Altera vero ad *Cyprianum* missa a Clero Romano an paulo ante prædictam an paulo post illam conscripta fuerat, incertum videtur.

Statuendum restat (quantum possumus) quo tempore conscripsit *Novatianus* librum *de Trinitate*: & cum *Pamelio* omnino arbitror ego illum hoc opus composuisse, an-

tequam in schisma incideret, quod fuit inceptum anno 251. Aliter quidem judicat doctiss. *Cavius*, hac ductus ratione, quod hæreseos *Sabellianæ* meminit, quæ (ut dicit *Cavius*) circa an. 257 exorta esset. Sed quomodo probaverit *Cavius* Sabellium propter hæresin non esse notum ante an. 257? Hæc est mera viri docti conjectura, nullo chronologiæ argumento subnixa, & a veritate multum, ut probabile videbimus, aliena. Non constat quidem de ipso anno quo propter *Noeti* instauratam & propagatam hæresin famosus fuit *Sabellius*; sed certe *Noeti* discipulus erat, & magistrum fama adeo præcelluerat, ut ab illo hæresis quam a *Noeto* didicerat nomen sortita esset & *Sabelliana* audiret. Ex *Noeti* igitur historia possumus probabiliter asseverare de ætate *Sabellii*.

Noetus famosus erat hæreticus & ab Ecclesia exterminatus antequam *Hippolytus* in illum stilum strinxerit; licet non multo ante, ut dicit ipse *Hippolytus*. Cum vero *Hippolytus* floruerit anno 220 vel ut alii 222, si circa hos annos scripsisse contra *Noetum* concedamus, certum probabitur ex ipso *Hippolyto* tunc temporis *Noetum* habuisse discipulos; & non improbabile inter illos fuisse *Sabellium*: & ab anno 220 vel 222 ad an. 251 tempus est triginta annorum plus minus, in quo ante schisma *Novatiani* decantasse potuit Hæresin *Sabellius*. Ad hæc
fi

si supponamus *Sabellium* non præclarum fuisse ante obitum magistri, sed post mortem illius denuo instaurasse hæresin; si concedamus porro obiisse *Noetum* eodem tempore quo martyrio perfunctus esset *Hippolytus*, quod dicitur anno 230; [licet certe ante *Hippolytum* mortuus erat *Noetus*] etiam sic spatium est viginti annorum in quibus ante schisma *Novatiani* hæresin suam propalare potuit *Sabellius*: unde non probabile est tam sero exortam esse ac anno 257, quod conjectavit *Cavins*.

Argumentum prædictum potest confirmari ex *Epiphanio* invito licet, qui tradit *Noetum* mortuum fuisse paulo post editam hæresin; ex quo magna verisimilitudine concludi potest *Sabellium* primarium illius discipulum renovasse hæresin multis annis ante schisma *Novatiani*. Certum enim est *Noetum* mortuum fuisse ante *Hippolytum*, cujus martyrium collocatur anno 230; [vel saltem 235 ultima vitæ periodo quæ assignari potest, si, ut consentiunt chronologi, martyrium passus esset sub *Alexandro Mammeæ* qui regnum finivit occisus anno 235] atq; hoc modo spatium erit plus minus viginti annorum inter mortem *Noeti* & exordium schismatis *Novatiani*, in quo nomen sibi acquisivisse potuit *Sabellius*; & vix est ut credatur tam acerrimi ingenii hominem latuisse & hæresin protelasse per tempus vi-

¹ Hær. 57.

ginti annorum : quocirca concludi licet diu ante schisma *Novatiani Sabellium* magistri hæresin reconcinnasse. Magnum est igitur erratum *Epiphanii*, qui in rebus Chronologicis magnopere hallucinatus est, quod putaverit *Noetum* prodidisse hæresin ante annos duntaxat circiter 130 computatos inde ex quo ipse illum meminit. Scripsit enim *Epiphanius* anno 375, ex quo desumptis annis 130 manet pro exordio hæresis *Noeti* annus 245 ; quod est spatium decem vel quindecim annorum post obitum *Hippolyti* qui contra illum conscripsit, & ut probabile est, plus quam totidem annorum post *Noeti* ipsius mortem. Sic tamen (ut id obiter notemus) reliquit ipse *Epiphanius* spatium fere sex annorum ante schisma *Novatiani*, quo post mortem etiam *Noeti* Sabellius potuit hæreticus audiri. Dicit enim ille *Hæres.* 57. quod mortuus esset *Noetus* cum fratre suo (ἐν ἀρχῇ) *prope cum*, vel paulo post quam ab ecclesia propter hæresin pulsus esset ; & quod post mortem discipuli corruptam illius doctrinam corroboraverunt : In quibus *Epiphanius* bene convenit *Hippolyto*, licet tempore multum erraverit. Si enim attente consideremus *Hippolyti* verba, *Noetus* visus erit mortuus fuisse antequam *Hippolytus* librum contra illum ediderit : dicit enim in principio operis quod *Noeti* discipuli tunc illius doctrinam introduxerunt ; & de *Noeto* scribit (non quod tunc temporis in

in vivis erat, sed) quod genere quidem *Smyrnaeus* fuit (ὃ περὶ πολλὰ χρόνα γενόμενος) non multo tempore ante existens, quasi tunc non vixerit: & indicare profecto videtur *Hippolytus* mortuum fuisse *Noetum*, & discipulos doctrinam ejus pervulgasse; in quos igitur magis quam in ipsum *Noetum* calamum strinxit. Quod si hoc ita sit, tum *Noetus* mori potuit jam edita hæresi circiter an. 220, vel ad plurimum an. 230, triginta vel ad minimum viginti annis ante schisma *Novatiani*; quo spatio certe *Sabellius* illius discipulus devotissimus Hæresin renovare & late dispergere potuit.

Ex premissis igitur argumentum firmum colligitur contra *Cavium*; nempe quod cum *Hippolytus* scripserit contra hæresin *Noeti* & discipulos ejus, mortuo jam *Noeto*, ante an. 230, quod constat ex media facta computatione ab an. 222 ad an. 235, in quibus annis totum regnum *Alexandri Mammeæ* comprehenditur, sub quo vixisse, scripsisse, immo & martyrio perfunctus fuisse traditur *Hippolytus*: & cum tam ex *Hippolyto* quam ex *Epiphanio* apparet *Noeti* discipulos, inter quos primas tenuit *Sabellius*, statim post mortem magistri illius Hæresin propugnasse, merito concluditur *Sabellium* recudisse magistri Hæresin & suam fecisse eodem tempore, quod erat plus quam viginti annorum antequam in schisma *Novatianus* proruperit.

Argumenti

Argumenti supra allati astipulatio potest esse, quod *Dionysius Alexandrinus* contra *Sabellium* & illius sequaces, quos narrat *Eusebius* fuisse tunc temporis frequentes, epistolis dimicarit : & quod *Sabellium* impugnaverat *Dionysius*, testatur *Athanasius* de decret. Synod. Nic. Basil. Epist. 41. *Hieronym.* de script. Eccles. & nemo dubitat. Cum vero *Dionysius* coætaneus fuerit *Novatiano*, potuit *Novatianus* ante lapsum in schisma *Sabellianæ* hæreseos meminisse, contra quam non statim exortam sed increbrescentem & late grassantem æqualis illi *Dionysius* se opposuerat. Neq; dictis officit quod *Origenes* non nominatim appellat *Sabellium*, neq; abhinc probari potest illum post obitum *Origenis* Noeti hæresin recalescisse ; non meminit enim *Noeti* nominis *Origenes*, & certe tamen illius dogmata perstringit scriptorum non uno in loco : & cum *Origenes* novissimum (ut videtur) librum contra *Celsum* scripsisset an. 247 ; si poterit probari non tunc notum esse *Sabellium*, in spatio tamen quatuor annorum potuit adeo celebris fieri, ut ante schisma suum illius hæresin *Novatianus* nominaret.

Quod vero argumentis probabilibus ex *Hippolyto* & *Epiphanio* superius conclusimus, hoc diserto testimonio confirmat *Isidorus Hispalensis* qui in Chronico ad annum

a mundo condito 5419 sive anno Domini 221, sub Imperio *Aurelii Antonini Heliogabali* scribit ortum fuisse *Sabellium Hæresiarcham*. Huic vero convenit *Ado Vienneſis*, quo auctore, *Sabellius* erat Hæresiarches anno circiter 220, imperante *Aurelio Heliogabalo*, sub cujus imperio simul cum *Hippolyto* vixisse tradit *Ado*. Verba illius sunt in Chronico ab an. 220 ad an. 224: “ *Sabellius* hæresiarches oritur. *Hippolytus* Episcopus multorum conditor opusculorum temporum canonem conscripsit, & huc usq; perduxit.” Hæc bene conveniunt antedictis de ætate *Hippolyti* & *Sabellii* tempore utiq; æqualium: & tandem exhinc apparet, triginta circiter esse annos inter schisma *Novatiani* & incœptam hæresin *Sabellii*; & *Cavius* ratione temporis erravit fere triginta & septem annos. Non mirum est igitur *Novatianum* potuisse *Sabellium* nomine proferre multis satis annis ante schisma; & nihil obstat quo minus librum *de Trinitate* elaboraverit ante an. 251, tunc cum mens adhuc catholica doctrina & pietate ferveret: nec, quantum cogito, verisimile est illum condidisse tam egregium librum in omnibus catholicæ doctrinæ & pietati primævæ Ecclesiæ apprime consonum, postquam in schisma detestandum & sententiam bonitati & misericordiæ divinæ adversantem se demersisset.

Nunc accedendum est ut consideremus *Novatiani* scriptorum notam & momentum : & ad hoc sine aliorum veterum injuria dici vere potest, nostri librum *de Regula Fidei* sive *de Trinitate* esse solum præ omnibus primævorum patrum scriptis quæ ad manus nostras venerunt super hac quæstione, copiosum, plenum & omni parte perfectum. Nihil est in hoc toto opere quod exteram philosophiam sapiat, a qua cæterorum Doctorum qui e philosophiæ scholis in ecclesiam transierunt, vix scripta vacant: neq; operam dedit ut suo ingenio aut alicui parti indulgeret, sed ut omnia ad scripturarum & Apostolicæ fidei & doctrinæ normam exigeret : in quibus non tantum erat exercitissimus, sed, ne ab illis minimo quidem discederet, studiosus adeo immo & religiosus, ut in catholica fide explananda, nihil de suo unquam diceret, nihil novi, nihil dubitationi aut controversiæ obnoxium, nihil nisi quod sacrarum Scripturarum expressis verbis & plano testimonio esset declaratum, & omnibus Symbolis quæ ab incunabulis Ecclesiæ apud omnes erant recepta, indubitato conveniret.

Creationem & opera *unius Dei*, Patris omnipotentis, naturam illius incomparabilem & inæstimabilem, providentiam paternam ad omnia pertinentem & complectentem, grandi & facili eloquentia pulcre describit, & Scripturis aptis explicat & illustrat.

Adventum *unius Filii & Domini Christi* divinum, munus sequestre & piaculum succedaneum ex prophetarum oraculis prædici & promitti, & ex Evangelii auctoritate adimpleri & fieri comprobat & convincit : nec non *unius Spiritus Sancti* diversa officia & virtutes tam ex veteri quam ex novo Testamento docet & plane demonstrat : & hæreticorum varia genera contra veram fidem & contra se invicem, vana philosophia, abrupto ingenio & contortis ad illorum partes scripturis decertantium, ratione solida, facili ingenio & sacri codicis verbis & argumentis, non obscuris, dubiis & vacillantibus, sed claris, certis & ad rem maxime accommodatis exagitat & debellat. Atq; hac in re non levi perfunctus est cura & diligentia ; sed in S. Scripturæ locis citandis exactus est, & ab exemplari bonæ fidei quod nactus erat inter varias Latinas versiones raro visus est discedere, & ipsissimis codicis verbis pressius inhæret quam solitum est apud veteres, non tam de verbis & vocum positione quam pro sensu Scripturarum sollicitos. Neq; quod hic addam, mirum alicui videatur, quod citationes ex Scriptura *Novatiano* allatæ ab eorundem locorum citationibus *Tertulliano*, *Cypriano* aut Latinorum alicui alteri relatis non raro discreparent ; cum innumeræ fere essent apud Latinos S. Scripturæ interpretationes ; atq; hoc exemplar

exemplar ille, illud alter, prout nactus fuit
aut approbavit, in scribendo sequeretur.

Semel dicam, quod non uno nomine lectu
dignissimus est hic *Novatiani* liber; sed tam
propter sermonis elegantiam & facundiam
qua totus est perfusus ut Lectorem alliciat;
quam etiam ob incorruptam sinceræ doctri-
næ puritatem, quò cognitione scripturarum
& primævæ fidei instructiorem reddat. Al-
tera est etiam non exigua ratio quæ hoc o-
pus versari faciat utilissimum, nempe quod,
cum controversia de explicatione *regulæ fi-*
dei quæ credere nos exigit in Patrem, Fi-
lium, & Spiritum Sanctum, jamdudum exorta
sit & multum inter partes disputantes agitata,
dignus & idoneus est hic noster, si quis ve-
terum, ut prodeat arbiter, & tantæ conten-
tionis & fidei certaminis litem dirimat.
Quid edocuit Scriptura, quid Apostolica
traditio comprobavit, quid primitivæ Eccle-
siæ Antistites uno ore prædicarunt, & quid
recta ratio persuadet & confirmat, ex uno
Novatiano perdiscere valemus. Neq; ut
verum fatear, me aliquid tantum movit ut
nunc auctorem suo juri restituerem, & pub-
lici facerem; & ignotum nimis & neglec-
tum cognitiorem, & quod potero, oratio-
nem quam hætenus emitterem; quantum
expectatio qua ducor ut sperem controver-
siam *de S. Trinitate* illius opæ ad felicem
exitum tandem perventuram: ita ut, quic-
quid de vana philosophia aut metaphysica

speculatione & scholasticis argutiis & ineptiis fiet, perspecta divinæ Scripturæ veritate & unanimi Christianæ Ecclesiæ veteris & catholicæ doctrina cognita, consentiant omnes veritatem & pietatem colentes *unum Deum* super omnia, *Patrem, ex quo sunt omnia, & unum Dominum Jesum Christum, Verbum Dei & Mediatorem, per quem sunt omnia, & unum Spiritum Sanctum,* a Patre per Filium missum, *in quo* ad salutem humani generis omnia administrantur, juxta Fidei regulam, jure & ordine sacris literis præscripto, confiteri & venerari: quo modo ex uno latere *Sabellianam* & ex altero *Tritheitarum* hæresin effugere possimus. Nec sane pacem & caritatem & immaculatam in omnibus articulis fidem Ecclesiæ puto aliter fore restitutam, quam ut nihil novum, nihil incertum aut dubium, nihil ex mero humano ingenio profectum, nihil non sancta Scriptura declaratum, & nihil non quod semper, quod ubiq; quod ab omnibus in primæva Ecclesia fuit receptum, symbolis & precum formulis inferatur, aut ad Ecclesiasticam communionem tanquam necessarium requiratur.

Ad cætera *Novatiani* opera observare sat habeo, illa etiam tanto auctore esse digna; & in illis dicendi perspicuitatem & elegantiam, & in Scripturis explicandis facilitatem & cognitionem singularem, & pietatis fervorem quivis inveniet.

Restat

Restat deniq; ut quid in *Novatiani* scriptis edendis tum alii fecerint, tum & ego præstiti, Lectorem commoneam. *Pamelius* nos docet, *Novatiani* scriptum de *Trinitate* & *cibis Judaicis* primum edidisse *Joannem* ¹ *Gagnæum* Parisiis: deinde castigasse ² *Gelenium* ex MS. Codice Britannico: se autem in sua Editione recognovisse librum de *Trinitate* multis in locis ad Anglicum MS. exemplar antiquissimum Domini *Joannis Clementis*; & tum hoc tum alterum de *cibis Judaicis* opus ex conjecturis quibusdam Dom. *Latini Latinii* & suis illustrasse, & argumentum & adnotationes aliquot adjecisse. Hactenus tamen inter *Tertulliani* opera latuit *Novatianus*, mendis scatens & membrorum luxatione scœdatus. E latebris primus eduxit & proprio gressu incedere fecit nostras *Whistonus*, vir omni nomine, tum ex doctrina, tum pie-

¹ Joannes Gagnæus opusculum ex vetustissimo Codice desumpsit, ut ait Editor, & emisit Parisiis anno Dom. 1545.

² Hanc *Gelenii* editionem ad complures (ut inscribitur titulo) veteres e Gallicanis Germanicisq; Bibliothecis conquisitos recognitam codices, in quibus præcipuus fuit unus longe incorruptissimus in ultimam usq; petitus Britanniam, typis primum mandavit *Frabenius* Basileæ an. Dom. 1550. alteramq; postea vix priori

discrepantem edidit Basileæ an. Dom. 1562. De Codice Britannico ait ipse *Gelenius*

Præfatione ad Lectorem;

“ tandem ex ultima Britannia

“ Joannes Lelandus, vir an-

“ tiquarius & feliciori dignus

“ valetudine, communicavit

“ exemplar in *Masburense* cœ-

“ nobio gentis ejus vetustis-

“ simo repertum, in quo ni-

“ hil desiderare posses am-

“ plius, tanta erat integritas,

“ nisi quod aliqui libri de-

“ erant, &c.”

tatis fervore & morum probitate magnopere æstimandus. Ille vero librum A. Dom. MDCCIX. de *Trinitate* solum edidit *Pamelium* describens, & perspicuitate auctoris in dicendo confusus notis illustrare non curavit. Deinde *Welchmanus* etiam nostras nuper emisit sub *Novatiani* nomine opera ipsius omnia quæ supersunt, i. e. de *Trinitate* librum, de *cibis Judaicis* epistolam, & alteram ad *Cyprianum* Cleri Romani nomine, illo scribente, missam. In sua editione multum (si qua illi fides) se fecisse jactat; cum revera paululum & fere nil perfecit. “ Mendis universis, quibus tum
 “ in vocibus tum in clausularum distinctio-
 “ nibus passim laborabat, medicam manum
 “ summa cura se apposuisse dicit.” Sed qua tandem cura, cum *Pamelii* optima editione posthabita, corruptam *Frobenianam Gelenii* plerumq; est secutus, atq; ex illa mendas tam ipsius *Gelenii*, quam quas ex *Gagnæo* ille descripserat, & quas *Pamelius* removerat, rursus inferfit, & plures reliquit quam sustulit; quarum tamen magnam partem facile potuit emaculasse, si *Anglicanum* MS. exemplar a *Pamelio* descriptum non neglexisset, & *Fulvii Ursini* ex MSS. observationes a *Joanne Wowero* exscriptas, quas nancisci potuit, non penitus ignoravisset? Luxata quidem capita ad propria loca reduxit; sed in hoc antecessorem habuit *Responsi Auctorem* contra D. *Waterlandi* defen-

defensionem quæstionum quarundum quas edidit de Trinitatis controversia, cujus meminisse non dignatus est. Notulam etiam unam & alteram, & locorum Scripturæ indicem valde imperfectum adjecit: atq; hoc est summum curæ & laboris.

Quid ego præstiti, nunc dicendum: atq; quidem variis exemplaribus editis libri *de Trinitate & de cibis Judaicis* epistolæ, quorum habui copiam, inter se comparatis, secutus sum *Pamelianum*, quod aliis præfero; nec libenter ab illo unquam discessi, nisi quando sensus & ratio Auctoris emendationem plane postulavit; aut vindices alios, vel exemplarium suffragium mecum habui. Quædam ex *L. Latinio*, alia ex *F. Junio* [cujus observationes non notavit *Welchmanus*] correxi: sed plura auctoris autographa ex MS. *Anglicano & Fulvii Ursini* notis MSS. a *Wowero* editis restitui: quædam deniq; de nostri qualiscunq; ingenii exiguitate in sanitatem reducere conatus sum. Quibus autem nævis succurrere non potui, aliis fælicioris ingenii aut MSS. Codicum copiam nactis [qui quidem perraro alicubi gentium inveniri possunt] medendos reliqui. Luxata capita in sedem genuinam

revo-

¹ Luxata Capita] vid. notam *Novatiani* Editionem c. 14. p. 106. in Not. 5. Post absolutas nostras de edendo *Novatiano* schedas amice mihi

meum

communicavit vir doctus que observaverat post *Henricum Valesium Cotelarius* de trajectionibus capitum Auctoris. verba sunt *Cotelarii*: "Quo de

revocavi, *Pamelii* tamen divisione in limine operis ex una paginæ parte, & nostri ex altera parte notata, ut utramq; lector inspiciat. Interpunctionem vocum & clausularum distinctionem passim emendavi; & rationes ad confirmandas quaslibet emendationes adjunxi; atq; ubicunq; *Pamelii* lectionem e textu expunxi, in extrema paginæ parte inter annotationes reliqui.

Plurimum vero laboris mihi intulit, ut, versionibus Scripturarum diversis & veterum patrum citationibus cum archetypo textu collatis, omnes lectiones varias cujuscunq;

“ de Novatiano Romano
 “ Presbytero rem obiter nar-
 “ rabo veram, nec scitu in-
 “ dignam. Non semel ab
 “ *Henrico Valesio* audiivi li-
 “ brum *Novatiani* de Trini-
 “ tate ingenti deformari tran-
 “ spositione, deq; ea a se
 “ confectam fuisse disserta-
 “ tionem. Itaq; post viri
 “ incomparabilis obitum, lit-
 “ teris damnosum, literatis
 “ acerbum, mihi certe luctuo-
 “ sissimum, expectabam, spe-
 “ rans in publicum proditu-
 “ ram cum aliis dissertatiun-
 “ culam; sed ubi spem vidi
 “ protractam atq; tantum non
 “ amissam, cepit me deside-
 “ rium quærendæ illius tran-
 “ spositionis. Proinde sump-
 “ tum in manus legi diligen-
 “ ter tractatum: nec inanis
 “ extitit labor. Nactus enim
 “ sum capiti 14 subjungi de-

“ bere capita 23, 24, 25, 26,
 “ 27. indeq; 15, 16, 17, 18,
 “ 19, 20, 21, 22. ac demum
 “ 28 cum seq. Accipe jam
 “ seriem connexionemq; ver-
 “ borum, ibi ergo fuit, dum
 “ illuc redit ubi prius fuit.
 “ Quod si de Cælo missus a
 “ Patre est, &c. Quem hujus
 “ benedictionis auctorem etiam
 “ transversas super pueros ma-
 “ nus *Jacob* ponendo signifi-
 “ cavit; quasi pater illorum
 “ esset *Christus*, ex quo ma-
 “ nus ponere (scrib. poneret)
 “ figuram & formam futuram
 “ passionis ostendens, &c.
 “ Cum animadvertat illum
 “ non Patrem se sed Filium
 “ comprobasse. Adhuc adjiciam
 “ illam quoq; partem,
 “ &c.” Sic capita nobiscum
 suis locis restituit *Cotelerius*
 apud *Eccles. Gr. monument.*
Tom. 3. p. 634. in Notis.

textus

textus a *Novatiano* citati inde deducendas, quæ notatu dignæ essent, una conquirerem & Lectori sisterem. Hanc vero operam tuli, non quod me aliquid fecisse quosvis putare vellem; sed quod alios exemplo meo, si liceret, moverem, ut in edendis veterum libris hac via incederent; & omnes varias lectiones locorum omnium Scripturæ, qui in unoquoque scriptore citantur, congererent: atque hoc ad promovendam sacrarum literarum emendationem & cognitionem multum collaturum confido. Operam porro non gravatus sum, ut notis & observationibus ex monumentis veterum undecunque perlatis explanarem, confirmarem, aut pleniorum lucem adderem cuicunque auctor noster vel ad prava hæreticorum dogmata refellenda, vel ad primæve Ecclesiæ doctrinam & Fidei regulam explicandam & propugnandam elaboravit. Duas epistolas ex operibus *Cypriani* eduxi & prædictis addidi cum notis tum aliorum tum meis. Denique locorum scripturæ ab auctore citatorum, & rerum & verborum memorabilium tum in auctoris opere, tum in notis & observationibus nostris & Præfatione, &c. occurrentium plenos indices feci. His (qualia sunt) utere mecum Lector & vale.

D I S S E R.

DISSERTATIO Prævia

D E

Coessentiali Natura VERBI, five
FILII DEI & SPIRITUS
SANCTI uni DEO PATRI.

DICTURO mihi quid censue-
runt veteris Ecclesiæ Doctores de
(ἡ ὁμοούσιος) *Homousio*, i. e. *Consubstan-*
tiali five *Coessentiali* natura *Verbi*
vel Filii Dei & Spiritus Sancti *ipsi*
uni Deo Patri, in primis inquirendum est de vo-
cabuli (ὁμοούσιος) *Homousii* grammatica definitione
five interpretatione; deinde de vi & usu illius
apud antiquos Scriptores cujuscunq; generis: &
deniq; quomodo apud aliquos Christianos fuit
usurpatum, & quid tandem esset quod ex illa
voce de Divinitate Verbi five Filii Dei & Spi-
ritus Sancti ab illis erat cogitatum.

Talem dissertationem non inutilem fore duxi
ad rectam & plenam Cognitionem controversiæ
de Trinitate, olim, diu & jam nunc fervide
motæ: præsertim cum apud multos scholasticos,
qui se *Orthodoxos* jactitant, controversiæ cardo
& caput in hoc vocabulo uno vertatur & collo-
cetur.

Juxta

Juxta Suidam (in voce Hypostasis) illa sunt (ὁμοῦσια) *Homousia*, consubstantialia sive coessentialia, ¹ quibus una & communis est Natura, cujus Naturæ particulares & singulares substantiæ dicuntur *Hypostases*. Hujusmodi sunt Angelorum & Hominum Personæ; ideoq; secundum illum *Michael* & *Gabriel* sunt (ὁμοῦσιοι) consubstantiales vel coessentiales, *Petrus* item & *Paulus*, &c. quatenus ejusdem communis naturæ participes fiunt. Quodcunq; etiam est specificum sive generale (τὸ ὑποκείμενον) *subjectum* rerum, personarum sive substantiarum particularium singularium vel individuarum existentium, id ipsum est, secundum veteres, eorum (ὁμοουσιότης) *Homouseitas*, consubstantialitas sive coessentialitas, propter quam distinctæ substantiæ quæ sub illa specie continentur, vocantur (ὁμοῦσιοι) *Homousia*, consubstantiales sive coessentiales: sic dicebatur (ἀγγελιότης) Angelica natura, & (ἑνθρώπιτης) Humana natura, & (τὸ θεῖον) sive (θεότης) divina natura. Nullam aliam significationem unquam habuit vocabulum (ὁμοῦσιον) *Homousion* apud veteres vel Philosophos vel Christianos de rebus naturalibus & humanis, sive de divinis locutos.

Citatur locus ex *Aristotele*, ubi dicit, ² omnia astra sunt consubstantialia, sive ejusdem naturæ. *Porphyrus* etiam scribit; ³ siquidem animæ animalium sunt consubstantiales sive ejusdem cum nostris essentia. Ex his & aliis illum quem jam memoravi esse verum sensum vocis (ὁμοῦσιος) *Homousion*, contendit *Bullus* nostras Præsul doctissimus: ⁴ quem sensum (verba sunt illius) manifeste præ se

¹ Οἱ φύσις ἐστὶ μία καὶ ψυχὰς ἡμετέρας· de abstinentia ab esu Animal. lib. 1. n. 19.

² ὁμοῦσια δὲ πάντα ἄστρα.

³ εἴ γε ὁμοῦσιοι αἱ τῶν ζῴων

⁴ Defens. Fid. Nir. Sect. 2.

c. 1.

ert ipsum vocis Etymon. Eodem plane modo & sensu putavit Plato tres apud illum principales Deos esse (ὁμοούσιος) *Homoufios* sive ejusdem Naturæ; scilicet, *primum & summum* Deum ab illo vocatum (τὸ ἓν καὶ τὸ ἀγαθόν) *unum* & absolute *unum*; & *secundum* primo inferiorem appellatum (νοῦς) *MENTEM*; & *tertium* secundo inferiorem cognominatum (ψυχὴ) *ANIMAM*; quos omnes distinctas substantias ingenitæ naturæ, proutque *homoufios*, sed *Ordine, Dignitate & Potentia* discretos esse docuit: atq; hoc sensu vocabuli & divinarum Hypostasium coessentialium cum Platone consentit * *Cyrillus*, etsi Hypostases divinas *Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum*, non ut Plato suas Hypostases, *inaequales*, sed omnino sibi invicem *æquales* dixerit, ex quo *trium Deorum* Hæreseos dica illi impingitur.

Eodem etiam sensu vocabulum (ὁμοούσιος) usurparunt veteres Hæretici, *Gnostici, Valentiniani, &c.* ut videre est apud * *Irenæum*, & in excerptis ex *Theodoto* ad calcem operum *Clementis Alexandrini* & post illos *Manichæi*; quiq; omnes ex *Platonica & Stoica* Philosophia tam vocabuli usum quam sensum hauserunt. Hunc (ὁμοούσιος) *homoufii* sensum intellexerunt Antistites Synodi *Antiochenfis* contra *Paulum Samosatenum* congregati; & idcirco vocabulum, utpote catholicæ de Trinitate doctrinæ & in Scripturis sacris designatæ omnino absonum & incongruum, & divinam unius Dei naturam *Paganorum & Hæreticorum* more dividens Synodali judicio rejecerunt. Hoc ipso deniq; sensu (inquit Bullus in loco supra citato) *Filium Patri* ὁμοούσιον dixisse *Nicenos Antistites*, aquis omnibus ac non plane contentiosi ingenii hominibus ex

* Cont. Jul. lib. 8. p. 170.

* Adv. Hæres. lib. 1.

ipsis Symboli Nicæni verbis manifestum fiet. Atq; hoc probat ille ex eo quod vox (ὁμοούσιος) *homou-sion* symbolo erat inserta quasi explicatio generationis Filii ex Patre, quæ dicitur esse (ἐκ τῆς οὐσίας τῆς πατρὸς) *ex substantia Patris*. Et certe quidem juxta argumentum Præsulis Doctiss. nihil quod est *ex substantia* alterius potest esse illi de quo nascitur (ὁμοούσιον) *homou-sion* alio sensu quoad literalem & grammaticam verbi significantiam, quam illo quo est ejusdem specificæ naturæ: idq; nullo sensu potest ex alio fieri quod est ipsa eadem cum illo, de quo fit, numero substantia, nec distinctam Existentiam habet, ut omnibus non plane cæcis manifestum est. Hæc, quam disserui, de vocabulo *homou-sio* sententia prævaluit apud omnes Ecclesiasticos tam Græcos quam Latinos qui non solum ante Concilium Nicænum, sed cum illo & post illud quarto seculo & sequentibus vixerunt.

Athanasius ipse docuit in Patre Filio & Spiritu Sancto esse ¹ *unam speciem Divinitatis*, i. e. Divinæ Naturæ. Quid hoc planius fingi potest? Et quod (ὁμοούσιον) *homou-sion* specificam sive genericam essentiam, sub qua continentur diversæ singulares existentes & individuae Substantiæ, exprimere solummodo judicavit *Athanasius*, multa sunt in illius operibus quæ plane & indubitato demonstrant. Hinc dixit ² *palmites esse homou-sias & congenere viti*: & ³ *homines esse sibi invicem homou-sios*: & omnem filium esse Patri suo *homou-sium*: eodem modo clare dixit Patrem & Filium esse

¹ ἐν εἰδὶ τῆς θεότητος Adv. Arian. Orat. 4.

² Τα κλήματα εἶναι ὁμοούσια καὶ συγγενῆ τῆς ἀμπέλου Epist. de Sentent. Dionys. p. 556.

³ ἀλλήλων ὁμοούσιος Epist. 1. ad Serap. — πάντα ὁμοούσιον εἶναι τῆς ἐαυτοῦ πατρὸς ibid.

homousios, five ejusdem Naturæ; & vocabula
 ὁμοούσιος, ὁμογενής, ὁμοειδής, ὁμοφύης, eodem sensu
 usurpavit: Et quod non individuum five numeri-
 cam sed specificam Consubstantialitatem in Perso-
 nis Divinis sentiebat, quantum fieri potuit, sig-
 nificavit abjudicando vocem ¹ μονοούσιον quæ deno-
 tat singularem individuum five numericam sub-
 stantiam oppositione facta ad verbum (ὁμοούσιον)
 homousion. Pariter ejusdem significationis vocem
 αὐτοούσιον condemnavit ² Epiphanius; ex quo con-
 stat illum etiam (ὁμοούσιον) homousion pro specifica
 consubstantialitate accepisse. Eodem etiam sen-
 su vocabulum explanat ³ Basilius, dicens quod
 collit identitatem substantiæ, non enim idem est sibi
 consubstantiale, sed aliud alteri. Ab illo Ambrosius
 scribit; ⁴ Homousion enim aliud alii non ipsum est
 sibi. Basilius ibidem concludit hanc esse mentem
 Nicanorum Patrum, sic dicens; ⁵ Quandoquidem
 igitur Pater est ingenitum Lumen, Filius autem Lu-
 men genitum, Lumen vero & Lumen alteruter, con-
 substantialem five coessentialem (Filius) merito
 dixerunt. — Cum & causa & causatum ejusdem
 sunt Naturæ, Homousia dicuntur.

In eadem sententia stat Chrysostomus; ⁶ si enim
 (ait) vir est mulieris caput, caput vero est homousion
 corpori; cum caput Filii sit ipse Deus, Filius exinde
 est homousius, i. e. coessentialis Patri. Huic con-
 cordat concilium Chalcedonense his verbis;

¹ Expos. Fid. p. 241.

² Hæres. 76. n. 7.

³ ἀναίρει τὸν τῆς αὐτοῦ φύσεως ὁμοούσιον, ἀλλ' ἑτέρον ἐτέρῳ. Epist. 300.

⁴ De Fid. lib. 3. c. 7.

⁵ ἐπεὶ ὅτι ἐστὶν ἀναρχον. ὥς πατρὶς γεννητὸν διὲ ὥς ὁ υἱός, ὥς διὲ καὶ ὥς ἐκείνους ὁμοού-

σιον ἔπαν δικαίως. — ὅταν καὶ τὸ αἶσιον καὶ τὸ ἐκ τοῦ αἵσιου τὸ ὑπαρξιν ἔχον, τῆς αὐτῆς ὑπάρ-
 χης φύσεως ὁμοούσια λέγεται.
⁶ Εἰ γὰρ κεφαλὴ ἡ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, ὁμοούσιος διὲ ἡ κεφαλὴ τῷ σώματι, κεφαλὴ διὲ τὸ υἱὸς ὁ Θεός, ὁμοούσιος ὁ υἱός τῷ πατρὶ. Com. in 1 Cor. 11. 3.

¹ secuti igitur sanctos Patres (i. e. Concil. Nicæn.) unum & ipsum confitemur Filium——Homousion Patri secundum divinam Naturam, & Homousion nobis secundum humanam naturam. Quid clarius vel præspecificam significatione verbi Homousii, vel contra individuum excogitari potest? Græcis omnino consentiunt Latini: sic enim ² Hilarius profitemur Patrem, Filium & Spiritum Sanctum habere unam Naturam (i. e. esse Homousios) non unitam Personæ, sed, N. B. Generis. Similiter ³ Augustinus adversus Arianos scribens ait; Patris & Filii & Spiritus Sancti etiam si disparem cogitant potestatem Naturam saltem confiteantur æqualem. Ex quibus constat quod, cum existimaret disparem posse esse potestatem in Personis Divinis quatenus Homousii illum Homousion in Patre, Filio & Spiritu Sancto esse naturam specificam & generalem, non numericam & singularem substantiam, cogitasse omnino necessarium est: idem enim & ipsum nullo modo potest esse sibi dispar potestate.

Rursus idem ⁴ Augustinus ait; duo veri homines etsi nullus eorum filius sit alterius, unius tamen & ejusdem sunt substantiæ: homo autem alterius hominis verus Filius nullo modo potest nisi ejusdem cum Patre esse substantiæ, etiam si non sit per omnia similis Patri. Quocirca verus Dei Filius & unius cum Patre substantiæ est, quia verus Filius est, & per omnia est Patri Similis, quia est Dei Filius. Hic plane dicitur, nullo alio modo Filium Dei esse ejusdem cum Patre substantiæ, quam inter homines Filius est ejusdem cum suo Patre Substantiæ; verum quam alter homo est cum alio ejusdem generis neque dicit Arianorum hostis acerrimus Filium Dei

¹ ἐπομένοι τοῖνυν τοῖς ἁγίοις πατέρεσιν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογούμεν ὅν——ὁμοούσιον τῷ πατρί κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν

ἀνθρωπότητα. apud Evag. Hist. Eccles. lib. 2, c. 4.

² De Synod.

³ Cont. Serm. Arian. c. 18.

⁴ Cont. Maximin. c. 15.

esse

per omnia *equalem* Patri, (& scriptis palam confessus est Patrem Filio *maiores* tum *Origine* tum *uictoritate*) sed tantummodo esse in omnibus Patri *Similem*, quod *Ariani* quidem a Catholica doctrina aberrantes temere negabant. Iterum ¹quit; *Ariani* nos vocitant *Homousianos*, quia intra eorum errorum Græco vocabulo ὁμοούσιον defenimus Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, id est, eiusdemq; Substantiæ, vel, ut expressius dicimus, Essentiæ, quæ *ᾠσία* Græce appellatur, quod *Arianus* dicitur, unius eiusdemq; Naturæ. Et tamen quis istorum qui nos *Homousianos* vocant, Filium unum non cuius ipse esset sed diversæ diceret esse Naturæ, exheredari ab ipso mallet Filius quam hoc puri. Quanta igitur impietate isti cæcantur, qui, cum confiteantur unicum Dei Filium, nolunt ejusdem Naturæ, cujus Pater est, confiteri? In quibus veris *Augustini* duo sunt notanda.

1°. Quod, cum dixisset Patrem & Filium, &c. se ejusdem Substantiæ, studiose cavet ne lectorum falleret ambiguitate vocis Substantiæ, (quæ unus interpretatio esset Græcæ vocis ᾠσία) quæ tam Substantiam singularem sive *Hypostasim*, quam Essentiam vel Naturam generalem denotet, tum illius sensum explanat; nempe, quod per Substantiam, non *Hypostasim* sive singularem Substantiam intellexerit, sed id quod dicitur Græce ᾠσία, id est generalem Substantiam, vel communem alicujus Essentiam aut Naturam; ut ostenderet divinas personas esse *Homousios* non alio sensu nisi quod ejusdem Generis (ut dixit *Hilarius*) & unius specificæ Naturæ.

2°. Ex *Augustini* sicuti & aliorum omnium ceterum Patrum argumentis pro *Homousio* Filii cum Patre apparet ad hanc sententiam ductos fuisse illos, non ex Fide ecclesiæ constanter re-

¹ Respon. ad Sermon. Arian.

cepta, aut ex Scripturarum expressis Testimoniis, sed ex mera ratiocinatione Physica vocabulo *Filii & Generationis* innixa; quasi in divina Nativitate æq; necesse erat Filium esse Deo Patri coessentialem, ac inter Patrem & Filium fit in humana Generatione. In qua re non satis attendebant ad sensum *Generationis* vel de divina vel de humana Natura dictæ. Nam in productione hominum ab aliis, revera geniti sunt & existunt filii hominum *Potestate & Voluntate* Dei pariter (etsi non eodem modo) ac ipse Dei Filius Verbum; & Parentes ex hominibus non sunt nisi Dei ipsius ministri, & causæ *instrumentales* non vero *efficientes* sobolum: attamen non eapropter homines etsi revera Filii Dei & ex illo prognati, sunt Deo *homoufii*; & quod humanis parentibus sunt *homoufii*, fit ex mera voluntate Dei, qua sunt illorum corporales *Partes*. Cum vero Deus nec habeat corporis *partes*, (quod finxerunt Stoici) nec potest seipsum totum ingenitum generare, (quod omnium absurditatum absurdissimum est) ex generatione Filii a Deo Patre, quicquid est, non sequitur Filium esse Deo Patri *Homoufium* sive *coessentialem*; quoniam nec *pars* esse potest Patris substantiæ, (ut homines sunt suorum parentum) neq; *tota* substantia Patris, quoniam nec *ingenitus* est, & distincta etiã Hypostasi sive Substantia *genita* subsistit. Adeo ut se plane deceperint antiqui scriptores veræ Philosophiæ ignari, quod *generationem* divinam, quæ nihil aliud significat quam Filii existentiam a Deo omnium Patre quomodocunq; *Potentia* simul & *Voluntate* derivatam, quasi humanam, nec ad illam bene advertentes, accipiebant.

Verbo dicam; certo certius est posuisse veteres (qui Filium Dei *Homoufium* Patri crediderunt) nullam aliam differentiam inter homines

Homoufii

Homoufios, & *Patrem*, *Filium*, &c. quam hanc; nempe quod distinctæ *hominum* Hypostases a se invicem essent *separata*, distinctæ vero Hypostases *Patris*, *Filii*, &c. essent sibi invicem quodammodo *unitæ & conjunctæ*; sed quod & illi Hypostasi essent distinctæ pariter ac *Homines* non dubitant: unde numericum vel singulare *Personarum* *divinarum* *Homoufion* penitus abjudicabant. Hoc etiam (si quid ad Solem addere Lumen potest) evidentissime demonstratur ex eo quod veteres tam Græci quam Latini *Patrem*, *Filium* & *Spiritum Sanctum*, tres Hypostases semper dixerunt; nemo sine scrupulo tres *ὑποστάσεις*, *φύσεις*, *Substantias*, *Essentias* vel *Naturas* appellarunt: & copiosissime probavi illorum¹ a primo usq; ad decimum seculum fuisse constantem & unanmem sententiam Hypostasim nihil aliud significasse quam *Substantiam*; ideoq; tres divinas Hypostases esse tres numero distinctas *Substantias*, quas qui *Homoufias* enuerunt, in una generali sive specifica (*ὑπόστασις*) *Essentia* vel *Natura* extitisse cogitabant. Ex veteribus ad hanc rem instar omnium est *Hieronymi* testimonium qui aperte dicit; ² “tota secularium literarum schola nihil aliud (*ὑπόστασιν*) Hypostasim nisi (*ὑπόστασις*) *Substantiam* novit.” Itaq; (dicit *Huetius*) sumserunt *Nicæni patres*, &c. Hoc etiam plane agnoscit *Petavius* in veterum scriptis exercitatissimus; hoc *Cudworthus* nostras vir in ecclesiasticis scriptoribus pariter atq; philosophis versatissimus; hoc deniq; (quod ante observavi) ipse *Bullus* doctiss. Unde non immerito mirandum est aliquos in aliis non indoctos tanta acie in controversia de S. S. Trinitate esse confusos, ut vocabulum (*ὁμοούσιον*) *Homoufion* pro

ferrebat

¹ Vid. Not. ad c. 26. lib.

Novat. de Trinit. & Not. Pap.

addend.

² Epist. 57. ad Damas.

³ Origenian. p. 32.

b 3 individua

individua & numerica consubstantialitate à veteribus usurpatum fuisse contenderint, & Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, eandem esse numero substantiam ex illorum suffragiis disputaverint.

Significatione vocabuli (*ὑποστάσις*) *Homouſii* plene perspecta & ex veterum usu confirmata, inquirendi locus est de vi & virtute hujus vocis; an usurpari solebat ad denotandum illas Hypostasēs esse *potestate, Dominio, Cultu* & cæteris proprietatibus personalibus *æquales*, quas indicabat ejusdem esse *communis Essentiæ* sive *Naturæ*. Ad hoc, si id quod verum est fateri liceat, certe nunquam talem *æqualitatem* denotavit vox apud aliquem scriptorem vel *Exterum* vel *Hæreticum* vel Catholicum *Antenicanum*; nec nisi post synodum Nicænam aliquis hunc sensum novitium plane & adulterinum illi affixit, quo trium Deorum impietas maxima introduceretur. Sicut autem vox & interpretatio illius a *Platonica* & *Stoica* Philosophia in Judaicam & Christianam Theologiam transivit, ita non a proposito erit observare paucis, quo modo vel quibus Hypostasibus Philosophi attribuerunt.

Platonici (ut supra vidimus) docuerunt tres apud illos primarias Hypostasēs divinas esse *Homouſios* vel *Coeffentiales*, etsi disparis essent *Potestatis & Dignitatis*: & cum non potuerint aliquid ex nihilo, i. e. ex non extantibus productum concipere, omnes animas rationales Angelorum sive dæmonum, Heroum & hominum ex anima ingenta, quæ erat apud illos tertio gradu *Deus*, & Deo summo quodammodo coessentialis, subjecta tamen illi & ratione ab illo prædita, decerptas & creatas esse statuerunt & proinde illi & quodammodo ipsi Deo *Homouſias*. Attamen neq; animas hominum Angelis neq;

neq; Angelos animæ mundanæ illi & cœlesti,
neq; animam ipsam mundanam utcunq; divinam
uni summo Deo *parem* censuerunt. Stoici etiam
nihil de nihilo posse produci existimantes, neq;
alteram præter unam *ingenitam* substantiam Dei
summi existere putantes, omnia Deo summo
Homousia docuerunt: materialia & corporalia
Homousia corpori Dei (quod finxerunt) prædi-
cabant; & animas tum hominum tum Deorum
ipsius Dei summi animæ consubstantiales judica-
bant, utraq; scilicet excogitantes esse *partes* uni-
us summi Dei in omnes, prout voluit, formas &
personas suam substantiam mutantis. Secundum
hos tamen infinitis gradibus distabant hominum
summo & Deorum animæ, *Homousia* licet, a po-
testate supremi Dei.

Ad hanc rem apud Ciceronem legimus; ¹ Hoc
e genere (scil. Dei) atq; eadem e natura est humana
mens. Rursus ait; ² humanus autem animus decerp-
tus ex mente divina cum alio nullo nisi cum ipso
Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest.

Plutarchus in quæstionibus Platoniceis dicit ani-
mam intellectu & ratione præditam non tantum
esse factam a Deo, sed etiam esse *partem* illius,
nec ab illo sed ex illo productam. Testatur
Hierocles *Timaum* & Platonem docuisse ³ animas
hominum ex eadem temperatione qua mundani Dei
atq; demones ipsiq; etiam illustres heroes, factas esse:
idemq; dicit, ⁴ heroes illustres ita ad summum
Deum

¹ Quest. Tusc. lib. 1. p. 162. edit. vet. Ald.

² Ibid. lib. 5. p. 235, 236.

³ Ταὶς ἀνθρωπίνης ψυχῆς
ζῆναι ἐκ τοῦ αὐτοῦ κρατίνου
τοῖς τε ἐγκοσμίαις θεοῖς καὶ
τοῖς ἀίμοσι καὶ τοῖς ἀγαθοῖς

ἡρώων in Carm. Pythag.
p. 133.

⁴ Ἡρώες ἀγαθοὶ, ἔσθες
ἐχόντες πρὸς τὸ πρῶτον
γὰρ ὡς ἀνὴρ πρὸς πῦρ, καὶ
ὡς παῖς πρὸς πατέρα. ὅθεν
καὶ θεῶν παῖδες οἱ Ἡρώες
b 4

Deum se habere tanquam ad ignem splendor, & ad Patrem Filius. Quo fit ut Deorum Filii merito nuncupentur heroes; non ex mortali quidem substantia editi, sed ex simplici ipsorum causa procedentes, cujusmodi existit Lux lucidi corporis substantia comes. Eadem sententia occurrit apud auctorem libri, quæstiones & responsiones ad Græcos inscripti inter opera Justinii M. ubi de anima nomine Christiani scribit; dicimus animam rationalem spiritum esse mente præditum, vitalem etiam & intelligentem & per seipsum mobilem¹, cui consubstantiales dicimus & Angelos & demones. Propter hanc autem Coessentialitatem, non adeo insensati erant aut Philosophi aut Christiani quivis ut crederent animas humanas esse Dignitate, Potentia, &c. Angelis cœlestibus æquales, vel ipsos Angelos Deo summo esse pares.

² Simplicius Stoicam doctrinam testatur posuisse Animas esse (μέρη καὶ μέλη τοῦ θεοῦ) ipsius Dei partes & membra. Similiter ipse Epictetus apud ³ Arrianum docet, animas nostras ipsi Deo devinctas & connexas esse, utpote quæ sint illius particulae & decerptiones.

A Platonica & Stoica Philosophia Judæi Gnostici, sicut ex Philone, & Tryphone apud Justinum M. apparet, eandem de humana anima Deo Homousia doctrinam tenuerunt; sed hanc etiam ex Scriptura præsumebant, quod ibi anima a Deo inspirata corpori dicitur, atq; halitus vita

εἰκότως ἐπευφημῶνται. ἢ ἐκ θνητῆς οὐσίας αὐτοὶ γενόμενοι, ἀλλ' ἐκ τῆς μονοειδῆς αὐτῶν οὐσίας προϋόντες, οἷον φῶς τοῦ θεοῦ τῷ φωτεινῷ σώματι σύνθετον. Ibid. p. 42.

ἢ (scil. ψυχῆς) ὁμοούσιος εἶναι φημὲν τῆς τε ἀγέλης καὶ τῆς δαίμονας.

² Comment. in Epict. p. 148. vid. etiam p. 168.

³ Ἀλλ' αἱ ψυχὰς μὲν ὅσας εἰσὶν ἐνδεδεμέναι καὶ συναφῆς τῷ θεῷ, ἅτε αὐτῷ μόρια ἔσται καὶ ἀποσπάσματα. In Epict. lib. 1. c. 14. vid. ib. lib. 2. c. 8. & Not. in Novat. de Trin. c. 1. p. 5. Not. 2.

appellatur,

vid. ad Gen. 1. 2.
Ips: præv. in
fine libri.

appellatur, Gen. 2. 7. Hinc dicit Philo, ¹ animam nequaquam processisse ex creata causa, sed ex Patre & Moderatore omnium: illud enim quod dicitur, inspiravit, nihil aliud erat quam spiritus divinus a beata illa (Dei) & sælici Natura infusus. Iterumq; expressius ait; ² omnis homo secundum rationalem partem affinitate conjunctus est divino VERBO, utpote cum sit Beata Naturæ expressum simulacrum, vel Particula vel Effulgentia.

De modo pa-
rum filii conf
stat.

Ex his manifestum est, secundum exteram Philosophiam & veterum scholarum usum de vocabulo *Homousio*, atq; etiam Judæorum Gnosticorum Theologiam ex quibus doctrina de *Homousio* Dei Verbo sive Filio, &c. & ipsa anima humana Ecclesiæ quosdam Doctores invasit, nunquam ex hoc vocabulo conclusum fuisse Hypostases ex *substantia Dei* prolatas atq; illi *Homousias* dictas, pares ob id Deo fuisse; & licet inseparabiliter Deo conjunctas atque connexas crediderunt, (quod divinam ipsius Dei substantiam, sicut ex Platoniorum scriptis & Philone Judæo discimus, non *divisam, separatam* aut *abscissam* illarum genitura, sed solummodo *sine Divisione extensam* putarunt) non perinde tali *Consubstantialitate* factas esse ipsum unum Deum, sive eandem totam numero substantiam cum ipso Deo cogitabant. Nihilominus non erubescunt nuperi scholastici, minorum Gentium Doctores & Theologiæ novatores ex ipsorum veterum testimoniis contendere Hypostases divinas Patris, Filii, & Spiritus

3

¹ τὴν δὲ ψυχὴν ἀπ' ἑδ-
νός γενήσῃ τὸ παράπαν, ἀλλ'
ἐκ τῆ πατρὸς καὶ ἡγεμόνος
τῶν ἀπάντων· τὸ γὰρ, ἐνεφύ-
σισεν, ἑδὲν ὡς ἕτερον ἢ πνεῦ-
μα θεῖον ἀπὸ τῆς μακαρίας
καὶ εὐδαιμόνου ἐκείνης φύ-

σεως· De Mund. Opific.
p. 31.

² πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν
τὴν διάνοιαν ὀικεῖται θεῷ
λόγῳ τῆς μακαρίας φύσεως
ἐκμαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα ἢ
ἀπάρυγασμα γεγονώς· Ibid.
p. 33.

Sancti

Sancti utpote juxta illos *Homousias* & sibi invicem inseparabiliter unitas & conjunctas, exinde unum esse & ipsum Deum, unam eandemq; totam numero substantiam. Si hoc non est nescire, quid est?

Primi qui in ecclesiam Christianam *Homousianam* doctrinam introduxerunt, erant illi qui ex Philosophis evaserunt Christiani vel vere vel fidei Christum confitentes. Pervetustus liber inter Christianos *Pæmander* inscriptus circa annum 120 docet; ¹ *Dei Verbum unitum est conditori MENTI*, consubstantiale enim erat. Non tamen iste pseudepigraphus scriptor, & *Semi-christianus Platonizans*, sicuti vocat illum ² *Causaubonus* doctiss. statuit *Verbum Homousium* licet conditori, quem dicit, *Menti*, esse ipsi Deo coæquale, vel unum cum summo omnium conditore *Deum*. Diserte contra de illo refert *Lactantius*, quod *Dei Verbum* sive *Filium* appellavit ³ *secundum Deum visibilem & sensibilem quem Dominus ille & omnium institutor fecit*. Ante dictum Auctorem & eodem tempore cum illo, *Gnostici*, *Simoniani*, *Valentiniani*, &c. *Æonas* suos (*ὁμοούσιος*) coessentialia finxerunt; quod refert de illis ⁴ *Irenæus*, & confiteatur ⁵ *Bullus*. Non ideo tamen illi *Deo summo* innominabili eorum *Bytho* reliquos *Æonas* æquales, immo contra hos infinite ab illo distantes & illum penitus ignorantes posuerunt; atq; etiam varios *Dignitatis* & *Potentia* gradus illis quoad se invicem affixerunt. *Tryphoni* *Judæo* *Justinum* in-

¹ Ὁ τῷ θεῷ λόγος —
ἡρώδη τῷ ἀρχιερεὶ γὰρ νῶ, ὁμο-
ούσιος γὰρ ἡμῶν. c. 1.

² Apud Cav. Hist. Liter.
1 Vol. p. 30.

³ Δεύτερον θεὸν ὁρίζον c. 1.

καὶ ἀίδητον, ὃν ὁ κύριος καὶ
ἰσὺν πάντων ποιήσας ἐπέσιναι
De Ver. Sap. lib. 4. p. 364.

⁴ Adv. Hæres. lib. 1.

⁵ Defens. Fid. Nic. Sect. 2.

interroganti, * num & ipsa anima divina & immortalis est, & illius summe imperantis mentis particula, consentit sanctus martyr respondens, omnino, dixi. Eadem sententia de *Homousia* Anima occurrit in fragmentis libri de resurrectione Justino * adscripti. Quocirca concludendum est *Justinum M.* etsi probari potuerit illum Dei Filium Patri coessentialem docuisse, non exinde *æqualem* Patri statuisse, quod *animam* etiam *humanam* peræq; ac Dei Filium coessentialem Deo confitetur. Sed *Æqualitatem* Verbi cum ipso Deo Patre tota Martyris opera luculenter improbant. A *Justino* transeamus ad *Montanum* Hæreticum ejusq; Sectatores, qui erant duorum Generum; alterum secundum *Æschinem*, alterum vero secundum *Proclum*, ut docet ³ *Tertullianus*. Qui secundum *Æschinem* erant Montanistæ doctrinam *Sabellianam* dictam instituerunt, & *Christum ipsum* esse *Filium & Patrem* docuerunt. Hi (*ἑσθλοῖσι*) individuum scholasticorum & orthodoxorum nuperorum consubstantialitatem posuerunt. *Procli* vero sequaces Filium & Patrem *homousios* dixerunt; unde a Scriptoribus postnicænis *orthodoxi* habebantur. *Isti autem* (inquit ⁴ *Epiphanius*) *Cataphryges cognominati* (nempe qui erant *Procliani* Gregis Montanistæ) de *Patre & Filio & Spiritu Sancto eadem sentiunt cum sancta Catholica Ecclesia*. De illis locutus ⁵ *Theodoretus* ait; de

* Ἡ καὶ ἡ ψυχὴ θεοῦ καὶ αἰθαντὸς ἐστὶ καὶ αὐτὴ ἐκείνη τῇ βασιλικῇ νῦν μέρος; πάνυ μὲν ἔν ἐφελ. Dial. p. 145. Edit. Thirlb.

² Apud Grab. Spicileg. Par. Sect. 2. p. 189, 190.

³ Præscript. adv. Hæret. c. 52.

⁴ ὅτοι οἱ κατὰ φύγας καλέμενοι — περὶ πατρὸς καὶ υἱὸς καὶ ἁγίου πνεύματος ὁμοίως φρονῶσι τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. Hæref. 48. Sect. 1. vid. & Hæref. 50.

⁵ Τὸν δὲ περὶ τῆς τριᾶδος ἐκ ἐλυμνῶντο λόγον Hæret. Fab. lib. 3. c. 2.

Trinitate doctrinam non corruperunt. Idem de illis testatur *Philastrius Catalog. Hæres. apud Bib. Pat. Tom. 4. p. 13. Nicephorus lib. 4. c. 22. Augustinus, &c.* Atq; ab his Hæreticis *Homousii* de Trinitate doctrinam, quæ apud *Postnicanos* Doctores prævaluit, primo prædicari apparet. Certe illorum doctrina illectus **Tertullianus* Coessentialitatem Trinitatis OEconomiam ab illo novitio more dictam in Ecclesiam introduxit. Paucis annis post lapsum in *Montani* Hæresin constat illum tenuisse Coessentialitatem Patris & Filii, sicut ex *Apologia* patet: sed nihil tunc definivit de *Substantia* Spiritus Sancti.

Postea

* Si recte conjectavit *Cavins*, *Tertullianum* se montanistarum coerui adjunxisse circa exitum seculi secundi & anno 199; facile constabit scripsisse apologeticum librum montanistam jam factum. Pro indubitato enim habeo librum illum scriptum fuisse sæviente persecutione *Severi*, quæ fuit ab illo excitata anno 202, & duravit ad annum 204: ideoq; ut ait *Cavins Hist. Litter. Part. 1. p. 58.* verisimilius videtur conscriptum fuisse circa annum 202, id est, paulo post inceptam persecutionem. *Clar. D. Alix.* contulit ad annum 217, quando *Scapula* Africæ Proconsul Christianos mire afflixit, quo etiam tempore libellum supplicem *Scapula* nuncupavit. Sic *Cavins*.

Sed aliud est argumentum, quod suppeditavit ipse *Tertullianus*, quo dignosci potest apologeticum scriptum fuisse

ab illo in *Montani* dogma prolapso. Ante apologeticum edidit certe librum *de Corona Militis*, cum jam tunc esset tempus Pacis, neq; adhuc in Christianos exacerbatum esset a *Severo*: sed propter zelum (ut putabant aliqui) intempestivum cujusdam militis lauream castrensem manu portantis, quam cæteri (ut mos erat) capite gestabant, *muscitabant* (Christiani) tam bonam & longam sibi Pacem periclitari. *De Coron. Mil. c. 1.*

Hæc longa Pax, de qua loquitur *Tertullianus*, non potuit esse alia quam illa quæ a fine Persecutionis *Aurelii Antonini* anno Christi 177 ad inceptam Persecutionem *Severi* an. 202 (vel ut *Eusebius* in *Chronico* ponit 204 noni *Severi*) per spatium viginti & quinque annorum ad minimum duraverat. Haud aliam tam longam pacem, vix etiam ullam

Postea vero ficto in *Montano* Paracleti afflatu magis effieratus & illius dogmatum discipulus ardens factus de se dicit quasi illuminato; ¹ nos maxime Paracleti non hominum discipuli duos quidem

nam habuit Ecclesia inter *Severianam* persecutionem & mortem *Tertulliani*.

Persecutionem *Severi*, quæ præcipue increbuit partibus *Africae*, ut testatur *Eusebius Hist. Eccles. lib. 6. c. 1.* ab anno Christi 202 ad an. 204 continuatam solummodo volunt *Cavins* & *Dodwellus*: alii vero perseverasse probant ad an. 207. De illa dicit *Ant. Pagi*, ad an. 207, quod non solum sanguinolenta sed etiam longa extitit: & ex *Sulpitio Severo* colligi potest perdurasse ad finem imperii *Severi* an. 211. (vel ut *Eusebius* in *Chronico* dicit, an. 213.) Exinde, post quinque annos, an. 217. *Scapula* *Africae* Proconsul Christianos magnopere vexavit: adeo ut, cum *Tertullianus* e vita excederet sub an. 220, nulla fere pax, certe non longa, a persecutione *Severi*, ad illius usque mortem intervenisset. Ex prædictis igitur dilucide probatur *Severiana* persecutionis bellum, sub quo apologeticum librum emisit *Tertullianus*, nondum initum esse cum librum *de Corona Militis* scripsisset.

Quod vero scripsit librum *de Corona Militis* post lapsum in dogmata *Montani* non obscure apparebit plusquam uno nomine ex hoc ipso libello. Dicit enim ibi cap. 1°. Su-

pere est ut etiam Martyria recusare meditentur, qui prophetias ejusdem Spiritus Sancti respue-
runt. Mox addit: nec dubito quosdam — fuga accingi de civitate in civitatem: nullam enim aliam Evangelii memoriam curant. Novi & pastores eorum in pace Leones, in praelio cervos. In his plane indicat suam in prophetiis *Montani* (de quibus verba recte ab interpretibus illius accipiuntur) fidem; atque etiam quod amplexus fuerat ejusdem doctrinam de condemnanda fuga in tempore persecutionis, quam vero omnes catholici Ecclesiae doctores approbant; eosdemque catholicos, quasi in pace Leones, in praelio cervos, perstringit.

Concludendum est igitur juxta sententiam *Cavii* factum fuisse Montanistam *Tertullianum* ante Persecutionem *Severianam* sub qua orationem apologeticam scripsit: atque etiam tunc cum ante exortam illam persecutionem librum *de Corona Militis* exarasset. Ex quo tandem probabiliter colligi potest *Tertullianum* totam *Homousii* doctrinam, tam *de Filio Dei*, quam in apologetico sermone primum indicavit, quam etiam *de Spiritu Sancto*, ex *Montano* magistro didicisse.

¹ Adv. Prax. c. 13.

definimus

definimus Patrem & Filium, & J A M tres cum Spiritu Sancto, secundum rationem Oeconomiae (scilicet unius substantiae in tribus coherentibus, adv. Prax. c. 12.) quæ facit Numerum. Neq; aliquid ex illo de Homousio aut Filii aut Spiritus Sancti legimus nisi libris¹ scriptis ab illo familiæ Montani alcito: at neq; ille ante, aut alius quivis veterum trium primorum seculorum (quantum ex illorum scriptis apparet) unquam dixit Spiritum Sanctum esse unius cum Patre & Filio Substantiæ vel Dominum aut Deum illum appellavit. Ex quo, Tertulliani doctrinam de Spiritu Sancto ex Montani schola profluxisse non tantum verisimile sed planum est. Antequam vero Tertullianum dimittamus, quoniam in illo multum confisi sunt scholastici qui se Orthodoxos clamitant, scire conveniet, illum, cum dixerit Patrem, Filium & Spiritum Sanctum² unum Deum sistere, non velle tres Personas esse unam eandemq; numero Hypostasim sive Substantiam; vel Filium & Spiritum Sanctum esse ipsum Deum (quod plane negat, c. 2.) sed esse illos (ut ait)³ tres Specie, Filium & Spiritum Sanctum Patris Substantiæ⁴ Portiones indivisas præsumentem: ideoq; unius esse illos (communis) Substantia, & unius Potestatis, quatenus Monarchia & potestas divina una cum essentia, illius esset (scilicet Patris) principaliter, a quo communicatur in Filium, &c. & quod Hypostases divinas, etsi juxta illum Coessentialis, non proinde æquales potestate & dominio credidit, manifestum est ex eo quod humanas etiam animas Deo consubstantiales putaverit, quas dicit⁵ ex Substantia ipsius (Dei) animatas, congruenter suæ locutioni de

¹ Vid. de Pudicit. c. 21.⁴ Ibid. c. 26.

Adv. Prax. c. 12, 31.

⁵ Ibid. c. 3.² Adv. Prax. c. 31.⁶ Ibid. c. 5.³ Adv. Prax. c. 2.

Verbo sive Filio Dei, quod ¹ *ex ipsius (Dei) Substantia missum est*, ut ait ipse; & quo modo fere Filii *Homousion* exprimebant *Nicani* patres, dicto, quod Filius est ² *genitus*—*ex Substantia Patris*; quorum verborum interpretationem reddunt per vocabulum *Homousion*. *Tertullianus* etiam clare dixit Filium genitum esse ³ *de Patris voluntate*; & ⁴ *factum* asserere non dubitavit. Unde ex *Tertulliani* & *Montanistarum* sententia de Trinitate postnicæni catholici & orthodoxi *ἑσθίουτοι* & Novitii, & dogmatum illorum nuperi defensores nihil habent in quo crepare possunt.

A *Tertulliano* pergamus ad magnum *Adamantium* scilicet *Origenem*, Doctorum omnium eruditissimum, Hæresium flagellum, & orthodoxiæ primipilum. Ex illius quæ supersunt scriptis non diserte apparet ipsum Filium Patri *Homousium* docuisse; sed cum nonnihil esset addictus *Platoniciæ Philosophiæ*, cujus erat egregius magister, hinc videri potest tenuisse coessentialitatem divinarum *Hypostasium* Patris & Filii necnon & Spiritus Sancti. Certe de illo scribit ⁵ *Epiphanius*, quod *ex Substantia Patris Filium esse censet, sed nihilominus creatum*. Hinc non dubitavit ⁶ *Epiphanius* illum *Arianorum* antecessorem numerare. Ejusdem dogmatis (scil. Filium & Spiritum Sanctum esse creaturas) illum insinuat ⁷ *Hieronymus*, ⁸ *Justinianus* & ⁹ *Photius*: testatur porro ¹⁰ *Hieronymus* docuisse illum in primo libro de Principiis, omnes rationabiles Naturas, id est, Patrem &

¹ Adv. Prax. c. 7.

² γεννηθείς—ἐκ τῆς οὐσίας τῆ πατρὸς.

³ Ibid. c. 27.

⁴ Cont. Hermog. c. 18.

⁵ ἐκ τῆς οὐσίας τῆ πατρὸς

τῆτον (ὕδον) εἰσρηγῆται, καὶ ὅν δ' αὖμα. Hæres. 64. c. 4

⁶ Ibid.

⁷ Epist. ad Avit.

⁸ Epist. ad Men.

⁹ Cod. 58.

¹⁰ Ibid. ut supra.

Filium & Spiritum Sanctum, Angelos, Potestates, Dominationes ceterasque Virtutes, ipsum quoque hominem, secundum animæ Dignitatem, UNIVS esse SUBSTANTIÆ. “Intellectualem, inquit, (scil. *Origines*) rationabilemque Naturam sentit Deus & unigenitus Filius ejus & Spiritus Sanctus; sentiunt Angeli & Potestates ceteræque Virtutes; sentit interior homo qui ad Imaginem & Similitudinem Dei conditus est: ex quo concluditur Deum & hæc quodammodo unius esse substantiæ.”

Ex verbo autem *Quodammodo* suspicari quis potest *Origenem* dubium esse an Filium & Spiritum Sanctum, &c. coessentialia Deo recenseret; & fortasse nihil aliud quam *perfectam* Essentialiæ sive Hypostasis illorum *Similitudinem* cum Deo Patre denotare voluit. Hunc scrupulum confirmare videtur ipse *Hieronymus* observando quod *Candido* cuidam *Valentiniano*, qui dixerat Filium de Patris esse substantia, utpote *Probolam*, respondens *Origenes* repugnat eum (i. e. Filium) vel prolatum esse vel natum, ne Deus Pater dividatur in partes; sed dicit *sublimem & excellentissimam Creaturam Voluntate* extitisse Patris.

Ex hoc concludi potest *Origenem* arbitratum esse Coessentialitatem Filii consistere non posse cum simplici & indivisibili Substantia Dei Patris; unde, ut refert de illo *Hieronymus*, repugnabat Filium vel prolatum esse vel natum, de Substantia scilicet Patris, ne Deus Pater dividatur in partes. Ipse etiam *Hieronymus* ibidem clare negat *Origenem* dixisse Patrem & Filium esse unius Substantiæ, id est, *Homousios*; sed contra illum affirmat docuisse Filium alterius esse substantiæ & creatum.

¹ Apol. 2. Adv. Ruf.

Hanc suam sententiam firmat figitq; ipse *Origenes* verbis ab omni ambiguitate alienis: dicitur in *Commentario in Joan.* de verbis Domini nostri, *Jo.* 8. 42. ἐγὼ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον. ἄλλοι τὸ ἐλθόν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, διηγήσαντο ἀντὶ τοῦ, γεγέννημαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ. Οἷς ἀκολουθεῖ ἐκ τῆς ὈΥΣΙΑΣ φασκεν τὸ πατρὶς γεγεννηθῆναι τὸν υἱόν, οἷον ἐκ μεμεμένου καὶ λείποντος τῆς οὐσίας, ἢ πρότερον εἶχε τὸν υἱόν, ἐπὶ τὴν γεννῆσαι (leg. γεννήσῃ) ἡμῶν, ὥσπερ νοήσαι περὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκυμόνων. ἀκολουθεῖ αὐτοῖς καὶ σῶμα λέγειν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, καὶ διηγήσασθαι τὸν πατέρα. ὅπερ ἐστὶ δόγματι ἀνθρώπων μηδὲ ὄναρ πνεύματος καὶ ἀσώματος πεφασιασμένων, ἔσαν κυρίως ἑστία. *Il*i illud, *exivi a Deo*, exposuerunt pro eo quod *genitus sum a Deo*; qui consequenter dicunt *filium* genitum fuisse *ex Substantia* Patris veluti *diminuti* & carentis *Substantia* Filii quam ante non habebat quando generavit Filium, quasi aliquis cogitaret hoc esse more prægnantium. Consequenter autem illos dicere Patrem & Filium *Corpus* esse, & Patrem *dividi*: quæ dogmata sunt hominum illorum qui ne per somnium quidem invisibilem & incorpoream Naturam (quæ proprie est *Substantia*) imagine tenus comprehendebant. *Comment.* in *Jo.* p. 306, 307. Vel hinc magis clarius apparet *Origenem* Filii Dei cum Patre *τὸ ὁμοούσιον* ne per somnium quidem cogitasse: qui plane statuit illorum opinionem, qui Filium *ex Substantia* Dei Patris genitum putabant, *divisam* Patris *Substantiam* *divisisse* & *diminuisse*, quod omnium dogmatum absurdissimum est. Atq; nec ipsissima erat Synodalis sententia numerosi concilii Antiocheni vere catholici Concilii Antiocheni contra *Aululum Samosatenum* congregati.

Si hoc de *Origenis* sententia verum est, sicuti perspicacissimum illius ingenium in eo, quod non considerant Philosophi, probat; ita propter hanc causam (ut mox demonstrabo) Antistites synodi *Antiocheni* plus quam octoginta vocabantur in *Homousion* rejecerunt, ne recepto illo seque-

Dissertatio Prævia.

retur Substantiam Dei Patris divisam iri in partes.

Origenem magistrum commitentur discipulorum par inclitum *Dionysius* & *Theognostus* Alexandrini ambo. Pro doctrina de Filio Patri *Homoufio* *Dionysium* allegat *Athanasius*; sed *aqualem* statuisse Filium Patri ne contendit ipse *Athanasius*. Si vero ¹ *Basilium* (de cujus testimonio nulla est suspicio) audiamus; ipse testis est *Dionysium* (cujus scripta legerat) non certum esse de voce *Homoufion* Filio adscribenda, sed aliquando recepisse, aliquando autem repugnasse. Adfirmat etiam *Basilius* illum *Anomianæ* doctrinæ seminaria objecisse, & ² non solum Substantiarum *Distinctiōnem* possuisse, sed etiam *Essentiæ differentiam*; & *Potentia* (in Filio) *imminutionem* & *Gloria* *discrepantiam*. — Adhæc etiam de *Spiritu* protulisse sermones illi minime competentes, adorandam illi *Divinitatem* adimentem, adq; inferiora detractum creatæ & servili *Naturæ* adnumerantem. Hujusmodi sermones de divinis *Hypostasibus* protulisse *Dionysium* confitetur ³ *Athanasius* pro illis apologiam faciens. ⁴ *Photius* item & ⁵ *Gennadius* Filium creatum esse docentem *Dionysium* criminantur. Discipulus alter *Origenis* *Theognostus* (quem eloquentem & mirabilem virum vocat *Athanasius*) citatur pro doctrina quod Filius ⁶ natus est ex

¹ Epist. 41.

² ἐκ ἐτεροήτηα μόνον ὑποστάσεων ἵθεται, ἀλλὰ καὶ ἐσίας διαφορὰν καὶ δυνάμεως ὕφουσιν καὶ δόξης παραλλαγῶν. — πρὸς διὰ ἵστοις περὶ τοῦ πνεύματος ἀφῆκε φωνὰς ἥκιστα πρεπέσας τοῦ πνεύματος. Ἰὴς προσκυνημένης αὐτὸ θεόητος ἐξορίζων καὶ κάτω περὶ τῆς κλίσῃ

καὶ λελεργῶ φύσει συναριθμῶν. *ibid.*

³ De sentent. *Dionysii* Sect. 4.

⁴ Cod. 106.

⁵ Lib. de Eccles. Dogmat. c. 4.

⁶ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς ἐστὶν ἔσθ, ὡς τοῦ φωτὸς ἀπαύγασμα. Apud *Athanas.* de Decret. Synod. Nic.

substantia Patris, veluti Luminis splendor: ipse
amen Filium Patri adeo *inæqualem* putavit, ut
creaturam fecerit, cujus rei illum arguit ¹ Photius;
et doctissimus ² Cavius nostras de illo narrat, quod
Origenis nimium sequax errores immiscuit pes-
simos, inter S. S. Trinitatis Personas totidem
Dignitatis gradus affingens, Christumq; pariter
& Spiritum Sanctum ad *Creaturarum* sortem
detrudens."

Prædictis Scriptoribus possumus adjungere
Lactantium, qui sicut scripsit quod Deus in prin-
cipio, antequam mundum institueret, de æternitatis
æ fonte, deq; divino ac perenni Spiritu suo Filium
sibi progeniit; ita de Angelis dixit, quod illos idem
Deus de suis Spiritibus figuravit. Neq; Angelos
tantum quin & ⁴ animas humanas pariter ex Dei
spiritibus natas esse statuit: neq; aliquis (ut pu-
b) sanus dixerit Firmianum docuisse Filium esse
Patri divina auctoritate & potestate, &c. *æqua-*
m.

Cum jam recensuerimus omnium Scriptorum,
quotquot tribus primis seculis floruerunt, testi-
monia allata pro *Homousio* sive coessentialitate di-
vinarum Hypostasium; non incongruum erit
rectori explicare rationes quibus ducti erant
Philosophi Gentiles tum Christiani Doctores
statuere doctrinam *Homousianam*. Superius ob-
servavi Philosophos ad id actos fuisse ex insidente
his opinione Deum nihil potuisse ex nihilo sive
ex non existente subjecto creare; ex quo necesse
abuerunt supponere Deum vel ex *sui ipsius Sub-*
stantia omnia condidisse, (quod erat dogma
Stoicorum) vel (quod *Platonicorum* erat) conclu-

¹ Cod. 106.

² Hist. Lit. p. 98.

³ Epist. c. 42.]

⁴ Div. Institut. lib. 2. c.

13. lib. 4. c. 6, 7. lib. 7.

c. 12.

dere alteram esse *ingenitam* Substantiam præter ipsum Deum, illi proinde *Homousiam*, sed *inferiorem* (ut putabant) & *subiectam*; ex qua omnes rationabiles Naturas sive Personas creavit: nihilominus in horum Creatione non *divisam* sive *separatam* esse volebant. Dei vel *ingenita* Naturam substantiam, sed quodammodo tantum *extensam* quale *solem* non *dividi* vel *diminui* radiorum emissionem existimabant.

Hanc quidem utriusque opinionem eatenus rejectiebant Christiani, ut ex Scripturarum testimonio crediderint Deum *ex nihilo* omnia instituisse per *Verbum* sive *Filium*, &c. ante cætera existentem: & cum in iisdem Scripturis legissent Filium *splendorem Gloriæ Dei Patris*, ut & *sempiterni Luminis effulgentiam* appellatum, *Heb. 1. 3. Sap. 7. 26.* facile juxta receptam Philosophiam de splendore Lucis cogitabant aliqui Filium & Spiritum Sanctum, atque etiam *animas humanas* nasci esse *ex Substantia Dei* (velut ex sole radii sine *Divisione* & *imminutione* Substantiæ *ingenita* Dei Patris. Ex hac similitudine clare argumentatus est *Tertullianus* Apologetico sermone in quo hæc habet; ¹ *Hunc ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatum, & idcirco Filium Dei & Deum dictum ex Unitate Substantiæ: nam & Deus Spiritus. Etiam cum radius ex Sole porrigitur, portio ex summa, sed Sol (i. e. Solis substantia) erit in radio, quia Solis est radius, nec separatur Substantia sed extenditur: ita de Spiritu Spiritus & de Deo Deus. Ut Lumen de lumine accensum, manet integra & indefecta materiæ matrix, etsi plures in traducibus qualitatis mutueris: ita & quod de Deo profectum est, Deus est & Dei Filius & unus ambobus* (i. e. ipse qui tum Deus est tum Dei Filius vel

hi est horum ambo unus est five una Persona.)
 semina habet in libro adversus ¹ *Praxeam*.
 hæc Philosophia ² *Theognostum* etiam fefellit:
 cit enim; sicut idem manens Sol non imminuitur
 effusus ex illo radiis; ita neq; Substantia Patris
 mutationem (i. e. Generatione Filii ex illa) subit.
 Sic Philosophicus error origo plane principalis
 at doctrinæ veterum de *Homousio* Filii, &c.
 iam quidem rationem sed multo leviolem & in-
 diciorem ex humana (prout ante notavi) nati-
 tate attulerunt pro Coessentialitate Verbi,
 quod dictus est *Filius Dei*; atq; inde humanam
 generationem in divinum Dei Verbum quodam-
 modo transtulerunt Naturam rerum ignorantes.
 Filii etiam ex afflatu five halitu Dei creatam
 animam humanam ob id *Homousiam* esse Deo sta-
 nebant. Ex his fontibus profluxit *Homousion*.
 Quod vero ex his primum & plurimum Patres
 veteres (de quibus dixi) ad id recipiendum in-
 duxit, indubitato fuit ex Philosophia extera vul-
 garis opinio de sole & radiis sibi invicem indi-
 viduis: & ex *Iustino M.* memoratu dignum est,
 Theognosticos veteres Sabellianæ Notæ hoc ipsum
 exemplum Solis & radiorum ab illo inseparabi-

¹ C. 8.
 ὡς μένων ὁ ἥλιος ὁ αὐ-
 τὸς ἐ μένεται ταῖς ἐκχεομέ-
 ναις ὑπ' αὐτοῦ ἀνταῖς, ὥπως
 τὸ ἡ ἑστία τῆ πατρὸς ἀλ-
 λήωσιν ὑπέμενεν apud Atha-
 nas. de Decret. Synod. Nic.
 hæc sententia philosophiæ
 exterae apud doctos etiam
 Christianos receptæ fuit con-
 tinua: sic enim *Seneca* scribit.
 radii solis contingunt qui-
 em terram, sed ibi sunt
 unde mittantur: Epist. 41.
 Marcus etiam *Antoninus* ait;

Ὁ ἥλιος κατακεχῶσαι δοκεῖ,
 καὶ πάντῃ γε κέχυται, καὶ μὴ
 ἐκκέχυται. ἡ γὰρ χύσις αὐτῇ
 ταῖς ἐστὶν. De seip. lib. 8.
 sect. 57. *Julianus* etiam sic
 loquitur; τὸ φῶς δὲ ἐδίδε
 αὐτὸν ἀφαιρέται. ἀλλ' ἐδὲ
 αὐτὸς (ἥλιος) αὐτὸν ἀφαιρέ-
 ται φωτὸς, τὴν σελήνην ὅτι
 ἐναντίας ἱσταμένην περιλάμ-
 πων καὶ μελαδιδὸς αὐτῇ τῆς
 αὐτῆς φύσεως. ἐδὲ τὸν μέγαν
 καὶ θαυμαστὸν τῶτον κόσμον
 ἐμπλήσας αὐτῆς. Orat. 2.

lium usurpasse, atq; inde contendisse *Verbum* vocatum Filium Dei nihil aliud esse quam meram Dei Patris *appellationem* sive *manifestationem* distinctam Hypostasim non habentem, ¹ *sicuti solis splendor nomine tenus solummodo* (a Sole ipso) *distinctus* guitur. Hoc exemplo Sabelliani postea erant ut ad confirmandam suorum sententiam de una Hypostasi sive Persona Patris, Filii & Spiritus Sancti ut testatur ² *Epiphanius*. Et profecto quidem horum opinioni magis arridebat hæc similitudo quam illorum qui Patrem & Filium, &c. distinctas Hypostasim tenuerunt. *Iustinus* igitur hanc comparisonem reprobatur, quasi distinctionem Patris & Filii destruentem; & posuit ipse Martyr *e contra Verbum* sive Filium esse ³ *numero alium* i. e. a Patre; non solis instar & radiorum ejus
 » qui sunt partes Solis ipsius; sed *Lampadis* instar
 » aut *Luminis* quod ab altero accenditur sine diminutione illius ex quo accensum est; & quæ rever
 » sunt duo (*φῶτα*) *Lumina*, quo simulacro gaudebat *Iustinus*; quodq; licet *Homousion* statuere videatur, id tamen haud constat esse Martyris ipsam mentem; sed putaverat expressissimam imaginem qua potuit illustrare distinctam Filii Substantiam aut Hypostasim in omnibus *Similem* Patris effectam. *Iustini* ætate *Homousion* non nisi apud Hæreticos receptum videtur; nec dubitandum est quin, si perspectum habuissent primævi Patres radios solares esse (quod manifestum est) *separatas* Partes solis ipsius, quorum emissionem Sol re vera dividitur & imminuitur, hanc similitudinem non transtulerint in Deum & Filium ejus, ne Substantia Dei ipsius *divisa* videretur in Partes

¹ ὡς τὸ τῆς ἡλίου φῶς ὁνόμενον ἀριθμείτας. *Dial.* p. 120. edit. Gr. Paris.

² Hæres. 62. Sect. 1.

³ ἀριθμῶ ἑτερόν τι Ibid.

mod ex hoc exemplo naturali sequela concludi
 otuit, & quod perinde a Catholicis primævæ
 ecclesiæ defensoribus *Homoufiano* dogmati semper
 (ut mox videbimus) objiciebatur. Interim ob-
 servatu religiosum est, quod, cum pauci admo-
 dum e primævis ingenii philosophici scriptori-
 bus (quos memoravimus) sententiam *Homoufia-*
nam speculatione privata tenus essent amplexi. »
 nunquam tamen Ecclesiam vox (*ὁμοούσιος*) invasit »
 ut in illa prævaluit, ita ut vel alicui *Symbolo* vel
publicis precum formulis per trecentos annos ad-
 mitteretur. Ecclesiæ veteris Liturgiæ apostolica
 Doctrina subnixæ novitiis vocabulis prorsus ab-
 tinebant: nihil in illis de *Homoufio* reperiri po-
 tuit; & in omnibus Ecclesiis toto orbe divisis
 una Fides in unum Deum, Patrem omnipotentem,
 & Filium ejus unigenitum, & Spiritum Sanctum præ-
 dicabatur: & cum Deus Pater secundum Scrip-
 turas solus & unus Deus ab ipsis habebatur confes-
 sis etiam Christum Deum qua *Dei Filium* non qua
 ipsum unum Deum, in ingenita Patris Natura &
 summa illius Dominatione etiam in Filium &
 Spiritum Sanctum Unitas & Monarchia divina
 intacta recta conservabatur; atq; omnes tam Hæ-
 reticorum quam Ethnicorum opiniones impiæ
 de multitudine Deorum, atq; illorum etiam qui
 veram Christi divinamq; Naturam impugnabant,
 evertiebantur funditus & procul exulabant.

Jam me expedire oportet doctrinam *Homoufia-*
nam non solum (quod probavi) ab Ecclesia ca-
 tholica non fuisse receptam, sed obrepentem sta-
 tim fuisse rejectam, utpote *unius Dei Patris* sim-
 plicem, immutabilem & inseparabilem Substan-
 tiam dividentem, imminuentem & mutabilem
 efficientem. Hæc impietas certe *Valentiniano-*
rum Homoufis Æonibus sive Diis objiciebatur, ut
 ex *Irenæo* constat; post quem *Tertullianus* ait:

¹ *Valentinus Probolas suas discernit & separat auctore: & Fidem Ecclesiæ catholicæ exponens Alexander Alexandria Episcopus divinæ Substantiæ in generatione Filii divisionem abjudicat, & Homousiano Valentino & etiam Sabellio inurit Verba sunt; “ Credimus in unum Dominum*
“ Jesum Christum Filium Dei unigenitum, na-
“ tum, non ex non extantibus, sed ex existente
“ Patre; non corporum adinstar, sectionibus
“ aut discretis emissionibus juxta sententiam Sa-
“ bellii aut Valentini, sed ineffabili & inexplica-
“ bili modo.” Hinc *Bulli* nostratis Doctiss. error corrigi debet, qui *Divisionem* Naturæ divinæ *Sabellianis* æq; ac *Valentinianis* a Catholicis objec-
 nesciens, invertit sensum loci, verba etiam muti-
 lans *Valentini* nomine consulto in interpretatione
 suppressio, (quod noverat divinæ Substantiæ divi-
 sionem *Valentino* recte objectam;) & vult *Sabel-*
lium Ecclesiam insimulare de *divisione* Substantiæ
 Dei propter Filii Generationem *Homousianam*
 quasi ab illa receptam, contra planum verborum
 sensum & ipsius rei veritatem; cum hanc objec-
 tionem Ecclesiæ nunquam intulerunt Hæretici
 sed contraria vice Ecclesiæ primævæ Doctores illis
 objiciebant. Epistola Presbyterorum & Diacono-
 rum Ecclesiæ *Alexandrinæ* ad *Alexandrum* Episco-
 pum scripta extat, in qua inter alia lectu digna
 ab *Alexandro* edoctos scribunt, quod *Sabellius* ³ *uni-*
tatem dividens Deum Patrem simul & Filium dixit

¹ *Adv. Prax. c. 8.*

² Πιστεύομεν — εἰς ἓνα κύ-
 ριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ὡς τῷ
 θεῷ τὸν μονογενῆ, γεννη-
 θέντα, ἐκ τοῦ τοῦ μὴ ὄντος
 ἀλλ' ἐκ τοῦ ὄντος πατρὸς, &
 κατὰ τὰς τῶν σωμάτων ὁ-
 μοιότησας, ταῖς ἰσότησιν ἢ ταῖς
 ἐκ διακρίσεων ἀπορροίαις,

ὥσπερ Σαβελλίῳ καὶ Βαλε-
 ρίνῳ δοκεῖ· ἀλλ' ἀρρήτως καὶ
 ἀνεκδιμήτως. *Apud Theode-*
ret. Hist. Eccles. lib. 1. c. 4.

³ Τὴν μονάδα διακρί-
 νουσάτωρα ἔπεν· *Apud Atha-*
nas. de Synod. Arimin. &
Seleuc. & apud Epiphan. Ha-
ref. 69.

Hoc monstrat errorem *Bulli* & aliorum interpre-
um, & confirmat nostram verborum *Alexandri*
translationem.

2°. Cum post *Valentinianos* secutus *Montanum*
ve *Proclum Tertullianus* Filium & Spiritum Sanc-
um *Probolas* quasdam *Homoufias* Substantiæ Pa-
ris excogitasset, & in Ecclesia quasi *Paracleti* ip-
us doctrinam publicare cœpisset; ipso *Tertul-*
tiano teste, cœtus Ecclesiæ sive *Plebs Christiana*
quos ipse *simplices* vocat, sed & quos *majorem*
credentium partem confitetur, hac nova doctrina
non instructi, ad *OEconomiam* (trium Hyposta-
tum *Homoufiarum* quam ipse jam induxit) *expa-*
rescebant, regulam Fidei oppugnare putabant, &
Divisionem Unitatis præsumebant. Itaq; duos &
eres (ut ait) ab illo jactitabant jam prædicari; se
vero unius Dei cultores præsumebant.

Velex confessione *Tertulliani* doctrinam *Homou-*
ianam propugnantis concludendum est *novam*
esse & a credentium cœtu inauditam; neq; ipse
quasi receptam Ecclesiæ Fidem defendere cona-
tus est; sed tanquam nuperam *Paracleti* non in
Apostolis sed in *Montano* divinorum oraculorum
interpretatoris disciplinam & institutionem intru-
dere ausus est.

3°. Magna & venerabilis *Antiochensis* Synodus
innumerabilium fere *Episcoporum* ex omnibus Ori-
entis Provinciis undiq; collectorum, ut ait *Cavus*)
contra *Paulum Samosatenum* circa annum 270
congregata, vocabulum *Homoufion* repudiabat,
quod multa examinatione de illius Interpreta-
tione facta, vox infamis & malæ notæ & (ut cum
Synodo argumentatus est ipse *Paulus*) *Dei Sub-*
stantiam dividere & unitatem tollere illi videbatur.

¹ Adv. Prax. c. 3.

² Apud Athanas. de Synod. Arimin. &c. Sect. 45.

abj. d. c. v. c. l.

Quod vocem *Homouſion* abjudicabant *Antiochenſe* Præſules, concordantes affirmant ¹ *Athanaſius* ² *Baſilius* & ³ *Hilarius*: atq; illos vocem propter absurdum ſenſum, & Subſtantia divi-*ſionem* ab illa illatam reprobaffe diſerte *Baſilius* enarravit, dicens; “⁴ Rejiciebant vocabulum (*Homouſion*) tanquam *famoſum*. Dixerunt enim illi vocem *Homouſion* notionem exprimere eſſentia & originem ab illa ducentium; adeo ut *diviſa* Eſſentia *Homouſii* appellationem exhiberet illis in quæ divideretur.” A *Baſilio* non diſcrepat *Athanaſius*, ſed agnoſcit Antitiſites illo verbum condemnantes ſuam de illius ſenſu ſententiam (ſimplicem licet nec ad amuſſim exactam, prout ipſe putat) protuliſſe.

Hinc vero maniſeſtiſſimum eſt, Eccleſiam catholicam de Patris & Filii *Conſubſtantialitate* ſedem primitus non habuiſſe; atq; hanc doctrinam ſimul ac publicaretur ſtatim repudiaſſe tanquam falſam, adulterinam & a regula Fidei prorſus alienam: Atq; etiam numeroſum & omni nomine venerabile Concilium ſuis Suffragiis extra Eccleſia foras ejectione, malum & famoſum vocabulum *Homouſii* ſenſum exiſtimans, neq; alium alius interpretationem excogitans aut compertam ha-

¹ *Οι τὸν Σαμοσατία κα-
τακείνοντες ἐπίσκοποι γε-
φοντες εἰρήκασι μὴ εἶναι ὁμο-
σιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ. De
Synbd. Arim. &c. ibid.

² Epiſt. 300.

³ Patres, cum Paulus Sa-
moſatenus Hæreticus pronun-
ciatus eſt, etiam *Homouſion*
repudiaverunt. De Synod.

⁴ Διέβαλον τὴν λέξιν ὡς
ἐκ εὐσημον. ἔφρασαν γὰρ ἐκεῖνοι
τὴν τῶ ὁμοσιῶ φωνὴν πα-

ριζᾶν ἔννοιαν ὁσίας τε καὶ
ἀπ' αὐτῆς, ὥς καταμεταδ-
σαν τὴν ὁσίαν παρέχεν τῶ
μοσιῶ τὴν πρὸς ἡγορίαν
εἰς αὐτὴν διηρέθη. Epiſt. 300
p. 1369.

⁵ Verba ſunt; καὶ τῆς
ὑπὲρ θεολογίας ἀπλῶς γε-
φοντες, καὶ κατενόησαν καὶ
τῶ ὁμοσιῶ ἀκρίβειαν, ἀλλ'
ὅπως ὡς ἐξελέγηται, καὶ τῶ
ὁμοσιῶ εἰρήκασι. De Synod.
Arim. & Seleuc. Sect. 45.

ens, nisi quæ Unitatem Dei labefactaret, & unius Dei Patris Substantiam in partes divisam probaret. His adjici potest, quod professione Fidei hujus Synodi Patres inæqualem Patri & inferiore Filium esse statuerunt, sicut ex citatis illinc testimoniis apud nostras in *Novatianum* annotationes luculenter comparebit.

Tandem ad *Nicanum* Concilium toto terrarum orbe decantatum perveniamus; in quo se plaudunt & triumphos agunt scholastici *Homousiani*, votisq; viribus incumbunt ut illorum sententiæ suffragetur; & si in partes suas trahere non possunt, de pseudonyma illorum Orthodoxia actum est & conclamatum. Profecto quidem si quid nunquam potuerit hominibus contentiosi ingenii obsistere, & finem ponere liti de *Homousio* Coessentialitate, necessaria existentia, & æqualitate Filii, &c. cum ipso Deo Patre, res tam ante Synodum *Nicanam* quam in illa & etiam post illam gestæ hoc facere valerent. Ex his enim rebus gestis certo certius apparet *Homousianam* doctrinam non fuisse ecclesiæ fidem; & ne dubitatum quidem apud illam fuisse de summa auctoritate & dominio unius Dei Patris, & de inæqualitate Divinitatis Filii, &c. & subjectione illius incomparabili Patris imperio. Controversia inter *Arium* & Episcopum illius *Alexandrum* orta, propter quam coacta fuit Synodus *Nicana*, non respiciebat quæstionem ullam quæ nunc tantopere agitur; vel quod Filius unus est ipse Deus, Divinitate & Potestate Patri æqualis, & cum Patre coæternus & necessario existens, nec paterna Voluntate genitus. In his ne minima erat inter illos dissensio; neq; Patri *Homousium* Filium dixit *Alexander*, ut ex Epistolis apud *Theodoretum* &

¹ Hist. Eccles. lib. 1. c. 4. & Socrat. Hist. lib. 1. c. 6.

Socratem clare constat: sed controversiæ inter illos caput & summa fuit; ¹ *an Filius quatenus genitus a Patre principium habuit Existentiæ & ex non extantibus erat*, (quod senserat Arius, & inde concludebat Filium esse *Creaturam* cæteris creaturis similem, & ² *Substantia Patri ab similem*) an contra (qua opinione stetit Alexander) ante Generationem Filii ex Patre, in Patre Filius erat & cum Patre ³ *coexistebat ingenito modo*, quatenus erat ⁴ *Verbum & Sapientia ipsius Dei*; ideoq; non ex non extantibus sed ⁵ *ex ipso Patre* Nativitate processit; & proinde nec *Creaturis ex nihilo factis* erat similis, sed ⁶ *Natura perfectam Patris Simi-*

¹ Apud Socrat. Hist. lib. 1. c. 5. arguit Arius; εἰ ὁ πατρὶς ἐγέννησε τὸν υἱόν, ἀρχὴν ὑπαρξέως ἔχει ὁ γεννηθεὶς· καὶ ἐκ τέττε δῆλον, ὅτι ἦν ὅτε ἐκ ἦν ὁ υἱός· ἀκολουθεῖ τε εἰς ἀνάγκην, εἰς ἐκ ὄντων ἔχειν αὐτὸν τὴν ὑπόστασιν· vid. Epist. Arii & Euseb. Nicomed. apud Theodoret. Hist. lib. 1. c. 5, 6. & Athan. Orat. 1. cont. Arian. p. 294, 295.

² Πῶς ἀνόμοιός τῃ ὑπόστασι πατρός, ὁ ὢν εἰκὼν ἰερεῖα καὶ ἀπαύγασμα τῆ πατρὸς; Alex. Epist. apud Socrat. Hist. lib. 1. c. 6. Atq; Arianos ibidem arguit dicentes; κτίσμα ἐστὶ καὶ ποίημα ὁ υἱός· ἔτε δὲ ὅμοιός κατ' ἐπίαν τῷ πατρί ἐστιν, ἔτε ἀληθινός, καὶ φύσει τῆ πατρὸς λόγος ἐστίν, ἔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτῷ ἐστίν. ἀλλ' εἰς τῶν ποιημάτων— ἐστίν· (voluit enim Alexander Christum esse ipsum insitum Patris Verbum, in ipsius Pa-

tris persona sive Hypostasi ingenite residens, & ex illo in Filium procreatum: quam opinionem ex veteribus aliis scil. Tat. Athenag. Theophil. Tertul. &c. tenuisse videntur, sed negabant Ariani.)

³ Συνυπαρχει ἀγεννήτως ὁ υἱὸς τῷ θεῷ· Arii Epist. apud Theod. lib. 1. c. 5. vid. Athan. Orat. 1. cont. Arian. p. 294, 295.

⁴ De Filio dicit Alexander, quod erat, φύσει τῆ πατρὸς λόγος· iterumq; ait; πῶς εἰ λόγος καὶ σοφία ἐστὶ τῆ θεότητος ὁ υἱός, ὡς πότε ὅτε ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ἐστὶν αὐτὸς λέγειν ἀλόγον καὶ ἄσοφον πότε τὸν θεόν· Epist. apud Socrat. Hist. Eccl. lib. 1. c. 6.

⁵ Ἐκ τῆ ὀνίας πατρὸς, ἐκ τῆ μὴ ὀνίας· Eiusd. Epist. apud Theod. lib. 1. c. 4.

⁶ Τὴν κατὰ πάντα ὁμοίωσιν ἡμεῖς αὐτῷ ἐκ φύσεως ἀπομαζόμενος· Ibid.

udinem referebat. Ex Clero quidem *Alexandriæ* aliqui, qui ex parte Episcopi stabant, & *Alexan-*
um contra *Arium* moverant, sententiam *Arii*
riter oppugnantes ex aduerso dixerunt Filium
se ¹ coessentialem Patri & coeternum. De his
ero (sicut narrat idem scriptor ² Historicus)
quod erant ambiguae res & multae controversiae,
primo secum dubitabat *Alexander*, quomodo li-
um dirimeret; & post unam & alteram dispu-
tionem inter illos habitam coram seipso cum
clero iudice, incertus erat quorum partibus fa-
eret; & nunc *Arii* (quem in honore habuit)
nunc aduersariorem sententiam ³ approbavit:
cum tandem contra *Arium* Suffragium tulisset,
Judicio illius refragantem condemnasset; &
rox ira excandens illum cum Episcopis & Clero
lius asseclis qui *Orthodoxum* putabant, tam a
ommunionem Ecclesiae quam etiam a ministerio
lerico eiecisset; non tamen ad novitia dogmata
leri *Arium* oppugnantis adeo totus accessit, ut
um illis vellet expressius asserere Filium esse
onsubstantialem Patri & Coeternum; sed mediam
gressus est viam, & statuit Filium ⁴ *medioxu-*
am esse Naturam inter ingenitum Patrem & Crea-
ras ab illo ex non extantibus factas: & cum Fi-
um semper & ante omnia secula extitisse docu-
set, neq; esse *tempus* aut *aevum* cum non extitisset;
vet tamen & Lectorem admonet, ne adeo Pa-

¹ Οἱ δὲ ὡς ὁμοούσιος καὶ
ναϊδιδός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πα-

² Ibid.

³ Ibid. vid. & Socrat. Hist.
lib. 1. c. 6. & Theodoret.

⁴ Ἀγνοῦντες οἱ ἀνάσκητοι,
μακρόν αὖ εἴη μετὰ

πατρὸς ἀγεννήτου καὶ οὐκ κτισ-
θέντος ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἐκ ὄντων,
λογικῶν τε καὶ ἀλόγων, ὡς
μεσίτευσα φύσις μονογενὴς
τοῦ ἥς τὰ ὅλα ἐξ ἐκ ὄντων
ἐποίησεν ὁ πατὴρ τὸ θεῖον λό-
γον. Alex. Epist. apud Theo-
doret. Hist. lib. 1. c. 4.

tri coæternum Filium poneret, ut ¹ *ingenitum* putaret; unde & a voce *coæternus* abstinet, & *ingenitum* esse aliquid plus existimabat quam esse *semper* & *ante secula*, quodq; peculiari & incommunicabili ² *Dignitate* & *Prærogativa* Patrem insignivit; ex quo, dicente ipso Salvatore, *Pater illo major erat*. Cum hæc controversiæ contentionisq; flamma non tantum *Alexandriæ*, *Ægypti*, totius *Libyæ* & *Thebaidis Superioris*, sed etiam *Orientis* Ecclesias omnes ³ invasisset & certamine utrinq; divisisset, ad Palatium ⁴ imperiale tandem est grassata, & Regiam opem ad extinguendam arcessebat. ⁵ *Constantinus* igitur controversiæ causa ex utraq; parte cognita, literas per *Hosium Cordubensem* Episcopum *Alexandro* & *Ario* scripsit *ad conciliandam inter illos* ⁶ *Pacem*: in quibus contemptui & ridiculo habet res controversas, & Episcopum pariter atq; Presbyterum ob alterationes de quæstionibus minutis & minime necessariis ⁷ objurgat; & utrumq; vicissim alteri veniam concedere, & deposita contentione in mutuam inire Concordiam ⁸ suadet jubetque. Literis etiam iisdem Imperator ⁹ dicit quæstiones

¹ Μή τις τὸ ἀεὶ πρὸς ὑπὸνοιαν ἀγεννήσε λαμβανέτω — ἔτε γὰρ τὸ ἦν ἔτε τὸ ἀεὶ, &c. ταυτὸν ἐστὶ τῷ ἀγεννήσῃ. Ibid.

² Οὐκ ἔν τῷ μὲν ἀγεννήσῃ πατρὶ οἰκείον ἀξίωμα φυλακτέον, μηδὲνα τῶ εἶναι αὐτῷ τὸν αἶπον λέγοντας· τῷ δὲ ὑφ' ἑτέρῳ ἀρμόζουσιν πρὸς ἀπονεμητέον τὴν ἀναρχοῦ αὐτῷ πατρὶ τῶ πατρὸς γεννησὶν ἀναλίσθεντας. — αὐτῷ φάσκοντος τῶ Σωτῆρος, ὁ πατήρ μὲς μερίζων μὲς ἐστὶ. Ibid.

³ Socrat. Hist. lib. 1. c. 6.

Soz. Hist. lib. 1. c. 15. Euseb. vit. Constant. lib. 2. c. 61, 62.

⁴ Euseb. vit. Constant. lib. 2. c. 63. Socrat. Hist. lib. 1. c. 7. Soz. Hist. lib. 1. c. 16.

⁵ Ibid.

⁶ Βεσβεῦσαι εἰρήνην. Euseb. ibid.

⁷ Socrat. lib. 1. c. 7. Euseb. de vit. Constant. lib. 2. c. 69, 70. Soz. sup.

⁸ Ibid. Αρεμένως τῆς αὐτῶν λέξης ἐκέλευσεν ὁρμώσιν. Soz. Hist. lib. 1. c. 16.

itas non esse ex alterutra parte aut in Scrip-
tis positas, aut ex illarum regula creditu necessa-
as; sed quæ ex otiosa & infructuosa altercatione
sent ortæ: addit, quod erant res expeditu diffi-
les——neq; inter illos pretextus erat litigandi pro
imaria in divina Lege mandata doctrina; neq; no-
tium aliquod dogma de cultu ipsius Dei erat inter
los introductum, sed unam & eandem habuerunt
idei & Religionis sententiam——de parvis & valde
inufculis erat disputatio——pusilla erat & vana
erborum altercatio——de exiguis & ne minimum
videm necessariis——quæstio deniq; valde inepta.
Loc judicium post plenam controversiæ merito-
am factam examinationem tulit Imperator in
pistola quam Socrates appellat ² admirabilem &
sapientiæ plenam. Ex his merito dici potest quæ-
tionem de metaphysica Natura & Existentia
ilii inter Alexandrum & Arium motam Constan-
no Imperatori non visam esse Fidei Articulum
el Catholicæ doctrinæ capitulum, sed merum
tiosorum & contentiosorum ingeniorum de
cholasticis argutiis & ineptiis certamen; & quid
el ille vel alter sentiret, neq; ad religionem,
idei regulam aut cultum divinum pertinuisse.
ed cum Imperator per literas nihil valeret & ³ con-
tentio reconciliationem minime admitteret, isq; qui ad

Τὰς τοιαύτας ζητήσεις ὁ-
σας μὴ νόμις πνὸς ἀνάγ-
πρωτῆς, ἀλλὰ ἀνωφελὲς
γίας ἐρεχθία προσέθισιν.—
αν δυσχερῶν — ἐδὲ περὶ τῆς
βουλαῖς τῶν ἐν τῷ νόμῳ πα-
γγελμάτων ὑμῖν ἡ πῆς φι-
νεκίας ἐξήθη προσέτασις,
ἐ καὶνὴ πῆς ὑμῖν ὑπὲρ τῆς
θεῶς θεοσεκίας αἰρεσις ἀν-
σῆχθη, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐ-
ὸν ἔχετε λογισμὸν.—
τὲς μικρῶν καὶ λίαν ἐλαχί-

των—δι' ὀλίγας καὶ μαλαίας
ρήμάτων φιλονεικίας——ὑπὲρ
μικρῶν καὶ μηδαμῶς ἀναγ-
γείων—λίαν εὐήθης ζήτησις.
&c. Euseb. in vit. Constant.
lib. 2. 69, 70, 71, &c. Socrat.
Hist. lib. 1. c. 7.

² Θαυμαστὰ καὶ σοφίας με-
στὰ ἐπιστολή. Hist. Eccles. lib.
1. c. 8.

³ Euseb. vit. Constant. lib.
3. c. 5, 6. Socrat. Hist. lib. 1.
c. 8. Soz. Hist. lib. 1. c. 17.

com-

componendam pacem missus fuerat, re infecta reverteretur; præclarissimum³ 18 circiter Episcoporum concilium apud *Nicaam* urbem *Bithynia* convocavit. Illi autem, priusquam in Synodum publicam se conclusissent, sermones¹ privatos instituebant de rebus controversis, & *Ario* coram arcesso & diligenti sententiæ illius examinatione facta, in neutram partem vel confirmandi vel reprobandi illam inclinabant, aut Suffragia ferre curabant; sed in ipsorum mente & proposito erat (quod & testatur ipse² *Athanasius*) fidem suam in re-
 ceptis ex *Scriptura* primitus *Ecclesiæ* formulis sine ulla innovatione declarasse. Hoc etiam consilium dedit illis Imperator ut ex³ divinitus inspiratis *Scripturis* quaestiones dirimendas expedirent. *Homousion* igitur non modo non erat recepta & Catholica *Ecclesiæ* doctrina aut creditu necessaria; sed etiam⁴ *Athanasio* teste, Antistites *Nicæani* neq; voces (ἐκ τῆς οὐσίας) ex *Substantia*, neq; vocabulum *Homousion* Symbolo suo inseruerint, ni disputandi prurigo & cacoethes apud *Arianos* illos ad id egissent, quo contentiosorum hominum ora obstruerent, &⁵ voce illis invisa quasi gladio jugularent.

¹ Συνίοιτες καθ' ἑαυτὰς οἱ ὁπίσκοποι μετακαλῶνται τὸν Ἀρειον, καὶ προσθευμένων εἰς τὸ κοινὸν ὧν ἐδόξαζον, διελέγοντο. — οἱ μὲν μὴ νεώτεροι εἰζὲν πᾶσι τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ θεοῦ πᾶσιν συνεβέλευον, καὶ μάλα οἷς τὸ τῶν τρέπων ἀπλὴν ἀπειρέργως εἰσηγεῖτο προσέειπαι τὴν εἰς τὸ θεῖον πᾶσιν, οἱ δὲ ἰσχυρίζοντο, μὴ χρῆναι ἀβασανίσως ταῖς παλαιότησιν δόξαις ἐπεδαι. — οἱ δὲ ὁπίσκοποι συνεχῶς συνίοιτες τὸν Ἀρειον εἰς μέσον παρήγαγον,

καὶ ἀκριβῆ βάσανον ἐποιεῖν τῶν αὐτῶν προστάσεων, πρὸς περὶ δὲ ὅτι θάλασσα τὴν ἡφθον ἀγειν ἐφυλάττοντο. Soz. Hist. lib. 1. c. 17, 19.

² De Decret. Synod. Nicæ & apud Theodoret. Hist. lib. 1. c. 8.

³ Ἐκ τῶν θεοπνευστων λόγων λαβόμεν τῶν ζητημάτων τὴν λύσιν. Theodoret. Hist. lib. 1. c. 7.

⁴ De Decret. Synod. Nicæ Theodoret. Hist. lib. 1. c. 8.

⁵ Vid. Ambros. de Fid. lib. 3. c. 7.

Cum jam ostensum sit magna difficultate actos
res *Nicanos* in Symbolo posuisse vocabulum
homousion, inquirendum denuo quo sensu vocem
intellexerunt & admiserunt. Certe, si *Eusebio*
ariensi Fides qui Concilio interfuit, vocabuli
su exacta trutina perpenso, cavebant quan-
tum fieri potuit, ne aliquibus offendiculo foret.
scire enim multi præsentibus Synodo nequibant
e vocem repudiatam fuisse ab antecessoribus
scopis *Antiocheni* Concilio congregatis ante
os fere sexaginta; atq; ob hanc etiam cau-
sam, nempe quod verbum grammatica & propria
significatione sumptum *Substantiam Dei* in *Partes*
substantiales divisam probabat, quod absurdum
& Pietate prorsus alienum est. *Nicani* igitur
res (ne Antenicænos suos patres oppugnarent)
arte dixerunt se voce in hac significatione non
us, neq; statuisse per illam *Substantia Dei*
tris divisionem aut *mutionem*; neq; Filium esse
ipsum Patrem, vel *Patris substantia partem*;
aliud per vocem denotasse, quam Filium
ex ipso Patre, non vero ex non extantibus;
etiam *Natura unigenitum & vere Deum*, &
omnibus uni Deo Patri *conformem*.

Quid nunc de illis Sophistis dicemus, qui pa-
Nicanæ Synodi contendunt docuisse Dei Fi-
lium esse unum ipsum Deum, necessariam existen-
tiam habentem & Patri per omnia æqualem, in-
eodem sensu Synodi Fidem & Symboli verba in-
terpretes? Vocem *Homousion* nihil hujus-

Substantia Dei Patris di-
visionem, &c.] Vid. *Euseb.*
Epist. apud Theodoret.
c. 12; & Socrat. lib. 1.

ὅτι ἐκ τῆς θεῆς οὐκ ὡς φύσιν
ἐκ τῆς ἑστῆς *Athanas. de*
synod. Nic. & apud

Theodoret. sup. Testatur ibi *A-*
thanasius, hanc esse totam
mentem patrum *Nicanorum*,
atq; illos primo decrevisse
hanc doctrinam pro voculis
ἐκ τῆς ἑστῆς & ὁμοούσιος sub-
stituisse.

d

modi

modi denotasse manifestissimum est; neq; talem aliquam interpretationem Antistites Catholicæ aut illi affixerunt, aut ex illa allegarunt. De his quidem nulla erat apud *Nicanos* quæstio; neq; in his *Alexander* & *Arius* inter se dissentiebant: & certe, cum noverant Synodi patre *Arium* docuisse *Filium* non fuisse Patri æqualem sicuti & non illi *Consubstantialem*, & *Paterna Veritate* substituisse; si hanc sententiam vel non catholicam & orthodoxam doctrinam judicassent vel errorem condemnandum credidissent; suam e contrario Fidem declarasse, atq; hæc dogmata cum cæteris illius Anathemate ferienda curaverint. Hujus Synodi historiam de *Homousio* concludam postquam observavero illam nihil decrevisse de Spiritus Sancti *Homousio* aut *Divinitate* & ne *Deum* quidem aut *Dominum* appellavisse sicut neq; veteres ante dixerunt: & memorat omnino dignum est id quod de *Athanasio* refert *Greg. Nazianzenus*; nempe quod *primus ille solus, vel una cum perpaucis aliis ausus est manifeste & publice veritatem scripto confiteri, i. e. unitarium Hypostasium Divinitatem & Essentiam: & quod Patrum multus numerus Dei gratia de Filio prius esset confessus, hoc idem ipse tandem postea*

Ἰουδὲ ἐστὶν ἴσος ἀλλ' ἰσὺς
ὁμοῦσιος αὐτῷ (τῷ πατρὶ)
ὑπῆρξε θελήσει πατρῷα. *Arii*
Thal. apud *Athanas.* de Synod.
Arim. & *Seleuc.* Vid. Epist.
Arii apud *Theodoret.* Hist. lib. I. c. 5.

Ἐάν μ' ἄλλων ἀπάντων
ὅσοι τὸ καθ' ἡμᾶς λόγος
τειχῇ νεμεμημένων, καὶ πολ-
λῶν μ' ὄντων ἢ πλεονόντων
ἀρρώγων, πλειόνων δὲ ἢ
πλεονόντων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
ἐνθα καὶ τὸ ἥττον ἀσεβεῖν, ἐν-

σέβεια ἐνομιᾶθ' ὀλίγῃ δὲ
κατ' ἀμφοτέρω ὑγιαίνοντι
πρῶτος καὶ μόνος ἢ κοινῇ
σὺν ἀλίγοις ἀποτολμᾷ τὴν
ἀλήθειαν σαφῶς ἔτασεν καὶ
ἀρρήδην, ἢ τριῶν μίαν
τῆτα καὶ ἑσῖαν, ἐγγεγραμ-
μολογήσας καὶ τῷ πατρὶ
ἢ πατέρων ἀριθμῷ πλεονόντων
ἢ ἑχαρίσθη πλεονόντων,
πλεονόντων τὸ ἅγιον πνεῦμα
τὸς ἐμπνευσταῖς ὕστερον, Orat. 21.

Spiritu Sancto afflatu quasi divino promulgavit. Et certum profecto est neminem alium Catholicum habitum vel inter hæreticos non numeratum ante *Athanasium* hanc doctrinam in Ecclesia Christiana prædicasse.

At vero vocabulum *Homousion* Symbolo jam insertum contra morem ecclesiasticum & catholicam Traditionem, ¹ *bella intestina* inter Episcopos Provinciarum *Ægypti* statim ciebat, adeo ut ² *nocturnam pugnam* inter se gererent, aliis pro *Sabelliana* Hæresi, aliis vero pro impietate duorum Deorum *Homousii* telo militantibus.

Primus *Eustathius Antiochiæ* metropolitanus, cum disputatione insuper facta de *Homousio* contra *Eusebium Cæsariensem* unam & eandem Hypostasim sive Substantiam Patris & Filii *Sabelliano* more asseruisset, ³ Synodali Judicio 250 Episcoporum pontificatus sede depulsus est.

Post *Eustathium*, *Marcellus* etiam *Ancyrae* Episcopus, & *Athanasii* familiaris, vocem *Homousion* ad interpretationem *Sabellianam* pervertens, indeq; causam arripiens & ipsam *Nicænam* Synodum causatus pro scævo sensu quo abnegabat Christi Divinitatem & merum Hominem statuebat; ipse Episcopatu privatus est Concilio ⁴ *Constantinopolitano*. Fatendum quidem *Athanasianæ* partis Synodum ⁵ *Sardicensem* illum sedi restituisse; sed *Basilius Athanasianus* & ipse impia illius dogmata

¹ Euseb. apud Socrat. Hist. lib. 1. c. 23. & de vit. Constant. lib. 3. c. 23.

² Ibid. & Soz. Hist. lib. 2. c. 18.

³ Ann. 330. vid. Philostorg. Hist. Eccles. lib. 2. c. 7. Socrat. lib. 1. c. 24. Soz. lib. 2. c. 19.

⁴ Ann. 336. vid. Socrat. lib. 1. c. 35. lib. 2. c. 20. Soz. lib. 2. c. 33.

⁵ Ann. 347. vid. Socrat. lib. 2. c. 20.

⁶ Μάρκελλος ἐτόλμησεν ἀσεβῶν εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ φιλοῦν αὐτὸν ἐξηγούμενον λόγον

mata condemnavit, & quod non propter impietatem Ecclesiastica pœna multatus esset ¹ queritur ad ipsum *Athanasium*. Hoc modo de *Homousio* ipsi *Nicæni* statim inter se dimicabant atq; hoc Ecclesiastico bello *Athanasius* ipse cecidit ² sede depulsus innumerabilium fere Episcoporum Suffragiis apud *Tyrum* convocatorum, atq; inde ab Imperatore *Constantino Hierosolyma* accitorum. Hæc Synodus *Nicænâ* erat numerosior, si ³ *Eusebio* testi fides: & cum convenerint Patres, & literas commendatitias de ⁴ *Arianorum* Fide & Doctrina quasi *Scripturæ & Apostolicæ Catholicæq; Ecclesiæ omnino consentaneis* ab Imperatore ipso missas cum Fidei formula ab illis scripta acceperint *sanos & Orthodoxos* confitebanrur, & sine Confessione *Homousii* ad pacem Ecclesiæ & Communionem, juxta ipsius Imperatoris de *Arianis* rescriptum, Synodicæ Epistolæ auctoritate ad Clerum *Alexandrinum* & omnium Ecclesiarum Episcopos missæ, confestim admitti mandabant. Maximi hujus Concilii vere Catholici & Orthodoxi exemplo ducti Episcopi Ecclesiarum fere omnium tam Occidentis quam Orientis qui per

γον ἐκείθεν (i. e. ex Symb. Nic.) περσασίσσασθαι τὰς ἀρχὰς εἰληφέναι, τῷ ὁμοούσιῳ τῷ διάνοιαν κακῶς ἐξηγέμενος. Epist. 78.

¹ Epist. 52. Edit. Lat.

² Ann. 335. vid. Socrat. lib. 1. c. 32. Soz. lib. 2. c. 25.

³ Τούτῳ μεγίστῳ ὧν ἴσμεν σύνοδον δευτέραν συνεκρότει βασιλεὺς ἐν αὐτοῖς Ἱεροσολύμοις, μετὰ τῷ πρώτῳ ἐκείνῳ, &c. (scil. Synod. Nic.) in vit. Constantin. lib. 4. c. 47. Synodus (de illa inquit Vale-

sus) longe omnium celeberrima, & cum *Nicænâ* Synodo comparanda, si *Eusebio* credimus: quippe quæ ex omnibus Romani Imperii provinciis ad dedicationem regalis *Basilicæ* a principe effecta congregata. Observat. Eccles. lib. 2. c. 2. ad fin. Hist. Soz.

⁴ Vid. Soc. lib. 1. c. 26, 33. Soz. lib. 2. c. 27. vid. etiam Synod. Epist. apud *Athanas.* de Synod. Arimin. & Seleuc.

iginti & plures ab hinc annos convocati fuerunt, *Homousion* vocabulum abjiciebant, quod Ecclesiæ pacem inturbaverat, & bonis viris offendiculo civitate fuerat; neq; minus reprobantes *Arii* novitia dogmata Fidem & Doctrinam Catholicam allibatam tenuerunt. Sic sanciverunt Synodi *Antiochenses*: Sic ex parte Orientali Synodus *Sardicenfis*: Sic etiam ex parte tam Occidentali quam Orientali Concilium ³ *Sirmiense* unum & alterum; in quibus ⁴ *Hosius Cordubæ* Episcopus magni nominis, qui Symbolum *Nicanum* (ut fertur) perscripsit, & ipse *Liberius* Pontifex Romanus vocabulum *Homousion* subscripta manu condemnabant. Sic deniq; Concilium ⁵ generale & omnium numerosissimum in quo congregati erant ex omni Orbe Romano (ut *Valentiniani* Jun. ⁶ lex docet) Episcopi circiter 560 *Arimini* & *Seleuctæ*, Catholicam ubiq; receptam Doctrinam Fidemq; ⁷ *Homousio* vocabulo cum *Arianorum* dogmatibus una

¹ Altera Ann. 341. quæ varias fidei formulas edidit, de quibus testatur *Cavins* notat; in omnibus his fidei formulis, cætera (ut videtur) sanis τὸ ὁμοούσιον vocabulum nusquam reperire licet, utpote quo penitus abhorrebant. Hist. Lit. Par. 2. p. 111. Altera autem Ann. 345. cujus fides Cl. *Valesii* judicio doctissima & elegantissima, in qua doctrinam de sacrosancta Trinitate & Dei Filio, omisso sola τὸ ὁμοούσιον mentione, sensu satis catholico exponunt. apud Cav. Hist. Lit. Par. 2. p. 112. Vid. Athanas. de Synod. Arimin. & Seleuc. Socrat. lib. 2. c. 10, 18, 19. Hilar. de Synod.

² Ann. 347.
³ An. 351, 357, 358. vid. Socrat. Hist. lib. 2. c. 30. & Hil. de Synod.
⁴ Hosius ——— & Liberius. Vid. Philostorg. Hist. lib. 4. c. 3. Sulpit. Sever. Hist. Sac. lib. 2. c. 56. Soz. lib. 4. c. 6, 15. Athanas. Epist. ad Solitar. & Apol. 2. Hil. de Synod. & ad Constant, Hieronym. de Scriptor. Eccl. c. 97.
⁵ Ὁικουμενικὴ συνόδος Socrat. Hist. lib. 2. c. 37. quæ fuit an. 359.
⁶ Vid. Cav. Hist. Lit. Par. 2. p. 118.
⁷ De *Ussæ* nomine abjiciendo verisimilis ratio præbatur;
d 3

una reprobato) unanimi Suffragio confirmabat.

Omnes Fidei formulæ a prædictis Conciliis vere Orthodoxis & Catholicis aliisq; ejusmodi conscriptæ & promulgatæ Scripturis divinis & Apostolicæ Doctrinæ & primævæ Ecclesiæ Symbolis adeo per omnia consentiebant, ut illas sanas & orthodoxas confiteri & approbare acerrimi *Homousii* propugnatores non sint veriti. *Bullus* nostras doctiss. ait; quid non dicunt, quod Catholici dixerunt, præterquam quod unam illam ὁμοουσίαν vocem omittant? & rursus; *Fidei Confessiones*—pleræq; omnes eandem fidem verbo tenus profitentur, quæ in Nicæna Synodo sancita fuerat, nisi quod *Homousii* vocem omittant.

Hæc breviter & ne longus fiam dixi, sed historica fide & veritate inviolate servatis: Si quis autem perdiscere aveat ortum, progressum & totam Historiam *Homousii*, adeat tractatum Anglicanum Scriptum qui titulo inscribitur, *vera Narratio Controversiæ de Trinitate adversus D. Berrimanum*.

tur; quia in Scripturis, aiebant, non invenitur, & multos simpliciores Novitate sua scandalizat, placuit auferri. *Hieronym. advers. Lucifer. p. 143.* Vid. *Philostorg. Hist. lib. 4. c. 10.* *Theodoret. Hist. lib. 2. c. 18.* *Socrat. lib. 2. c. 37.* *Soz. lib. 4. c. 17.* Sciscebat vero Synodus, quod narrat ipse *Athanasius*, τὸ δὲ ὄνομα τῆς ἐσίας ὅπερ ἀπλῆσιν ἀπὸ τῶν πατέρων

ἔσων (i. e. Nic.) ἐτέθη, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς σκανδαλον ἔφερε, διότι μὴδε αὐτῶν γραφαὶ τὸτο περιέχουσιν, ἢ σε περιαιρεθῆναι καὶ παντελῶς μνησίαν μνήμῃ τῆ λογικῆς γίνεσθαι ὁμοιον δὲ λέγομεν τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, ὡς λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ διδάσκουσιν. De Synod. Arima & Seleuc.

¹ Epilog. Defens. Fid. Nic.

H I E

HIERONIMI TESTIMONIA

DE
NOVATIANO

Ejusq; Scriptis.

NOVATIANUS Romanæ
urbis Presbyter adversus Cor-
nelium cathedram sacerdotalem
conatus invadere, *Novatiano-*
um, quod Græce dicitur ¹ καθαρὸν, dogma
constituit, nolens Apostatas suscipere poeni-
tentes: hujus auctor *Novatus Cypriani*
Presbyter fuit. Scripsit autem *de Pascha*,
de Sabbato, *de Circumcisione*, *de Sacer-*
te, *de Oratione*, *de cibis Judaicis*, *de*
constantia, *de Attalo*, multa; alia: & *de*
trinitate grande Volumen, quasi Epitomen
operis *Tertulliani* faciens, quod pleriq;

¹ καθαρὸν, i. e. purum.

Et legi καθαρῶν Welch. sed
ste legitur καθαρὸν, quo-
am non ad vocem Nova-

tianorum sed ad dogma re-
fert. Vocabant enim Nova-
tiani dogma suum, puram
doctrinam.

nescientes *Cypriani* existimant. *Catalog. Script. Eccles.*

Transit (*Rufinus*) ad inclytum Martyrem *Cyprianum*, & dicit *Tertulliani* librum, cui titulus est *de Trinitate*, sub nomine ejus *Constantinopoli a Macedoniana* Partis Hæreticis lectitari. In quo crimine mentitur duo. Nam nec *Tertulliani* liber est, nec *Cypriani* dicitur, sed *Novatiani*, cujus & inscribitur titulo; * & auctoris Eloquentiæ stilus proprietas demonstrat. *Apol. adv. Ruf.*

Novatiani Epistolas meminit. *Epist. ad Paul. Concordiensem.* *Virum Eloquentissimum Novatianum* nuncupat. *Epist. ad Damasum de quinq; Quæst.*

* Forte legendum; ut auctoris eloquium & stili proprietas demonstrat.

Notarum Explicatio quibus indicantur tum
Codices Manuscripti, tum excusi denuo
collati, atq; etiam auctores aliquot præ-
cipui, quibus in restituendis vel castigan-
dis *Novatiani* operibus *de Trinitate &*
de cibis Judaicis quæ jam edidi, usi
fuimus.

Al.

{ **A** Lii vel aliis, i. e. Codices
editi vel editis.

Anglic. Cod.
vel MS.

{ Anglicus Codex Manuscriptus
antiquissimus, Joannis Cle-
mentis Angli, ad quem priores
Editiones castigabat Jacobus
Pamelius Brugensis sua edi-
tione impressa Antwerp. An.
1579.

R. L. de la
Barre,

{ Editio Renati Laurentii de la
Barre, Parisiis, An. 1580.

Bed.

{ Bedæ nostratis citationes quæ-
dam ex Novatiani epistola de
cibis Judaicis factæ in expos.
in Levit. c. 11. & quæstio-
nibus in Levit. c. 9. oper.
Tom. 4. Colon. Agrip. An.
1612.

Britan.

Britan. Cod. } Britannicus Codex Manuscriptus
vel MS. } Joannis Lelandi, in Cœnobio Masburenfi repertus;
ad quem duas editiones suas
operum Novatiani de Trinitate & de cibis Judaicis plurimis locis emendavit Sigismundus Gelenius, impressas
a Frobenio Basileæ An. 1550 & 1562.

F. Jun. } Francisci Junii observationes.

F. vel forte. } Editoris conjecturæ.

Frob. vel } Editiones duæ Frobenianæ Gelenii, Basileæ An. 1550 & 1562.

Gagn. } Editio Gagnæi ex vetustissimo Codice desumpta, quæ omnium prima edebatur Parisiis An. 1545.

Isid. Hisp. } Isidori Hispalensis Episcopi citationes ex Novatiani de cibis Judaicis epistola, factæ in Comment. in Levit. c. 9. apud Colon. Agrip. An. 1617.

L. Lat. } Latini Latini conjecturæ.

Omn. Editt. } Omnia Edita exemplaria operum Novatiani quæ in hac nostra Editione collata sunt.

Pam.

{ Exemplaria quæ ex Editione
Jacobi Pamelii Brugenſis pro-
dierunt, & in hac noſtra col-
lata ſunt, viz. 1^a. Pariſ. An.
1583. 2^a. Pariſ. An. 1608.
3^a. Pariſ. An. 1635. 4^a. Pariſ.
An. 1675. Edit. Franeq. An.
1597. Editio Commelin. 1609.
Editio (de cib. Jud.) Colon.
Agrip. An. 1617. Editio (de
cib. Jud.) Rothomagi. An.
1662.

Hrab. vel
ab. Maur.

{ Hrabani Mauri citationes E-
piſt. Novat. de cib. Judaic.
ex Beda hauſtæ. Comment.
in Pentateuc. Tom. 2. Colon.
Agrip. An. 1626.

Welch.

{ Welchmani editio Oxonii. An.
1724.

S. Wow. vel
Wower.

{ Fulvii Urſini ex Manuſcripto
vetere notæ a Joanne Wo-
wero editæ.

C A P I.

Pam

CAPITUM DIVISIO

Juxta Ord. Pam.

Juxta Ord. Nostrum

Cap.	{	XV.	{	est	{	XX.
		XVI.				XXI.
		XVII.				XXII.
		XVIII.				XXIII.
		XIX.				XXIV.
		XX.				XXV.
		XXI.				XXVI.
		XXII.				XXVII.
		XXIII.				XV.
		XXIV.				XVI.
		XXV.				XVII.
		XXVI.				XVIII.
		XXVII.				XIX.

Cætera eodem sunt ordine in utraq; Editione

Summ

Summa eorum quæ in Libro Novatiani Presbyteri Romani de Trinitate continentur, hæc est:

IN PRIMO Capite docet Novatianus Deum Patrem esse rerum omnium conditorem. Creationis opera varia pulcre describuntur. Liberum hominis arbitrium asseritur, & origo mali inde ostenditur. Misericordia Dei in morte infligenda homini monstratur; & piorum impiorumque animarum post mortem locus indicatur.

Cap. II. Docet Deum Patrem esse infinitum, immensum & omnia continentem, sine origine & exitu æternum; qui neq; dici neq; cogitari digne potest: & qui omnia summa & perfecta ratione moderatur.

Cap. III. Immenstatem illius & in omnia imperium repræsentat.

Cap. IV. Solum bonum, immutabilem, unum Deum æquum, infinitum & incorruptibilem prædicat.

Cap. V. Passiones illi in Scripturis adscriptas explicat.

Cap. VI. Corporea membra de illo in Scripturis relatata quomodo intelligenda ostendit.

Cap.

Cap. VII. Nullo nomine explicari aut definiri potest docet.

Cap. VIII. Illius providentiam ad omnia quae pertinentem discutit.

Cap. IX. Docet post Patrem credendum esse in Verbum Dei Jesum Christum Dominum & Deum nostrum, in veteri Testamento promissum; cuius illo promissionis Prophetias varias profert.

Cap. X. Jesum Christum Dei creatoris Filium esse & vere hominem contra Haereticos phantasiastae qui veram carnem suscepisse illum negabant, ostendit.

Cap. XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII. Variis argumentis tam ex vetere quam ex novo Testamento haustis, illum non hominem tantum sed & Deum probant.

Cap. XVIII, XIX, XX, Illum Angelum personam Patris sustentem, & Dei nomine insignitum sub humana etiam specie Patriarchis apparentem non tamen merum Angelum sed & Deum fuisse comprobant.

Cap. XXI, XXII. Alia argumenta pro Christi divinitate proferunt ex Scripturis. Et Philip. 6, &c. toto Cap. xxii. egregie discutitur.

Cap. XXIII. Notat Christi Divinitatem adeo manifestam esse, ut quidam haeretici ultra modum extendentes honores ejus ausi fuerint non Filium ipsum Deum Patrem putare: alios vero haereticos, illum tantummodo Deum sine carne dixisse.

dixisse. Horum utrinq; argumentis tum a Scripturis tum a ratione ductis late respondetur Cap. XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII: quibus responsis de verbis Joh. 10. 30. & 14. 9. Cap. xxvii, xxviii. speciatim & large differitur.

ap. XXIX. Regulam veritatis de Spiritu Sancto egregie explicat; & operationes ejus & dona recenset.

ap. XXX, XXXI. Unum esse Deum & non duos Deos ostendunt, etiamsi Pater sit Deus, & Christus etiam Deus: quoniam unus Deus Pater est, utpote Solus originem nesciens, invisibilis, immensus, immortalis, æternus, UNUS DEUS, cuius neq; Magnitudini, neq; Majestati, neq; Virtuti quicquam non tantum non præferri, sed nec comparari potest. Cujus Voluntate Filius natus est, atq; hac Nativitate Deus est Unius Dei Filius, non Unus ipse Deus. Nec cum uno Deo Patre potest duos Deos facere, quoniam nec inginitus est ut Pater, neq; Patri æqualis; sed tam a Patre Divinitatem nascendo acceptam habet, quam imperiis paternis omnibus & præceptis obedit: & sic UNUM SOLUM DEUM, PATREM, tum de Nativitate ex Patris Voluntate, tum etiam de Obedientia sua & Subjectione Patri in omnibus clare comprobatur.

NOVA-

Le 17 Mars 1790. La Commission a tenu sa séance à 10 heures. Elle a été présidée par M. de la Harpe. Elle a entendu la lecture du procès-verbal de la séance précédente. Elle a ensuite discuté le projet de loi relatif à la suppression de la vénalité des offices. Elle a adopté le projet à l'unanimité.

Le 18 Mars 1790. La Commission a tenu sa séance à 10 heures. Elle a été présidée par M. de la Harpe. Elle a entendu la lecture du procès-verbal de la séance précédente. Elle a ensuite discuté le projet de loi relatif à la suppression de la vénalité des offices. Elle a adopté le projet à l'unanimité.

Le 19 Mars 1790. La Commission a tenu sa séance à 10 heures. Elle a été présidée par M. de la Harpe. Elle a entendu la lecture du procès-verbal de la séance précédente. Elle a ensuite discuté le projet de loi relatif à la suppression de la vénalité des offices. Elle a adopté le projet à l'unanimité.

Le 20 Mars 1790. La Commission a tenu sa séance à 10 heures. Elle a été présidée par M. de la Harpe. Elle a entendu la lecture du procès-verbal de la séance précédente. Elle a ensuite discuté le projet de loi relatif à la suppression de la vénalité des offices. Elle a adopté le projet à l'unanimité.

Le 21 Mars 1790. La Commission a tenu sa séance à 10 heures. Elle a été présidée par M. de la Harpe. Elle a entendu la lecture du procès-verbal de la séance précédente. Elle a ensuite discuté le projet de loi relatif à la suppression de la vénalité des offices. Elle a adopté le projet à l'unanimité.

Le 22 Mars 1790. La Commission a tenu sa séance à 10 heures. Elle a été présidée par M. de la Harpe. Elle a entendu la lecture du procès-verbal de la séance précédente. Elle a ensuite discuté le projet de loi relatif à la suppression de la vénalité des offices. Elle a adopté le projet à l'unanimité.

Le 23 Mars 1790. La Commission a tenu sa séance à 10 heures. Elle a été présidée par M. de la Harpe. Elle a entendu la lecture du procès-verbal de la séance précédente. Elle a ensuite discuté le projet de loi relatif à la suppression de la vénalité des offices. Elle a adopté le projet à l'unanimité.

Le 24 Mars 1790. La Commission a tenu sa séance à 10 heures. Elle a été présidée par M. de la Harpe. Elle a entendu la lecture du procès-verbal de la séance précédente. Elle a ensuite discuté le projet de loi relatif à la suppression de la vénalité des offices. Elle a adopté le projet à l'unanimité.

Le 25 Mars 1790. La Commission a tenu sa séance à 10 heures. Elle a été présidée par M. de la Harpe. Elle a entendu la lecture du procès-verbal de la séance précédente. Elle a ensuite discuté le projet de loi relatif à la suppression de la vénalité des offices. Elle a adopté le projet à l'unanimité.

Le 26 Mars 1790. La Commission a tenu sa séance à 10 heures. Elle a été présidée par M. de la Harpe. Elle a entendu la lecture du procès-verbal de la séance précédente. Elle a ensuite discuté le projet de loi relatif à la suppression de la vénalité des offices. Elle a adopté le projet à l'unanimité.

P
I
R
F
m
R
ris n
um
i tr
&
abol
ulan
nian
istia
rem
ha
nque
tam
n usc
es dif
is ec
erun
y. H
suet.
iru d
s'ann

NOVATIANI
Presbyteri Romani
DE
REGULA FIDEI,
SIVE DE
TRINITATE, LIBER.

CAP. I.

REGULA exigit veritatis ut primò
omnium credamus in ² Deum Pa-
trem & Dominum omnipotentem, id est,
rerum

[*Regula—veritatis*] Au-
ris nostri liber expositio est
eius quæ symbolum bap-
tismi tradidit de Deo Patre &
& Spiritu Sancto, quod
symbolum vocabant veteres
Regulam Veritatis sive *Fidei*,
quæ etiam continebat summam
Christianæ fidei, & omnia ad
fidei creditu necessaria: &
hæc regula fidei una ea-
que erat omnibus Eccle-
siis tametsi per universum or-
bem usque ad extremos terræ
dispersis, quam ab Apo-
stolis eorumque discipulis ac-
cepit, (ut testatur *Iren.*
Har. lib. I. c. 10. edit.
Suet.) hinc dicit ipse; ἔπε-
ν δύναμις ἐν λόγῳ τῶν ἐν
ἐκκλησίᾳ προεσώτων ἑ-

ἱερὰ τέτων ἐρεῖ. (ἔδεις γὰρ ὑπὲρ
τὴν διδασκαλὸν) ἔπε ὁ ἀσθε-
νὴς ἐν τῷ λόγῳ ἐλαττωσεῖ
τὴν παράδοσιν. *ibid.* Hinc
etiam vocat idem, τὸν κανόνα
τῆς ἀληθείας ἀκλινῆ—ὃν διὰ
τῆ βασιλείας εἰληφει. *Lib. I.*
c. I. p. 44. edit. Grab. ite-
rum; regulam veritatis, *lib. I.*
c. 19. Tertul. vocat regulam
fidei, *Prescrip. adv. hares. &*
de virgin. veland. & sic etiam
alii antiquorum patrum. No-
vat. noster S. Scripturas quo-
que nominat *regulam verita-*
tis, de cib. judaic. in fine.
Vid. adnot. ad fin. superad-
dend.

² Deum Patrem & Domi-
num omnipotentem] Symbo-
lum

Gen. 1.

rerum omnium ¹ perfectissimum conditor
rem; qui ² coelum alta sublimitate suspen-
derit; terram dejecta mole solidaverit
maria soluto liquore diffuderit; & hæc om-
nia propriis & condignis instrumentis &
ornata & plena digesserit. Nam & in so-

Gen. 1. 14.

&c.

lidamento Cœli luciferos solis ortus exci-
tavit, Lunæ candentem globum ad ³ sola-

tium

lum Romanum habuit, teste
Rufino, Deum patrem omni-
potentem, omittens *Dominum*;
sed Orientis ecclesiæ omnes
(inquit idem in *expos. Symb.*)
tradunt, *credo in unum Deum*
patrem omnipotentem. Addi-
dit (ut notat ipse) sua *Aqui-*
leiensis ecclesia post *omni-*
potentem, verba, *invisibilem* &
impassibilem, propter *Sabellios*
(ut ait) *patripassianos*; qui *pa-*
trẽm ipsum vel ex virgine na-
tum dicunt, & visibilem fa-
ctum, vel passum affirmant in
carne. Certum est etiam quod
congruenter regulæ fidei ubi-
que receptæ Dei unitatem in
uno Deo Patre semper & u-
nanimiter statuerunt veteris
ecclesiæ doctores. Vid. ad-
not. ad fin.

¹ *Perfectissimum conditorem*] Hoc
emphaticè dictum ad di-
stinctionem patris à filio quoad
auctoritatem & modum crea-
tionis. Pater enim juxta om-
nium antiquorum patrum sen-
tentiam est *primarius* & *su-*
premus rerum auctor; qui nulli
ministrans, nec ab altero po-

testatem traditam habens, om-
nia suo jure ingenito è nihilo
creavit & fecit: filius vero
patris minister creationis vi-
à patre *concessam* obtine-
re creavit, fabricavit & ordina-
vit omnia secundo & sub-
ordinato modo ad summi pa-
tris placitum arbitriumque
Vid. adnot. ad fin.

² *Qui Cœlum, &c.*] Videtur
similem descriptionem crea-
tionis apud *Euseb. Prep. Evang.*
lib. 7. c. 10. & de *Lactant.*
Constant. c. 6. p. 728, esse.
Fecit igitur Deus primum om-
nium Cœlum, & in sublimi
suspendit. — Deinde terram
fundavit, ac cœlo subdidi-
— eam voluit humore cum-
flui & contineri, sum-
vero habitaculum (cœlum
distinxit clavis luminibus &
implevit; Sole scilicet Luna-
que orbe fulgenti. & Astro-
rum micantium splendentibus
signis adornavit. *Lactant.*

Orig. Erroris, lib. 2. p. 189.
³ *Ad solatium noctis*] Hoc
simile quid profert Tertul-
lianus nam & lumen non statim
splende-

am noctis : mensurnis incrementis orbis
 implevit, astrorum etiam radios variis ful-
 ribus micantis lucis accendit : & hæc
 nna : legitimis meatibus circumire totum
 undi ambitum voluit, humano generi Dies,
 enses, Annos, Signa, Tempora, utilita-
 que factura. In ² terris quoque altissi-
 os montes in verticem sustulit, valles in
 a dejecit, campos æqualiter stravit, ani-
 alium greges ad varias hominum servi-
 tes utiliter instituit. Sylvarum quoque
 bora humanis usibus profutura solidavit,
 ges in cibum elicuit, fontium ora rese-
 vit, & lapsuris fluminibus infudit. Post
 hæ ⁴ ne non etiam ipsis quoque deliciis pro-
 crasset oculorum, variis florum coloribus ad
 voluptatem

endore solis implevit, &
 ebras non statim solatio
 hæ temperavit, & cælum
 n statim sideribus stellisque
 navit. *Adv. Hermog. c. 29.*

² Mensurnis] Al. mensuris,
 e est frequentior vox ; sed
 nstruus pro mensurnus (ut
 te deriv. à mensis) parum
 αλόως dixere, inquit Voss.
 d. Angliæ. cum Pamelio le-
 nt mensurnis : & vox est
 tata non semel Cypriano ;
 erim se à divisione men-
 na tantum contineant, E-
 . 34. Divisiones mensur-
 æquatis quantitibus par-
 ntur, *Epist. 39.* Utitur &
 stor Rhetoricorum ad He-
 nium.

² Legitimis] Sc. per legem
 divinam institutis ; quomodo
 dicit *Euseb.* Νόμῳ τῷ παμβα-
 σιλέως, τεσπῶν ἀλλαγῆς καὶ
 μεταβολῆς χωρῶν, ἐν ταῦτῳ τε
 κύκλῳ, καὶ τὰς ἐπιστάς ὡς
 τῇ παναερμονίᾳ τῷ παντὸς ἀπο-
 πληρῶσαι συμφωνίᾳ. *Præp. E-*
vangel. lib. 7. c. 10.

³ In terris] F. legend. in
 terra.

⁴ Ne non etiam ipsis quo-
 que deliciis procurasset] Est qui-
 dem hæc phrasis Tertullianica,
 quales infra aliæ quoque, ut
 exempli gratia, denotatur, e-
 dici, ac viritior c. 2. quâ pa-
 ter c. 12, &c. confibularet c.
 18. Afri Scriptores omnes,

voluptatem spectantium ¹ cuncta vestivit. ipso quoque mari, quamvis esset ² & magnitudine & utilitate mirabile, multimos animalia, nunc mediocris nunc vasti corporis finxit, ingenium artificis de institutione varietate testantia. Quibus non contentum ne forte fremitus & cursus aquarum cum dispendio possessoris humani alienum occurreret elementum, fines litoribus inclusit, quò cum fremens fluctus & ex alto furens spumans unda venisset, rursus in se redire nec terminos concessos excederet, ³ servanda jura præscripta : ut divinas leges tanto magis homo custodiret, quanto illas etiam elementa servassent.

utpote Cyprianus, Minutius Felix, Pacianus & Arnobius, similibus uti solent. Pam. Legitur autem al. apud Gagnæum, postea ut ipsis quoque delicias procuraret oculis. Sed lectio Pam. est communis editis, & Cod. Anglic. & stare potest. Venti procuratum est habet noster infra, de cib. Judaic. c. 6. ead. construct.

¹ Cuncta] Videtur vitiosa lectio & forte legend. arva : ni rhetorice dici potest cuncta ; quomodo habet foetus suos cuncta parturiunt, &c. c. 8. in init.

² Et magnitudine] Abest ex al. Codd. sed plerique retinent.

³ Servans jura præscripta &c.] Ad hæc & sequentem pericopen apposite loquitur Euseb. Θαλάττης δὲ ἐκ τῶν χειμαδίων πλημμυρῶν ἐπικυματίζοντες νόμῳ θεῶν τοῖς οἰκείοις ἐναποκεκλειῖσθαι πειράσασθαι, ὥς μὴ δὲ τῶν ὅρων τοῖς ἱερῶν νόμων ὑπερβαίνειν τὰ μέτρα — ὅσα ἔργα φύσιν εἶναι γενόμενα, ἐν ἡολαῖς ἀνθρώπων καὶ διατάξουσιν, ἱερῶν τὴν νόμον καὶ λόγοις δευεῖν. Διὸ καὶ μέτρον χρῆναι τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐσμικρὸν μέρος τυγχάνειν πάντος, κατὰ τὸ ἀκόλουθόν τοις θεοῖς προσανέχων διατάγμασι, μὴ ἐλαττωθῆναι κατὰ μέρος σοιχείων. Præ Evang. lib. 7. c. 10.

Post quæ hominem quoque mundo præ-
fuit, & quidem ¹ ad imaginem Dei fac- Gen. 1. 27.
m : cui mentem & rationem indidit &
udentiam, ut Deum posset imitari : cujus
i corporis terrena primordia, ¹ cœlestis
tamen

[Ad imaginem Dei factum] est, ut docuerunt veteres, imagine non Dei ipsius sed λόγῳ, verbi sive filii Dei sum. Apud antiquos, tum gentes tum Christianos, præ-
rebat Opinio, Verbum sive sum Dei esse exemplar Ar-
typum, ad quod Deus pa-
creavit hominem, scil. ra-
nalem ejus animam ; atque
o factum esse ad imaginem
i intelligebant ferre imagi-
m Verbi qui est imago
i: ἰδὲν γὰρ ἐπεὶ παρὰ δέγ-
i τῶν ἐν γένεσι πρὸς τὴν
πασκευὴν αὐτῆς (sc. ψυχῆς)
ε χηρίσασθαι· μόνω δ' ὡς
ον, τῷ ἑαυτῷ λόγῳ. Phil.
Mund. Opific. p. 31. In
sententia erant Clem. Alex.
ig. alique ecclesiæ docto-
r, ut ostenderetur infra.

Cœlestis tamen & divini
litus inspirata substantia]
p. Substantia cœlestis & di-
ni halitus homini inspirata
à Deo : vel intelligi potest,
od corporis primordia erant
spirata substantiâ cœlestis &
vini halitus. Hinc forte a-
uis concludere potest Nova-
num nostrum favere Opi-
oni quod Anima hominis
tionalis sit consubstantialis
eo, cujus ansam arripuisse

ex Philosophorum Scholis, vi-
dentur Judæi Gnostici, & qui-
dam Ecclesiæ Christianæ Do-
ctores ; & quam non dissona-
re putabant enarrationi quam
sacra volumina proferunt de
formatione hominis. Nulla
res est magis nota quam Phi-
losophorum exterorum dog-
mata animam esse divina (ut
loquitur poeta) particulam au-
re. In hoc conveniebant
Stoici & Platonici ; hi sciscen-
tes animam humanam esse,
τῷ Θεῷ (supremi Dei) μέγας
sive ἀπόσπασμα : & illi par-
tem esse animæ mundanæ
quam ingenitam & summo
Deo consubstantialem statue-
runt. Cicero dixit ; virtus ea-
dem (i. e. ut statim sensum
explicat, eadem natura) in
homine ac Deo est, de Leg.
lib. 1. Αἰθερίας φύσεως μοῖρα
ἔσα ψυχῇ. Phil. lib. 2. alleg.
p. 90. Ἀνωθεν ἐρέσσει (ὁ Θε-
ός) τῆς ἰδίας θεότητος· idem p.
171. Τῆς θείας καὶ εὐδαίμο-
νος ψυχῆς ἀπόσπασμα ἔστι δια-
ρετόν· τέμνεσθαι γὰρ ἔδεν τῷ Θεῷ
— ἀλλὰ μόνον ἐκλεῖνέσθαι.
p. 172. vid. etiam p. 489.
Τὸ γὰρ σπῖζεσθαι πάρεστιν αὐτῇ
(ψυχῇ) ὅτι ἐστὶν αὐτῷ μέγας,
ἐμφύσημα αὐτῷ ἔσα. de Resur.
lib. Just. Mart. adscript. apud
Grab.

Gen. 2. 7. tamen & divini halitus inspirata substantia
 1. 26, 28. ¹ Quem, cum omnia in servitutem illi do-
 disse, ² solum liberum esse voluit. Et n

Grab. Spicileg. Pat. Sec. 2.
 Eandem sententiam protulit
Trypho, cui *Justinum* interro-
 ganti: ἢ καὶ ἡ ψυχὴ θείας καὶ
 ἀθάνατος ἐστὶ, καὶ αὐτὴ ἐκείνου
 τοῦ βασιλικῆς νόμου μέγας; re-
 spondit Martyr: πάντως μὲν ἢν
 ἐφω, omnino quidem res ita
 se habet, dixi, *Dial. p. 145.*
edit. Thirlb. Πολλὰ γὰρ δεῖ
 (absit) αἰμοῖον εἶναι θείας ἐν-
 νόμας τὸν ἀνθρώπον ὅς γὰρ καὶ
 τοῦ ἐμφυσηματος ἐν τῇ γένεσι
 μεταλαβὼν ἀναγγεγραπταί, κα-
 θάρωτέρας ἐστίνας παρὰ τὰ ἄλ-
 λα ζῶα μεταχρῶν. *Clem. Alex.*
Strom. 5. p. 390. edit. Paris.
 Qui es animal rationale, à
 rationali scilicet artifice non
 tantum factus, sed etiam ex
 substantia ipsius animatus,
Tert. adv. Prax. c. 5. vid.
etiam eund. adv. Marci. lib.
2. c. 5. Hieronymus de Ori-
 gene dicit, quod docuit omnes
 rationabiles naturas, id est,
 Patrem & Filium & Spiritum
 Sanctum, Angelos, Potestates,
 Dominationes, ceterasque
 Virtutes; ipsum quoque Ho-
 minem, secundum animæ dig-
 nitatem, unius (quodammodo
 addit ipse Orig.) esse substan-
 tiæ. *Epist. ad Avit. Vid.*
annot. ad fin.

¹ Quem] Reposui quem
 pro edit. quæ, quod sensus
 omnino exigit, propter ante-
 cedentem hominem.

² Solum liberum esse voluit
 i. e. Solum omnium anima-
 tium illi in servitutem à Deo
 traditorum; Angeli enim, iuxta
 consensum veterum & ipsam
 veritatem liberi sunt: & sponta-
 neum motum habent etiam
 animalia irrationalia, sed re-
 sensibiles tantum, non morales
 spectat; idcirco distinctio me-
 rito est ponenda inter sponta-
 neum motum animalium, &
 liberum arbitrium hominum.
 Hanc distinctionem explicat
Alex. Aphrodisius; ἡ μὲν γὰρ
 αὐτὸ τὸ τε ἐκείσιν καὶ τὸ ἡ-
 μῖν. ἐκείσιν μὲν γὰρ τὸ ἐκ
 αἰσίου γινόμενον συγκατα-
 θέσεως. ἐφ' ἡμῖν δὲ τὸ γινόμε-
 νον μετὰ τῆς κατὰ λόγον τι
 κείσιν συγκαταθέσεως. de *Fa-*
p. 72. Magnus *Aristoteles*, li-
 bro de anima tertio, eandem
 distinctionem notans, voluntatem
 solis rationalibus inesse di-
 cit: appetitum esse in belluis
 qui est instinctus à natura datum
 aliquid persequendi aut fugi-
 endi. Voluntas in rationali-
 bus ducem habet rationem,
 comitem electionem, sive electio
 ipsa. Similiter *Augustinus*; jam vero causæ vo-
 luntariæ aut Dei sunt, aut An-
 gelorum, aut Hominum, aut
 quorumque animalium: si ta-
 men appellandæ sunt volun-
 tates animalium rationis ex-
 pertum, motus illi quibus ali-

periculum caderet rursus soluta libertas, Gen. 2. 16,
mandatum posuit, quo tamen non inesse^{17.}
malum

na faciunt secundum natu-
m suam, cum quid boni
alive appetunt aut evitant,
Civis. Dei, lib. 5. c. 9. In
sertione liberi hominis ar-
itrii oppugnat noster Novat.
efandum dogma Hæretico-
um Simonianorum, Valenti-
ianorum, Marcionitarum, &
anetis discipulorum, &c. qui
umanas actiones necessitate
ati impie alligabant. Hæc
Opinio ex Chaldaeorum vete-
um astrologica vanitate vide-
ur primitus emanasse; nam,
tradit Phil. Jud. ἔτοι τὸν
αινόμενον τῆς οὐσίας ἐν τοῖς
σιν ὑπετόπισαν εἶναι μόνον ἢ
θεὸν ὄντα αὐτὸν, ἢ ἐν αὐτῷ
θεὸν περιέχοντα τὴν τῶν ὁ-
ων ψυχῶν, εἰμαρμένῳ τε καὶ
νάγκῃ θεοπλασθέντες ἀσε-
είας πολλῆς κατέπλησαν τὸν
νθρώπινον εἶον. ἀναδιδάξαν-
τες ὡς διὰ τῶν φαινομένων
θεός ἐστιν ἔστιν αἰτίον τὸ
παράπαν ἀλλ' ἡλίε καὶ σε-
λῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων
καὶ περιόδοι τὰ τε ἀγαθὰ καὶ
τὰ ἐναντία ἐκαστῶ τῶν ὄντων
ἐπονέμεται. de Migrat. Abra-
ham. p. 416. Ab his ad Græ-
tix Philosophos quosdam pro-
luxit doctrina, & recepta fuit
apud atomorum inventores
Atheos illos Leucippum, Em-
pedoclem & Democritum; nec-
non etiam quosdam Stoicorum
Sectæ primipilos Heraclitum
& Diodorum, & alios hujus

familiæ Genethliacos famosos;
ad quos Just. Martyr referens
dicit, οἱ Στωϊκοὶ καθ' εἰμαρ-
μένης ἀνάγκῃ πάντα γίνεσθαι
ἀποφύνασθαι Apol. 2. p. 117.
edit. Thirlb. & eorum Opini-
onem vocat Hierocles, τὴν γε-
νεθλιαλὸν ἀλόγιστον ἀνάγκῃ
καὶ Στωϊκῶν βίαν: apud
Phot. Bibliothec. p. 552. In
Stoicorum Schola didicerunt
pseudonymi Christiani, Simon,
Valentinus &c. quos redarguit
Iren. vid. cont. Har. lib. 1.
c. 7. p. 35. edit. Massuet.
Marcionem hac re revincit Ter-
tul. cont. Marc. lib. 2. c. 5.
ubi hæc habet; Liberum &
sui arbitrii & suæ potestatis
invenio hominem à Deo in-
stitutum; nullam magis ima-
ginem & similitudinem in illo
animadvertens, quam hujus-
modi status formam, vid. lib.
2. c. 6. & de anima lib.
c. 21. vid. etiam Orig. Philoc.
c. 21. p. 54. & Huet. Origen.
p. 106. Manichæos notat Au-
gust. peccatorum Originem
non libero arbitrio voluntatis,
sed substantiæ tribuisse gentis
adversæ, Tom. 6. p. 24. &
late disputat contra Faustum
hanc opinionem defendentem.
Nec sententiam ullam aut do-
ctrinam strenue magis propug-
nabant veteres, sive Philoso-
phi, sive Judæi & Christiani
doctores quam liberam homi-
nis in agendo Voluntatem,

¹ malum in fructu arboris ² doceretur ; sed futurum

quæ quidem fundamentum est omnis & Religionis & Virtutis, & sine qua mera sunt & inania nomina ; & sublata illâ, bonum & malum, Pietas & Deus ipse cum Providentia è rerum natura funditus extirpantur. Vid. adnot. ad fin.

¹ *Malum in fructu arboris*] Πόθεν τὸ κακὸν fuit multum apud veteres Philosophos agitata disputatio ; consentiebant omnes *malum* à bono Deo non posse provenire ; nec rationabili animæ parti naturaliter inesse existimabant ; concludebant autem, licet non uno modo, ex imbecillitate & perversitate *materiæ* processisse. Ex motu Stellarum provenisse dicebant *Stoici* quidem Genethliaci, qui exinde humanas actiones *Necessitate* fatali devinciebant : hanc *Necessitatem* omnino oppugnabant *Pythagoras* & *Plato*, qui etiam statuebant *Sylvam* sive *Materiam* esse *Causam* malorum, sed conjunctam liberæ hominis voluntati, quæ potuit illius malitiæ resistere & reformare, licet non penitus interficere, quod ne Deum quidem posse putabant. *Pythagoras* docuit (licet non negaverit hominis libertatem) mala necessario substituisse, propterea quod sylva sit, & eadem sit malitia prædita : juxta *Platonem* etiam mala matris sylvæ vitio cohæserunt : & utrumque juxta, Deus sylvam (quam opi-

nati sunt esse *ingenitam*) magnifica virtute exornabat, naturæque ejus omnifariam corripiebat, non interficiens, sed natura sylvestris funditus interiret : nec vero permittente porrigi dilatarique passim, sed ut manente natura, quæ incommodo habitu ad prosperitatem devocari commutandæque possit, ordinem inordinatæ confusio, modum immoderationi, & cultum fæditati conjungens totum statum ejus illustrando atque exornando convertit. *Chalcid.* in *Plat. Timæ. Sec.* 297. vid. *Sec.* 294, 295, 296. Hanc ex *Stoicorum* & *Platoniorum* Schola doctrinam de *Materiæ mali* Origine in Ecclesiam introducere conati sunt Hæretici, *Valentinus* (vid. *Grab. Spicileg. Sec.* 2. p. 57, 58.) & *Hermogenes* ; (vid. *Tertull. adv. illum c.* 2. & passim per totum librum, ubi acute disputat contra æternitatem innatam & malitiam materiæ ;) *Marcionis* etiam fuit opinio, ὅτι καὶ εἶναι κακὸν eadem *Cerdonis*, *Manetis* & *Fausti Manichæi*, qui materiæ sive *ὕλη* materiali adversæ *malum* tribuerunt. vid. *Theodoret. Hæret. Fab. lib.* 1. p. 93. 2^a Col. *August. Tom.* 6. p. 24. & cont. *Faust. lib.* 20. c. 3.

² *Doceretur*] Reposui doceretur ex *Lat. Latinio*, quod meliorem fundit sensum quam edit. *Pam. diceretur*.

³ *Ut et premia condigna, &c.*] Reponendum duxerim
 et ut pro edit. *Pam.* & cæte-
 rorum ut et, quod facilis erat
 error Scribæ, ni omnes, quan-
 tum scio, Codd. habuerint ut
 et. Apposite dicit *Iust. Mar.*
 εἰ γὰρ εἰμαρται τὸν δὲ πνα
 ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸν δὲ φαῦλον,
 ἔθ' ἔτος ἀποδεικνύς, ἐδὲ ἐκεί-
 νος μεμπτός. *Apol.* i. p. 83.
vid. ibid. p. 84. Similiter
Iren. εἰ φύσει οἱ μὲν φαῦλοι,
 οἱ δὲ ἀγαθοὶ γηράσκειν (quod
 somniabant *Valentiniani* ut ob-
 servat idem, *lib.* i. c. i. p. 35.)
 ἔθ' ἔτοι ἐπαινετοί, ὅντες ἀγα-
 θοί, τοιῦτοι γὰρ κατεσκευάσθη-
 σαν ἕτ' ἐκείνοι μεμπτοὶ ὥτως
 γηρόνότες· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πάν-
 τες τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως,
 δυνάμενοι τε καταρχεῖν καὶ
 προῤῥεῖν τὸ ἀγαθόν, καὶ δυνά-
 μενοι πάλιν ἀποβαλεῖν αὐτοῦ,
 καὶ μὴ ποιῆσαι. διχαίως καὶ
 παρ' ἀνθρώποις τοῖς εὐνομη-
 μένοις, καὶ πολὺ πρότερον παρ'
 θεῷ, οἱ μὲν ἐπαινεῖν καὶ ἀξι-
 ας τυγχάνουσι μαρτυρίας τῆς
 τοῦ καλοῦ καθόλου ἐκλογῆς καὶ
 ἐπιμονῆς

digna & merita poenarum consequenter ciperet, suum jam habens illud, quod mortis¹ in alterutram partem agitare voluisset. Ex quo mortalitas² invidia utitur que in ipsum redit; qui cum illam de obedi-

dientia

ἐπιμονῆς οἱ δὲ καταιτιώσθαι
καὶ ἀξίας τυγχάνουσι ζημίας
τῆς τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἀπο-
βολῆς. *Adv. Her. lib. 4. c. 72.*
edit. Grab. Ad eundem mo-
dum *Clem. Alex.* ait; ὅτε δὲ
οἱ ἐπαινοὶ ὅτε οἱ ψόγοι. ὅθ'
αἱ τιμαὶ, ὅθ' αἱ κολάσεις
δίκαιαι, μὴ τῆς ψυχῆς ἐχέσης
τὴν ἡγεσίαν τῆς ὁρμῆς καὶ
ἀφορμῆς, ἀλλ' ἀκρίτως τῆς
κακίας ὄσης. *Strom. 1. p. 311.*
Necnon *Tertul.* nec boni nec
mali merces jure pensaretur
illi, qui aut bonus aut malus
necessitate fuisset inventus, non
voluntate. *adv. Marc. lib. 2.*
c. 6. Potui facile circa hanc
summi momenti rem, ingen-
tem veterum tum Philosopho-
rum tum Doctorum Christia-
norum Suffragiorum Sylvam
commovere hujusmodi argu-
mentis pro libero voluntatis
arbitrio pugnantium: sed hic
contentus ero amplius profe-
rendo unum *Ciceronis* locum
ab *Augustino* citatum. Quod
si concedimus, inquit, (nul-
lum esse arbitrium voluntatis)
omnis humana vita subverti-
tur: frustra leges dantur:
frustra Objurgationes, Laudes,
Vituperationes, Exhortationes
adhibentur: neque ulla justitia
bonis præmia & malis sup-

plicia constituta sunt. *de Civitate Dei, lib. 5. c. 9.*

¹ In alterutram partem agitare voluisset] Ferri fortasse potest vox voluisset, si intelligatur, potuisset velle: sed legendum, ni fallor, una littera emendata, valuisset. Congruentia sunt *Justini M.* verba ἐν ᾧ ἂν ὡς ἐπαινεῖσθαι αὐτῶν, εἴ ἐκ ὡς (f. legendum ἂν ut notat Editor) ἐπ' αὐτοῖς. *τέρεπεδαι καὶ δύνανται εἶχε.* *Apol. 2. p. 117.* *edit. Thirlb.*

² Ex quo mortalitas invidia utique in ipsum redit] Sæpe lego ex correctione *Pam.* edidit *Welchman.* mortalitas invidia, alios male secutus, non sensum loci intelligentes: sed edidit *Gagn. Frob.* in duobus editis. & *R. L. de la Barre.* Scilicet plane vult noster, quod hominem liberam habente voluntatem mandato Dei vel parandi vel violandi, exincedens Serpens invidens felicem hominis statum ansam arripuit aliciendi illum (per mulieris exemplum, quam prius decipit) ad degustandam vitæ arborem: ex quo in mortalitatem incurrebat. Invidiam igitur Serpentis mortalitas in ipsum redit. Hæc fuit con-

sensientia

entia posset evadere, in eandem incurrit,
 am ex consilio perverso : Deus esse festi-
 at. Cujus tamen poenam nihilominus in-
 dulgenter

tiens veterum opinio. Ὁφίς
 διατιμώμενος τῷ τε Ἀδά-
 κῇ τῇ γυναικί, φθονεῶς
 εἶχεν ἐφ' οἷς αὐτὸς ἐυ-
 μωνήσεν ὡς οἷο. Jof. Jud.
 i. lib. 1. p. 5. Ἐκτότε δὲ
 τοσαύτης ὁ ἀγγελος ἔτος κῇ
 θεός, ἀφ' ὅτε ἐξήλωσε τὸ
 ἄσμα τῷ Θεῷ, κῇ ἐχθρο-
 νῆσαι αὐτὸν πρὸς τὸν Θεὸν
 ἐχέιστο. Iren. adv. Her.
 4. c. 78. Malitia spirita-
 à primordio auspicata est
 hominis exitium : Tertul.
 pol. c. 22. Ἐφθόνησε (δια-
 λος) τοῖς κηδεῖσιν εἰς τὸ
 αἰετὸν φθόνῳ θανάτου εἰσ-
 θε εἰς τὸν κόσμον. Orig. Com.
 Joh. p. 318. Hinc Diabo-
 s inter initia statim mundi
 periit primus & perdidit.
 e dudum Angelica Majesta-
 subnixus, ille Deo acceptus
 carus, postquam hominem
 imaginem Dei factum con-
 exit, in zelum malevolo li-
 ore prorupit, non prius al-
 rum dejiciens instinctu zeli,
 am ipse zelo ante dejectus,
 aptivus antequam capiens ;
 erditus antequam perdens ;
 um stimulante livore homini
 ratiam datae immortalitatis
 ipit, ipse quoque id, quod
 rius fuerat amisit. Cyp. de
 el. & Liv. p. 222. vid. de
 n. Par. p. 218. Eadem sen-
 tia placuit Lactantio, Epit.
 27. Method. de Resur. p.

307. & apud Phot. Cod. 234.
 etiam Eusebio Prap. Evang.
 p. 317. & Demons. p. 158.
 Necnon Chrys. Hom. 1. in
 Gen. Basil. Hom. quod Deus
 non est autor mali, p. 430.
 Greg. Nyssen. Catech. c. 6. &
 Commodiano instruct. Hujus
 opinionis firmamentum de-
 sumpsisse videntur ex Sapient.
 Sol. c. 2. v. 23, 24. ubi legi-
 tur ; ὅτι ὁ Θεὸς ἐκτίσας τὸν
 ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσία κῇ εἰ-
 κὼνα τῆς ἰδίας ἰδιότητος (le-
 gend. omnino αἰδιότητος, ut
 multi ferunt lib. & ut leg.
 Method. & Epiph.) ἐποίησεν
 αὐτόν· φθόνῳ δὲ διαβόλου θά-
 νατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον
 & forte in Novat. textu re-
 ponenda vox Serpentis vel Di-
 aboli post vocem utique. Vid.
 adnot. ad fin.

¹ Deus esse festinat] Ad
 hanc rem Josephus dicit ; Ἀ-
 ναπέθει (ὄφης) κακοῦθως τὴν
 γυναῖκα γένεσθαι τῷ φυτῷ
 τῆς φρονήσεως, ἐν αὐτῷ λέγων
 εἶναι τὴν τε τῷ ἀγαθῷ κῇ τῷ
 κακῷ διάγνωσιν. ἔγνωμένους
 αὐτὸς μακάριον κῇ μηδὲν ἀπο-
 λείποντα τῷ θεῷ διαξεν εἶον.
 Antiq. Jud. p. 3. Non ab ini-
 tio Dii facti sumus, sed pri-
 mo quidem homines, tunc
 demum Dii (scil. statu im-
 mortalitatis) Iren. lib. 4. c. 75.
 Διδὼς αὐτῷ (sc. ὁ Θεὸς τῷ
 Ἀδὰμ) ἀφορμὴν προκοπῆς.
 ὅπως

ad Adam per
 calumnia
 perit
 de Adam
 in forma Dei
 non in propria
 perit
 perit
 perit

dulgenter¹ temperavit, dum non tam ipse
 Gen. 3. 17. quam² labores ejus maledicuntur super
 terra. Nam & quod⁴ requiritur, non

ὅπως αὐξάνων καὶ τέλειος γε-
 νόμενος ἔτι δὲ καὶ Θεὸς ἀνα-
 δειχθεὶς, ἕτως καὶ εἰς τὸν ἑ-
 ρανὸν ἀναβῆναι· atque rursus ;
 ἵνα τηρήσας τὴν ἐντολὴν τῆ
 Θεοῦ μίσθον κομίσῃται παρ'
 αὐτοῦ τὴν ἀθανασίαν καὶ γέ-
 νηται Θεός· Theoph. Antioch.
 ad Autolyc. p. 134, 142. Ναὶ
 ἐν μὲν ὁ λόγος ὁ τῷ Θεῷ ἀν-
 θρώπου γινόμενος· ἵνα δὴ καὶ
 σὺ παρὰ ἀνθρώπου μάθῃς, πῶς
 πόλλ' ἄρα ἀνθρώπου γίνῃται
 Θεός· Clem. Alex. Admonit.
 ad Gent. p. 7. Hac Senten-
 tia etiam fuit Laft. Epit. c. 27.

¹ Temperavit] Contextus
 requirit vocem *Deus* addi,
 quam forte prætermittebat
 librarius propter similitudinem
 sequentis vocis *Dum*.

² Labores ejus maledicun-
 tur] Εἰκότως ἔν' ἧ ἐστὶν ἐπι-
 κατάρατος ὁ Θεὸς αὐτοῦ — ἀλλ'
 ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἡ γῆ κα-
 τὰρατος· Phil. leg. alleg. lib. 2.
 Propter hoc & in initio trans-
 gressionis Adæ, sicut enarrat
 Scriptura, non ipsum male-
 dixit *Adam* sed terram in o-
 peribus ejus. — Condemna-
 tionem autem transgressionis
 accepit homo tædia & terre-
 num laborem, & manducare
 panem in sudore vultus sui, &
 converti in terram ex qua as-
 sumptus est. Iren. lib. 3. c. 35.

³ Super terra] Gagnaus le-
 git super Terram : & ex illo

R. L. de la Barre. Sed pluri-
 mi cæteri cum Gelenio legunt
 super terra.

⁴ Nam & quod requiri-
 tur &c.] Scilicet (ut est Au-
 thoris sensus) ut manducaret
 panem in sudore vultus sui,
 donec revertatur ad terram
 unde erat desumptus ; hoc
 Dei decretum quod de illo
 requiritur non ex ignorantia
 venit, quasi aut non noverat
 Deus hominem ex inobedi-
 entia consecuturum mortis
 pœnam, aut qualem inde ori-
 turum effectum : sed contra
 infligendo necem Deus mise-
 ricors fuit, & ideo intulit, ut
 homo à peccato cum mortali
 corpore liberatus, per resipis-
 centiam tandem corporis re-
 surrectionem ad meliorem
 statum & æternam vitam
 in Christo obtineret. Appo-
 site & eleganter observavit
 Epiphanius : quod verba Dei
 ad Adam terra es, &c. non
 erant prolata κατὰ μίσος, ἀλλ'
 κατὰ ἐπιμέλειαν τῷ Θεῷ
 ἔδει γὰρ τὸν ὄντως ὄντα περὶ
 νίτῳ κερσμένως δίκῃ ἐπιμε-
 λόμενον τῷ ἰδίῳ διὰ χειρὸν
 πεπλασμένῳ αὐτοῦ πλασματί
 τε καὶ ἄγγυς, τῷ τοῦ ὕδατος ἐν
 ἐλαττώματι γινόντος διὰ τῆς
 παρακοῆς, καὶ ὡς εἰπεῖν ἐπὶ
 πηλὲ ὄντος, καὶ ὡς ὑπὸ ραγάδα
 ἀπόρρυμα (forte legend. καὶ
 vel ἡ ἀπόρ.) γινόντος τῷ
 ἄγγυς.

x ignorantia venit, sed spem hominis futuræ in Christo & inventionis & salutis ostendit : & quod, ne de ligno arboris vitæ contingat, arcetur, non de invidiæ maligno

γυνε, μὴ εἶδαι ἔπος, ἀλλὰ
παλαῖν εἰς τὸ ἀρχαῖον φύ-
μα· ἵνα αὐθις ἐν τῇ πα-
ργενεσίᾳ ἀνασκεινῶσι τὸ ἀγ-
γος ἐν τῇ ἀναστάσει εἰς τὴν
ἀρχαίαν φαιδρότητα καὶ ἔτι
εἰς τὴν ὁπότερον Adv. Har. lib.
Tom. 3. p. 268.

¹ Inventionis] Verbum cor-
ruptum. Legi vult Welch. re-
emptionis, nec male. Potest
etiam legi resurrectionis, vel
revelationis; vid. Rom. 8. 20,
1. ad quem locum viderur
concludere Novat. & forte e-
tiam præcedens vox hominis
debet mutari in homini.

² Arcetur] MS. vetus
Vowwer. ejicitur.

³ Non de invidia maligno
amore descendit, sed ne etc.]
ἀγαθὸς ὡς (ὁ Θεὸς) ἀγαθῶ
καὶ εἰς εἰς ἐξέπορε πρὸς ἐξενδὸς
ὁ γίνεσθαι φθόνος Plutarch. de
Sto. p. 573. Ὁ πάντῳ (sc.
πάντων ὅλων) ἰστίαν διοικῶν λό-
γος, ἐξ ἐμῆς ἐν ἐαυτῷ αἰτίαν
καὶ τῷ κακοποιεῖν κακίαν
ἐκ ἑξέως, ἐξ ἐπὶ κακῶς ποιεῖ
A. Antonin. Imp. de seip. lib.
c. 1. Veteres tamen qui-
dam Hæretici, scil. Simon Ma-
gus, Marcion, &c. causaban-
tur invidiam Deo quod Ada-
mo lignum arboris vitæ pro-
hibuit, qua de re notat con-
trarius Novatiano Irenæus;

eum odivit Deus qui seduxit
hominem. ei vero qui sedu-
ctus est sensim paulatimque
misertus est. Quapropter &
eiecit eum de paradiso & à
ligno vitæ longè transtulit :
non invidens ei lignum vitæ,
quemadmodum quidam di-
cunt, sed miserans ejus, ut
non perseveraret semper
transgressor; neque immor-
tale esset circa eum peccatum
& malum interminabile &
insanabile. Prohibuit autem
ejus transgressionem, inter-
ponens mortem & cessare fa-
ciens peccatum, finem infe-
rens ei per carnis resolutio-
nem quæ fieret in terra; uti
cessans aliquando homo vive-
re peccato & moriens ei, in-
ciperet vivere Deo. adv. Har.
lib. 3. c. 37. Eadem opinio
placuit Theoph. Antioch. qui
etiam dicit; Ὁ Θεὸς μεγά-
λῳ ἐνεργασίᾳ παρέχεσθαι ἀν-
θρώπῳ τὸ μὴ διαμένειν αὐτὸν
εἰς τὸν αἰῶνα ἐν ἀμαρτίᾳ ὄντα
ad Autolyc. lib. 2. p. 103.
Pugnat (inquit Moses Barce-
pha Syrus Episcopus) Simon
Magus adversus Deum etiam
hac via: per invidiam (ait)
prohibuit Adamum ab arbore
vitæ gustanda, nempe ne im-
mortalis fieret. Cui respondet
M. Barcepha, quod non per
invidiam,

ligno livore descendit, sed ne vivens in æternum, nisi peccata Christus ante ¹ donasset, circumferret secum in poenam suam semper immortale delictum.

² Quanquam etiam superioribus, id est super ipsum quoque solidamentum partibus quæ non sunt hodiè nostris contemplabile oculis, ³ Angelos prius instituerit, spirituales virtutes

invidiam, sed ea de causa ab arbore vitæ coercuit, ne perpetuo viveret in peccato, essetque ipsius malitia una cum ipso immortalis, cujusmodi est Diaboli pravitas. Apud *Grab. Spicileg. Sec. 1. p. 310, 311.* Repræsentat *Tertullianus* *Marcionis* sententiam his verbis; Erat jam & mors & aculeus mortis delictum, & ipsa malitia Creatoris, adversus quam subvenire deberet alterius Dei bonitas. *adv. Marc. lib. 1. c. 22.* *Methodius* ait de Adamo; Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἀθάνατον κακὸν ἐξ ὁπικυλῆς ἰδὼν γενημένον — τῆς δερματίνης χιτῶνας διὰ τὸ το κατεσκεύασεν, οἷον ἐν νεκρότητα πειθαλῶν αὐτὸν, ὅπως διὰ τῆς λύσεως τῆ σώματος πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ γεννηθὲν κακὸν ἀποδάνῃ· & post pauca, διὰ τὸ τε ὁ θάνατος ἐδόθη παρὰ Θεῷ τῷ ἐξημαρτηκόπ, ἵνα μὴ ἀθάνατον μένῃ τὸ κακόν· *de Resur. p. 308, 309.* Similiter *Basil. Homil. quod Deus non est autor mali, p. 429.* Vid. plura huiusmodi apud *Epiph. contra Hares. lib. 2. Har. 64.*

& apud *Method. de Resur. p. 285, 286, 315.*

¹ *Donasset*] Maluissim *Novatianum* vocabulo *donavi* eodem sensu quo hic usum esse in Epistola Romani Cleri nomine scripta ad Cyprianum. Sic enim vertit *Mat. 18. 32. donavi tibi omne debitum* &c.

² *Quanquam etiam* etc. Vocabulum *quanquam* sæpe Orationem incipit apud probatos autores: & exemplum non unum est infra in *Novatiani* Epist. ad Cyprianum, p. 202, 204. Sed frequentius gaudet indicativo quam sub junctivo modo.

³ *Angelos prius instituerit*] Fuit non modo *Novatiani* hæc sententia, sed etiam *Heronymi* (in cap. 1. Epist. ad *Titum*) tum græcorum omnium, quod Angeli prius (id est ante omnem creaturam) instituti fuerint. *Pam.* Huic sententiæ favebant plerique veterum. *Chalcidius* ex Scriptura inferat ut sit evidens neque hoc cognitum nobis; neque

tutes digesserit, Thronos Potestatesque
refecerit, & alia multa cœlorum immensa
etia & sacramentorum infinita opera con-
diderit ;

in qua sumus terram, exordio factam. Sed alia antiquiora, intellectu potius quam sensibus haurienda. Quod igitur verum cœlum, & quiddam esse soliditatem scriptura testatur : eodemque modo aliud terram & item aliud siccam. Quid igitur illud cœlum priusquam cœtera condidit, quamve terra ? Philo carentes corpore & intelligibiles Essentias censet ; ideas & exemplaria tam siccæ istius terræ quam soliditatis. In Tim. Plat. 275. 276. Hæ intelligibiles Philonis Essentiæ erant αγγελικαὶ δυνάμεις. Similiter censebat Origenes omnem spiritalem Substantiam, i. e. Angelos &c. facta esse ante cœlum & terram quam videmus, Hom. in Gen. c. 1. eodem modo Eusebius ait ; τὸν Αἰῶνα (sc. Angeli &c.) ὅτι οἱ πρὸ ἑαυτῶν τῶδε καὶ ὁ κόσμος ἄλλοι τε τῶτον ἑαυτοὶ Αἰῶνες αἰώνων πρὸ τῆς τῶν ὁρατῶν ὑποστάσεως, μόνον καὶ μέγαν δεσποτῶν καὶ κύριον ἐπιγεγόνει. de Laud. Constant. p. 718. eadem sententia stabat Hilarius de Trinit. c. 12. Epiph. locum congruunt alii rectorum Patrum, vult Angelos creari in primo die conditionis mundi, de Men-

suris & Pond. Sed ante mundum conditos esse Angelos potest concludi ex verbis Dei ipsius ad Job ; Ὅτι ἐγενήθησαν ἄσπερα, ἡνεπὶν με θωνῆ μεγάλη πάντες Ἄγγελοι μου. Job. 38. 7.

¹ Sacramentorum infinita opera] Hoc est, opera sacra invisibilia & mystica. Sacramentum enim usu obtinet apud omnes Ecclesiasticos Scriptores significare aliquod sacrum & religiosum mysterium. Vetus interpres Latinus reddit τῆς εὐσεβείας μυστήριον (1 Tim. 3. 16.) Pietatis Sacramentum : & sic alibi apud N. Fœdus. Vox deducta est à juramento militari Sacramentum dicto, quod apud Romanos non militiæ solum Obligatio sed Religionis vinculum & mysterium credebatur. Hinc Herodian. vocat τὸν στρατιωτικὸν ὄρκον τῆς Ρωμαίων ἀρχῆς σμύρον μυστήριον. Hist. lib. 8. c. 19. Ad Sacramentum militare referens Seneca dicit ; primum militiæ vinculum est Religio, Epist. 95. Tacitus appellat Sacramenti reverentiam, Hist. lib. 1. c. 12. & Justin. Sacramenti religionem, Hist. lib. 35. Inde à militia in Ecclesiam fuit translatus, & primo sacratissimis Religionis mysteriis Baptismo & Eucharistiæ inditum quibus Sacramentis

diderit ; ut immensus hic licet mundus
pene novissimum magis Dei corporalium
rerum appareat opus esse, quam solum
Namque quæ infra terram jacent, neque
ipsa sunt digestis & ordinatis potestatibus
vacua. Locum enim est quo piorum anima

nima

mentis Christiani se Deo & Christo Domino obstringebant, non minus quam milites Imperatori & Reipublicæ Romanæ. Sacramenti, quo se obstringebant Christiani ne aliquod scelus committerent, meminit *Plinius Epist. Trajano Imp. 97. lib. 10.* quod certe erat Sacramentum Cœnæ Dominicæ. *Tertullianus* dicit ; vocati sumus ad militiam Dei vivi jam tunc cum in Sacramenti verba spondimus, *lib. ad Martyr.* vid. etiam *lib. de Pudicit.* *Hieronymus*, recordare tirocinii tui diem quo Christo in baptismo consecutus in Sacramenti verba jurasti, *ad Heliodor.* Nec Baptisma & Eucharistia tantum Vocata *Sacramenta* ; sed etiam omne sacrum & mysterium Religionis Christianæ, ut & tota fides Christi. *August. Epist. 5.* ait, omne sacrum signum est Sacramentum. Legimus Sacramentum susceptæ carnis, apud *Ruf. in Symb. Expos.* Sacramentum propitiationis, apud *Leon. Epist. decret. 40.* & Sacramentum Fidei, apud *Sulp. Sev. lib. 2. c. 55.* Habet *Iren. Thronorum Sacra-*

menta, fere cum nostro, *ad Hæres. lib. 2. c. 54.*

¹ Namque qua infra terram jacent, neque ipsa sunt. Alii legunt, nam neque qua infra terram jacent, ipsa sunt. Sic *Gag. & R. L. de la Barre & Gelen.* Sed vera Lectio videtur, Neque (omisso nam) qua infra terram jacent, ipsa sunt etc.

² Locum enim est etc.] Prævalere valebat opinio apud veteres non solum Christianos, sed etiam Ethnicos & Judæos, esse aliquem infernum locum sub terra situm, ubi piorum & impiorum animæ post mortem vortium corporis deducebantur judicium expectant. Hic diversas assignabant locos justorum & injustorum animis : & Christum ad inferos descendisse constanter docuerunt Antiqui Scriptores Christiani : licet ad quos & quam ob causam descendisse non peræque inter ipsos conveniret. De anima Patrocinus Princeps Poetarum *Homerus* dicit ; *Ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὶ τε καὶ πύρρος ὤχνητο πτερύγεσσιν.* *Il. 1. v. 100.* & *Tartarum* inferi terra esse descripsit, *Il. 8. v. 1.*

æ impiorumque ducuntur, futuri iudicii
iudicia sentientes : ut operum ipsius in
omnibus partibus redundantes magnitudines
non

Hesiod. in Theog. v. 119. Τιτανas puniendos con-
e Jovem finxerunt Poe-
& vinculis alligatos sub-
neo loco narrat *Hesiod.*
v. 717, 718. nec ab-
i modo testatur aposto-
quod Deus Angelos pec-
res, σθεγῆς ζῆφι ταρτα-
ς πα ἐδωκεν εἰς κείην
σημένους. 2 Pet. 2. 4. Ve-
Pœta *Diphilus* apud *Clem.*
dicit ; καὶ γὰρ καθ' αἶψα
τείβεις νομίζομεν, μίαν
ῶν, ἐπέσαν δ' ἀσέβων
ὁδόν καὶ εἰ τὰς δύο κα-
ει ἡ γῆ. *Strom. 5.* & in
a pœnarum domicilia &
pi deliciarum Elysi apud
as omnibus innotescunt.
risæorum Secta apud Ju-
s credebatur, ἀθάνατόν τε
ὁ ταῖς ψυχαῖς εἶναι, καὶ
χθονὸς δικαιοσύνης τε καὶ
οἷς ἀρετῆς ἢ κακίας
ἀνδρῶν ἐν τῷ εἶω γέρονε.
Jud. Antiq. lib. 18. c. 2.
testatur *Origenes* Judæos
nes ab infantia didicisse,
τῆς ψυχῆς ἀθανασίαν
ὁ ὑπὸ γλῶσσαι δικαιοσύνην,
τὰς τιμὰς τῶν καλῶς βε-
κότων. *cont. Cels. lib. 5.*
60. Notum est etiam il-
diversa inferorum loca ap-
pare superiorem & inferio-
Paradisum. Ἀλλὰ μὴ ἐ-
ποθνήσκων σφμὶ πάσας τὰς
αἰῶνας ἐγὼ—ἀλλὰ τί ; τὰς
τῶν εὐσεβῶν ἐν κρείττονι

ποὶ χάρι μὲν, τὰς δὲ ἀδ-
κας καὶ πονηρὰς ἐν χερσὶν,
τὸν τῆς κείσεως ἐκδεχομένης
χερὶν τότε. *Just. M. Dial.*
p. 148. Congruens *Iren.* hæc
habet : Dominus legem mor-
tuorum servavit, ut fieret pri-
mogenitus à mortuis, & com-
moratus usque in tertiam di-
em in inferioribus terræ, *lib.*
5 c. 31. vid. ibi plura. Hanc
Opinionem confirmavit ex
Mat. 12. 40. Ephes. 4. 9. Ps.
85. 13. Quæ loca non de
sepultura corporis sed. animæ
ad inferos descensu intelligit :
& inferos esse sub terra dicit,
lib. 4. c. 45. Sic etiam fre-
quenter *Tertul.* vid. *lib. de a-*
nima, c. 7 55. & *de Idololat.*
p. 622. & hæc carmina sunt
illi adscripta : viz.

—Sub corpore terræ,

In parte ignota quidam lo-
cus extat apertus

Luce sua fretus, Abrahæ
sinus iste vocatur :

Aktior à tenebris longè se-
motus ab igne.

Sub terra tamen hæc, &c.

lib. 4. adv. Marc. Vid. de hac re
dissertationem contra Græcos
sive Platonem Hippolyto ad-
scriptam in collectaneis *Fabrit,*
p. 220. *Hieronymus* habet ;
infernus locus in quo animæ
recluduntur, sive in refrige-
rio, sive in pœnis pro quali-
tate meritorum ; *Tam. 5. com.*
in *Ose. c. 13.* & *ibid. com. in*
Jom.

non intra mundi hujus capacissimos licet, ut diximus, sinus conclusas videremus, sed etiam ¹ infra ipsius mundi & profunda & altitudines cogitare possemus; & sic considerata operum magnitudine, tantæ molis digne mirari possemus artificem.

CAP II.

SUPER quæ omnia ipse continens cuncta, nihil extra se vacuum deferens nulli Deo superiori (³ ut quidam putant)

Jon. c. 2. infernus in medio terræ esse perhibetur. Eadem dicit *August. tom. 3. Enchirid. ad Laurent. c. 109.* *ὁ ἄνω ὁ ὕψος* ait esse *Damascen. Orthod. Fid. lib. 3. c. 29.* Sic etiam *Epiph. Greg. Nyss. Theodoret. Victorinus Afer*, & omnes ferè Patres Græci & Latini cum *Novatiano* nostro intra terræ viscera Inferos collocarunt.

¹ *Infra*] Sic ex MS. *Wower.* correxi vocem *intra*, quam habent omnes edit.

² Descriptis in primo Capite magna Eloquentiæ vi operibus Dei Patris in creatione mundi; hoc secundo eleganter ostendit & probat *Novat.* Deum Patrem mundi conditorem esse unum Deum infinitum, omnipotentem, & providentia cuncta prospicientem: æternum etiam & ingenitum, ineffabilem & incomprehensibilem, & virtutum omnium parentem &

extra comparem existentem Deum, summa & perfectæ sapientia universa moderantem. Idem pulcre prosequitur capite tertio.

³ *Ut quidam putant*] Ad ludit ad Errorem Gnosticorum *Simonis, Valentini, Saturnini, Marcionis*, & eorum sequacum, qui supra *Demiurgum* hoc est, opificem Deum fingebant alium ignotum superiorem *Bython.* *Marcion* docuit *Jesum* ab eo Patre quod est *super* mundi conditorem Deum, venientem in *Judæam* &c. *Iren. lib. 1. c. 29.* Nam & quale est ut Creator quidem ignorans esse alium super se Deum, ut volunt *Marcionita*, &c. *Tertul. adv. Marcion. lib. 1. c. 11.* & contra hæc sententiam hæreticorum patet quo hic noster argumento citatur *Iren.* Bene igitur habet ostendere quod neque *super* eum neque post eum est alius

tant) locum reliquit : quandoquidem ipse
 universa sinu perfectæ magnitudinis & po-
 testatis incluserit, intentus semper operi suo,
 & vadens per omnia, & movens cuncta,
 & vivificans universa, & conspiciens tota ;
 & in concordiam elementorum omnium
 discordantes materias sic connectens, ut
 ex disparibus elementis ita sit unus mundus
 ista coagmentata conspiratione solidatus, ut
 nulla vi * dissolvi possit, nisi quum illum
 solus ipse qui fecit, ad majora alia præstan- ^{2 Pet. 3.³}
 da nobis, solvi jusserit. Hunc enim legi- ^{11, 12, 13.}
 mus omnia continere ; & ideo nihil extra
 ipsum esse potuisse : quippe quum origi-
 nem omnino non habeat, consequenter nec
 exitum sentiat : nisi forte, quod absit, ali-

quod—cum sit solus Deus, &
 solus Dominus, & solus Con-
 ditor, & solus Pater, & solus
 continens omnia, *etc.* lib. 2.
 c. 1. vid. cap. 1, 2, 3, 4, per
 totum. Necnon Tertullianus ;
 sicut enim creator, ex hoc &
 Deus, & indubitatus Deus,
 quia omnia ipsius & nihil ex-
 traneum illi—denique si u-
 niversitas Creatoris est, jam
 nec locum video Dei alterius.
 Plena & occupata sunt omnia
 suo auctore, *adv. Marc. lib. 1.*
 c. 11. vid. Simonis doctrinam
 apud *Recognit. lib. 2. c. 51,*
 &c.

* *Discordantes, etc.* Appo-
 site Philo ait ; ἵνα τὸ ὅλον
 ὅσπερ ἐπὶ τῆς ἐγγεγραμμένης
 μένης συνεχίσῃ τὰς τῶν

ἐναντίων ἀπειλὰς, περθεῖ τῇ
 συνόδῳ μεστεινόντος τε καὶ δι-
 αιτῶντος *de Plant. Noe, v.*
 215.

* Ut nulla vi dissolvi possit,
 nisi *etc.* Cicero Platonis opi-
 nionem profert, quod opera
 Dei non sunt dissolubilia illo
 invito, *de univers. Plutarc.*
 idem notat secundum Plato-
 nem, Τὸ τῷ κόσμῳ σῶμα—
 ἄλυσον ὑπὸ τῶν ἄλλων πλὴν
 ὑπὸ τῷ συνδήσαντος γίνεσθαι
de Anima Procreat. p. 1016,
 1017. Hoc etiam Chalcidius
 de eodem testatur. & Plato-
 nici mundum indissolubilem
 & sempiternum futurum pu-
 tabant : Stoici contra (prope
 cum Christianis) igne dissolu-
 tum iri statuebant.

C 2

quando

quando esse coeperit, nec super omnia sit, sed dum post aliquid esse coeperit, ¹ infra id sit quod ante ipsum fuerit, minor inventus potestate, dum posterior denotatur etiam ipso tempore. Ob hanc ergo causam semper immensus, quia nihil illo majus est: semper æternus, quia nihil illo antiquius: id enim quod sine origine est, præcedi a nullo potest, dum non habet tempus. Ideo immortalis, non deficiens in consummationis exitu. Et quoniam sine lege est quicquid sine origine est, modum temporis excludit, ² dum se debitorem nemini sentit. De hoc ergo ac de eis quæ sunt ipsius & in eo sunt, nec mens hominis quæ sint, quanta sint, & qualia sint, ³ digne concipere potest, nec eloquentia sermonis humani æquabilem majestati ejus virtutem sermonis expromit. Ad cogitandam enim & ad eloquendam illius majestatem & elo-

¹ *Infra*] Hanc vocem restitui ex MSS *Wouwer. Pam.* & excus. legerunt *intra*.

² *Dum*] Vocem *dum* ex hoc loco ubi est in *edit.* transtulit *Welch.* ante *modum*: Sed bene se habet in vulgato loco; & fortior est ratio quod qui se debitorem nemini sentit, *modum temporis excludit* quoad existentiam, quam quod vice versa qui *modum temporis excludit*, se debitorem nemini sentit: nam juxta auctorem nostrum & veteres om-

nes, ille qui ante tempus est, & ideo *modum temporis excludit*, potest nihilominus debere suam existentiam alteri, potest habere originem & esse genitus.

³ *Digne concipere potest, etc.*] Eleganter *Philo* dicit; ὅς ἐστι ὁ σύμπασι θεῶν ἐναρθεὶς οὐκ ἔνδοξος, ἐνθυβόλων καὶ ἐν λόπων εἰς τὸ αὐτὸ ἐπορεύει ῥημάτων. p. 993. Quem nec æstimare sensu valeat humana mens, nec eloqui lingua mortalis, *Lact. Epit. c. 3. p. 7.*

gentia omnis merito muta est, & mens
 omnis exigua est : major est enim mente
 sua, nec cogitari possit quantus sit : ne si
 potuerit cogitari, mente humana ² minor
 sit, qua concipi possit. Major est quoque
 omni sermone, nec ³ edici possit : ne si ⁴ po-
 tuerit edici, humano sermone minor sit,
 quo quum edicitur, & circumiri & colligi
 possit. Quidquid enim de illo cogitatum

¹ Potuerit] Alij legunt po-
 tuerit. Sic utraque editio Fro-
 ben. Sed Gagn. & R. L. de la
 Barre, aliter ediderunt : scil.
 quia si poterit cogitari, mente
 humana minor sit oportet, &c.

² Mente humana minor sit] In-
 visibilis est, etsi videatur ;
 incomprehensibilis, etsi per
 gratiam repræsentetur ; in-
 estimabilis, etsi humanis
 sensibus æstimetur ; adeo ve-
 rus & tantus est. Cæterum
 quod videri communiter quod
 comprehendere, quod æstimari
 potest, minus est & oculis
 quibus occupatur, & manibus
 quibus contaminatur, & sen-
 sibus quibus invenitur, Tertul.
 Apol. adv. Gent. c. 17.

³ Nec edici possit] Vet. edit.
 Gagn. Froben. & R. L. de la
 Barre habent dici. Commu-
 nis erat veterum opinio De-
 i esse ἀγνώμασον, nomine
 parentem essentiam exprimen-
 tem. Simplicius in Epictetum,
 c. de Deo loquitur ; Ἐπὶ δὲ
 πολλὸν ἐπισῆσαι καὶ ὅτι τῷ
 αἰνῶν αἰτίῃ ὑπὲρ πάντα ὄν-
 τας τὰ ὄντα, ἔστιν οἰκεῖον

ὄνομα & à Trismegisto in Pa-
 mandro dicitur ; ἀνεκλάλητος,
 ἀρρήτος, σιωπῇ φωνέμενος ἀ-
 γνώμασον appellat Just. M.
 Apol. 1. p. 92. edit. Thirlb.
 Sic & Clem. Alex. Strom. 5.
 p. 587. edit. Paris. Deitatem
 vocat Origenes, Ἀφ' αὐτοῦ ὑπε-
 ρεχέσης θεότητος
 τοῦ Θεοῦ, cont. Cels. lib. 5. p.
 238. Sacratissimum & ex-
 pressissimum Deo nomen erat
 Πῦρ, sive ὁ ὦν, innasibilita-
 tem ejus denotans : & Plu-
 tarchus ait quod appellatio
 EI illi adhibita, est αὐτοτε-
 λὲς τῷ Θεῷ προσαγορεύσεις καὶ
 προσφωνήσεις. & quod hoc vo-
 cabulo indimus illi ἀληθῆ καὶ
 ἀψευδῆ καὶ μόνῳ μόνῳ προσή-
 κουσιν τῷ EI προσαγο-
 ρεύειν. De Syllaba EI Del-
 phico templo inscripta, vid.
 Euseb. Prep. Evang. lib. 11.
 c. 11.

⁴ Ne si potuerit edici, &c.]
 Gagn. & R. L. de la Barre
 leg. quia si potuerit edici, hu-
 mano sermone minor sit, oportet,
 quo quum edicitur, cir-
 cumiri & colligi posset.

.C

3

fuerit,

fuerit, minus ipso erit : & quidquid enun-
tatum fuerit, minus illo ¹ comparatum cir-
cum ipsum erit. Sentire enim illum taciti
aliquatenus possumus ; ut autem ipse est,
sermone explicare non possumus. Sive e-
nim illum dixeris *Lucem*, creaturam ipsius
magis quam ipsum dixeris ; ipsum non ex-
presseris : sive illum dixeris *Virtutem*, po-
tentiam ipsius magis quam ipsum dixeris &
deprompseris : sive dixeris *Majestatem*, ho-
norem ipsius magis quam illum ipsum de-
scripseris. Et quid per singula quæque per-
currens longum facio ? semel totum expli-
cabo. ² Quidquid omnino de illo retuleris,
rem aliquam ipsius magis & virtutem quam
ipsum explicaveris. Quid enim de eo con-
digne aut dicas aut sentias, qui omnibus &

¹ *Comparatum circum*] Le-
gendum, ni fallor, *comper-*
tum ; & vel addendum *non*,
ante *circum*, vel pro *ipsum*
legendum *ipse* ; ut stet con-
textus & argumentum. Ar-
guit noster, si Deus potuerit
edici, sermone minor est, &
illo circumiri potest ; sequitur
ergo, si non potuerit edici, &
quidquid enuntiatum fuerit,
minus illo fuerit, omne enun-
tatum, sive sermo non cir-
cum ipsum erit, i.e. non potest
circumire illum, sed ipse cir-
cumibit illud, quod, opinor,
velit auctor.

² *Quidquid de illo retuleris*
et.] Hanc rem emphaticè pro-

sequitur Clemens Alex. καλῶ-
τε (inquit) ἡτοι ἐν, ἡ τ' ἀπο-
θῶν, ἡ νῦν, ἡ αὐτὸ τὸ ἐν, ἡ
πατέρα, ἡ Θεὸν, ἡ δημιουργόν,
ἡ κύριον, ἢ ὡς ὄνομα αὐτοῦ
παραφερόμενοι λέγομεν —
γὰρ τὸ καὶ ἔχασον μιλῶντων
τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἀθεῶς πάντα
ἐνδεικτικὰ τῆς τῷ παντοκρά-
τορι δυνάμεως Strom. 5. p.
587. 588. & ante illum Just.
M. ὄνομα δὲ τῷ πάντων πα-
τρί θετὸν ἀγνῆτῳ ὅτι αὐ-
τῷ ἐστίν — τὸ δὲ πᾶσι καὶ
Θεὸς καὶ κρίσις καὶ κύριος καὶ
δεσπότης καὶ ὀνόματά ἐστιν
ἀλλ' ἐκ τῶν εὐποιῶν καὶ ἐκ
τῶν παραφάσεων Apol. 2. c. 6.
edit. Grab.

sermonibus

sermonibus & sensibus major est? ¹ nisi quod uno modo (& hoc ipsum quomodo possumus, quomodo capimus, quomodo intelligere licet) quid sit Deus mente capiendus; si cogitaverimus id illum esse, quod, quale, & quantum sit non possit intelligi, nec in ipsam quidem cogitationem possit venire. ³ Nam si ad solis aspectum oculorum nostrorum acies ⁴ hebescit, ne orbem ipsum obtutus inspiciat obviorem sibi superatus fulgore radiorum: hoc idem mentis acies patitur in cogitatione omni de Deo, & quanto ad considerandum Deum plus intenditur, tanto magis ipsa cogitationis suae luce cæcatur. ⁵ Quid enim de eo (ut ite-

¹ Nisi quod uno modo &c.]

ad hoc Tertullianus dicit; hoc quod est, Deum æstimari facit, dum æstimari non capit. *Apol. c. 17. Minut. Fax. Tertul. imitatus est; hic nec videri potest, visu clarior est; nec comprehendi potest, actu purior est; nec æstimari, sensibus major est; infinitus, immensus, & soli sibi, tantus quantus est, notus. Nobis vero ad intellectum spectus angustum est: & ideo sic eum digne æstimamus, dum inæstimabilem dicimus. Octav. 108. Integrum locum fere descripsit Cyp. de Idol. vanit. 206. edit. Rigal. Arnob. eandem apposite habet; unus est hominis intellectus de Dei natura certissimus, si scias & sentias, nihil de illo posse mortali oratione depromi,*

adv. Gent. lib. 3. pag. III.

² Nec] Sic Gagn. de la Barre, & Welch. sed utraque edit. Frob. & quæ sunt secund. Pam. leg. ne.

³ Nam si ad solis aspectum &c.] Apte notat Philo; ἡ νομίζεις ἀκέραιον μὲν τὴν ἡλικίαν φλόγα μὴ δύνασθαι διαβλέψαι; σβενδῆσαι γὰρ περὶ τὸν ἡ ὅτις μαρμαρυγαῖς τῶν ἀκρίνων ἀμυδρωθεῖσα, ἢ περιστάλλουσα καταλήλειται. τὰς δὲ ἀγνῆτας ἀεὶ δυνάμεις ἐκείνας αἱ περὶ αὐτὸν εἶσαι λαμπρότατον φῶς ἀποσφραττῶσιν, ἀκέραιος πεινωθῆσαι δύνασθαι: lib. quod Deus sit immutab. p. 304. Similia habet Basil. Hom. 16. p. 503.

⁴ Hebescit] Alii hebetescit. Sic Gelen.

⁵ Quid] Legit quod Welch. cont. omnium Codd. fidem.

Phil. M. H. xxviii, 5.

rum repetam) condigne dicas, qui est sublimitate omni sublimior, & altitudine omni altior, & profundo omni profundior, & ¹ omni luce lucidior, & omni claritate clarior, omni splendore splendidior, omni robore robustior, omni virtute ² viritior, omni ³ pulcritudine pulcrior, veritate omni verior, & fortitudine omni fortior, & maiestate omni maior, & omni potentia potentior, & omnibus divitiis ditior, omni prudentia prudentior, & omni benignitate benignior, ⁴ omni bonitate melior, omni

justitia

¹ *Omni luce lucidior*] Hinc Irenaeus dicit; Lumen rectissime dicitur (Deus) sed in his nihil simile ei, quod est secundum nos, lumini, lib. 2. c. 16. Origenes, observato Christum esse φῶς ἀληθινόν, addit; ὃ δὲ λόγῳ ὁ παῖς τῆς ἀληθείας Θεὸς πλείων ἐστὶ καὶ μείζων ἀλήθεια. καὶ ὁ παῖς ὢν σοφίας κρείττων ἐστὶ καὶ διαφύρων σοφία, τέτρω ὑπερέχει (sc. τὸν λόγον) τὸ εἶναι φῶς ἀληθινόν. Com. in Joh. p. 70. Eusebius Deum appellat; αὐτόλογον, αὐτοσοφίαν, αὐτοφῶς, αὐτοζωὴν, αὐτοχαλόν, αὐτοαγαθόν, καὶ τέτων ὅτι ἂν τις κρείττον ἐπινοήσῃ. cont. Marcel. de Eccles. Theolog. lib. 2. p. 121.

² *Viritior*] Vox ignota: quam tamen exhibent omn. edit. legendum omnino puto, *viriofior*, quod habet Tertullianus de anima, c. 19. atque efrat

Pamelius dicendo Tertul. usum esse vocabulo *viritior*. Vild. sup. p. 3. n. 4.

³ *Pulcritudine pulcrior*] Καλίων καλῶς, vocat Phil. Jud. p. 992.

⁴ *Omni bonitate melior*] Cod. Angl. MS. habet *bonior*; nescio an recte. Simili modo, ἀγαθὸν κρείττον (τὸ θεῖον) vocat Phil. p. 916. καὶ εἰως ἀγαθός, est Deus, ut loquitur Origenes, Com. in Mat. p. 378. & observatione digna sunt quae profert Com. in Joh. p. 218. viz. πεθόμενοι τῷ πνεύματι λέγει, ὁ πατὴρ ὁ πνεύμας με μείζων μου ἐστὶ, καὶ διὰ τὸ μὴ ἐνέγκοντι μὴ πτωχῶ, Ἀγαθός, πρὸς συγκρίσει τῷ κυρίῳ, καὶ ἀληθῆ καὶ τελείαν, παραδέξασθαι αὐτὸν προσφερομένῳ. ἀλλὰ ἀντιφροντι (αὐτῷ) ἐν χαίρει τῷ πνεύματι (legendum omnino παλεῖ non πνεύματι ut totum argumentum

justitia justior, omni clementia clementior? Minora enim sint necesse est omnium genera virtutum eo ipso qui virtutum omnium & Deus & parens est: ut vere dici possit, ² id Deus esse, quod ejusmodi est qui comparari nihil potest. Super omne est enim quod dici potest. Mens est enim quædam gignens & complens omnia, quæ sine illo, aut initio, aut termino temporis, causas rerum naturaliter nexas ad utilitatem omnium summa & perfecta ratione moderetur.

C A P. III.

HUNC igitur agnoscimus & scimus
Deum, conditorem rerum omnium:

umentum in quo est, of-
dit) μετ' ἐπιμιμήσεως πρὸς
ἐκλούμενον ὑπερδοξάζειν
ἡν. πάντων μὲν τῶν γι-
γνῶν ὑπερέχειν, ἢ συγκρίσει,
ἢ ὑπερβαλλέσει ὑπεροχῇ
μὲν τὸν σωτήρα καὶ τὸ πνεῦ-
μα τὸ ἅγιον. ὑπερεχόμενον
ἔσται ἢ καὶ πλεον ἀπὸ τῆς
ἐξουσίας, ὅσα ὑπερέχει αὐτὸς
τὸ ἅγιον πνεῦμα τῶν λοι-
πῶν καὶ τῶν τυχόντων (θεο-
&c.)

Omnium] Welch. vult legi
ia, &, ut videtur, recte.

Id Deus esse quod ejus-

modi est] MS. Wow. Id est
Deus, quod est hujusmodi, &c.
Sed id Deus esse legit cum
Pam. Gagn. & de la Barre.
Welch. vult Deum legi. Si De-
us accipiat *τεχνικῶς* sive
pro nomine proprio, Deus
esse potest stare: judicet Le-
ctor. Ad locum apprime pa-
ria notat auctor *Recog. Clementi*
adscript. scil. Humana mens
non solum ratione sed & natu-
rali quodam motu recte hanc
opinionem tenet, illud dici
Deum, cui conferri aut exæ-
quari nihil potest, lib. 5. c. 22.

Dominum

¹ *Dominum propter potestatem : ² parentem, propter institutionem : hunc inquam*
 P^{sal.} 148. *qui ³ dixit, & facta sunt ⁴ omnia ; pre-*
 6. *cepit & processerunt ⁵ universa.* De quo
 103. 24. *scriptum est, omnia in sapientia fecisti*
 Deut. 4. 39. *De quo Moyses : Deus in cælo sursum &*
in terra deorsum ; qui secundum Esaiam

¹ *Dominum propter potestatem*] Philo dicit nomen *κύριος* (Dominus) esse *κατὰ τὸ αὐτοκράτωρ*, hoc est, ab auctoritate, p. 484. Iren. quod Deus est, *κατὰ τὸ δυνάμει κύριος*, lib. 5. c. 17. Tertul. similiter ; Deus *substantia* ipsius nomen, id est, *divinitatis* ; Dominus vero non *substantia* sed *potestatis*, cont. Hermog. c. 3. ubi contra magnum veterum consensum ut etiam recentiorum *Tertullianus* denotat *substantiam* divinam per nomen *Deus* ; hoc vero *Dominationem & Potestatem* significat non minus quam *Dominus* ; id est, personam indicat quæ tenet divinam *Potestatem* ; atque ideo nomen *Deus* semper ad subjectos est relatum, nec unquam exprimit in abstracto *Divinitatem*, aut nudam *substantiam* divinam. Hoc patet ex relativa locutione, *meus Deus, tuus Deus, illorum Deus*, &c. ut etiam dicitur *meus Dominus*, &c. & usu venit apud omnes fore nationes (ut observarunt

viri docti) imponere nomen Deo ab absoluto in omnes Creaturas Dominio, vid. ad not. ad fin.

² *Parentem propter institutionem*] Et parentem edidit Welch. sed plerique omittunt voculam *et*. Congruit cum nostro *Lactantius* dicens ; quod si nullus eorum qui colantur formasse à principio atque instituisse hominem traditur nullus igitur ex his *Pater* hominibus nuncupari potest ; ne Deus quidem.—Solutus *Pater* vocandus est qui creaturæ solus *Dominus* nuncupandus qui regit, qui habet vitam necis veram & perpetuam *Potestatem*, de vera Sap. lib. c. 4.

³ *Dixit & facta sunt*, et Cui ergo (inquit *Irenæus*) precepit ? Verbo scilicet, lib. c. 28. quod est omnium verborum unanimis Sententia.

⁴ *Omnia* — ⁵ *Universa* Hæc duo verba ad textum addidit noster ex suo, memorie scilicet lapsu ; non habet enim 70 & vulg. Hil. &c.

ensus est cælum palmo, terram pugillo : Isa. 40. 12.
 i aspicit terram & facit eam tremere : Psal. 103.
 i continet gyrum terræ, & eos qui ha-^{32.}
 ant in ipso quasi locustæ : qui³ suspen-^{Isa. 40. 22.}
 montes in pondere, & nemora in sta-^{v. 12.}
 ra, id est, certo divinæ dispositionis exa-
 ne : ac ne facile in ruinam procumberet

Mensus est cælum palmo
] Hæc & sequentia legit
 g. ut emendatur ab Hiero-
 70 juxta exemplar Hebræ-
 hoc modo ; mensus est
 illo aquas, & cælos palmo
 deravit : appendit tribus
 is molem terra—qui sedet
 r gyrum terra. Noster est
 andum 70 Cod. & vulg.
 ante Hieronym. & omnes
 res Græcos & Latinos ;
 quod forte omisit & to-
 ante terram, quod tamen
 alii non habent. 70 ha-
 t, ἐμέτρυνε τὴν γῆν καὶ τὸ
 (verba τὴν γῆν καὶ τὸ
 g, consulto prætermisisse
 trum non dubito ; ut etiam
 nabam epist. p. 48. edit.
 in quo & deest totam,
 reposuit vetus interpres.)
 τὸν ἕκτον σπιθαμῇ, καὶ
 τὴν γῆν δεκά· —
 ἔχων τὸν πῶρον τῆς γῆς.
 Just. M. legit ad verbum
 o edit. Iren. mensos esse
 os in palmo, comprehen-
 terram pugillo. Cum Iren.
 et Cyp. uterque omisit to-
 ut noster. Orig. metitus
 cælum palmo & omnem
 am pugillo, Hom. in Ps.
 Euseb. Com. in Ps. citat

ad verbum ut noster : 'Sed
 alibi habet πᾶσαν γῆν, Com-
 ment. in Loc. & Prep. Evang.
 Chrysost. & Hil. ut noster ; o-
 misso πᾶσαν (totam) ante ter-
 ram.

* Et eos qui habitant in ipso
 quasi locustæ] Edit. 70. καὶ οἱ
 ἐνοικῶντες ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδες
 & sic Euseb. & veterum Græ-
 corum Codd. adeo ut legisset
 noster, qui accuratus admo-
 dum est in citandis Scripturis,
 vel, qui habitant in ipsa quasi
 locustæ, omisso eos : vel forte
 Locustas ; quam posteriorem
 Lectionem proferunt aliqui
 libri. Sic videtur legisse Cy-
 ril. Hierosolym. scil. καὶ τῆς
 ἐνοικῶντας ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρί-
 δας & sic certe habuit Hier-
 onymi Codex τῶν 70, secun-
 dum ejus Interpretationem
 quæ est, & habitatores ejus
 quasi Locustas ; & textu &
 commentario. Possum etiam
 addere quod verso eos in ii,
 stare potest Lectio ; nec du-
 bito quin vulgata edita hic
 sint corrupta.

³ Suspendit] Hanc vocem
 reposui ex Novatiano ipso, qui
 ita textum citat cap. 30. pro
 edit. expendit.

magnitudo

¹ *Dominum* propter potestatem : ² *parentem*, propter institutionem : hunc inquam
 Psal. 148. *qui* ³ *dixit, & facta sunt* ⁴ *omnia ; prae-*
 6. *cepit & processerunt ; universa.* De quo
 103. 24. scriptum est, *omnia in sapientia fecisti.*
 Deut. 4. 39. De quo Moyses : *Deus in caelo sursum &*
in terra deorsum ; qui secundum Esaiam,

¹ *Dominum propter potestatem*] Philo dicit nomen *κύριος* (Dominus) esse *παρὰ τὸ κῦρῆς*, hoc est, ab auctoritate, p. 484. Iren. quod Deus est, *κατὰ τὴν δύναμιν κύριος*, lib. 5. c. 17. Tertul. similiter ; Deus *substantia* ipsius nomen, id est, *divinitatis* ; Dominus vero non *substantia* sed *potestatis*, cont. Hermog. c. 3. ubi contra magnum veterum consensum ut etiam recentiorum Tertullianus denotat *substantiam* divinam per nomen *Deus* ; hoc vero *Dominationem* & *Potestatem* significat non minus quam *Dominus* ; id est, personam indicat quæ tenet divinam *Potestatem* ; atque ideo nomen *Deus* semper ad subiectos est relatum, nec unquam exprimit in abstracto *Divinitatem*, aut nudam *substantiam* divinam. Hoc patet ex relativa locutione, *meus Deus, tuus Deus, illorum Deus*, &c. ut etiam dicitur *meus Dominus*, &c. & usu venit apud omnes fere nationes (ut observarunt

viri docti) imponere nomen Deo ab absoluto in omnes Creaturas Dominio, vid. ad not. ad fin.

² *Parentem propter institutionem*] Et parentem edidit Welch. sed plerique omittunt voculam &. Congruit cum nostro Lactantius dicens ; quod si nullus eorum qui colantur, formasse à principio atque instituisse hominem traditur ; nullus igitur ex his *Pater* hominis nuncupari potest ; ita ne Deus quidem.—Solutus *Pater* vocandus est qui creavit ; solus *Dominus* nuncupandus, qui regit, qui habet vitæ æ necis veram & perpetuam *Potestatem*, de vera Sap. lib. 4. c. 4.

³ *Dixit & facta sunt*, &c.] Cui ergo (inquit Irenæus) precepit ? Verbo scilicet, lib. 3. c. 28. quod est omnium veterum unanimis Sententia.

⁴ *Omnia* — ⁵ *Universa*] Hæc duo verba ad textum addidit noster ex suo, memoriarum scilicet lapsu ; non habent enim 70 & vulg. Hil. &c.

mensus est cælum palmo, terram pugillo : Isa. 40. 12.
 qui aspicit terram & facit eam tremere : Psal. 103.
 qui continet gyrum terræ, & eos qui ha-^{32.}
 bitant in ipso quasi locustæ : qui³ suspen-^{Isa. 40. 22.}
 dit montes in pondere, & nemora in sta-
 ra, id est, certo divinæ dispositionis exa-
 mine : ac ne facile in ruinam procumberet

¹ Mensus est cælum palmo
 [c.] Hæc & sequentia legit
 vulg. ut emendatur ab Hiero-
 nimo juxta exemplar Hebræ-
 um, hoc modo ; mensus est
 pugillo aquas, & cælos palmo
 consideravit : appendit tribus
 digitis molem terræ—qui sedet
 super gyrum terræ. Noster est
 secundum 70 Cod. & vulg.
 ante Hieronymum. & omnes
 ceteros Græcos & Latinos ;
 nisi quod forte omisit & to-
 tam ante terram, quod tamen
 alii non habent. 70 ha-
 bent, ἐμέτρυνται τῇ χειρὶ τὸ
 ὕδωρ (verba τῇ χειρὶ τὸ
 ὕδωρ, consulto prætermisisse
 nostrum non dubito ; ut etiam
 Barnabam epist. p. 48. edit.
 in quo & deest totam,
 ad reposuit vetus interpres.)
 τὸν ἕκτον ἐπιθαμῇ, καὶ
 ἔσαν τὴν γῆν δεκά—ὁ
 ἔλεγον τὸν γῶγον τῆς γῆς.
 c. Just. M. legit ad verbum
 70 edit. Iren. mensos esse
 cælos in palmo, comprehen-
 dit terram pugillo. Cum Iren.
 habet Cyp. uterque omisit to-
 tam ut noster. Orig. metitus
 est cælum palmo & omnem
 terram pugillo, Hom. in Ps.
 8. Euseb. Com. in Ps. citat

ad verbum ut noster : 'Sed
 alibi habet πᾶσαν γῆν, Com-
 ment. in Loc. & Præp. Evang.
 Chrysost. & Hil. ut noster ; o-
 misso πᾶσαν (totam) ante ter-
 ram.

² Et eos qui habitant in ipso
 quasi locustæ] Edit. 70. καὶ οἱ
 ἐνοικῶντες ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδες
 & sic Euseb. & veterum Græ-
 corum Codd. adeo ut legisset
 noster, qui accuratus admo-
 dum est in citandis Scripturis,
 vel, qui habitant in ipsa quasi
 locustæ, omisso eos : vel forte
 Locustas ; quam posteriorem
 Lectionem proferunt aliqui
 libri. Sic videtur legisse Cy-
 ril. Hierosolym. scil. καὶ τῆς
 ἐνοικῶντας ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρί-
 δας & sic certe habuit Hiero-
 nymi Codex τῶν 70, secun-
 dum ejus Interpretationem
 quæ est, & habitatores ejus
 quasi Locustas ; & textu &
 commentario. Possum etiam
 addere quod verso eos in ii,
 stare potest Lectio ; nec du-
 bito quin vulgata edita hic
 sint corrupta.

³ Suspendit] Hanc vocem
 reposui ex Novatiano ipso, qui
 ita textum citat cap. 30. pro
 edit. expendit.

magnitudo

magnitudo inæqualiter jacens, si non pa-
 ribus fuisset librata ponderibus, onus ho-
 moderanter terrenæ molis æquavit. Qu-
 Ifa. 45. 21. dicit per prophetam: *ego Deus, & non*
est præter me. Qui per eundem prophe-
 Ibid. 42. 8. tam refert: *quoniam* ¹ *majestatem meam*
 48. 11. *non dabo alteri*; ut omnes cum suis figu-
 mentis ² Ethnicos excludat & hæreticos,
 probans Deum non esse qui manu artificis
 factus sit, nec eum qui ingenio hæretico-
 fictus sit. Non est enim *Deus*, cui ut sit,
 »quærendus est artifex. Quique adhuc ad-
 Ifa. 66. 1. jecit per Prophetam, *Cælum* ⁴ *mibi thronus*

¹ *Ego Deus, & non est præter me*] Deest in nostro alius quod habent Biblia 70. Irenæus vero legit; ἐγὼ Θεός, πλὴν ἐμῶν ἑδραίων. Tertul. etiam habet alius in citatione hujus textus.

² *Majestatem*] Vulg. glori-
 am, & sic 70.

³ *Ethnicos excludat &c.*] Invenies fere ad idolorum fa-
 citatores atque cultores defi-
 nitionem eorum pertinere, ut
 multitudinem falsorum Deo-
 rum unio Divinitatis expellat
 —itaque præter semetipsum
 non esse alium Deum: hoc
 propter idololatriam tam na-
 tionum quam Israelis; etiam
 propter hæreticos, qui sicut
 nationes manibus, ita & ipsi
 verbis idola fabricantur, id
 est, alium Deum & alium
 Christum, (in quo certe per-
 stringit Marcionitas, &c. qui
 alium Deum præter mundi

conditorem, & alium Christum
 præter Jesum Dominum no-
 strum in carne venientem in-
 troduxerunt) Tertul. adv. Prax.
 c. 18.

⁴ *Cælum mibi thronus &c.*
 Totum versum citat Evange-
 lista, Act. 7. 49. & Barnaba
 Epist. Sect. 16. ad verbum
 noster. *Sedes mea*, vulg. &
 edit. Biblia Romana, μὴ
 μοι cum nostro MSS. Alex.
 Venet. edit. Comp. Just. Ma-
 Tatian. Iren. Orig. Cyp. Hil-
 Theoderet. Legit in sequent
 & terra suppedaneum, —quam
 mibi sedem—ad requiem mibi
 Cyp. non semel: ex quo &
 aliis infra citandis conclusum
 facile potest Cyprianum non
 eodem codice scripturarum u-
 sum esse, quo noster; & pro-
 inde Cyp. & nostrum duo
 esse & non eundem aucto-
 rem.

Terra autem scabellum pedum meo-
rum : qualem mihi edificabitis domum,
et quis locus requiei meae ? ut ostendat
quoniam multo magis illum templum non
capit, quem mundus non capit : & hæc
non ad sui jactantiam, sed ad nostri scientiam
fert. Neque enim ipse à nobis desi-
rat magnitudinis gloriam, sed nobis vult
religiosam, qua pater, conferre sapientiam.
Et quique præterea ferinos nostros animos, &
agresti immanitate tumidos & abruptos
lenitatem trahere volens, dicit ; *Super*
per quem requiescet spiritus meus, nisi Isa. 66. 2.
super humilem & quietum & trementem
verba mea ? ut Deum aliquatenus quantus
possit agnoscere, dum illum *per spiritum*
prolatum discit timere. Qui similiter adhuc

Qualem mihi edificabitis
domum] Quæ est ista domus
m edificabitis mihi ? vulg.
m domum, Hil. Sed 70 &
B. M. non semel nostro
sentiant.

Aut quis locus, &c.] Et
est iste locus, &c. vulg. &
es τόπος, Bib. Rom. sed pro
tenent n̄ cum nostro Alex.
Complut. n̄ τις τόπος, &c.
odore. omnino ut noster.

Quoniam] Quoniam pro
d usurpat plerumque No-

Quem] Restitui quem ex
m. Jun. & Lat. Latin. pro
g edit. quum.

Et super quem requiescet
spiritus meus] Hujus citationis

pars, requiescet spiritus meus
videtur plane esse sphalma
μνημονίων. Etsi ita legit E-
ligius Nov. apud Bib. Pat.
forte ex corrupto Codice. Ad
quem autem respiciam vulg. &
versiones omnes. Super quem
aspiciam, Iren.

⁶ Nisi super humilem &
quietum, &c.] Nisi ad pau-
perculum & contritum spiritu,
&c. vulg. juxta Heb. ut solet.
ἐπὶ τὸν ταπεινὸν & ἡσυχίον
70. & Apost. Constituit. non
semel ut noster. πρῶτον & ἡ-
συχίον, Clem. Rom. πρῶτον &
ἡσυχίον & ταπεινόν. Chrys.
Sed plerumque habet πρῶτον &
ἡσυχίον omis. ταπεινόν.

magis

magis in notitiam nostri volens pervenire
ad culturam sui nostros excitans animos
Isa. 45. 7. aiebat; *Ego sum Dominus* ¹ *qui feci lucem*
& creavi tenebras: ut vicissitudinum illarum,
quibus noctes diesque moderantur,
non ² naturam, nescio quam, ³ putarem
artificem; sed *Deum* agnosceremus potius
(quod erat verius) ⁴ conditorem. Quod

¹ *Qui feci — & creavi*] *Formans — & creans* vulg.
magis exacte ad 70.

² *Non naturam, nescio quam, &c.*] *Atheos & Epicureos* perstringit, de quibus
& *Juvenalis Sat.* 13.

Sunt qui in fortuna jam casibus omnia ponunt,
Et nullo credunt mundum rectore moveri,

Natura volvente vices & lucis & anni.

Quid vero per naturam voluerint, neque ipsi norunt, *Welch.* Sed non legit *Juvenalem* ut edit. *Heraclitus* ante *Epicureos* docuit eandem naturam mundi artificem: & κόσμον, inquit, ἔτε τις θεῶν — ἐποίησεν, ut de illo notat *Plutarchus*. *Democritus* etiam atomorum primus inventor (ut vocat *Minut. Fel.*) *Naturam* omnia formantem finxit, *Octav. Fel. p. 15. edit. annex. ad Cyp. vid. Ciceronem de Nat. Deor. lib. 1.* *Straton* quoque & ipse naturam rerum omnium causam posuit, ut observat *Minut. Fel. ibid.* De quo & *Cicero* dicit: *Strato*, is

qui *Physicus* appellatur, eam vim divinam in naturam sitam esse censet, quæ causam gignendi, augendi, minuendi habeat, de *Nat. Deor. lib. 1.* *Epicurus* ille, qui *Deos* aut otiosos fingit, aut nullam naturam tamen superponit. *Minut. Fel. ibid.* Et proinde curi doctrina scribens *Latinius* cecinit;

Rerum *Natura* creatrix

lib. 1. & disputat contra

eos, qui, ut ait,

Ignari, materiali

Naturam non posse *Deum*

sine numine rentur,

(scil. mundum creare) *lib. 1.*

Auct. Recog. copiose & per

disputat contra opinionem

Naturam irrationalem com-

um esse artificem & mod-

tricem, *lib. 8. Sect. 20.*

³ *Putaremus*] Hanc vocem

in textum retuli ex MSS.

wer. pro edit. *putemus*, quod

non tam bene convenit

quent. *agnosceremus.*

⁴ *Conditorem*] *Al. Auditorem.* MS. *Wotveri* habuit

ose *auditorum*, & *Fulvius*

finus correxit in *auctorem*.

quod

oniam obtutu oculorum videre non possu-
 us, de operum magnitudine & virtute &
 jestate condiscimus. ¹ *Invisibilia enim* Rom. i.
ius (inquit Apostolus Paulus) *à crea-*^{20.}
ra mundi per ea quæ facta sunt intel-
ta conspiciuntur; sempiterna quoque e-
s virtus & divinitas: ut animus huma-
s ex manifestis occulta condiscens, de o-
rum magnitudine quæ videret mentis o-
lis, artificis magnitudinem cogitaret. De
o idem Apostolus; Regi autem seculo-^{1 Tim. i.}
m immortalī, invisibili, soli Deo honor^{17.}
gloria. Evasit enim oculorum contem-
 ationem, qui cogitationis vicit magnitu-
 nem. *Quoniam* (inquit) *ex ipso & per* Rom. ii.
sum & in ipso sunt omnia. Nam & im-^{36.}
 rio ejus omnia, ut *ex ipso* sint; & verbo
 us digesta, ut *per ipsum* sint: & in judi-
 um ejus recidunt universa, ut dum *in ipso* Rom. 8.
 spectant libertatem corruptione deposita,^{25.}
 ipsum videantur esse revocata.

¹ *Invisibilia, &c.*] Hunc
 sum habet vulg. ad verbum
 noster.

² *Soli Deo*] Sic vulg. &

alii, omisso (*σοφῶ*) *sapienti*,
 quod omitti debet utpote tex-
 tus corruptio, vid. *Millium in*
loc.

CAP. IV.

Luk. 18. ¹
19.

QUEM solum merito bonum pronun-
ciat Dominus: cujus bonitatis to-
tus testis est mundus; ¹quem non institu-
isset nisi bonus fuisset. Nam si *omnia bona*
valde; consequenter ac merito & quæ in-
stituta sunt bona bonum institutorem pro-
baverunt: & quæ à bono institutore sunt

¹ Quem solum merito bo-
num etc.] Hoc capite pulcre
describit Novat. Bonitatem,
Immutabilitatem, Unitatem &
inenarrabilem naturam Dei.
Ad verba, quem solum merito
bonum, etc. notat Iren. καὶ τῷ
ἐπὶ αὐτῷ διδάσκαλε ἀγα-
θὲ, τὸν ἀληθῶς ἀγαθὸν Θεὸν
ὡμολογηκέναι ἐπὶ ὅλῃ, τί με
λέγεις ἀγαθόν; εἰς ἐστὶ ἀγα-
θός, ὁ πατὴρ ἐν τοῖς ἔσχατοις
lib. 1. c. 17. Ὁ Σωτὴρ ἡ-
μῶν καὶ κύριος ἀκρίβως ποιεῖ
διδάσκαλε ἀγαθὲ, ἀναπέμ-
πον τὸν λέγοντα τῷτο ἐπὶ
τὸν ἑαυτῆ πατέρα, φησι, τί με
λέγεις ἀγαθόν; ἡμεῖς ἀγα-
θός ἐστι μὴ εἰς, ὁ Θεὸς ὁ πατὴρ.
εἰπερ δὲ τῷτ' εὐλόγως, ὡς ἐι-
κὼν τῆς ἀγαθότητος τῷ Θεῷ
τυγχάνων, εἰρηκεν ὁ υἱὸς τῆς
ἀγάπης τῷ πατρὶ. &c. Orig.
Cont. Cels. lib. 5. p. 238. vid.
Com. in Joh. p. 218. citat.
supra p. 24. Et magister Ori-
genis Clem. Alex. καθὼ μὲν
πατὴρ νοεῖται ἀγαθὸς ὢν, αὐτὸ
μόνον ὃ ἐστὶ κέκληται, ἀγαθός.
Padag. lib. 1. p. 118. ἡμεῖς

ἀγαθός ἐστι μὴ ὁ πατὴρ μὲν ὁ
τοῖς ἔσχατοις ibid. ὁ μόνος
ἀγαθός πατὴρ ibid. Textus
Evangelistæ legit eodem mo-
do (cum additione ὁ πατὴρ
Just. M. unde ne dubium
ὁ πατὴρ extitisse in antiquis
mis exemplaribus quibus
sunt veteres Ecclesiæ Doctores;
licet non hodie appareat
in ullis MSS. Cod.

² Quem non instituisse nisi
bonus fuisset] Hic Marcionem
perstringit. De Marcione
cit Iren. Succedens autem
(Cerdoni) Marcion—impudenter
blasphemans eum qui
lege & prophetis annuntiatus
est Deus, malorum factorum
& bellorum concupiscentem
& inconstantem quoque sen-
tentia, & contrarium sibi ip-
sum dicens, lib. 1. c. 29.
πατὴρ μὲν φησιν ἐπλάμψαι τὸν
ἡλίον τὸν αὐτῆ ἐπὶ πάντας
παρασημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι
τὸν αὐτῆ πατέρα τὸν ἀγα-
θὸν καὶ δημιουργὸν εἶναι ὁμολο-
γεῖ Clem. Alex. Padag. lib. 1.
p. 118.

alii

ad quam bona esse non possunt, ex quo Cap. 4.
ne malum facessat à Deo. Nec enim
est fieri ut sit initiator aut artifex ullius
operis, qui nomen sibi perfecti¹ vin-
cat & parentis & judicis; maxime cum
in malis operis vindex sit & judex; quo-
modo & non aliunde occurrit homini ma-
lum, nisi à bono Deo recessisset. Hoc
ipsum in homine denotatur: non
quia necesse fuit, sed quia ipse sic voluit.
unde manifeste & quid malum esset appa-
ret, & ne⁴ invidia in Deo esse videretur, à

Vindicat] Al. vendicat.

Nisi à bono Deo recessisset]

anter legit Latin. recessisse,

quæ erà videtur Lectio, Græce

videndi formula. Ad sen-

sus loci bene notat Basilus;

ὅτι τὸν θάνατον ὁ Ἀδάμ

τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Θεοῦ

ἀποκρύπτει Homil. quod De-

us non est auctor mali, p. 429.

ἐπεὶ τὸ κακὸν, ἢ τὸ Θεοῦ

ἀλλοιῶσις ibid.

Non quia necesse fuit, sed

ipse sic voluit] Sensus

est, malum sive pecca-

atum quod homini adhæret o-

mnem non habere aliquam

vim aut naturæ necessi-

tas, aut etiam malignum

consilium & livorem, sed

in hominis liberam vo-

luntatem, qua abusus à bono

recedit, & conscientiæ

dictamina & divinas leges

transgreditur. Τῶν ἀμαρτυ-

ρῶν περὶ τὸν Θεὸν ὁ ἄνθρωπος

τὰς χεῖρας Clem. Alex. Strom. I.

p. 311. Ad πολυθρύλλητον

illam Quæstionem, πόθεν τὸ

κακὸν, recte respondit Basi-

lius; τὸ μὲν ἐν κυρίῳ κακὸν,

ἢ ἀμαρτία, ὅπως μάλιστα ἐστὶ

τῆς τοῦ κακοῦ προσηγορίας ἀξι-

ον, ἐν τῇ ἡμετέρας προαιρέ-

σεως ἡγεσίᾳ ἐφ' ἡμῖν ὅλος ἡ

ἀπὸ τοῦ κακοῦ τῆς πονηρίας, ἢ

μοχθηροῦς εἶναι Hom. quod

Deus non est auctor mali, p. 426.

Horum ad Quæstionem, διὰ

τι δὲ ὁλως δεκτικὴ (συγῆ)

τοῦ κακοῦ, dicit: διὰ τὴν αὐ-

τεξέστον ὁρμὴν τὴν μάλιστα

πρότερον λογικῇ φύσει λεγού-

μένην πρὸ πάσης ἀνάγκης, ἢ

εὐθαιρέσιον ζῶντος λαβόντα πα-

ρὰ τῆς κλίσεως, διὰ τὸ κατ'

εἰκόνα γεγονῆναι Θεοῦ. νοεῖ μὲν

τὸ ἀγαθὸν — ἔχει δὲ ἐξιστάν

ἢ ἀπονεύειν ποτε τῷ καλῷ.

ibid. p. 428.

4 Ne invidia etc.] Vid.

supra p. 13. not. 3.

D

quo

quo malum ortum esset, eluxit. ¹ Hic ergo
semper sui est similis, nec se unquam in
quas ² formas vertit aut mutat : ne per
mutationem etiam mortalis esse videatur.
³ Immutatio enim conversionis portio cuius
dam comprehenditur mortis. Ideo nec
jectio in illo unquam ullius aut partis
honoris accedit ; ne quid unquam perfecti
defuisse videatur : nec detrimentum in
aliquod agitur, ne gradus mortalitatis
ceptus esse videatur : sed quod est, id semper
est ; & qui est, semper ipse est ; & qui
lis est, semper talis est. Nam & incrementum
originem monstrant, & detrimenta morte
Mal. 3. 6. atque interitum probant : & ⁴ ideo ego (ait)
sum Deus, & non sum mutatus ; statum
suum tenens semper, dum id quod ⁵ natum

¹ Hic ergo semper sui est
similis] ἴσος ὃ αὐτὸς ἐαυτῷ
καὶ ὁμοίος ὁ Θεός, μήτε ἀνέσιν
πρὸς τὸ χεῖρον μήτ' ἐπίτασιν
πρὸς τὸ βέλτιον δεχόμενος.
Phil. Jud. p. 950.

² In aliquas formas vertit]
Uno ore docuerunt veteres
unum Deum Patrem non per
aliquam assumptam formam
sive speciem potuisse appa-
rere ; utpote quod immensi-
tati ejus erat incongruum :
per verbum sive filium igitur
ut angelum ipsius in corporea
forma missum & personam
ejus sustentem visibilem fa-
ctum patrem credebant.

³ Immutatio enim conver-

sionis etc.] Malim legi,
mutatione enim conversum
vel forte, immutatione
aut conversione.

⁴ Ideo ego (ait) sum Deus
etc.] Ego enim Dominus,
non mutor ; vulg. διότι
κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ
ἡλλοίωμαι. Bib. τῶν 70.

⁵ Id quod natum non
converti non potest] Πῶς
πέτρων (scil. Deorum Gen-
um) μένοι σύσασιν, ὡς
ὄντων ἀλλὰ γινόμενων. An-
tag. Leg. p. 68. & paulo
disjunctivo argumento
ἢ ἀγέννητον τι καὶ ἐστὶν ἀθά-
νητον καὶ φθαρτὸν ἐστὶν
p. 67. & antiquior Justinus

est, converti non potest. Hoc enim Cap. 4.
 ipso quidquid illud ¹ potest quod est
 us, semper sit necesse est; ut semper
 Deus servans sese virtutibus suis: &
 o dicit, *ego sum qui sum.* ² Quod enim Ex. 3. 14.
 ideo hoc habet nomen, quoniam ean-
 n semper sui obtinet qualitatem. Immu-
 o enim tollit illud nomen *quod est*:
 quidquid enim aliquando vertitur, mor-
 e ostenditur, hoc ipso quod convertitur:
 nit enim esse quod fuerat, & incipit
 sequenter esse quod non erat. Idcirco
 merito in *Deo* ⁴ manet semper status
 s, dum sine detrimento commutationis

ἢ ἀγέννητος καὶ ἀθάνατος
 καὶ διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ
 ἢ λοιπὰ πάντα μετὰ τῆς
 γέννησιν καὶ θάνατον. Dial.
 5. edit. Par. Gr.

Potest] Malim legi esse
 est, & sic habet auctor ip-
 atim in hoc capite.

Quod enim est, ideo hoc
 i nomen etc.] Recte qui-
 . Nam nomen illud Dei,
 sum qui sum, denotat

durabilitatem & æternita-
 . Ehjeh ascher Ehjeh, in-
 Majemonides, est ex-
 s qui est existens, h. e. is
 necessario existit, More

noch. Part. I. c. 63. Sic
 m commentatores cum
 orzi tum nostri; quin &
 apud Ethnicos Philosophi.

ἐν ὅλῳ ὃν ἐστὶ τὸ αἰ-
 καὶ ἀγέννητον καὶ ἀθάνατον
 κενος μεταβολῇ ἰδὲ ἐστὶ

(legendum plane ἐδελς, quod
 non observavit Welch.) ἐπὶ
 γὰρ Plutarch. de EI apud Del-
 phos. Welch. vid. sup. p. 21.

³ Quidquid enim aliquando
 vertitur etc.] Sed ideo, in-
 quis, nego Deum in hominem
 vere conversum, ita ut &
 nasceretur & carne corpora-
 retur: quia qui sine fine est,
 etiam inconvertibilis sit, ne-
 cesse est: converti enim in
 aliud finis est pristini. Non
 competit ergo conversio, cui
 non competit finis. Plane
 natura convertibilium ea lege
 est, ne permaneant in eo
 quod convertitur in eis: &
 ita non permanendo pereant,
 dum perdunt convertendo
 quod fuerunt. Tertul. de carne
 Christi, c. 3.

⁴ Manet] Al. maneat.

semper sui & similis & æqualis est. Quod enim natum non est, nec mutari potest. ea enim sola in conversionem veniunt quæcunque fiunt, vel quæcunque² gignuntur; dum quæ aliquando non fuerant, dicuntur esse nascendo, atque ideo nascendo converti. At enim illa quæ nec naturam habent, nec artificem excluderunt a demutationem, dum in qua conversionis causa est, non habent originem: ideo unus pronuntiatus est, dum parem non habet: Deus enim, quidquid esse potest quod Deus est, summum sit necesse est. Summum autem quidquid est, ita demum summum esse oportet, dum extra comparem est & ideo⁴ solum & unum sit necesse est, confectum

¹ Sui & similis & æqualis est. Et simplex & non compositus & similibus, & totus ipse sibi metipso similis & æqualis est. Iren. lib. 2. c. 16. Sic etiam lib. 4. c. 24. ἐκ ἐν μέρει πλεον ἔχων, καὶ ἐν μέρει ἐλαττωμενος, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὁμοίος ὡς αὐτὸς ἐαυτῷ. Cyr. Cat. 6. Sect. 5.

² Quæcunque gignuntur. Paria loquitur Philo Jud. πᾶν μὲν τὸ γεννητὸν ἀναγκαστικὸν τρέπεσθαι. ἰδίον γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτῷ ὡς πρὸς Θεὸν τὸ ἀτρεπτικὸν εἶναι. Leg. Alleg. lib. 3. p. 1093.

³ Habet &c.] Fran. Jun. vult distingui, dum parem non habet: Deus enim. Sed Welch. aliter sic, dum parem non habet.

beat, Deus: quidquid esse &c. quod magis probet licet cur habet mutavit in beat ex Frob. non video.

⁴ Et ideo solum & unum sit necesse est, cui conferri non potest, dum parem non habet. Αμεινον δὲ εἶδέν ἐπινοῦνθαι τὴν αἰτίαν ὅπως, εἰδὲ ἴσον, εἰδὲ ὀλίγον κατὰ δέξασθαι, ὁλοῦ γένει κατὰ βέλους αὐτὸ μετὰ Θεὸν εὐσιονα. Phil. de Sacrific. p. 146. ἐπὶ πᾶσι τὸ τῷ πατρὶ κατὰ Θεὸν ἀπαράθετον. Ign. Maj. Epist. ad Tral. Sect. Humana mens recte hanc opinionem tenet; illud dici Deum, cui conferri aut exæquare nihil potest, Clem. Recog. 5. c. 22. Summum magnitudo

unicum

ferri nihil potest, dum parem non habet. Cap. 4.
 oniam nec duo infinita esse possunt, ut
 dictat ipsa natura. Infinitum est au-
 , quidquid nec originem habet omnino,
 finem. Excludit enim alterius initi-
 quidquid occupaverit totum. Quoniam
 non omne id quod est, quidquid est,

um sit necesse est; ergo
 us unicus erit, non ali-
 ens, nisi summum mag-
 ; nec aliter summum
 um nisi parem non ha-
 : nec aliter parem non
 ns nisi unicus fuerit.—
 ergo summa magna quo-
 consistens, cum hoc sit
 um magnum par non
 e? par autem non ha-
 uni competat, in duo-
 esse nullo modo possit,
 l. adv. Marc. lib. 1. c. 3.

si Deus est, unicum sit
 te est—& quid erit uni-
 & singulare, nisi cui ni-
 adequabitur?—Deum au-
 num esse oportet: quia
 summum sit, Deus est:
 um autem non erit, nisi
 unicum fuerit; unicum
 esse non poterit, cui
 d adequabitur. Idem
 Hermog. c. 4. Ex al-
 idemus nostrum Tertul-
 im imitari & fere descri-

Quoniam nec duo infinita
 assumi] Ημεῖς Θεὸν λέ-
 οὐ ἔστιν τὸ ἰδιον ἀλλὰ
 ναὶ μὴ δυνάμενον ὁσ-
 ἀπείροτος ὢν πανταρχ-
 διὰ τὸ τοῦ λέγεται ἀπεί-
 οὐ ἀνάγκη πᾶσα, ἐτέ-
 οὐ δυνάμενος ὡς αὐτὸς

ἀπείρου εἶναι, τὸ καλεῖσθαι ἀ-
 πείραντες. εἰ δὲ τις λέγει δι-
 νατὸν εἶναι, ψεύδεται. δύο
 γὰρ πανταρχοὺς ἀπείρα συνυ-
 πέρχουσιν ὃ δύνανται. περι-
 ται γὰρ τὸ ἕτερον ὑπὸ τοῦ ἐτέ-
 ρου. ὅντως φύσις ἐστίν, ἐν εἶναι
 τὸ ἀγέννητον — καὶ ὅπως ἐν
 εἶναι τὸ ἀσύγκειτον. διὰ τὸ τοῦ
 καὶ ὑψίστος λέγεται. ὅτι πάντων
 ἀνώτερος ὢν, τὰ πάντα αὐτῷ
 ὑποκείμενα ἔχει Clem. Rom.
 16. Sect. 17.

² Alterius initium etc.]
 Quomodo dici potest unum
 infinitum excludere alterius
 initium? alter certe existere
 potest intra Deum infinitum,
 illius scilicet Creatura: quo-
 circo vix dubito annon legen-
 dum, alterum infinitum, quod
 opinor sensus & argumentum
 Authoris exigit; sed nihil mu-
 to sine exemplarium copia.

³ Si non omne—continet,
 dum intra—minus etc.] Si e-
 nim extra illum est aliquid,
 jam non omnium est plero-
 ma neque continet omnia.
 — quoniam id quod con-
 tinet eo quod continetur ma-
 jus est: quod autem majus
 est, id firmitus est & magis
 Dominus: & quod majus est
 & firmitus & magis Dominus,
 hoc erit Deus. Iren. lib. 2. c. 1.

D

3

continet;

continet; dum intra id invenitur, quo continetur, minus inventum eo quo continetur *Deus* esse¹ desierit, in alterius potestate redactus, cujus magnitudine, qua minus fuerit inclusus: &² ideo quod continetur *Deus* potius esse jam cœperit. Ex quo effectum est, ut³ nec nomen Dei proprium possit edici, quoniam non possit nec concipi. ⁴ Id enim nomine continetur, quod quid etiam ex naturæ suæ conditione con-

¹ *Desierit*] Emendavit textum authoris & posuit, *desinet*, Welch. Sed qua ratione aut exemplarium fide ductus sic edidit non dicit. Vulgatum excusum *desierit* debet omnino stare ut optime consentiens phrasi autoris; & sequentia, *fuerit*, *cœperit*, eadem constructione & periodo Lectionem confirmant. Gagn. & R. L. de la Barre, habent quidem *desinet*, sed male.

² *Ideo quod*] Id quod legendum conjectat Welch. nec malè.

³ *Nec nomen Dei proprium possit edici* &c.] Ὀνομα γὰρ τῷ ἀρρητῷ Θεῷ ὡς εἰς ἔχει εἰπεῖν. Just. M. Apol. 1. c. 80. Grab. Atque etiam Apol. 2. c. 6. Ante Justinum propius ad argumentum Auctoris nostri observavit Herm. Past. viz. ipse (Deus) capax universorum, solus immensus est: qui nec verbo definiri, nec mente

conciipi potest. Lib. 2. M. dat. 1.

⁴ *Id enim nomine continetur* &c.] ὅθεν γὰρ ὄνομα Θεῷ κυριολεκτικῶς διὰ τὰ γὰρ ὀνόματα εἰς δὴλωσις διαγνώσιν τῶν ὑποκειμένων καὶ περιγμάτων πολλὰ διαφόρων ὄντων. Just. M. hori. c. 20. Nec nomen quaeras, *Deus* nomen est: vocabulis opus est, cum singulos propriis appellatum insignibus multitudinem rimenda est: Deo qui solus *Dei* vocabulum totum est. Fel. c. 18. edit. Davis. Hunc locum descripsit Cyp. de vanit. p. 15. Τὸ θεῖον ἀπλήρον ὄν πάντως καὶ ἀμείνον ἔσται ἀγνοῦντες οὐκ ἔσται αὐτῷ, τῆς ὕψους μὴ ἐκζητήσωμεν ὄνομα. διὰ γὰρ τῶν περιγμάτων τὰ ὀνόματα. Damascen. theod. fid. lib. 1. c. 15. eandem sententiam veteres Christiani, & illos Platonici.

prehendit

henditur. Nomen enim significantia est Cap. 4.
 s rei quæ comprehendi potuit ex no-
 ne. At quando id de quo agitur, tale
 ut condigne nec ipsis intellectibus col-
 atur; quomodo appellationis digne vo-
 ulo pronunciabitur? Quod dum extra
 lectum est, etiam supra appellationis
 nificantiam sit necesse est. Ut merito
 ando nomen suum *Deus* ex quibusdam
 ionibus & occasionibus adjicit¹ & præ-
 t; non tam legitimam proprietatem ap-
 lationis sciamus esse depromptam, quàm
 nificantiam quandam constitutam, ad quam
 m homines decurrunt, Dei misericordiam
 ipsam impetrare posse videantur. Est
 go & immortalis & incorruptibilis, nec
 trimenta sentiens omnino nec finem. Nam
 quia incorruptibilis, ideo & immortalis;
 quia immortalis, utique & incorruptibi-
 : utroque invicem sibi & in se connexi-
 e mutua² perplexo, & ad statum æterni-
 is vicaria concatenatione³ producto; &
 mortalitate dei ncorruptione descendente,
 incorruptione de immortalitate veniente.

Et præfert] MSS. *Worwer.* contra leges grammaticas.
 præfert. ³ *Producto*] Edit. *producta*.
 Perplexo] Edit. *perplexa*, Male.

CAP. V.

Gen. 18.

Deut. 29.

Eccles. 9.

CUIUS: etiam si iracundias: legimus
& indignationes qualdam descrip-
tenemus, & odia relata cognoscimus: no-
tamen hæc intelligimus ad humanorum
lata esse exempla vitiorum. † Hæc enim
omnia etsi hominem possunt corrumpere
divinam vim non possunt omnino vitia-
Passiones enim istæ in hominibus meriti
esse dicuntur, in Deo non merito judi-
cuntur. Corrupti enim per hæc homi-
potest. quia corrupti potest: corrupti per
hæc Deus non potest, quia nec corrupti
potest. Habent igitur ista vim suam quam
exerceant, sed ubi præcedit passibilis ma-

† In hoc capite noster of-
tendit Deum non esse passio-
nibus obnoxium, & de ad-
scriptis illi passionibus in sacro
codice eleganter differit, &
illas explicat.

‡ Etiam si] Edit. duabus
vocibus etiam si, quod ego in
unam coalescere feci, propter
commodiorem sensum.

§ Legimus] In hoc verbo
secutus sum edit. Welch. qui
recte reposuit pro vulgata
lectione legitimas.

¶ Hæc enim omnia etc.] In
his & sequentibus Marcionitas
notat noster. Marcioni ob-
ijcienti, si Deus irascitur &
æmulatur & extollitur & ex-
acerbatur, ergo & corrumpere-

tur, ergo & morietur; res-
pondit Terullianus, stultissimi
de humanis divina prædicant
ut quoniam in homine cor-
ruptoriæ conditionis habent
huiusmodi passiones, idcirco
& in Deo ejusdem status et
istimentur. Discerne subtili-
tias, & suos eis distribue sen-
sus tam diversos quam sub-
stantiæ exigunt, licet voca-
bulis communicare videantur
—quos tam corruptoribus
efficit in homine corruptibili-
tas substantiæ humanæ, quam
in corruptorios in Deo efficit
in corruptibilitas substantiæ di-
vinæ. Adv. Marc. lib. 2. c.
16.

terit

a, non ubi præcedit impassibilis sub. Cap. 5.
tia.

Nam & quod irascitur Deus, non ex
o ejus venit ; sed ad remedium nostri
d facit. Indulgens est enim etiam tunc
n minatur : dum per hæc homines ad
ra revocantur. Nam quibus ad honestam
am deest ratio, merus est necessarius ; ut
rationem reliquerunt, vel terrore mo-
ntur. Et ideo omnes istæ vel iracundiæ
vel odia, vel quæcunque sunt hujus-
di, dum ad medicinam nostram profe-
tur (ut res docet) ex consilio, non ex
o venerunt ; nec ex fragilitate descen-
t : propter quod etiam ad corrumpen-
n Deum valere non possunt. Materia-
n enim in nobis, ex quibus sumus, di-
sitas, ad iracundiæ consuevit corrup-
tem nos excitare discordiam ; quæ in
o, vel ex natura vel ex vitio, non po-
esse : dum non utique ex coagmentis
poralibus intelligitur esse constructus.

Nam ex quod irascitur
etc.] Hanc passionem
iptam Deo pariter cum
o explicat Rhilo ; πάλιν
των εἰρημένων ἀκίαντες
αμβάνει θυμῷς καὶ ὀρ-
χεῖται τὸ ὄν. ἐπὶ δὲ
λατὶδὸν παῖδες τὸ παρ-
ἀθηνείας καὶ ἀνθρωπίνης
ρεζίνειν ἰδιον. — λέγεται
δὲν ἡττον παρὰ τῷ νο-
τη μέχει τινὲς εἰσαγω-
τα τοιαῦτα, τῷ γεθε-

ἴσαι χάειν τῷς ἐτέρας μὴ
δυναμένους σωφρονίζεσθαι. Lib.
quod Deus sit immutabilis.
P. 301. & Orig. Ὁρῶν μὲν
ἐν ὀνομάζομεν Θεῷ. ὁ πάθος
δὲ αὐτῷ αὐτῷ εἶναι φαμεν,
ἀλλὰ πὶ παραλαμβάνομεν εἰς
τῷ διὰ σκυθρωποτέρων ἀγω-
γῶν παίδευσιν τοῖς τὰ ποσάδε
καὶ τοιάδε ἡμαρτηκόσιν. adv.
Cels. lib. 4. p. 211. vid. etiam
Homil. in Jerem. 18. p. 171.
& ibid. Hom. 19. p. 183, 184.

Est

Jo. 4. 24.

C A P. VI.

ET licet Scriptura coelestis * ad huma
nam formam faciem divinam sap

¹ *Totus*] Velim legi *to-*

² *Quandoquidem* Codd.

³ Et licet Scriptura &c.]

4 *Ad humanam formam*

(humana specie visis) qu

Abrahamus hospitio receptus

erat summus Deus, scil. i. i. i.

live o pa/hs tw n olwn, ho
 into Iosos five parbun: m

de colligitur Doctorum Iude

orum esse Sententiam Deum

ipsum sub humana forma a

paruisse. Atque hujus error

Judæos infimulat *Just.*

188' αἰοι ἐν ἡγεσασμένοι αἱ

πατερων ολων λελαληκα
 να τῷ Μωϋσῇ πρὸ λαοῦ

Ἰος αὐτῶ ὅςτος μὲν τῷ

ὅς καὶ ἄγγελος καὶ ἀπόστολος

κέκληται, δικαίως ἐλέγχ

Wahl &c. 2 Apol. p. 161.

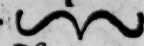
rij. edit.Gr. Contra contumacia
docuerunt Christiani Del

Patrem ne per assumptas

dem species unquam esse

sum.

convertat

convertat; dum dicit; *oculi Domini super* Cap. 6.
istos: aut dum odoratus est ¹ *Dominus*
Deus odorem bonæ fragrantiae: aut dum ^{Pf. 33.16.}
aduntur Moysi tabulae scriptae digito Dei: ^{Gen. 8.21.}
ut dum populus filiorum Israel de terra ^{Exod. 31.}
Egypti manu valida & ^{18.} ^{Deut. 5.15.} ^{Es. 1.20.} ^{Ibid. 66.1.} ^{4 Reg. 19.} ^{16.} ^{Rom. 7.}
brachio excelso ^{14.} ^{16.} ^{14.}
beratur: aut dum dicit, ³ *os enim Domini*
locutum est hæc: aut dum *terra scabellum*
pedum Dei esse perhibetur: aut dum dicit,
inclina aurem tuam & *audi*: ⁴ *nos qui di-*
mus, quia lex spiritalis est, non intra
ec nostri corporis lineamenta modum aut
guram divinæ Majestatis includimus, sed
is illam interminatæ magnitudinis (ut ita
ixerim) campis sine ullo fine diffundimus.
scriptum est enim: Si ascendero in Cælum,
ubi es: si descendero ad inferos, ades:
si assumpsero alas meas, & abiero

¹ *Dominus Deus*] Vulg.
ominus, omittens vocem
us: Sed 70 cum nostro
Deos ὁ Θεός.

² *Brachio excelso*] *Brachio*
tento vulg. Sed 70 ut noster,
εὐχρίωνι ὑψηλῶ, & etiam
erl. Syr.

³ *Os enim Domini locutum*
est hæc] *Quia os Domini locu-*
um est, vulg. Sed congruens
o nostro, τὸ ὅς εἶμα κρείτ-
ταλινσε ἰαυτα.

⁴ *Nos*] Edit. *sed nos*, quod
uto vitiosum Librarii addita-
mentum, non animadverso
erborum Authoris tenore.
loc etiam sua editione cor-
exit Welch.

⁵ *Alas meas* &c.] Exem-

plar ex quo fluxit Codex La-
 tinus quo usus est noster, vi-
 detur hic fuisse corruptum;
 vel Novatianus ipse lapsus est
 memoria, nisi malueris neg-
 ligentem habuisse scribam.
Vulgar. enim habet *pennas*
meas diluculo, & habitavero
in extremis maris; cum quo
 stant 70, & vers. omnes, &
Hil. qui legit *ante Lucem*, pro
maris habet *γῆς Clem. Rom.*
 In sequenti Lectione pro ap-
 prehendet, legit *deducet vulg.*
 quocum est 70 ὁδῶν ἡσεί, &
 cæt. vers. excepta Syr. quæ
 habet ut noster. Cum *vulgar.*
 consentiunt, *Euseb. Chrys. The-*
odoret. Hil.

trans

trans mare, ibi manus tua apprehendet me, & dextera tua detinebit me. Rationem enim divinæ Scripturæ de temperamento dispositionis cognoscimus. Parabolis enim adhuc, secundum fidei tempus, de Deo Prophetes tunc loquebatur, non quomodo *Deus* erat, sed quomodo populus capere poterat. Ut igitur hæc sic de Deo dicantur; non Deo sed populo potius imputetur. Sic & Tabernaculum erigere populo permittitur; nec tamen Deus intra Tabernaculum clusus continetur; sic & templum extruitur, nec tamen Deus intra templi angustias omnino sepitur. Non igitur mediocris est Deus, sed populi mediocris est sensus: nec angustus Deus, sed rationis populi angustus est intellectus habitus. Denique in Evangelio, ² *veniet hora*, Dominus aiebat, *cum neque in monte ³ isto, neque in Hierusalem adorabitis Patrem: & causas reddidit dicens, Spiritus est Deus, & eos ergo qui ⁴ adorant, in spiritu & veritate adorare oportet*. Efficaciæ igitur ibi divinæ per membra monstrantur: non habitus Dei, nec corporalia lineamenta ponuntur. Nam & Ps. 33. 15. cum oculi describuntur, quod omnia videat

¹ Imputetur] Imputentur
leg. Galenius.

² Veniet] Venit vulg. edit.
Gr. & Orig. Sed omnes vers.
scil. Syr. Æthiop. Pers. Arab.
cum nostro.

³ Isto] Hoc vulg. τὸ τοῦτο
edit.

⁴ Adorant] Adorant eum
vulg. & Gr. edit. Noster
ejus tachygraphus incuria
detur omisisse vocem eum.

primitur. Et quando aures, quod omni-
 audiat, proponitur. Et cum digitus,
 nificantia quædam voluntatis aperitur. Et
 m nares, precum quasi odorum perceptio
 enditur. Et cum manus, quod crea-
 æ fit omnis auctor probatur. Et quando
 achium, quod nulla natura contra robur
 us repugnare possit, edicatur. Et quan-
 pedes, quod impleat omnia, nec sit
 icquam ubi non sit Deus, explicatur.
 que enim sunt ei aut membra aut mem-
 orum officia necessaria, ad cuius solum
 am tacitum arbitrium & servantur & ad-
 at omnia. Cur enim requirat oculos,
 i Lux est? aut cur quærat pedes, qui
 que est? aut cur ingredi velit, cum non
 quo extra se progredi possit? aut cur
 Manus exspectat, cuius ad omnia instituta
 enda

Cap. 6.

4 Reg. 19.

Exod. 31.

Gen. 8.

Deut. 5.

Es. 66.

Es. 66. 1.

p

7

Omnia] Alii omnes, male.

ramen secutus est *Welsh*.res habet *Galen*.

Et cum manus &c.] Alii

es ἐπὶ συνήκειας νοσήσαι

Aristobulus apud Euseb.

Evang. lib. 8. c. 10.

et νοσήσαι — τὴν πάλιν

ἐκείνην καὶ κατεργασθῆναι

Theodoret. Divin.

nat. Epist.

Cur enim requirat Oculos

Lux est] Ὁφθαλμὸν γὰρ

αὐτὸν εἰδεῖν — εἰς τὴν

ἐκείνην καὶ κατεργασθῆναι

Phil. Quod

est immutab. p. 302.

Cur quærat Pedes, qui

ubique est] Βασιλεὺς δὲ πᾶσι

κατασκευάζει τὰ πάντα; Phil.

ibid. ut supra.

5 Aut cur manus exspectat]

Hic non immerito notandum

quod concorditer docuerunt

veteres omnes scripturarum

testimonio ducti, Deum ipsum

Patrem nihil unquam condi-

disse aut operatum fuisse in

rebus creatis per se, ἀποκρίν-

τες, hoc est, sine medio vel

ministerio alterius; quod sum-

ma ipsius maiestate indignum

prorsus existimaverunt. Per

Verbum igitur & Spiritum San-

ctum omnia fecisse credebant,

quos ea de causa Manus Dei

vocabant,

enda : artifex est & silens voluntas ? • Nec
auribus eget, qui etiam tacitas novit vo-
luntates. Aut propter quam causam Lin-
1f. 3. 27. guam quærat, cui cogitare jussisse est ? Ne-
cessaria enim hæc membra hominibus fue-
runt, non Deo : quia inefficax hominis con-
silium fuisset, nisi cogitamen corpus im-
pleffet ; Deo autem non necessaria, cuius
voluntatem non tantum sine aliqua motu

*Cogitamen
globu' 249
m. 2. Cogitamen
formen. formen
m. 2.*

vocabant, quod per illorum
ministerium & vicariam ope-
rationem quasi per instrumen-
ta quædam qualia sunt Manus
homini, summus ipse Deus
mundum creavit & disposuit.
Vid. adnotata ad fin.

¹ Ad omnia instituenda ar-
tifex est & silens voluntas] Hieroclis Platonici sententia
est contra ipsum Platonem,
omnia ἐκ μηδενὸς ὑποκειμένη
παραγαγεῖν τὸν τεχνίτην ἀρ-
κεῖν γὰρ αὐτῷ εἰς ὑπόστασιν τῶν
ὄντων τὸ οἰκεῖον βέλημα. De
Prov. p. 4. Hanc Philoso-
phiæ reformationem ipse &
alii exteri videntur Christianæ
Doctrinæ acceptam retulisse.
Hanc Doctrinam, de Gen. 1.
3. collegerunt tum Judæi cum
Christiani Doctores : ἀμα γὰρ
δὲ εἰνδὸς Θεοῦ, ἢ παραγα-
γοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ διανο-
ύμενον Philo de Mund. Orif.
p. 3. Ταῦτα (scil. ἔργον,
γλῶσ, &c.) Θεὸς ἐποίησεν ἢ
χερσὶν, ἢ δὲ πόνοις, ἢ δὲ π-
των συνεργασαμένων ἐπιδη-
θεῖς. ἀλλ' αὐτῷ χαλὰ θελή-
σατος, χαθὼς ἐβλήθη ἐνθὺς

ἐγένοντο. Joseph. cont. Ap.
lib. 2. p. 1073. καὶ ὅλως
ἐνδεής, ἀλλὰ βελήσει μὴ
ἀπαραγὰν χεῖρ, ταῦτα
καὶ παρήγαγε. Apost. Const.
5. c. 7. Dei posse, velle
Terul. adv. Prax. c. 10. Ἀ-
νὴ μὲν ἀνθρωπεία τέχνη
κίας τε καὶ ναῦς καὶ πόδες
γεγραμῆς δημιουργεῖ. Θεὸς
πῶς αὖν ἐποίησε ὅσα ποιεῖ ;
ὅσα γὰρ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ
μόνον αὐτῷ τὸ βέλημα, καὶ
μοποιεῖται. — καὶ τῷ βέλει
δημιουργεῖ. καὶ τῷ μόνον
ἀλλ' αὐτῷ, ἐπεται τὸ
νῆσαι. Clem. Alex. Adm.
ad Gent. p. 41, 42. Ταῦτα
σὺν (τῶν ὄλων) ἐκείνῳ
αὐτῷ ἢ βέλει ποιεῖται
νέσθαι. Orig. Com. in Gen.
Omnibus creaturis substa-
am Voluntas Dei con-
Hil. de Synod. Sic & Ch-
anus Responsione ad Gra-
inter opera Justini Mart-
&c.

² Nec auribus eget, qui
am tacitas novit voluntates
Hanc pericopen neglig-
omisit Welch.

ne opera subsequuntur, sed ¹ ipsa statim Cap. 6.
 era cum voluntate procedunt. Cate-
 n ipse ² totus oculus, quia totus videt :
 totus auris, quia totus audit : & totus
 nus, quia totus operatur : & totus pes,
 a ³ totus ubique est. Idem enim quid-
 id illud est, totus æqualis est, & to-
 ubique est. Non enim habet in se
 versitatem sui quidquid est simplex. Ea
 m demum in diversitatem membro-
 n recidunt, quæ veniunt ex nativitate
 dissolutionem. Sed ⁴ hæc, quæ concreta

Phin
Newton

Sed ipsa statim opera cum
 tate procedunt] Vid. no-
 superiora, p. 46. quibus
 ; ἡμα τῶ νοηθῶαι κ;
 τέλεα τῶ ὅτις ἡθέλησεν
 lib. 1. c. 6. Mundum
 ans ac volens & dicens
 it.—qui cum vult, fa-
 quando cogitat, perficit.
 l. ex Bibliothec. Pat. Tom.
 p. 622. vid. etiam cont.
 Sect. 10. edit. Fabric.
 τῶ θελήσας ἀντεργῆσαι
 δύναμιν τῆ πατρὸς) ὁ
 ται ποιῆν Method. de
 p 344. Θεὺς δὲ τὸ βύ-
 , περὶ τῆς ἐστίν. Greg. Naz.
 29. p. 492.
 Totus oculus etc.] Uni-
 rum Deus—cum sit to-
 ogitatus & totus sensus,
 tus oculus, & totus au-
 & totus fons omnium
 rum. Iren. lib. 1. c. 6.
 & lib. 2. c. 16. eodem
 loquitur de Deo, Clem.
 p. 853. & Cyril. Hieros.

Catech. 6. p. 82. Sic etiam
 Lactantius, Hieronymus & alii.
 Augustinus prope ad nostrum
 dicit; totus oculus est, quia
 omnia videt; totus manus est,
 quia omnia operatur; totus
 pes est, quia ubique est. Epist.
 111. Christianis præverunt
 Philosophi hac forma loquen-
 di de Deo. Sic Stoici apud
 Plinium, lib. 2. Hist. c. 7. &
 ante Stoicos Xenophanes apud
 Sextum Empiricum, habet;
 ἕλος ὅρα, ἕλος δὲ νοεῖ, ἕλος
 δὲ τ' ἀκρίει.

³ Totus ubique est] i. e. Di-
 vinis attributis: substantia ve-
 ro Dei immensitate sua ubi-
 que diffunditur, individua ta-
 men.

⁴ Sed hac] Quam hac in-
 nuit legend. Welch. faciliior
 emendatio erit, sed hanc, scil.
 diversitatem membrorum, ad
 quod solum referre videtur
 auctor.

non

non sunt, sentire non possunt. Quod enim
immortale est, quidquid est, ipsum ipso
tuum & simplex & semper est. Et ideo
quia unum est, dissolvi non potest; quoniam
nam quidquid est illud ipsum extra ius
solutionis positum, legibus est mortis sol-
tum.

C A P. VII.

- Jo. 4. 24. ¹ SED illud quod dicit Dominus *Spiri-*
tum Deum, ² puto ego sic locutus
Christum de Patre, ut adhuc aliquid
intelligi velit quam *Spiritum* Deum. Hi
minibus enim licet in Evangelio suo intel-
gendi incrementa ³ faciens disputet, sed
men & ipse sic adhuc de Deo loquitur
minibus, quomodo possunt adhuc audi-
vel capere: licet, ut diximus, in agni-
nem Dei religiosa jam facere incremen-
nitatur. Invenimus enim scriptum esse, quod
Deus *Caritas* dictus sit, nec ex hoc tam-
i Jo. 4. 8. Dei substantia *Caritas* expressa est: & quod
i Jo. 1. 5. *Lux* dictus est, nec tamen in hoc substan-
Dei est, sed totum hoc de Deo dictum

¹ Hoc capite monstrat No-
vat. Deum, hoc est Dei sub-
stantiam, nullo nomine posse
explicari.

² Puto] Cod. Angl. MSS.
putem; quod malim.

³ Faciens] Recte reposuit

faciens pro edit. *faciens*
Welch. quam germanam
Lectionem adtendenti
patebit; & sequentia
demonstrant, quod erat
fusus qui hominibus intelli-

quand

ntum dici potest ; ut merito & quando Cap. 7.
ritus dictus est, non omne id quod est
tus sit ; sed ut, dum mens hominum in-
igendo usq; ¹ ad ipsum proficit spiritum,
versa jam ipsa in spiritu, aliud quid amplius
spiritum conjicere Deum esse possit. ² Id
m quod est, secundum id quod est, nec
mano sermone edici, nec humanis auribus
cipi, nec humanis sensibus colligi potest.
m si, *quæ præparavit Deus his qui dili-* ¹ Cor. 2.
et illum, nec oculus vidit, nec auris audi- ^{9.}
, nec cor hominis aut mens ipsa percepit ;
alis & quantus est ille ipse qui hæc re-
mittit, ad quæ intelligenda & mens ho-
nis & natura defecit ? Deniq; si acceperis "
ritum substantiam Dei, creaturam feceris "
um : omnis enim spiritus creatura est.
t ergo jam factus Deus. Quomodo &
ecundum Moysen *ignem* acceperis Deum, ^{Deut. 4.}
aturam illum esse dicendo institutum ex- ^{24.}
fferis, non institutorem docueris. Sed
c figurantur potius quam ita sunt. Nam

Ad ipsum proficit spiri-
Sensus auctoris est, quod
iosa Evangelii agnitione
ralis mens hominis fit spi-
divinus, conversa scilicet
enovata Spiritu Dei : se-
um Evangelii dictum (Jo.
Quod natum est ex carne,
est : & quod natum est
spiritu, spiritus est. Ad
m sensum dicit Iren. Sub-
ia nostra, id est, animæ
carnis adunitio adsumens
um Dei, spiritalem ho-

minem perficit. lib. 5. c. 8.
Talem, *perfectum* hominem
nominat, *ibid.* c. 6. Et ipse
cum veteribus omnibus con-
stanter affirmat hominem *re-*
generatum ex corpore, animā
& spiritu consistere ; alios
vero ex corpore & anima tan-
tummodo.

² Id enim quod est, &c.]
Ἀγέννητον ἐστὶν ὁ θεός, καὶ ὁσία
ἐστὶν αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς ποιεῖ, ἢ
Ἀγεννησία Dionys. apud Eu-
seb. Præp. Evang. lib. 7. c. 19.

E

&

& in veteri testamento ideo Deus *ignis* dicitur, ut peccatori populo metus incutitur, dum iudex ostenditur : & in novo Testamento *Spiritus* esse profertur, ut ¹ Refector & ² Creator in delictis suis mortuorum per hanc bonitatem conlatæ credentibus indulgentiæ, comprobetur.

C A P. VIII.

³ HUNC ergo, omiſſis hæreticorum *bulis* atque figmentis ; Deum novatur & veneratur Ecclesia : cui testimonium reddit tam invisibilem quam etiam visibilem & semper & tota natura. Quem Angeli adorant, astra mirantur, maria benedicunt terræ verentur, inferna ⁴ quæq; suspiciunt. Quem mens omnis humana sentit, etiam

¹ Refector] Gelen. refertor, vitiose ; quod tamen edidit Welch. Ad regenerationem spiritus alludit Novatianus, quo Deus vivificat & quasi nove creat homines in delictis, ut dicit, mortuos : & gratia per fidem concessa in novas creaturas instituit. Ad hanc rem apposite Origenes ; Τοῖς-
 Ἰὸν ἡμεῖς φαίνεται καὶ περὶ τοῦ
 πνεῦμα ὁ Θεός. — ὑπολαμβάνω ἀπ' ἐκείνου εἰληφθαι τὸ
 πνεῦμα λέγεσθαι τὸν θεὸν πρὸς
 ἡμῶν ἀληθινῶν ζωὴν ἡμᾶς
 ἀγορεύει. — καὶ λαβὼν αὐτὸ
 ἀνακλίσθησθαι &c. Com. in
 Jon. p. 216.

² Creator] Recreator
 gend. vix dubito.

³ Hoc capite Novatianus
 eleganter & magna verborum
 eloquentia representat
 tantum Ecclesiam & Angelos
 sed totam ipsam naturam
 venerationem & laudes
 vocalem : & etiam varietatem
 Dei providentiam erga
 manum genus perpulcre
 scribit.

⁴ Quæq;] Quæq; ferri
 test, sed legendum omni
 puto, quog; : quod est
 emphaticum.

exprimit. Cujus imperio omnia^r com-
 ventur; fontes scaturiunt, amnes labun-
 fluctus adfurgunt, foetus suos cuncta
 ruriunt, venti ispirare coguntur, imbres
 iunt, maria commoventur, foecunditates
 cuncta ubiq; diffundunt.

Qui peculiarem protoplastis æternæ
 e mundum quendam *Paradisum* in Ori-
 ente

Commoventur] Quid in
 tem veniebat Editori
 b. protrudere vocem *con-*
 tur in locum *commoven-*
 plane nescio, nisi quod
 m auctoris ignoravit.
 enim loquitur hic *Novā-*
 de magnitudine impe-
 dei omnia continentis;
 de potestate imperantis
 dentiae qua omnia mō-
 ur, & cuius imperio sive
 lato cuncta statim obe-

Et hoc sensu *continen-*
 hil habet quod agat.
 Qui peculiarem protoplas-
 ca.] Consentire hic vi-
 noster patribus antiquis
 paradisum terrestrem sem-
 manentem cogitabant;
 o protoplasti (si manda-
 de non gustanda vetita
 e paruisissent) æternam
 essent acturi. In quem
 & *Elias* translati fue-
 & *Paulus* raptus, 2 Cor.
 πρῶτον ἐν ἔλθει ὁ πρῶτος
 πος; ἐν τῷ παραδείσῳ
 ὄντι. — καὶ ἐκεῖθεν ἐξε-
 εἰς τὸν δευτέρου κόσμου
 ἵστασθαι. διὸ καὶ λέγουσιν
 ἁγιοὶ τῶν ἀποστόλων

μαθηταὶ, ἵνα μεταβέντας ἐ-
 κείσε μεταβέντας [δικαίους
 γὰρ ἀνθρώποις καὶ πνευμα-
 τοφόροις ἡτοιμάσθαι ὁ παρὰ-
 θεῖος· ἐν ᾧ καὶ Παῦλος ἀπό-
 σολος ἐστοιμαδεῖς ἤκουσεν ἀρ-
 ρήσας ῥήματα ὡς πρὸς ἡμᾶς ἐν
 τῷ παρόντι] καὶ κεῖ μένειν ἵνα
 μεταβέντας ἕως συνελείας,
 προσημαζομένους τὴν ἀφθαρ-
 σίαν. *Iren. lib. 5. c. 5.* Enoch
 translatus est, & conservatur
 usq; nunc testis iusti iudicii
 Dei. *idem, lib. 4. c. 30.* Idem
 vult *Tertul. de Resur. car.*
 c. 58. In hunc paradisum
 tertio Cœlo evectum esse
 Paulum dicit *Clem. Alex.*
Strom. 5. p. 586. πρῶτον
 γὰρ ὁ παρὰ θεῖος, ὅθεν καὶ
 ἐξεβλήθημεν ἐν τῷ πρώτῳ
 πλάσῳ, ἐκ τῆς ἐστὶ τῆς γῆς
 προδότης, τόπος ἐξαίρετος πρὸς
 ἄλυτον ἀνέπαυσιν καὶ δια-
 γωγὴν τοῖς ἀγίοις ἀφωτισ-
 μένος κρείττονα. *Method. apud*
Epiphani. adv. Her. lib. 2.
 Et Origenem huic opinioni
 repugnantem erroris insinulat
Epiphanius. In hanc senten-
 tiam venerunt, *Athanas. lib.*
de Nic. Synod. Ambros. in c. 4.
 E 2 *Epist.*

ma. item
Just.

- Gen. 2. 9. ente constituit; *arborem vitæ* plantavit;
scientiæ boni & mali similiter alteram ar-
 borem conlocavit; *mandatum* dedit; sen-
 tentiam contra delictum statuit. *Noe* justis-
 simum de diluvii periculis pro merito inno-
 centiæ fideiq; servavit; *Enoch*¹ transtulit;
 Gen. 17. in amicitiae societatem *Abraham* adlegit;
 Gen. 22. *Isaac* protexit; *Jacob* auxit; ² *Moysem* de-
 12. cem populo præfecit; ingemiscientes filios
 Gen. 30. Israel è iugo servitutis eripuit; *legem* scrip-
 Exod. 3. sit; patrum sobolem in terram repromissio-
 9, 10. nis induxit. Prophetas spiritu instruxit
 Exod. 20. & per hos omnes filium suum Christum re-
 Jos. 3. & c. promisit, & quando daturum se sponpondera-
 mistit. Per quem nobis in notitiam venire
 voluit; & in nos indulgentiæ suæ sinus lar-
 1 Pet. 1. gos profudit, egenis & abjectis locupletem
 spiritum conferendo. Et quia ultrò & lar-

*Epist. Rom. Hippolyt. de Anti-
 tichristo, & in Hexaemero.
 August. de Gen. ad literam,
 lib. 9. c. 6. & aliis locis.
 Hieronym. Epist. ad Pammach.
 adv. Error. Joh. Hierosolym.
 Isidor. de vit. & obit. Sanct.
 Greg. in 18 cap. Job. &
 Hom. 12. in Ezech. Pseud.
 Just. M. Quæst. 85. ad Ortho-
 dox. Damascen. lib. 4. c. 28.
 Sed diversa sentit primævus
 antistes Theophilus, nempe
 quod deduxit Deus Adamum
 e terra in qua illum formavit,
 in Paradisi locum, οὐδὲς
 αὐτῷ ἀπορῶν πρὸς κοπῆς, ὅπως
 ἀνθρώπων καὶ τέλειος γενόμε-
 νος, ἐξ ἧς καὶ θεὸς ἀναδείχ-*

*θεὸς, ὅπως καὶ εἰς τὸν ἑαυ-
 τῶν ἀναβῆναι. Ad Autolyc. p. 140.
 1 Transtulit] Tulit vulgo
 sed 70 cum nostro μετέθετο
 transtulit; μετέθετο Eccl.
 44. 16. & sic Apostolus
 Heb. 11. 5. & veteres omnes
 2 Moysem] Moysen cum
 Welch. legunt Gagn. R. L.
 la Barre, & edit. Frob. 1550
 sed altera edit. Frob. 1550
 & omnia edit. Pamel. habet
 Moysen; sicut & paulo ante
 P. 32. omnia omnino edit.
 habent. Eodem modo P. 32.
 Novatianus scribit prophetas
 ut est in omnibus codd.
 p. 104. Manassen in omnibus
 edit. præter unum, R. L.
 la Barre.*

De Regula Fidei.

at large Conns.
53

as & bonus est ; ne totus hic orbis ¹ aver- Cap. 8.
s gratiæ ejus fluminibus arefceret, Aposto-
s institutores generis nostri in totum or-
em mitti per filium suum voluit : ut con-
tio generis humani agnosceret instituto-
m ; & si sequi maluisset, haberet quem
ro Deo in suis jam postulationibus, *Patrem* Mat. 6.
ceret. Cujus providentia non tantum-
modo ² singillatim per homines cucurrit aut
arrit ; sed etiam per ipsas urbes & civita-
es, quarum exitus prophetarum vocibus
ecinit : immo etiam per ipsum totum or-
em ; cujus propter incredulitatem exitus,
lagas, deminutiones poenarq; descripsit. Et
e quis non etiam ³ ad minima quæq; Dei
utaret istam infatigabilem providentiam
ervenire, *Ex duobus*, inquit Dominus, Mat. 10.
*asseribus unus ⁴ non cadet ⁵ sine patris vo- 29, 30.
*luntate ;**

¹ *Aversus*] MSS. *Wower*.
aversis, forte *adversus*. ju-
cet lector ; sed quid si le-
tur *desertus*, ut est in hac
locutus *Tertullianus*, cujus
nt verba : totidem enim
postoli portendebantur, pro-
de ut fontes & amnes riga-
ri aridum retro & *desertum*
notitia orbem nationum.
adv. Marc. lib. 4. c. 13.

² *Al. Sigillatim*] Sic vet.
lit. *Gelen*.

³ *Ad minima quæq;*] εἰς γὰρ
γένοισθ' ἵς — εἰς ἡμ-
δὲ ὡς καταδύς εἰς τὸ βά-
τῆς γῆς λαθεῖν τὴν ἀπαντα
αὶ τὰ μικρὰ ἐποπτεύ-
σαν πρὸς τοὺς *Ammon. Her-*

mias in lib. Arist. de Interpret.
sect. 4.

⁴ *Non cadet*] *Non cadet*
super terram vulg. nec facile
puto aliter legisse *Novatia-*
num ; cum lectionem *in ter-*
ram vel *super terram* retinent
omnes veteres latini, scil. *Ire-*
nai interpret. vetus, *Tertul.*
Cypr. Hil. August. ut & Græ-
ci pene omnes. Verba igitur
librarii culpa videntur deesse :
sed nihil addam nisi cum ur-
geat necessitas, εἰς πατρίδα
leg. *Orig.* [sed alias εἰς τὴν
γῆν] & *Chrys.*

⁵ *Sine patris voluntate*] *Sine*
patre vestro vulg. sed *sine vo-*
luntate certe habuerunt vete-
res
E 3

- luntate; sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt.* Cujus etiam eura & providentia Israelitarum¹ non fivit nec vestes consumi, nec vilissima in pedibus calceamenta deteri; ¹ sed nec ipsorum postremum adolescentium captiva sarabara comburi, nec immerito: Nam si hic omnia complexus
- Deut. 29. 5.
- Dan. 3. 27.

res Codd. Latini, sic legit semper *Tertul. Cyp. Hil. August.* sic habet *Vers. Arab.* habuit etiam *Iren.* ut ex veteri interprete constat; & ita [notante *Massuet.* Editore *Iren.*] antiqua Italica *Evang. Mat. versio*, deniq; *Orig. περὶ εὐχῆς*, qui aliter legit aliis locis.

¹ *Non fivit nec vestes consumi, &c.*] Vestimenta & calceamenta filiorum Israelis quadraginta illis annis indetruta & inobsoleta manserunt. *Tertul. de resur. car. c. 58.* τὰ (ἐνδύματα) τῶν νεωτέρων συνεύξατο *Iust. M. Dial. cum Tryph. p. 122.*

² *Sed nec ipsorum — captiva sarabara, &c.*] Sic Edit. sed magna libertate cum auctore agens *Welch.* excudit de suo sine MSS. aut exemplarium suffragio; ipsa — *captivorum* : edit. vero non solum stare possunt, sed meliora sunt reformatis. Verba probabiliter, ut stant, emphasin habent; & vult observare auctor (ut providentiam dei ad minima quæq; pervenire monstraret) quod non tantum non fivit Deus vestes Israelitarum

deteri, sed ne ipsorum quidem trium adolescentium sarabara comburi: sarabara etiam, quæ non erant vestes suæ Israeliticæ gentis, sed captiva sarabara, vestes nationum idololatricarum, atq; indidem viliora. Imitatus videtur noster *Tertullianum*, qui de hoc ipso agens dicit, quod Babylonii ignes trium fratrum nec tiaras, nec sarabaras, *quanquam Judæis alienas*, læserunt. *De resur. car. c. 58.* *Iren.* vult filium Dei esse qui videbatur cum pueris, in fornace ignis & in camino, liberans eos de igne. *lib. 4. c. 37.* & etiam *lib. 5. c. 5.* *Origenes* dicit quod erat πνεῦμα ἀγίου διὰ τοῦ σφίγγου ἐν ᾧ ἔων ἐνεργεῖν ἡμῶν λόγια Ἰσραὴλ. *De Orat. fest. 40.* Cum tribus pueris in camino ignis fuit; & — flammis ambientibus medios spiritu roris animavit. *Cyp. de Unit. Eccles. p. 113.* τὸ δὲ σοφοῦ λόγος ἐν μέσῳ αὐτῶν γινόμενος καὶ ἐξελάσας τοὺς πῦρ. *Atanas. Serm. cont. om. Hæres.* Et incertus Autor de *Mirabil. S. script. lib. 2. inter oper. August.* ait; ipsi in fornacem

et omnia continens (omnia autem & totum Cap. 8.
 & singulis constant) pertinet consequenter
 us ad usq; singula quæq; cura, cujus ad to-
 um quicquid est, pervenit providentia. Hinc
 et quod & desuper Cherubim sedet, id est, Pf. 98. 1.
 præest super operum suorum varietatem;
 subjectis throno ejus ¹ animalibus præ cæ- Ezech. 1.
 ris principatum tenentibus, cuncta desu- 22.
 per crystallo contegente, id est, cœlo om- Apoc. 4.
 nia operiente: quod in ² firmamentum de Gen. 1. 6.
 aquarum fluente materia fuerat Deo jubente
 solidatum, ut glacies robusta aquarum ter-
 ram pridem contegentium dividens medie-

cem projecti, cum in flam-
 marum medio ceciderant,
 illo modo ignis ardorem —
 antebant. Namq; Dei Ange-
 li cum in fornacem missis
 eodem hora pariter in ignem
 descendunt; qui foras ignis
 ardores & flammæ de fornace
 eussit, & intus manentes
 sicut placido rore superfusos,
 sine ulla molestia incolumes
 conservavit.

¹ Animalibus præ cæteris
 principatum tenentibus] Qua-
 tuor animalium quatuor erant
 species. 1^a. Hominis, qui prin-
 cipatum tenet inter omnia a-
 nimalia. 2^a. Leonis, qui prin-
 cipatus est inter feras. 3^a. Bovis,
 qui inter animalia mansueta
 principalem habet locum.
 4^a. Aquilæ, qui inter aves reg-
 nat. Ad prophetæ locum al-
 ludit apostolus Apoc. 4. 6,
 8. Et per animalia che-
 rubinos dicta indicat tam pro-

phetes quam apostolus pri-
 marios & summos Ecclesiæ
 ministros, quales erant pro-
 phetæ sub *Lege*, & Apostoli
 &c. sub *Evangelio*, quibus
 præcipue repræsentatur & ad-
 ministratur pura Christi Eccle-
 sia ex fidelibus tum Judæis
 tum Ethnicis congregata.

² Firmamentum] στερέωμα,
 Gen. 1. 6. quasi aliquid esset
 solidum aut durum glaciei
 instar ad sustentandam supe-
 riorem aquam. Quod non
 congruit rerum naturæ. Sed
 simile quoddam nostri aucto-
 ris habet. *Recog. Auct.* dicens;
 aqua quæ erat intra mundum,
 in medio primi illius cœli ter-
 ræq; spatio quasi gelu con-
 creta & chrystallo solidata dis-
 tenditur; & hujusmodi firma-
 mento velut intercluduntur
 media cœli ac terræ spatia,
 idq; Firmamentum cœlum con-
 ditor appellavit, lib. 1. c. 27.

tatem, dorso quodam pondera aquæ superioris, corroboratis de gelu viribus, sustinent. ^{Ezech. 10. 12.} ^{Ezech. 1. 18.} ret. ¹ Nam & rotæ subjacent, tempora scilicet, quibus omnia semper mundi membra volvuntur, talibus pedibus adjectis, quibus non in perpetuum stant ista, sed transeunt. Sed & per omnes ² ortus stellata sunt oculis Dei enim opera pervigili obtutu contemplanda sunt, in quorum sinu carbonum medius est ignis; sive quoniam ad igneum diem judicii mundus iste festinat; sive quoniam

² Pet. 3.

¹ Nam ex rota subjacent, tempora scilicet] Quatuor rotæ æstimantur vel quatuor elementa mundi, vel quatuor temporum circulus qui ternis conficitur mensibus, annus vertens, qui ab eo quod semper vertatur in se & redeat, nomen acceperit. (i. e. ἐνιαυτός) Hieronym. in Ezech. c. 1. Prophetæ verba de rotis refert noster cum aliis veteribus ad providentiam temporalem Dei, sive in mundo inferiori administrando divinam curam; cum revera ad providentiam spiritualem, sive veræ & cœlestis Ecclesiæ procuracionem Christo à Deo commissam pertineant. Et in Ezechiele rota idem significare videntur quod viginti & quatuor presbyteri sive seniores apud Joannem in Apoc. 4. 4, 10; quarum loco poni videntur illi ab apostolo; nempe inferiores sive ordinarios Ecclesiæ ministros plebem Ecclesiæ fidelem representantes, quales e-

rant sacerdotes & Levitæ. Legi, & pastores & presbyteri sub Evangelio. Oculi vero quibus plena erant tam animalia quam rota denotant videntur plenam & perfectam cognitionem rerum divinarum sive voluntatis Dei revelatæ, per spiritum Christi Ecclesiæ edoctam; & per ministrorum pervigilem operam curamque ad populos toto terrarum orbe disseminatos pervulgatam.

² Ortus stellata sunt oculis. Facili emendatione edidit Welch. artus. Quam vocem si referantur verba ad animalia, non dubitarem esse genuinam. Sed cum immediate videntur referri ad rotas proximæ præcedentes, verior fortassis lectio erit per omnes ortus stellata: secundum enim textum Ezech. rotarum curvaturæ sive absides erant plenæ oculis, vid. c. 1. v. 18. cap. 10. v. 12, sed nihil aliud.

omnia opera Dei ignea, nec sunt tenebrofa, Cap. 8.

¶ vigent : sive etiam, ne, quia ex terrenis

a fuerant orta principiis, naturaliter de

iginis suæ rigore torperent, addita est om-

bus interioris spiritus calida natura, quæ

gidis concreta corporibus, ad usuram vitæ

qualia omnibus libramenta monstraret.

ic est igitur currus, secundum *David*,

ei: *currus enim*, inquit, *Dei decies mil-* Ps. 67. 18.

s multiplicatus, id est, ³ innumerus, in-

itus, immensus. Sub jugo enim natura-

legis omnibus datæ, alia quasi frenis re-

cata retrahuntur; alia quasi effusis habe-

s excitata impelluntur. Mundum enim

um currum Dei, cum omnibus & ipsi An-

li ducunt & astra, quorum varios licet

eatus, certis tamen legibus vinctos inspi-

mus ad metas definiti sibi temporis ducere :

merito nobis quoq; cum apostolo & arti-

em & opera mirantibus exclamare jam li-

at; *O altitudo divitiarum sapientiæ* ☩ Rom. 11.

entiae Dei, quam⁴ inscrutabilia judicia³³.

us, & investigabiles viæ ejus! & re-

ua.

Vigent] *Lucent* Lat. *Luce*

ent. Welch. melius edit.

ent; & forte vult autor

ad interiorum ignem vi-

em sive spiritum habent.

Monstraret] Ministraret,

ch, quod valde probō,

³ *Innumerus, &c.*] Gagn.

legit *numerus infinitus* & im-

mensus.

4 *Inscrutabilia*] incompre-

hensibilia vulg. sed ἀνεξεργεῖ-

γν[α] Gr. ut noster.

C A P. IX.

E ADEM regula veritatis docet nos credere post patrem etiam in *Filium Dei Christum Jesum* ² *Dominum Deum nostrum*, sed *Dei* filium; ³ *hujus Dei* qui & unus & solus est, conditor scilicet rerum omnium, ut jam & superius expressum est. Hunc enim Jesum Christum, iterum dicam *hujus Dei* filium, & in veteri testamento legimus esse repromissum, & in novo testamento animadvertimus exhibitum, omnium sacramentorum umbras & figuras de præsentia corporatæ veritatis implentem. Hunc enim *Abrahæ* filium, hunc *David*, ⁴ hunc non minus & vetera prædicta & Evangelia

Mat. I.

¹ Hoc capite ostendit auctor Jesum Christum Dominum nostrum esse unius Dei veri & conditoris omnium filium, de quo prophetae sub veteri testamento variis modis præcinerunt.

² *Dominum*] *Unum Dominum* legerunt pene omnes Ecclesiae orientales, notante Rufino in *Symb. apud Hieronym. Tom. 4.*

³ *Hujus Dei, &c.*] Hic notat auctor *Gnosticos, Valentinianos, Marcionitas, &c.* qui omnes negabant Christum esse Creatoris filium; & alium Creatorem, alium Christi Patrem fingebant. Contra hos *Irenaeus*; solus unus Deus fabricator — hic pater, hic Deus, hic conditor — hic Deus Abraham — hic Pater

Domini nostri Jesu Christi *lib. 2. c. 55.* Quoniam unus Deus qui omnia fecit per verbum suum; & non, quem admodum illi dicunt, alterum quidem fabricatorem, alium autem patrem Domini: & alium quidem fabricatoris filium (scil. fictitium hominem Jesum) alterum vero de superioribus *Christum*. [quem Cerinthiani in Jesum sub baptismismo descendisse, & sub passionis avolasse nihil passum docuerunt] *lib. 3. c. 11.*

⁴ *Hunc non minus, &c.* Post vocabulum *hunc* videtur aliquid deesse ut impleatur sensus auctoris; & forte scripsisset Novatianus *hunc Deum* quo verborum & nominum ordo pulcre ascenderet.

testantur

stantur. Hunc ipsa Genesis quum dicit, Cap. 9.
 i dabo & semini tuo. Hunc quando
 statum ostendit hominem cum Jacob. Gen. 17.8.
 Hunc quando dicit; ' non deficiet princeps Gen. 32.
 Juda, neq; dux de femoribus ejus, do- 24.
 veniat is cui repromissum est, & ipse Gen. 49.
 erit 10.

[Non deficiet princeps, &c.]
 auferetur sceptrum vulg.
 cum nostro *עַל עֲלֵי־יָדָיו* 70.

[De femoribus] Exacte ad
עַל טֶוֶן מִפְּרָוִן de femore

[Cui repromissum est] Qui
 endus est vulg. quod est
 rpretatio vocis Hebrææ
 Schilo, quasi esset de-
 a a verbo *שָׁלוֹם* misit:
 d non verum est. Radi-
 enim habet vel *שָׁלוֹם* se-
 ina & metonymice filius;
 verbum *שָׁלוֹם* tranquillum
 Ideoq; ut *Ab. Esra* no-
 significat vel filius ejus
 d volunt Jonathan para-
 stes Chaldaus & R. Be-
 Com. in loc.) vel *ה* non
 fixum pronomen, & vo-
 Messias *מָלֵךְ עֵשְׂרָלָו*
 o, quasi tranquillus &
 æ tranquillitatis author.
 congruenter Samaritan.
 hab. pacificus. Observat
 Buxtorfus quod veteres
 ræi per Schilo Messiam
 exerint; & quod hoc
 erit triplex Targum sive
 phrasis Chaldaica, Onkeli,
 thanis & Hierosolymita-
 in quibus legitur pro
 o, Rex Messias. Tum

etiam Talmudici, & anti-
 quissimus Liber *Bereschit rab-*
ba: & sic etiam pleriq; po-
 steriores Rabbini. Quoad
 lectionem vero nostri, cui re-
 promissum est: vox repromis-
 sum videtur a librario vitiose
 scripta pro repositum, cum
 omnes Latini legant, vel cui
 repositum est, vel qua reposita
 sunt; prout eorum Codices
 fluxerunt a Græcis exemplari-
 bus habentibus vel *ὁ ἀποκει-*
ται, vel *τὰ ἀποκείμενα*. Ob-
 servato tantum quod *Voss. Cod.*
Irenæi habet *repromissum*, &
August. licet & etiam *Augusti-*
nus habet ibid. cui repositum
 est: *Cont. Faust. lib. 22. c. 85.*
 & quod *Hil.* in *Pf. 59.* legit
 cum vulg. qui mittendus est,
 Et sic *Isidor. Hispalen.* non
 semel. Cum hujus loci di-
 versæ sunt apud veteres 70
 interpretum lectiones, & res
 non est levis momenti; illas
 indagare & proponere lectori
 studioso operam non grava-
 bor. Edita *Biblia Rom. Com-*
plut. & *Venet. MSS.* etiam
Alex. legunt *τὰ ἀποκείμενα*
αὐτῷ MSS. Ox. *ὁ ἀποκείται*.
 Et ab una aut altera ex his
 scripturis fluxerunt omnes fe-
 re interpretationes Latinorum,
 Hæ

Hæ duæ lectiones, utpote diversum prophetiæ sensum procedentes, multum fuerunt apud veteres sollicitatæ. Posterior apud veteres frequentior, ut mox apparebit, nec non ad Christum maxime accommodata; ideoq; a *Juliano* apostata (notante Cotelerio in lib. 6. Constitut. Apost. c. 11.) apud *Cyrillum* lib. 8. contra eum, fraudi Christianorum adscripta. Contra; *Justin. M.* vult hanc genuinam esse 70 Lectionem; & alteram illam *ἡ ἀποκείμενα αὐτῷ*, insititiam esse a recentioribus Judæis Jesum esse Christum negantibus, *Dial.* p. 394, 395. edit. *Thirlb.* Sed erraverit *Justinus* si putaret *Scripturam*, *ἡ ἀποκείμενα αὐτῷ* a Judæis post Christum fictam esse; constat enim habuisse vetustissima exemplaria 70 ante *Eusebium* & *Origenem* *ἡ ἀποκείμενα αὐτῷ* non minus quam *ὁ ἀπόκειλαι*. Utriusq; interpretationem memorat *Origenes*, dicens; *quæ reposita sunt ei*, vel, ut in aliis exemplaribus habetur, *cui repositum est.* *Hom.* 17. in *Gen.* Idem notat *Eriphanius Har.* 20. *ἕως αὖ ἐλθῇ ὁ ἀπόκειλαι ὡς δὲ ἔχει ἡ ἀλλὰ ἀνίσταται, ἕως ἐλθῇ ὁ ἡ ἀποκείμενα.* *Eusebius* vero re coram habita, causam adjudicat excusis Bibliis *ἡ ἀποκείμενα* habentibus, quibuscum ad verbum ipse convenit, & confirmat esse 70 interpretum germanam lectionem, quacum ait congruere *Theodotionem* interpretem; *Dem. Evang.* lib. 8.

c. 1. p. 370. addit ibidem *Symmachum* esse versionem *ὁ ἀπόκειλαι* p. 372. Quocirca verum videtur neq; *ὁ ἀπόκειλαι* esse Christianorum corruptionem, neq; *ἡ ἀποκείμενα* Judæorum: sed probabile concludi potest utrumq; existisse in antiquissimis 70 exemplaribus, & *Theodotionem* & *Symmachum* alterum de scriptis: atque eadem etiam de causa varie legerint tum Græci tum Latini. Edita *Septuaginta* retinent non semel *ἡ ἀποκείμενα*, etsi agnoscit ipse textus *ὁ ἀπόκειλαι*. sic etiam excusa *Eusebii* habent non semel *ὁ ἀπόκειλαι*, licet ipsæ solum vindicet *ἡ ἀποκείμενα* ut 70 autographum. *Justinus* etiam & *Eusebii* Codices irrepsit alia Lectio his diversæ scilicet *ὁ ἀπόκειλαι* quam illis habent *Orig.* *Com. in Mat.* *MS. Jolian.* *Ignat. epist. ad Phil. sect. 9.* *Eriphan. Hæres. 66.* *Greg. Nyss. Theodoret. in Loc. in MSS.* *Nobilio. Cedren. Gregent. Bib. Pat.* Sed nullus dubitatur textus esse corruptionem: facili errore scribæ a dictatore *ὁ* pro *ὁ* (cum sint eadem pronunciationis) in manus retulerint: & hoc esse confirmatur ex eo quod nec habent *Bib. Exempl.* versiones *Polyglot.* aut interpretationes Lat. Ex corruptione *ὁ* alia corruptio est in *Hesych. Presbyt. Bib. Pat.* qui legit *ὁ ἀποκείμενα* & *ὁ ἀπόκειλαι* præmemoratos *Origenem* & *Eriphanium*

it expectatio gentium. Hunc Moyses Cap. 9.
 m dicit : *provide alium quem mittas.* ~~~~~
 nc idem quando testatur, propheten vo- Ex. 4. 13.
 ' dicendo, *suscitabit Deus ex fratri-* Deut. 18.
vestris : eum quasi me audite. Hunc,
 quando

ium, habent Hippolyt.
 anas. Chrys. Rufin. August.
 Cyril. Alex. ἡ ἀποκείμενα
 m secuti sunt Cyp. Clem.
 & Cosmas Indicopleust.
 supradicto Eusebio. Qui
 ὡς ἀποκείλαι tantum le-
 gunt, sunt præter Just. M.
 Iren. Apost. licet ibi est
 ῥέκετο male pro ἀποκείτα
 t. Epist. L. ad Phil. in
 ὡς ἀποκείλαι, & vetus
 s interpret, cui repositum
 vel reposita sunt. Iren.
 il. Hierosolym. Hieronym.
 brof. Leo Papa. Theodoret.
 l. Seleuc. ab his omnibus
 rfa est Lectio ἡ ἐστίν, quæ
 tur vers. Syr. & Arab.
 uisse in quibusdam 70 Co-
 bus : unde fluxit in Hom.
 n. tertiam sect. 49. & Ar-
 aum adv. Manet. apud
 ric. vol. 2.

Ipse eris] Biblia omit-
 t vocem eris. ipse est. Iren.
 Cyp. sed Latini Hieronym.
 August. ipse eris. & Græci
 quissimi, Sym. versio. Just.
 Hippol. & alii. ut & vers.

Provide alium quem mit-
 tite quem missurus es.
 g. 70 fere cum nostro
 χείρισται συνδραμενον ἄλλον
 ἀποστέλεις. & sic Euseb.

Legit Origenis Interpres ad
 verbum ut noster, Hom. 6. in
 Esai. & hæc videtur vulgata
 Lectio ante castigationem Hi-
 eronymi.

³ Dicendo] Hoc verbum,
 ni fallor, e loco proprio de-
 truditur, & debet antecedere
 vocem propheten. Prætermi-
 sisse visus est scriba primò,
 & post quam exarasset verba
 propheten vobis, vidisse demum
 & reposuisse alieno loco, ne
 calligraphiam nævus invade-
 ret.

⁴ Propheten vobis suscita-
 bit, &c.] Prophetam de gente
 tua & de fratribus tuis sicut
 me suscitabit tibi Dominus
 Deus tuus : ipsum audies. vulg.
 Hæc ad verbum sunt cum
 Heb. & omnibus vers. nisi
 quod pro de gente tua habent
 omnes de medio tui, sive de
 interiori tuo ut redditum est
 Heb. Et quod pro audies, ha-
 bent audietis. Et certe in plu-
 rali numero debuit legi, cum
 ita habeant 70, Evangelista,
 Act. 3. 22. & omnes, quod sci-
 am, Græci & Latini, Cum vulg.
 legendo tuis—tibi—Dominus
 Deus tuus — pro vobis —
 vestris—Deus—consen-
 tiunt præter Heb. & vers. 70.
 Orig. adv. Cels. non semel. &
 Euseb.

Deut. 28. quando dicit; ¹ *videbitis vitam vestram*
 66. *pendentem nocte & die, et non credetis ei.*

Hunc,

Euseb. sed nostro conveniunt hi Græci cum 70 omittendo verba *de gente tua*, atq; etiam Evangelista, *Act.* 3. 22. ubi est *vobis*——*vestris* ut noster: legit tamen Dominus Deus *vester*. Et Dominus Deus videntur fere omnes retinuisse cum Græci tum Latini. Cum nostri *vobis*——*vestris* præter Evangelistam congruunt *Ignat. L. Epist. Clem. Recog.* ut videtur. *Origenis* interpret Lat. *Tertul. Archelaus adv. Manet.* qui omnes etiam omittunt, *de gente tua*. Sed observandum porro (quod major res est) quoniam licet cum vulg. 70 etiam, *Heb. Chald. Paraphras.* Et omnes versiones legant *Prophetam*——*sicut me suscitabit*, semper referentes voces *sicut me* ad antecedentem *Prophetam*, cui *Moyse* similem prophetam suscitavit Deus Christum: & proculdubio hæc est vera constructio; & manifeste probat nec legendum *Deut.* 18. v. 18. aut intelligendum ut noster, *eum quasi me audite*: tamen omnes tam Græci quam Latini, quantum notavi, scribunt *ὡς ἐπεὶ, sicut me*, in posteriori parte versus, & immediate ante verba, *illum audietis* vel *audire*, ut varie legitur; unde evenit constructionem apud Latinos fieri dubiam, & posse intelligi *sicut*

me illum audietis aut *audite*: atq; hinc, opinor, verterunt cum nostro alii Latini. Evangelista *Act.* 3. 22. *ὡς ἐπεὶ αὐτῷ ἀνέσχετο* ubi recte distinguitur. Sic etiam *Ignat. L. Epist. ad Antioch.* *ὡς ἐπεὶ αὐτῷ ἀνέσχετο* *Orig.* sed punctum debet subjungi *ἵνα ἐπεὶ* ut verum exurgat sensus: Interpret tamen *Origenis* transtulit, *quasi me audite illum*. Quod etiam fecit in *Act.* 3. 22. *ὡς ἐπεὶ αὐτῷ ἀνέσχετο*. *Euseb.* & secundum hanc interpunctionem legendum monstrat ejus *Comment. sicut me, ipsum audite. Archel. adv. Manet.* & vera videtur distinctio. Sed *Clem. Recog.* omnino ut noster legit, *quem sicut meipsum audite*. Nec non *Tertullianus*, qui hoc modo textum citat: *Prophetam suscitabit vobis Deus ex filiis vestris, & alii interponens addit, tanquam me audietis illum.*

¹ *Videbitis vitam vestram, &c.]* Hunc Textum plerique Patrum veterum de Christo crucifixo exponunt, *Erit vita tua quasi pendens ante te. Te mebis nocte & die & non credes vita tua.* vulg. sic fere 70. *Heb. Sam. Syr.* sic fere etiam *Iren. lib. 4. c. 10.* *Orig.* non semel legit in plurali *αἰσχροῦ* nostro congruens. *Tertullianus* vero addit *in ligno post pendens*, *adv. Jul.*

tunc, Esaias : *prodiēt virga de radice* Cap. 9.
Jesse, & flos de radice ascendet. Hunc
 idem, quando dicit : *ecce virgo concipiet* Es. II. I.
& pariet filium. Hunc, quando fani- ibid. 7. 14.
 ces ab eo futuras collocat dicens : *tunc* ibid. 31.
orientur oculi cæcorum, & aures surdo- 5. 6.
rum audient; tunc saliet claudus ut
robustus, & diserta erit lingua mutorum.

p. 104. Cyprianus omit-
 Haben: Chrysost. & Epi-
 scopus. ἐπὶ ξύλῳ in Ligno legit
 arduus apud Bib. Pat. Sed
 o dubio est vetus inter-
 amamentum in quibusdam
 icibus primo forte mar-
 à studioso quodam ad
 tum, postea, ut solet, a
 ario textui insertum. Au-
 nus dicit vocem ligno ad-
 ad textum a Manicheis;
 Faust. lib. 16. sed fal-
 esse accusationem, supe-
 demonstrant. In hoc
 citando Novat. certe non
 uluit librum: nec verba
 ensum aucupatur.

Flos de radice ascendet]
radice ejus. vulg. Heb. &c.
Tertul. Cyp. sed in 70
. edit. deest ejus: habet
in locum Complut. notat
onymus; flos, Heb. 751.
Aquil. & Symmac. &
dot. germen transtulerunt.
illud quod in Evangelio
axiomnes quærunt Eccle-
ci, & non inveniunt ubi
um sit, Nazareus voca-
eruditi Hebræorum de
loco assumptum putant.
sciendum quod hic 751
literam scribantur: cu-

jus proprietatem & sonum
 inter z & s Latinus sermo
 non exprimit. Porro Naza-
 rai, quos 70 sanctificatos:
 Sym. separatos transtulerunt;
 per ζ semper scribuntur ele-
 mentum. Observat tamen
 ipse Hieronymus; quod in
 Hebræo juxta illius linguæ
 idioma, ita scriptum est:
exiet Virga de radice Jesse, &
NAZARÆUS de radice ejus
crescet. Cur hoc omiserunt
 septuaginta, &c? De optimo
 genere interpret.

² *Concipiet, &c.]* Sic legit
 Hieronym. in loc. 70 versio-
 nem esse testatur *in utero acci-*
piet; & sic habent Biblia
Edit. in utero concipiet. Iren.
Tertul. Cyp.

³ *Aures surdorum audient]*
 Pro audient patebunt, vulg.
 Heb. Syr. sed 70 ut noster;
 & etiam Chald. Paraph. vers.
 Arab. Orig. & Euseb.

⁴ *Claudus]* *Clodus* Angl,
 MS. & Tertul. vera, ni fallor,
 Novat. Lectio, qui inusitatis
 gaudet.

⁵ *Diserta]* *Aperta* vulg. &
 Hil. 70. plana Iren. &
 Cyp. clara Tertul.

- Hunc, quando patientiæ virtutes exprom
 Es. 42. 2. dicens: *Non audietur in ¹ plateis vox*
 3. *ius, arundinem quassatam non conteret,*
linum fumigans non extinguet. Hunc
 ibid. 55. 3. quando ejus Evangelia descripsit: ² *Et*
ponam vobis testamentum æternum, sanctum
David fidelia. Hunc, quando Gentes
 ibid. 55. ipsum credituras prophetat; ³ *ecce posui*
 4. 5. *eum in principem Et precipientem genti-*
bus: ⁴ gentes quæ te non noverunt in-
cabunt te; Et populi qui te nesciunt ad
confugient. Hunc eundem, quando
 ibid. 53. 7. passionem ejus exclamat dicens: *sicut occisus*
ad occisionem ⁵ ductus est, Et sicut agnus

¹ In plateis] Foris vulg. 70. Chald. Par. vers. Arab. Hieronym. cum nostro consentit Heb. vers. Syr. Mat. 12. 19. Cyp. Hunc Textum Chald. Par. interpretatur de Messia.

² Et disponam vobis, &c.] Et feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias David fideles, vulg. fere cum Heb. Chald. Par. & vers. Syr. sed 70 nostro est congruens, διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον ἥ ὅσα Δαβὶδ ἡ π.σά. sic etiam Tertul. & Euseb.

³ Ecce posui eum in principem, &c.] Ecce testem populis dedi eum ducem ac praeceptorem Gentibus. Vulg. Heb. 70. Syr. Arab. Ecce testimonium eum nationibus posui, principem & imperantem nationibus. Tertul. adv. Marc. lib. 3: Ecce testem illum nationibus manifestavi, principem & im-

perantem gentibus. Cyp. ad Jud. lib. 1. unde apparet permissa esse in citatione verba, quædam nationibus testem, aut testimonium.

⁴ Gentes quæ te non noverunt, &c.] Ecce gentem, quæ nesciebas, vocabis; & gentes quæ te non cognoverunt, adcurrent vulg. fere cum Heb. Chald. Par. Syr. Sed 70 nostro convenit nostro, ἔτι καὶ οἱ λαοὶ οὐκ ἐπίσταντο καὶ λαοὶ οὐκ ἐπίσταντο ἐπὶ σὲ καὶ ἀπεύξονται Sic Euseb. Tertul. & Cyp.

⁵ Ductus est] ducetur vulg. & Heb. sed male. Nam ἦχθη, ut noster; et eum Syr. Arab. Evangelista. 8. 32. Tertul. Cyp. Orig. Eleganti figura in Scripturis frequenti futurum & venturum denotatur præteritum aut præsentem.

am tondente * se sine voce, * sic non a-Cap. 9.
 uit os suum in humilitate. Hunc, quan-
 flagrorum ejus ictus plagasq; descripsit;
 ore ejus nos sanati sumus: aut humili-Ef. 53. 4.
 em; & vidimus eum, & non erat ei
 species neq; honor, * homo in plaga & ibid. v. 2,
 ns ferre infirmitatem. Aut quod po-³
 us non erat crediturus; tota die expandi-Ef. 65. 2.
 us meas ad populum * non credentem.
 quod resurrecturus à mortuis; * & erit
 illa die radix Jesse, & * qui surget im-Ef. 11. 10.
 perare

[Se sine voce] Obmutescet
 in quo deest vox se, ut
 Euseb. Sed 70 ἀφώνος,
 oster; & sic Act. 8. 32;
 etiam legitur αὐτὸν ante
 os ut in nostro: & habet
 Alex. 70. in Loc. &
 f. & Epiphani. & alii.
 Tertul. & Cyp. Isid. His.
 legit totum versum om-
 cum Novat.

Sic non aperuit os suum
 humilitate] Et non ape-
 os suum. de angustia, &c.
 & Heb. sed 70 & Act.
 2. cum Novat. ἔτως ἐκ
 γει τὸ στόμα. (aliqui Cod.
 addunt αὐτὸν ut est in Act.
 2. & sic habet Just. M.)
 ἡ λαπενώσει. Tertullia-
 & Cyprianus omnia legunt
 oster; nisi quod noster
 tra fidem Codicum, &
 ones tam Græcorum
 in Latinorum, connectit
 α (ὡ τῇ τὰ π.) in humi-
 (quibus in impressis &
 tibus omnibus incipit v. 8.)

cum præcedente v. 7. lapsu
 memoriæ, ut videtur.

³ Species neq; honor] A-
 spectus & desideravimus eum
 vulg. fere ut Heb. וְאֵין
 עֵדוּת וְאֵין כְּאֵלֹהִים 70. non
 habebat speciem neq; deco-
 rem Tertul. ad literam ut 70.
 non habuit figuram neq; spe-
 ciem Cyp. & forte in nostro
 pro honor legendum est
 decor.

⁴ Homo in plaga, &c.]
 Virum dolorum & scientem in-
 firmitatem vulg. sed cum
 nostro 70, ἀνθρώπος ἐν πληγῇ
 ὦν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν.
 Tertul. etiam convenit ad
 verbum: & Cyp. nisi quod
 addit positus post plaga.

⁵ Non credentem] Incredu-
 lum vulg. ἀπειθὲς 70.

⁶ Et erit] Deest in vulg.
 male: habent enim 70 &
 Heb.

⁷ Qui surget imperare gen-
 tibus, &c.] Qui stat in signum
 populorum, ipsum gentes depre-
 cabuntur,

- Hunc, quando patientiæ virtutes exprimitur
 Es. 42. 2. dicens: *Non audietur in plateis vox*
 3. *jus, arundinem quassatam non conteret,*
linum fumigans non extinguet. Hunc
 ibid. 55. 3. quando ejus Evangelia descripsit: *Et*
ponam vobis testamentum æternum, sanctum
David fidelia. Hunc, quando Gentes
 ibid. 55. ipsum credituras prophetat; *ecce posui*
 4. 5. *eum in principem & præcipientem gentibus:*
gentes quæ te non noverunt invocabunt te;
& populi qui te nesciunt ad te confugient. Hunc eundem, quando
 ibid. 53. 7. passionem ejus exclamat dicens: *sicut*
ad occisionem ductus est, & sicut agnoscens

¹ In plateis] Foris vulg. 70. Chald. Par. vers. Arab. Hieronym. cum nostro consentit Heb. vers. Syr. Mat. 12. 19. Cyp. Hunc Textum Chald. Par. interpretatur de Messia.

² Et disponam vobis, &c.] Et feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias David fideles, vulg. fere cum Heb. Chald. Par. & vers. Syr. sed 70 nostro est congruens, διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον ἧς ὅσα Δαβὶδ ἧς πῖς: sic etiam Tertul. & Euseb.

³ Ecce posui eum in principem, &c.] Ecce testem populis dedi eum ducem ac præceptorem Gentibus. Vulg. Heb. 70. Syr. Arab. Ecce testimonium eum nationibus posui, principem & imperantem nationibus. Tertul. adv. Marc. lib. 3: Ecce testem illum nationibus manifestavi, principem & im-

perantem gentibus. Cyp. ad Jud. lib. 1. unde apparet permissa esse in citatione verbat. quædam verba, quæ nationibus testem, aut testimonium.

⁴ Gentes quæ te non noverunt, &c.] Ecce gentem, quæ nesciebas, vocabis; & gentes quæ te non cognoverunt, ad te current vulg. fere cum Heb. Chald. Par. Syr. Sed 70 nostro convenit nostro, ἐκ οὐδὲ λαοὶ σε ἐπικαλέσονται καὶ λαοὶ οἱ ἐκ ἐπὶ σε καὶ ἀπεύξονται Sic Euseb. Tertul. & Cyp.

⁵ Ductus est] ducetur vulg. & Heb. sed male. Nam ἤχθη, ut noster; et eundem Syr. Arab. Evangelista, 8. 32. Tertul. Cyp. Orig. Chald. Eleganti figura in Scriptura frequenti futurum & eventurum denotatur præteritum aut præsentem.

am tondente ¹ se sine voce, ² sic non a-Cap. 9.
 uit os suum in humilitate. Hunc, quan-
 flagrorum ejus ictus plagasq; descripsit;
 ore ejus nos sanati sumus: aut humili-Ef. 53. 4.
 em; ³ & vidimus eum, ⁴ & non erat ei
 species neq; honor, ⁵ homo in plaga ⁶ ibid. v. 2,
 ns ferre infirmitatem. Aut quod po-³
 ns non erat crediturus; tota die expandi-Ef. 65. 2.
 us meas ad populum ⁷ non credentem.
 quod resurrecturus à mortuis; ⁸ & erit
 illa die radix Jesse, ⁹ qui surget im-Ef. 11. 10.
 perare

[Se sine voce] Obmutescet
 in quo deest vox se, ut
 Euseb. Sed 70 ἀφ᾽ ὧν, ut
 ostendit; & sic Act. 8. 32;
 etiam legitur ἀνίστην ante
 os ut in nostro: & habet
 Alex. 70. in Loc. &
 Isid. & Epiphanius. & alii.
 Tertul. & Cyp. Isid. His.
 legit totum versum om-
 cum Novat.
 Sic non aperuit os suum
 humilitate] Et non ape-
 os suum. de angustia, &c.
 & Heb. sed 70 & Act.
 2. cum Novat. ἔτας ἐκ
 τοῦ φόβου. (aliqui Cod.
 addunt ἀνίστην ut est in Act.
 2. & sic habet Just. M.)
 ἡ λαπεινώσει. Tertullia-
 & Cyprianus omnia legunt
 ostendit; nisi quod noster
 tra fidem Codicum, &
 rationes tam Græcorum
 Latinorum, connectit
 (ὁ τῆ τὰ π.) in humi-
 (quibus in impressis &
 tribus omnibus incipit v. 8.)

cum præcedente v. 7. lapsu
 memoriae, ut videtur.

³ Species neq; honor] A-
 spectus & desideravimus eum
 vulg. fere ut Heb. וְאֵין
 עֵדוּת וְאֵין כְּבוֹד 70. non
 habebat speciem neq; deco-
 rem Tertul. ad literam ut 70.
 non habuit figuram neq; spe-
 ciem Cyp. & forte in nostro
 pro honor legendum est
 decor.

⁴ Homo in plaga, &c.]
 Virum dolorum & scientem in-
 firmitatem vulg. sed cum
 nostro 70, ἀνθρώπος ἐν πληγῇ
 ὦν, καὶ εἰδὼς φέρει μαλακίαν.
 Tertul. etiam convenit ad
 verbum: & Cyp. nisi quod
 addit passus post plaga.

⁵ Non credentem] Incredu-
 lum vulg. ἀπειθεὶς 70.

⁶ Et erit] Deest in vulg.
 male: habent enim 70 &
 Heb.

⁷ Qui surget imperare gen-
 tibus, &c.] Qui stat in signum
 populorum, ipsum gentes depre-
 cabuntur,

CAP. X.

SED illud admoneo, * non alterum in Evangelio *Christum* expectandum fuisse quam hunc a creatore veteris testamenti literis ante promissum; maxime quæ de ipso prædicta sunt impleta sint, & quæ impleta sunt ante prædicta sint. Ut merito hæreticorum istiusmodi testamenti veteris auctoritatem respectum nescio cui ³ commentitio & ex fabulis

Hoc capite demonstrat *varianus*, unum & eundem *Jesum Christum* qui fuisse ante promissus in veteri testamento, & venerat sub Evangelio: & verum esse hominem variis argumentis ostendit contra hæreticos *Docetas* & alios, quos acute rearguit.

Non alterum in Evangelio. *Ἄλλου δὲ ἵνα καλέσῃ (Μαρκίων) παρὰ δημοσίων Ἰὼν πάντων, καὶ ὁμοίως ἕτερον ἦν.* *St. M. Apol. 1. p. 85. vid. ibid. p. 43. manifeste significans & eam promissionem, quæ fuerat ad patres, completam, ex virgine natum filium Dei; & hunc ipsum esse Salvatorem Christum quem propheta prædicaverat: non sicut ipsi dicunt, Christum quidem ipsum esse ex Mariâ sit natus, Chri-*

stum vero qui desuper descendit. *Iren. lib. 3. c. 18. Martion—elaboravit—Christum suum a Creatore separaturus, ut Dei alterius, ut alienum legis & prophetarum—constituit Marcion alium esse Christum qui Tiberianis temporibus a Deo quondam ignoto revelatus sit in salutem omnium gentium: alium qui a Deo Creatore in restitutionem Judaici status sit destinatus, quandoque venturus. adv. Mar. lib. 4. c. 6. ἀναπλάττοντες (Sectatores Marcionis, &c.) ἕτερον παρὰ τὸν θεολογούμενον, καὶ κατὰ τὴν ἀλήθειαν νενοημένον τοῖς ἀγγέλοις ἦν καὶ πατέρες. Orig. περ. εὐχ. p. 122. vid. ejus Com. in Exod. p. 18. in Lev. p. 26. in Joh. p. 38, 79, 322, 397.*

³ Commentitio] Simoniani, Menandriani, Marcionita, &c.
F 2 com.

bulis anilibus ficto *Christo* atque fucato pos-
sim vere & constanter dicere : ¹ Quis es
unde es ? a quo missus es ? Quare ² venire
voluisti ? Quare talis ? vel quare
venire potuisti ? vel quare non ad tuum
abisti ? nisi quod probasti tuos ³ non habere
dum ⁴ ad alienos venis ? Quid tibi cum
mundo Creatoris ? Quid tibi cum hominum
conditoris ? Quid tibi cum figmento cor-
poris, ⁵ cui eripis spem resurrectionis
⁶ Quid ad alienum venis famulum, alie-

4 probas te
val probas
Am ta mo
tan manu
po melli

commentiti sunt Christum
non vera carne sed imagine
tantum carnis apparuisse, &
omnia esse ficta quæ in terris
gessit. Sic etiam docuit Ta-
tianus Just. M. discipulus. vid.
Not. 1. pag. seq.

¹ Quis es ? unde es ? etc.]
Stet Christus Marcionis & ex-
clamet ; O genitura incredula,
quousque ero apud vos ? quous-
que sustinebo vos ? statim a me
audire debet ; quisquis es
ἐπερχόμενε, prius ede qui sis,
& a quo venias, & quod in
nobis tibi jus ? Tertul. adv.
Mar. lib. 4. c. 23.

² Nunc] i. e. tanto tem-
pore post mundum conditum,
& Creatoris tyrannidem in
humanum genus ? quare non
antea liberaisti homines a iugo
Creatoris mali, si redemptor
sis ? quali inter alia argu-
mento stylum acuit in Marcio-
nem Tertullianus.

³ Non habere] Te non ha-

bere vult legi Welch. & re-
quidem.

⁴ Ad alienos venis ?] Se-
cundum autem Marcionem
eos qui similes sunt ei, neque
mundus per eum (scil. Chri-
stum) factus est ; neque
sua venit, sed in aliena. Iren.
lib. 3. c. 11.

⁵ Cui eripis spem resur-
rectionis ?] ἡ δὲ γὰρ ὡς ἀληθ-
σάρκα καὶ αἷμα ἐχρησάμενος,
ὡς νῦν ἐξηγορέσατο, ἐπὶ
τῷ ἀρχαίᾳ πλάσει τῷ
δαίμει ἐαυτὸν ἀνακεφαλαιο-
σατο. μάταιοι ὅτι ἀπὸ Βα-
λερίνου τῆτο δογματισ-
ῖνα ἐκβάλωσι τῷ ζῶντι
σαρκός. Iren. lib. 5. c. 1. Ad
hanc rem igitur proficitur
rigenes ; ἀλλ' ἡμεῖς τὸ
κεῖν ἐπὶ τῷ παθεῖν ὡς ἴσμεν
μεν, ἵνα μὴ φευδῆς αὐτῷ
ἡ ἀνάστασις ἡ, ἀλλ' ἀληθ-
Adv. Cels. lib. 2. p. 70.

⁶ Quid ad alienum
famulum, etc.] In his im-

an sollicitare desideras filium? Quid me Cap. 10.
 Domino eripere conaris? Quid me in
 rem blasphemare atque impium esse com-
 lis? Aut quid sum à te in resurrectione
 consecuturus, qui me ipsum non recipio dum
 corpus

est noster *Tertullianum* ita
 tum; non aliter Deus
 cionis inrumpens in alie-
 mundum, eripiens Deo
 inem, patri filium, edu-
 ri alumnum, Domino fa-
 um, ut eum efficiat Deo
 um, patri irreligiosum,
 tatori ingratum, Domino
 nam. *Adv. Marc. lib. 1.*

8.
 Dum corpus amitto]
 amunis erat sententia om-
 s hæreticis Christi veram
 nationem & passionem
 antibus corpus nostrum
 surrecturum, & animam
 m iri salvatam. Hæc
 hæresis *Docetarum*, quæ
 lavit è *Simonis* schola, &
 serpsit propugnata ab
 lis ejus; *Menandro*, *Sa-*
nino, *Basilide*, *Carpocrate*,
antino, & illius symmystis,
ano, *Secundo*, *Epiphane*,
mao, *Julio Cassiano*, *He-*
one; *Marcosianis*, *Ophi-*
sethianis; *Cerdone*, *Mar-*
Apelle, *Bardefane*; &
ceps, à *Manichæis* & fa-
is Priscillianistis. Hujus
 natis antecessores desig-
Ignatius; τὸν μὲν γὰρ
 ὃν ἀλλολεῦσι τὸ παρὰ
 ὃν νόμον τὸ Χριστὸν καὶ
 ὃν παρὰ τὸν γέννησιν διὰ

βάλλουσιν ἐπαιχνεύοντες τὴν
 σαυρὸν, τὸ πάθος ἀρνέσθαι,
 καὶ ἰσχυρὰ ἀνάσασιν ἐπιστεύουσι.
Epist. ad Trall. sect. 6. edit.
Cot. De Marcione Irenæus;
 salutem autem solam anima-
 rum esse futuram earum quæ
 ejus doctrinam didicissent.
 Corpus autem videlicet quo-
 niam à terra sit sumptum,
 impossibile esse participare sa-
 lutem. *Lib. 1. c. 29.* eadem
 tradit de *Valentinianis lib. 1.*
c. 1. de Basilide, lib. 1. c. 23.
 (quod etiam de illo *Theodo-*
retus observat) & de *Carmo-*
crate, lib. 1. c. 24. Hos de
 eodem taxat *Clemens Alexan-*
drinus in excerptis p. 798. &
 de hoc contra *Marcionem* ca-
 lamum strinxit totis libris
Tertullianus. Videantur e-
 tiam *Epiphanius*, *Augustinus*,
 & omnes qui de hæresibus
 scripserunt. *Julium* quen-
 dam *Cassianum Valentini* di-
 scipulum *Docetarum* princi-
 pem, & in hoc cum *Tatiano*
 sensisse facit *Clem. Alex. Stro-*
mat. lib. 3. p. 465. at *Tatia-*
num Docetarum sectæ facere
 videtur auctorem *Hieronymus*,
 dicens *Tatianum putativam*
Christi carnem introduxisse.
Comments. in cap. 6. Epist. ad
Galat. & Eusebius (post Ter-
tullianum)

corpus amittō? Si salvare vis, fecisses hominem cui salutem dares. Si a delicto eripere cupis, ante mihi ne delinquerem contulisses. Quod autem tecum suffragium cumfers legis? Quod habes testimonium propheticae vocis? Aut¹ quid mihi possum de te solidum repromittere, quum te videam in phantasmate & non in soliditate venisse?
² Quid ergo tibi cum figura corporis, corpus odisti? ³ immo revinceris corpori quod odisti, circumferre substantiam, cuius suscipere voluisti etiam figuram. ⁴ Odisse enim debueras corporis imitationem,

tullianum) narrat Tatianum Valentini aonas amplexum fuisse. *Hist. Eccles. lib. 4. in fin. c. 29.*

¹ *Quid mihi possum de te solidum, etc.]* Quemadmodum firmiter quid habere possunt ab eo, si putativum & non veritas erat? Quomodo autem ipsi salutem vere participare possunt, si ille in quem credere se dicunt, semetipsum putativum ostendebat? *Iren. lib. 4. c. 60.*

² *Quid ergo tibi cum figura corporis, si corpus odisti?] Ca-* jus Christus, etsi non induit veritatem, ut tunc haeresi visum est, imaginem tamen ejus subire dignatus est. *Tertul. cont. Marc. lib. 1. c. 24.*

³ *Immo revinceris, etc.]* Sagillans Marcionis doctrinam Tertullianus dicit; si enim nasci se Deus noluisse

quacunque de causa, nec hominem se videri praestitisse nam quis hominem videns eum negaret natum? Itaque quod noluisse esse, nec videns omnino voluisset. Omnis enim displicentis etiam opinio probatur; quia nihil interest utrum sit quid, an non sit, cum non sit, esse praesumitur. *De carne Christi lib. c. 3.*

⁴ *Odisse enim debueras, etc.]* Si aspernatus est illam (scilicet carnem) ut terrenam, & dicitis, stercoribus infansatur cur non & simulacrum proinde despexit? nullius enim dedignandae rei imago dignanda est. — Quale est dedecus existimavit veritatem potius quam mendacium carnis? *Tertul. adv. Marc. lib. c. 10.*

deras veritatem. Quoniam si alter es, Cap. 10.

aliter venire debueras, ne dicereris filius Creatoris, si vel imaginem habuisses carnis corporis. Certe si oderas nativitatem, quia Creatoris oderas nuptiarum conjunctionem, recusare debueras etiam imitationem hominis, qui per nuptias nascitur Creatoris.

Neq; igitur eum hæreticorum agnoscimus Christum qui in imagine (ut dicitur) fuit, non in veritate; nihil enim verum eorum

¹ Aliter venire debueras] recte aliter, non alter, ut innuit Welch. sensum explicat Tertullianus; cur enim non in aliqua alia digniore substantia venit, & in primis ista, ne & indigna & aliena haberetur eguisse? Adv. Marc. 3. c. 10.

² Nihil enim verum, etc.] conjunctionem enim restitui MS. Wower. Ad loci explanationem, Marcionem rearguit Tertullianus hoc modo; jam nunc quum mendacium deprehenditur Christus, caro [forte Christi caro]; sentitur, ut & omnia quæ per carnem Christi gesta sunt, mendacio gesta sint; congressus, contactus, convictus, ipse quoque virtutes. — Nihil solidum ab inani, nihil plenum à vacuo perfici licuit. putativus habitus, putativus status: imaginarius operator, imaginariæ operæ. Sic nec passionem Christi ejus fidem

merebuntur. Nihil enim passus est, qui non vere est passus. Vere autem pati, phantasma non potuit. Eversum est igitur totum Dei opus: totum Christiani nominis & pondus & fructus. Adv. Marc. lib. 3. c. 8. Similiter Dialogus Origeni adscriptus, (sed qui plane videtur opus posterioris auctoris; & est multam partem excerptio ex Maximi cujusdam libro de materia, ut ex Eusebio colligi potest Prep. Evang. lib. 7. c. 21. in fine.) ait cont. Marinum Bardesianistam; εἰ δοκῆσαι καὶ ἐκ ἀληθείας πέπονθε, δοκῆσαι καὶ Ἡρώδης δικάζει, δοκῆσαι Πίλατος ἀπονίπτειν τὰς χεῖρας, δοκῆσαι καὶ Ἰούδας παρεδωκε. δοκῆσαι καὶ Καϊάφας, δοκῆσαι καὶ Ἰουδαῖοι κατεσχόντες αὐτόν. δοκῆσαι καὶ οἱ ἀπόστολοι, δοκῆσαι καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξεχύθῃ. δοκῆσαι καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ εὐαγγελίζονται. δοκῆσαι καὶ ἦλθεν ἀπ' ἐρανῶν, καὶ δοκῆσαι αἰνῆλ-

rum quæ gessit, fecerit, si ipse phantasma
& non veritas fuit : neq; eum qui nihil
se nostri corporis gessit, dum ex Maria
nihil accepit ; ne non nobis venerit, dum

θε· δοκίσει δὲ καὶ ἡ σωτηρία
τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐκ ἀληθείας·
p. 107, 110. Eandem rem
pulchre eventilat *Iren. lib. 3.*
c. 32. & nihil constanter ma-
gis propugnabant veteres &
apostolico ævo proximi, quam
Christum sive verbum Dei
vere natum & vere esse pas-
sum, contra prædictos Hære-
ticos Simonianos, qui omnes
contra fidem Scripturarum &
Ecclesiæ docuerunt Christum
illum superiorem & divinum,
quem distinguebant & sepa-
rabant ab homine Jesu, im-
passibilem remansisse ; dum
alii passionem putativam, alii
(ut *Cerinthiani*) Jesum tan-
tum nudum hominem crucem
sustinuisse affirmarunt. Ἀλη-
θῶς γεγεννημένον ἐκ παρθένου
— καὶ ἀληθῶς ἔπαθεν —
ὥστερ ἄπιστοί πνες λέγου-
σιν, τὸ δοκεῖν αὐτὸν πεπον-
θέναι· *Ignat. Min. Epist. ad*
Smyr. Sect. 1, 2. his congru-
ens *Epist. Larg.*

¹ Dum ex Maria nihil ac-
cepit] Distinctio inter Hæreti-
cos circumferebatur, per vir-
ginem Christum esse natum,
non ex virgine, ut testis est
Tertul. de Carne Christi c. 20.
Hinc qui ex parte *Valentini*
erant, Christum docuerunt in
substantia corporis nostri non
fuisse, sed spiritale, nescio

quod, corpus de cælo de-
rentem, quasi aquam per
fistulam, sic per Mariam vir-
ginem transmeasse, nihil inde
vel accipientem vel mutuantem.
Idem adv. Hæret. lib.
c. 49. Ante illum *Irenæus*
notat eorum doctrinam, τῶν
τῆτον (Χεῖτον) τὸν διὰ Μα-
ρίας διαδύσαντα, καθάπερ
ὕδωρ διὰ σωλῶος ὀδεύον·
Lib. 1. c. 1. atq; iterum ; ἐ-
πιδείξαμεν δὲ, ὅτι τὸ αὐτὸ
ἐστὶ, δοκίσει λέγειν πεπονθέναι
καὶ ἑστὲν ἐκ τῆς Μαρίας ἐκ-
θέναι· Idem lib. 5. c. 1. Hanc
hæresin pro *Bardeſianistis* pro-
fitetur *Marinus* ; ἡμεῖς οὖν
λογυµεν, ὅτι διὰ Μαρίας
ἀλλ' ἐκ ἐκ Μαρίας· ὥστε
γὰρ ὕδωρ διὰ σωλῶος διέρ-
χεται μηδὲν προσλαµβάνον·
ἔτω καὶ ὁ λόγος διὰ Μαρίας
καὶ ἐκ ἐκ Μαρίας· *Dial. com.*
Marcionit. p. 121. Eadem ob-
servat *Theodoretus de Valenti-
nians & Bardeſianistis, Dial.*
1. in Proœm. Nec non de
Eutychē ; *Hæret. Fab. lib. 4.*
His omnibus opposita doctrina
Christi Ecclesia, Χεῖτον εἶναι
ἐκ Μαρίας, καὶ ὅτι ἀληθῶς
ἐγεννήθη, teste *Ignatio in Epist.*
ad Tral. Sect. 9.

² Ne non nobis venerit
Neq; nobis Lat. forte legendum
neq; enim nobis,

on in nostra substantia visus apparuit. Cap. 10.
 eq; illum, ' qui ætheream sive sydeream, ~~~~~
 alii voluerunt hæretici, voluit carnem;
 nullam in illo ² nostro intelligamus fa-
 tem, si non etiam nostri corporis cog-
 noscamus soliditatem: nec ullum omnino
 terum qui quodvis aliud ex figmento
 hæreticorum gesserit corpus fabularum.
 omnes enim istos & ⁴ nativitas Domini &
mors

Qui ætheream sive syde-
ream, &c.] Delignat noster
Meninianos, Apellitas, &
Ordesianistas, qui finxerunt
Christum non terrenam sed
ætheream quasi carnem, ex
mentis ineffabili quadam
formatam de cœlo se-
derulisse. Quam hære-
ticorum Apollinaris sectatores (non
Apollinaris ipse tenuit,
quidam putarunt) & Eury-
clides, amplexi sunt, vid. An-
ton. ad fin. Hujus opinionis
mulabatur Origenes, sed
non; cum ipse Apellitas pro-
posuit; & multa in contra-
dictam sententiam plane edo-
ctus, vid. ejus Defensionem
ad Huet. Origeniana lib. 2.
cap. 3.

nostro] Sic editt. nostram
suo edidit Welch. rectius,
opinor, nostra i. e. carni,
quæ est argumentum.

Hæreticorum — corpus
fabularum.] Alii legunt (no-
te F. Junio) hereticarum,
congruat substantivo fabu-
larum. Sed hoc male. Le-

gendum potius suspicatur Ju-
 nius corpus fabularum. *σῶμα*
μυθῶδες dicitur enim fa-
 bularis & fabularius, ut olla-
 ris & ollarius, &c. & sic hæ-
 reticorum vox non est sollici-
 tanda. Quod probō.

⁴ *Nativitas Domini & mors*
ipsa confutat.] Contra-phan-
tasiastas exemplum Angelo-
rum sub humana specie ap-
parentium proferentes rec-
tissime arguit Tertullianus;
qui carnem Christi ad exem-
plum proponunt Angelorum,
non natam dicentes scilicet
carneam, comparent velim &
causas tam Christi quam &
Angelorum ob quas in car-
nem venerunt. Nullus un-
quam Angelus ideo descendit
ut crucifigeretur, ut mortem
experiretur, ut a morte resus-
citaretur. — Non venerant
mori, ideo nec nasci. At
vero Christus mori missus,
nasci quoq; necessario habuit,
ut mori posset. Non enim
mori solet, nisi quod nascitur.
De carne Christi c. 6. Contra
 hos

mors ipsa confutat. ¹ Nam & *Verbum* (quit Joannes) *caro factum est & habitavit in nobis.* Ut merito corpus nostrum illo fuerit, quoniam quidem nostram carnem *sermo* suscepit. Et sanguis idcirco

hos etiam Ignatius fidem Ecclesiae Christi praedicat; ὅτι ἀληθῶς ἐγέννησε Μαρία σώμα θεὸν ἐνοικῶν ἔχον. Καὶ ἀληθῶς ἐγεννήθη ὁ θεὸς λόγος ἐκ τῆς παρθένου, σώμα ὁμοιοπαθὲς ἡμῶν ἡμφοισμένος— ἐσαυρώθη ἀληθῶς, & δοκῆσαι, & φανῆσθαι, ἐκ ἀπαρχῆς ἀπέθανεν ἀληθῶς &c. *Epist. Maj. ad Tral. Sect. 10.*

¹ Nam & *Verbum caro factum est, &c.*] Contra omnes ab auctore nostro designatos haereticos Christi veram natiuitatem & mortem reprobantes apprime notat Irenaeus, quod Evangelistae praconium, *verbum caro factum est, &c.*, universi constanter oppugnabant. Secundum illos (inquit) neq; *verbum caro factum est*, neq; *Christus*, neq; qui ex omnibus (i. e. æonibus) factus est *Saluator*. Etenim *Verbum & Christum* nec advenisse in hunc mundum volunt: *Salvatore* vero non incarnatum neq; passum; descendisse autem quasi columbam (hæc erat Cerinthi hæresis) in eum Jesum qui factus est ex dispositione, & cum adnuntiasset incognitum patrem, iterum ascendisse in pleroma. Incarnatum autem & passum

quidam (Valentiniani) quidem eum qui ex dispositione sit, dicunt Jesum, quem Mariam dicunt pertransisse quasi aquam per tubum: alii rursus (Cerinthiani licet) Jesum quidem ex Ioseph & Maria natum dicunt & in hunc descendisse Christum, qui de superioribus sine carne & impassibilis existentem. Secundum autem nullam sententiam haereticorum, *Verbum Dei factum est*. Si enim quis regulas ipsorum omnium perscrutetur, inveniet quoniam sine carne & impassibilis omnibus illis inducitur *Verbum*, & qui est in superioribus, Christus. Alii enim tantum manifestatum eum quod admodum hominem transfiguratum, (Menandriani, Gnostici, &c.) neq; autem natum neq; incarnatum dicunt illum: alii vero neq; figuratum eum assumpsisse hominis, quemadmodum columba descendisse in eum Jesum natum est ex Maria. Omnes igitur illos falsos testes ostendens discipulus Domini & *verbum caro factum est habitavit in nobis*, lib. c. 11.

manib

nibus ac pedibus atq; ipso latere dema- Cap. 10.
vit, ut nostri consors corporis probare-
dum occasus nostri legibus moritur.
Qui dum in eadem substantia corporis in
a moritur, resuscitatus ipsius corporis vul-
ribus comprobatur, etiam resurrectionis
stræ leges in sua carne monstravit, * qui
rpus, quod ex nobis habuit, in sua re-
rectione restituit. Lex enim resurrectio-
s ponitur, dum Christus ad exemplum cæ-
orum in substantia corporis iuscitatur.
ioniam cum *caro & sanguis non obti-* ^{1 Cor. 15.}
re regnum Dei scribitur, non carnis sub-^{50.}
stantia damnata est, quæ divinis manibus,
periret, extracta est; sed ³ sola carnis
pa merito reprehensa est, quæ volunta-
ria

Qui dum in eadem sub-
stantia corporis, &c.] Regula
i apud omnes Ecclesias
Græcas quam & La-
s, regionum orientalium
occidentalium, recepta
uit carnis resurrectionem
salutem. Initiati bap-
no symboli verbis profi-
antur fidem *ἐς σαρκα*
σσω in carnis resur-
ctionem. *Constit. Apost. lib.*
Irenæi vetus Symbolum
sit, tanquam communem
nibus Christianis fidem ab
s etiam Apostolis promul-
gam, *Ἰησὺς ἐν σαρκὶ ἐστὶν Ἰησὺς*
ὁ ἀναστὰς τὸ ἡγῶν
καὶ Ἰησὺς τὸ ἀνέστη n-

μῦθον— *καὶ (αὐτὸν) ἀναστῆσαι*
πᾶσαν σάρκα, &c. *Lib. 1. c. 2.*
Carnis restitutionem & carnis
resurrectionem, Tertulliani sym-
bola habent. *Præscrip. adv.*
heret. & de virg. veland.
Sic etiam Cyrilli symbolum
catecheticum. *Cateches. 18.*
Huius carnis Resurrectionem
habuit Latinorum Symbolum
apud Rufinum. & carnis re-
surrectionem formulâ baptismi
apud Ecclesiam Anglicanâ
profitetur quivis baptizatus.
vid. adnot. ad fin.

² Qui] Quia Welch. non
male.

³ Sola carnis culpa, &c.]
Irenæus intelligit verba A-
postoli

ria hominis temeritate contra legis divina
jura grassata est. Quia in baptismo & in
mortis dissolutione, sublata caro ad salu-
tem revertitur: dum ad statum innocentia-
e deposita criminis mortalitate, revocatur.

C A P. XI.

VERUM ne ex hoc quod Domi-
num nostrum Jesum Christum De-
creatoris filium in substantia veri corpo-
ris exhibitum adserimus, ⁴ aliis hæretici-

postoli dicentis *carnem & san-
guinem non obtinere regnum
Dei*, quasi dixerit quod *caro
& sanguis* sola non salutem
obtinerebunt, i. e. non sine
Spiritu, qui cum illis salvus
erit. Interpretatur Tertullia-
nus cum nostro de operibus
malis carnis & sanguinis. Et
hoc modo Methodius: sed
melius & juxta mentem D.
Pauli de corruptione & mor-
talitate corporis verba expli-
cat Augustinus, vid. annot. ad
fin.

¹ *Mortis dissolutione, &c.*
Juxta sententiam veterum,
homo, postquam peccasset,
bonitate Dei morti erat ob-
noxius; ut corpus, sublato per
mortem peccato quod in illo
regnavit, ad salutem & im-

mortalitatem denuo revere-
retur. Vide notata supra
cap. I. p. 13. Num. 3.

² *Deposita criminis mortali-
tate*] Id est, mortalitate per
protoplastorum crimen con-
fiata.

³ Hoc & sex sequentibus
Capitibus ostendit Novati-
nus Jesum Christum Domi-
num nostrum non esse solum
hominem sed & Deum De-
filium: quod variis testimo-
niis Scripturarum & veteris
& novi testamenti luculenter
probat.

⁴ *Aliis hæreticis—hominem
tantum & solum defendentibus*] Hi erant Ebionitæ, No-
zaræi, Cerinthiani, Carpocra-
tiani: & postea Theodoti discipulus
Artemon, Paulus Samosatenus

in loco hominem tantum & solum Cap. II.
 tendentibus, atq; ideo hominem illum
 dum & solitarium probare cupientibus,
 manus dedisse, aut ¹ loquendi materiam
 inmodasse videamur; non sic de sub-
 stantia corporis ipsius exprimimus, ut ² so-
 lum tantum hominem illum esse dicamus:
 sed ut, divinitate *Sermonis* in ipsa con-
 cretione permixta, etiam *Deum* illum se-
 cundum Scripturas esse teneamus. Est e-
 nim periculum grande, Salvatorem generis
 humani, totius dominum & principem

potinus. Quorum etiam
 sententia cohærebat Noetiana
 Sabelliana sententia. vid.
 stat. ad fin.

[*Loquendi*] Obloquendi suf-
 fur esse *Welch*. sed idem,
 for, hic vult loquendi, ac
 standi: ideoq; stare de-

[*Solum tantum*] Forte,
 in & tantum, ut paulo
 prius habet.

Sed ut divinitate *Sermo*-
 nis ipsa concretione permix-
 tus.] Hoc modo incar-
 nationem verbi referunt fere
 omnes veteres; ut contra Ce-
 cilianos, &c. veram, inti-
 mam & indivisam Unitatem
 personæ sive filii Dei cum
 humana natura exprimerent.
 Per hoc enim verbum
 homo; & qui filius Dei
 filius hominis factus est,
 mixtus verbo Dei, ut adop-
 tivum percipiens fiat filius
 Iren. lib. 3. c. 21. Mi-

scientem in seipso hominem &
 Deum, ait *Tertul. adv. Marc.*
lib. 2. & in *Apologia* c. 21.
 nascitur homo Deo mixtus.
Cyprianus etiam; Deus cum
 homine miscetur. de *Idol. Va-*
nit. Ἡρμοσε γὰρ τὸ πρῶτον
 γόνον τῆ θεῆς καὶ πρῶτον βλά-
 στημα καὶ μονογενὲς σοφίαν,
 τῷ πρῶτον πλάσῳ — ἀνθρώπῳ
 κερασθεῖσαν ἐν ἰωθὴ πηκέναι.
Method. de Conviv. Virgin.
 p. 33. Dei verbo ad unita-
 tem commixtus est homo.
August. de Trinit. lib. 4. Fi-
 lius Dei ostendere voluit
 nostri generis naturam per
 commixtionis individuum uni-
 tatem, *Vigil. cons. Eutych.*
lib. 1. Nec sic natura in
 societatem sui creatoris est
 assumpta, ut ille habitator,
 illa habitaculum esset; sed
 ita ut natura alteri altera mis-
 ceretur. *Leon. Sermo. 3. de*
Nativit. Christi.

mundi;

Mat. 11.
27.

mundi; ¹ cui a suo patre omnia tradita sunt & cuncta concessa; ² per quem instituta sunt universa, creata sunt tota, digesta sunt cuncta, ³ ævorum omnium & temporum Regem, Angelorum omnium principem, ⁴ ante quem nihil præter Patrem hominibus

¹ Cui a suo patre omnia tradita sunt] Nihil certius, aut magis notum est omnibus veterum libros versantibus, quam quod primævi ecclesiastici Scriptores unitatem Dei in summa, ingenta & independenti potestate & Dominio Dei patris semper collocarunt: & cum Christum esse Deum etiam constanter docuerunt, quorum tamen Deorum suspensionem & controversiam a seipulis removebant, eo quod filium patre minorem auctoritate statuebant; & omnia illi a patre tradita & concessa & demum restituenta patri credebant. Hinc Just. M. dicit quod Christus est, *κρείττον δυνάμεων δια το θέλημα τῶ λόγου αὐτοῦ πατρός*. Dial. p. 91. edit. Par. Gr. vid. Annor. ad fin.

² Per quem instituta sunt univers(a)] Judæorum erat non minus quam Christianorum doctrina Deum per Verbum sive filium suum illi ministrantem omnia condidisse. Observari digna sunt Philonis verba; *Ταύτων συγγενὴς ἐστὶ καὶ ἡ ποιητικὴ δύναμις, ἡ καλυμένη Θεός. Δια γὰρ ταύτης τῆς δυνάμεως ἐθικε τὰ*

πάντα ὁ γενήσας καὶ τεύσας πᾶσι. De Nom. tat. p. 1048, 1049. lib. de Cherub. notat; ut tiam emphaticum verborum quem, (Δι' εἰ) secundum ges grammaticas & usum græcæ explanat. Q. observarunt veteres & doctissimi Christianorum, vid. not. ad fin.

³ Ævorum—regem, ævorum—principem] *Πρωτοῦ τῶ θεοῦ καὶ πρωτοῦ βασιλέως—πρεσβυτάτος τῶν αἰώνων—πρωτοῦ τῶν ἀρχαγγέλων*. Method. de Conviv. p. 33. πάντος χρόνου καὶ τῶν αἰώνων πρεσβυτάτος. feb. de Laud. Constant.

⁴ Ante quem nihil præter Patrem] In hunc locum servat D. Welchmannus Christianum non velle patrem cedere filium tempore (niam dicit c. 31. quod tempus sit) & priorem ætate tantum. Quasi prærogativa Origenis Nature nihil esset; & (ut ait) huiusmodi præfili coeternitatem minime pugnaret. Sed talis præsertim juxta Veterum sententiam tam Antemicanorum

prum, æqualitatem filii
patre Honore Dignitate
et auctoritate impugnavit;
ius infra demonstrabi-
Facile norunt omnes
patres Ecclesiasticos vel
attigerint, eorum esse
tiam filium æq; ac pa-
fuisse ante omne Tempus,
patrem non filio esse
in tempore: manifestis-
enim erat illorum Doc-
quod Tempus fuerat
mundo creatum, secun-
philosophiam tunc in-
centem, & quod a patre
filium erat productum;
ut esse ante tempus &
ante mundum eodem re-
Coæternum vero patri
a aut illi coexistentem in
stati propria sive genita-
na minime putarunt: &
in extitisse ante filii ge-
tionem divinam omnes
(ne uno quidem ex-
) crediderunt. Pleriq;
in Antenicanorum volue-
patrem genuisse & emi-
filium paulo ante institu-
m mundi, ut per illum
a fierent. Quæ videtur
in M. Tatiani, Athenae-
Theophil. Antioch. Ter-
mi, Hippolyti & Lactantii
iorum sententia; quo-
testimonia doctis bene
ne longus sim, liben-
prætermitto; nisi quod
illianum audire liceat:
—fuit ante mundi con-
onem, adusq; filii ge-
tionem. adv. Prax. c. 5.
autem tempus cum &
cum & filius non fuit,
judicem & qui patrem

dominum faceret. Cont. Her-
mog. c. 3. ubi tempus, ante-
mundanum ævum indefini-
tum, ut distinguebant cum
philosophis Ecclesiastici, in-
telligitur ab auctore. Idem
ait, Quale est ut filio Dei
Sermonē unigenito & primo-
genito aliquid fuerit præter
patrem antiquius? ibid. c. 18.
Et Eusebius ipse, qui genera-
tionem filii a patre ab om-
nibus & quasi infinitis retro
seculis statuebat, non tamen
filium simul cum patre ex-
istere putabat; sed patrem
existere ante filium affirmare
est ausus. *περὺ πάρεχει, δὲ
καὶ περὺ φέρει ἀναί πατέρα ἡς, πα-
ὄσιον ὁμολογήσειεν* Dem.
Evang. lib. 5. c. 1. & compa-
rando filium ad patrem quasi
splendorem lucis ad ipsum
lumen hanc distinctionem no-
tat; scilicet: *Ὁ μὲν ἀνγὴ
συνυπάσχει τῷ πατρὶ—ὅμῃς τῷ
καὶ καὶ αὐτὸ συνυφίστηεν· ὁ
δὲ πατὴρ περὺ πάρεχει τῷ υἱῷ,
καὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ περ-
υφίστηεν; ἢ υἱὸς ἀγέννητος
ἐστίν* Ibid. lib. 4. c. 3. Nec
alia fuit doctrina Origenis &
veterum omnium, qui uno
ore docuerunt filium ex vo-
luntate patris esse natum:
ut nihil addam de illis non
paucis qui creatum dixerunt:
quorum numero sunt Consti-
tus. Apostol. Hermas Past.
Clem. Alex. Dionys. Alex.
Greg. Neocæs. Theognostus A-
lex. adeo ut fateri necesse sit
veteres omnes cum nostro
patrem utpote ingenitum so-
lum filio præexistere credi-
disse, & Coæternitatem filii
minime

hominem tantummodo dicere, & auctoritatem illi divinam in his abnegare. Hæc enim contumelia hæreticorum ad ipsum quoq; Deum Patrem redundabit, si Deus Pater filium Deum generare non potuit. Sed enim veritati cæcitas hæreticorum nulla præscribet: nec quoniam in Christo aliquid tenent, aliquid non tenent, alterum vident, alterum non vident, eripietur nobis illud quod non vident, per illud quod vident. ¹ Quasi hominis enim in illo

fragi-

minime illis in mentem venisse. Neq; certe diversa erat doctrina *Alexandri Alexandria* episcopi, & ipsius Concilii *Nicani*, si *Eusebio* fides, qui Ecclesiam suam certiore faciens de Symbolo *Nicæno*, dicit, quod *Constantinus* Imperator coram synodo magna confirmavit ratione, quod *Verbum* sive filius Dei, πὲν ἐνεργείᾳ γεννηθῶναι, δυνάμει ἢν ἐν τῷ πατρὶ ἀγεννήτως: apud *Theodoret. Hist. Eccles. lib. 1. c. 12.* Unde conjicere fas est tum *Nicanos* tum aliquos saltem *Antenicanos* patres cogitasse filium Dei ex interno & ingenito Logo sive personali ratione Patris ortum & personalem existentiam deduxisse voluntate patris, & quando etiam Pater producere voluisset.

¹ Quasi hominis—fragilitates considerant, quasi Dei virtutes non computant.] Ad hanc rem *Irenæus* apposite dicit;

ὡς περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἵνα περ ἐξ ὧν, ἔτω καὶ λόγος, ἵνα διοξαδῇ ἡσυχάζοντος μὲν τοῦ λόγου (i. e. virtutem non erunt) ἐν τῷ περὶ ζῆναι & inhonorari καὶ σαυροῦναι ἀποθνήσκων συγγινόμενος τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ νικᾷ ὑπομένειν καὶ χρηστεύεσθαι ἀνίστασθαι καὶ ἀναλαμβάνεσθαι lib. 3. c. 21. Necnon *Tullianus*; ita utriusq; substantiæ census hominem & Deum exhibuit: hinc (i. e. quoad homo erat) natum, inde (i. e. quoad Deus erat) non natum (scil. ex humana generatione); hinc carneum, inde spiritalem; hinc infirmum, inde præfortem; hinc morientem, inde viventem. Quæ proprietates conditionum divinarum & humanarum æqua utiq; Naturæ veritate cuiusq; distincta est, eadem fide spiritus & Carnis: virtutes spirituum Dei, passiones carnis hominis probaverunt.

agilitates considerant, quasi *Dei* virtutes Cap. i i.
 non computant; infirmitates *carnis* reco-
 nt, potestates *Divinitatis* excludunt.
 quando si probatio hæc ex infirmitatibus
 Christi illuc proficit, ut *homo* ex infirmi-
 tatibus comprobetur; probatio *Divinitatis*
 illo collecta ex virtutibus illuc proficiet,
 etiam *Deus*¹ ex operibus adferatur. Si
 enim passiones ostendunt in illo humanam
 fragilitatem, cur opera non adferant in illo
 divinam potestatem? Ne si hoc non pro-
 cerit, ut *Deus* ex virtutibus adferatur;
 nec passiones proficiant, ut etiam *homo*² ex
 his esse monstretur. Quæcunq; enim
 ex in alterutro fuerit posita, in altero in-
 venietur esse³ suscepta. Periculum enim
 est nec *hominem* illum ex passionibus osten-
 dere, si non potuerit etiam *Deus* ex virtuti-
 bus adprobari.⁴ Non est ergo in unam
 partem

ne Christi. c. 5. Hanc du-
 cem Christi conditionem
 a homo & qua Deus, pul-
 se prosequitur Hippolytus
 v. Noetum Sect. 18. Deniq;
 ctantius habet: ut *mediam*
 ter Deum & hominem sub-
 antiam gerens, nostram hanc
 gilem imbecillemq; natu-
 ram quasi manu ad immor-
 titatem posset educere; fa-
 ctus est & Dei filius per spi-
 ritum, & hominis per car-
 nem, id est, & Deus &
 homo. Dei virtus in eo ex
 operibus, quæ fecit, apparuit,

fragilitas hominis ex passione
 quam pertulit. De ver. sap.
 lib. 4.

¹ Ex] Alii *ab*, male.

² Ex] Alii *ab*, corrupte.
 Sic Gelen.

³ Suscepta] Sic castigavit
 Welch. edita, *suspecta*; & il-
 lum sequor.

⁴ Non est ergo in unam par-
 tem inclinandum, &c.] Lapis
 ad quem offendeabant omnes
 hæretici, Doctrina erat de
 Christo *homine & Deo*. U-
 tramq; naturam in illo nolue-
 runt suscipere, & unam aut
 alteram

partem inclinandum, & ab alia parte fu-
giendum; quoniam nec tenebit perfectam
veritatem, quisquis aliquam veritatis ex-
cluserit portionem. Tam enim scriptura

etiam *Deum* adnunciat Christum, quam
etiam *hominem* ipsum adnunciat Deum: tam
hominem descripsit Jesum Christum, quam
etiam *Deum* quoq; descripsit Christum Do-
minum. Quoniam nec Dei tantum illum
filium esse proponit, sed & hominis; nec
hominis tantum dicit, sed & Dei referre
consuevit: ut dum ex utroq; est, utrum-
que sit; ne si alterum tantum sit, alterum esse
non possit. Ut enim præscripsit ipsa Na-
tura *hominem* credendum esse qui ex h

alteram negarunt omnes. Ita
illos designat Hippolytus;
Ἦτοι ψιλὸν ἄνθρωπον ὁμο-
λογῶσι — Χριστὸν, τῆς θεό-
τητας αὐτοῦ τὸ τέλειον ἀνέ-
μενοι ἤτοι τὸν θεὸν ὁμολο-
γῶντες ἀναίνονται πάλιν τὸν
ἄνθρωπον, πρὸς αἰσχροκρί-
σιν τὰς ὁφείας αὐτῶν
τῶν θεωμένων ὡς ἄνθρωπον,
& φορέσαντα ἄνθρωπον, ἀλλὰ
δοκῶν πᾶσι φασματώδη μάλ-
λον γενέσθαι, οἷον ὡς περ
Μαρκίου καὶ Βαλέριου καὶ οἱ
γνωστικοί. Ἀπὸ Θεοδορεῖ.
Dial. 2.

¹ Ut enim præscripsit ipsa
Natura, &c.] Propter ratio-
nem a nostro allegatam con-
cludit Eusebius, Christum esse
naturam Deum. Διὸ καὶ φύσει
θεὸς ὁμῶς καὶ μονογενὴς υἱὸς ὢν
ὑπαρχάνει — πλὴν εἰ καὶ

φύσει μονογενὴς υἱὸς καὶ
ἡμῶν ἀνευφημεῖται, ἀλλὰ
ὁ πρῶτος θεός, πρῶτος
γενδ. omnino πρῶτος) δὲ
θεὸς μονογενὴς υἱός, καὶ
τὸ αὐτὸ θεός. καὶ ὅλον γὰρ
αἷτιον αὐτῷ εἶναι τὸ καὶ αὐτοῦ
θεόν, τὸ μόνον εἶναι φύσει
θεὸς υἱὸν καὶ μονογενῆ χρη-
σάν. Demon. Evang. lib.
c. 4. iterumq; dicit; πᾶς
ἐκ ἐμελλε θεός εἶναι, ὁ
τὸ ἐνός καὶ μόνος ἀγνο-
θεὸς γεννηθείς; εἰ γὰρ τὸ
γεννημένον ἐκ τῆς σα-
σάρξος ἐστίν. Καὶ τὸ γε-
νον ἐκ τῆς πνεύματος, πᾶς
ἐστίν, κατὰ τὴν σωτήρι-
δασκαλίαν ἀκολουθῶν καὶ
γεγεννημένον ἐκ τῆς θε-
αὐτῆς. De Eccles. Theol.
2. c. 14.

ine sit ; ita eadem Natura præscribit & Cap. I. r.
Deum credendum esse qui ex Deo sit : ne
non & Deus fuerit, cum ex Deo sit ; jam
ec homo sit, licet ex homine fuerit. Et
alterutro utrunq; periclitetur, dum al-
terum altero fidem perdidisse convincitur.
Qui legunt ergo ² *hominis filium hominem*
Christum Jesum, legant hunc eundem &
Deum & *Dei filium* nuncupatum.

Nam ³ quomodo est qua homo, ex A-
braham ; sic est etiam qua Deus, ante ipsum Joh. 8. 58.
Abraham. Et quomodo, qua homo, ⁴ filius
David ; ita Dominus David, qua Deus, Mat. 22.
nuncupatus est. Et quomodo, qua homo, 43, 44.
ab lege factus est ; ita qua Deus, Sabbati Gal. 4. 4.
Dominus expressus est. Et quomodo, qua Luk. 6. 5.
homo, sententiam patitur ; sic omne, qua
Deus, de vivis & mortuis judicium habere Jo. 5. 21.
peritur. Et quomodo post mundum, qua 22.
homo, nascitur ; sic ante mundum, qua Jo. 17. 5.
Deus, fuisse perhibetur. Et quomodo ex
mine David, qua homo, genitus est ; ⁵ sic Rom. 1. 3.
etiam per ipsum, qua Deum, mundus di-

¹ Et in] Et sic in, legit in sequentibus.

Welch. ita habent Gagn. &
L. de la Barre, qui &
gunt periclitatur.

² Hominis filium hominem]
ponit Welch. legendum,
minem & hominis filium :
od probō ; & analogiā se-
ntentiam, Deum & Dei fi-
m, videtur confirmari.

³ Quomodo] Mallem divi-
m legi, Quo modo ; & sic

⁴ Filius David, &c.] In
MS. Antiq. Wower. legitur :
filius David, non qua Deus ;
hic qua Deus, non qua homo,
filius Dei nuncupatus est, quam
lectionem reprobō.

⁵ Sic etiam] Post F. Jun.
reposui etiam pro edit. ita.
quam voculam, sic etiam,
habet noster paulo ante.

G 2

citur

convenit. da pos. n ob
Synh.

Jo. 1. 10. citur institutus. Et quomodo, qua homo, post multos; sic, qua Deus, ante omnes. Et quomodo cæteris, qua homo, inferior; sic omnibus, qua Deus, major. Et quomodo in coelum, qua homo, ascendit; sic inde, qua Deus, ante descendit. Et quomodo ad patrem, qua homo, vadit; sic obediens patri, qua filius, inde descensurus est. Ita si mediocritates in illo adprobant humanam fragilitatem; majestates in illo adfirmant divinam potestatem. Periculum est enim, cum utrunq; legis, non utrunq; sed alterum credidisse. Ex quo quoniam utrunq; in Christo legitur, utrunq; creditur: ut fides ita demum vera sit, si & perfecta fuerit. Nam si ex duobus, altero in fide cessante, unum, & quidem id quod est minus, ad credendum fuerit assumptum, perturbatâ regulâ veritatis temeritas ista non salutem contulerit, sed in vicem salutis dejectura fidei periculum mortis grande contulaverit.

¹ Sic inde, qua Deus, ante descendit] Dei Verbi ad homines coelitus adventum non meram manifestationem, sed cum nostro verum & localem descensum existimabant ve-

teres. Ὁ δὲ κατὰ βῆσιν ἐγένετο ὡς υἱὸς ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἰσχύοντα, ἀλλὰ θεὸς (κατὰ τὴν ἐξουσίαν ὡς θεὸς) ἀναστὰς. Theophylact. Comment. in Jo. 6. v. 38.

C A P. XII.

CUR ergo dubitemus dicere, quod Scriptura non dubitat exprimere? Cur hæsitabit fidei veritas, in quo Scripturæ nunquam hæsitavit auctoritas? Ecce enim Osee propheta ait ex persona patris: ¹ *Jam non salvabo eos in arcu, neq; in equis, neq; in equitibus, sed salvabo eos in Domino Deo ipsorum.* Si Deus salvare se dicit in Deo, non autem salvat nisi in Christo Deus: cur ergo homo dubitet Christum Deum dicere, quem Deum a patre animadvertit positum per Scripturas esse? immo non salvat nisi in ² *Deo* Pater Deus, salvari non poterit à Deo patre quisquam, nisi confessus fuerit Christum Deum, ³ *in quo & per quem* se repromittit Pater salutem datum: ut merito quisquis illum ⁴ agnoscit esse Deum, salutem inveniat in *Deo Christo*;

Osee 1. 7. *Inf*

¹ *Jam non salvabo, &c.]* hunc textum noster citat fere um vulg. nisi quod invertit ordinem verborum, & ponit verba, *salvabo eos in Domino*, &c. post *salvabo eos in arcu*, &c. & omisit (consultò puto) verba interjecta, & gladio in bello.

² *Deo] Eo legit MS. Wower.* sed vitiose, ni fallor.

³ *In quo] Edit. habent, in quo se.* Sed *se* expunxi, ut nihil habens quod agat, nisi

inuitatum sibi omnino loquendi genus hic admittat Novat.

⁴ *Agnoscit esse Deum—recognoscit esse Deum]* Verbum esse bis ex Gagnæo repositum Pam. Sed uterq; Codex Froben. ex MS. Britannico edit. *agnoscit & Deum, —recognoscit & Deum,* qualem Scriptionem sibi familiarem reddit Novatianus, vid. infra p. 89. Not. 2.

¹ quisquis non recognoscit esse Deum, salutem perdiderit, ² quam alibi nisi in Christo Deo invenire non poterit.

Esaï. 7. 14.

Quomodo enim Esaïas; ecce virgo concipiet & pariet filium & ³ vocabitis nomen

¹ Quisquis non recognoscit esse Deum, salutem perdiderit] Mitiorē sententiā fert Just. M. & Jesum esse Christum confessos salvatos iri non negat, etsi hominem tantum esse agnoscerent. Καὶ γὰρ εἰσὶ τινες, ὧ φίλοι, ἔλεγον, ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου (sic recte legitur, ut totum argumentum in quo est liquido monstrat, etsi lectio ὑμεῖς ex eodem redeat:) γένος, ὁμολογῶντες αὐτὸν Χριστὸν εἶναι, ἀνθρώπων δὲ ἔξ ἀνθρώπων γενόμενον ἀποφανόμενοι οἷς & συντίθεμαι. εἰ δὲ ἂν πλείοι ταῦτά μοι δοξάζαντες ἔποιεν. Dial. p. 63. illos agnoscit Christianos, & si in errore de Christi divinitate versatos.

² Quam, &c.] Legunt uterq; Frob. quoniam alibi nisi in Christo Deo eam invenire non poterit. Nec male.

³ Vocabitis] Vocabitur vulg. sed male. Neq; enim congruit Heb. aut 70, ut erant tempore Hieronymi, aut vetustissimis Latinis. Hieronymus in locum notat 70 & tres interpretes (scil. Aquilam, Theodot. Symmac.) habere καλέσεις, vocabis: quod in Heb. est vel vocabis, vel vocabit. Sed testatur idem de optimo genere

interpretandi, 70 translulisse καλέσεις, vocabitis, ut habet noster; Heb. legisse vocabitis (scil. Virgo) & Matthæum scripsisse, καλέσσαι, vocabunt. Justin. M. legit, tum καλέσεται (f. leg. καλέσετε) tum καλέσσαι cum Evangelista. Neminem invenio aut Græcorum aut Latinorum convenire cum vulg. ante Augustinum, qui habet vocabitur, de Temp. Serm. 6. Tom. 10. & non dubito quin ante Hieronymum translulerit cum nostro vocabitis, quod habet Iren. vetus interpret. Tertul. & Cyprianus non fecerunt. Pacianus etiam apud Bib. Pat. editt. Bibliorum καλέσεις raro aut nunquam citatur à veteribus Græcis. Semel ita legit Eusebius Dem. Evang. lib. 7. sed lib. 3. habet cum Matthæo, καλέσσαι & hanc esse genuinam Lectionem 70 vult Epiphanius. Certe ita fere semper citatur a veteribus; sic citatur Constit. Apost. Ignat. Maj. Epist. ad Antioch. Just. M. supra notatum est. Orig. Athanas. Cyr. Hierosolym. Chrysostom. Amphiloc. Hesych. Presbyt. apud Bib. Pat. Sed Eusebius Comment. in locum contendit

en ejus Emmanuel : quod interpretatum Cap. 12.
 t, nobiscum Deus. Sic Christus ipse dicit ; ~~~~~
 ecce ego vobiscum sum usq; ad consum- Mat. 28.
 mationem seculi. Est ergo nobiscum Deus, 20.
 mo multo magis etiam in nobis est.
 nobiscum est Christus, est ergo cujus no-
 en est, nobiscum Deus, quia & nobiscum
 t. Aut nunquid non est nobiscum ? quo-
 modo ergo dicit se nobiscum esse ? est
 ego nobiscum. Sed quoniam nobiscum
 t ; Emmanuel, id est, nobiscum Deus,
 ctus est. 2 Deus ergo, quia nobiscum
 t, nobiscum Deus dictus est.

Idem prophetae : 3 convalescite manus Es. 35. 3,
 dissolutæ & genua debilia ; consolamini pu-
 sillanimes

intendit καλέσεις, vocabis
 rmanam esse Lektionem
 m 70 & trium Interpretum,
 am Ebraei Cod. atq; etiam
 atthæi.

Ecce ego, &c.] In hoc
 tu omittit Novat. verba,
 nibus diebus. quæ legit
 vulg.

Deus ergo] Christus (non
 us) germanam esse vocem
 dubito, quod vidit etiam
 elch.

Convalescite, &c.] Hos
 fus legit vulg. confortate
 manus dissolutas — roborate ;
 ite pusillanimis conforta-
 ni, &c. ecce Deus vester
 tionem adducet retributionis :
 us ipse veniet & salvabit
 s. fere cum Heb. Sed 70
 acte ut noster (uno verbo

excepto) scil. ἰχύσατε χεῖρες
 ἀνεμῖναι καὶ γόνατα παρ-
 κλυμένα· παρακαλέσατε οἱ
 ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ· ἰχύ-
 σατε, μὴ φοβεῖσθε· ἰδὲ ὁ θεὸς
 ἡμῶν κείσιν ἀνταποδίδωσι
 καὶ ἀνταποδώσει· αὐτὸς ἥξει
 καὶ σώσει ἡμᾶς· observandum
 primo vulg. habere manus &
 genua in casu accusativo ; &
 sic etiam legit apostolus Heb.
 12. 12. sed cum nostro &
 70 conveniunt vers. Syr. &
 Arab. & omnes Græci & La-
 tini. Secunda Quæstio est de
 vocibus ἀνταποδίδωσι. καὶ·
 quas non agnoscit noster nec
 vulg. nec, ut videtur Heb. nec
 Syr. nec Codex Alex. τῶν 70.
 nec Tertul. nec Cyp. Agnoscit
 vero vers. Arab. Just. M.
 Iren. Dionys. Alex. & Euseb.

sillanimes sensu, convalescite, nolite timere, ecce Deus noster iudicium retribuet, ipse veniet & salvabit nos: tunc aper-
 Ef. 35. 5, entur ¹ oculi cæcorum, & aures surdorum
 6. *audient: tunc saliet claudus sicut cervus, & diserta erit lingua mutorum. Si in adventu Dei dicit propheta hæc futura signa quæ facta sunt; aut Dei filium agnoscant Christum, in cuius adventu & a quo hæc sanitatum signa facta sunt: aut divinitatis Christi veritate superati, in ² alteram hæresim ruentes, Christum dum filium Dei & Deum confiteri nolunt, patrem illum esse ³ confiteantur. Vocibus enim prophetarum inclusi jam Christum Deum negare non possunt. Quid ergo respondent, cum in adventu Dei hæc signa futura dicuntur, quæ in adventu Christi gesta sunt; Christum qualiter accipiunt Deum? Deum enim jam negare non possunt. ⁴ Quâ patrem? aut quâ filium? si quâ filium; cum*

non semel. Tertia est de verbis *noster* & *nos*, quæ vulg. legit *vester* & *vos* cum Heb. 70 transtulisse ἡμῶν, i. e. nos testatur Hieronymus. ἡμῶν & ἡμᾶς cum nostro & 70 legit *vers. Arab.* & veteres omnes tam Græci quam Latini. Quarta est de voce *Deus* ante *ipse veniet*, quam habet vulg. sed cum nostro & 70 omittunt omnes Græci & Latini.

¹ Oculi cæcorum, &c.] vide sup. c. 9.

² Alteram hæresim] scilicet Sabellianam, quam mox nomine appellat.

³ Confiteantur] Hanc vocem recte reposuit Welch pro edit. *confitebuntur*.

⁴ Quâ patrem, &c.] Gagu R. L. de la Barre, & Fruterq. legunt, *quasi* patrem, &c. ter. sed non consonum est stylo Novat. leg. etiam: *quasi Patrem aut quasi Filium Deum negant?*

ei filium *Deum* negant? Si quâ *patrem*; Cap. 12.
 r eos non sequuntur, qui ejusmodi blas-
 emias tenere videntur? nisi quoniam
 bis in hoc adversus illos de ¹ veritate
 rtamine hoc interim sufficit, ut quocunq;
 nere convicti Christum confiteantur ² &
Deum, quem etiam *Deum* negare volue-
 nt.

Per Abacuc prophetam ait: ³ *Deus ab* Abac. 3.3.

Veritate] Veritatis habet
 ch. secutus male Gagnaum
 R. L. de la Barre.

Et *Deum*] Et ante *Deum*
 ment omn. editt. Welch-
 us mutavit in *esse*; ego
 em & retinendam duxi
 pter familiarem usum illius
 d Novatianum eadem qua
 est constructione & po-
 ne. Hoc enim modo
 2, dicit; qui per Scriptu-
 ET *Deus* dicitur. Item
 2. quid dubitant Chri-
 ET *Deum* dicere? ite-
 q; p. 100. secund. omn.
 & MSS. & merito ET
 s est. Et sic alibi non

Deus ab Africo veniet] *Austro* vulg. Theman Heb.
 θαυμάιν quod significat
 r live *Africus*. Scien-
 (inquit Hieronymus) quod
 is australis regio Hebræis
 man dicitur. de locis He-
 is. Eusebius interpreta-
 Theman, συνήλεα, con-
 natio; sed accipi etiam
 pro νότος, *Auster*. Dem.
 ng. lib. 6. c. 15. νότος in-

terpretatur Athanasius & Cy-
 rillus Hierosolym. Vocem
 Theman, θαυμάιν, in textu
 posuerunt 70 ut testatur Eu-
 sebius & Hieronymus: & sic
 hodie legitur: sic etiam ci-
 tatur a Cyrillo & Græcis.
 Notat etiam in locum Hiero-
 nymus quod Aquila & Sym-
 machus & quinta Editio ip-
 sum hebraicum posuerunt
 Theman. solus Theodotion
 quid significaret Theman in-
 terpretatus est dicens, *Deus*
ab austro veniet; & cætera
 ut vulg. Eusebius etiam di-
 cit Theodotionis interpretatio-
 nem esse, ὁ θεὸς ἀπὸ νότου
 ἔρχεται. Dem. Evang. lib. 6.
 Hæc interpretatio dimanavit
 in Codices Latinos. Sic legit
 Hieronymus. Interpres Irenæi
 vetus habet *ab Africo* ut
 noster. Augustinus legit, a
 70, *Deus de Theman veniet*;
 addens: Theman alii inter-
 pretati sunt *ab Austro* vel
ab Africo. De Civit. Dei lib.
 18. c. 32. Ipse vero reddit
ab Africo, Tom. 9. de pastor.
 c. 16.

Africo

*Africo veniet, ' & sanctus de monte opaco
& condenso. Quem volunt isti ab Africo
venire? Si venisse aiunt Omnipotentem
Deum patrem, ergo de Loco Deus Pater
venit, ' ex quo etiam loco cluditur, & intra
sedis*

¹ *Et sanctus de monte opaco
& condenso] Et sanctus de
monte pharan vulg. καὶ ὁ ἄγιος
ἐξ ὅπου φάρεν κατασκίε δα-
σείος. Septuag. ubi nullus du-
bito φάρεν esse vocem super-
fluam, nec habuisse illam ger-
mana exemplaria 70; qui
translulerunt Hebræum pha-
ran κατασκίε δασείος: Ideoq;
vulg. consentiens Heb. legit
pharan nec plura addit. Ex
quo constat aliquem, vocem
interpretatam pharan ex mar-
ginali, ut videtur, annotatione
in textum cum interpreta-
tione una infarsisse. Alii
libri τῶν 70 omittunt φάρεν
nec extabat tempore Hierony-
mi, qui legit 70 versionem;
Deus à Theman veniet, &
sanctus de monte umbroso &
condenso: omisso pharan. no-
tat etiam 70 tantum inter-
pretes posuisse ἐξ ὅπου κα-
τασκίε δασείος: cum reliqui
interpretes retinuisent (scil.
Aq. Theod. Symmac. &c.) He-
braicum pharan. Irenæi ve-
tus Interpres semel legit,
sanctus de monte Effrem, o-
misso umbroso & condenso,
lib. 3. c. 20. Sed etiam ha-
bet, de monte umbroso & con-
denso, & tunc omittit Effrem
sive Pharan; quod planum*

*facit umbroso & condenso esse
interpretationem vocis pha-
ran. Habet quidem Cyril.
Hierosolym. φάρεν κατασκίε
δασείος, sed deest φάρεν in
Cod. MSS. illius Roe & Co-
samb. nec agnoscit vocem Eff-
rem. Chrys. August. Gregorius
apud Bib. Pat.*

² *Ex quo etiam loco cludi-
tur, &c.] Hinc plane con-
cludit Novatianus Verbum Dei
filium localiter in mundum
venisse, & conclusum esse in
loco; quod & veteres omnes
plane sentiebant. Absurdum
autem omnium absurdi-
ssimam judicabant posse dici
de Deo patre, quod Sabelliani
docuerunt, illum de cælo de-
scendisse, alicubi venisse, ac
sub ulla specie hominibus
visum esse. Omnes igitur
adventus & apparitiones Dei
in Scriptura adscriptas a patre
religiose removebant, quem
immensum & incomprehen-
sibilem omnino putabant
& filio collocarunt, quem
comprehensibilem, & qui capere
potuit missus, crediderunt.
Et ut mitti & apparere in
loco congruum prorsus filiis
æstimabant, ita non solum
incongruum sed omni ratione
alienum & plane nefandum*

is alicujus angustias continetur, & jam Cap. 12.

istos, ut diximus, ¹ Sabelliana hæresis

irilega corporatur. Siquidem Christus

in filius, sed pater creditur, & novo

ore, dum ab istis districte homo nudus

feritur; per eos rursus Christus Pater

Deus Omnipotens comprobatur. ² At si

in

de patre dici censuerunt.

ὅν ποιῶν τῶν ὅλων καὶ
καταλιπόντα τὰ ὑπὲρ
ὅν ἅπαντα, ἐν ὀλίγῳ γῆς
πράττει πᾶς ὁσίων
μικρὸν νῦν ἔχων τολμή-
ειπῶν. Just. M. Dial. p.

Atq; hinc Deo verbo
elo patris & illius mi-
lo descensum & appari-
em attribuit. Sed de hoc
ius erit inquirendum in-
ad caput 17.

Sabelliana hæresis—

atur] Quæ hæresis de-
t veram & propriam
πῶσα)ov) subsistentem filii
nitatem, dum ut in praxe-
t illam Tertullianus, ipse
Dominus Omnipotens, Je-
Christus prædicatur. Adv.

c. c. 2. Unde sequeba-

Deum ipsum Omnipoten-

i. e. patrem, descendisse,

m esse; & quod post

us (ut arguit Tertul.) pa-

natus & pater passus: &

idem erat & pater & fi-

sub diverso tantum no-

e. Ex hoc loco etiam

ante Pamelio) patet hunc

ri non esse librum Tertul-

; utpote qui sub Antonino

Caracalla extremum diem
clauferit: sed Novatiani po-
tius, cujus temporibus sub
Decio Imperatore Sabellius
hæresim suam cœpisse tradi-
tur vel Eusebio teste Hist. Ec-
cles. lib. 7. c. 5. qui tempo-
ribus Dionysii Alexandrini sa-
bellianos in lucem prodisse
Ptolemaidi Pentapolis atq; adeo
in Africa testatur: contra
quem idem Dionysius librum
scripserit. Sed vid. quæ no-
tavi de ætate Sabellii præfa-
tione.

² At si in Bethleem, cujus
metatura regio ad meridianam
respicit plagam cœli, &c.] Ex
loco Abacuc prædicto confir-
mat Irenæus Christum esse
Deum & hominem, sic dicens:
& quoniam ex ea parte quæ
est secundum Africum hære-
ditatis Judæ, veniet filius Dei
qui Deus est; & qui erat ex
Bethleem, ubi natus est Do-
minus, in omnem terram e-
mittet laudationem ejus, sicut
ait Abacuc propheta: *Deus*
ab Africo veniet, &c.—mani-
feste significans, quoniam
Deus, & quoniam in Beth-
leem adventus ejus, & ex
monte

Luk. 2. 7. in Bethleem, cujus metaturæ regio ad meridiam respicit plagam coeli, Christus natus dicitur, qui per Scripturas & *Deus* dicitur merito Deus hic ab Africo venire describitur, quia a Bethleem venturus esse prævidetur. Eligant ergo ex duobus quid velint, hunc qui ab Africo venit, filium esse an patrem: Deus enim dicitur ab Africo venturus. Si filium; quid dubitant Christum & Deum dicere? Deum enim Scriptura dicit esse venturum. Si patrem; quid dubitant cum *Sabellii* temeritate miscere qui Christum *Patrem* dicit? nisi quoniam si vel illum *Patrem*, si vel *filium* dixerimus ab hæresi sua, inviti licet, desciscant necesse est, qui Christum hominem tantummodo solent dicere: dum illum rebus ipsius

monte Effrem qui est secundum Africum hæreditatis, & quoniam *homo*—ὁ θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ ἐγένετο (ubi manifestum voculam ὁ θεὸς non absolute sed relative sumptam esse, & respicere antecedentem *filium Dei*) lib. 3. c. 23. θεμᾶν, τῷ τέειν, ἐκ τῆς νότου. ἐκ νότου γὰρ τῆς Ἰερουσαλὴμ ἐκ Βηθλεὲμ νῦν ἐν Σιών ἐπιστάλῃ. Cyril. Hierosolym. & Hieronymus similiter; *Deus ab austro venit*. De Salvatore dicitur, quoniam *Deus* natus est in *Austro*. A situ enim Hierusalem, Bethleem in austro posita est. Tom. 8. in Psal. 106. Notat idem Comment. in locum; audiivi

ego Hebræum istum locum ita differere: quod Bethleem sita sit ad austrum in quo natus est Dominus & salvatus & ipsum esse de quo natus dicitur: Dominus ab austro venit, hoc est, nascetur Bethleem, & inde confutetur. Et quia ipse qui natus est Bethleem, legem quoniam dedit in monte Sina; ipse sanctus qui venit de monte Pharan. Pharan quippe cinus est locus montis Sinai. Notavit Pamelius ex Hieronymo (Tom. 3. lib. de locis sanctis c. 16.) quod Bethleem est millibus in austrum ab Hierusalem. A

AN Enclitica
loci ab Hieronymo
Hieronymi

Si Deum incipiunt promere, five dum Cap. 13.
m patrem five dum illum *filium* volue-
nuncupare.

C A P. XIII.

AC sic & Joannes nativitatem Christi
describens, *verbum*, inquit, *caro* Jo. 1. 14.
factum est & habitavit in nobis, & vidi-
claritatem ejus, claritatem tanquam
geniti a patre, & plenus gratia & veri-
Nam & vocatur nomen ejus *verbum*
i, nec immerito ³ *eructavit*, inquit, *cor* Ps. 44. 1.
meum

Ac sic] Ac si legit Pamel.
Paris 1635.

Plenus] Edidit Welch.
m ex Gagn. atq; ita ha-
vulg. etsi Millius in lo-
aliter dicat. Sic etiam
Iren. vetus Interpres
onans Græcis Exemplar.
tribus. Hic tamen cum
Novat. habent *plenus*,
cor ita scripsisse aucto-
& præcedentem vocem
um, ad quam respicit,
mōs pro nomine pro-
usurpasse. Quod &
m facit infra c. 21. ubi
Verbum caro *factus*;
alto, ut opinor, hoc mo-
ren. Interpres legit. *pri-*
mitus verbum lib. 5. c.
& ipse Novatianus infra
habet *verbum*—*primo-*
us.

³ *Eructavit cor meum ver-*
bum bonum] Sermonem op-
timum legit Tertullianus (&
vers. Arab.) interpretatus de
Christo: qua interpretatione
illi consentiunt veteres Græci
& Latini. De Christo intel-
ligit textum Just. M. Theoph.
Antioch. qui ad locum plane
respiciens dicit; ἔχων ὁ θεὸς
τὸν ἑαυτῆ λόγον ἐνδιάθετον
ἐν τοῖς ἰδίοις σπλάγχκοις
ἐγέννησεν αὐτὸν μετὰ τῆς
ἑαυτῆ σοφίας (i. e. cum spi-
ritu sancto) ἐξερευζάμενος
(quod verbum 70 usurpant
in loco) περὶ τῶν ὅλων Ad
Autolyc. p. 81, 82. alibi dicit
λόγον ἐνδιάθετον ἐν καρδίᾳ
θεῶ· juxta Psal. ibid. p. 129.
De Christo etiam intelligit
locutum Orig. Cyp. Hieronym.
August. Deniq; pulchre ex-
plicat

meum verbum bonum : quod verbum Regi nomine consequenter appellat inferend

Pfal. 44. 1. ¹ *dico ego opera mea Regi, per ipsum enim*

Jo. 1. 3. *omnia facta sunt opera, & sine ipso*

Coloff. 1. 16. *Etum est nihil. Sive enim, inquit Ap-*

stolus, Throni, sive Dominationes, sive Vir-
tutes, sive Potestates, visibilia & invis-
ibilia, omnia per ipsum constant. Verbum

Jo. 1. 11. *autem hoc illud est, quod in ² sua venit*

Ibid. v. 10. *& sui eum non receperunt. Mundus enim*
per ipsum factus est, & mundus eum

Jo. 1. 1. *cognovit. ³ Verbum autem hoc erat*
principium

plicat Eusebius ; τὸ δ' ἐξερεύ-
ξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀ-
γαθόν, εἴπερ ἐκ προσώπου τοῦ
πατρὸς καὶ θεοῦ τῶν ὅλων λέ-
γοισι, τὸν μονογενῆ τὸν θεὸν λό-
γον ὑποφαίνειν ἄν, ὡς ἂν ᾔδον
ἐκ τοῦ πατρὸς ὑφ' ὧν ταῦτα· ἀλλ'
ὡς κατὰ προβολὴν ἢ κατὰ δι-
αίρεσιν, ἢ τομῇ, ἢ μείωσιν,
ἢ κατὰ τι τῶν ἐν σώμασιν
ὑπονοημένων· ἀσεβῆ γὰρ ταῦ-
τα καὶ πάνπαν ἀπωκισμένα
πρὸς ἀπρὴν γενεσεργίας. Dem.
Evang. lib. 4. c. 15.

¹ Dico ego, &c.] Hunc 44
Psalmum ad Christum respi-
cere agnoscit Paraphrastes
Chaldaeus, cum omnibus Pa-
tribus Christianis.

² In sua venit] Aliqui
Codd. Lat. in sua cum nostro,
alii cum vulg. in propria : &
alteri, in sua propria.

³ Verbum erat—— apud
Deum, & Deus erat Verbum.]
Cum Emphasis prioris & po-

terioris vocis, Deum & Deum
latino Sermone non exprimi-
tur, nec facile exprimi pos-
test, observet lector quomodo
duo Graecorum patrum
doctissimi Origenes & Eusebius
de illis differuerunt. Ὁ λό-
γος πρὸς τὸν θεόν, ἢ
καὶ θεὸς ὡς ὁ λόγος· πα-
ρὰ τὸν θεόν (inquit Criticus) παρὰ
μένως καὶ ἕχ, ὡς ἐλλομεν
ἀκρίβειαν καὶ ἐπιστάμεν
Ἰωάννης, ὅτε μὴ τοῖς ἀπὸ
ἐχρήσατο, ὅτε ταῦτα ἀπε-
πησεν· ὅτι μὲν τὸ λόγος πρὸς
θεὸν τὸ, ὁ. ἐπὶ δὲ τῆς
προσηγορίας, ὅτε μὲν πρὸς
ὅτε δὲ διὰ τῶν πρὸς
γὰρ τὸ ἀρεθὲν ὅτε ὁ θεὸς
νομασία ἐπὶ τοῦ ἀγενήτου
σεται τῶν ὅλων ἀλλ' ὡς
δὲ αὐτὸ ὅτε ὁ λόγος θεὸς
μαζέται· ὡς δὲ διαφέρει
τάκτες τὰς τόπους ὁ θεὸς
θεός, ὅπως δὴ πᾶσι δια-
λόγος καὶ λόγος. ὅν τὸν

incipio apud Deum, & Deus erat Ver. Cap. 13.

n. Quis igitur dubitet, cum in extre-
parte dicitur, *verbum caro factum est,*
habitavit in nobis, Christum cujus est
divinitas, & quia *caro factus est,* esse ho-
minem, & quia *verbum Dei Deum* incun-

ὁ ὅτι πᾶσι θεὸς ὁ θεός,
ἔχ' ἀπλῶς θεός, ἔπος ἢ
τῷ ἐν ἐκάστῳ τῶν λό-
γων λόγος, ὁ λόγος. τῷ ἐν
τῷ λόγῳ ἐκ αὐτῶν κρείων ὁ-
νὸς τῷ πρῶτῳ ὀνομασ-
τός κ' λεχθέντος, ὁ λόγος.
λεχθέντος γὰρ αὐτοῖς ὅτε
μὲν ἀλόθεος ὁ θεός ἐστι·
ἐκ' ὁ Σωτὴρ φησιν, ἐν
πρὸς τὸν πατέρα εὐχῇ,
ἐκ' ὁ μόνος σε τὸν μόνον
θεόν· πᾶν δὲ τὸ πα-
τρὸς αὐτοῦ θεοῦ μετοχῇ τῆς
θεότητος θεοποιούμενον,
ὁ θεός, ἀλλὰ θεός κρείων
αὐτῶν λέγεται. — ὁ γὰρ ἐν
τῷ λόγῳ τῶν λογικῶν τῷ
τὸν λόγον ἔχει πρὸς τὸν
ἀρχὴν λόγον πρὸς τὸν θεόν
τὸν λόγον θεόν, ὃν ὁ θεός λό-
γος πρὸς τὸν θεόν· ὡς γὰρ αὐ-
τός κ' ἀληθινὸς θεός ὁ πα-
τὴρ εἰκόνα (λόγον) —
ὁ αὐτὸς λόγος πρὸς τὸν
ἀπλῶς λόγον· ἀμφοτέρω γὰρ
τῶν ἔχει χάσαν· ὁ μὲν πα-
τὴρ θεότητος, ὁ δὲ υἱός, λόγος.
— ὡς γὰρ ὁ θεός κ' θεός,
καὶ θεοὶ διχῶς (scil. θεοὶ με-
τοχῶν θεῶν· i. e. Angeli,
ἢ λεγόμενοι μὲν, ἔδαμῶς
ὁνομασθέντες θεοί· i. e. Dii Ethni-
smi, p. 48.) ὅν τῷ κρείτ-
τονος τάγματος (scil. θεῶν
ἐκ' ὁνομάτων θεῶν) ὑπερέχει ὁ

θεός λόγος ὑπερέχόμενος ὑπὸ
τῷ τῶν ὁλῶν θεῶν orig. Com-
ment. in Jo. p. 46, 47, 49.
Et Marcello Sabelliano more
defendenti Christum esse τὸν
θεόν absolute Deum imputat
Eusebius, hunc Evangelistæ
locum secundum illius doctri-
nam incongruum omnino
fore & absurdum. Κατ' αὐ-
τὸν (inquit) τὸ ἐν ἀρχῇ ὡς
ὁ λόγος, ἴσον εἶναι τῷ, ἐν ἀρχῇ
ὡς ὁ θεός, κ' τὸ, κ' ὁ λόγος
ὡς πρὸς τὸν θεόν, ἴσον εἶναι
τῷ κ' ὁ θεός ὡς πρὸς τὸν θεόν·
ὁμοίως δὲ κ' τὸ τρίτον ταύ-
τῳ εἶναι τῷ κ' θεός ὡς ὁ
θεός· ἃ δὲ πρὸς τῷ ἀτυναρ-
τήτῳ κ' παραλογώτατα εἰναι
αὐτῶν Eccles. Theol. lib. 2. c. 14.
Iterumq; ibidem; θεός γὰρ
ὡς ὁ λόγος. θεόν δὲ αὐτὸν
ἀκύν, φησι, μὴ ἀναρχον κ'
ἀγέννητον ὁμοίως τῷ αὐτῷ
πατρί κ' αὐτὸν εἶναι ὑπὸ ἀ-
βυθῶν· μάνθανε δὲ, ὅτι ἐν ἀρχῇ
ὡς ἔπος ὁ θεός λόγος, πῶς
δ' αὐτῷ τὸ ἀρχὴν ὑφίστα-
ται, διασαφεῖ ἐξῆς, ἐκ' εἰπόν,
κ' ὁ λόγος ὡς ὁ θεός, μετὰ
τῆς τῷ ἀρχῇ προσθήκης, ἵνα
μὴ αὐτὸν εἶναι τὸν ὅτι πάν-
των (θεόν) δεῖσθαι.

Quia — quia] utrunq;
vult legi qua Latinus. Sed
puto non recte.

ctanter

stanter edicere esse : præsertim cum animadvertat Scripturam Evangelicam utranque istam substantiam in unam Nativitatis Christi foederasse concordiam ? Hic est enim quod

Pf. 18. 5, 6. *sicut sponsus¹ egreditur de thalamo suo exultavit ut gigas ad currendam viam a summo Cælo egressio ejus, & usq; ad summum regressio ejus.* Quoniam usq; ad

Jo. 3. 13. *summum, nec quisquam in cælum ascendit nisi qui de Cælo descendit, filius hominis qui est in Cælis.* ² Repetens hoc ipsum

Jo. 17. 5. *dicit : ³ Pater clarifica me eo honore quo fui apud te antequam mundus esset.* ⁴ Ac si de cælo descendit verbum hoc tanquam sponsus ad carnem, ut per ⁵ *carnis assumptionem filius hominis* illuc posset ascendere unde *Dei filius* verbum descenderat : merito, dum ⁶ *per connexionem mutuam*

¹ Egreditur] Procedens vulg. ἐκπορεύομενος 70 & sic Heb. & Æthiop.

² Repetens hoc ipsum dicit] Suspiciatur Welch. legendum & repetens hoc ipse dicit. Dubito an recte.

³ Pater clarifica me, &c.] Clarifica me, tu pater, apud te ipsum claritate quam habui, &c. ad Gr. Codd. exactius, vulg. & hanc lectionem agnoscit Novat. in sequentibus.

⁴ Ac si de cælo descendit verbum, &c.] λόγος ἀπ' ἐξουίας κατήλθεν καὶ ἐκ αὐτοῦ ὁ πατὴρ. Hippol. adv. Noet. p. 17. θεὸς λόγος ἀπ' ἐξουίας

κατήλθεν, εἰς τὴν ἀρίαν πον Μαρίαν, &c. ibid. p. 18.

⁵ Per carnis assumptionem] Humanam Christi Naturam per solam carnem secundum per exprimit Novatianus. Hanc carnem vocat hominem & filium hominis. Quod alii patrum veterum faciunt. Per corpus solum denotatur humana Christi Natura, apud Herm. Past. Similitud. Sect. 6.

⁶ Per connexionem mutuam & caro verbum Dei generavit. &c.] Per quam (scilicet, Sapientiam, qua Irenæus cum Theophrasto Antioch. denotat)

quo Verbum Dei gerit, & filius Dei fragi- Cap. 13.
atem carnis adsumit, cum sponsa ¹ carne
ascendens illuc, unde sine carne descen-
rat, recipit jam claritatem illam, quam
ante mundi institutionem habuisse
enditur, *Deus* manifestissime comproba-
Et nihilominus dum mundus ipse post
m institutus refertur, per ipsum creatus
e reperitur; ² quo ipso Divinitatis in
o, per quem factus est mundus, & cla-
s & auctoritas ⁴ comprobetur.

Quod si, cum nullius sit nisi *Dei* cordis ³ R. 8. 39.
se secreta, *Christus* secreta conspicit cor- Mat. 9. 4.
Quod si, cum nullius sit nisi *Dei*, Ec. 43. 25.

peccata

sanctum) plasma ejus
ormatum & concorpora-
filio perficitur: ut pro-
ejus, primogenitus Ver-
descendat in facturam,
est, in plasma, & ca-
ab eo; & factura ite-
capiat verbum & ascen-
dum supergrediens An-
&c. *Iren. lib. 5. c. 36.*
Vid. paginæ præcedentis

καθηγείται τῶν δι' αὐτὴν γε-
γεννημένων, ὡς ἐν ἀπάντων
ὑπάρχων Σωτὴρ καὶ Κύριος καὶ
δημιουργὸς (πάντα γὰρ δι'
αὐτὴν ἐγένετο—) τὴν καὶ αὐτὰ
καὶ θεὸς καὶ δεσπότης καὶ Σω-
τὴρ καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύοιστο
αὐτὸν διὸ καὶ σέβειν καὶ προσκυ-
νεῖν καὶ τιμᾶν αὐτὸν οἷα θεὸν ἡ
ἐκκλησία αὐτὴν δεδιδάκται·
ibid. lib. 2. c. 7.

³ Quem] Junius vult quam.
male.

⁴ Comprobetur] Conjicit
Welch. legendum comproba-
tur. nescio an recte.

⁵ Quod si cum nullius sit
nisi Dei, peccata dimittere,
etc.] Hoc argumento Christi
Divinitatem infert Irenæus:
peccata igitur remittens ho-
minem quidem curavit, se-
metipsum autem manifeste
ostendit, quis esset. Si
enim nemo potest remitte-
re

H

Marc. 2.5. peccata dimittere, idem Christus peccata
dimittit: Quod si, cum nullius sit hominis
de coelo venire, de coelo veniendo descen-
dit: Quod si, cum nullius hominis
Jo. 10.30. vox esse possit, 'ego & Pater unum

re peccata nisi solus Deus; remittebat autem hæc Dominus & curabat homines; manifestum est, quoniam ipse erat Verbum Dei filius hominis factus, a patre potestatem remissionis peccatorum accipiens, quoniam homo & quoniam Deus. lib. 5. c. 17. Observanda est obiter Elegantia Auctoris nostri Lectorem consulto Suspendentis octo Orationis membris porrectis, quasi totidem argumentis præmissis unam conclusionem inferentibus, ut res abunde magis probaretur.

[Ego & pater unum sumus.] Diligentissime curaverunt veteres Ecclesiæ Doctores ne hæc Salvatoris verba ansam præberent confirmandi Sabelliana dogmata, Patrem & filium unum & eundem esse Deum. Nullus ergo apud illos reperitur, qui hinc Christum esse unum Deum proponeret; aut unum cum Patre ὑποστάσει, φύσει: aut unam cum illo numero substantiam esse statueret. Divinitatem Christi ex hoc loco collegerunt, facile puto, omnes, propter intimam & peculiarem Unitatem quam præ omnibus aliis Dei filiis ipse solus cum Patre habuit: sed

Hypostases five substantias Patris & filii Naturam religiose distinguebant; & Unitatem illorum esse Voluntatis & Concordia, Dilectionis, communionis Gloria & Honoris (participes facti) omnium quæ habuit Pater quæ communicari potuerunt unanimes docuerunt. Sed illos unum Deum, ἕνα τὸν τὸν θεὸν ἐν ἡ τὴν ἑαυτοῦ ὑποστάσει ἢ ὑποκειμένῳ unum substantia & substantia aut supposito, quibus modis personam denotant tanquam Sabellianam Unitatem a Gnosticis denegabant. Explicans commodè dicit Origenes δὲ τις ἐκ τῶν πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς ἀναιρέσεως τῆς ὑποστάσεως πατέρα καὶ υἱὸν ἑπαινεῖ τὸ, ὅτι τῶν πρὸς αὐτὸν ἢ καὶ ἢ ψυχὴ μία, ἵνα θεωρηθῇ ἐξ ἑνὸς καὶ οὗ τοῦ πατρὸς ὄντα δύο τῇ ὑποστάσει καὶ ἑνὶ τῇ φύσει καὶ ἑνὶ τῇ βελήματι. Adv. Cell. p. 386. Eusebius etiam Marcellum observat & verba Evangelistæ confirmare Unitatem Hypostases

; hanc vocem de conscientia Divini-Cap. 13°

Christus solus edicit: Quod si postre-

omnibus Divinitatis Christi probatio-

s & rebus instructus Apostolus Tho-

respondens Christo, *Dominus meus* Jo. 20. 28.

us meus, dicit: Quod si & Apostolus

us; *Quorum*, inquit, *patres*, ex Rom. 9. 5^a

us *Christus secundum carnem*, qui est
super

stantiæ in Patre & fi-
quod Sabellianum erat.

Μάρκελλον τῷ λόγῳ

τῷ θεῷ καὶ τῇ ὑπόστασι

ἡσυχάζοντι. καθὼς δὲ ἐ-

ρησεν ἡ ἀλήθεια, ὁ Σω-

τὸς εἶπεν· τίλω δύξαν

καὶ μοι, δέδωκα αὐ-

τὴν ὥσιν ἐν καθὼς καὶ

ἔσμεν.—ἔτις ἔν ἐν

πατρὶ καὶ ὁ υἱὸς κατὰ

ἰσωνίαν τῆς δόξης, ἧς

ἡμεῖς μαθηταὶ μετὰ δι-

τῆς αὐτῆς ἐνώσεως καὶ

ἡζίου. *Ecclesi. Theol. lib.*

9.

[*quis*] Hanc vocem re-

re puto; & forte in-

erat studio librarii aut

is non adtendentis ad

verbum scribit.

[*Christus*] *Est Christus*

sed cum Gr. Exempla-

convenit *Novat*.

qui est super omnia Deus;

Vulg. *omnia*, & sic

Iren: vero *Interpres*.

Hunc Apostoli tex-

on sollicito, & germa-

esse persuasum habeo:

versitati sensus in qua

possunt accipi, secun-

ariam interpunctionem

aut constructionem, immoror:

libenter etiam fateor veteres

patres cum nostro ad Christi

divinitatem probandam pro-

tulisse. Sed cum hoc loco

apostolus non dicat Christum

esse absolute Deum, i. e. τὸν

ἐπὶ πάντων θεόν: sed simpli-

citer & sine articulo ἐπὶ πάν-

των θεός, non officii ab illo

putabant primævi Doctores

Patrem esse, juxta Salvatoris

ipsius verba, *Christo majore-*

rem; & *Patrem solum* esse

τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, *absolute*

super omnia Deum; filio a

Patre super omnia constituto,

& omnem a Patre consecuto

potestatem, & hoc modo su-

per omnia facto Deo, *subjecto*

tamen Patri in omnibus.

Immo ne scrupulus erat illis

Doctrinam Christum esse τὸν

ἐπὶ πάντων θεόν tanquam pro-

fanam omnino renunciare.

Esse enim τὸν ἐπὶ πάντων

θεόν *absolute* Deum au *u-*

num Deum, semper apud illos

idem erat ac esse *Patrem*.

Hinc Diabolo dixit *ignatus*;

(cui viri vere docti & critici

nisi præjudicio quodam essent

præoccupati, nunquam, ut ar-

super omnia Deus benedictus in secula, in
 suis literis scribit : Quod si idem se *Apostolus*
 Gal. 1. 1. *lum non ab hominibus, aut per hominem*
sed per Jesum Christum constitutum esse
 depromit : Quod si idem Evangelium non
 Ibid. v. 12. *se ab hominibus didicisse, aut per homi-*
nem, sed per Jesum Christum accepisse con-
 tendit : merito *Deus* est Christus.

Itaq; hoc in loco ex duobus alterum con-
 stare debet. Cum enim manifestum sit
 omnia esse facta per Christum ; aut aliud
 omnia est, quoniam omnia per ipsum,
 merito ² & *Deus* est : aut quia homo est
 post omnia est, & merito per ipsum nihil
 factum est. Sed nihil per ipsum factum esse
 non possumus dicere, cum animadvertamus
 omnia per ipsum facta esse scriptum : non

bitror ego, interpolationem
 inurerent, & pro illo alterum
 spurium plane venditarent :)
 πῶς δὲ πάλιν ἐκ ἐπ' σοι δο-
 κῆ ὁ Χρῆστος εἶναι ἐκ τῆς
 παρθένου, ἀλλ' ὁ ἐπὶ πάντων
 θεός, ὁ ὢν, ὁ παντοκράτωρ ;
 τίς ἐν ὁ Ἰσραὴλ ἀποστείλας, εἰπέ ;
 τίς ὁ τέτυκται κυριεύων ; γνώμη
 δὲ πίνος ἔτος ἐπειθάρχησε ;
 ad Philip. Epist. Sect. 7. &
 Origenes ; ἔγω δὲ πάντα ὡς
 ἐν πλήθει πιστευόντων καὶ δεχο-
 μένων διαφανίαν διὰ τὴν
 προπέτειαν ὑποτίθεσθαι τὸν
 Σωτήρα εἶναι τὸν ἐπὶ πάντων
 θεόν. ἀλλ' ἔτι γε ἡμεῖς Ἰου-
 δαῖοι, οἱ πεποιθότες αὐτῷ λέ-
 γοντι, ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με
 μερίζων με ἐστὶν. adv. Cels. lib.
 8. p. 387. & similiter Ense-

bis ὁ πᾶν : ὡς δὲ ἐκ αὐ-
 τῶν ἐτύγχανε φῶς, ἔτι καὶ
 τὸ ἐπέκεινα τῶν ὀλῶν ὁ
 ὁ θεός ὡς. Eccles. Theol.
 1. c. 20. Μάνθανε δὲ
 ἐν ἀρχῇ ὡς ἔτι καὶ ὁ θεός
 πάντα δ' αὐτῷ τὴν ἀρχὴν
 φέρεται, διασαφὲς ἐξήγη-
 σάτων, καὶ ὁ λόγος ὡς ὁ θεός
 ἰὰ τῆς σὺ ἀρεθὲς προσβόηται
 μὴ αὐτὸν εἶναι τὸν ἐπὶ
 τῶν (θεόν) οὐκ εἰσὶν. Ibid.
 2. c. 14. vid. annotat. ad
 1. Per] Al. si Pamela
 secundum : & sic legitur
 in Textu Gal. 1. 11.

² Et Deus est] Editio
 nia ita legunt : sed expre-
 ssimè Latinus, ut incongruum
 Sed stylo Novariani congruum
 Vid. sup. p. 89. Not. 2.

ergo post omnia est, id est non *homo* tantum est qui post omnia est; sed & *Deus*, quoniam¹ ante omnia est. Ante omnia est enim, quia per ipsum omnia, ne si *homo* tantum, nihil per ipsum: Aut si omnia per ipsum, non *homo* tantum: quoniam si *homo* tantum, non omnia per ipsum, immo nihil per ipsum. Quid ergo respondent? nihil per ipsum, ut *homo* sit tantum? Quomodo ergo omnia per ipsum? Ergo non *homo* tantummodo est, sed & *Deus*; siquidem omnia sunt per ipsum: ut merito intelligere debeamus, nec *hominem* esse Christum tantummodo, qui est post omnia; sed & *Deum* cum per ipsum facta sint omnia.³ Quomodo enim ut *hominem* tantummodo dicas, cum illum etiam in carne conspicias; nisi quoniam utrunq; animadvertitur,⁴ utrunq; merito credatur?

C A P.

¹ Ante omnia est] Impress. habent *Deus* ante omnia est. et vocem *Deus* ut plane intell. & turbantem sensum emendandum censui. Argumentum enim authoris est, Christum esse *Deum*, non quia *Deus* ante omnia est, sed quia ipse i. e. Christus ante omnia est.

² Nec] Non aptior vox est, nisi fallor, vera.

³ Quomodo enim, etc.] In hoc periodo sensus plane mutatus est. Nihil enim est quod respondeat conjunctioni disjunctivæ aut: & conjunctio in constructione qua ponitur, pro adversario est affir-

mante Christum esse tantummodo hominem, contra propositum autoris. Sed omnia sana erunt, si mecum restituas membrum decurtatum; & legas hoc modo: quomodo enim aut *hominem* tantummodo dicas, cum per ipsum facta sint omnia, aut *Deum* tantummodo dicas, cum illum etiam in carne conspicias: nisi quoniam si utrunq; animadvertitur, utrunq; merito credatur? & intermedia verba ab uno tantummodo dicas ad alterum, propter ὁμοιότηλευτον, facile poterant prætermitti.

⁴ Utrunq; merito credatur.] His verbis desinit caput decimum

C A P. XIV.

ET tamen adhuc dubitat hæreticus Christus
 stum dicere esse *Deum*, quem *Deum*
 tot & rebus¹ animadvertit & vocibus ad
 probatum. Si *homo* tantummodo Christus
 quomodo veniens in hunc mundum in *sa*
 venit; cum homo nullum fecerit mundum
 Si *homo* tantummodo Christus; quomodo
 mundus per ipsum factus esse refertur, cum
 non per hominem mundus, sed post mun
 dum homo institutus referatur? Si *homo*
 tantummodo Christus; quomodo non e
 femine tantum David Christus, sed *verbum*
caro factum est & habitavit in nobis
 Nam etsi protoplastus non ex femine, se
 tamen protoplastus non est ex verbi
 carnis conjunctione concretus: non est
 nim² *verbum caro factum & habitavit*
nobis. Si *homo* tantummodo Christus; qu
 modo³ *qui de cælo venit, quæ vidit*
audire

num tertium auctoris in omn.
 edit. sed cum argumentum,
 in quo est, procedat ad verba
 capitis sequentis, viz. Si *ho*
mo tantummodo Christus, etc.
 quæ novum instituunt Sermo
 nem & Argumentum pro Di
 vinitate Christi; his verbis
 rectius incipiemus caput de
 cimum quartum; ex quibus
 etiam verbis duo sequentia
 capita initium capiunt.

¹ *Animadvertit]* *Animad*
verterit legit Gagneus.

² *Verbum caro factum*
& habitavit in nobis] To
 hæc sententia pro nomi
 proprio usurpatur.

³ *Verbum caro factum, etc.*
 Hic ut superius tota perico
 sumitur pro nomine prop
 & est casus nominativus po
 verbum est.

⁴ *Qui de cælo venit, etc.*
 Legendum conjicit Wala
 quomodo de cælo venit,
 qua vidit & audivit. S

audivit testificatur, cum constet hominem Cap. 14.
 e coelo, quia ibi nasci non possit, venire
 non posse? Si homo tantummodo Chri-
 stus; quomodo *visibilia & invisibilia,*
Throni, Virtutes & Dominationes per ip- Coloss. 1.
sum & in ipso creata esse referuntur, 16.
 cum virtutes coelestes per hominem fieri non po-
 uerint, quæ ante hominem ipsum esse de-
 uerint? Si homo tantummodo Christus;
 quomodo adest ubiq; invocatus, cum hæc
 hominis

nil opus est tali emenda-
 one, & bene se habent
 dita.

¹ Audivit] Præteritum au-
 dicit pro editt. præsentis audit
 posui: quam interpretatio-
 nem vulg. habet, & loci sen-
 sus requirit. audit est in
 no Cod. Pamel.

² In ipso] Εἰς αὐτὸν in ip-
 so Gr. transulit vero vul-
 gatus interpretes & hic & Rom.
 1. 36. in ipso; sed non con-
 trarie. in ipso enim (ἐν αὐ-
 τῷ) idem est ac per ipsum.
 sic ἐν αὐτῷ v. 16, 17.
 hanc nihil aliud videtur sig-
 nificare diversum à δι' αὐτῶν,
 e. per ipsum. Methodius
 explicat quod omnia creavit
 pater in filio quasi ἐν τῇ αὐ-
 τῷ χειρ: quod idem est ac
 dixisset per ipsum.

³ Quomodo adest ubiq; etc.]
 si Christum non immensum
 ariter & incomprehensibi-
 lem ac Patrem crediderunt
 veteres; & mitti & descen-
 dere & in loco inveniri posse

judicarunt; non tamen præ-
 sentiam ejus peræq; circum-
 scriptam ac Angelorum & re-
 liquarum creaturarum puta-
 bant: sed ineffabili quadam
 virtute per totum mundum
 permeare, & coelum & ter-
 ram cognitione simul & po-
 tentia adimplere censuerunt.
 Magnifice descripsit Clem. A-
 lex. Τελειωτάτη δὲ καὶ ἀγιω-
 τάτη καὶ κυριωτάτη καὶ ἡγε-
 μονικωτάτη καὶ βασιλικωτάτη
 καὶ εὐεργετικωτάτη ἢ ἢς φύ-
 σις, ἢ τῷ μόνῳ παντοκράτορι
 προσεχράτη αὐτῇ ἢ μερίδι
 ὑπερχῇ (fort. ὑπερχῇ) ἢ τὰ
 πάντα διαλάσσειν κατὰ τὸ
 θέλημα τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ πᾶν
 αἰεὶ οἰακίζει, ἀκαμάτω καὶ
 ἀτρυτῶ δύναμει πάντα ἐργα-
 ζομένη, δι' ὧν ἐνεργεῖ τὰς
 ἀποκρύφους ἐννοίας ἐπιβλέπεται
 καὶ γὰρ ἐξίσταται ποιεῖ τῆς αὐ-
 τῆς περὶ πάντων ὁ ὢς τῷ θεῷ.
 καὶ μερίζομεθα, ἐκ ἀποτεμ-
 νόματος, καὶ μεταβαίνων ἐκ τό-
 πος εἰς τόπον, πάντῃ δὲ ὧν
 πάντοτε, καὶ μηδαμῇ πειεχό-
 μεθα.

hominis natura non sit, sed *Dei*, ut adesse
omni loco possit? Si *homo* tantummodo
Christus; cur homo in Orationibus Medi-
ator invocatur, cum invocatio *hominis* ad
præstandam Salutem inefficax judicetur? Si
homo tantummodo Christus; cur spes in illum

Jer. 17. 5. ponitur, cum spes in homine maledicta re-
Mat. 10. feratur? Si *homo* tantummodo Christus; cur

33.

μενος, ὅλος νῆς, ὅλος φῶς πα-
τρεῶν, ὅλος ὠφθαλμὸς πάντῃ
ὄρων, πάντῃ ἀκούων, εἰδὼς
πάντα, &c. *Siron.* 7. p. 702.
Similiter *Eusebius*; ὁ παμβα-
σιλεύς τῷ θεῷ λόγος ὁ διὰ
πάντων ἡκων, ἐν πᾶσι τε ὢν
καὶ πάντα ἐπιπρεσβύμενος ἐφα-
νιστά τε καὶ ἐπίγεια. τὰ ἀφανῆ
καὶ τὰ ὁρώμενα διακυβερωῶν
— δυνάμεσιν ἡνιοχεῖ, δρασ-
τικῇ δυνάμει τοῖς πᾶσι ἐπι-
παρὼν καὶ διὰ πάντα χωρῶν.
De Laud. Constant. p. 476.
καὶ ταῦτα (scil. quod carnem
assumpsit & inter homines ha-
bitavit) ταῖς παλαιαῖς βουλῇς
διηκονεῖτο, μένων πάλιν αὐ-
τὸς, οἷον καὶ πρὸς τέτε ὡς
τῷ πατρὶ ἦν· ἐτι μεταβαλὼν
τὴν εἰσάν, ἐδ' ἀφανισθείσης
τῆς αὐτῆς φύσεως, ἐδέξασθαι
τῆς σαρκὸς διεσμοῖς πεδνηθεὶς,
ἐδ' ὡς μὴ, ἐνθα ὑπὸ τὸ
ἀνθρώπειον σκεῦος, τὰς δια-
τρεῖς ποιούμενος, ἐν ἐτέροις
δὲ εἶναι τὴν παντὸς κικωλυ-
μένος. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τό-
τε καθ' ὃν ἐν ἀνθρώποις ἐπο-
λυνεῖτο, τὰ πάντα ἐπλήρης
καὶ τῷ πατρὶ συνῆν. καὶ ἐν αὐ-
τῷ καὶ ἦν, καὶ τῶν πάντων ἀ-

θεῶς ἐν τῷ τότε, τῶν τε
καὶ ἐρανὸν καὶ τῶν ἐπὶ ἡμῶν
ἐπιμέλειο, ἐδαμῶς τῆς πα-
ταχόσε παρυσίας ὁμοίως ἡμῶν
ἀποκλειόμενος, ἐδὲ τὰ θεῶν
πράττειν συνήθως παραπο-
ζόμενος. *ibid.* p. 482. *vid.*
tiam Comment. in Psal. p. 707.
et Comment. in Esai. p. 428.

Cur homo in Orationibus
Mediator invocatur] Hic uno
verbo ostendit nobis *Novat-
ianus* Christianum Dei cul-
tum in eo collocatum esse ut
unus Deus, Pater, per Chri-
stum tanquam mediatorem
coleretur. Nec talem esse
mediatorem Dei verbum &
filium, & Patrem per illum
supplicandum esse ignorabant
veteres Judæi. Ad quam rem
observatu digna sunt verba
Philonis Judæi; Αναγκαῖον
γὰρ ὑμῖν τὸν ἱερωμένον τῷ θεῷ
κόσμος παρὶ παρακλήτῳ χρι-
σταὶ τελειοτάτῳ τῶν ἀρε-
τῶν ὑμῶν, πρὸς τὴν ἀμνηστίαν
ἁμαρτημάτων καὶ χορηγίας ἀφ-
θονωτάτων ἀγαθῶν. *De vit.*
Mos. lib. 3. p. 673. *vid.* *eiam*
adnotat. ad fin.

non licet Christum sine exitio animæ : nega- Cap. 14.
 cum in hominem commissum delictum
 feratur posse dimitti? Si homo tantummo-
 do Christus; quomodo Joannes baptista
 statatur & dicit, *qui post me venit, ante me* Jo. 1. 15,
et us est, quia prior me fuit: cum si ho-
 mo tantummodo Christus, post Joannem na-
 s, ante Joannem esse non possit, nisi quo-
 am illum, quā Deus est, ante præcessit?
 homo tantummodo Christus; quomodo
 ua Pater facit, & filius facit similiter, Jo. 5. 19.
 m homo coelestibus operibus Dei similia
 era facere non possit? Si homo tantum-
 modo Christus; quomodo *sicut Pater in* Jo. 5. 26.
vitam habet, ita dedit filio vitam ha-
re in semetipso, cum exemplo patris
 ei homo in se vitam habere non possit,
 m non in æternitate sit gloriosus, sed in
 ateria mortalitatis effectus? Si homo tan-

Negari] f. negare, sed
 mutandum.

Venit] Gr. ἐρχόμενος.
 urus est vulg. *veniens* Cyp.
 cum nostro *venit* Irenai
 rigenis Interpretes.

Qua Pater facit, etc.]
 tum commode explicat
 bius: ἐνθα πῶς εἰκότως
 σεν ἂν πῶς ἵα ἀπαξ
 τῷ πατρὶ ἡγεγονότα ὁ
 υἱὸς ποιεῖ; ἐπιλύσατο δ'
 τὸν λόγον εἰπὼν· ὁ γὰρ
 πατὴρ ποιεῖ, ἵνα ἡμεῖς
 ὁμοίως ποιεῖν ἔκωμεν ὁ-
 μα τυγχάνει τὰ πρὸς τὸ
 γινόμενα ἔργων ἀρχαῖα.

πων ἐν ἀπορήτοις τῷ πατρὶ
 λογισμοῖς περιφραζόμενων ὁ
 δὲ βλέπων (leg. βλέπων)
 ἀτενῶς ἐν τῇ τῷ πατρὶ δια-
 νοίᾳ, μιμήματα ὧν ἴσως ἐ-
 ποιεῖ τὸ δ' ἐποπτεύειν αὐτὸν
 τὰ τῷ πατρὶ βάλει, ἵνα πα-
 λεῖται ἀγάπης ἔργων (leg. ἔρ-
 γον) εἶναι παρὶς διασφιν
 ἐξῆς καὶ λέγων. ὁ γὰρ πατὴρ
 φιλεῖ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δέκ-
 νυσιν αὐτῷ ὁ αὐτὸς ποιεῖ.
 Δεικνύντι δὲ ὅτι τῷ πατρὶ ἵνα
 εἰαυτῷ κρύβει, θεωρῶν ὁ υἱός,
 δι' ἔργων ὑφίστη ἵνα ἵνα πα-
 λεῖται βελῆς ἔργα. Eccles.
 Theolog. lib. 3. c. 3.

tummodo

- tantummodo Christus; quomodo refert, ego
 Jo. 6. 51. *sum panis vitæ¹ æternæ qui de cælo de-*
scendi, cum neq; panis vitæ homo esse pos-
 sit ipse mortalis, nec de cælo descenderit.
² nulla in cælo constituta materia fragili-
 tatis? Si homo tantummodo Christus
 Jo. 6. 46. quomodo dicit, *quia patrem³ Deum nemo*
vidit unquam, nisi qui est a Deo, hic vi-
dit Deum? Quoniam si homo tantummo-
 do Christus, Deum videre non potuit, qui
 Deum nemo hominum vidit: si autem dum
 ex Deo est, Deum vidit; plus se quam ho-
 minem, dum Deum vidit, intelligi voluit.
 Si homo tantummodo Christus; cur dicit
 Jo. 6. 62. *quid si videritis filium hominis ascenden-*
tem⁴ illuc ubi ante erat? Ascendit au-
 tem in Cælum: ibi ergo fuit, dum ille
 redit ubi prius fuit. ⁵ Quod si de cælo

¹ *Æternæ*] Vox *æterna* est
 additamentum textui, forte
 inserta ex interpretatione ver-
 borum in textu sequentium
ἐὶς τὴν αἰῶνα panis vivus
 vulg. panis vitæ Tertul., Cyp.

² *Nulla*] Ulla legerit F.
 Junius in casu nominativo
 ante verbum *descenderit*, de-
 ceptus constructione quod in-
 terpunctio non poneretur post
descenderit, qua posita, nulla
 in ablativo Casu est vera
 Lectio.

³ *Deum*] Hoc versu vulg.
 & Gr. habent utrobique; *Pa-*
trēm, omitt. *Deum*. Sed vers.
Æthiop. in priori parte ver-

sus legit cum nostro *De-*
patrem. Chrysost. etiam
 habet *Deum*. in posterio-
 parte versus MS. Cant. ha-
 bet *Deum*.

⁴ *Illuc*] Vox *illuc* deest
 vulg., & Gr. habet vero re-
 Syr. & Persic.

⁵ *Quod, &c.*] In omni
 editt. post verba, *ubi prius*
fuit, abrupto modo desinit
 argumentum; & aliud quod-
 dam novum incipit impo-
 sisse: unde conijcere
 poterit magnum fuisse in
 ore hiatus, & quædam
 perdita. Sed auctor
 versanti & penitus inspi-

missus a Patre est, non utiq; homo tantum Cap. 15.
 est: homo enim, ut diximus, de coelo ve-
 ire non potuit. Non igitur ibi ante ho-
 mo fuit, sed illuc ascendit ubi non fuit.
 Descendit autem Dei verbum quod ibi fuit.
 Verbum, inquam, Dei, & Deus per quem
 facta sunt omnia, & sine quo factum est
 nihil. Non igitur Homo inde² sic de coe-
 lis venit, sed Dei Sermo, id est, Deus inde
 descendit.

hic om
 105
 109 onlyp²

C A P. XV.

SI homo tantummodo Christus; quomo-
 do ait, *etsi ego de me testificor, ve-* Jo. 8. 14.
*rum est testimonium meum; quia scio unde*¹⁵
*venerim, & quo eam:*³ *vos ignoratis unde*
venerim

ti (quod etiam fecit Welch.)
 parebit omnia esse tuta &
 na, sed alieno ordine &
 nspostitis schedis, biblio-
 gi, ut videtur, incuria. Quæ
 im ponuntur capite 23 usq;
 finem capitis 27. debent
 ne continuo sequi caput
 & tunc omnia in propria
 ra erunt reducta. Hunc
 dinem secutus sum; &
 Welch. desivi caput 14.
 ut in editis, cum ver-
 ubi prius fuit, sed cum
 bis, Deus inde descendit:
 od ibi desinit auctoris ar-

gumentum, vid. Præfat. p.
 25. in Not.

¹ De coelo missus a Patre
 est] Deus ille est Christus, &
 rei maximæ causa a summo
 rege ad nos missus. Arnob.
 adv. Gent. lib. 1. p. 24.

² Sic] Nescio quid vult
 vox sic in loco. legendum
 puto, scilicet.

³ Vos ignoratis, unde vengo
 rim & quo eam] Aliis deest
 hoc membrum Textus, sed
 incuria scribæ, ut ego puto,
 propter ὁμοιοτέλευτον. Qua
 etiam de causa deest in edit.

Welch,

Lat

Jo. 8. 14,
15.

venerim aut quo eam : vos secundum carnem judicatis ? Ecce & hic illuc se dicit rediturum, unde se testificatur ante venisse missum scilicet de Cœlo. Descendit ergo unde venit, quo modo illuc vadit unde descendit. Ex quo, si *homo* tantummodo Christus esset, non inde venisset ; atq; ideo nec illuc abiret, quoniam non inde venisset. Veniendo autem inde unde *homo* venire non potest, *Deum* se ostendit venisse. Sed enim hujus ipsius descensionis ignari & im-
periti Judæi, hæredes sibi hæreticos istos reddiderunt, quibus dicitur, *vos ignoratis unde veniam, & quo eam ; vos secundum carnem judicatis.* Tam isti quam Judæi carnalem solam esse Christi nativitatem tenentes, nihil aliud Christum esse quam hominem crediderunt ; non considerantes illud, quoniam cum de cœlo homo non potuerit venire, ut merito illuc posset redire, *Deum* esse qui inde descenderit, unde homo venire non potuerit.

Welch. nisi ille omittendum judicaret. Certe habuit noster in Codice, ut ex sequentibus manifestum est, agnoscit etiam *vers. Syr. Æthiop. Arab.* &, ut videtur, *Persic.* legit *Theophylact.* in *Loc. Mil.*ius vero notat quod in *Codd.* plurim. desunt verba. Desunt etiam in *Orig. Comment.* ad *loc.* & ejus *Lat. interp.* & apud *August.* Sed, ut vide-

tur, ex veteri errore propter ἀμφοτέρωθεν.

Tam isti quam Judæi carnalem solum] Consentiebant omnes Judæi Christum solum Messiam nudum futurum esse hominem. Ideoque licet *Vetus* non ignorabant, ut *Philone* constat ; nunquam tamen cogitabant futurum esse incarnatum aut Christum factum.

Si *homo* tantummodo Christus; quomodo Cap. 15.
 cit, *vos ex inferioribus estis, ego de sur-* Jo. 8. 23.
sum: vos de hoc mundo estis, ego non
de hoc mundo? Ideo autem si omnis
 homo ex hoc mundo est, & ideo in hoc
 mundo est Christus, an homo tantummodo
 est? absit. Sed considera quid ait, *ego non*
de hoc mundo. Nunquid ergo men-
 tur, cum ex hoc mundo sit, si *homo* tan-
 tummodo sit? Aut si non mentitur, non
 est ex hoc mundo. Non ergo *homo* tan-
 tummodo est, quia ex hoc mundo non est.
 Sed ne lateret quis esset, expressit unde
 esset: *ego, inquit, de sursum sum*, hoc est,
 ex coelo, unde homo venire non potest;
 non enim in coelo factus est. *Deus* est
 ergo qui *de sursum* est, & idcirco de hoc
 mundo non est: quanquam etiam quodam-
 modo ex hoc mundo est; unde non *Deus*
 tantum est Christus, sed & *homo*. Ut
 merito quomodo non est ex hoc mundo
 secundum verbi Divinitatem, ita ex hoc
 mundo sit secundum suscepti corporis fra-
 gilitatem: *Homo* est enim cum *Deo* jun-
 ctus, & *Deus* cum *homine* copulatus. Sed
 idcirco nunc hic Christus in unam partem
 Divinitatis incubuit, quoniam cæcitas
 Iudaica solam in Christo partem carnis a-
 pexit: & inde in præsentī loco silentio
 præterita corporis fragilitate quæ de mundo

107, b.

[Est] Sit Cod. Anglic. sed vitiose, ut videtur.

est,

est, de sua sola Divinitate locutus est, quæ de mundo non est; ut in quantum illi inclinaverant, ut hominem illum tantummodo crederent, in tantum illos Christus posset ad Divinitatem suam considerandam trahere, ut se *Deum* crederent; volens illorum incredulitatem circa Divinitatem suam, omissa interim commemoratione fortis humanæ, solius Divinitatis oppositione superare.

Si *homo* tantummodo Christus; quomodo dicit, *ego ex Deo prodii & veni*, cum constet hominem a Deo factum esse, non

¹ A Deo factum esse, non ex Deo processisse] Etsi locum Scripturæ non recte explicat Novatianus; qui locus non verbi generationem ante mundum sed missionem ejus a Patre in mundum plane respicit; suam tamen in illo sententiam consonantem veteribus patribus Scripturarum vestigiis pressim inhærentibus aperte declarat, Christum a Deo non esse factum. Scriptura certe nunquam Christum sive verbum & filium Dei factum esse dicit; sed contra, omnia per ipsum facta esse testatur, *πρωτόθεν πάσης κτίσεως* docet; & hoc esse significativum nomen Generationis illius ante omnia semper existimabant veteres Ecclesiæ Doctores. Hinc inter voces *κτισθὲν*, *γεννηθὲν* & *γεννηθὲν*, caute & religiose

distinguebant. *Γεννηθὲν* illum omnes dixerint, & plerumque a cæteris vocibus abstinerint, præsertim a verbo *παρὰ τοῦ* i. e. factum, quod creaturam per ipsum filium factam ex non extantibus de notabat; ideoque hoc sensu dixisse de filio Dei, non tantum erat absurdum sed & impium; cum ille reliquis Creaturis ineffabili modo fuerit præstantior. *Κτισθὲν* i. e. creatum non adeo fugiebant, ut de verbo & filio Dei non usurparent, & sine periculo appellatione illa etiam designarent: sed tamen nomine hoc non factum intellexerint aut ex nihilo creatum; sed ex Patre quodammodo, modo inenarrabili voluntate ejus productum crediderint. Hinc etiam ingenitum esse, ex nihilo esse, & ex Patre esse dis-

cornebat

Deo processisse : ex Deo autem homo Cap. 15.

omodo non processit, sic Dei verbum processit, de quo dictum est : *eructavit* Ps. 44. 1.

meum verbum bonum. Quod quoniam ex Deo est, merito & apud Deum. Quodq; quia non otiose prolatum est

nebant veteres : primum, propriam & peculiarem dignitatem Patri soli asservant; secundum, ad sortem creaturarum per filium contrahunt; tertium, in verbo sive filio Dei assignant. Tota hæc res non est commodius explicari quam verbis *Alexandri* *Ecclésiæ Alexandrinæ* Episcopi, magni *Eusebii* *Cæsariensis*; hæc sunt: *Δυὸν θάτερον λόγον λέγειν εἶναι οἱ ἀπαίριτοι, (Ariani) ἢ εἰς ἐκ τῶν αὐτῶν εἶναι φρονεῖν, ἢ ἄντως ἀγέννητα λέγειν δύο ὁμοῦς οἱ ἀνάσκητοι, ὡς ἀκρόν ἂν εἴη μετὰ τὸ παλαιόν γεννῆται, καὶ τῶν κτισθέντων αὐτῷ εἰς ὅλων, λογιστὴν τε καὶ ἀλόγων· ὡς ΜΕΤΕΤΟΤΣΑ φύσις μονοθεῖς, δι' ἧς τὰ ὅλα εἰς ἐκ τῶν ἐποίησεν ὁ πατὴρ τῷ λόγῳ· ἢ ἐξ αὐτοῦ τῷ ὄντι παλαιὸς γεννῆται.* (atq; nec esse Ecclesiæ catholicæ idem, ibi testatur) *Alex. Eusebii.* apud *Theodoret. Hist. Ecclésiæ. lib. 1. c. 4.* Filium genitum non factum dixit *Synodus Nicena*: cuius sententiam a synodo ipsa explicatam dedit *Eusebius*, dicens;

καὶ τὸ αὐτὸ δὲ καὶ τὸ, γνηθὲντα ἢ ποιηθέντα καλεσθέντα· μεθὰ ἐπειδὴ τὸ ποιηθέντα κοινὸν ἔφασκον εἶναι πρὸς τὸν τῶν λογιστῶν κτισμάτων τῶν διὰ τῆς ἡμετέρας γνομένων, ὡς δὲ ὁμοίον ἔχον τὸν ἦν· διὸ δὴ μηδὲ εἶναι αὐτὸν κτιστὴν τοῖς δι' αὐτοῦ γνομένοις ἐμφερές· κρείττον· δὲ ἢ καὶ τὰ πᾶν ποιεῖν τυγχάνειν ὑπάρχει, ἢν ἐκ τῆς παλαιᾶς γένεσθαι διδάσκει τὰ θεῖα λόγια, τῷ ἱεροῦ τῆς γνησεως καὶ ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλόγιστου πατρὶ γνησῆς φύσει τυγχάνοντος· ibid. c. 12.

¹ Non otiose] i. e. Non ex Deo processit verbum ut nihil ageret, sed ut per ipsum mundus fieret. Eodem sensu expressit *Athenagoras* verbum ενεργεία προελθεῖν ad institutionem rerum. *Legat. p. 39.* *Theophilus Antioch.* quod erat prolatus ante omnia, ut patri ministraret in Creatione mundi. τῷτον τὸν λόγον (ait) ἔχεν ὑπερὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένων, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποίηκεν. *Ad Autolyt. p. 81.* Similiter dicit *Lactantius*; Deus machinator constitutorq; rerum, antequam præclarum hoc opus

Jo. 1. 3. ¹ est, merito omnia facit : ² omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sed enim hoc verbum per quod facta sunt omnia [³ Deus est] & Deus, inquit, erat verbum. Deus ergo processit ex Deo, dum qui processit sermo Deus est qui processit ex Deo.

Si homo tantummodo Christus ; quod Jo. 8. 51. modo ait, Si quis verbum meum servaverit, mortem non videbit in aeternum

opus mundi adoriretur, sanctum, incorruptibilem spiritum genuit, quem filium nuncuparet, (per quem postea ut sequitur, omnia creavit) De ver. sap. lib. 4. p. 364. De verbo Dei dicunt Episcopi Concilii Antioch. in Synod. Epist. ad Paul. Samosat. πάντα δι' αὐτοῦ ἐκπερας ἔτω δι' ὡς ἀληθῶς ὄντος καὶ ἐνεργήσαντος ὡς λόγος ἅμα καὶ θεός, δι' ὃ ὁ πατὴρ πάντα πεποίηκεν — γενήσαντος καὶ τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, ὡς ζῶσαν ἐνεργείαν, &c. quod negabant Paulus Samosatenus & Artemonitæ, non aliud verbum agnoscentes nisi hominem Christum, per quem Evangelii verbum Deus hominibus revelavit.

¹ Est] Aliis abest verbum est, scil. vet. editt. Gagn. Frob. & R. L. de la Barre.

² Omnia enim per ipsum, &c.] Hic simul & semel annotatum esto, nostrum semper desinere hunc versum verbis, sine ipso factum est

nihil. Quod faciunt omnes veteres tam Græci quam Latini, scil. Theoph. Antioch. Irenæus. Clem. Alex. Tertullianus. Hippolyt. cont. Noet. Orig. Cyrillus. Lactant. Euseb. Athanas. Cyrillus Hierosolym. Cyril. Alex. Hilar. August. Hieronym. Gregorius Naz. & Nyssen. Victorin. &c. Verba vero (ὃ γέγονεν) coniungunt sequentibus ἐν αὐτῷ. ὡς καὶ Chrysost. vero eum secutus Theophylact. propter hæreticos quosdam per distinctione verborum, ut in editt. contendunt. Epiphanius & Ambrosius alias distinctiones verborum notant. Sed Ambrosius veterem & vulgatae Lectionem recte distingui non negat. vid. lib. 3. de fid. c. 3.

³ Deus est] Argumentum auctoris addenda requirit hæc verba, Deus est ; aliter deficiat sensus : & propter sequens Deus festinante Tachygrapho videntur prætermitti. Sed uncis includendam voculam putavi, ut nihil sine auctoritate Exemplarium mutarem.

Mortem

ortem in æternum non videre, quid aliud Cap. 15.

Immortalitas est? Immortalitas au-

Divinitati socia est, quia & Divinitas

mortalis est, & Immortalitas Divinitatis

us est. Sed enim omnis homo mor-

est, Immortalitas autem ex mortali

potest esse. Ergo ex Christo homine

tali, Immortalitas non potest nasci.

qui verbum custodierit, inquit, meum,

tem non videbit in æternum. Ergo

um Christi præstat Immortalitatem, &

Immortalitatem præstat Divinitatem.

Quod

Immortalitas autem di-

ti socia est] His gemi-

bet Irenæus; ἀφθαρσία

ἡναι τοῦ θεοῦ lib. 4.

Immortalitas Divinitatis

est] Ex sequentibus vi-

aptius legendum, Im-

itatis Divinitas fructus

guit enim quod Chri-

Immortalitatem præ-

Divinitatem. Sed nihil

mutato. vid. sequentem

Immortalitatem præ-

Divinitatem] Welch. pe-

nimis contra om-

Exemplarium fidem,

sequentia inverso or-

didit; per Divinitatem

Immortalitatem—

do autem Immortalita-

Divinitatem—Im-

atem porrigendo. præ-

quidem; quod ar-

ratio & contextus

in Lectionem satis su-

perq; firmant figuntq; Hæc

vero dicit nulla ratione du-

ctus; nec authoris sensum &

argumenti scopum perspicie-

bat. Omissio enim eo, quod

vix credam elegantem autho-

rem ineleganter adeo & tau-

tologiæ specie dixisse, ver-

bum Christi præstat Immorta-

litem, & per Divinitatem

præstat Immortalitatem; ar-

gumentum Novatiani pro

Christi Divinitate conditur

duabus ansis, scilicet præ-

stando tam Immortalitatem

quam Divinitatem hominibus.

Præstando Immortalitatem

probat se non esse mortalem,

i. e. non hominem nudum,

sed & Deum: præstando e-

tiam Divinitatem, ostendit se

esse divinum, id est iterum,

Deum. Hic scopus & hæc

ratio argumenti. Quod vero

dicit Christum Divinitatem

præstare per Immortalitatem,

& non vice versa; congru-

Quod si non potest exhibere, ut immortalem alterum faciat ipse mortalis; hoc autem Christi verbum exhibet, pariter & præstat Immortalitatem; non utiq; homo tantum est, qui præstat Immortalitatem, quam si tantummodo homo esset, præstare non posset: præstando autem Divinitatem per Immortalitatem, *Deum* se probat Divinitatem porrigendo, quam nisi *Deus* esse præstare non posset.

Si homo tantummodo Christus; quomodo
Jo. 8. 58. inquit, ² *Ante Abraham ego sum?* Ne

enter veterum Judicio loquitur, qui homines in futura vita *Immortalitate* donatos quasi *Deos* factos putabant, ἰσαγγέλους futuros, ut Scriptura docet. Apposite *Theophilus Antioch.* de Adamo dicit; εἰ γὰρ ἀθάνατον αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς ἐπεποιήκει, (ὁ θεὸς) θεὸν αὐτὸν ἐπεποιήκει. Sed, ut addit, utriusq; fortis tam mortalis quam immortalis capacem instituit, ἵνα πηρὴσας τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ μίσθον κομισήσῃαι παρ' αὐτοῦ τὴν ἀθανάσιαν, καὶ γίνῃται θεός. *Ad Autolyc. p. 142.* Ad eundem sensum *Irenæus* habet; non ab initio *Dii* facti sumus (hoc est, *immortales*, ut argumentum indicat) sed primo quidem homines, tum demum *Dii*, *lib. 4. c. 38.*

¹ Non utiq; homo tantum est, qui præstat *Immortalitatem*.] Memoratu digna sunt ad hanc rem *Irenæi* verba;

εἰ μὴ ὁ θεὸς ἐδωρήσατο σωτηρίαν ἐκ ἀν βεβαίως ἐμὲν αὐτῷ. καὶ εἰ μὴ συνέθι ὁ ἄνθρωπος τῷ θεῷ, καὶ ἡδυνήθη μεταχεῖν τῆς ἀσίας. — *Deus* hominis quam plasmationem in capitulans, ut occideret dem peccatum, evacuaret mortem, & vivificaret hominem. *Lib. 3. c. 20.* νακεῖναι δὲ καὶ τὸς ἑβραίων πῶς δύναται σωθῆναι, ὁ θεὸς ἦν ὁ τὴν σωτηρίαν τῶν ὁπλῶν γῆς ἐργασάμενος ἢ πῶς ἄνθρωπος χαρίζεται θεῷ, εἰ μὴ ὁ θεὸς ἐχάρηται ἄνθρωπον; *lib. 4. c. 59.* non *Origenes* observat δὲ ἄλλος οἶσαι καὶ πρὸς γέν τῷ ὁπλῶν πᾶσι θεοῖς ἵσται τὴν τῷ ἀνθρώπῳ ἢ ὁ θεὸς λόγος; *Cont. lib. 6.*

² *Ante Abraham* *Vulg. Ante Abraham* &c. Quod verbum

im hominum ante eum potest esse *ex* Cap. 15.
 o ipse est; nec potest fieri ut quisquam
 ius fuerit ante illum ex quo ipsam Ori-
 nem sumpsit. Sed enim Christus, cum
 Abraham sit, ante Abraham esse se dicit.
 ut mentitur igitur & fallit, si ante Abra-
 m non fuit qui ex Abraham fuit: Aut
 n fallit si etiam *Deus* est, dum ante A-
 ham fuit. Quod nisi fuisset, consequen-
 cum ex Abraham fuisset, ante Abra-
 m esse non posset.

Si homo tantummodo Christus; quomodo
 ¶ ego ² agnosco eas ¶ sequuntur me ^{Jo. 10. 27;}
 e, ¶ ego vitam eternam do illis, ¶ ^{28.}
 quam peribunt in perpetuum? Sed
 m cum omnis homo mortalitatis sit le-
 us alligatus, & idcirco in perpetuum; se
 servare non posset; multo magis in
 petuum alterum servare non poterit.
 in perpetuum se Christus repromittit fa-
 m daturum; quam si non dat, mendax
 si dat, *Deus* est. Sed non fallit; dat

etiam Ignat. Epist. ad
 f. & Epiphan. Sed re-
 Orig.

[Quisquam] Editt. Quic-
 Sed sensus exigit mas-
 am quisquam, propter
 as illum; nisi quis mal-

quod conjicit Welch.)

mutari in illud: quod
 adeo congruum videtur.

R. L. de la Barre le-
 pro ipsam; sed ipsum

ponunt Gagn. & Frob. editt.
 1550.

² Agnosco] Ex MS. Wo-
 wer. reposui agnosco pro e-
 ditt. agnoscam, quod nec
 vulg. (in quo est cognosco)
 nec Gr. convenit.

³ Se ipse] Pro indubitato
 fere habeo scripsisse autho-
 rem se ipsum, ut habet in pe-
 ne proxima sequenti senten-
 tia: etsi se ipse stare potest.

enim quod repromittit : *Deus* est ergo quod salutem perpetuam porrigit, quam homo qui seipsum servare non potest, alteri prestare non poterit.

Si *homo* tantummodo Christus ; quid est Jo. 10. 30. quod ait, ' ego & Pater unum sumus. Quomodo enim ego & Pater unum sumus, si non & Deus est & filius? Quidcirco unum potest dici dum ex ipso est & dum filius ejus est, & dum ex ipso nascitur, ² dum ex ipso processisse reperitur ³ per Quod & *Deus* est. Quod cum invidiosum Judæi putassent & blasphemum credidissent, eo quod se ostenderat his sermonibus ⁴ Christum esse *Deum*, ac propterea ad lapides concurrissent, & faxor

¹ Ego & Pater unum sumus] Memorabile est adversus nuperos quosdam qui contra fidem Ecclesiæ primæ catholicam & unanimem se Orthodoxos & Catholicos esse jactant, nullum omnino veterum (si unum excipias Tertullianum Montanistam factum) ex hoc textu collegisse aut arguisse Christum esse unum cum Patre Deum : & ipse Tertullianus non indidem aequalis Divinitatis aut auctoritatis cum Patre filium esse prætendebat ; sed solummodo unum esse specifica divina substantia, cujus portio filius ab illo credebatur.

² Dum] Et dum scripserit videtur auctor.

³ Per quod & Deus] Hoc passim cum veteribus omnibus inculcat Novat. neque filium esse Deum, non seipso, non quod unus summus erat Deus, aequi Patri ; sed quod divinam naturam ex Patre Naturam traxit. Veterum consensum clare expressit Eusebius : καὶ οὗτοι μονογενὴς υἱὸς καὶ ἡμῶν ἀνευφημέται, ἀλλὰ ὁ πρῶτος θεός, πρῶτος ἐκ θεῶν μονογενὴς υἱός, καὶ τῆτο θεός. Dem. Evang. 5. c. 4.

⁴ Christum] F. Christus, pote Casus Nominat. ostenderat.

us injicere gestissent; exemplo & testi- Cap. 15.
 onio Scripturarum adversarios suos forti-
 ter refutavit. Si illos, inquit, dixit Deos Jo. 10. 35,
 quos verba ¹ Dei facta sunt, & non ³⁶
 test solvi Scriptura; quem Pater san-
 ctificavit & misit in ² hunc mundum, vos
 citis quia blasphemias, quia dixi, filius
 Dei sum ego? Quibus vocibus neq; se ne-
 vit Deum, quinimo Deum se esse firma-
 t. Nam quia sine dubitatione Dii esse
 cuntur, ad quos verba Dei facta sunt;
 ulto magis hic Deus qui melior illis om-
 nis invenitur. Et nihilominus calumnio-
 sa blasphemiam ³ dispositione legitima con-
 suenter refutavit: Deum enim se sic in-
 telligi vult, ⁴ ut filium Dei, & non ipsum
 patrem ⁵ vellet intelligi. Missum enim se Jo. 10. 32.

Dei] Vocem Dei & hic paulo inferius restitui, textus sensu auctoris requirentis.

Hunc] Hanc voculam de addidit ad textum vel pat. vel Librarius ejus. habent enim Gr. Tertul. &c. nec vulg.

Dispositione] Hanc vocem intelligens Welchmanus gavavit sua auctoritate in positione. Novatianus vero dicit οὐκ ὁμοῦναι inter verba notabilem, & quod verba Tertullianus, & Irenaei pres passim, dispositio- nem quam ad missionem & unitatem filii referebant veteri Doctores: & quam

ad hanc ipsam rem, de qua loquitur noster, applicat Tertullianus. adv. Prax. c. 2.

⁴ Ut filium Dei, & non ipsum Patrem, &c.] Tertullianus ad textum hic agitatum dicit; Et ne putarent ideo se illum lapidare debere, quasi se Deum ipsum, id est, Patrem voluisset intelligi, quia dixerat, ego & Pater unum sumus: qua filium Dei Deum ostendens, non quā ipsum Deum. Adv. Prax. c. 22.

⁵ Vellet] Se vellet requirere videtur Latinitas. Sed vid. auctoris easdem constructiones in loco non uno seq. Cap.

esse dixit, & multa opera se ex Patre ostendisse monstravit, ex quo non Patrem se se filium esse intelligi voluit: & in ultima parte defensionis, filii non Patris fecit mentionem dicendo, *vos dicitis, quia blasphemus, quia dixi, filius Dei sum?* Ita quod ad crimen blasphemiae pertinet, filium se non Patrem dicit: quod autem ad Divinitatem spectet ipsius, *ego & Pater unum sumus* dicendo, filium se esse & Deum probavit. Deus est ergo: Deus autem sic, ut filius sit non Pater.

C A P. XVI.

SI homo tantummodo Christus; quod Jo. II. 26. modo ipse dicit, *& omnis qui vivit & credit in me, non morietur in aeternum?* Sed enim qui in hominem solitum credit & nudum, *maledictus* dicitur Jer. 17. 5. hic autem qui credit in Christum, non maledictus, sed in aeternum non moriturus refertur. Ex quo, si aut homo est tantum ut haeretici volunt, quomodo quisquis in eum credit non morietur in aeternum, quod

¹ *Speſtet*] Forte legend. *Speſtat*, quod sine Exemplarium testimonio ultro edidit Welch.

² *Vivit*] Hanc vocem cum Latinio ad textum reduxi, pro

editt. *videt*, quod nec Graeco nec Latinis congruit: sed apud Jo. 6. 40. atque inde memoria lapsu potuit exscribere Novat.

maledictus esse teneatur qui confidit in ho- Cap. 16.
mine? Aut si non maledictus, sed potius
ad æternæ vitæ consecutionem, ut legitur,
destinatus; ¹ non homo tantummodo Chri-
stus, sed & *Deus*, in quem qui credit, &
maledictionis periculum deponit, & ad fru-
ctum justitiæ accedit.

Si *homo* tantummodo Christus; quomo-
do Paracletum dicit *de suo esse sumpturum* Jo. 16. 14.
quæ nunciaturus sit? Neq; enim Para-
cletus ab homine quicquam accipit, sed ho-
mini scientiam Paracletus porrigit: nec fu-
tura ab homine Paracletus discit, sed de
futuris hominem Paracletus instruit. Ergo
ut non accepit Paracletus a Christo ho-
mine quod nunciet, quoniam Paracleto ho-
mo nihil poterit dare a quo ipse homo de-
bet accipere, & fallit in præsentī loco Chri-
stus & decipit, quum Paracletum a se ho-
mine accepturum quæ nunciet dicit; aut
non nos fallit, sicut nec fallit, & *accepit*
Paracletus a Christo quæ nunciet. ² Sed
si

¹ Non homo] Non est homo
didit ex. Gagn. Welchmanus.

² Sed si a Christo accepit
major ergo jam Paracletus
Christus est.] Hunc locum,
quod ei visus erat favere hæ-
re si pneumatomachorum, au-
tem interpolaverat Gagna-
nus, & legerat; Sed si a
Christo accepit quæ nun-
ciat, non est homo tantum-
modo Christus; a quo accepit

* Paracletus Deus non minor,
* quoniam nec Paracletus a
* Christo acciperet, nisi Deus
* Christus esset: Christus er-
* go se Deum esse hoc ipso
* probat, quod ab eo accepit
* Paracletus quæ nuntiat;
* ut testimonium Christi Di-
* vinitatis grande sit, dum
* ab illo Paracletus sumit,
* quæ cæteris tradit. Hoc
modo quædam addens &
alia

si a Christo *accepit* quæ nunciet, major ergo jam Paracletus Christus est : quoniam nec Paracletus a Christo acciperet, nisi minor Christo esset. Minor autem Christus Paracletus Christum etiam *Deum* esse hoc ipso probat, a quo accepit quæ nunciat ut testimonium Christi Divinitatis grando sit, dum minor Christo Paracletus repertus ab illo sumit quæ cæteris tradit. Quandoquidem si homo tantummodo Christus, Paracletus Christus acciperet quæ diceret non a Christo Paracletus acciperet quæ nunciaret.

Si homo tantummodo Christus ; quæ credendi nobis talem regulam posuit quæ diceret, *hæc est autem vita æterna ut sis ant te unum & verum Deum, & quæ*

alia detrahens, totum authoris sensum penitus subvertit, & contrarium substituit. Hanc piam fraudem Gagnai ingenue confitetur Pamelius, & addit : ' Verum lectionem excusorum codicum, quam edidit Gelenius, habet etiam Anglicus Codex ; & nominatum propter hunc locum hæreticus vocatur hic liber, ab Hieronymo.' Talis hæreticus erat ipse Cyprianus, qui dicit, viz. Qui potest apud hæreticos baptizatus Christum induere, multo magis potest Spiritum Sanctum, quem Christus misit, accipere. Cæterum major erit mittente qui

missus est, ut incipiat baptizatus Christum quidem induisse, sed Spiritum Sanctum non potuisse percipere. Epiphanius ad Pompeium p. 213. Quod vero non videt Novatianus Paracletum Christo tum claritate cum cognitione maiorem statuere, nihil videtur neque tamen propter hoc aliis veteribus Patribus laqueum discessit.

[Unum & verum Deum &c.] Ex hoc loco semper crediderunt veteres Ecclesiæ patres Patrem solum esse unum & verum Deum, τὸν αὐτὸν θεόν. Hinc ἐκ τοῦ αὐτοῦ θεοῦ, & ab ipso

nisi Iesum Christum? Si noluiſſet ſe
etiam Deum intelligi, cur addidit, & quem
nisi Iesum Christum, nisi quoniam &
Deum accipi voluit? Quoniam si se
Deum

lute Deus, ὁ θεός, Patrem
edicat Origenes: Filium ve-
utpote a Patre Divinitatem
ceptam habentem, Deum,
n ipsum Deum, θεόν, &
θεόν proprio nomine nun-
pari vult. Comment. in Jo.
46, 47. Dicit etiam Eu-
phraſius; μόνον γέν' ἀληθινόν
ἐν σφόδρα εὐσεβῶς ἀποκα-
τὸν πατέρα τὸ πρῶτον
ἀπονέμων σέβας τῇ ἀγν-
ωστῇ, ἧς αὐτὸν εἰκόνα
καὶ γέννημα οἱ θεοὶ λόγοι
θεοῦ εἰσιν. Dem. Evang. lib.
c. 17. Et memoratu om-
nino digna sunt Eriphanii
verba scil. πρὸς τὸν πατέρα
θεός ὁ υἱός λέγει ἵνα γινώσ-
κῃς τὸν μόνον ἀληθινόν
ἀξιόπιστον δὲ μαρτυρῶν ὁ
πρὸς τὸν αὐτὸν ἀναπνεύων,
γενῆ θεόν αὐτὸν φάσκων.
ἐπεὶ θεός δὲ τῷ μονογενεῖ
τὸ, ΘΕΟΣ ΑΛΗΘΙ-
ΝΟΣ. ἀλλὰ πρὸς πατέρα
γενεῖται, ΑΛΗΘΙΝΟΣ
ΟΥ. πρὸς υἱὸν δὲ ὅτι μο-
νὸς θεός. Τὸ δὲ πάλιν
πατέρα, ὅτι φῶς ὁ θεός.
δὲ υἱός, ὅτι ἦν τὸ φῶς
ἀληθινόν, καὶ ὅρα μοι τὴν
γενεῶν ἀκρίβειαν.—
τὸς υἱὸς γέγενεσθαι, ὅτι
ὁ υἱός καὶ ἁνὲς ἐπεσ-
σεν τὸ, θεός ΑΛΗΘΙΝΟΣ
καὶ ἐαυτοῖς ὁπωρεόμεν

εἰ τοιμήσωμεν βλασφημεῖται
καὶ μὴ εἰπεῖν τὸν υἱὸν θεόν
ΑΛΗΘΙΝΟΝ.— τῷ μὲν πα-
τρί τὸ, ΘΕΟΣ ΑΛΗΘΙ-
ΝΟΣ. τῷ δὲ υἱῷ τὸ, θεός.
ἀνάπαλιν δὲ τῷ υἱῷ τὸ, φῶς
τὸ ἀληθινόν, τῷ δὲ πατρί τὸ,
φῶς. Ancorat. Sect. 3, 4. vid.
etiam Hares. 69. Sect. 32.
Hares. 76. cap. 36. Sect. 2.
Ex quibus constat omnes Ec-
clesiasticos Eriphanii ætate
primævis Patribus in hac re
consentaneos non tantum Ti-
tulum τὸν μόνον ἀληθινόν θ' εἶναι
solum illum verum Deum loco
Jo. 17. 3. sed etiam Titulum
τὸν ἀληθινόν θεόν ipsum ve-
rum Deum loco 1 Jo. 5. 20.
de Patre solo secundum accu-
ratum Scripturarum stylum
esse interpretatos: & cum
Eriphanio agnovisse (licet ip-
se Eriphanus Filium verum
Deum nuncupari posse con-
tendit) Filium in Scripturis
non verum Deum, sed (θεόν)
Deum relative & sine articulo
tantummodo appellari.

Voluit] Se voluit edidit
ultro Welch. & forsan recte,
sed nihil muto sine exempla-
rium suffragio. Ad verba
auctoris & Deum accipi vo-
luit, apte possumus referre
observationem Scriptoris Re-
cog. Clem. quo auctore, tri-
bus

Deum nollet intelligi, addidisset, & quem misisti *hominem* Jesum Christum: nunc autem neque; addidit, nec se hominem nobis tantummodo Christus tradidit, sed Deus¹ junxit, ut & Deum per hanc conjunctionem, sicut est, intelligi² vellet. Est ergo credendum secundum præscriptam regulam in Dominum *unum verum Deum*, & in eum quem misit Jesum Christum confiteri, qui se nequaquam Patri, ut diximus, junxisset, nisi *Deum* quoque; intelligi³ vellet: separasset enim⁴ ab eo, si Deum intelligi se noluisse: inter homines enim tantummodo se conlocasset, si hominem esse tantummodo sciret; nec cum Deus⁵ junxisset, si se non & Deum nosset: nunc & de homine tacet, quoniam hominem⁶ illud nemo dubitat, & Deo se jungit merito, ut credituris Divinitatis suæ formulam poneret.

Si *homo* tantummodo Christus; quod Jo. 17. 5. modo dicit, *Et nunc honorifica me gloria*

» bus modis *Deus* quis dicitur;
» vel quia *vere* est; vel quia ei,
» qui *vere* est, ministrat; & ob
honorem *mittentis*, ut plena
sit ejus auctoritas, hoc dicitur
iste qui *missus* est quod est
ille qui *misit*, lib. 2. c. 42.
Tertius modus est de sanctis
hominibus & iudicibus *Diis*
appellatis. *Ibid.*

¹ *Junxit*] Forte *se junxit*,
ut etiam notavit Welch.

² *Vellet*] *Se vellet* excusit
Welch. suo arbitrio.

³ *Vellet*] Hic iterum
primi curavit *se vellet* Welch
castigans auctorem prout
buit.

⁴ *Ab eo*] Miror quod
dubitatione hic non addiderit
se ante ab eo, ut solet, Welch.

⁵ *Junxisset*] Forte *se junxisset*
ut etiam notavit Welch
sed nihil mutandum.

⁶ *Illum*] Forte *illum esse*

⁷ *Et nunc honorifica*, Welch.
vid. sup. c. 13.

quod

quam habebam apud te priusquam mundus Cap. 16.

et? Si antequam mundus esset, gloriam habuit apud Deum, & claritatem tenuit apud Patrem; ante mundum fuit: nec enim habuisset gloriam, nisi ipse prius fuisset qui gloriam posset tenere. Nemo enim habere aliquid poterit, nisi ante ipse fuerit qui aliquid haberet. Sed enim Christus habet gloriam ante mundi institutionem, ergo ante institutionem mundi fuit. Nisi enim ante institutionem mundi esset, ante mundi institutionem gloriam habere non posset, quum ipse non esset. Sed enim homo gloriam ante mundi institutionem habere non potuit, nisi post mundum fuit: Christus autem habuit; ante mundum igitur fuit: non igitur homo tantummodo fuit, qui ante mundum fuit. Deus est igitur, quoniam ante mundum fuit, & gloriam ante mundum tenuit. Nec prædestinatio ista dicatur, quoniam nec posita est. Aut addant hoc qui hocitant: Sed *væ* est adjicientibus quomodo detrahentibus positum. Non potest ergo ^{Apoc. 22.} ^{18, 19.} adjici quod non potest adjici. ² Sublata ergo prædesti-

¹ *Habet*] Sic editt. casti-
vit vero in *habuit* Welch.
ste ut videtur. Etsi *habet*
est stare; & posito, vult
for, quod Christus habet
oriam (quæ fuit, vel quam
buit) ante mundi institu-
tionem.

² *Sublata ergo prædestina-
tione*——— *in substantia fuit
Christus, &c.*] Pauli Samosa-
teni & aliorum Divinitati
Christi veræ repugnantium e-
rat sententia, Christum ante
nativitatem ex Maria extitisse
tantum & esse Deum præsci-
entia

prædestinatione quæ non est posita, in substantia fuit Christus ante mundi institutionem: *Verbum est enim per quod facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil.* Quoniam & si in prædestinatione dicitur

entia & prædestinatione Dei Patris. Synodus igitur Antiochena contra Paul. Samosat. congregata Christum statuit, *πρὸ αἰώνων ὄντα, & προγνώσει ἀλλὰ ἐσὶα καὶ ὑποτάσει θεόν, θεὸς υἱόν & σκίσεbat concilium Siriacense; εἰ τις κατὰ προγνώσιν τὸν ἐκ Μαρίας λέγοι υἱὸν εἶναι, καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τῆς πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν θεὸν εἶναι, καὶ δι' αὐτῆς γεγεννηῖσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω* Socrat. Hist. Eccles. lib. 2. c. 25. & Patres Antiochenenses fidem promulgarunt; ἄτε μὴ ἓνα θεὸν λέγοντες εἶναι τὸν τῆς κυρίας Ἰησοῦ Χριστοῦ πατέρα, τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τῆτο ἀρνεύμεθα τὸν Χριστὸν θεὸν εἶναι πρεσβύτερον, ὅπτιοι εἰσιν οἱ ὑπὸ Παύλου τῷ Σαμοσατέως, ἵερον αὐτὸν μετὰ τῶν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τεθεοποιῖσθαι λέγοντες τῷ τῶν φύσιν ἰδιὸν ἀνθρώπου γεγονέναι. οἶδαμεν γὰρ καὶ αὐτὸν, εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ πατρὶ καὶ τῷ θεῷ, ἀλλ' ὅμως γεννηθέντα ἐκ τῆς θεῆς θεὸν κατὰ φύσιν, τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ καὶ μὴ ἕξ ἀνθρώπων μετὰ τὰυτα θεῖν' ἴσμεν γὰρ αὐτὸν ἡμεῖς ἔχ' ἀπλῶς λόγον πρεσβυτέρου ἢ ἐνδιάθετον τῆς

θεῆς· ἀλλὰ ζῶντα θεὸν λόγον καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντα καὶ υἱὸν θεῆς καὶ Χριστὸν καὶ προγνωστικῶς συνόντα καὶ διατείβοις πρὸ αἰώνων τὸν ἑαυτῆς πατέρα καὶ πρὸς πάντας διακονησάμενον αὐτῷ τῷ δημιουργίαν—ἀλλ' ἐνυπόστατον ὄντα λόγον τῷ πατρὶ, καὶ θεὸν ἐκ θεῆς. Apud. Socrat. Hist. Eccles. lib. 2. c. 15. Observat etiam Athanasius: Πάυλος ὁ Σαμοσατέως θεὸν τῆς παρθένου ὁμολογεῖ, θεὸν ἐκ Ναζαρέτ ὀφθέντα—τῷ μὴ προορισμῷ πρὸ αἰώνων ὄντα, τῇ δὲ ὑπάρξει ἐκ Ναζαρέτ ἀναδελφθέντα. Cont. Apollinar. p. 942. Hanc de Christi prædestinatione opinionem attulit Paulum Samosatenum tenuisse videtur Beryllus; quam igitur sugillat Origenes Commentariis Epistola in Titum his verbis: Sed & eos qui hominem dicunt Dominum Jesum præcognitum & prædestinatum, qui ante adventum carnalem substantialiter & proprie non existerit; sed quod homo natus Patris solam in se habuerit Deitatem, ne ipsos quidem sine periculo Ecclesiæ numero sociari vid. Euseb. Hist. Eccles. lib. 6. c. 33.

oriosus, & ante mundi institutionem¹ fuisse Cap. 16.
 prædestinationem, ordo servetur, & ante
 hunc erit multus numerus hominum in glo-
 riam destinatus. Minor² enim per istam
 destinationem Christus cæteris³ intelligetur,
 quibus posterior denotatur. Nam si hæc
 gloria in prædestinatione fuit, prædestina-
 tionem istam in Gloriam novissimus Chri-
 stus accepit: Ante enim prædestinatus⁴ A-
 dam esse cernetur, & Abel & Enoch &
 Noe & Abraham & reliqui cæteri. Nam
 hic apud Deum & personarum & rerum
 omnium ordo digestus sit, ante hanc præ-
 destinationem Christi in⁵ gloriam multi
 prædestinati fuisse dicentur: & hoc pacto
 minor cæteris hominibus Christus esse⁶ de-
 prehenditur, qui melior & major & anti-

Fuisse prædestinationem]
 gendum opinor, vel fuit
 destinatio, vel fuit prædesti-
 nationis: prædestinationem non
 et Latinitas.

Enim] Cum nullum sit
 argumentum antecedens cu-
 confirmationem introdu-
 conjunctio enim, neces-
 sario castigandum puto, &
 endum volo etiam.

Intelligetur] Sic Pamel.
 MS. Anglic. al. legunt in-
 gitur, male. quos tamen
 atus est Welch.

Adam esse cernetur] No-
 dianus hic loci Marcioni-
 & Tatiani sequaces En-
 titas collimare videtur, qui

salutem Adamo & Patriarchis
 negabant. Abel autem &
 Enoch & Noe & reliquos
 justos, & eos qui sunt erga
 Abraham patriarchas, cum
 omnibus prophetis & his qui
 placuerunt Deo, non partici-
 passe salutem, qui in Marcione
 fuit serpens præconiavit. Iren.
 lib. 1. c. 29. Notat etiam Ta-
 tianum & cum illo Encratitas
 secutos Saturninum & Mar-
 cionem, ἀντιλέγειν τῇ τῷ πρῶ-
 τῷ πλάσῃ σωτηρίᾳ. ibid. c. 30.

⁵ Gloriam] Sic correxi e-
 ditt. gloria. ut servetur Lati-
 nitas.

⁶ Deprehenditur] Legerim
 deprehendetur.

quior

quior ipsis quoq; Angelis invenitur. ¹ Aut hæc igitur omnia tollantur, ut Christo Divinitas ² auferatur: aut si hæc ³ tolli non possunt, Christo ab hæreticis Divinitas propria reddatur.

C A P. XVII.

⁴ QUID si Moyses hanc eandem regulam veritatis exsequitur, & hoc in principio suarum nobis tradidit literarum quo discamus omnia creata & condita esse per Dei filium, hoc est per Dei verbum. Id enim dicit quod Joannes, quod cæteri immo & Joannes & cæteri ab hoc intelliguntur accepisse quod dicant. Si enim Jo. 1. 3. Joannes dicit, *omnia per ipsum facta sunt* & *sine ipso factum est nihil*: propheta Pl. 44. 1. autem refert, ⁵ *dico ego opera mea Regi*. Moyses autem introducit præcipientem

¹ Aut hac igitur omnia tollantur] i. e. omnia superius allata argumenta pro Christi Divinitate tollantur, aut refutantur.

² Auferatur] Editt. non auferatur sensu contrario argumento authoris.

³ Tolli non possunt] In prædestinatione tantum dici non possunt, legit Gagneus ut & Frobenius, quos secutus est Welch. Sed edita Pamellii ut

aptiora Novatiano retinenda & altera Lectio Gagnei & Frobenii videtur intrudi ex interpretatione verborum tolli non possunt.

⁴ Quid si] For. legendum quod si. & tunc tollendum interrogationis punctum.

⁵ Dico] Verbum dico, hic intelligitur pro edico, aut edimando: ut & dicta sumuntur pro jussis.

Deum

ut lux fiat in primis, Coelum : fir- Cap. 17.
 tur, aquæ congregentur, arida ostenda-
 , fructus secundum semina provocetur, Gen. 1. 3,
 imalia producantur, luminaria in Coelo &c.
 ; astra ponantur : non alium ostendit
 tunc

Firmetur] Adludit ad
 occupationem Cœli quod
 Scriptura vocatur *σεράφια*
firmamentum.

Non alium — cui pra-
 rentur hæc opera, &c.]
 stringit Simonem magum
 Discipulos ejus Menandrum,
 urninum, &c. qui mun-
 non per verbum Dei
 per Angelos conditum
 exerunt. Quod de illis tra-
 it Irenæus, Tertullianus,
 Judæorum Gnosticorum
 opinio Angelos cum
 efide illorum & Archange-
 Logo sive Verbo Deo ad-
 le & ministrasse in Crea-
 ne mundi & hominis. Sic
 atur Philo dicens; *Χρεῖται*
ὁ θεὸς ἐν ὧν ὁ τῶ παν-
πατὴρ, ὡς δὲ δοκεῖ τῆς
ἐτέρων, εἰ ἐθέλοι δημιουργ-
σαι, τὸ δὲ πρότερον ὄρων
τῶ τε καὶ τοῖς γενομένοις,
ὡς ὑπὸ τοῖς δυνάμεσιν (i. e.
 gelis ante memoratis) *ἐστὶν*
διαπλάττειν ἐφῆκεν. De
 fus. Linguar. p. 345. sic
 am alibi dicit idem. Chris-
 na vero nobis tradidit Do-
 ina mundum & hominem
 Angelos ipsos factos esse
 Verbum sive filium Dei
 sum Christum, per quem
 um testantur sacrae literæ

facta esse omnia. Solum ad-
 fuisse filium Dei Verbum cui
 præcepit Deus Pater ut omnia
 fierent, dicit Novatianus; non
 tamen exclusisse puto Spiri-
 tum Sanctum ab omni mini-
 sterio in Creatione rerum.
 Sed cum Scripturæ docent
 omnia per filium tantum fe-
 cisse Deum Patrem; cum ve-
 teribus patribus judicasse vi-
 detur noster, verbum, præci-
 piente illi soli Deo Patri ut
 universa instituerentur, ha-
 buisse Spiritum Sanctum suum
 ministrum ut Patris jussio-
 nem exequeretur. Hinc quæ
 creata sunt per filium, for-
 mata & perfecta per Spiritum
 Sanctum crediderunt primæ-
 væ Ecclesiæ Doctores. Atq;
 hanc œconomiam Creationis
 quò filius mandata Patris per-
 ficeret, consonantem Eccle-
 siæ catholicæ fidei confitetur
 Bullus noster Doctiss. Certe,
 inquit, a Patre tanquam sum-
 mo Opifice quasi imperante,
 per filium Patris jussionem &
 voluntatem exequentem, crea-
 ta fuisse omnia, adeo Aria-
 num non est, ut etiam ca-
 tholici Doctores qui post Con-
 cilium Nicænum vixerunt,
 quiq; Arianae Hæresis acer-
 rimi impugnatores fuere, pas-
 sim

tunc adfuisse Deo cui præciperentur hæc opera ut fierent, nisi eum *per Quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil*

Pl. 44. 1. Ac si hic Verbum Dei est, (nam *eructavit cor meum : verbum bonum*) ostendit in

principio Verbum fuisse, & Verbum hoc apud Patrem fuisse, Deum præterea Verbum fuisse, ² omnia per ipsum facta esse

Jo. 1. 14. sed enim hoc *Verbum* caro factum est & habitavit in nobis, Christus scilicet filius Dei quem, dum & postmodum secundum carnem *hominem* accipimus, & ante mundi institutionem Dei Verbum & Deum videmus; merito secundum institutionem veteris & novi Testamenti, & *Deum & hominem* Christum Jesum & credimus & tenemus.

³ Quid si idem Moyses introducit dicentem Deum, ⁴ *faciamus hominem ad imaginem*

27.

sim illud in Scriptis suis adfirmare non sunt veriti. *Defens. Fid. Nic. Sess. 2. c. 9. p. 10. vid. supra p. 2. N. 1. & adnotat. ad fin. ad hunc locum.*

² *Verbum bonum*] Vid. supra c. 13. p. 93.

² *Omnia*] Conjunctio & videtur deesse ante *omnia*.

³ *Quid*] f. *Quod*. ut supra Not. 4. p. 126.

⁴ *Faciamus hominem, &c.*] Hunc locum Scripturæ in quo noster cum veteribus omnibus catholicis Scriptoribus intelligit Patrem apud filium suum esse locutum, & per illum hominem creavisse, Hæretici, *Simon Magus, Menan-*

der, Basilides, Saturninus, Carpocrates & Cerinthus & eorum sequaces, a Deo ad Angelum mundi fabricatores dictum finxerunt. *Recognit. Clementis adscripta* referunt *Simonem* hæc docentem, scilicet; constitat multos esse Deos, qui hominem fecerint, quia in initio ita dicit Deus ad ceteros Deos; *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. lib. 2. p. 39. Vid. Iren. lib. 1. c. 22. Theodoret. hæret. Fab. lib. 1. Tertul. præscrip. ad Hæret.* Hanc hæreticorum sententiam perstringit *Enchiridion Dem. Evang. lib. 5. c. 7.*

Et similitudinem nostram : & infra, Cap. 17.
fecit Deus hominem, ad imaginem
fecit illum, masculum & feminam
ut eos ? Si, ut jam docuimus, Dei fi-
lius est per quem facta sunt omnia ; utiq;
filius est per quem etiam homo insti-
tus est, propter quem facta sunt omnia.
enim Deo præcipiente ut homo fiat,
refertur esse qui hominem facit ; facit
hominem Dei filius, verbum scilicet
per quem facta sunt omnia, & sine
factum est nihil. Hoc autem verbum
factum est & habitavit in nobis ; ergo
istius est Deus. Per Christum igitur
factus est, ut per Dei filium. Sed

Et fecit Deus hominem,
Creavit Deus hominem
in imaginem suam : ad ima-
ginem Dei, &c. vulg. Heb.
& vers. omnes. Sed
nostro omnino 70. (o-
mnino ad imaginem suam)
Just. M. Tertul. Euseb.
Chrysost. Hil.
Ad imaginem Dei fecit
i. e. ad imaginem Dei
secundum Doctrinam
veterum & veterum Chri-
stianorum. Phila dicit ; ἡ δὲ
ἐκείνου παραδείγματι τῶν
ἀνθρώπων πρὸς τὴν κατὰ
αὐτοῦ (ἀνθρώπου φύσιν)
χρησάται, μόνον δ' ὡς
τῷ εἰκόνι λόγῳ. De
Opific. p. 31. vid. e-
p. 512. & alia ejusdem
Euseb. præp. Evang. lib.
18. Illi congruit Clem.

Alex. ἡ μὲν γὰρ τῆς θεοῦ εἰκὼν
ὁ λόγος αὐτοῦ, εἰκὼν δὲ τῆς
λόγου ὁ ἄνθρωπος. Admonit.
ad Gent. p. 62. & Tertullia-
nus ; erat autem ad cuius
imaginem faciebat : ad filii
scilicet. adv. Prax. c. 12.
Similiter Origenes ; μὴ ἐνιδῶν
(ὁ Κέλσος) τῇ διαφορᾷ τῆς
κατ' εἰκόνα θεοῦ, καὶ τῆς εἰκό-
νης αὐτοῦ. ὅτι εἰκὼν μὴ τῆς
θεοῦ ὁ πρωτότοκος πάσης κτί-
σεως ἐστίν — κατ' εἰκόνα δὲ
τῆς θεοῦ ὁ ἄνθρωπος πεποίη-
ται. Conſt. Cels. lib. 6. p. 319.
& Eusebius ; εἶναι δὲ ἀρχέ-
τυπον καὶ ἀληθὴ τῆς θεοῦ τῶν
ὅλων εἰκόνα, τὸν αὐτοῦ λόγον.
— εἰκόνα δὲ εἰκόν — τὸν
ἀνθρώπου νῦν. παρ' ὃ καὶ κατ'
εἰκόνα θεοῦ γεγονέναι ἀνωμο-
λόγηται. Præp. Evang. lib. 7.
c. 10.

K Deus

Deus hominem ad imaginem Dei fecit. *Deus* est ergo qui fecit hominem ad imaginem Dei, Deus ergo Christus est : ut merito nec veteris Testamenti circa personam Christi vacillet auctoritas, dum novi Testamenti manifestatione fulcitur : nec novi Testamenti intercepta sit potestas, dum veteris Testamenti ejusdem nititur veritas. Ex quo, qui Christum, Dei filium & hominis, tantummodo præsumunt hominem, non & Deum, contra Testamentum & vetus & novum faciunt, dum & veteris & novi Testamenti auctoritatem veritatemque corrumpunt.

* Quid si idem Moyses ubique introducit Deum Patrem : immensum atque sine fine

* Quid si] *E. Quod si*, ut citatur apud *Limborch. Amic. Collat. cum erudit. Jud.* vid. supra p. 128. Not. 3.

* Immensum] Solum Deum unum & verum, Patrem, esse omni nomine infinitum, incomprehensibilem, incircumscriptum & immensum, semper & constanter docuerunt veteris Ecclesie Scriptores. Sic unum verum Deum Patrem designat *Iust. M. Dial.* p. 119. *Athenag. Legat.* p. 37. *Theophil. ad Autolyc.* p. 129. *Iren. lib. 4. c. 37.* *Clem. Alex. Stromat. 6. p. 635, 636.* *Tertul. adv. Prax.* c. 16. *Orig. adv. Cels. lib. 4. p. 164.* *Arnob. adv. Gent.* p. 17. edit. in quarto. *Euseb. de Laud. Con-*

stant. p. 749. *Cyrl. p. 8.* licet horum aliqui verbum filium Dei ubique esse patrem crediderunt ; & incarnationem incomprehensibilem judicarunt : unanimem erat illorum opinio. Doctrina, verbum sive filium Dei non esse *ἀπρόσωπον* incomprehensibilem, &c. patrem, (id quod Novatianus noster expressis verbis docuit infra c. 31.) Sed quod patris voluntate & summum trino, factus erat *ὑποσώφιστος* comprehensibilis, &c. quod missus, & localiter designabatur ad implendum Dei patris mandata. Quæ de primo Deo Patre aut de filio cogitari nefas censuerunt.

in qui loco cludatur, sed qui omnem lo-
 m' cludat : nec eum qui in loco sit, sed
 potius

cum hæc larga sit Quæ-
 ex veterum testimoniis
 rendam retuli apud adnos.

Cludat.] Verbum cludo,
 usus est noster, frequens
 apud Tertul. & Cyp. ha-
 non semel.

Sed potius in quo omnis
 sit.] Hoc dicit Novatia-
 secundum Philosophiam
 logicam tum apud Ju-
 cum etiam Christianos
 tam; qua instructi erant
 in nec in loco nec in
 ore extitisse; sed & tem-
 & omnem locum in illo
 : adeo ut omnia in æ-
 tate illius durarent, sicut
 immensitate illius conti-
 nuerunt; Locum enim &
 us ab illo creata esse
 erunt; & proinde affir-
 non dubitaverint Deum
 inquam & nusquam ex-
 e. nec esse in tempore
 in loco, sed sui ipsius esse
 tempus sive durationem,
 tum; quoniam æterna
 mensa existentia divina
 erat & durationis &
 Hæc ex philosophiæ
 & sacris Scripturis di-
 ctant, atq; eadem fecta
 dictabat; & ipse Divus
 suffragio suo confir-
 videtur, cum Athenien-
 prædicaret; ἐν αὐτῷ
 (ὡς) ζῶμεν καὶ κινῶμεθα
 μαρ. Act. 17. v. 28.

Philo dicit; ὅτι τὸ θεῶν π-
 πληρωται τὰ πάντα, περιέ-
 χοντες ἡ περιεχομένη. ὃ παν-
 ταχὺ τε καὶ ἰσάμει συμβέβη-
 κέν ἐναι μόνῳ ἰσάμει ἢ ὅτι
 καὶ χώραν καὶ τόπον αὐτὸς
 τοῖς σώμασι συγγενήκα·
 τὸ δὲ πεποιηκὸς ἐν ἰδενί
 ὅτι γεγονότων διμῖξ ἔπειν
 περιέχεσθαι· πανταχὺ δὲ ὅτι
 τὰς δυνάμεις αὐτῷ διὰ τῆς
 καὶ ὑδατοῦ ἀέρος τε καὶ ἕρως
 τείναι, μέγας ἰδὲν ἕρημον
 ἀποκλήσκει τὸ κόσμος. De
 Confus. Ling. p. 339. alibi;
 αὐτὸς ὁ θεὸς καλεῖται τόπος,
 τῷ περιέχειν ἢ τὰ ὅλα, πε-
 ριέχεσθαι δὲ πρὸς μηδενὸς ἀ-
 πλῶς — ἐπειδὴ περ αὐτὸς ἐστὶ
 χώρα αὐτῷ καθ' ἑαυτὸν
 καὶ ἐμπεριέχων μόνῳ ἑαυτῷ
 — τὸ δὲ θεῶν ὑπ' ἑαυτὸς
 περιεχόμενον ἀναγκάσιον ἐστὶν
 αὐτὸ τόπον ἑαυτοῦ. De Som-
 niis p. 575. vid. etiam p.
 282. Theophilus Antioch, simili
 modo dicit; αὐτὸς (ὁ θεὸς)
 ἑαυτῷ τόπος. Ad Autolye.
 p. 81. In quo (scil. Deo)
 omnis locus, non ipse in
 loco. Tertul. adv. Prax. c.
 16; unde Novatianus locu-
 tionem hausisse videtur. Sig-
 nanter hanc rem exprimit Ar-
 nobius; prima enim tu Cau-
 sa es, Locus rerum & spa-
 tium, fundamentum cuncto-
 rum quæcunq; sunt; infini-
 tus, &c. Adv. Gent. p. 17.
 Necnon Cyril. ἐκ ἐν τόπῳ
 περιέχει;

potius in quo omnis locus sit : omnia con-
 tinentem & cuncta complexum, ut meritis
 nec descendat nec ascendat, quoniam ipsa
 omnia & continet & implet : & tamen
 nihilominus introducit Deum descendente
 ad turrem quam ædificabant filii hominum
 Gen. 11. 7. ³ considerare quærentem & dicentem ;
 venite, & mox, descendamus & confundamus
 illic ipsorum ⁴ linguas, ut non audiat
 unusquisq; vocem proximi sui ? Quem
 vident hic Deum descendisse ad turrem
 Babel, & homines tunc illos visitare quæ-

πειρωρισμένον· (ὁ θεὸς) ἀλλὰ
 τῶν τόπων ποιητῆς. ὃν πᾶσιν
 ὦν καὶ ὑπὸ ἑδνὸς περιγε-
 φόμενος Cateches. 6. p. 83.
 Deniq; Max. Schol. in Dionys.
 de div. Nom. ὁ θεὸς τῶν ἀ-
 πάντων ἐστὶ τόπος.

¹ Nec descendat nec ascen-
 dat.] Apposite Philo habet ;
 τὸ δὲ κατὰ βῆν κύριος ἰδεῖν Ἰω-
 πόλιν καὶ τὸν πύργον. ἰερου-
 σάλην πάντως ἀκρόστον. περ-
 σείναι γὰρ ἢ ἀπειναι, ἢ κα-
 πνῆναι, ἢ τετραγώνιον ἐρχομαι
 — τὸ θεῖον ὑπολαμβάνειν,
 ὑπερωκεάνιος καὶ μετακόσμιος,
 ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐστὶν ἀσέβεια.
 De Confus. Ling. p. 339. vid.
 adnot. ad fin.

² Implet.] Adimplet, apud
 Limborch. sed omn. editt.
 implet.

³ Considerare] Pro indubi-
 tato habeo legendum consi-
 derate ; quod confirmat Gen.
 11. v. 6. hanc Lectionem no-
 tavit etiam Welch.

⁴ Linguas] Sic editt.
 cum una esset tantum homi-
 num lingua, & linguam
 beat, vulg. Heb. 70. Philo.
 Orig. ex errore librarii
 guas profluxisse puto, & con-
 fuisse linguam Novat. ling.
 tamen invasit (injuste) Co-
 Tertul. Chrysost. August.
 fin. interpretis Origenis, u-
 vers. Syr. Hic etiam nota-
 liceat, voces, & mox,
 in Novatiani textu addit
 inter venite & descendamus
 & hic & Pagina sequen-
 visas esse (sicuti Pamela
 bitratur) partem Scrip-
 quatenus ab auctore citat
 etsi hodiernis Codd. non
 parent.

⁵ Et homines tunc illos
 visitare quærentem.] Hæc
 cope omittitur citatione
 Limborch. sed adest om-
 bus editt.

ex huiusmodi visitatione, val considerata
 rationem, val s. pro eo, convistata
 visitatione s. h. n. h. visitatione propter visit. s.
 intimationem valis, l. convistata visitatione
 visitatione s. h. n. h. visitatione propter visit. s.

tem? Deum Patrem? ergo jam loco Cap. 17.
 auditur: & quomodo omnia ipse com-
 mittitur? Aut nunquid Angelum cum An-
 gelis dicit descendentem & dicentem: ve-
 ni, & mox, *descendamus & confunda-* Gen. 11.7.
mus illic ipsorum linguas? Sed enim
 Deuteronomio animadvertimus retulisse
 Deum hæc, *Deumq;* dixisse, ubi ponitur,
ut disseminaret filios Adam, statuit fines Deut. 32.
gentium: juxta numerum Angelorum Dei. 8.
 ergo Pater descendit, ut res indicat;
 neq;

[Linguas] Vid. in hanc
 in superius paulo notata.
 Gentium] Sic 70 ἑθῶν.
 vulg. Terra, Hieronym.
 juxta numerum Angelo-
 rum Dei.] Juxta numerum
 in Israel. Vulg. Heb. Sa-
 tis & vers. omnes, εἰς
 ἑβδμήκον ἑπτὰ ἑθῶν Ἰσραήλ. Aquil.
 ἑβδμήκον ἑπτὰ ἑθῶν Ἰσραήλ.
 & Theodor. Sed MSS.
 & Drusus (notante
 Faucono) lectionem tri-
 interpretum, scil. Aq.
 & Theodor. ponunt,
 ἑβδμήκον ἑπτὰ θεῶν. Sep-
 ta cum nostro habent
 ἑβδμήκον θεῶν. quæ indubitata
 eorum interpretatio, ut
 apparebit; & exinde
 legisse illos in Hebræo
 Bene El, *Filiorum*
 & exposuisse *Angelorum*
 quomodo faciunt, Gen.
 & cum 70 interpreta-
 tione modiore sensum &
 eorum veterum æq; ac

Christianorum doctrinæ re-
 ceptæ magis consentientem
 fundat, quam edita Heb. &c.
 qua vix intelligi possunt: sine
 dubio est præferenda. Ad
 70 lectionem in loco adlu-
 dens plane auctor libri *Eccle-*
siaſtici dicit; ἐχάστω ἑθνεὶ κα-
 τέστησεν ἡ γῆ μένον, (scil. ἀν-
 γελον) καὶ μερὶς κυρίῃ Ἰσραήλ
 εἰσιν. *Ecclus.* 17. v. 17. ubi
 auctor suam & veterum Ju-
 dæorum sententiam prodit
 Angelos a Deo gentibus re-
 liquis esse præfectos, ipsum
 vero Deum (per ministrum
 suum Verbum, ut exposuerunt
 veteres Christiani) in popu-
 lum Israel imperium tenuisse.
 ἀρχῶν βασιλείας Περσῶν a
 Propheta memoratus videtur
 fuisse unus ex Angelis præsi-
 dibus, *Dan.* 10. 13. Et im-
 perium & rerum humanarum
 administrationem a Deo An-
 gelis commissam ubiq; arbi-
 tratur *Philo.* Congruenter Re-

neq; Angelus ista præcepit, ut res probat
superest ergo ut ille descenderit, de quo
Ephes. 4. Apostolus Paulus: *qui descendit, ipse*
30.

cog. auctor dicit; est unius-
cujusq; gentis Angelus, cui
credita est gentis ipsius dis-
pensatio a Deo. lib. 2. c. 42.
Ad confirmandam vero am-
plius ex veterum testimoniis
lectionem 70 Angelorum Dei,
quo Germanus textus esse pro-
betur; sic legit Phil. Clem.
Rom. Origenes Comment. in
Johan. ubi suam opinionem
de Angelis gentium procura-
toribus profert: διασπείραν-
τες τὸ θεῦ τὸ Ἀδάμ ὡς
ἕκαστος μὲ τῶν ἀγγέλων κείμεναι
ἐπὶ τῷ ἰδίῳ μερίδα οἰκο-
νομῶν τὰ κατ' αὐτὴν p. 243.
& sic iterum ibid. p. 244. eo-
dem modo textum citat libris
contra Celsum non semel. Le-
git tamen semel cum Theodot.
ὡς τὸν Ἰσραὴλ, Comment. in
Mat. p. 256. & utramq; lec-
tionem memorat sive ille sive
ejus interpretes Latinus, Ho-
mil. 28. in Num. dicens;
cum dispergeret Deus filios
Adam, statuit fines gentium
secundum numerum Angelo-
rum Dei; vel (ut in aliis ex-
emplaribus legimus) secun-
dum numerum filiorum Is-
rael. Homil. in Exod. & in
Cantic. Cantic. legit etiam
Angelorum Dei. Adeo ut pro-
culdubio sic legisset Origenes
in sua κοινῇ sive vulgata 70
Editione. Nec apparet qua-
lia exemplaria tunc habuerunt

filiorum Israel, præter Hebræos
& illorum recentes factas
interpretationes a Theodot.
Eusebius passim legit ἀγγέλους
θεῦ. Præp. Evan. lib. 1.
Demonf. lib. 4. c. 7. ubi
gregie differit in locum.
Comment. in Psal. ubi
modo exponit verba;
Διὰ τῶν οὗ Μωσῆς ὁ
σαφῶς προσεῖπε τὸν ἀγγέ-
λον θεὸν διανέμοντα τὰ
γῆς ἔθνη τοῖς ἑαυτῶν ἀγγε-
λοις κρείον δὲ τὸν υἱὸν
θεῦ, τὸν παρὰ τὸ παρὰ
τὸν Ἰσραὴλ ὑποδεσμεύοντα
p. 596 Epiphanius habet ἀγγε-
λων θεῦ. Et Chrysostomus
hanc lectionem respexisse
ne videtur scribens; τὸ
τὸν κατὰ ἀριθμὸν ἔθνων
οἱ ἀγγέλους Hom. 3. in
ad Coloss. Sic etiam
Theodorat. & Cosmas In-
plausi. Rufinus etiam in
posit. Symboli. Deniq; Hiero-
nymus in Mich. Comm.
lib. 2. & lectionem & sententiam
verborum superius ex Origenes
&c. allatum agnoscit: & sic
cio (inquit) contendo ad
sus Montes, quos non
significari puto quam
los, quibus rerum huma-
rum commissa est procuratio
Deuteronomio in id
congruente: cum dicitur
Excelsus gentes, cum
minaret filios Adam; con-

ascendit super omnes celos, ut imple- Cap. 18.
omnia, hoc est, ' Dei filius, Dei ver-
m. Verbum autem Dei caro factum est Jo. 1. 14.
habitavit in nobis; hic ' erit Christus:
us ergo pronunciabitur Christus.

C A P. XVIII.

ECCCE ' idem Moyfes refert alio in
loco, quod *Abrahæ visus sit Deus.* Gen. 12. 7.
Quin idem Moyfes audit a Deo, quod
hominum Deum ' videat & vivat. Ex. 33. 20;
videri non potest *Deus*, quomodo vi-
sus

terminos terræ secundum
rum Angelorum Dei.
ervare etiam hic obiter li-
quod ex præcedenti
Deuteronomii interpre-
& veterum tradita
na, expositio commoda
s, Mat. 28. 18. Heb.
1 Pet. 3. 22. & aliorum
m notæ potest efferri;
scilicet Christus Dei Fi-
post incarnationem &
ctionem, ampliorem
ante potestatem & do-
m a Patre in Angelos &
creaturas obtinisset:
quod nunc omnes An-
sibi subiectos habet,
vocat suos angelos;
tantum Judæi sed &
Gentes imperio ejus
antur.
ei Filius, Dei Verbum,
apud Limborch, citatur,

*Filius Dei Verbum, & Verbum
caro factum est, &c. contra
fidem omnium Editt.*

' Erit] Forte erat, quod
notavit Welch. erit tamen
congruet seq; *pronunciabitur.*

' Hoc & sequenti Capite
probat Novat. Christum esse
Angelum Dei nomine insigni-
nitum qui variis modis ap-
paruit Patriarchis.

' Idem] Hæc vox omit-
titur apud Limborch. & cum
statim iterum occurrat, apte
hic omitti potest. Sed retinent
omn. Editt.

' Videat & vivat.] Videbit
& vivet, Vulg. consonans
Heb. 70. & Samarit. & sic
legit Tertul. adeo ut noster ex
memoria citans erraverit.

' Si videri non potest Deus,
quomodo visus est Deus?]
Hanc questionem juxta vete-
rum

sus est *Deus* ? Aut si visus est, quomodo
 1 Jo. 4. 12. videri non potest ? Nam & Joannes, *Deus*
nemo, inquit, vidit unquam. Et Apostolus
 1 Tim. 6. 16. *Paulus : quem vidit hominum nemini*
nec videre potest. Sed non utiq; Scriptura
 mentitur : ergo vere visus est *Deus*.
 Ex quo intelligi potest, quod non Pater
 visus sit, ¹ qui nunquam visus est ; sed

rum omnium iudicium solvit
Eusebius, distinguendo inter
Deum & *Deum*, hoc est, in-
 ter illum qui est *absolute su-*
per omnia Deus ; & eum
 qui est *Dei Filius* & *Angelus*
 dictus *Deus*, per quem Pater
 se viris sanctis manifestavit.
 Τίς δ' ὡς ὁ τοῖς πατέσιν
 ὁφθεῖς, καὶ ὅτι μὴ ὁ ὅτι πᾶν-
 ῶν θεὸς ἀποδείκνυται, ἡ-
 νίκα τὸν θεὸν καὶ τὸν κρείον
 ἄγγελον θεὸν ὠνομάσαι ἐπε-
 δείκνυμεν πῶς ἔν ἐν αὐτῷ ὁ
 ἐπέκεινα τῶν ὅλων, αὐτὸς ὢν
 ὁ μόνος ὅτι πᾶν ὅν θεός, ὁφ-
 θαίηται, τοῖς πατέσιν, ζητή-
 σαι ἂν τις εὐχόμενος λυθῇ δ'
 ἂν τὸ ζητῆναι, εἰ ἢ ἀκρίβεια
 τῆς θείας γραφῆς ἐπιστῆσαι-
 μεν — ὅτι μὴ αὐτὸς ὁ ὅτι
 πᾶν ὅν θεός, ὁ μόνος ὢν, δι'
 ἐαυτοῦ ὁφθῇ. ἀλλὰ διὰ τῆς ἡ-
 πατέρα καὶ τοῖς πατέσιν ἐω-
 ρῆσαι, καὶ τὸ εἰρημένον ἐν
 εὐαγγελίοις περὶ αὐτοῦ, ὁ ἐω-
 ρῆσιν ἐμὲ ἐώρακε τὸν πατέρα
 ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ ἡ τῆς
 πατρὸς ἀπεκαλύπτετο γνώσις.
Demon. Evang. lib. 5. c. 13.

¹ *Qui nunquam visus est,*
sed Filius, &c.] Cum sciant

omnes qui vel a limine
 tres Ecclesiasticos salu-
 illorum esse unanimum De-
 nam, Deum Patrem nunquam
 visum esse aut potuisse vi-
 quod sacra Scriptura
 fœderis abunde docent ;
 ter superius ad hanc rem
 nota ex monumentis veteri-
 hic simul & semel obli-
 tum esto, credidisse Scrip-
 primævos Patrem ideo
 potuisse videri, quod
 omnino forma aut appa-
 immutabilitati & immen-
 Majestatis & Divinitatis
 tudini competeret : & om-
 filii apparitionem in illo
 rabilitatem, non quidem
 sentia sed *Status*, & *Di-*
 tatis illius *Demissionem* in-
 runt. Eidem argumen-
 quo noster est auctor, in-
 bens *Tertullianus*, quem
 imitatur *Novatianus*,
 consequens erit ut invisibilem
 Patrem intelligamus pro
 nitudine Majestatis, visibile
 vero Filium agnoscamus
 modulo (quod alibi vocatur
 tionem) derivationis :
 nec Solem nobis contem-

us, qui & descendere solitus est, & vi-
 eri quia ² descenderit: *Imago est enim in-*
visibilis Dei: ut mediocritas & fragilitas
 conditionis humanæ ³ Deum Patrem videre
 aliquando jam tunc adsuesceret *in imagine*
Dei, hoc est, *in filio Dei*. ⁴ Gradatim
 nim & per incrementa fragilitas humana
 nutrirī debuit per imaginem ad istam Glo-
 riam, ut Deum Patrem videre ⁵ possit ali-
 quando. Periculosa sunt enim quæ magna
 sunt, si repentina sunt: nam etiam lux so-

Coloss. 1.
15.

et quantum ad ipsam sub-
 stantiam summam quæ est in
 celis, radium autem ejus to-
 ramus oculis pro temperatu-
 portionis quæ in terram
 de porrigitur. Adv. Prax.

14. Ad alteram partem,
 scilicet Dei immutabilitatem,
 citat Eusebius visionem Dei
 Abraham spectans; 'Εἰ
 δὲ οὐκ ἐπὶ τῷ λόγῳ Ἰω-
 ἀννῆν καὶ Ἀβραάμιν ἑστάν
 θεῷ τῷ παντοκράτορι
 ἀνδρὲς εἶδος μεταβάλλειν
 πῶς ἂν ἔτερος ἀναγορεύοιτο,
 μὴ φάναι θέμις τὸ πρῶτον
 ὅλων αἰσίων, ἢ μόνος ὁ
 αὐτῷ λόγος, &c.
 1. c. 2. Ge-
 nina habet, Demon. Evang.
 5. c. 9. p. 234. vid.
 1. M. Dial. p. 119, 120.
 theophil. Antioch. p. 130.

² Descenderit.] Descendit,
 apud Limborch. sed omn. E-
 dit. descendit.

³ Deum Patrem videre —
 in imagine Dei.] Ἰδὼν τῆς
 εἰκόνα τῷ ἀρχαίῳ θεῷ

γνώσκειν τὸν πατέρα καὶ ποι-
 ῆν τὰς αὐτῶν παντοίας. Orig.
 Cont. Cels. lib. 7. p. 361. vid.
 Com. in Joan. p. 417.

⁴ Gradatim enim & per
 incrementa, &c.] Ad hoc ap-
 posita sunt verba Eusebii:
 ὡς ἂν μὴ παντελῶς ἡ τῶν
 γεννητῶν ἀποπίσει φύσις δι'
 οἰκείαν αἰσίων καὶ ἀδυναμίαν,
 τῆς ἀγεννήτης καὶ ἀχωρήτης πα-
 τερίκης ὑσίας, διεσῶσα μένοι
 δὲ καὶ αὐτοὶ καὶ τρέφοιτο τῆς
 μέσης ἀπολαύσας χορηγίας,
 ἣν ὁ μονογενὴς τῷ θεῷ λόγος
 ἔποτε τοῖς πᾶσιν ἐπαρχῶν
 διαλιμπάνει, πάντη δὲ χαρῶν,
 καὶ διὰ πάντων πειπορευόμε-
 νος, πάντων ἐξ ἑσῆς τῆς σωτη-
 ρίας φρονεῖ. Demonst. Evang.
 lib. 4. c. 6.

⁵ Possit.] Sic correxi edit.
 posset. Præsens enim tempus
 requirit sensus: & hoc tem-
 pore ponitur ab auctore mox
 in sequentibus possit ut est vi-
 dere — intercipi possit —
 videre non possit.

lis subita post tenebras ; splendore nimis
 infuetis oculis non ostendet diem, sed po-
 tius faciet cæcitatem. Quod ne in dam-
 num humanorum contingat oculorum, pau-
 latim disruptis & dissipatis tenebris, ¹ or-
 tus luminaris istius mediocribus incrementis
² fallenter adsurgens oculos hominum sen-
 sim adsuefacit ad totum orbem suum fe-
 rendum per incrementa radiorum. ³ Sic
 ergo & Christus, id est, imago Dei & fi-
 lius Dei ab hominibus inspicitur, ⁴ qua po-
 terat videri. Et ideo fragilitas & medio-
 critas fortis humanæ per ipsum alitur, pro-
 ducitur, educatur, ⁵ ut aliquando Deum quoque
 ipsum

¹ Ortus — adsurgens] Est
 inusitata loquendi formula.
 Suspicetur aliquis legendum
 corpus.

² Fallenter] Vox insolens,
 sed summe elegans in loco.

³ Sic ergo et Christus, etc.]
 Juxta similitudinem hic po-
 sitam a Novat. apposite Philo
 habet; in Gen. 31. v. 13.
 ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθεὶς σοι
 ἐν τόπῳ θεῷ. τὐτ' ἐννοήσιον,
 ὅτι τὸν ἀγγέλου τόπον ἐπέχε
 (ὁ θεὸς τῶν ὄλων) ὅσα τῷ δο-
 κῶν, ἐ μεταβαλὼν, πρὸς Ἰω-
 ῆ μὴπω δυναμένῃ τὸν ἀλη-
 θῆ θεὸν ἰδεῖν ὡφέλειαν. κα-
 θάπερ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἀν-
 γλὴν ὡς ἥλιον οἱ μὴ δυνάμε-
 νοι τὸν ἥλιον αὐτὸν ἰδεῖν ὁ-
 ρῶσι—ἕτως καὶ Ἰωὴ θεῷ εἰ-
 κὼνα τὸν ἀγγέλον αὐτῷ λό-
 γον ὡς αὐτὸν κατανόουν
 De Somnii, p. 600.

⁴ Qua] Legendum suspicor
 quia; serie argumenti in
 ipsum congruente.

⁵ Ut aliquando Deum quoque
 ipsum Patrem, adsueta Filium
 conspiciere, possit, ut est, vi-
 dere] Ad hanc rem appropin-
 quatur primævus antistes
 Irenæus; Homo etenim a se
 non videt Deum. Ille autem
 volens videtur ab hominibus,
 a quibus vult, & quando vult,
 & quemadmodum vult —
 visus quidem tunc per spiri-
 tum prophetia; visus autem
 & per Filium adoptivæ: vide-
 bitur autem & in regno Coe-
 lorum paternaliter, spiritus
 quidem præparante hominem
 in Filium Dei, Filio autem
 adducente ad Patrem, Patre
 autem incorruptelam donan-
 te in æternam vitam quæ
 unicuique evenit ex eo quod
 videtur

sum Patrem, adsueta filium conspiceret, Cap. 18.
 possit, ut est, videre; ne majestatis ipsius
 pentino & intolerabili fulgore percussa
 intercipi possit, ut Deum Patrem, quem
 nuper optavit, videre non possit. Ex quo
 filius est hic qui videtur; Dei autem fi-
 lius Dei Verbum est; Dei autem Verbum
 pro factum est & habitavit in nobis; hic
 tem Christus est. Quæ malum ratio est
 dubitetur *Deus* dici, qui tot modis *Deus*
 intelligitur adprobari?

Ac, si & Agar ancillam Sarræ de domo
 eam pariter & fugatam * Angelus * con- Gen. 16.7.
 nit apud fontem aquæ in via Sur, fugæ &c.

eat Deum. — Ζωὴς
 μεθεξουσιν οἱ ὁρῶντες θεόν.
 διὰ τὴν τοῦ ὁ ἀχάρε-
 ῖς ἀκατάληπτος καὶ ἀόρα-
 τὸς ὁρῶμενον ἐν αὐτῷ καὶ κατὰ
 ἀβυσσόμενον καὶ χωρῶμενον
 πνεύματι πατρὶος lib. 4.
 7. Locus est omni obser-
 vatione dignus.

Intercipi possit, ut Deum
 rem — videre non possit.]
 eadem auctoris nostri pro-
 pto convenienter observa-
 Eusebius; quæ ne nimium
 occuparent locum, adno-
 ad finem descripsi: quæ
 e.

Angelus] Hunc Angelum
 lo Judæus intelligit esse
 verbum, vocitans ἀγγε-
 λον λόγον de Profug.
 51. & eundem esse An-
 gelum qui Jacob apparuit.
 Nom. Mutat. p. 1058.

unde constat, ut & ex aliis,
 veteres Judæos existimavisse
 Verbum sive Filium Dei esse
 Angelum qui nomine Dei in-
 signitus variis modis visus &
 congressus erat Patriarchis:
 Sed Christum futurum esse pe-
 nitus ignorabant.

* Convenit] Et si vox con-
 venit commodum habet sen-
 sum; tamen vix dubito an
 legendum sit, invenit, quod
 habet vulg. & 70. Notandum
 porro est, quod legente 70
 exemplari textum, ὅτι τῆς
 πηγῆς τῆς ὕδατος ἐν τῇ ἐρή-
 μῳ, ὅτι τῆς πηγῆς ἐν τῇ
 ὁδῷ Σέρ. Codex ex quo
 nostri versio fluxit, videtur
 legisse; ὅτι τῆς πηγῆς τῆς
 ὕδατος (omissis intermediis a
 priori ἐν τῇ ad posterius ἐν
 τῇ) ἐν τῇ ὁδῷ Σέρ. vel in-
 terpres ipse omisit.

causas

causas interrogat atq; accipit; & post hæc humilitatis consilia porrigit; spem præterea illi materni nominis facit, quodq; ex utero ejus multum semen esset futurum spondet atq; promittit, & quod Hismael ex illa ¹ nasci haberet, & cum cæteris aperit locum habitationis ipsius, ² actumq; describit: hunc autem Angelum, & Dominum Scriptura proponit & Deum, [³ nam nec benedictionem seminis promississet, nisi Angelus & Deus fuisset;] quærant quid in præsentī loco ⁴ hæretici tractent. Pater fuit iste qui ab Agar visus est, annon? Quia Deus positus est. Sed ⁵ absit Deum Patrem

¹ Nasci haberet] Græca loquendi formula pro nascetur.

² Actumq;] Legerim vel actusq; vel vitamq;

³ Nam nec, &c.] Hæc verba Parenthesis forma posui cum Fran. Jun. & periodum desivi verbo tractent, aliter ac Edit. sensu suffragante, ut attendenti toti periodo incipienti a verbis ac, si & Agar, &c. patebit.

⁴ Hæretici] Hæc vox transposita mihi videtur; & proprium habuisse locum post verbum quarant.

⁵ Absit Deum Patrem Angelum dicere; ne alteri subditus sit, &c.] Hoc dicitur eo quod Pater est ὁ θεὸς τῶν ὄλων, absolute summus Deus; cuius supremæ & independenti Majestati incongruum fuerit &

omnino impossibile, ut aliterius esset Angelus, aut ab alio mitteretur: quod Patrem subiectum illi, cujus fuerit Angelus, (cogitatu nefas!) denotaret. Hinc magna & in primis Catholica Synodus Antiochensis Suffragio sancivit τὸν μὲν θεὸν τῶν ὄλων ἀπεκατέστησαν ὡς θεὸν καὶ τὸν ἀγγελοῦ νομίσαι καὶ λέγειν ὡς θεὸν. i. e. impium esse cogitatu ipsum universonum Deum Angelum appellari. Addit statim; ὁ δὲ ἀγγελος τὸ πᾶν τοῦ θεοῦ ὡς ἐστίν, αὐτὸς κύριος καὶ θεὸς ὢν. Adv. Paul. Samosat. Ob eandem rationem (scil. quoniam Filius Patris est Angelus, & illi subditus) Eusebius dicit; ὅτι τὸν ἐπεκατέστησαν ὡς θεὸν ὡς ὁ θεὸς τῶν ὄλων εἶπεν. De Ecclesiæ Theol. lib. 1. c. 7. Sicut nolumus aliud argumentum querere

utrem Angelum dicere; ne alteri subdi- Cap. 18.
sit, cujus Angelus fuerit. Sed Angelum
ent fuisse: quomodo ergo Deus erit, si
angelus fuit, cum non sit. hoc nomen An-
gelis

ant veteres, quo Pater
paretur non posse fieri
angelus, missus, visus, &c.
in quod fuerit ipse omnipo-
& summus Deus, a nullo
& nulli subiectus; ita
stanter inferebant Filium
esse summum ipsum De-
quoniam Patris erat An-
y, ab ipso tanquam a fu-
ore missus, & illi sem-
& in omnibus subiectus.
hanc OEconomiam ex eo
d Filium voluntate Patris
natus, originem duxisse
viderunt. Concilium Ca-
ticum Sirmiense declaravit;
ὁντάσσομεν τὸν υἱὸν τῷ
εἰ, ἀλλ' ὑποταγμένον
πατρὶ (Interpretē Hilario)
exæquamus vel compara-
Filium Patri sed subiectum
ligimus. Socrat. Eccles.
lib. 2. Et ipse Hilarius
ntem Synodi explanans
ndit etiam suam: in eo
dem (dicit) maxime non
paratur nec coæquatur Fi-
Patri, dum subditus per
dientia obsequelam est
dum mittitur, dum ac-
dum in omnibus volun-
ejus, qui se misit, obse-
ur. — Deus unus est,
subiectio Filii docetur &
ritas — ut sit Patri &
equio subiectus & nomine.
Synod. p. 234.

Hoc nomen Angelis un-
quam concessum.] Mox in se-
quentibus ait similiter, si au-
tem Angelum — cur quod non
solet, Angelus Deus dicitur.
Tamen c. 20. expressis verbis
agnoscit, quod quivis Angelus
Deus potest dici — & quod
Angelus subiectus Christo Deus
promitur; — & dicitur.
Quomodo hæc, quæ repug-
nantia videntur, conciliari
possint? Bene quidem con-
veniunt, si auctoris sensum
esse intelligas, quod nullus
merus Angelus unquam Deus
dicitur eodem modo aut sta-
tu, quo hic Angelus Deus aut
Dominus appellatur: hoc est,
merus Angelus in legatione &
apparitione ad homines nun-
quam insignitur Nomine Dei.
Cum sit unus e subiectis
Christo Angelis qui apparet
& loquitur, id plane signifi-
catur in Scriptura; cum vero
idem & Angelus & Deus dicitur,
non est Angelus nudus, sed
Deus qui est Verbum Dei &
Patris Angelus. Quivis vero
Angelus alio nomine & ge-
nerali quodam modo, vel ut
Dei minister vel ut immorta-
lem & divinum statum ha-
bens, dici potest Deus: atq;
hoc modo Angeli in Scriptu-
ris nominantur Dii. Hoc
proculdubio vult Novatianus
non

gelis unquam concessum? nisi quoniam
utroq; latere nos veritas in istam conclu-
sententiam, ' quia intelligere debeamus Deum
filium fuisse; qui quoniam ex Deo est, ma-
rito *Deus*, ' quia Dei filius, dictus sit: ' quoniam
niam ' Patri subditus & adnunciator patris
voluntatis est, ' *magni consilii Angelus*
pronunciatus est. Ergo si ⁶ hic locus ne
personæ Patris congruit, ne Angelus dictus
sit: neq; personæ Angeli, ne *Deus* pro-
nunciatus sit: ' personæ autem Christi con-

Es. 9. 6.

14a

non sibi contradicens; & sensum ejus & sententiam confirmat & explicat *Eusebius*:
ὅτι μὴ ἐδ' ὑποβεβηκότων ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν θεῷ τὰς ἀναγραφείσας θεοφανείας ὑποποιεῖν θέμις. ἐπειδὴ καὶ τέτων ὅταν τις ἀνθρώποις παραφαίνεσθαι, ἢ ἐπικρυπτεῖσθαι ἢ γραφῇ, ὀνομαστὶ ἢ θεὸν ἐδ' μὴ κύριον, ἀλλ' ἀγγέλου χρηματίζει λέγουσα, ὡς διὰ μυρίων μαρτυριῶν πιστεύονται ῥᾶδιον. *Hist. Eccles. lib. 1. p. 4.* Non negat tamen Angelos esse dictos Deos, alio scil. respectu.

¹ *Quia*] Suspiciatur *Welch*. legendum *qua*, & hoc videtur aptius.

² *Quia Dei Filius*] *F. Jun.* pro *Edit.* *quia*, legit *quā*. Sed cum auctor habeat statim in seq. pagina, *Deus sit*, *quia* Dei filius est, vocem *quia* hic retinendam puto.

³ *Quoniam*] Sensus requirit addi particulam conjunctivam, & legi vel & quoniam; vel

quoniam *autem*: aut quid mile.

⁴ *Patri subditus* &] *Edit.* *Pam.* argumento theoris in id consentiens. Quod vero aliis absunt voces, omittendi ansam ripuit *Welch*.

⁵ *Magni consilii Angelus* *Consiliarius* vulg. *Heb.* 70 vero μέγας βουλῆς ἄγγελος, suffragantibus omnibus Græcis & Latinis Scripturis. vid. *Septuagint.* *Ed.* a *Bos*, in *Textum*.

⁶ *Si hic locus*] In *Codd.* si locus, omisso quos secutus est *Welch*. male, nam vocola demonstrativa *hic* apte monstrat prædictum locum Scripturæ qui ab auctore differtur.

⁷ *Persona autem Christi* *convenit, &c.*] nostro similiter *Just. M.* Christum referens τὸν κατὰ βουλὴν Ἰωὴ ἐκείνου (sc. πατέρος) καὶ θεὸν ὄντα ὅντων αὐτῶν, καὶ ἀγγέλου,

ut & Deus sit, quia Dei filius est; Cap. 18
 Angelus sit, quoniam paternæ disposi-
 tionis adnunciator est; intelligere debent
 contra Scripturas se agere hæretici, qui
 Christum quum dicant se & Angelum cre-
 are, nolint etiam illum Deum pronunciare,
 quem in veteri testamento ad visitationem
 heris humani legunt sæpe venisse.

Adhuc adjecit Moyses, *Abrahæ visum* Gen. 18. 1.

*quum apud quercum Mambræ, sedente
 ad ostium tabernaculi sui meridie: &
 milominus cum tres conspexisset viros,
 quum ex illis Dominum nuncupasse: quo-
 rum cum pedes lavisset, cineritios panes
 in butyro, & ipsius copia lactis offert,*

Job. 1. v. 4.

allud. in Virg.

præst. copia

an ipsi cra

am i. 10. 1.

ita Rob. Soso

mon. car

ip[s]is post ab

huic loco

n convenit.

J. Vaccini.

potest quid.

*παρατείν τῇ γυναικὶ ἀν-
 370. Edit. Jeb. Item
 ὅς οὐ ἀποθεῖς τοῖς πα-
 χαῖς λεγόμενος θεὸς καὶ
 ἄλλος καὶ κρείστος λέγεται.
 καὶ ἐν τέττον ἐπιγινώσκει
 ὑπηρεσίᾳ τῶ πῶν ὁ-
 πατεῖ. Dial. p. 72. Edit.*

*Quercum] In convalle
 Samarit. & Chald. Par.
 ubus plurali numero Heb.
 rab. Sed Syr. & 70
 nostro, & sic Hieronym.
 videtur Hebraicum illius
 plar habuisse quercum
 alari numero.*

*Dominum] i.e. Dominum
 qui est Deus, & qui in
 turis Jehova audit.*

*Quorum cum pedes la-
 v. Ex his Angelorum
 Abraham gestis conclu-
 ant primævi scriptores*

Christiani Angelos verum cor-
 pus habuisse, & revera co-
 medisse, &c. Sic Just. M.
 Dial. p. 71. & Tertul. de
 carne Christi, lib. 1. c. 3. &
 adv. Marc. lib. 3. c. 9. Philo
 vero Jud. aliter arbitrat; non
 τρεῖς οὖν δὲ καὶ τὸ μὴ περὶ
 τὰς περὶ αὐτῶν, καὶ μὴ ἐστὶν ἵσας
 ἐστὶν ὅτιον παρέχειν φαίνεται
 αὐτῶν—τὸ δὲ πρῶτον ἐκείνου παρ-
 τὰ δὲ αὐτῶν, ἀσφαμένους ὅτι αὐτῶν
 τὰς αὐτῶν εἰς ἰσὺν ἀσφα-
 τὰν μεμνησθῆναι. De Migrat.
 Abrah. p. 366.

** Ipsius] Vox est corrupta,
 & legendum puto ip[s]is hoc
 modo: cum butyro & co-
 pia lactis ip[s]i offert. Vel
 si ip[s]is debet retinere locum
 ip[s]ius, tum pro copiis repo-
 nendum est copiam. Sed
 prior emendatio est aptior.*

4

*Gen xvm 7. butyrus lac & viam hunc.
 supra Jebem erit hunc. sic f. p.*

& ut hospites retenti vescerentur, hortatur. Post quæ & quod Pater futurus esset, audit: & quod Sarra uxor ejus paritura ex ipso filium esset, ediscit: & de exitu Sodomitarum, quæ merebantur pati, recognoscit: & quod propter clamorem Sodomorum Deus descendisset, addiscit. Quod in loco si Patrem volunt² videri tunc fuisse cum angelis duobus hospitio receptum, Patrem visibilem hæretici crediderunt: Si autem Angelum; cum ex Angelis tribus unus Dominus nuncupatur, cur quod non solet Angelus Deus dicitur? nisi quoniam, ut Deo Patri³ invisibilitas propria reddatur, & Angelo propria mediocritas remittatur, non nisi Dei filius, qui & Deus est, Abrahamæ visus & hospitio receptus esse⁴ creditur. Quod enim erat⁴ futurus, medita-

² Videri] Post videri addit & Welch. Sed editt. debent stare: quæ omnia omittunt vocem &.

³ Invisibilitas propria reddatur.] Ad hanc apparitionem Dei Abrahamæ concessam observavit Eusebius; ἡ δ' ἀγγελος ὁ προγραφεὶς ἀνηγόρευται, κρείττων δὲ πρὸς ἀγγέλου θεὸς καὶ κύριος, πρὸς τὴν ἀναγεγραμμένην δοῦναι μετὰ τῶν δυοῖν ἀγγέλων ἐν ἀνθρώπῳ χήματι ὁραθεὶς· πάλιν μετὰ τῶν ὅτι πάντων θεὸν ἡγήσειον διὰ τέτων δηλοῦναι μετὰ βαλλέν· ὃ φάναι τὸ θεῖον καὶ χρηματίζεσθαι εἰς ἀνδρὸς

ἔιδος καὶ μορφῆς, καὶ εὐαγγελιστῆς δὴ αὐτὸν εἶναι τὸν θεὸν λόγον, &c. Dem. Evang. lib. 5. c. 9.

⁴ Creditur] Edidit Welch credatur: sed quæ ratione nescio; cum omnia edicta nostra habeant creditur.

⁵ Futurus] Vox futurus nullum habet commodum sensum, quod sciam; & cum id quod in Sacramento (sive mysterio) meditabatur, respicit lotionem pedum discipulorum de qua mentio est apud Joannem c. 13. v. 5. pro futuris legendum puto futurus.

ur in sacramento, Abrahæ factus hospes Cap. 18:

ad Abrahæ filios futurus: cuius filiorum
es, ad probationem quod ipse esset, ab. Jo. 13. 5.

; reddens in filiis jus hospitalitatis, quod
quando illi foeneraverat Pater. Unde &

qua esset dubitatio quin iste Abrahæ
filius fuisset, in Sodomitarum exitu poni-

quoniam pluit Dominus super Sodo- Gen. 19:

in & Gomorram ignem & sulphur a Do- 24.

no de Cælo. Sic enim & Prophetes ex

sona Dei: subverti vos (inquit) sicut Amos. 4.

vertit Dominus Sodomam & Gomor- 11.

Dominus ergo Sodomam subvertit,

est, Deus Sodomam subvertit: sed in

versione Sodomorum Dominus pluit ig-

a Domino: hic autem Dominus visus

quod ipse esset] i. e. Quod
esset qui Abrahæ fuerat
hospes.

Quoniam pluit Dominus
a Domino, &c.] Ad tex-
tum notat Just. M. Δύο ὄντας
τὸν μὲν ὅτι γῆς ὄντα,
καταβεβηκέναι ἰδεῖν
αὐτὸν Σοδόμων. τὸν
τοῖς ἑταροῖς ὑπάρχον-
τα καὶ τὸν ὅτι γῆς κυρίως
ἐστίν. ὡς πατὴρ καὶ θεός.
τε αὐτῷ τὸ εἶναι καὶ
αὐτῷ καὶ κυρίως καὶ θεῷ.
p. 121.

Dominus] Reposuit Welch.

ex Gagn. Edit. Frob.

& sic quidem legit tam

quam 70. & vera est

lectio. Sed tamen

constat Novatianum le-

Dominus: tum propter

introductionem, sic enim,
quod nihil habet quo respiciat,
nisi pluit Dominus, &c. ante
relatum, cum propter con-
clusionem, Dominus ergo sub-
vertit, ad Textum plane re-
ferentem. Hunc Dominum
addit esse Deum; unde seque-
batur Dominum qui pluit a
Domino esse Deum: hoc
modo etiam probatur quod
Dominus qui visus est Abrahæ
& illius hospes erat, Deus
fuit: cum vero visus esset,
non potuit alius esse quam
Dei filius, quoniam Pater in-
visibilis omnino monstratur:
Filius ergo & Dominus &
Deus est; quod erat demon-
strandum. Hæc videtur esse
series argumenti auctoris non
æq; clara ac solet.

L

est

est Abrahæ *Deus* : *Deus* autem hic hospes
est Abrahæ, visus utiq; ¹ quia tactus :
cum Pater, ² quia invisibilis, nec tunc
visus sit; visus est, & ³ hospitio receptus
& acceptus est, ⁴ qui solitus est tangi
videri : hic autem *filius Dei*, *Dominus*
Domino pluit super Sodomam & Gomorram sulphur atq; ignem. Hic autem
Verbum est : Verbum autem Dei caro
factum est, & habitavit in nobis : hic autem
Christus est. Non Pater igitur apud Abrahæ
hospes, sed Christus fuit; nec Pater
visus est, sed *filius*; ⁵ visus autem
est Christus : merito igitur Christus & *Dominus*
& *Deus* est, qui non aliter Abraham
visus est, nisi quia ante ipsum Abraham
Patre Deo Deus Sermo generatus est.

Adhuc, inquit, idem *Angelus* & *Deus*
⁶ eandem Agar fugatam de domo Abraham
cum puero consolatur & visitat. Nam
illa in solitudine exposuisset infantem,
aqua defecisset ex utre, cumq; puer ille
masset, fletum & planctum levasset;

¹ *Quia tactus*] Cum visus
purior est sensus quam tactus,
recte concludit Auctor, id
quodcumq; tactu compre-
hendi potest, multo magis
posse videri.

² *Quia*] Ita recte emen-
davit Welch. pro editt. qua.

³ *Hospitio*] Hanc vocem
etiam recte restituit Welch.
pro impress. hospitibus. Sed
male omisit verba & acceptus
quæ retinent omn. editt.

⁴ *Qui solitus est*] Antea
verba videtur deesse,
vel *Dei filius*.

⁵ *Visus*] Aptior erit
si legerimus pro *visu*
lius; quam germanam
lectionem vix dubito.

⁶ *Eandem Agar*] De
dixerat supra p. 139, 140
ad cuius Historiam jam
ut aliud inde argumentum
ligat ad probandum Christum
esse Deum.

avit (inquit Scriptura) Deus vocem Cap. 18.

ri de loco ubi erat. Cum Deum esse, ~~~~~

vocem infantis audivit, retulisset; ad Gen. 21.

, & vocavit Angelus Domini ipsam ¹⁷.

de caelo; Angelum referens esse quem
um dixerat, & Dominum pronuncians Ibid.

quem Angelum collocarat: quique; An-

& Deus adhuc ipsi Agar promittit

ora solatia, dicendo; ne timueris, ex-

vi enim vocem pueri de loco ubi erat.

ge, sume puerum, & tene: in gentem

magnam faciam eum. Hic Angelus,

Angelus tantum est, cur hoc sibi vindi Gen. 21.

ut dicat; in gentem enim magnam ¹⁸.

m eum? cum hoc utique genus po-

ae Dei sit, Angeli esse non possit.

quo etiam Deus confirmatur esse

hoc potest facere: quoniam ut hoc

m comprobetur, adjicitur per Scrip- Ibid. v. 19.

m statim; & aperuit Deus oculos ejus,

vidit puteum aqua viva, & abiit, &

levit utrem de puteo, & dedit puero,

De loco ubi erat] Hæc

in vulg. Heb. Sam. Syr.

& Chald. Par. habent

70.

infantis audivit] Audis-

antis, MS. Wower.

Domini] Dei vulg. Heb.

edit. Rom. 70. Domini

habent Complut. Biblia.

ii. & Arab.

Dominum] Deum legen-

suspiciatur Welch. Sed

um debet stare, propter

ora p. 139, 140. de hac

re, ubi de hoc Angelo dici-

tur, quod Dominum Scriptura

proponit & Deum.

⁵ Exaudivi enim] Exaudi-

vit enim Deus, vulg. Heb. 70.

& vers. omnes. Ex quibus

corrigendus est noster.

⁶ Tena] Tena manum il-

lius, vulg. Heb. 70. & vers.

omn. Hic etiam erravit No-

varianus.

⁷ Essa] Deus esse habent e-

ditt. vitiose.

¶ *erat* ¹ *Deus cum puero*. Si ergo *Deus* erat cum puero qui aperuit oculum Agar, ut videret puteum aquæ vivæ, hauriret aquam propter urgentem sitis necessitatem : Hic autem *Deus* ² e cœlo illam vocat *Angelus* dictus, cum superius vocem audiens clamantis pueri *Deus* ³ positus, non alius intelligitur quam *Angelus* esse pariter & *Deus*. Quod cum Patri competens & conveniens esse non possit, qui tantummodo *Deus* est : competit autem esse possit Christo, qui non tantummodo *Deus*, sed & *Angelus* pronuntius est ; manifeste apparet non *Patrem* tunc loquutum fuisse ad Agar, sed *Christum* potius cum *Deus* sit, cui etiam *Angeli* competit nomen ; quippe ⁴ cum *magni* con-
 Ef. 9. 6. *Angelus* factus sit : *Angelus* ⁵ autem dum exponit *sinum Patris*, sicut Joannes
 Jo. I. 18. edicit. ⁶ Si enim ipse Joannes hunc edem, qui *sinum* exponit *Patris*, verum dicit carnem factum esse, ut *sinum Patris* posset exponere ; merito *Christus* non solum *homo* est, sed ⁷ & *Angelus* ; nec

¹ *Deus*] Hanc vocem omittit vulg. male. agnoscunt enim Heb. 70. & vers. omn.

² *E cœlo illam vocat, &c.*] Forte legendum, e cœlo illam vocans *Angelus* est dictus. Conjicit Welch. vocem qui addendam ante, e cœlo.

³ *Positus*] Sic emendavi editt. potius, quod nullum

habet sensum in loco.

⁴ *Cum*] For. legendum.

⁵ *Autem*] Item legi valde suspicor.

⁶ *Si enim*] Vet. editio enim, quod castigavit Pamelius.

⁷ *Et Angelus*] Vocem ante Angelum reposui mel. ex MS. Anglic. & g.

us tantum sed & *Deus* per Scripturas Cap. 19.
 enditur, & a nobis hoc esse creditur : ~~~~~
 si non *Christum* tunc locutum ad *Agar*
 uerimus accipere : aut Angelum *Deum*
 amus, aut *Deum Patrem omnipotentem*
 r *Angelos* computemus.

C A P. XIX.

QUID si & alio in loco similiter le-
 gimus *Deum* Angelum positum ?
 cum apud uxores suas *Liam* atq; *Ra-*
Jacob de patris illarum iniquitate que-
 tur, & cum referret quod jam in terram
 propriam remeare & reverti cuperet, somnii
 q; sui interponebat auctoritatem, quo
 pore refert sibi Angelum Dei per som-
 nium dixisse ; *Jacob, Jacob. Ego, inquit,* Gen. 31.
quid est ? Aspice, inquit, oculis 11.
vide hircos & arietes ascendentes Gen. 31.
super 11, 12,
 13,

lectionem probat statim
 sed & *Deus*. Omisit
 cum vet. editt. *Welch*.

MS. *Alex.* sed editt. *Bibliis*
Romanis congruunt *Venet.* &
 MS. *Ox.*

Jacob, Jacob.] Sic editt.
 male proculdubio: quod
 in *Jacob* semel tantum
 est in vulg. *Heb.* 70.
 omni. *Phil.* *Orig.* *Euseb.*
 us M. quidem habet *Ja-*
Jacob. sed corrupte. ha-
 etiam *Biblia Complut.* &

² *Quid est ?*] *Adsum* vulg.
 sed 70 ut noster. & *Philo.*
Orig. *Epist.* *Synod. Antioch.*
ad Paul. *Samosat.* *Euseb.*
Justinus M. habet ; *quid est*
Domine. cætera vero totius
 Citationis legit ut noster.

³ *Hircos & Arietes, &c.*] *Universos masculos ascenden-*
 I 3

super oves & capras variatos albos, varios & cineritios¹ & aspersos. Videmus quæcunq; tibi Laban fecit. ² Ego sum Deus qui visus sum tibi in loco Dei ubi³ unxisti mihi illic stantem lapidem & vovisti mihi illic votum. Nunc erige, & proficiscere de terra hac, & veni in terram nativitatis tuæ, ⁴ & ero tecum. Si Angelus Dei loquitur hæc ad Jacob, atque ipse Angelus infert, dicens; ego sum Deus qui visus sum tibi in loco Dei: non tantummodo hunc Angelum, sed & Deum presensitum sine ulla hæsitatione conspici-

tes super faminas, varios, maculosos atq; respersos. vulg. 70 vero ad verbum cum nostro; τὰς τετραγύας καὶ τὰς κείας ἀναισχρονοῦσας ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἰγας, διαλεύκους καὶ ποικίλους καὶ σποδοειδέας πάντας. & sic Orig.

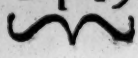
¹ *Et aspersos]* *Et aspersos* hab. editt. omn. sed fere me persuasum habeo copulam & additamentum esse librarii: cum Græca, ad quæ exacte citantur verba, non habeant.

² *Ego sum Deus — in loco Dei]* In hoc textu intelligit Philo vocem priorem *Deus*, ὁ θεός, denotare supremum & verum Deum Patrem; posteriorem vero, *Dei*, θεῶν sine Articulo, dictam esse de verbo sive filio Dei catachrestice nomen *Dei* sortito. *De somn. p. 599.*

³ *Unxisti.]* Sic editt. Pamel.

ex MS. Anglic. recte habet quibus congruunt tum Græcum Latina. *Welchmann* didit *erexisti*, corruptam notationem *Gagnai* & *Froben.* cutus, in qua ita ponitur alieno loco scil. v. 45. notandum porro quod in versu 13. legit vulg. & Bethel, pro illo quod est nostro & 70, &c. qui visus sum tibi in loco Dei, quæ ratio forte est Textus Hebræici paraphrasis. omittit est vulg. illic — illic; & conferunt quidem Phil. & Sed retinent Heb. Sam. Arab. cum 70. Orig. Di Alex. & Euseb. & ante memoratus Just. M. atq; citationem abunde confirmat.

⁴ *Et ero tecum]* Hæc sunt in Heb. & omn. sed agnoscunt cum 70, & Just. M.

q; sibi votum refert ab Jacob destina-Cap.19.
esse *in loco Dei*, & non dicit *in loco*

Est ergo locus *Dei*, est & hic *Deus*.

enim ibi simpliciter est *in loco Dei* po-
m; neq; enim dictum est, *in loco An-*
& *Dei*, sed tantummodo *Dei*: hic

em qui ista promittit, *Deus* atq; *An-*
s esse perhibetur; ut merito distinc-
sit inter eum qui tantummodo *Deus* di-
r, & inter eum qui non *Deus* simpli-
r, sed & *Angelus* pronunciatur. Ex

si nullius alterius Angeli potest hic ac-
tanta auctoritas, ut *Deum* quoq; se esse
eatur, & *votum* sibi factum esse teste-

nisi tantummodo Christi; cui, non
ia *Angelo* tantum, sed quia *Deo*, vo-

voveri potest; manifestum est non *Pa-*
m accipi posse, sed *Filium*, *Deum* & *An-*

um. Hic autem si *Christus* est, sicuti
vehementer periclitatur, qui aut *Ho-*

em *Christum*, aut *Angelum* tantummodo
it, substracta illi divini nominis potestate;

am ex *Scripturarum* coelestium fide fre-
enter accepit, quæ illum & *Angelum* fre-

enter & *Deum* dicunt.

His omnibus etiam illud accedit, ut quo-

do illum & *Angelum* frequenter & *Deum*

fuit *Scriptura* divina, sic illum & *Homi-*

ponat & *Deum*, exprimens eadem *Scri-*

ra divina quod erat futurus, & depin-

ns jam tum in imagine quod habebat esse

[Quia—quia] F. Jun. vult legi quâ—quâ. non recte.

in substantiæ veritate. *Remansit enim,*
 Gen. 32. quit, ¹ *Jacob solus, & ² luctabatur* He
 24. *cum eo usq; in mane : & vidit quomodo*
 Ibid. v. 25. *non potest adversus eum, & tetigit lati-*
dinem femoris (³ ejus, & emarcuit la-
tudo femoris) Jacob, cum in eum lucta-
 Ibid. 32. *tur & ipse cum eo : & dixit ei, dimi-*
 26. *me ; ascendit enim Lucifer. Et ille dixit*
 v. 27. *non te dimittam, nisi me benedixeris.*
dixit : quod est nomen tuum ? & ille dixit
 v. 28. *Jacob. Dixitq; ei : ⁴ non vocabitur*
tiam nunc nomen tuum Jacob, sed Iſ-

¹ *Jacob*] Omittit nomen *Jacob*, vulg. sed vitiose : habent enim *Heb. 70. vers. omn. Just. M. Orig. Euseb. Chrysost.*

² *Luctabatur*] Ecce *Luctabatur* vulg. male. Non agnoscit enim vocem *ecce*, *Heb. 70. aliaq; vers. nec Just. M.* [qui legit *ἐπάλαυν ἀγγελος*, corrupte pro *ἀνθρώπος*, sed librarii plane culpa.] *Orig. Euseb.*

³ *Ejus & emarcuit latitudo femoris*] Hæc verba uncis inclusa me persuasum habeo scripsisse auctorem, cum habeant *70. Heb. Vers. omnes*, (præter unam *Arab.*) *Just. M. Orig. Euseb. Chrysost.* omisit plane in nostro negligens librarius propter *ὁμοιοτέλευτον femoris* ; quod idem accidisse puto versioni *Arab.*

vulg. legit, & statim emarcuit ; cætera ad finem vers. omittens, contra fidem *70. vers. omn. & veterum citationum* quæ cum *Novatiani* consentiunt.

⁴ *Non vocabitur etiam nomen, &c.*] nequaquam *pellabitur nomen, &c.* *ἢ κληθήσεται τὸ ὄνομα* *Hieron.* sed *ἢ κληθήσεται τὸ ὄνομα* *Septuag. versio* congruunt *Heb. & vers. Orig. Euseb. Chrys. & veterum* in *Codd. Phil.* ut & *Just.* videtur esse absorpta in duobus postremis syllabis verbi *κληθήσεται*, atq; ideo pronuntiatio confusam pronuntiatio distantis ab exscriptore

⁵ *Etiam*] Editt. *Jam.* quæ vocem recte emendavit *Novatiani* & *etiam* legit ipse *Novatiani* mox in seq.

erit nomen tuum; ¹ quia invaluisti cum Cap. 19.
Deo, & cum hominibus potens es. Et ad-
huc adjicit: & vocavit Jacob nomen loci ^{Gen. 32.}
illius, visio Dei. Vidi enim Deum facie ^{30, 31.}
ad faciem, ² & salva facta est anima mea.
Ortusq; est ei sol, ³ mox transivit ⁴ visio-
nem Dei; ipse vero claudicabat femore suo.
Homo, inquit, luctabatur cum Jacob. Si
homo solitarius, quis est iste? unde est?
Quare cum Jacob contendit atq; luctatur?
Quid intercesserat? Quid factum fuerat?
Quæ ratio contentionis istius tantæ, tantiq;
certaminis? Quare præterea Jacob, qui
ad tenendum hominem cum quo luctaba-
tur, fortior invenitur, & benedictionem ab

¹ Quia invaluisti cum Deo,
cum hominibus potens es.]

Hæc videtur esse textus ger-
mana interpretatio. vulg. le-
git: quoniam si contra Deum
fortis fuisti, quanto magis con-
tra homines prævalebis? quæ
interpretatio neq; convenit
70, aut Heb. aut alicui ver-
sioni; quæ omnes in con-
structione, & fere in sensu
sunt nostro concordantes. In
posteriori parte versus Biblia
edita Rom. consentire viden-
tur vulg. & legunt in futuro
tempore. *ὑπαρὶς ἔσται*. Et
sic legit *Iust. M. & Euseb.*
sed deest *ἔσται* in Bibliis Venet.
& in Phil. (qui habet *ὑπα-
ρὶς*) & in Orig. & Biblia
Compl. MSS. Alex. & Sarrav.
habent & cum Novat.

² Et salva facta est, &c.]

ἐχάσθη ἡ ψυχὴ μου legit *Iust.*
M. corrupte.

³ Mox] Forte legendum
mox ut, quod etiam suspica-
tur Welch. & emendationi
congruere videtur vulg. in
quo est; ortusq; est ei statim
Sol, postquam transgressus est
Phanuel.

⁴ Visionem] Recte visionem
in accusativo casu, quod erat
nomen loco inditum; adeo
ut non dicatur in textu quod
transivit ipsa Visio, sed quod
Jacob transivit locum visio-
nem Dei appellatum. Ex quo
male interpretantur verba
*τῶν 70 (παρῆλθε τὸ εἶδος
τῆ θεῶ) transivit species Dei,*
ut habent Biblia Polyglot.
cum deberent verti, transivit
(scil. Jacob) speciem sive vi-
sionem Dei.

eo quem detinebat postulat, ¹ quia jam Lucifer oritur, ideo postulasse reperitur, nisi quoniam præfigurabatur contentio hæc inter Christum & filios Jacob futura, quæ in evangelio dicitur perfecta? Contra hunc enim hominem conluctatus est populus Jacob, in qua conluctatione potentior populus est Jacob repertus; quippe cum adversus Christum iniquitatis suæ victoriam sit consecutus, quo in tempore propter facinus quod admisit, incessu fidei propriæ & salutis claudicare gravissime incertus & lubricus coepit: qui quamvis superior damnando Christum repertus, eget tamen ipsius misericordia, eget tamen ipsius benedictione. Sed enim hic homo qui cum Jacob luctatus est, *non, inquit, vocabitur: etiam nunc nomen tuum Jacob, sed Israel erit nomen tuum.* Ac, si Israel est: Homo videns Deum;

¹ Quia jam Lucifer oritur, ideo postulasse reperitur, nisi quoniam, &c.] Hæc verba plane sunt distorta, & curatione egent. Welchmanus vult deleri quia jam Lucifer oritur, quæ periculosa est medela sine auctoritate exemplarium; nec tamen aliquid opis ad curandum sensum adhibet. Sana erunt omnia, si sublata copula, & retractaq; conjunctione nisi, positaq; ante vocabulum ideo, sententiam legerimus hoc modo, scil. Quare præterea Jacob, qui ad tenendum hominem cum

quo luctabatur, fortior invenitur, Benedictionem ab eo quem detinebat postulat, quia jam Lucifer oritur, nisi ideo postulasse reperitur, quoniam, &c.

² Etiam] Vid. supra, p. 152. Not. 5.

³ Homo videns Deum] Welchmanus persuasum habet Novatianum scripsisse vincens Deum; sed nulla solida ratione: argumentum enim in quo est auctor eodem redit, sive videns Deum, sive vincens Deum scripsisset: nec ullus dubito priorem esse illius germanam lectionem. De inter-

Deum; eleganter ostendebat Dominus quod Cap. 19.
non tantum homo esset qui conluctabatur
tunc

interpretatione nominis *Israel* quæ erant veterum & Judæorum & Christianorum sententiæ. Prima fuit illorum qui cum *Novatiano* verterunt videns Deum; atq; hi secuti sunt *Philonem* Judæum, qui hoc modo interpretatur, & ait, *Ἰσραὴλ ἐρμηνεύεται ὁρῶν θεόν* de *Abrah.* p. 358. & alibi p. 43, 105, 150, 251. Hanc interpretationem sequitur *Clem. Alex. Strom.* 2. p. 141. & *Padagog.* p. 16. & etiam *Orig. Com. in Joh.* & alibi *Hippol. cont. Noet.* *Euseb.* multis in locis. *Chrysf. Constitut. Apost. lib. 7. c. 36.* *Ambros. August. Didym.* (qui interpretatur mens videns Dominum) *Greg. Nyss. Homil. in Baptis. Greg. Naz. Orat. 2. de Theolog. Optat. Max. & alii.*

Altera Etymologia est illorum qui verterunt princeps cum Deo, sive resistens aut vincens Deum. Hac Interpretatione prævit *Josephus* apud quem nomen *Israel* est *Ἰσραὴλ ἀγγέλω θεῶν* *Jud. Antiq. lib. 1. p. 33.* Hunc sequitur *Iust. M.* cujus verba sunt; καὶ τὸ ἐν Ἰσραὴλ ὄνομα τοῦ σημαίνει ἀνθρώπος νικῶν ὁνομαζόμενος τὸ Ἰσραὴλ ἀνθρώπος προστιθέμενος. νικῶν prout postulat sensus] ἐστὶ, τὸ δὲ Ἡ Α Α ὀνόματι. *Dial. p. 363, 364.* *Edis. Jeb. cum Deo invales-*

cens Tertul. adv. Marc. lib. 4. Hanc litem veterum dirimit *Hieronymus* dicens; quid me necesse est opiniones quærere singulorum, cum Etymologiam nominis exponat ipse qui posuit; non vocabitur, inquit, nomen tuum Jacob, sed *Israel* erit nomen tuum. Quare interpretatur *Aquila*, ὅτι ἡσέας μετὰ θεῷ. *Symmachus*, ὅτι ἡσέω ἰσχυί πρὸς θεόν. 70 & *Theodotion*, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ θεῷ. *Sarith.* enim, quod ab *Israel* vocabulo derivatur, principem sonat. Sensus hic itaq; est; non vocabitur nomen tuum supplantator, hoc est, *Jacob*, sed vocabitur nomen tuum Princeps cum Deo, hoc est, *Israel*. — Illud autem quod in libro nominum interpretatur *Israel*, vir videns Deum, sive mens videns Deum, omnium pene sermone detritum, non tam vere quam violenter mihi interpretatum videtur. Hic enim *Israel* per has literas scribitur, *Jod, Sin, Res, Aleph, Lamed*, quod interpretatur Princeps Dei, sive directus Dei, hoc est, ἐυθύτατος θεῷ. Vir vero videns Deum, his literis scribitur, ut vir ex tribus literis scribatur, *Aleph, Jod, Sin*, ut dicatur *Ais*: videns vero ex tribus *Res, Aleph, He*, & dicatur *Rabe*. Porro *el*, ex duabus, *Aleph & Lamed*, &

tunc cum Jacob, sed & *Deus*. Videbat utiq; Deum Jacob cum quo conluctabatur, quamvis ¹ *hominem* ipsius in conluctatione retineret. Et ut nulla adhuc posset esse dubitatio, ² interpretationem ipse posuit dicendo: *quia invaluisti cum Deo, & cum hominibus potens es*. Ob quam causam hic idem Jacob intelligens jam vim Sacramenti, & pervidens auctoritatem ejus cum quo luctatus fuisset, nomen loci illius in quo conluctatus est, vocavit ³ *visionem Dei*. Superstruxit præterea causas ad interpretationem ⁴ *visionis Dei* porrigendam: *vidi enim, inquit, Deum facie ad faciem, & salva facta est anima mea*. Vidit au-

Gen. 32.
28.

Ibid. v. 30.

& interpretatur *Deus* sive *Fortis*. Quamvis igitur grandis autoritatis sint & eloquentiæ, & ipsorum umbra nos opprimat, qui *Israel Virum* sive *Mentem videntem Deum* transtulerunt: nos magis Scripturæ & Angeli vel Dei qui ipsum *Israel* vocavit, auctoritate ducimur, quam cujuslibet eloquentiæ secularis. *Quæst. in Gen.*

¹ *Hominem ip[sus]* i. e. humanam partem, sive assumptum corpus.

² *Interpretationem ipse posuit*] Non hoc dicit, quasi putasset nomen *Israel* interpretatum fuisse verbis *invaluisti cum Deo*; quo errore ductus *Welchmanus* nomen transtulisse *Novatianum* non videns sed *vincens Deum* se persua-

sum habet: sed vult tantum quod *Angelus interpretatus* est sive declaravit *Deum* esse & non *hominem* tantum cum quo colluctabatur *Jacob*, verbis *quia invaluisti cum Deo*; *Deum* ponendo, quem videbat & quocum invaluit. Atque hunc esse auctoris sensum sequentia probant, in quibus nihil aliud infert ex verbis *quia invaluisti cum Deo*, quam quod *Jacob* vocavit nomen loci *visionem Dei*; & superstruxit causas ad interpretationem *visionis Dei*, &c. quæ mentem auctoris planam faciunt.

³ Legit supra p. 153. vocavit _____ visio; voce *Vijio* *τεχνη* sumpta.

⁴ *Visionis*] deest in *Edic.* & recte restituitur a *Welch.*

tem

em *Deum* cum quo conluctatus est quasi Cap. 19.
 um homine ; sed & *hominem* quidem quasi
 rictor tenuit, benedictionem autem quasi a
 Deo ut inferior postulavit : ita cum Deo
 & cum homine conluctatus fuit : ac sic
 conluctatio hæc ibi quidem præfigurata
 est ; in Evangelio autem inter *Christum* &
 opulum Jacob perfecta est : in qua quam-
 vis populus superior inventus sit, minor re-
 pertus est dum nocens comprobatus est.
 Quis ¹ dubitabit *Christum* in quo hæc con-
 luctationis figura completa est, non *hominem*
 tantum sed & *Deum* agnoscere, quandoqui-
 dem *hominem* illum & *Deum* etiam figura
 ipsa conluctationis videatur comprobasse ?

Et tamen etiam post hæc æq; non cessat
 eadem Scriptura divina Angelum *Deum* di-
 cere, ² & *Deum Angelum* pronunciare. Nam
 cum *Manassen* atq; *Ephrem* filios Joseph
 benedicturus esset hic ipse Jacob, transverfis
 super capita puerorum manibus conlocatis,
Deus, inquit, *qui pascit me a juventute* Gen. 48.
mea usq; in hunc Diem, Angelus qui li- 14, 15, 16.
beravit me ex omnibus malis, benedicat
pueros ³ *hos*. Usq; adeo autem eundem An-

¹ Dubitabit] Dubitavit
 habent Editt. Gagn. R. L. de
 a Barre & Fran. Jun. sed
 Gelen. in Editt. Frob. & Pamel.
 in suis Editt. recte reposue-
 runt (F. ex MS. Britan.) du-
 bitabit.

² Et] Hanc copulam omi-
 terunt editt. sed cum sensus
 & dictio postulant, repo-

sui : & quidem inter literam
 finalem verbi *dicere* & initia-
 lem vocis *Deum* excidisse mihi
 visa est.

³ Hos] Deest in *Heb.* sed
 librarii incuria ; retinent enim
Vulg. & 70, &c. omisit etiam
 corrupte *Froben.* & ante illum
Gagnaus.

gelum ponit quem *Deum* dixerat, ut singulariter in exitu Sermonis sui posuerit personam de qua loquebatur, dicendo, *benedicite pueros hos*. Si enim ¹ alterum *Deum*, alterum *Angelum* voluisset intelligi, plurali numero duas personas complexus fuisset: nunc unius personæ singularem numerum in benedictione deposuit, ex quo eundem *Deum* atq; *Angelum* intelligi voluit. Sed enim *Deus Pater* accipi non potest; *Deus* autem & *Angelus* Christus accipi potest: ² Quem ut hujus benedictionis auctorem etiam

¹ *Alterum Deum*] Omitunt has voces editi. omn. propter scribarum solitam negligentiam in ὁμοιοτελεύτοις, cum bis positum esset verbum *alterum*, intermedia prætermittentium. sed in expositione Scripturæ superius allatæ, a Novatiano dissentit *Philo Judæus*, cum ipse *Philo* alterum *Deum*, alterum *Angelum* esse in loco intelligit. Ecce verba! Ὁ δὲ Ἰακώβ κ' τὸν λόγον ὑπερέκλυας ὑπ' αὐτῆς φησὶ τρέφεσθαι τὴν θεοῦ λέγει δὲ ἔτιω· ὁ θεὸς ὁ τρέφων με — ὁ ἄγγελος ὁ ρυόμενός με, &c. ὡραῖος ἔτιω ὁ τρέπων. τρεφῶν τὸν θεόν, ἐχὶ λόγον, ἡγεῖται τὸν δὲ ἄγγελον, ὃς ἐστὶ λόγος, ὡσπερ ἰαλεὲν κακῶν. *Leg. Allegor. lib. 2. p. 93.*

² *Quem ut hujus benedictionis auctorem etiam transver-*

fas, &c.] *Tertullianus* de impositione manuum in Baptismo locutus dicit; sed est hoc quoq; de veteri sacramento, quo nepotes suos ex *Joseph, Ephrem & Manasse*, *Jacob* capitibus impositis & intermutatis manibus benedixit, & quidem ita transversum obliquatis in se, ut Christum deformantes jam tunc portenderent benedictionem in Christum futuram. *De Baptismo lib. c. 8.* Actionem *Jacob* ad Christum etiam refert *Baronius*. *Epist. Sect. 13.* Veterum Expositionibus adicere non gravabor sententiam *Rupertii Abbatis Tuitiensis* in locum, cujus sunt verba; sine dubio transpositio manuum crucis expressit figuram. Nunquid in eo sic manus commutando, casu crucem figuravit? nunquid non poterat eadem

tiam transversas super pueros manus Jacob Cap. 19.
ponendo significavit, quasi Pater illorum
esset Christus, & ex quo manus ponere figu-
ram & formam & futuram passionis osten-
dens. Nemo igitur Christum, sicut *Ange-
lum* non dubitat dicere, ita etiam *Deum*
æstet pronunciare; cum hunc eundem
ex puerorum horum benedictione, per sa-
cramentum passionis digestum in figura ma-
nuum, & *Deum* & *Angelum* intelligat in-
vocatum fuisse.

adem ratione data, *Effraim*
dextram, *Manassén* vero
sinistram suam posuisse?
poterat plane: sed propheta
sciat, & prophetico spiritu
sciebat quod per crucem com-
menda esset Benedictio,
quam venturus legislator da-
ret, vel qua in illo semine
Israele benedicentur omnes
posterit. — Igitur tanquam
propheta simul & patriarcha,
commodo verbis verum pro-
phetare potuit dicendo, & *iste
idem erit in populos & mul-
tiplicabitur, sed frater ejus
prior major erit illo; sic &
manuum positione Crucem
Christi præfigurare scivit, per
quam priori junior, id est,
Judaico præferendus erat po-
pulus Gentilis. Comment. in
Gen. lib. 9. c. 24.*

Ex quo manus ponere, &c.]
Ecce recte coherent præce-
ptibus ut quivis videat; atq;
sunt proprio restituantur lo-

co. vid. sup. p. 106. Not. 5.
Sed verba, ex quo manus po-
nere sunt corrupta. Poneret
scribendum vult *Cotelarius*
Eccles. Gr. Monument. Tom. 3.
in Not. p. 634. Hanc emen-
dationem probo; cui si ad-
damus conjunctionem E T
post *Christus*, pericopen pos-
sumus commode legere hoc
modo, viz, quasi Pater illo-
rum esset Christus, & ex quo
manus poneret figuram & for-
mam futuram passionis osten-
dens.

² *Futuram] Futura* legend.
conjectit *Welch*, sed nihil mu-
tandum.

³ *Ex—benedictione]* Sic lego
pro *Edict*. & — *Benedictionem*.
Fr. Jun. legit ad — *Benedic-
tionem* non male. Sed no-
tandum quod omnia a verbo
pronunciare ad finem capitis
omisit *Gagnius*; & primus
addidit *Gelenius*; ex MS. *Bri-
tannic*.

C A P. XX.

¹ **A**T si aliquis hæreticus pertinaciter obluſtans adverſus veritatem voluerit in his omnibus exemplis proprie Angelum aut intelligere, aut intelligendum eſſe ² contendere, in hoc quoq; viribus veritatis frangatur neceſſe eſt. Nam ſi omnibus cœleſtibus, terrenis & infernis Chriſto ſubditis, ³ etiam ipſi *Angeli* cum omnibus cœ-

¹ *At ſi, &c.*] Cum hic recte incipit novum caput; at ſi, quod legitur in *vet. editt.* omnib. reponendum putavi pro *editt. Pamel. ex MS. Anglic.* *Ac ſi.* Hoc & duobus ſeq. Cap. argumentum pro Divinitate Chriſti proſequitur auctor ex aliis ſcripturis *vet. & nov. Fœderis.*

² *Contendere*] Sic legit MS. laudatus Wower. *editt. contenderit.* Minus apte:

³ *Etiam ipſi Angeli cum omnibus — dicuntur Dii, jure & Deus Chriſtus.*] Corrupta plane ſunt verba; nec verum eſt quod *Angeli cum omnibus cæteris quacunq; ſubjecta ſunt Chriſto, dicuntur Dii*: & ſi enim ipſi Angeli *Dii* dicantur, non æq; tamen cætera quacunq; id poſſunt dici. Hoc igitur certe non vult auctor; neq; ſi hoc voluerit, dixerit unquam, *etiam ipſi Angeli cum cæteris dicun-*

tur Dii, quaſi Angeli eſſent illis cæteris inferiores. Corruptionem vidit F. Jun. & ut ſanaret, e medio tollit ex Froben. *editt. auctoritate verba, Dii, jure & Deus Chriſtus.* Et pro ſeq. & ſi legit cum Froben. *& tamen* Atq; his ita correctis commodus quidem erit ſenſus; ſed periculosa eſt medela tantum excindere ſine directione exemplarium. Arbitror ego bene ſe habitura omnia, ſi vel omniſa voce *Dii*, vel mutata *ſubditi*, hoc modo legerimus ſcil. *etiam ipſi Angeli, cum omnibus cæteris quacunq; ſubjecta ſunt Chriſto, dicuntur (vel dicuntur ſubditi); jure eſt Deus Chriſtus.* Hoc modo auctoris, argumentum pro Chriſti Divinitate ducetur eo quod omnes Angeli ſunt Chriſto ſubjecti; atq; idem ipſe non merus Angelus (quaſi voluerunt Hæretici) poteſt eſſe

ris quæcunq; subjecta sunt Christo dicuntur. Cap. 20.
 (Dii, jure & *Deus Christus*.) Et si qui-
 Angelus subditus Christo *Deus* potest
 ti; & hoc si dicitur & sine blasphemia
 profertur: multo magis utiq; & hoc ipsi
 filio Christo competere potest, ut *Deus*
 nunciatur. Si enim ³ qui subjectus
 Christo Angelus *Deus* promitur; multo
 magis & constantius Christus, cui sunt om-
 nia Angeli subjecti, *Deus* esse dicetur:
 c enim naturæ congruit, ut quæ mino-
 ribus concessa sunt, majoribus denegentur.
 Ita si Angelus Christo minor est, Angelus

sed & *Deus* est. & quod
 tur, erit alterum argu-
 tum pro Christi Divini-
 tate eo nixum quod *Angeli*
 sunt *Dii*. Vel aliter
 ant legi verba hoc modo
 pe; etiam ipsi *Angeli*, qui
 omnibus cæteris quibus-
 subjecti sunt Christo, di-
 cuntur *Dii*, jure, &c. Et sic
 & sequentia unum tan-
 fundent argumentum
 diversa forma urgetur
 Christi Divinitate. Sed
 hæc scripta monuit ami-
 doctus voces, *Dii*, jure
Deus Christus visas esse
 ai additionem, & omis-
 Gelenio, vindice MS.
 n. cujus lectio, uno vo-
 o, subjecti, vel subditi,
 o post verbum dicuntur,
 sanum edit sensum, viz.
 si omnibus cælestibus
 nis & infernis Christo
 tis, etiam ipsi Angeli

cum omnibus cæteris quæ-
 cunq; subjecta sunt, Christo
 dicuntur (*subjecti* vel *subdi-
 ti*;) & tamen quivis Ange-
 lus, &c. Hæc, ut puto ego,
 est germana lectio.

¹ *Deus potest dici*] Veram
 Divinitatem habuisse Angelos
 & Deos dictos, veteris Ecce-
 siæ fuit constans judicium.
 Hinc dicit Origenes; *ὡς γὰρ ὁ*
θεός, καὶ θεός, εἴτα θεοὶ διχῶς
 [i. e. θεοὶ ἦτοι μετέχοντες θεῶν,
 quos vocat ἀληθῆς θεός, atq;
 hi erant angeli; ἢ λεγόμενοι μὲν
 ἑδαιμῶς δὲ ὄντες θεοί, atq;
 hi erant ficti gentilium *Dii*]
 Comment. in Joan. p. 48, 49.

² *Profertur*] Omn. editt.
 Pamel. profertur. Sed vet.
 editt. profertur. Recte.

³ *Qui subjectis*] Vel legen-
 dum quivis subjectus, ut paulo
 ante; vel qui subjectus est.

⁴ *Ita*] Aptius, si legatur
 itaq;

M

autem

autem Deus dicitur, magis consequenter
Christus Deus esse¹ dicitur; qui non
sed omnibus Angelis & major & melior in
venitur.

Ps. 81. 1.

Ac si stetit Deus in Synagoga Deorum
in medio² autem Deos³ discernit; in Synagoga
autem aliquotiens Christus stetit
Christus ergo in Synagoga Deus stetit,

Ibid. v. 2.

judicans scilicet Deos quibus dicit: usque
quod personas⁴ hominum accipitis? Acci-
sans scilicet consequenter homines Syn-
agogæ non exercentes iusta iudicia. Porro
si illi qui reprehenduntur atque culpantur
propter aliquam tamen causam hoc nomen
adipisci sine blasphemia videntur, ut De-
nuncupentur: multo magis utique hic Deus
habebitur, qui non tantum Deus⁵ in Synagoga

¹ Dicitur] Forte, dicitur,
ut ante.

² Autem Deos] Deus Deos
Edit. corrupte omnino. Deus
enim deest, vulg. 70. Heb.
omn. vers. & omnibus Græcis
& Latinis: ideoque expunxi
ex auctore accurato.

³ Discernit] Vera lectio;
& ab illa corrigenda sunt
Edit. Bibliorum *ἀνθρακας* in
futuro tempore: præsentis e-
nim tempore cum nostro le-
gunt Heb. & interpret. & tum
Græci & Latini patres. No-
randum porro, quod ex hoc
loco Græci & Latini doctores
Christum esse Deum conclu-
dunt.

⁴ Hominum] Peccatorum
sive impiorum, vulg. Heb. 70.

& vers. omn. & veterum
citationes: & quidem multi
unde vox hominum intra
nostrum auctorem. Suspi-
revera Novat. scripsisse
num peccatorum, & ne
quomodo, excidisse vocem
posteriorem. Certe nullum
quod sciam, legitur hominum
Forte potuit fieri, sed vix po-
babile esse fateor, codicum
Græcum, ex quo prolixa
versio quam in manibus
buit Novarianus, exhibuit
ἀνθρακας, i. e. *ἀνθρώπων* scilicet
tum pro *ἀνθρακας*, i. e. *ἀνθρώπων*
λαόν.

⁵ In Synagoga] Hæc verba
recte restituit Welch. sed
auctoris vindice.

Yoga Deorum statuisse dicitur, sed etiam Cap. 20.
 os discernens & dijudicans, ex eadem
 tionis auctoritate aperitur. Ac si
 qui tanquam unus de principibus ca-
 at, Dii tamen nuncupantur; multo ma- Pf. 81. 7.
 Deus esse dicetur, qui non tantum tan-
 am unus ex principibus non cadit, sed
 am quoq; malitiæ & auctorem & prin-
 em vincit.

Quæ autem, malum, ratio est, ut cum
 ant hoc etiam Moyfi nomen datum, dum
 tur, *Deum te posui* * Pharaoni, Christo Exod. 7. 1.
 etur, qui non Pharaoni Deus, sed uni-
 versæ

Aperitur] Forte, repe-
 ut mox habet auctor,
 etiam suspicatur Welch,
 Ac si] Sic habent omni,
 convenienter præce-
 ac si quocum incipit
 nentum. Welch. male
 at si.

Autem] Malim legi item,
 novum incipit argumen-
 Pharaoni] Recte Pha-
 in dativo Casu, sic enim
 at 70. Heb. Sam. Syr.
 Par. & Philo. Pharaa-
 alg.

Univerſa creatura & Da-
 & Deus constitutus esse
 ur.] Huius sententiæ
 tione Welchmanus, qui
 videtur hospes in vete-
 scriptis, fallacem sequitur
 trum D. Waterlandum;
 illo vult vocem consti-
 significare posuit sive
 atus: quasi Divinitas

Filii secundum Novat. non
 esset illi a Patre concessa &
 tradita & data, & a Patre
 accepisset Filius; sed esset tan-
 tum agnita a Patre, ut etiam
 Patris Divinitas agnita est a
 Filio. Sed sensum suum No-
 vatianus ipse statim declarat;
 divini, inquit, nominis pote-
 statem & super omnia & in
 omne tempus ACCEPIT.
 Annon hoc idem ac universe
 creatura Dominus & Deus esse
 constitutus? Annon Domi-
 nus & Deus esse a Patre acce-
 pit? Ignarus penitus est in
 Patrum primævorum monu-
 mentis, qui non novit illo-
 rum esse constantem & uni-
 nimem Doctrinam, Patrem
 esse solum a seipso & sum-
 ma & independenti Divini-
 tate Dominum & Deum uni-
 versorum: Filium vero (quod
 nomen illud indicat) nihil ha-
 bere a seipso, nihil necessitate

versæ creaturæ & Dominus & Deus consti-
tutus esse reperitur? Et in illo quidem
hoc nomen temperate datum, in hoc pro-

& independentia Naturæ; sed
Existentiam & Divinitatem
omnem quæ in illo est, li-
bera Patris voluntatē & dona-
tione traditam & acceptam
Patri referre; ideoq; vere &
proprie Dominum & Deum a
Patre esse constitutum, sicut
edocuit Novatianus. Vete-
rum sententias quam breviter
possum, Lectori proponam.
Iust. M. dicit quod Christus
ἐστὶ κῆριθ δυνάμεων διὰ τὸ
ΘΕΛΗΜΑ τῆς ΔΟΝΤΟΣ
αὐτῷ πατρός. Dial. p. 91.
Edit. Paris.

ἔχειν γὰρ πάντα προσονο-
μαζέσθαι (viz. θεὸν, κῆριον,
υἱὸν, λόγον, &c.) — ἐκ τῆς
ἀπὸ τῆς πατρὸς ΘΕΛΗΣΕΙ
γενενηθῆναι. Ibid. p. 74.

Neq; igitur Dominus neq;
Spiritus Sanctus neq; Apostoli-
cum qui non esset Deus, de-
finitive & absolute Deum no-
minassent aliquando, nisi esset
vere Deus; neq; Dominum
appellassent aliquem ex sua
persona, nisi qui dominatur
omnium Deum Patrem, &
Filium ejus qui Dominium ac-
cepit a Patre suo omnis Con-
ditionis. Iren. lib. 3. c. 6.

Origenes dicit Filium μετ' οὗ
ἦν ἐκείνου (scil. τῆς πατρὸς)
θεότητος θεοποιούμενον. atq;
ea propter quod ἔχ' ὁ θεός,
ἀλλὰ θεὸς κυριώτερον αὐτὸν λέ-
γοιτο Comment. in Joan.
p. 47.

Παντοκράτωρ ὁ
τῶν κατεσθῆναι (Χριστός) B
pol. cont. Noet. Sect. 6. p. 1
ἔτος ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός
λέγει γὰρ πάντα μοι Π
ΡΑΔΕΔΟΤΑΙ ὑπὸ
πατρός. Ibid.

Θεοποιεῖται τῶν ἀντὶ
πατρός. Euseb. Demonst.
vang. lib. 5. p. 227.

Θεὸν εἶναι ΛΑΒΟΝ
τῶν τῆς πατρὸς ἔχειν

Deniq; Lactantius; qui
tam fidelis extitit, quia
nihil prorsus assumpsit,
mandata mittentis imple-
& sacerdotis perpetui digni-
tem, & Regis summi Ho-
rem, & judicis Potestatem.
Dei nomen ACCIPIT
De ver. Sap. lib. 4. p. 389.

Temperate datum]
Ut mox explanat, ad me-
ram, — ad tempus —
in unum tantum hominem
Unde observat Irenæus;
ipse autem Moses homo
existens, Deus quidem
est ante Pharaonem: non
tem vere Dominus appella-
nec Deus vocatur a Pro-
tis. lib. 3. c. 6. Atq;
differentia vera est, secundum
veteris & catholicæ Eccle-
fidem, inter Divinitatem
& cæterorum appellatio-
Deorum dignatorum;
quod illis divina erat com-
potestas, temporaria, de-
ta, & ad pauca tantum

se: in illo ad mensuram, in hoc supra Cap. 21.
 nem omnino mensuram. *Non enim ad*
mensuram, inquit, dat filio Pater: Pater Jo. 3. 34.
inquit, diligit filium. In illo ad tem-^{35.}
 as, in hoc sine tempore; divini enim
 minis potestatem & super omnia & in
 ne tempus accepit. Quod si qui unius
 minis accepit potestatem in hac exiguitate
 jus datæ potestatis nomen tamen istud
 ei incunctanter consequitur; quanto ma-
 qui in ipsum quoq; Moysen habet pote-
 tem, nominis istius auctoritatem conse-
 tus esse credetur?

C A P. XXI.

ET poteram quidem omnium Scriptu-
 rarum coelestium eventilare tractatus,
 ingentem circa istam speciem Christi Di-
 titatis, ut ita dixerim, sylvam commo-
 re: nisi quoniam non tam mihi contra
 hac hæresim propositum est dicere, quam
 eviter circa Personam Christi Regulam ve-
 tatis aperire. Quamvis tamen ad alia festi-
 m, illud non arbitror prætermittendum,
 od in Evangelio Dominus ad significan-
 m suæ Majestatis expressit dicendo; *sol-*

a; & procurationis divi-
 illis traditæ erant meri
 istri: Filio vero tradidit
 regalem potestatem di-
 m, ut suo jure & propria
 sona super omnes & ad
 ne tempus tanquam Patris
 rius & ab illo Rex regum

& omnium tum hominum
 cum Angelorum iudex con-
 stitutus imperium teneret,

Sylvam commovere Est
 proverbialis expressio; & voce
Sylva utitur *Tertullianus* eo-
 dem sensu quo hic *Novatia-*
nus. Adv. Prax. c. 20.

- Jo. 2. 19. *vite templum hoc, & ego in triduo suscitabo illud.* Aut quando alio in loco & alia parte pronunciat; *potestatem habere animam meam ponendi & rursus recipere eam*: hoc enim *mandatum accepit a Patre*. Quis est enim qui dicit animam suam posse ponere, aut animam suam posse rursus recuperare, quia hoc *mandatum accepit a Patre*? Aut quis dicit, destructum corporis sui templum resuscitare rursus & reedificare se posse: nisi quoniam *Sermo ille, qui ex Patre, qui apud Patrem, per quem facta sunt omnia, sine quo factum est nihil, imitator patrum operum atq; virtutum, imago invisibilis Dei, qui descendit de Cælo, qui quid vidit & audivit, testificatus est, qui venit ut faceret suam voluntatem, sed potius ut faciat Patris voluntatem, a quo missus ad hoc ipsum fuerat, ut magni consilii Angelus factus arcanorum coelestium nobis jura referaret, quiq; verbum caro factus habitavit in nobis, ex nobis Christus non homo tantum, quia hominis filius, sed etiam Deus, quia Dei filius, comprobatur?*
- Jo. 1. 3. *sine quo factum est nihil, imitator patrum operum atq; virtutum, imago invisibilis Dei, qui descendit de Cælo, qui quid vidit & audivit, testificatus est, qui venit ut faceret suam voluntatem, sed potius ut faciat Patris voluntatem, a quo missus ad hoc ipsum fuerat, ut magni consilii Angelus factus arcanorum coelestium nobis jura referaret, quiq; verbum caro factus habitavit in nobis, ex nobis Christus non homo tantum, quia hominis filius, sed etiam Deus, quia Dei filius, comprobatur?*
- Coloss. 1. 15. *sibilis Dei, qui descendit de Cælo, qui quid vidit & audivit, testificatus est, qui venit ut faceret suam voluntatem, sed potius ut faciat Patris voluntatem, a quo missus ad hoc ipsum fuerat, ut magni consilii Angelus factus arcanorum coelestium nobis jura referaret, quiq; verbum caro factus habitavit in nobis, ex nobis Christus non homo tantum, quia hominis filius, sed etiam Deus, quia Dei filius, comprobatur?*
- Jo. 3. 32. *vidit & audivit, testificatus est, qui venit ut faceret suam voluntatem, sed potius ut faciat Patris voluntatem, a quo missus ad hoc ipsum fuerat, ut magni consilii Angelus factus arcanorum coelestium nobis jura referaret, quiq; verbum caro factus habitavit in nobis, ex nobis Christus non homo tantum, quia hominis filius, sed etiam Deus, quia Dei filius, comprobatur?*
- Jo. 6. 38. *venit ut faceret suam voluntatem, sed potius ut faciat Patris voluntatem, a quo missus ad hoc ipsum fuerat, ut magni consilii Angelus factus arcanorum coelestium nobis jura referaret, quiq; verbum caro factus habitavit in nobis, ex nobis Christus non homo tantum, quia hominis filius, sed etiam Deus, quia Dei filius, comprobatur?*
- Es. 9. 6. *missus ad hoc ipsum fuerat, ut magni consilii Angelus factus arcanorum coelestium nobis jura referaret, quiq; verbum caro factus habitavit in nobis, ex nobis Christus non homo tantum, quia hominis filius, sed etiam Deus, quia Dei filius, comprobatur?*
- Jo. 1. 14. *nobis jura referaret, quiq; verbum caro factus habitavit in nobis, ex nobis Christus non homo tantum, quia hominis filius, sed etiam Deus, quia Dei filius, comprobatur?*

¹ Recipere] Aptius legerimus recipiendi.

² Enim] Deest in Vulg. & Gr.

³ A Patre] A Patre meo. Vulg. & Gr.

⁴ Acceperit] Forte legend. accepit: ut ante, accepi.

⁵ Quia hominis — Dei. Quia legitur ubique.

Jnn. sed non probat. magis congruit auctori.

sup. p. 146. Not. 2.

Comprobatur] alii, praeberetur; male.

Quod si & *primogenitus omnis creaturæ* Cap. 2 1.

Apostolo dictus sit Christus; quomodo

omnis Creaturæ primogenitus esse potuit, Coloss. 1.

nisi quoniam ¹ secundum Divinitatem ante ¹⁵.

omnem creaturam ex Patre Deo Sermo

processit? Quod nisi ita hæretici accepe-

rat, Christum *hominem* primogenitum om-

nis Creaturæ monstrare cogentur, quod fa-

re non poterunt. Aut igitur ante omnem

creaturam ut primogenitus sit omnis

creaturæ, & non homo est tantum, quia

homo post omnem creaturam est; aut

homo tantum est, & est post omnem Crea-

ram. Et quomodo primogenitus est om-

nis creaturæ, nisi quoniam dum ² *Verbum*

ad quod est ante omnem creaturam, &

deus primogenitus omnis creaturæ, caro fit

in nobis, hoc est, adsumit hunc

hominem qui est post omnem creaturam,

sic cum illo & in illo habitat in nobis,

neq; *homo* Christo subtrahatur, neq; *Di-*

vinitas negetur? Nam si ³ tantummodo

Secundum Divinitatem

omnem creaturam, &c.]

solite dicit *Lactantius*;

machinator constitutorq;

antequam præclarum

opus mundi adoriretur,

incorruptibilem Spi-

ritum genuit, quem Filium

cuparet: & quamvis alios

creavisset, quos Angelos

hunc tamen solum

primogenitum *divini nominis*

appellatione dignatus est, pa-

tria scilicet virtute ac maje-

state pollentem. *De ver. sup.*

lib. 4. p. 364.

² *Verbum — primogenitus]*

Vid. supra, p. 93. Not. 2.

³ *Tantummodo ante om-*

nem, &c.] Ni fallor, legend.

tantummodo Deus, &c. ut re-

spondeat seq. *tantummodo ho-*

mo: licet etsi non legatur

Deus, sensus idem est.

M 4 ante

ante omnem creaturam est, homo in illo subtractus est : si autem tantummodo homo est, Divinitas quæ ante omnem creaturam est, intercepta est : utrunq; ergo in Christo confederatum est, & utrunq; conjunctum est, & utrunq; connexum est. Et merendum est in illo aliquid quod superat creaturam, ¹ pignerata in illo Divinitatis & ² Humanitatis videtur esse concordia. Propter quam causam, qui *mediator Dei & hominum* effectus exprimitur, in se *Deum & hominem* sociasse reperitur.

1 Tim. 2.
5.

Coloss. 2.
15.

Ac si idem Apostolus de Christo refertur ut ⁴ *exutus carnem potestates debones*

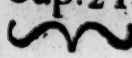
¹ *Pignerata*] Est vox Terullianica, qua non semel usus est.

² *Humanitatis*] Editt. *humilitatis*, corrupte : & cum F. Jun. lego *humanitatis*, quam vocem etiam edidit Welch.

³ *Ut*] Vox ut non est hoc loco Conjunctio sed Adverb.

⁴ *Exutus carnem, &c.*] *Expolians Principatus* Vulg. ἀπενδυσάμενος τὰς ἀρχάς, Editt. Gr. Syriaca versio prope nostro habet, per expoliationem corporis sui (quæ forte sit ipsius interpretis Syr. expositio participii ἀπενδυσάμενος) diffamavit *Principatus & Potestates*, &c. Hilarius legit *spolians se carne* : Ambrosius & Augustinus, *Exuens se carnem* : atq; hi tres etiam legunt, ut in textu Græcorum

est, *Principatus & Potestates* Pacianus habet *exuens se carnem*, sed cum Novatiano mittit sequentia, *Principatus & : & cum his congruit* perantiqu. Borner, Gr. Lat. quo est, ἀπενδυσάμενος τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας, &c. Hanc varietatem lectionis modo evenisse me fere persuasum habeo ; scilicet : ἀρχάς pro τὰς ἀρχάς habuisse arbitror illos Codices Græcos ex quibus ortæ sunt versiones quas inter manus tenebant Novatianus nobis & Pacianus ; atq; ea proposita omissa esse in illis, principatus &c. Hæc vero lectio facile potuit in membranas transcribi a librario propter confusam pronuntiationem tantis verba τὰς ἀρχάς, exscriptor potuit intelligere.

it, palam triumphatis illis in semetipso : Cap. 21.
 non utiq; otiose exutum carne propoluit,
 nisi

τὰς σάρκας, propter similitudinem soni ; & prompsit id intelligeret, quod præfisset vox ἀπεκδυσάμενος τὰς σάρκας melius videtur convenire, quam τὰς ῥαῖς, quæ constructio erat obscurior. Postea τὰς σάρκας minus usitatam locutionem figavit aliquis & posuit σάρκα, quæ est lectio S. prævetusti Borner. secundum vero ; Carnem in illorum Latinos codices qui legunt tam Principatus & potestates, tales sunt Hil. Ambros. August. introductam esse puto exemplaribus Græcis quæ tribuerunt τὴν σάρκα ex interpretatione participii me-
 vocis ἀπεκδυσάμενος, quod proprie significat exuens vel exuens vestes suas : a tali significatione vocis oblique erat studiosum aliter ad libri marginem juxta verbum ἀπεκδυσάμενος additare τὴν σάρκα ut sui ipsius interpretationem : atq; voculæ, ut solet, paulatim in textum irreperunt.

In semetipso] Sic Vulg. Edit. Gr. Hil. Ambros. August. Pacian. & aliorum Latinorum. Cui lectioni congruens edidit Millius ἐν αὐτῷ (cum aspirato) agnoscens tamen quod ἐν αὐτῷ (cum leni) habent editi fere omnes, Arab. Æthiop. Chry-

sofom, (cujus editt, legunt tum ἐν αὐτῷ cum ἐν αὐτῷ, sed posterior videtur plane illius germana lectio, quod legit etiam ἐν σαρκί) Theodoret. Theophylact. OEcumen. (quibus addidisse potuit Epiphanius & MS. Leicest.) & qui ἐξέλεον aut σαρκί (ut Orig. Athanas. Chrysostom. Macar. Epiphanius alii) substituant hoc loco. Ita Millius. Cyril. videtur legisse ἐν αὐτῷ : licet habeat etiam ἐν σαρκί Cateches. Mystag. Rufinus Hom. 8. Orig. in Jos. interpretatus est, in ligno crucis ; addens de suo, scilicet licet in aliis exemplaribus habeatur — in semetipso : sed apud Græcos habetur in ligno. In ligno etiam habet Arab. interpretatio, (si Huetio fides) adeo ut non vera videatur Millii (& quæ est aliorum) sententia in loco dicentis, nec ἐξέλεον vel σαρκί in contextu Græco usquam habuisse locum. Ego quidem puto authenticas Apostoli literas habuisse ἐν αὐτῷ (cum leni) quam lectionem exhibent Græci Patres ; & σαρκί sive ἐξέλεον esse studiosi cujusdam marginale scholion mox in textum intrusum & in loco quæ ἐν αὐτῷ positum. Similis occurrit exemplarium interpretationumq; varietas quoad Pronomen ΑΥΤΩ in Ephes. 2. 16. ἀποκρίνας τὴν ἐχθρὰν ἐν ΑΥΤΩ.

nisi quoniam¹ in resurrectione rursus indutum voluit intelligi. Quis est ergo iste exutus & rursus indutus requirant hæretici. Nos enim Sermonem Dei scimus indutum carnis substantiam, eundemq; rursus exutum eadem corporis materia, quam rursus in Resurrectione suscepit, & quasi indumentum resumpsit. Sed enim neque exutus neque indutus *hominem* Christus fuisset, si homo tantum fuisset: nemo enim unquam seipso aut spoliatur aut induitur. Sit enim necesse est aliud, quicquid aliunde aut spoliatur aut induitur. Ex quo merito Sermo Dei fuit qui exutus est carnem, & in resurrectione rursus indutus. Exutus autem quoniam & in Nativitate fuerat indutus. Itaque in Christo *Deus* est qui induitur, atque etiam exutus sit oportet; propterea is qui induitur

ARTΩ. Ubi, notante Hieronymo, alii ἐν αὐτῷ scilicet, εαυτῷ alii ἐν αὐτῷ i. e. εαυτῷ, (semetipso) legi volunt. Dicit autem ille; scriptum est, interficiens inimicitiam in ea (αὐτῷ scil. cruce) non ut in Latinis Codicibus habetur, in semetipso (ἐν αὐτῷ) propter Græci pronominis ambiguitatem: ἐν ARTΩ enim, & in semetipso & in ea, id est, cruce, intelligi potest.

¹ In resurrectione] Et resurrectionem Edict. nullo sensu. Scripsi in resurrectione cum ipso Novatiano statim in sequentibus non semel. ex re-

surrectione legendum conjectavit Latinus.

² Deus est qui induitur, etc. Legendum suspicatur Welch manus, Deus, qui est induitur atque etiam exutus, sit oportet propterea quod is. Quam Lectionem probarem, si propterea quod, legatur & propterea, quæ facilius est emendatio, & ad sensum auctoris magis accommodata; quæ per pronomen is, non verum sermo Dei (ut supponit Welch castigatio) sed homo, qui induitur a sermone Dei, ut in immediate sequentibus patet.

ur, pariter & exuatur necesse est. Indui-Cap. 21.
ur autem & exuitur Homo, quasi quæ-
dam contexti corporis tunica; ac propte-
ea consequenter Sermo fuit, ut diximus,
Dei, qui modo indutus modo exutus esse
reperitur. Hoc enim etiam in benedictio-
nibus ante prædixit: *lavabit stolam suam* Gen. 49.
in vino, & in sanguine uxoris amictum suum. 11.
Si stola in Christo caro est, & amictum
ipsius corpus est, requiratur quisquis est
cujus corpus amictum est, & stola
caro. Nobis enim manifestum est carnem
stolam & corpus amictum verbi fuisse,
cujusque sanguine, id est vino, lavit sub-
stantiam corporis & materiam carnis, ab-

*amictum in m.
neg. p. d. d. p. v.
quodam v. p. m. h.
Cic. d. h. v. p. m.
homo in v. p. m. h.
p. d. p. m. h. v. p. m. h.*

Quadam] Edit. *quadam*,
quodam requirit sensus.

Amictum ipsum] Amictus
Frob. cum Gagn. ex quo
vidit Welch. sed cum alia
mutata verba usurpaverit
Quintilianus insolens verbum
amictum neutrius generis in
eius contextu reliqui. Habet
stolam statim amictum; nec
in amicti quod Frob. & ex
Welch. legit amictus.

Quisquis] Welch. legend.
injicit quis: quam veram
lectionem vix dubito.
ex autem quisquis videtur
negligens repetitio verbi

Carnem stolam, &c.] In
posuione textus Gen. 49. 11.
inter imitatus est Tertullia-
nus, qui, citato Scripturæ
loco, dicit; stolam & amic-
tum carnem demonstrare, &

vinum sanguinem (scil. Chri-
sti) Adv. Marc. lib. 4. c. 40.

Ad eundem textum dicit
Hippolytus: *ἀμικτὶ ἐν σαρκὶ
ἄνθρωπος, τοῖας, ἀλλ' ἢ τῆς σαρκὸς
αὐτῆς ὡς βότρυς ἐν
ξύλῳ βλῆθειαν.* De Anti-
christo, p. 8, 9. Edit. Fabric.
Atq; in hanc loci interpreta-
tionem illum ad Christum &
ejus passionem referentes ve-
nerunt omnes veteres. Vid.
Just. M. Apol. 2. p. 147.
Edit. Par. Iren. lib. 4. c. 23.
Clem. Alex. Pedag. lib. 1.
c. 6. Orig. Hom. 17. in Gen.
Cyp. Epist. 63. Euseb. Dem.
Evang. lib. 8. p. 380.

Quique sanguine, &c.]
Qui in sanguine legit F. Jun.
quod probō: & reliquam
partem hujus pericopes di-
stinki cum illo.

luens

luens ex parte suscepti Hominis passione

Ex quo siquidem lavatur, *Homo* est; quia amictum

[¹ Ex quo siquidem lavatur, homo est; quia amictum, quod lavatur, caro est] Ex his & aliis supra observatis manifestissimum est Novatianum nostrum, humanam naturam sive susceptum a verbo Dei *hominem carnem & corpus sensibile tantum* existimavisse. In hac sententia totus est ubiq; Certe secundum veterum doctrinam, veræ in eam congruentibus Philosophiæ principiis, *Homo* erat corpus carneum humanis membris distinctum, nulla consideratione habita *spiritus* sive animæ rationalis, quæ non in *Hominis* censum computabatur, sed quam distinctam putabant; & non *hominem* esse, sed personam intelligentem fieri per illam hominem arbitrati sunt. Hinc Irenæus loquitur: hujus verbum unigenitus, qui semper humano generi adest, unitus & conspersus suo Plasmati (quod Plasma semper explicat esse *carnem*) secundum placitum Patris, & *caro* factus, ipse est *Iesus Christus Dominus* noster, &c. lib. 3. c. 18.

Expressius ait ipse Tertullianus; Quid est autem *Homo* aliud quam *caro*? siquidem nomen *Hominis* materia corporalis non animalis ab auctore sortita est. & fecit *hominem* Deus, inquit, *limum de terra*, non *animam*, anima

enim de *adflatu*. Et factus est homo in animam vivam. Quis? utiq; qui de limo. *Adv. Marc. lib. 1. c. 24.* Hoc et alibi dicit. Hæc vero non observavi ut negarem putavisse veteres Scriptores Christum Dei Verbum susceptum cum *homine*, id est, corpore humano, *animam* etiam in ventem & sensibilem; omnes enim hanc suscepisse crediderunt: sed observatu dignum est, quod illi omnes ex Scripturarum testimonio distinguant tinter *animam hominis spiritum hominis*; (quod idem docuerunt etiam Philosophorum scholæ) & cum frequenter dixerint *Iesum Christum* constare *corpore & anima* & *verbum* unitis, non aliquem excepto uno *Origene*, dixerint illum suscepisse *hominis spiritum*, aut alium in illo habitasse *spiritum*, præter *Verbum Dei*. *Origenes*, cujus sententia erat peculiaris, objectionem videbat illum impotentem de divisione Christi in duas Personas, quam negabat quidem, sed non solus refutabat. vid. *adv. Cels. lib. p. 309. & Comment. in Mat. p. 423.* Utrum vero Christum animam assumptam, & ream unitam, animam esse rationalem hominis, (quod *Apollinaris* in primis doctus veterum scriptis versatissimus negabat) crediderint primæ Doctores

niſtum quod lavatur, *caro* eſt: qui autem Cap. 22.
 vat, verbum Dei eſt; qui ut lavaret a-
 niſtum, amiſti ſuſceptor effectus eſt. Me-
 to ex ea ſubſtantia, quæ recepta eſt ut
 varetur, *Homo* exprimitur, ſicut ex Verbi
 ſtoritate qui lavit *Deus* eſſe¹ mon-
 ſtratur.

C A P. XXII.

UR autem, licet ad aliam partem
 diſputandi feſtinare videamur, illum
 atereamus apud Apoſtolum locum? ² *Qui* Phil. 2.
cum 6—12.

ſtores, non ſatis apparet
 illorum monimentis; &
 ſta poſſunt in unam & in
 eram partem ex illorum
 ſimoniis proferri, quæ ni-
 ſ longa eſſent hic recenſeri.
 c autem omnino manifeſ-
 n eſt, nempe, eos divi-
 e humanam perſonam in
 partes, ſcil. corpus, ani-
 m, (*ψυχῶν*) & mentem
 e ſpiritum, (*πνεῦμα*)
 illorum aliqui in quorum
 mero eſt auctor noſter ni-
 in Chriſti Perſona præter
 bum & carnem memorant;
 animam (*ψυχῶν*) ha-
 ſſe verbum dicunt. Sed
 ionalem fuiſſe non dicunt;
 nullus ſpiritum hominis
 bo adſcribit præter Orige-
 : & omnes ad unum
 niſtum eſſe duas Perſonas

ſtrenue negant, & unam
 tantum eſſe pronunciant.

¹ *Monſtratur*] Edit. vet.
monſtretur. Corrupte. Cor-
 rexi cum F. Jun.

² *Qui cum in forma Dei*
eſſet, &c.] In hoc loco phra-
 ſis Apoſtoli (*ἐχ' ἀπ' αὐτῶν ἡ*
γνώσετο τὸ εἶναι Ἰῶα θεῶν)
 eſt omnino inuſitata, & neq;
 in aliis ſcripturis apparet, neq;
 apud aliquem purioris linguæ
 auctorem Græcum occurrit.
 Sed tamen Apoſtoli ſenſus
 non adeo obſcurus eſt, ut
 non ſermonis ſcopus adten-
 denti innotefcat. Verba ſunt
 plane introductoria pars exi-
 nanitionis Chriſti ab Apoſtolo
 relatæ, cum humanæ ſalutis
 ergo, *a forma Dei*, id eſt, a
 gloria, dignitate & poteſtate
 divina quam ante incarnatio-
 nem

cum in forma Dei esset, non rapinam arbitrat^{us} est equalem se Deo esse; se semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, habitu inventus ut homo, humiliavit obediens factus usq; ad mortem, mortem

nem & ipsum mundum habuit, se demisit in formam & sortem humanam; & se morti, ad implendam patris voluntatem, & ad consequendum hominum salutem, subiciebat. Vult igitur Apostolus Christum Dei Verbum, ut ostenderet admirandam & liberam suipsius a divino felicitatis & gloriæ statu demissionem, non adeo divinam illam formam, in qua erat *ἴσα θεῷ, quasi Deus, vel similis Deo* (id enim significant verba, neq; recte verterit Latinus interpres *equalem se esse Deo*, quasi scripsisset Apostolus, τὸ εἶναι ἕαντὸν ἴσων θεῷ) retinere gestuisse, (hoc enim est, non arbitrarî rapinam) ut non se exinaniret, & hominem fieri & mortem obire contentus esset. Hæc videtur apta verborum Apostoli significantia; & ad hunc sensum fere explicavit Novatianus, ab illis inferens, quod Christus, licet esset *super omnia, & divinam obtineret potestatem, & Deus esset exemplo Patris*, (ita enim explicat Filium fuisse *in forma Dei*) hoc tamen memor quod esset a Patre proprio consecutus, nun-

quam se Deo Patri comparavit aut contulit: contra vero omni tempore omnem Patri in omnibus rebus obedientiam præstitit pariter & præstat. Ex quo probatur nunquam arbitratum illum esse rapinam quandam divinitatem, (sive formam Dei in qua erat) ut quaeret se Deo Patri. Hæc Novatiani explicatio non tantum est ad Apostoli mentem accommodata, sed aliorum veterum Ecclesiæ Doctorum interpretationi convenit. E profecto demiror quosvis doctos & vel in Scripturis vel in patrum primævorum monumentis exercitatos, contemderio posse equalitatem Verbi sive Filii Dei, cum ipso Deo summo Patre Natura & Divinitate, ex hac Apostoli locum confirmari: quod cum Apostoli proposito cum verborum idiomati & omnium veterum quotquot suum loci sensum proposuerunt, sententiæ præpositus est alienum. Vid. notat, ad fin.

* In similitudine] Ita Gregorius in *opasquanti*, & Tertullianus in *Vigil. In similitudinem*, vid. Cyp. Ruf. Victorin. Ascr.

tem crucis: ¹ propterea & Deus illum Cap. 22.

superexaltavit, & ³ dedit illi nomen

quod est super omne nomen, ut in nomine

su omne genu flectatur, caelestium, ter-

restrum, & infernorum, & omnis lingua

confiteatur quoniam Dominus: ⁴ Jesus in

gloria est Dei Patris. Qui cum in forma

dei esset, inquit: Si homo tantummodo

Christus, in imagine Dei, non in forma

dei relatus fuisset: Hominem enim scimus

ad imaginem non ad formam Dei factum. Gen. 1. 27.

Quis ergo est iste qui in forma Dei, ut

scimus, factus est? Angelus? Sed nec in

angelis formam Dei legimus; nisi quoniam

principius atq; ⁶ generosus prae omni-

Dei filius verbum Dei, imitator om-

Propterea] Propter quod

Cyp. quasi esset *dei* *o*.

Gr. cum nostro (*αὐτοῦ*)

area. Et sic vers. Syr.

& Orig.

Superexaltavit] Ita Gr.

exaltavit vulg.

Dedit] Donavit vulg.

congruenter Gr. *ἐχαρί-*

Jesus in Gloria est Dei

Jesus Christus vulg.

Cyp. sed vocem Christus

nostro omittit Ambros.

Gloria est Dei Patris, ita

vulg. Cyp. quasi exem-

antiquissima ex quibus

interpretatio Latina le-

et *ἐκ* non autem *ἐκ*

ut edita Græca.

⁵ Ad imaginem non ad

formam Dei, etc.] Inter ima-

ginem & similitudinem Dei

distinctionem facit Irenæus,

imaginem referens ad plasma-

tam carnem, & hominem na-

turalem; similitudinem vero

soli spirituali & perfecto ho-

mini adscribens. lib. 5. c. 6.

sed forma Dei erat pecu-

liaris illi qui ex Deo geni-

tus imago erat perfectissima

Patris. Hinc dicit Eusebius;

μὴν ὁ αὐτὸς ὁ ὅς αὐτὸν γεν-

νηθεὶς τὸ παλαιὸν ἐν μορφῇ

ὑπὸντος τῷ θεῷ, ἐκείνῳ τῷ ἡ-

τῷ θεῷ τῷ ἀοράτῳ, &c. Ec-

cles. Theol. lib. 1. c. 10.

⁶ Generosus] i. e. Genere

(scil. divino) nobilis.

nium

Jo. 5. 19. nium paternorum operum, dum & ipse operatur sicut & Pater ejus, ¹ *in forma* (ut expressimus) est Dei Patris. Et merito *in forma* pronunciatus est Dei, dum & ipse super omnia, & omnis creaturæ divinæ obtinens potestatem, & *Deus* est exemplum Patris: hoc ipsum tamen a Patre propriè consecutus, ut omnium & *Deus* esset & *Dominus* ² esset, & *Deus* ad formam Dei Patris ex ipso genitus atq; prolatus. Hic ergo quamvis esset *in forma Dei*, non *rapinam arbitratus æqualem se Deo esse*. Quamvis enim se ex Deo Patre Deum esse meminisset, nunquam se Deo Patri aut comparavit aut contulit, memor se esse ex Patre, & hoc ipsum quod est habere quia Pater ³ dedisset. Inde deniq; & ante carnis assumptionem, sed & post assumptionem corporis, post ipsam præterea resurrectionem, omnem Patri in omnibus rebus obedientiam præstitit pariter ac præstavit. Ex quo probatur nunquam arbitratum esse rapinam quandam Divinitatem æquaret se Patri Deo: quinimo contra omni ipsius imperio & voluntati obedie-

¹ *In forma*] Præpositionem *in* omitt. Editt. male.

² *Esset*] Fort. delenda vox *esset*. Sed retinent omn. Editt.

³ *Dedisset*] Constat putavisse Novatianum (atq; hæc etiam erat sententia veterum

omnium) Christum non summum Deum aut habentem divinam Potestatem jure proprio & necessitate Naturæ accepisse donatione Dei Patris ex quo in omnibus & eo tempore Patri fuit subje-

subjectus etiam ¹ ut formam servi sus- Cap. 22.
 eret contentus fuit, hoc est, hominem
 fieri ² & substantiam carnis & corpo-
 quam ex paternorum ³ & secundum
 minem delictorum servitute venientem
 cendo suscepit. Quo tempore se etiam
 manivit, dum ⁴ humanæ conditionis fra-
 tatem suscipere non recusavit. Quoniam
 homo tantummodo natus fuisset, per hoc
 manitus non esset; homo enim nascens
 etur, non exinanitur: nam dum incipit
 quod cum non esset habere non po-
 ut diximus, non exinanitur, sed po-
 augetur atq; ditatur. ⁵ At si Christus
 manitur in eo quod nascitur, formam
 accipiendo, quomodo *Homo* tantum-
 modo est? de quo verius dictum fuisset

ut formam servi susci-

contentus fuit] Hanc ex-

pressionem Dei Verbi ex

Ps. 143. Sic explicat

ius; ὑπερεκλήττεται

Psalmista] τῆς φιλαν-

θρωπίας δι' ἧς τῆς θεότητος

καὶ τῆ συμφυῆς μεγα-

λυσίας συγκρίνας ἡξίωσε

τῆς γνώσεως τοῦ ἀνθρώ-

που. Demonf. Evang.

c. 9. Ipse etiam Gre-

Nazianzenus dicit quod

nam naturam suscipien-

terbi erat κενωθεῖσα θεο-

Orat. 1. & Orat. 49.

interprete, quod exina-

erat Verbum seposito

atque sua honore.

et substantiam] Forte le-

gendum, ex substantia.

² Et] Delendum & con-
 jicit Welch.

⁴ Humana] Ita bene cor-
 rexerit Welch. vocem huma-
 nam, quam habent omni.
 Editt.

⁵ At si] Sic reposui ex
 Editt. vet. Gagn. Frob. &c.
 pro Editt. ac si. Hic vero
 fictam corruptionem edidit
 Gagneus & ex illo R. L. de la
 Barre sic dicentes; at si
 Christus exinanitur in eo quod
 nascitur formam servi acci-
 piendo, non Deitatem celando
 homo tantummodo est, de
 quo autem verius dictum fu-
 isset, &c.

N

locuple.

locupletatum illum esse tunc quum nascetur, non exinanitum; nisi quoniam auctoritas divini Verbi ad suscipiendum hominem interim conquiescens, nec se suis viribus exercens, dejicit se ad tempus atque proponit, dum hominem fert quem suscepit.

² Exinanit se dum ad injurias contumeliasque descendit, ³ dum audit infanda, expers peritur indigna; cujus tamen humilitatis ac Phil. 2. 9. statim egregius fructus; accepit enim *non* quod est super omne nomen, quod utique aliud intelligimus esse ⁴ quam nomen. Nam cum Dei sit solius esse super omne

¹ *Exercens, &c.*] *Exerens* Latin. ad rem cum auctore nostro apprimè observavit Irenæus; ὡς περ γὰρ ὁ ἰωῆ ἀνθρώπου, ἵνα πειρασθῇ, ἔπειτα καὶ λόγος, ἵνα δοξασθῇ ἡ σπουδαζομένη μὲν τῶ λόγῳ ἐν τῷ πειρασθῆναι — καὶ σωρῆναι καὶ ἀποθνήσκειν. συγγινόμενος δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ νικᾶν καὶ ὑπομένειν — καὶ ἀνίστασθαι καὶ ἀναλαμβάνειν. lib. 3. c. 21.

² *Exinanit se dum, &c.*] Sic lego cum Gagn. R. L. de la Barre & Edit. prima Froben. lectionem confirmant præcedentia *dejicit, deponit, fert,* & seq. *descendit, audit, expers peritur, omnia præsentis temporis.* Ex corrupta quadam Edit. Pamelius posuit verb. *exinanivit.* Ad sensum Novatiani dicit Cyprianus; de illa sublimitate cœlesti ad terrena descendens non aspernatus est Dei Filius

carnem hominis induere immortalitate interim fieri se mortalem patientem innocens pro nocentium lute perimatur. De Beati. p. 212.

³ *Dum audit infanda peritur indigna*] Cyprianus loquitur; sub ipsa passionis cruce, priusquam ad cruciatum necis & effusionis sanguinis veniretur, quæ cruciatuum probra patientis dila, quæ contumeliantur lerata ludibria? De Beati. p. 213.

⁴ *Quam nomen Dei* rem Lactantius ait; quia tibi delis extitit, quia sibi prorsus assumpsit, ut mandati mittentis impleteret; & dotis perpetui dignitatem Regis summi honorem & Dei Nomen accepit. ver. sap. lib. 4. p. 384.

consequens est, ut nomen illud sit ¹ super Cap. 22.
 omnia, quod est ejus ² qui super omnia est
 Dei. Est ergo nomen illud quod super
 omne nomen est : quod nomen est ejus
 atque; consequenter, qui quum in forma Dei
 visisset, non rapinam arbitratus est æqua-
 re se Deo esse. Neque; enim si non &
 Deus esset Christus, omne se in nomine
 ejus genua flecteret coelestium & terrestrium
 & infernorum ; nec visibilia aut invisibilia,
 & rerum omnium omnis creatura homini
 esset subiecta sive substrata, quæ se ante
 hominem esse meminisset. Ex quo & dum
 in forma Dei esse Christus dicitur, & dum
 in nativitate secundum carnem ⁴ sese exi-
 misse monstratur, & dum id accepisse no-
 men a Patre quod sit super omne nomen
 primitur, & dum in nomine ejus omne
 genua coelestium, terrenorum & infernorum
 flectere & curvare monstratur, & hoc
 omne in gloriam Dei Patris ⁵ succurrere
 asseritur ;

omnin. aff.
 Dei aff. — jw

Super omnia] Super omne
 Edit. Paris. 1635 &
 congruenter præce-
 super omne ex textu
 2. 9. & etiam mox sub-
 anti super omne. Sed ni-
 auto.
 Qui super omnia est Dei.
 go, &c.] Ni totus fal-
 ta legendum est : qui
 omnia est. Deus est ergo
 illud, &c. Hoc modo
 usus & argumentum auc-
 bene consistunt, aliter

obscura & vix intelligenda.

³ In nativitate] Vult
 Welch. nativitate. Quod
 rectum judico.

⁴ Sese] Sic legunt Gagn.
 R. L. de la Barre & Frob.
 Edit. prima. Sed Frob. Edit.
 2da & omn. Edit. Pam. se
 habent.

⁵ Succurrere] Sui currere
 est ingeniosa conjectura Latin.
 sui decurrere vult legi F. Jun.
 & ego succedere legendum
 conjectaveram ; nec puto

N 2

vocem

an vult
 vult
 sui cadere
 vel
 sui recidere
 licet ex. ep.
 vult.

asseritur; consequenter non ex illo tantum homo est, quia obediens Patri factus est usq; ad mortem, mortem autem Crucis: sed ex his etiam rebus superioribus Divinitatem Christi sonantibus, Dominus Christus Jesus & Deus, quod hæretici nolunt, esse monstratur.

C A P. XXIII.

HOC in loco licebit mihi argumentum etiam ex aliorum hæreticorum partem conquirere. Firmum est genus probationis quod etiam ab adversario sumitur, ut veritas etiam ab ipsis inimicis veritatis probetur. Nam usq; adeo hunc manifestum est in Scripturis: esse Deum tradi,

vocem sui posse aptum habere locum, si verba *in gloriam Dei Patris* ad textum Apostoli referat auctor. Sed cum Novat. textum citaret, *in gloria Dei Patris*, vid. p. 175 supra, cum docto amico jam arbitror verba *in gloriam* esse nostri auctoris expositionem; & locum bene admodum emendari ab illo, hoc modo viz. & hoc ipsum in gloriam Dei, Patris sui, cedere adferitur.

¹ Hoc Capite ostendit Novatianus divinitatem Christi in Scripturis adeo esse manifestam, ut multi hæretici, cum

Deum negare non potuerint ipsum Deum Patrem esse firmare ausi fuissent. Hæc contra adversarios Christi divinitatis disputat ex illorum hæreticorum concessionibus postea illorum argumentis a Scripturis & a ratione divinis respondet late in cap. 25, 26, 27, 28.

² *Esse Deum*] Sic Gagenus habet, & ex illo omnia Eusebius Pameli. Gelenius vero ex Eusebio Britannico. edidit E T Deum quam lectionem alteri preferunt amicus doctus. vid. p. 85. Not. 4.

pluri

pleriq; hæreticorum Divinitatis ipsius mag- Cap. 23.
 tudine & veritate commoti, ultra modum
 extendentes honores ejus ausi sint non fi-
 lum, sed ipsum Deum Patrem promere
 vel putare. Quod, etsi contra Scripturarum
 veritatem est, tamen Divinitatis Christi ar-
 gumentum grande atq; præcipuum est; qui
 q; adeo ² Deus, sed qua filius Dei natus

² Pleriq; hæreticorum —
 si sint non Filium sed ipsum
 um Patrem promere vel pu-
 re] Ex hoc loco manifestis-
 sum est Novatianum Filium
 tri esse (ἰσότητων) aqua-
 s honore non putavisse;
 od dicit illos qui Filium &
 rem unam esse Personam
 sterunt; ultra modum ex-
 disse honores Filii, & Divi-
 tatem in illo effrenatius &
 suus esse confessos. Hujus
 Hæreseos confundentis perso-
 Patris & Filii (ut & Spi-
 Sancti) auctor erat Si-
 Magus, quæ postquam
 illis in locis & longo tem-
 e fuerat propagata, tan-
 in in ætate authoris nostri
 elliana audiebat, & ad
 usq; diem remansit. Hu-
 Hæreseos fautores præ-
 tus suos sumpserunt ex sa-
 codicibus Christum Deum
 dicantibus: ex quo statim,
 a considerata scripturarum
 conomia, nempe quod
 istus erat Verbum Dei
 quem omnia facta sunt,
 d erat ex Patre natus, ab-
 missus, & in omnibus illi
 ectus, sed soni nominis
 errore ducti ipsum Deum

unum supremum & ingenitum
 cogitabant. Si, ut illi arbi-
 trabantur, Christus erat vere
 Deus, tunc ipsum Deum om-
 nipotentem & summum oportere
 esse inferebant; quod si
 esset ipse Deus omnipotens &
 summus, tum secundum illos
 erat ipse Pater: quoniam a-
 pud omnes omnino indubi-
 tatum erat duas summas Per-
 sonas sive Hypostases non
 posse existere, atq; hanc esse
 duorum Deorum impiam doc-
 trinam, quam & Scripturæ
 & recta ratio reprobabant.
 Hanc Hæresin evertebant ve-
 teres & catholici Scriptores
 distinguendo inter Patrem &
 Filium secundum Scripturas,
 & ex illis statuendo Patrem
 solum esse unum Deum sum-
 mum & ingenitum; Christum
 vero non esse unum Deum
 summum, sed Dei unius Fi-
 lium, atq; hoc nomine Deum,
 a Patre distinctum & illi sub-
 jectum, & auctoritate & di-
 vinitate minorem. Vid. An-
 not. ad finem.

² Deus] Addendum opi-
 nor post Deus Verbum est;
 quod & conjicit Welch.

ex Deo, ut pleriq; illum (ut diximus) hæretici ita Deum acceperint, ut non *filium* sed *Patrem* pronunciandum putarent. Æstimemus ergo an hic sit *Deus*, cujus auctoritas tantum movit quosdam, ut putarent illum (ut diximus superius) ² jam *ipsum Patrem Deum*: effrenatius & effusius in Christo Divinitatem ³ confiteri; ad hoc illos manifesta Christi Divinitate cogente, ut quem *filium* legerent, quia *Deum* animadvertent, *Patrem* putarent, Alii quoq; Hæretici usq; adeo Christi manifestam amplexati sunt Divinitatem, ut dixerint illum fuisse ⁴ sine carne, & totum illi susceptum detraxerint

² Ut diximus superius] Scilicet & hoc capite & capite 12 supra.

² Jam] Nullus dubito legendum etiam.

³ Confiteri] Nescio qualem sensum fundat verbum infiniti modi confiteri, nisi esset sententiæ luxatio, & sic scriberetur, scilicet; *cujus auctoritas tantum movit quosdam effrenatius & effusius in Christo divinitatem confiteri, ut putarent, &c. vel pro confiteri, ponamus confitentes.*

⁴ Sine carne] In ipsis Ecclesiæ incunabulis pullulavit hæc hæresis, eamq; jugulat Apostolus Joannes dicens; πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ θεοῦ ἔστι. 1 Joan. 4. 3. Hæc erat τῶν φαρισαίων καὶ δοκητῶν opi-

nio, quæ in varias sectas dissipata est. Apud hos Simon Magus de se primum nomen fecit; quem docuisse memorat Irenæus, descendisse transfiguratum — ut & hominibus homo apparere ipse, cum non esset homo. lib. 1. c. 20. Hunc sectæ sunt famosi Hæretici Menander, Saturninus, Basilides, Marcion, Manes, &c. Unius turnini quocum ceteri congruunt, sententiam proferat De illo dicit Irenæus; salvatorem innatum demonstravit incorporalem & sine figura putative autem visum hominem. lib. 1. c. 22. Hæc suffragatur Theodoretus dicens τὸν δὲ σωτήρα — ἀφ' οὐρανόθεν ἐφῆσε, καὶ ἀσώματος καὶ ἀσώτου φαντασία, δὲ μὴ ἁλίου αἵματος

q. pro; (:)
ut exagastica
cam nō mpe sum
a m. i. m. q. n. m.

praxerint hominem, ne decoquerent in illo Cap. 23.

iyini nominis potestatem, si humanam illi

ociassent, ut arbitrabantur, nativitatem :

quod tamen nos non probamus, sed argu-

mentum afferimus usq; adeo Christum esse

Deum, ut quidam illum substracto homine

tantummodo putarint Deum ; quidam au-

tem ipsum crediderint *Patrem Deum* ;

quum ratio & temperamentum Scriptura-

rum coelestium Christum ostendant *Deum*,

ad quâ *filium* Dei, & assumpto a Deo e-

am filio hominis, credendum & *hominem*.

Quoniam si ad hominem veniebat ut me-

diator Dei & hominum esse deberet, oport-

uit illum cum eo esse, & verbum carnem

assumere, ut in semetipso concordiam confibu-

ret terrenorum pariter atq; coelestium,

utrumque utriusq; partis in se connectens pig-

nora,

f. 9. f. 1. in h.
venit, ut
m. d. ch. glia
d. 12. ita qd
deb. ut ma
venit. i. u.
m. ut p.
at.
an, d. i. e. r. a. l.

θεῖα τοῖς ἀνθρώποις ἐπι-

σταῖ. Hæret. Fab. lib. 1.

3. vid. Tertul. Præscrip.

Hæret. c. 46. & quot-

de Hæresibus scripserunt.

supra c. 10. & videant

polastici annon illi etiam

negaverint Jesum Chri-

stianum Verbum Dei in carne

vera venisse.

Tantummodo putarint

Hæc erat sententia

monis, Cerdonis, Marcionis

et aliorum, ut nobis refert

modoreus ; τὸ ἔχον θεὸν

ὄνομαζεν τὸν δεσπότην

τὸν, Σίμωνος ἐστὶ καὶ Κέ-

καὶ καὶ Μαγνάνου καὶ ἀλ-

λων Dial. 1. in Proem. De

Marcione idem testatur Tertul.

lib. 4. c. 21. adv. Marc.

² Deberet] Legendum vix

dubito haberet : quæ dicendi

formula frequens est apud

Novat.

³ Dum utriusq; partis, &c.]

i. e. Divinæ & humanæ par-

tis, Dei & hominis. Quam

OEconomiam apud veteres

possumus animadvertere mul-

tum urgeri. Arbitrabatur

Philo Judæus Verbum Dei

habuisse mediam inter ipsum

Deum Patrem & cæteras crea-

turas naturam, ut inter Deum

& creaturas esset Mediator &

nora, & Deum homini & hominem Deo
copularet: 'ut merito filius Dei per assumpti-
tionem

obfes. Verba illius sunt;
τῷ δὲ ἀρχαγγέλῳ καὶ πρεσ-
βυτάτῳ λόγῳ δωρεὰν ἐξαί-
ρετον ἔδωκεν ὁ πᾶς ὅλα γεν-
νήσας πατὴρ, ἵνα μεθόει-
σας, τὸ γενόμενον διακρίνῃ
τῷ πεποιηκότι. ὁ δὲ αὐτὸς
ἐκείνης μὲν ἐστὶ τῷ θνητῷ κηρύ-
νοντι αἰεὶ πρὸς τὸ ἀφθαρτον
—— φάσκων. καὶ γὰρ εἰς ἡ-
κεν ἀνὰ μέσον κυρίου καὶ ὑμῶν,
(Deut. 5. 5.) ἤτε ἀγέννητος ὡς
ὁ θεὸς ὢν, ἤτε γεννητὸς ὡς ἡ-
μεῖς, ἀλλὰ μέσος τῶν ἀκρων,
ἀμφοτέροις ὁμιθεύων. lib. quis
Rer. div. Har. p. 509.

Ad mentem Novatiani lo-
quitur Irenaeus; ἔδει τὸν με-
σίτῳ θεῷ τε καὶ ἀνθρώπων
διὰ τῆς ἰδίας πρὸς ἐκείνους
ἀικιότητος εἰς φιλίαν καὶ ὁμό-
νοιαν τὰς ἀμφοτέρους συναγα-
γεῖν καὶ θεῷ μὲν παραστήσαι
τὸν ἀνθρώπον, ἀνθρώποις δὲ
γνωεῖσαι τὸν θεόν. lib. 3.
c. 20.

Tertullianus dicit; ex aequo
agebat Deus cum homine, ut
homo ex aequo agere cum
Deo posset. Adv. Mar. lib. 2.
c. 27. atq; iterum; Apostolus
etiam Dei & hominum ap-
pellans sequestrem, utriusq;
substantiae (forte, substan-
tiam) confirmavit. Adv. Prax.
c. 27.

Melito habet; θεὸς γὰρ ὢν,
ὁ μὲν τε καὶ ἀνθρώπος τέλειος,
ὁ αὐτὸς τὰς δύο αὐτῷ ὑσίας
ἐπιστάσας ἡμῖν. Apud Cav.

Hist. Lit. Vol. 2. p. 33.

Et Clem. Alex. θεὸς ἐν
θεώπῳ, καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐν
καὶ τὸ θέλημα τῷ πατρὶ
μεσίτης ἐκτελεῖ. μεσίτης δὲ
λόγος ὁ κοινὸς ἀμφοῖν θεῷ
ὑἱός, σωτὴρ δὲ ἀνθρώπων
p. 251.

Necnon Hippolytus; ἵνα
δεχθῇ τὸ συναμφοτέρῳ
ἐν ἑαυτῇ τὴν τε τῷ θεῷ καὶ
καὶ τῷ ὅτι ἀνθρώπων, οἱ
ὁ Απόστολος λέγει. μεσίτης
θεῷ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπων
Χριστὸς Ἰησοῦς. — ἔδει
τὸν Χριστὸν θεῷ καὶ ἀνθρώπων
μεσίτῳ γενόμενον παρὰ
φοτέρων ἀρραβῶνα πᾶσι
φέναι, ἵνα φανῇ δύο πρὸς
μεσίτης apud Fabric. vol.
p. 45.

Cyprianus etiam; De-
cum homine miscetur.
Deus noster, hic Christus
qui Mediator duorum, bonum
nem induit quem perducit
Patrem. De Idol. Van.
vid. lib. 2. adv. Juda. c.

Deniq; Lactantius; ut
diam inter Deum & hominem
substantiam gerens, nostrum
hanc fragilem imbecillam
naturam quasi manu ad
mortalitatem posset educere
de vera sap. lib. 4. p. 388.

4 Ut merito Filius Dei, et
Ad similem modum
Tertul. Angelus ex ea parte
qua spiritus erat, Dei Filium
pronunciavit, servans

tionem *carnis* filius hominis, & filius ho-
minis per receptionem Dei verbi filius Dei
effici possit. Hoc altissimum atq; recon-
ditum sacramentum ad salutem generis hu-
mani ante secula destinatum, in Domino
Iesu Christo *Deo & homine* invenitur im-
pleri, quo conditio generis humani ad
fructum æternæ salutis posset adduci.

C A P. XXIV.

SED erroris istius hæreticorum inde, ut
opinor, nata materia est, quia inter
Deum & filium hominis nihil arbitran-
ter interesse, ne facta distinctione, & *homo*
& *Deus* Iesus Christus facile comprobetur.
Undem enim atq; ipsum, id est hominem
filium hominis, etiam filium Dei volunt vi-
deri; ut homo & caro & fragilis illa sub-

um hominis dici. *Adv.*
x. c. 27. & *Lactantius*;
us est & Dei Filius per
ritum, & hominis per car-
na. Id est, & *Deus* &
no. *De vera Sap. lib. 4.*
88.

Quo conditio generis hu-
mi ad fructum æterna sa-
posset adduci] Filius Dei
incarnatus est & homo
us — in compendio nobis
tem præstans, ut quod
videramus in *Adam* —
in Christo Iesu recipere;

mus. *Irenæus lib. 3. c. 20.*
ante *Irenæum*, *Iust. M.* dicit:
τὸν λόγον ἐδέχθη ἐν σώμα-
τι γενέσθαι, ἵνα τῷ θανάτῳ
τῆς κατὰ φύσιν ἡμᾶς φθορᾶς
ἐλευθερώσῃ apud *Grab. Spici-*
leg. Pat. Sect. 2. p. 172. Id-
circo igitur cum *Deus* esset,
suscepit carnem, ut inter
Deum & hominem medius
factus, hominem ad Deum
magisterio suo superata morte
perduceret. *Lactant. Epit.*
c. 44.

stantia

nora, & Deum homini & hominem Deo copularet : ' ut merito filius Dei per assumptionem

obses. Verba illius sunt ;
τῷ δὲ ἀρχαγγέλῳ καὶ πρεσ-
βυτάτῳ λόγῳ δωρεὰν ἐξαί-
ρετον ἔδωκεν ὁ παὶς ὅλα γεν-
νήσας πατὴρ, ἵνα μεθόει-
σας, τὸ γενόμενον διακρίνῃ
τῷ πεποικημένος. ὁ δὲ αὐτὸς
ἐκείνης μὲν ἐστὶ τῷ θνητῷ κηρύ-
νον] αἰεὶ πρὸς τὸ ἀφθαρτον
φάσκων. καὶ γὰρ εἰς ἡ-
κειν ἀνὰ μέσον κυρίου καὶ ὑμῶν,
(Deut. 5. 5.) ἔτε ἀγέννητος ὡς
ὁ θεὸς ὢν, ἔτε γεννητὸς ὡς ἡ-
μεῖς, ἀλλὰ μέσος τῶν ἀκρων,
ἀμφοτέρους ὁμωμένων. lib. quis
Rer. div. Har. p. 509.

Ad mentem Novatiani lo-
quitur Irenaeus ; ἔδει τὸν με-
σίτῳ θεῷ τε καὶ ἀνθρώπῳ
διὰ τῆς ἰδίας πρὸς ἐκείνους
ἀικειότητος εἰς φιλίαν καὶ ὁμό-
νοιαν τὰς ἀμφοτέρους συναγα-
γεῖν καὶ θεῷ μὲν παραστήσαι
τὸν ἄνθρωπον, ἀνθρώποις δὲ
γνωρίσαι τὸν θεόν. lib. 3.
c. 20.

Tertullianus dicit ; ex aequo
agebat Deus cum homine, ut
homo ex aequo agere cum
Deo posset. Adv. Mar. lib. 2.
c. 27. atq; iterum ; Apostolus
etiam Dei & hominum ap-
pellans sequestrem, utriusq;
substantiae (forte, substan-
tiam) confirmavit. Adv. Prax.
c. 27.

Melito habet ; θεὸς γὰρ ὢν,
ὁμῶς τε καὶ ἄνθρωπος τέλειος,
ὁ αὐτὸς τὰς δύο αὐτῷ ἐσίας
ἐπιστάσας ἡμῖν. Apud Cav.

Hist. Lit. Vol. 2. p. 33.

Et Clem. Alex. θεὸς ἐν ἡ-
θρώπῳ, καὶ ὁ ἄνθρωπος θεὸς
καὶ τὸ θελημα τῷ πατρὶ
μεσίτης ἐκτελεῖ. μεσίτης γὰρ
λόγος ὁ κοινὸς ἀμφοῖν θεῷ
καὶ ἡμῖν, σωτὴρ δὲ ἄνθρωπον
p. 251.

Necnon Hippolytus ; ἵνα
δραχθῇ τὸ συναμφοτέρων
ἐν αὐτῷ τὴν τε τῷ θεῷ καὶ
καὶ τῷ ἄνθρωπῳ, ὡς
ὁ Απόστολος λέγει. μεσίτης
θεῷ καὶ ἀνθρώπῳ, ἀνθρώπων
Χριστὸς Ἰησοῦς. — ἔδει
τὸν Χριστὸν θεῷ καὶ ἀνθρώπῳ
μεσίτῳ γενόμενον παρὰ
ἀμφοτέρων ἀρραβῶνα πᾶσι
φέναι, ἵνα φανῇ δύο πρὸς
μεσίτης apud Fabric. vol.
p. 45.

Cyprianus etiam ; De-
cum homine miscetur. Hic
Deus noster, hic Christus
qui Mediator duorum, homi-
nem induit quem perducit
Patrem. De Idol. Van.
vid. lib. 2. adv. Juda. c. 1.

Deniq; Lactantius ; ut
diam inter Deum & hominem
substantiam gerens, nostram
hanc fragilem imbecillam
naturam quasi manu ad
mortalitatem posset educere
de vera sap. lib. 4. p. 388.

4 Ut merito Filius Dei, etc.
Ad similem modum dicit
Tertul. Angelus ex ea parte
qua spiritus erat, Dei Filium
pronunciavit, servans car-
nalem

tionem *carnis* filius hominis, & filius ho-
 minis per receptionem Dei verbi filius Dei
 effici possit. Hoc altissimum atq; recon-
 litum sacramentum ad salutem generis hu-
 mani ante secula destinatum, in Domino
 Jesu Christo *Deo & homine* invenitur im-
 pletum, quo conditio generis humani ad
 fructum æternæ salutis posset adduci.

C A P. XXIV.

SED erroris istius hæreticorum inde, ut
 opinor, nata materia est, quia inter
 filium Dei & filium hominis nihil arbitran-
 tur interesse, ne facta distinctione, & *homo*
 & *Deus* Jesus Christus facile comprobetur.
 eundem enim atq; ipsum, id est hominem
 filium hominis, etiam filium Dei volunt vi-
 deri; ut homo & caro & fragilis illa sub-

filium hominis dici. *Adv.*
Max. c. 27. & Lactantius;
 factus est & Dei Filius per
 spiritum, & hominis per car-
 nem. Id est, & *Deus* &
homo. De vera Sap. lib. 4.
 388.

Quo conditio generis hu-
 mani ad fructum æterna sa-
 lutis posset adduci] Filius Dei
 incarnatus est & homo
 factus — in compendio nobis
 salutem præstans, ut quod
 perdideramus in Adam —
 reciperemus in Christo Jesu recipere;

mus. *Irenæus lib. 3. c. 20.*
 ante *Irenæum*, *Iust. M.* dicit:
 τὸν λόγον ἐθέλοντα ἐν σώμα-
 τι γενέσθαι, ἵνα τῷ θανάτῳ
 τῆς κατὰ φύσιν ἡμᾶς φθορᾶς
 ἐλευθερώσῃ apud *Grab. Spici-*
leg. Pat. Sect. 2. p. 172. Id-
 circo igitur cum Deus esset,
 suscepit carnem, ut inter
 Deum & hominem medius
 factus, hominem ad Deum
 magisterio suo superata morte
 perduceret. *Lactant. Epist.*
c. 44.

stantia

stantia eadem atq; ipsa filius Dei esse dicatur. Ex quo, dum distinctio filii hominis & filii Dei nulla secernitur, sed ipse filius hominis Dei filius vindicatur, *homo* tantummodo Christus idem atq; *filius Dei* asseratur. Per quod nituntur excludere, *Verbum*

Jo. 1. 14. *caro factum est & habitavit in nobis: &*

Mat. 1. 23. *vocabitis nomen ejus EMMANUEL, quod est interpretatum, NOBISCUM DEUS.*

Proponunt enim atq; illa prætendunt, quæ in Evangelio Lucae relata sunt, ex quibus asserere conantur, non quod est, sed tantum illud quod volunt esse: *Spiritus Sanctus¹ veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit² tibi, propterea³ & quod⁴ ex te nascetur*

veniet in te
nam. v. 1. 1.
Par. 3. 2. 1.
Gol.

¹ *Veniet*] Vellem auctorem scripsisse *superveniet*, ut habet *Vulg.* *Tertul.* *Cyp.* *Ambr.* *August.* *Hilarius* legit *desuper veniet*.

² *Tibi*] Verbum *obumbro* frequentius post se habet casum accusativum, sed aliquando etiam dativum. Atq; hoc in loco cum *Novat.* habet *tibi* *vulg.* *Hil.* *Aug.* Sed *te* est in *Irenæi vet. interp.* *Tertul.* *Cyp.*

³ *Et quod*] Cum Argumentum auctoris nititur conjunctione &, certe legebatur in Antiquis Italicis versionibus. Habet *Vulg.* & omnes Græci: nec dubito veram esse lectionem; licet omittat *vers. Syr. Arab. Pers. Iren. vet. in-*

terp. Tertul. Cyp. Apon. apud Bib. Pat.

⁴ *Ex te*] Verba *ex te* (*ex te*) ex veteri interpretamento nata esse judicat *Doctiss. Millius* in *Loc.* Ego quidem aliter puto & genuinam esse Evangelistæ scriptionem persuasum me habeo; eo quod repetita sunt voces in Antiquiss. versionibus, *Armen.* *Syr.* *Pers.* *Arab.* *Æthiop.* in aliq. MSS. *Steph. prim. Colb. 8. Vels.* in *Editis* etiam *Erasmi prim. Ald.* & teste *Beza*, in *Edit. Complut.* & in aliquot veteri Editionis exemplaribus. Agnoscit *Vulg.* & textum illud genuinum esse (licet aliter arbitrat *Millius*) constat ex *Iren. vet. interp. Tertul. No-*

nascetur sanctum vocabitur filius Dei. Si Cap. 24.
ergo, inquit, ¹ Angelus Dei dicit ad
Mariam, quod ex te nascetur sanctum, ex
Maria est substantia carnis & corporis;
hanc autem substantiam, id est sanctum hoc
quod ex illa genitum est, *filium Dei* esse
proposuit: Homo, inquit, ipse, & illa
caro corporis, illud quod sanctum est dic-
tum, ² ipsum est *filius Dei*. Ut & cum dicit
scriptura *sanctum*, Christum filium hominis
hominem intelligamus, & cum filium Dei
proponit, ³ non *Deum* sed *hominem* perci-
pere debeamus. Sed enim Scriptura divina
hæreticorum & fraudes & furta facile con-

Col. 1, 22
in corpora
carnis. &
proly. in Gen. 11
in proly. carnalis
Col. 1, 11.

quos legere ex te fatetur
illius. Quibus addo Lati-
nos ex te retinentes, Cyp.
Ambros. August. Hieronym.
fin. occurrit etiam apud
iniquissimæ notæ Græcos
ectio ex o. scil. Just. M.
reg. Thaum. Dial. cont.
arcionis. in quibus arguit
ector contra Hæreticos ex
rbis ex o, ex quo ita ha-
uisse exemplaria constat.
ermana est etiam Athanasii
tio qui exinde disputat (ut
Epiphanius ab illo) contra
pollinaristas. Legit scriptor
p. ad Orthodox. Amphiloc.
oclus, Leo: Epist. Gr. Tit.
stren. & Hesyc. Hæc, ut
hi videtur, sufficiunt con-
mare Lect. ex o.

¹ Hic aliquid deest ad com-

plendum sensum, quale voces
id de quo vel aliæ huiusmodi
quæ addendæ sunt post ver-
bum inquit.

² *Ipsum est Filius Dei*] Idem
argumentum prætendisse hæ-
reticos Sabellianos sive Praxe-
nos observavit Tertul. Ecce,
inquit, ab Angelo prædi-
catum est, propterea quod nas-
cetur sanctum vocabitur *Filius*
Dei. Caro itaq; nata est,
caro itaq; erit *Filius Dei*.
Adv. Prax. c. 27.

³ *Non Deum sed hominem*] Ita legendum requirit ratio
argumenti; quod non videns
quisquis librarius, transverso
modo posuit *non hominem*,
sed Deum. Locum etiam
castigavit Welch.

vincit

⁴
N. caro corporis, hoc sensu vulg. nunquam.
nec Tarn.

vincit & detegit. Si enim sic esset tantummodo, *Spiritus veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi*, propterea quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei, fortasse alio esset nobis genere adversus illos reluctandum, & alia nobis essent argumenta quærenda & arma sumenda, quibus illorum & insidias & praestigias vinceremus. Cum autem ipsa Scriptura coelesti abundans plenitudine sese hæreticorum istorum calumniis exuat; facile ipso quod Scriptum est nitimur, & errores istos sine ulla dubitatione superamus. Non enim dixit, ut jam expressimus, propterea quod ex te nascetur sanctum, sed adjecit conjunctionem: ait enim, propterea & quod ex te nascetur sanctum; ut illud ostenderet, non principaliter hoc sanctum quod ex illa nascitur, id est istam carnis corporisq; substantiam, filium Dei esse, * sed consequenter & in secundo loco: principaliter autem filium Dei esse Verbum Dei incarnatum per illum Spiritum de quo Angelus refert, *Spiritus veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi*. Hic est enim legitimus Dei filius qui ex ipso Deo est, quod dum Sanctum istud assumit, & sibi filium

* Sic esset] Dixisset edidit Welch. nullo exemplari vindice: atq; ideo nimis periculosus est: & cum ferri possit sic esset quod retinent omn. Editt. nihil temere mutandum

censeo.

* Sed consequenter & in secundo loco.] Hæc verba vet. Editt. desunt: & forte MS. vetustiss. Anglic. rep. fuit Pamel.

ominis annectit, & illum ad se rapit atq; Cap. 24.
 ansducit, connexionem suam & permixtione
 ciata præstat, ut filium illum Dei fa-
 at, quod ille naturaliter non fuit: ut
 principalitas nominis istius FILIUS DEI
 Spiritu sit Domini qui descendit & venit;
 ut sequela nominis istius in filio Dei &
 ominis sit; & merito consequenter hic
 ius Dei factus sit, dum non principaliter
 ius Dei est. Atq; ideo dispositionem
 am Angelus videns, & ordinem istum sa-
 cramenti expediens, non sic cuncta con-

ἡ ἀπολογία
 ἡ ἐκφρασις

Ut Filium illum Dei fa-
 Ita ex MS. Wow. correxi
 & Filium illum Dei fa-

U] Legendum vel
 & ut. Coniicit Welch.
 end: at.

In Filio Dei & hominis
 Correctum de suo edidit
 Schmanus, scil. in filio ho-
 minis sit: omiſſis vocibus
 &. Ita & ego emen-
 dum putaveram. Sed
 commodius ad edita verba
 si legerimus *Filius Dei*
 homine sit: ut in præce-
 ptis verba *Filius Dei* lex-
 sumpta congruat; &
 repetitionibus gaudet
 Novatianus. Sed hic etiam
 servandum est Novatianum
 sua expositione Luc. 1. 35:
 intellexisse Spiritum Sanctum
 quo ibi Angelus refert, fu-
 ipsum Verbum Dei; unde
 quod principalitas no-
 minis istius FILIUS DEI

in Spiritu sit Domini qui de-
 scendit & venit: atq; huius
 Spiritus sociatione Homo sive
 carnis corporisq; substantia
 fiebat etiam *Filius Dei*. Hoc
 sensu auctoris posito, cum
 paulo superius dixerat, *Filium*
Dei esse Verbum Dei incarna-
tum per illum Spiritum de quo
Angelus refert, &c. ut sibi
 constet, aut voluerit *Verbum*
 fuisse incarnatum per sui ipsius
 virtutem; aut, quod con-
 iectavit amicus doctus, pro
 vocabulo *per legendum est*
vel, ut sit lectio; Filium Dei
esse Verbum Dei incarnatum
vel illum Spiritum, &c. simi-
 liter cum nostro de Verbo
 sive Filio Dei loquitur *Hermas*.
Filium Dei sive Verbum vo-
cat Spiritum Sanctum; &
servus sive corpus in quod in-
ductus est, propter obedi-
tiam & castitatem dicitur e-
tiam fieri Filius Dei. Simili-
tud. 5. Sect. 5, 6.

fundens

fundens ut nullum vestigium distinctionis collocarit, distinctionem posuit dicendo *propterea & quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei*: ne si distributionem istam cum libramenti suis non dispensasset sed in confuso permixtam reliquisset vel occasionem hæreticis contulisset, ut hominis filium, qua homo est, eundem & Dei & hominis filium pronunciare deberent. Nunc autem particulatim exponens tam magni sacramenti ordinem atq; rationem evidenter expressit, ² ut diceret, & quod ex te nascetur sanctum vocabitur filius Dei probans quoniam filius Dei descendit; quod dum filium hominis in se suscepit, confiteri quenter illum filium Dei fecit, quoniam illum ³ filius sibi Dei sociavit & junxit. Ut dum filius hominis adhæret ⁴ in nativitate filio Dei, ipsa permixtione ⁵ foeneratum & mutuatum tenerit, quod ex natura propria possidere non posset. Ac facta est Angeli voce, quod nolunt Hæretici, inter filium Dei hominisque, cum fo-

utroq; casu
ubi hujus
ambr. i.e.
utroq; in
utroq; ad. id est
utroq; in
utroq; in
utroq; in
utroq; in

Eundem & Dei & hominis Filium.] Welchmanus sua auctoritate edidit *eundem & Dei Filium*, omissis & hominis. Vet. Edit. abest vox *eundem* qua sublata idem manet sensus: & cum castigatio Welch. nullum alium nec meliorem sensum fundit quam edita, nihil mutandum duxi.

² Ut diceret] malum legi,

vel & dixit vel cum diceret

³ Filius sibi Dei] Omnia verborum facilius erit si legimus, illum sibi Filium Dei vel, illum Filium Dei sibi, &

⁴ In nativitate] In nativitate omnino legendum potest.

⁵ Foeneratum] Sic Editio omn. vult foederatum F. Jun-

tame

amen sociatione, distinctio, ⁶ urgendo illos Cap. 25.
 ti Christum hominis filium hominem in-
 telligant quoq; *Dei filium*, & (hominem)
Dei filium, id est Dei Verbum (sicut scri-
 tum est) Deum accipiant: Atq; ideo Chri-
 stum Jesum Dominum ex utroq; connexum
 ut ita dixerim) ³ atq; concretum, & in
 eadem utriusq; substantiæ concordia mutui
 & invicem fœderis confibulatione sociatum,
Hominem & Deum, Scripturæ hoc ipsum
 dicentis veritate, cognoscant.

C A P. XXV.

ERGO, inquit, si Christus non
 homo est tantum, sed & *Deus*, Chri-
 stum autem refert Scriptura mortuum pro
 nobis & resuscitatum, jam docet nos Scri-
 ptura credere Deum mortuum: Aut si *Deus*
 non moritur, *Christus* autem mortuus re-
 vertitur, non erit Christus *Deus*, quoniam
Deus non potest accipi mortuus. Si un-
 quam intelligerent aut intellexissent quod
 argunt, nunquam tam periculose omnino

¹ Urgendo] Malim urgens.

² Et hominem Dei Filium,

est Dei Verbum — Deum

accipiant.] Luxatus est locus,

sensus & argumentum auc-

toris requirit legendum, ut

minor, & Dei Filium (omisso

hominem) id est Dei Verbum

et ut in aliis vet. Editt.

Verbum, omisso Dei) —
 hominem accipiant.

³ Atq; concretum] Edita

omnia habent ex utroq; con-

textum atq; concretum. Sed

voces ex utroq; contextum vi-

dentur negligens repetitio

priorum ex utroq; connexum,

& sensum authoris turbant.

loquerentur.

abrupta
Confirmatio
Tauri
IV. m. v. a.
Cyprianus

loquerentur. Sed erroris semper est : abrupta dementia, & non est novum si usque ad periculosa descendunt, qui fidem legitimam reliquerunt. Si enim Scriptura proponeret Christum tantummodo Deum, & nulla in illo fragilitatis humanæ sociatio esset permixta, merito illorum hic aliquid valuisset sermo contortus, si Christus Deus. Christus autem mortuus, ergo mortuus est Deus. Sed cum non tantummodo illum ut ostendimus jam frequenter, Deum & hominem Scriptura constituat ; consequens est, quod immortale est, incorruptum mansisse teneatur. Quis enim non intelligat, quod impassibilis sit Divinitas passibilis vero sit humana fragilitas ? cum ergo tam ex eo quod Deus est, quam etiam ex illo quod Homo est, Christus in

¹ Abrupta dementia] Hac Phrasi utitur Cyprianus tractatu contra Novatianum.

² Quod] Legendum arbitror, ut quod ; id etiam notante Welch.

³ Quod impassibilis sit Divinitas, passibilis vero sit humana fragilitas.] Credidit plane Novat. divinam Christi naturam sive Verbum, in morte crucis mansisse incorruptibilem, & impassibilem, & carnem solam sensibilem, sive hominem, passum & mortuum esse. Non tamen constat arbitrari illum esse Verbum in Christo non participem

factum esse passionis humanæ naturæ ; sed tantum putari videtur ipsum nullam demutationem sive dissolutionem subivisse cum corpore ; at nihilominus revera communcasse in passione, & compasum esse, sic ut rationalis anima in quovis homine cum corpore neci tradito compasum est. Hæc manifesta est sententia nostri auctoris, ut e sequenti toto sermone appareat : & in eam congruunt veteres Catholicæ Ecclesiæ Doctores, quod fufius ostendatur Annot. ad finem.

telligatur

ligatur esse permixtus & esse sociatus, Cap. 25:
 erbum enim caro factum est & habita-
 in nobis; quis non sine ullo magistro
 interprete ex sese facile cognoscat,
 non illud in Christo mortuum esse quod
 deus est, sed illud in illo mortuum esse
 quod homo est? Quid enim si Divinitas
 in Christo non moritur, sed carnis solius
 constantia extinguitur; quando & in cæ-
 lis hominibus, qui non sunt caro tantum-
 modo, sed caro & anima, caro quidem so-
 lincursum interitus mortisq; patitur, ² ex-
 tra

Non illud in Christo mor-
 tuum esse quod Deus est, sed

[Id. c. 25.] Cum Novatiano
 loquitur Origenes;

ὁ πρῶτος αἰ περὶ τῆς
 σαυρωθήσεως, αἰτινές,

καὶ τῆς ἀναδεξαμένης
 θάνατον, καὶ εἰδομένης αὐ-

θ. (El 53.) — ὅρα ἔν
 τῷ ἀνθρώπῳ εἰρήκασιν τὸν

πολλὰ ἀνθρώπινα. καὶ αὐ-

ἀκριβῶς εἰδὼς Ἰησοῦς, ὅτι
 ἀποθνήσκον ἀνθρώπος ὡς,

καὶ τὸς ἐπιβλεπόντας
 αὐτὸν, νῦν δὲ ζήσῃ τέ με ἀπο-

ταί ἀνθρώπον, &c. εἰ δὲ
 εἴη ἐν τῷ κατ' αὐτὸν

μένῳ ἀνθρώπῳ ἐπύγχανεν,
 καὶ ὡς ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ

πρωτότοκος πάσης κτίσεως
 ἄλλος δὴ πτε ὁ καὶ τέτε καὶ

ἐστὶν αὐτῇ λόγῳ ἐστὶ
 τὸν καὶ τῷ νομμένῳ

τὸν Ἰησοῦν ἀνθρώπου —
 καὶ ἀνθρώπου ὡς — ὑπέμει-

νός σοφός καὶ τέλει, ἀπερ-

ἐχέω ὑπομεῖναι τὸν ὑπὲρ

παντὸς τοῦ γένους τοῦ ἀνθρώπων

πάντα περὶ τὸν ταύτην Adv. Cels.

lib. 7. p. 342, 343.

Et Arnobius; more est ho-

minis interemptus. Non ip-

se: neq; enim cadere divinas

in res potest mortis occasus:

nec interitionis dissolutione

dilabi id quod est unum &

simplex, nec ullarum partium

congregatione compactum.

Quis est ergo visus in patibulo

pendere, quis mortuus est?

Homo, quem induerat, & se-

cum ipse portabat. Adv.

Gent. lib. 1. p. 37, 38.

² Extra leges autem in-

teritus, &c.] Non tantum erat

Christiana doctrina, sed &

Philosophorum ethnicorum,

animam hominis esse immor-

talem. Aiebant igitur esse

πνεῦμα τῇ αὐτῇ φύσει ἀπα-

θές καὶ ἀσώματον ὅθεν

Πλάτων καὶ οἱ μετ' αὐτῶν

ἀθάνατον

Mat. 10.
28.

tra leges autem interitus & mortis animi
incorrupta cernatur? Hoc enim & in
Dominus hortans nos ad martyrium &
contemptum omnis humanæ potestatis a
bat: *Ne timueritis eos qui corpus occi
dunt, animam autem occidere non possunt.*
Quod si anima immortalis occidi aut
interfici non potest in quovis alio, licet
corpus & caro sola possit interfici; quan
magis utiq; Verbum Dei & Deus in Christo
interfici omnino non potuit, cum caro sola
& corpus occisum sit? Si enim hanc habet
bet generositatem & immortalitatis anima

ἀθανάτων αὐτῶν ἑρασάιν εἶναι.
Euseb. *Præp. Evang.* lib. 13.
c. 17. Et ad argumentum in
quo est *Novatianus*, conve-
nientia sunt verba incerti
auctoris de *Agon. Christiano*
inter op. Augusti. Nec prop-
terea (inquit) Verbum Pa-
tris, id est, unicum Dei Fi-
lius, per quem facta sunt
omnia, negandum est natum
& *passum* esse pro nobis: &
Martyres enim passos dicimus,
& mortuos propter regna cœ-
lorum, nec tamen in ea pas-
sione & morte, animæ eorum
occisæ sunt. — Sicut ergo
Martyres passos & mortuos
dicimus in corporibus quæ
portabant, sine animarum in-
terfectione vel morte: sic
Filium Dei *passum* & mortu-
um dicimus in homine quem
portabat, sine *divinitatis* ali-
qua commutatione vel morte.

p. 772. *Verbum Dei* ig
erat passum eodem modo
animæ martyrum in illor
occisione sunt passæ, sec
dum hunc Ecclesiasticum
torem, & quidem secund
omnium veterum Patrum
tentiam.

¹ *Licet*] Verbum p
corruptum. *Welchmann*
legi, *cum* scilicet : an re
nescio.

² *Immortalitatis animae*
 Ni fallor, vera lectio est
mortalis anima. Per vocem
 antecedentem *generositas*
 intelligit auctor, ut ego a-
 ctor, ortus sive Originis ne-
 litatem. Vel accipi potest
 pro γενναίότητι fortitudinem
 quale vox *generositas* sive
 γενναίότης frequenter figu-
 ficat apud Ecclesiasticos. V.
Eccles. Smyr. Epist. de Mar-
S. Polyc.

quo

novis homine, ut non possit interfici; Cap. 25.
 Multo magis hanc habet potestatem gene-
 ritas Verbi Dei, ut non possit occidi.
 Nam si potestas hominum¹ ad interficien-
 dam sacram Dei potestatem, & si crudeli-
 tas humana ad interficiendam animam de-
 cit; multo magis ad Dei Verbum inter-
 sciendum deficere debebit. Nam cum ipsa
 anima, quæ per Dei Verbum facta est, ab
 hominibus non occiditur, multo magis utiq;
 Verbum Dei periri non posse credetur.
 Et si plus non potest hominum cruenta sæ-
 vitia adversus homines, quam ut tantum-
 modo corpus occidat; quanto magis utiq;
 Christo non valebit, quam ut² idem tan-
 tummodo corpus occidat: ut dum per hæc
 colligitur, non nisi hominem in Christo in-
 terfectum, appareat ad mortalitatem Ser-
 monem³ in loco non esse deductum. Nam
 Abraham & Isaac & Jacob, quos homi-
 nes tantummodo constat fuisse, manifestum
 est vivere, (omnes enim, inquit, illi vivunt Ltic. 20.
 eo) nec mors in illis animam perimit,³⁸
 quæ corpora ipsa dissolvit; jus enim suum

¹ Ad interficiendam sacram
 potestatem] Qualem sen-
 tem habeat hæc pericope,
 ne nescio: & aliquid men-
 sum suspicor. Forte scrip-
 rat auctor; nam si potestas
 hominum ad interficiendam
 generositatem animæ im-
 mortalitatis non valet, multo ma-
 gis non valet ad interficien-
 dam] sacram (verbi) Dei po-

testatem: & ab uno ad alte-
 rum verbum interficiendam
 transiit festinans scriba.

² Idem] Eadem habet Gagn.
 & ex illo edidit Welchmanus.
 Sed idem est vox communior
 Edit. & bene potest stare.

³ In loco] Latinus vult
 legi in illo, apte satis. Quid
 si legerit ipse auctor in loco pro
 illico?

O 2

exercere

an
 in
 ligno

x. p. 194,
 7. p. 194,
 195. p. 194,
 in illis.

exercere potuit in corpora, in animas exercere non valuit; aliud enim in illis mortale, & ideo mortuum; aliud in illis immortale, & ideo intelligitur non extinctum; ob quam causam vivere Deo pronuntiati & dicti sunt: multo magis uti mors in Christo adversum solam materiam corporis potuit valere, adversus Divinitatem Sermonis non potuit se exercere. Frangitur enim potestas mortis, ubi intercedit auctoritas immortalitatis.

C A P. XXVI.

SED ex hac occasione, quia Christus non homo tantum, sed & Deus, divinarum literarum sacris auctoritatibus approbatur, ² alii hæretici erumpentes statuerunt in Christo religionis concutere machinatur, hoc ipso Patrem Deum volentes ostendere Christum esse, dum non homo tantum asseritur, sed & Deus promittitur. Sic enim inquit, ³ si unus esse Deus promittitur Christus autem Deus; ergo, inquit,

¹ Exercere] Exerere Lat. sed nihil mutandum.

² Alii hæretici] Sabelliani scilicet, &c. de quibus supra.

³ Si unus esse Deus promittitur, &c.] ab Exod. c. 20. 3. argumentum ad probandum

Christum esse Deum Patrem instituit Noetus, sive ejus discipuli quaces dicentes; εἰ ἐν Χριστῷ ὁμολογῶ θεόν, αὐτὸς ἀποκρίσας ἐστὶν ὁ πατήρ, εἰ ἐστὶν ὁ θεός, respondet Hippolytus: ὅτι εἰ θεός ὁ πατήρ, &c. Cont. Nov. p. 7, 8.

ter & Christus est unus Deus, Christus Cap. 26.
 ter dicetur. In quo errare probantur
 Christum non noscentes, sed sonum nomi-
 nis approbantes: nolunt enim illum secun-
 dum esse personam *post Patrem*, sed ipsum
Patrem. Quibus quia facile respondetur,
 quia dicentur. Quis enim non secun-
 dum filii post Patrem agnoscat esse perso-
 nam, cum legat dictum a Patre consequen-
 ter ad filium; *faciamus hominem ad ima-* Gen. 1.
ginem & similitudinem nostram, & post 26, 27.
ec relatum, & fecit Deus hominem, ad
imaginem Dei fecit illum? Aut cum in-
 manus teneat; *pluit Dominus super* Gen. 19.
domam & Gomorram ignem & sulphur 24.
Domino de cælo? Aut cum ³ ad Chri-
 stum; *Filius meus es tu, ego hodie genui* Ps. 2. 7, 8.

Quis enim non secundam,
 Quantam confusionem
 Christianæ Trinita-
 tulerunt veterum scrip-
 tum ignari penitus scho-
 lici, sua definitione & no-
 mine *Persona*; quasi Trinitatis
 persona nihil aliud esset, nisi
 tropologia, mera dif-
 ferentia, sive existendi modus
 ipsa substantia unius Dei?
 Quis autem est vel modici
 ingenii, & in Patrum primæ-
 rum monumentis medio-
 ter instructus, facile cognos-
 cent illorum esse expressam &
 unanimum sententiam, Pa-
 trem & Filium duos esse re-
 distinctas substantias, naturas, ex-
 istencias, simili modo ac duo

Angeli sive duo homines ab
 invicem propria & personali
 essentia & hypostasi sive sub-
 sistencia distinguuntur. Pa-
 trem etiam semper credide-
 runt esse unam summam om-
 nium causam & auctorem;
 Filium vero post Patrem se-
 cundum, & illius ministrum;
 quod confirmabant ex Scrip-
 turis ab auctore nostro rela-
 tis, & aliis multis passim tam
 veteris quam novi fœderis.
 Sed hæc res fusius inquiretur
 Annot. ad fin.

² *Ad Imaginem Dei, etc.]*
 Vid. supra. c. 17. p. 128, 129.
 in Not.

³ *Ad Christum]* Forte ad-
 denda vox dicatur.

4 in ip.

198

Cicero p. Vulg.

literatur

Chron. xxvii, 32
1956

Pf. 109. 1

randing,

Es. 45. 1.

Jo. 6. 38.

descendi de cælo ut faciam voluntatem

Jo. 14. 28

4) $\frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & i \\ 0 & 1 \end{pmatrix} : \varphi$

Vegetabilium 118

held 2000.

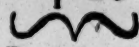
1st full. 24 (over)
Mi 20.

4 Non descendi de celo

⁵ *Quoniam*] Hæc vox d

1900

α β. 44, 22. 4 ligna mea calcamus
 scribo velociter scribentem. an huius spectat?
 an ad mat. xiii, 52. πᾶς ψαππαλῆς πᾶθῃ
 δαῖς αἰτὴν παθούσαν τὴν οὐρανῶν?

qui me misit? major me est? Aut cum Cap. 26.
considerat scriptum; eo ad Patrem meum
Jo. 20. 17.

[Qui me misit] Hæc ver-
non inveniuntur in ullis
ternis Editis aut MSS.
d. Sed habuerunt ve-
a Origenis exemplaria, uti
frequenti apud illum cita-
e verborum constat, &
quaquam interpretamentum
possunt. Sunt etiam apud
s.

[Major me est] Hoc fer-
ne instruxit Christus dis-
los suos quod illis non
erat mœrore propter as-
sum ejus ad Patrem; qui-
d gaudio lætarentur, cum
er, ad quem ascensus
major esset illo, & prop-
a ad altissimum gloriæ
nen illum eveheret, atq;
etiam Spiritu Sancto de-
odemisso dignaretur, quem
uctorem & sui amplissi-
& maxime idoneum vi-
um constanter haberent.
est vera & plana loci
licatio, quæ contextu con-
atur. Scholastici vero ad
um verborum non atten-
tes, & quod vocabulum
JOR illis esset cordoli-
locum misere torserunt &
arunt. Illorum aliqui Chri-
intelligi contenderunt
tum de humana tantum
ura, (quasi metaphysicas
unctiones docuisset) & dix-
Patrem illo, qua homine,
orem esse; quod nil mirum
dem; quæ jejuna & futilis
interpretatio, neq; ullo ni-

titur rationis fundamento.
Alii vero hanc explicationem
Socinianis arridentem rejici-
entes interpretati sunt Patrem
esse Filio majorem, quâ fon-
tem, ut aiunt, Deitatis, in-
genitam causam & Originem,
ex qua natus est Filius, & ef-
sentiam & virtutes omnes di-
vinas ex Patre communicatas
habuit; sed ita nihilominus ut
Patris ingenta & Filii genita
natura una eademq; sit nu-
mero; & ut necessitate na-
turæ Filius existat, neq; ali-
quid Patris voluntati accep-
tum referat; & tam essentia
quam omnibus virtutibus di-
vinis Patri sit coequalis &
peræq; ac ipse Pater, summus
Deus: ex quo hoc tantum fe-
cundum illos Doctores dixe-
rit Christus, nempe patrem
esse illo majorem sono nomi-
nis Patris revera nihil signifi-
cantis; quod non est inter-
pretari sed ridiculo vertere
scripturas. Inspiciamus vero
patrum primævorum explica-
tiones, qui metaphysicis dis-
putationibus & scholasticis
argutiis nihil immorati, ex hoc
loco semper statuerunt Patrem
esse Filio revera majorem,
Divinitate, Potestate, & omni
virtute divina, atq; ipsum Pa-
trem solum esse τοῦ ἐπὶ πάντων
θεοῦ, summum super om-
nia Deum. Vid. adnot. ad
fin.

¶ *Patrem vestrum, Deum meum* ¶ *Deum vestrum?* Aut quando habet cum cate-

Jo. 8. 17, ² *conlocatum*; ³ *sed in lege vestra scri-*
18. *tum est, quia* ⁴ *duorum testimonium ver-*
um est, ego de me testificor, ¶ testificatus
de me qui me misit Pater? Aut quan-

Jo. 12. 28. *vox de coelo redditur; ¶ honorificavi,*
honorificabo? Aut quando a Petro respo-

Mat. 16. *detur & dicitur, Tu es filius Dei vivi*
16. *¶* Aut quando ab ipso Domino sacramentu
hujus revelationis approbatur, & dicitur

¹ *Deum meum & Deum vestrum*] Ex his Domini ver-
bis suam sententiam confir-
mat Hippolytus, Patrem in
Filium quā *Deum* dominari.
Verba sunt; (citatis 1 Cor.
15. 24, &c.) εἰ ἐν τὰ πάν-
τα ὑποτάσσεται αὐτῷ ἐκτὸς
τῆς ὑποτάξεως, πάντων κρε-
στὶν, αὐτῷ δὲ ὁ πατήρ.—
τῷτο γὰρ Χριστὸς ἔφη, ὡς (leg.
ὅς vel ὅτε) ἐν τῷ εὐαγγελίῳ
καὶ πατέρα ἰδίον καὶ θεὸν ὡμο-
λόγησεν λέγει γὰρ ἕτως· ὑ-
πάγω πρὸς τὸν πατέρα μου
καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεὸν μου
καὶ θεὸν ὑμῶν. Cont. Noet.
p. 10, 11.

Et Eusebius similiter obser-
vavit; ἐδὲ δύο θεοὺς ἀνάγκη
εἶναι τὸν πᾶς δύο ὑποστάσεις
πρόντα· ἐδὲ γὰρ ἸΣΟΤΙ-
ΜΟΤΣ αὐταὶ δοξάζονται,
ἐδὲ ἀμφὶ ἀνάγκης καὶ ἀγέν-
νητης· ἀλλὰ μίαν μὲν ἰδέω
ἀγέννητον καὶ ἀναρχον, θατέ-
ραν δὲ γεννητὴν καὶ ἀρχὴν
τὸν πατέρα καλεσμένην. Διὸ
καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς, καὶ ἑαυτὸς εἶναι

θεὸν τὸν αὐτὸν πατέρα εἰ-
κει, ἐν οἷς φησὶ ἀνέχ-
ουσι τὸν πατέρα μου καὶ
πρὸς ὑμῶν, καὶ θεὸν μου καὶ
ὑμῶν.—ὁ δὲ υἱὸς, ὅτι
αὐτὸς παρεβάλλεται τῷ
πρὸς τὸν πατέρα καὶ αὐτὸς
πρὸς τὸν υἱόν, ἀλλ' υἱὸς μὴ
γεννῆς καὶ ἀγαπητὸς αὐτοῦ
εἶναι τῷ θεῷ τῷ ἀοράτῳ
ἀπαύγασμα τῆς ἀόρατης
δοξαῖς· σέβει τε καὶ προσκυν-
εῖ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα
θεὸν αὐτὸν καὶ ἑαυτὸς ἐπι-
φόμενος. De Eccles. Theol.
2. c. 7.

² *Conlocatum*] Edit. a
locutum. Vitiose. Emen-
vit etiam Welch.

³ *Sed in lege*] F. legendu
sed & in lege. καὶ ἐν
νόμῳ δὲ, Gr. & Syr.

⁴ *Duorum*] Omisit no-
minum, quod vocabulu
habet Vulg. Gr. Syr. &
omn. & Tertul.

⁵ *Tu es Filius*] De-
scripsisse Christus Filius, ju-
Vulg. Gr. &c.

Beati

Beatus es Simon Barjona : quoniam ¹ hoc Cap. 26.

ibi non revelavit caro & sanguis, sed ^{Ibid. v. 17.}

Pater meus qui in cælis est ? Aut quando

ab ipso Christo exprimitur ; ² Pater cla- Jo. 17. 5.

rifica me eo honore quo fui apud te ante

quam mundus fieret ? Aut cum ab eodem

dicitur ; Pater sciebam quia semper me Jo. 11. 42.

audis, verum propter circumstantes dixi,

ut credant quia tu me misisti ? Aut cum

definitio regulæ ab ipso Christo collocatur

& dicitur ; hæc est autem vita æterna, Jo. 17. 3.

ut sciant te unum & verum Deum, & ⁴

quem misisti Jesum Christum. Ego te ho-

rificavi super terram ; opus perfeci

quod dedisti mihi ? Aut cum item ab

eodem asseritur & dicitur ; omnia mihi tra- Luc. 10.

ditæ sunt a Patre meo ? Aut cum sedere ^{22.}

ad dextram Patris & a prophetis & ab A- Ps. 109. 1.

postolis approbatur. Et satis longum facio Heb. 1. 3.

enifus fuero omnes omnino ad hanc par-

tem voces congregare, quandoquidem non

in veteris quam etiam novi testamenti

scriptura divina ubiq; ostendat illum ex

matre natum, per quem facta sunt omnia,

et sine quo factum est nihil, qui obedie-

bat semper Patri & obediat, semper haben-

tem rerum omnium potestatem, sed quâ

[Hoc] Vocem hoc est

Patris auctoris ad textum ad-

amentum. Non enim ag-

noscit Vulg. Gr. &c. licet

beat vers. Arab. ¹

[Pater clarifica, &c.]

Vid. sup. c. 13, 16.

³ Quod dedisti mihi] Ad-

dit Gr. ἵνα ποιήσω quod o-

misisse Novariani Codex vi-

detur.

ne Copt.

traditum,

traditam, sed quâ concessam, sed quâ a Patre proprio sibi indultam. Quid enim tam evidens potest esse hunc non Patrem esse, sed filium, quam quod obediens Patri Deo proponitur, ne si Pater esse credatur, alteri jam Deo Patri Christus subiectus esse dicatur.

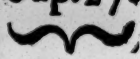
C A P. XXVII.

Jo. 10. 30. **S**ED quia frequenter intendunt illum nobis locum quo dictum sit, ¹ *Ego & Pater unum sumus, & in hoc illos æq; facile vincemus. Si enim erat, ut hæretici putant, Pater Christus, oportuit dicere, Ego Pater*

¹ *Ego & Pater unum sumus*] Hic est unus ex tribus illis plurimum sollicitatis locis (reliqui duo sunt *Es. 46. 9. Joh. 14. 9, 10.* quorum posterior late differitur a nostro in cap. seq.) quem *Praxeani & Sabelliani* pro suo *τὸν ὅλον* sive unitate personarum Patris & Filii; & *Nicani & Postniani* ex opposito pro suo *ὁμοῦς* sive consubstantialitate specifica Patris & Filii acerrime urgebant: & quem etiam scholastici ex una parte *Sabelliani* & ex altera *Tritheïta* tam assidue propugnant; quasi (ut in hac re loquitur *Tertul-*

lianus cont. Prax. c. 20.) huic uni loco totum instrumentum utriusq; testamenti cedere voluerunt. Certe tamen hæc domini nostri verba neq; uni aut alteri illorum parti favebant juxta consensum patrum antenicænorum, quorum universi vel de una potentia aut gloria a Patre Filio tradita, vel de mutua Patris & Filii concordia & dilectione, cum *Novatiano* explicaverunt, nulla (si unum excipias *Tertulianum*) facta mentione unitatis substantia. Vid. Annot. ad fin.

² *Ego Pater*] Sic lego cum *Welch.* omissa conjunctione & inter

Pater unus sum. ¹ At cum ego dicit, Cap. 27.
 deinde *Patrem* infert, dicendo, ego &
Pater, proprietatem personæ suæ, idest Fi-
 lii, a paterna auctoritate ³ discernit atq;
 distinguit, non tantummodo de sono nomi-
 nis, sed etiam de ordine dispositæ potesta-
 tis: qui potuisset dicere, *ego Pater*, si *Pa-*
trēm se esse meminisset. Et quia dixit *u-*
num, intelligant hæretici quia non dixit
unus. *Unum* enim neutraliter positum so-
 cietatis concordiam non unitatem personæ
 sonat. *Unum* enim non *unus* esse ⁴ dicitur,
 quoniam ⁵ nec ad numerum refertur, sed
 ad societatem alterius ⁶ expromitur. De-
 niq; adjicit dicens, *sumus*, non *sum*, ut osten-
 deret per hoc quod dixit, *sumus* ⁷ ego &
Pater, duas esse personas: *Unum* autem
 quod ait, ad concordiam & eandem sen-
 tentiam & ad ipsam charitatis societatem
 pertinet, ut merito *unum* sit *Pater* & Fi-

inter voces *Ego* & *Pater*, quam
 habent Editt. *Frob.* & *Pamel.*
 sed argumentum monstrat de-
 esse in auctore: & seq. con-
 firmant. *Ego Pater unum sum*
 legunt *Gagn.* & *de la Barre.*
¹ At cum] Atqui quum e-
 didit *Welch.* ex *Gagnao.* Sed
Gelenius ex *MS. Britan.* & post
 illum *Pamelius* substituit at
 cum.

² Deinde, &c.] Intercidisse
 suspicor voculam & post ver-
 bum dicit; atq; legendum,
 & deinde.

³ Discernit atq; distinguit]
 Discrevit atq; distinxit *Gagn.*

& *R. L. de la Barre.*

⁴ Dicitur] Edicitur *Jun.*
 male.

⁵ Nec] Malim non. *l. infra est ms.*

⁶ Expromitur] Exprimitur *lad. alag.*
 est aptior lectio, quod legen-
 dum suspicatur *Welch.*

⁷ Ego & *Pater*] Editt. o-
 mittunt *ego*. Pronomen au-
 tem reposui, vindice sensu
 auctoris.

⁸ Pertinet] *F. Jun.* vult
 legi pertinere; atq; ita legitur
 in *vet. Editt.* ut fatetur *Pame-*
lius, qui ex *Latinio* correxit in
 pertinet, quæ vera videatur
 lectio.

lius,

lius, per concordiam, & per amorem, & per dilectionem. Et quoniam ex Patre est quicquid illud est, filius est; manente tamen distinctione, ut non sit *Pater* ille qui *Filius*, quia nec *Filius* ille qui *Pater* est. Nec enim, *sumus*, addisset, si unum se & solitarium Patrem Filium factum esse meminisset. Deniq; novit hanc Concordiam Unitatem & Apostolus Paulus, cum per sonarum tamen Distinctione. Nam cum a

1 Cor. 3.
6, 7, 8.

Corinthios scriberet; *Ego*, inquit, *plantavi*, *Apollo rigavit*; *sed Deus incrementum dedit*: Itaq; neq; qui plantat est quicquam, neq; qui rigat; sed qui incrementum dat Deus: qui autem plantat & qui rigat, unum sunt: Quis autem non intelligat alterum esse Apollo, alterum Patrem

f. 14. Am. 9
an infra? nullum
formam, n.
(val. in l. m.)
213. 14
Conjunctim

¹ Illud est, &c.] Videns Welch. nihil habuisse illud ad quod referri potuit, mutavit in ille, quod quidem melius est, si ita staret sententia: sed posito ille pro illud, vox sequens, tamen, magnam infert difficultatem; nec facile crediderim tam elegantem auctorem locutum esse sic, nempe; quicquid ille est, Filius est, manente tamen distinctione, ut non sit Pater, &c. quasi potuit sine monitione distinctionis facile & nulla vi concludi, Filium esse Patrem, hoc ipso quod Filius est, & ex Patre. In mentem igitur mihi venit aliqua verba deesse, & forte scripserat auctor;

quicquid illud est quod Filius est, unum cum Patre est [vel aliter, idcirco unum est manente tamen distinctione, &c.] & propter repetitum verbum est, voces unum cum Patre vel idcirco unum, a negligente scriptore poterant prætermitti; atque his omissis sensus provocare alium librarium dispungens relativum quod. Et quod fateatur nostræ emendationi, Novatianus ipse dixit c. 15. idcirco unum potest dici, dum est ipso est, & dum Filius ejus est, &c.

² Autem] Hæc vox redundat & deesse debet, cum argumentum non desinat nisi ad verba pariter & Paulum.

m, non eundem atq; ipsum Apollo pa- Cap.27.
 er & Paulum? Deniq; & diversa unius-
 iusq; sunt officia prolata: alter enim *qui*
antat, & alter *qui rigat*: hos tamen
 os, non quod *unus sit*, sed quod *unum*
 t, proposuit Apostolus Paulus; ut alter
 idem sit Apollo, alter vero Paulus, quan-
 m ad personarum distinctionem pertinet;
 quantum vero ad concordiam pertinet]
 um ambo sint. Nam quando duorum
 a sententia est, veritas una est, fides una
 t, una atq; eadem religio est, unus etiam
 ei timor est, *unum* sunt, etiamsi duo sint;
 sum sunt, dum ipsum sapiunt. Etenim
 os personæ ratio invicem dividit, eos-
 m rursus invicem religionis ratio condu-
 t. Et quamvis idem atq; ² ipsi non sint;
 m idem sentiunt, ³ ipsum sunt, & quum
 o sint, unum sunt, habentes in fide so-
 etatem, etiamsi gerant in personis diver-
 ratem. Deniq; quum ad has voces Do-

*ipse fac
 an idem
 ipsi.*

Quantum vero ad con-
cordiam pertinet] Ad supplen-
 m locum uno membro ma-
 esse mutilum verba uncis
 clusa addidi, tanquam maxi-
 e accommodata ad argu-
 entum & sermonem prece-
 ntem auctoris: & nullus
 bito hæc vel similia verba
 xtermisisse librarium prop-
 i *ἑκαστὸν ἐλευτον* pertinet. Sed
 additamentum utcunq; ve-
 simile ab editis dignosci pos-
 s, uncis includendum censui.

Latinius pluribus vocibus sup-
 plevit, scilicet; *quantum vero*
ad concordiam in una fide &
sententia pertinet.

² *Ipsi]* Legendum certe,
 ni fallor, *ipse* non *ipsi*: vult
 enim auctor duos *Apollo* &
Paulum non esse eundem atq;
ipsum, i. e. eandem *Personam*.

³ *Ipsum]* Vet. Editt. legunt
ipsi. Vitiose. *Ipsum* ex MS.
Anglic. protulit *Pamelius*.

mini imperitia fuisset Judaica commota, temere ad usq; saxa succensa, ita ut discernerent & dicerent; *non te lapidamus propter bonum opus, sed propter blasphemiam*. Et quia tu, cum homo sis, facis te Deum distinctionem posuit Dominus in ratione reddenda, quomodo se Deum aut dixisse aut intelligi veller: *quem Pater sanctificavit*, inquit, *& misit in hunc mundum* vos dicitis quia blasphemias, quia dixi Filius Dei sum? Etiam hic Patrem habere se dixit; filius est ergo, non Pater. Patrem enim confessus se fuisset, si Patrem se esse meminisset. Et sanctificatum se suo Patre esse proponit: dum ergo accipit sanctificationem a Patre, ¹ minor Patre est, minor autem Patre ² consequenter est, Filius. Pater enim si fuisset, sanctificationem dedisset, non accepisset. ³ Et ⁴ nunc autem profitendo se accepisse sanctificationem a Patre, hoc ipso, quo Patre se

¹ Minor Patre est] Ad sensum Novatiani observavit Eusebius in Heb. 1. 9. Διόπερ ὅτι ἴσῳ ἔχεις σε, ὁ θεός, ὁ ἀνωτάτω καὶ μεῖζον αὐτός, ὁ καὶ σὺ θεός, ὡς εἶναι καὶ τὸ Χειρόμενον τὸν Χριστόντα πολὺ πλεονέχον, πάντων μὲν ὄντα θεόν, καὶ αὐτὸν δὲ διαφερόντως τὸ Χειρόμενον. Dem. Evang. lib. 4. c. 15.

² Consequenter est, sed Filius] Deficit hæc sententia, quam hoc modo emendavit Welch.

consequenter non Pater sed Filius. Et hoc ego propono. ³ Et] Voculam & delendam esse judico cum Welch. ⁴ Nunc autem, &c.] Hæc fere totam periodum ex veteri Anglico restituit Patellius: cujus aliquam partem nempe a Verbo, Patre quo primum occurrit, ad Filium tanquam suæ sententiæ mihi congruam, in textu omisit Welch. omiserunt & Editi.

rem accipiendo ab ipso sanctificationem Cap.27.
 robat, *filium* se esse non *Patrem* mon-
 ravit. Missum præterea se esse dicit, ut
 er hanc obedientiam quâ venit Dominus
 christus missus, non *Pater* sed *Filius* pro-
 tur; qui misisset utiq; si *Pater* fuisset:
 missus autem non fuit *Pater*, ne *Pater*
 subditus

Missus autem non fuit
er, ne Pater subditus al-
Deo, dum mittitur, pro-
etur.] Ad hæc notat Welch.
 Si mitteretur *Pater*, ne-
 cesse est ut *alter sit Deus*
 qui eum mitteret. Neq;
 enim a *Filio suo* vel *Spiritu*
Sancto mitti potuit, nisi la-
 befactata prorsus OEconomia
 divina. Ad Filii vero
 missionem non requiritur
 alius *Deus*, quum *Patrem*
 habeat, a quo, salva OEco-
 nomia, mittatur. *Pater*
 autem non est alius a *Fi-*
lio *Deus.*" Horum ver-
 um umbrâ & tenebris in-
 atorum sensum requiro.
 enim *Welchmanus* vel qui-
 alius reddiderit causam,
 potest quam *Pater* non mit-
 tur a *Filio* vel *Spiritu San-*
 peraq; ac illi a *Patre*,
 periculo trium *Deorum*,
 auctoritate & potestate tres
 ales essent; erit mihi mag-
 Apollo. Quid est igitur
 OEconomia, qua salva,
 tatur *Filius* a *Patre*? non
 Welchmanus, nec dicere
 est salva scholasticorum
 trina. Juxta igitur vete-

rum unanimum consensum
 OEconomia divina de qua a-
 pud illos frequens mentio, est
suprema Dominatio unius *Dei*
Patris utpote *ingeniti*, atq;
 auctoris Divinitatis quæ in
Filio & *Spiritu* est *Sancto*:
 cujus ergo summæ majestati
 & imperio *Filius* & *Spiritus*
 siquidem ab illo orti & geniti
 semper *subjiciuntur*. In hac
naturali subjectione Filii ad
Patrem, utpote qui naturam
 & omnes virtutes divinas a
 paterna voluntate prolatas ac-
 cepit, consistit juxta illos
 OEconomia divina; & exinde
missio Filii, & impossibilitas
missionis *Patris*, qui *subditus*
 esse alteri non potest osten-
 ditur. Hanc nec aliam ra-
 tionem dixerunt veteres, ob
 quam *Filius* non *Pater* mit-
 teretur; quod *Pater* scilicet
 solus erat *summus Deus*, &
Filio potior & superior digni-
 tate & auctoritate. Quod e-
 tiam voluntati *Patris* in omni-
 bus *Filius Angelus* factus mi-
 nistravit, primævi patres uno
 ore docuerunt; id quod om-
 nibus veterum Scriptorum non
 penitus ignaris abunde notum
 est.

subditus alteri Deo, dum mittitur, probatur. Et tamen post hæc adjicit, quod omnem omnino ambiguitatem dissolveret, & totam controversiam erroris extingueret, ait enim in ultima parte sermonis
 Jo. 10. 36. *vos dicitis quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum? Ergo si evidenter Filius Dominus se non Patrem esse testatur, magis*

est. Hinc dicit *Theophilus Antioch.* Episcopus; θεός ἐν ᾧ ὁ λόγος καὶ ἐκ θεῶν πεφυκώς, ὅπου ἂν βέλτεται ὁ πατήρ ἢ ὁ υἱός, πέμπει αὐτὸν εἰς τινὰ τόπον. *Ad Autolyc.* p. 130.

Et Synodus *Antioch.* adversus *Paulum Samosat.* Τὸν μὲν θεὸν ἢ ὁ υἱὸς ἀσεβὲς ἀγγελοῦ νομίσαι καλεῖσθαι. Impietatem judicabant ipsum summum Deum (i. e. Patrem) missum esse cogitare.

Et *Origenes*; ὁ γὰρ πέμψας αὐτὸν πατήρ — ἕτος καὶ μόνος ἀγαθὸς καὶ μείζων τῶν πνευμάτων. *Com. in Joan.* p. 130.

Eusebius dicit illum, θεός τῶν μείζονος ἀπεσταλμένον. *Præp. Evang. lib. 7. c. 12.* atq; iterum; πορεύομαι θεός τὸν πατέρα, ὅτι ὁ πατήρ με μείζων με ἐστίν. Δι' ᾧ ἅπαντων ἐτερεῶν ἑαυτὸν τῶν πατέρων δέκνυται, καὶ ὑπερέχον τῆς δόξης τῶν πατέρων παρίσσει διὰ τῶν ἀπεσταλμένων, ἑαυτὸν δὲ ἀπεστέλλει. *Eccles. Theol. lib. 2. c. 7.*

Hilarius ipse auctoritatem Patris in Filium agnoscit:

Quis (inquit ille) Patrem non potius confitebitur, ut in genitum a genito — ut enim qui miserit, ab eo qui missus est; ut volentem ab ipso obediat. *De Trin. lib. 3.* Rursus ait; Qui mittit, potestatem suam in eo quod mittit, ostendit. *De Trinit. lib. 8.*

Idem in explicatione Concilii *Sirm.* habet; in eo quod dem maxime non comparatur nec coequatur Filius Patris dum subditus per obedientiam obsequium est — dum mittitur, dum accipit; dum in omnibus voluntati eius se misit, obsequitur. p. 234.

Necnon similiter *Augustinus*; absurdissime aut a Filio quem genuit, aut a Spiritu Sancto qui de illo procedit missus diceretur. *De Trin. lib. 4. c. ultim.* Atq; iterum dicit; propter auctoritatem solus Pater non dicitur missus. *Serm. cont. Arian. c. 4.*

Hanc etiam auctoritatem Patris qua missus est Filius agnoscit noster *Bullus*, ex veterum tam *Nicanorum* quam *Antenicanorum* sententia. *V. sup. c. 18. p. 140, 141.*

meritatis & ingentis est furoris exem- Cap. 28.
 n, contra ipsius Christi Domini testimo-
 n controverſiam Divinitatis & Religio-
 agitare & Christum Jeſum *Patrem* eſſe
 re, quum animadvertat illum non *Pa-*
 n ſe ſed *Filium* comprobaffe.

C A P. XXVIII.

DHUC adjiciam illam quoq; partem
 in qua dum hæreticus quaſi oculo
 dam gaudet : propriæ veritatis & lu-
 is amiſſo, totam cæcitatem ſui agnoſcat
 oris. Identidem enim & frequenter op-
 nit, quia dictum ſit : *tanto tempore vo-*
rum ſum, ² *Et non agnoſcitis me, Phi-*
pe ? ³ *Qui vidit me, vidit Et Patrem.*

Sed

Propria] Legendum puto
 io ut congruat cum *oculo*
 intellecto ; ideoq; comma
 endum poſt verbum gau-

Et non agnoſcitis me, Phi-

pe ?] Poſui interrogationis

am cum Græcis poſt *Phi-*

pe : ſic etiam poſuit *Hil.*

& legit in plurali numero

cognoviſtis. Et *cognoviſtis* ſcrip-

te debuit *Novatianus*. Sic

am habet *Iren.* (licet aliis

dd. legit *cognoviſti*) *Tertul.*

guſt. Vulg. Perſ. Arab. Æ-

pp. MSS. Veſeſ. & patres

ent. apud *Bib. Pat.* Sed

Editt. Græcis legunt

ἐγὼνας MSS. Codd. fere
 omnes ; & verſ. *Syr. Orig.*
Chryſoſt. Cyril. Theodoret. &
alii. Baſil. Seleuc. utramq; ha-
 bet lectionem, tam *ἐγὼνας* ſe
 quam *ἐγὼνας*.

³ *Qui vidit me, videt Et*
Patrem.] Hæc Chriſti verba,
 miſere torſerunt Sabelliani o-
 lim, & jam nuperi ſcholæſtici,
 ut confeſſionem ex illis elice-
 rent *Dei Filium* eſſe unam e-
 andemq; numero ſubſtantiam
 cum *Deo Patre*, hoc eſt, re-
 vera eſſe *ipſum Patrem*. Ve-
 teres autem catholici patres
 contrariam omnino doctri-
 nam ex illis ſtabiliverunt ;

P

nempe

Caſſo Caſſo vamo mini and ſimile qid.

ſimile videret

an and eye, ſalvo prop. et omniſſo ?

g. ſimile expreſſion of 2 eyes 216 nel.

- Sed quod non intelligit discat. Culpas
Philippus, & jure quidem meritoq; q
Jo. 14. 8. dixerit, *Domine ostende nobis Patrem
sufficit nobis.* Quando enim ex Chr
aut audierat illud, aut didicerat quasi e
Pater Christus? cum contra magis q
filius esset, non quia *Pater*, frequenter
disset, & sæpe didicisset. Quod
Ibid. v. 7. dixit Dominus, *si me¹ cognovistis, &
Patrem meum cognovistis, & amodo² no
illum, & vidistis illum,* non sic dixerat
se *Patrem* vellet intelligi; sed quom
qui penitus & plene & cum tota fide
tota religione accessit ad Dei Filium, c
nibus modis per ipsum Filium, in quem
credit, ad Patrem perventurus sit, e
Ibid. v. 6. demq; visurus. *Nemo enim, inquit, po
venire ad Patrem nisi per me.* Et i

nempe Patrem & Filium esse
duas hypostasies sive *substan-
tias* particulares; & visum esse
Patrem per Filium tanquam
per *speculum* & *imaginem*, in
quo viderent homines opera
& virtutes & cognitionem
Dei Patris, ea revelante illis
Filio; atq; ita per hæc visi-
bilia invisibilem Patrem quo-
dammodo cernerent. Hanc
esse veram textus interpreta-
tionem cum *Novatiano* vete-
rum alii censuerunt. *Vid. An-
not. ad fin.*

¹ *Enim*] Legendum arbi-
tror vel *item* vel *autem*.

² *Cognovistis—cognovistis*]
Vulg. cum Gr. *cognovissetis*

—*cognovissetis.* Sic etiam
bet *Vers. Syr. Pers. A.*
Tertul. qui etiam habet
novistis—cognovistis. In
in aliis Cod. legit ut *videtis*
aliis vero *cognovistis me*
patrem meum cognovistis.
mittit etiam in textu *videtis*
illum.

³ *Nostis*] *γινώσκετε*
cognoscetis vulg. sed forte
rore scribæ pro *cognov-*
quod habet *Hieronym.*
Syr. Arab. etsi *cognoscetis*
bet *Vers. Pers. Chrysost.*
gust. vel alius quisvis inte-
pera ejus. *Irenæus* h
cognovistis. *Vers. Æthiop.*
Tertul. congruunt cum *No-*

Patrem Deum non tantum venturus est, Cap. 28.
 cogniturus ipsum *Patrem*; sed etiam sic
 nere debet, atq; ita animo ac mente præ-
 mere, quasi jam noverit *Patrem* pariter
 viderit. Sæpe enim Scriptura divina quæ
 nondum facta sunt pro factis adnunciat,
 ita sic futura sunt: & quæ omnibus mo-
 s fieri habent, non quasi futura sint præ-
 cat, sed quasi facta sint narrat. ² Deniq; moxcor. 4
 cum nondum temporibus *Esaïæ* Prophetæ
 Christus natus fuisset, quia *Puer*, aiebat, Esaï. 9. 6.
 tus est nobis; & cum nondum accessum
 set ad Mariam, & accessi ad Prophe- Ibid. 8. 3.
 m, dicebat, & concepit & peperit *Filium*.
 cum nondum finem Patris Christus ex-
 suisset, referebat; & vocatur nomen Ibid. 9. 6.
 ejus

Fieri habent] Ex Græca
 monis formula ἐχουσι γί-
 ναι.

Deniq;] Vox deniq; nul-
 habet sensum in loco; &
 tandum volo in itaq; quæ
 est apta ad connectendas
 res argumenti & præmis-
 um introducendam proba-
 nem; cui rei se accingit
 for.

Nobis] Hanc vocem ad
 tum retuli, quam habent
 70. Heb. & Vers. omnes
 it. Novat. vobis. vitiose.
 Accessi] Sic correxi E-
 t. accessit. Accessi enim ha-
 nt Vulg. Heb. 70. & vers.
 ones.

Propheten] Vulg. & vet.
 it. Novat. prophetissam.

Sed cum *Prophetes* sive pro-
 pheta accipitur foeminino ge-
 nere, nihil muto. Vetus
Irenæi interpres in loco trans-
 tulit prophetam. Et *Hierony-
 mus* ipse, licet in textu vertit
Prophetissam, in commenta-
 rio tamen, observato quod
 alii locum de Virgine *Maria*
 interpretati sunt, vocat *Ma-
 riam*, prophetam. *Junius*
 vult legi prophetin.

⁶ Vocatur nomen ejus mag-
 ni consilii Angelus] *Novatianus*
 Editt. vocabitur. Et sic le-
 gunt Vulg. Heb. Chald. Par.
 Arab. *Ambrosius*. & *Hieronymus*
 versio τῶν 70. sed cum ratio
 argumenti auctoris omnino
 postulet legi vocatur, *Novat-
 ianum* ita scripsisse non du-
 bium

ejus magni Consilii Angelus. Et cum non
 Esai. 53. 7. dum fuisset passus, *quasi ovis*, pronuncia-
 bat, *ad jugulationem* ¹ *adductus est.*
 cum adhuc crux nusquam esset, aiebat
 Ib. 65. 2. ² *tota die expandi manus meas ad populum*
non credentem. Et cum nondum injurio
 Ps. 68. 22. *potatus fuisset; in siti*, ait, *mea potaverunt me aceto.* Et cum spoliatus adhu-
 Ib. 21. 18, non fuisset, dicebat; *super vestem meam*
 17. *miserunt sortem, & dinumeraverunt* ³ *omnia ossa mea: effoderunt manus meas*
pedes. ⁴ *Providens enim Scriptura divina*
pro factis dicit quæ futura scit, & pro pe-
fectis dicit quæ futura habet, ⁵ *quæ sine*
dubitatione ventura sunt. Et ideo Domi-
 nus in præsentī loco dicebat: *amodo novum*
illum & vidistis. Dicebat enim visum i-

alag omter pro
 prov. multo
 Ang. c. vi. f. 1
 w. p. c. 1. v. 1
 Ad. II. 25.
 H. p. o. p. r. p. p. p.
 p. r. o. v. i. d. e. b. a. m.
 L. m. 3.

bium est. Et cum Novat.
vocatur sive καλεῖται habent
 70. Aquila interp. Heb. Apost.
 Constitut. Ignat. & vetus ejus
 Latinus Interpres. Iren. Orig.
 Euseb. Cyril. Chrysost. Amphi-
 loc. quæ confirmant genui-
 nam esse 70 lectionem. ἐκ-
 λήθη sive *vocatum est* habent
 vers. Syr. Clem. Alex. Cyp.
 verb. seq. *magni consilii An-*
gelus omittunt Heb. Syr.
 Chald. Par. sed retinent cum
 70 vers. Arab. & omnes
 Græci & Latini scriptores.

¹ *Adductus est*] Vid. sup. c. 9.

² *Tota die expandi manus,*
 &c.] Vid. sup. c. 9. Hunc
 locum scripturæ de cruce
 Christi explicabant veteres

Christiani. Sic Barnab.
 pist. Just. M. Tertul. & alii.

³ *Omnia*] Hanc vocem
 textum restitui, quam scri-
 fuisse puto Novat. eo quod ha-
 bent Vulg. 70. Heb. vers. om.
 Just. M. Tertul. Cyp. Euseb.
 & scripturæ hujus abbrevia-
 ra prætermitti facile potuit
 tachygrapho propter seq. off.

⁴ *Providens*] Et si provide-
 stare potest, tamen aucto-
 ritate scripserat *prævidens.*

⁵ *Quæ*] Suspicio aucto-
 rem addidisse conjunctione
 & ante *quæ*; & vel in dicta-
 do absorptam esse, vel
 scribendo a librario omiffa
 propter ultimam syllaba
 præcedentis verbi *habet.*

eo *Patrem*, quisquis *Filium* secutus fuit. Cap. 28.

et; non quasi *Filius* ipse esset *Pater* visus, sed quod præmium consecuturus esset quisquis eum sequi & discipulus ejus esse voluisset, et videre *Patrem* posset: nam & Imago est Dei Patris: ut his etiam illud accedat, etiam sicut *Pater operatur, ita operatur & Filius*, & imitator est *Filius* omnium operum paternorum; ut perinde habeat unusquisque; quasi jam viderit *Patrem*, cum eum videt qui invisibilem *Patrem* in omnibus operibus semper imitatur. Cæterum si ipse *Pater* est Christus, quomodo confestim adjicit & dicit; *qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet: & majora his faciet, quia ego ad Patrem vado?* Et adhuc subnectit; *si diligitis me, præcepta mea servate: & ego rogabo Patrem, & alium advocatum dabit vobis.* Post quæ etiam illud subnectit; *si quis me diligit, sermonem meum custodiet: & Pater meus diliget illum, & ad eum veniemus, & mansionem apud illum faciemus.* Nec non etiam subdidit illud quoque, *Advocatus autem ille Spiritus Sanctus quem missurus est Pater, ille vos docebit, & commemorabit omnia quaecumque dixi-*

Jo. 14. 21.

Ib. 14. 15,

16.

Ib. v. 23.

v. 26.

¹ Subdidit] Hoc & paulo post sequens verbum subdidit cæterum temporis volo mutari in subdit præsentis temporis, ut cæteris verbis præ-

sentis temporis congruant.

² Pater, ille vos docebit] Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia vulg. & Gr. imperfecte igitur citavit noster.

J
promittit
ad hunc

- ro. ¹ Præmittit adhuc istum locum, quod ostendat se esse *Filium*, & merito subdicitur
Jo. 14. 28. & dicit; *si me diligeretis, gauderetis quia eo ad Patrem: quia PATER MAJOR me est.* Quid autem cum etiam illa subnectit, *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola: omne sarmentum in me non adferens fructum³ tollit illud, & omne fructiferum purgat, ut fructum amplius⁴ ferat?* Instat adhuc & adjicit; *sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos, manete in mea caritate.* ⁴ *Si mandata mea servaveritis, manebitis in mea caritate; sicut ego Patris mandata servavi, & maneo in eius caritate.* Adhuc ingerit & dicit
Ib. 15. *dixi autem vos amicos, quia omnia quae audiavi a Patre meo nota vobis feci.* Adgregat etiam hoc: *sed hæc omnia faciebam vobis propter nomen meum, quia ignorabam eum qui me misit.* Hæc ergo nunquam post illa evidenter illum non *Patrem* & *Filium* esse testantia Dominus subdidisse si aut Patrem se esse meminisset, aut P

¹ *Præmittit*] Vox corrupta. Welch. correxit in *promittit*, non male. Forte scripserat Auctor *promittit* & quod incuria exscriptoris coaluit in *promittit* deinde in *præmittit*.

² *Quia eo, etc.*] inter verba addunt Editt. Gr. (ἐπεὶ) dixi. Quæ vox deest in plurimis Codd. MSS. vulg. & pers. omn. & insititium putat Millius Proleg. omittit etiam

Orig. Cyp. Chrysost. & Epiphanius sed habet Aithan.

³ *Tollit — purgat*] Gr. ἀίρεσθαι — καθαίρειν. Et Syriac. tollet — purgabit Vulg. Persic. Arab. Æthiop.

⁴ *Si mandata mea servaveritis, manebitis in mea caritate*] Hæc desunt in Græco propter ὁμοτέλειαν Caritate.

in se vellet intelligi: nisi quoniam ut Cap. 28.
 d exprimeret, perinde unumquemq; jam
 habere debere, dum imaginem Dei Pa-
 tris per Filium videt, atq; si viderit *Patrem*:
 quandoquidem unusquisq; credens in filium
 exerceatur in imaginis contemplatione, ut
 iuefactus ad Divinitatem videndam in
 imagine, proficere possit ³ & crescere usq;
Dei Patris omnipotentis perfectam con-
 templationem: Et quoniam qui hoc animo
 mente ⁴ combiberit, & de omnibus sic
 turum esse crediderit, Patrem quem vi-
 tus sit quasi jam quodammodo viderit,
 hic jam sic ⁵ habeat, quasi teneat quod
 biturum se pro certe sciat. Cæterum si
 se *Pater* fuisset, quid quasi futurum præ-
 tum repromittebat quod jam præstiterat
 dederat? Nam quoniam dicit: *beati* Mat. 5. 8.
quando corde, quia ipsi Deum videbunt;
 olliceri deprehenditur contemplationem &
 spectum Patris; ergo nondum dederat:
 r enim repromitteret, si jam dedisset?

40 e

¹ Habere] Id est, æstimare.
² Exerceatur in imaginis
 contemplatione, ut — proficere
 [ad Dei Patris, &c.]
 rem commodè dixit Ori-
 genes; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἐώ-
 ρησεν τὸν πατέρα τὸν πέμ-
 ψαντά με. θεωρεῖται γὰρ ἐν
 τῇ λέξει ὅτι θεὸς καὶ εἰκὼν
 θεὸς ἀρετῆς ὁ γεννῆσας
 τὸν πατέρα, τῷ ἐνιδόντι τῷ
 λόγῳ τῷ ἀρετῆς θεὸς εὐθείας
 ἀρετῆς δυναμένης καὶ τῷ πρῶ-
 τῷ τῆς εἰκόνος τῷ πα-

τρί. Comment. in Joan. p. 417.

³ Et crescere] Hæc desunt
 in utraq; Edit. Frob. & Gagnæus & R. L. de la Barre le-
 gunt; proficere possit & usq;
 ad Dei Patris, &c.

⁴ Combiberit] Et si combibe-
 rit est elegans & apta vox,
 tamen cum non, quod me-
 mini, apud Patres usurpatur
 sensu quo hic ponitur, forte
 scripserit auctor condiderit.

⁵ Habeat] habet Gagnæus.

P 4

Dederat

Philosophia
 Arnob. V. 170.
 non si hoc
 facit combi-
 berit. Ter
 tull. 79. R.
 sed n hoc
 semper.

Dederat enim si Pater esset; videbatur enim
& contingebatur. Quando autem, dum
contingitur ipse Christus & videtur, repro-
mittit tamen & dicit, quoniam qui mundum
fuerit corde Deum videbit; hoc ipso pro-
bat *Patrem* se non esse, qui tunc præsen-
tum videretur repromittebat quod *Patrem*
visurus esset quisquis mundo corde fuisset.
Erat ergo repromittens hæc non *Pater* sed
Filius: quia qui Filius erat, quod videre
habebat, repromittebat; cujus repromissio
supervacua fuisset, nisi *Filius* fuisset. Cum
enim repromittebat mundis corde ut viderent
Patrem, si jam tunc qui præsentem
erant, *Patrem* Christum videbant? Sed
quia *Filius* erat non *Pater*, merito & *Filius*,
quia Imago Dei, tunc videbatur; & *Pater*,
quia invisibilis, mundis corde, ut videretur,
repromittitur & notatur. Hæc igitur satis sit
etiam adversus istum hæreticum cum dictasse
paucula de multis. Campus enim, & quidem
latus ac fusus aperietur plenius hæreticum
istum si agitare voluerimus; quandoquidem
in duobus istis locis quibusdam effossis
luminibus orbat, totus sit in Doctrinæ suæ
cæcitate superatus.

¹ *Duobus istis locis*] Nempe Jo. 10. 30. & 14. 9. de quibus hæreticus quasi de duobus oculis est gavisus: at quorum alter ei in hoc capite Scripturarum instrumento effos-

sus est; alter capite proximo antecedente.

² *Quibusdam effossis luminibus*] MSS. Wow. sæpe laudatus legit, quasi quibusdam effossis Luminibus. Quæ veritas testis est.

C A P. XXIX.

SED enim ordo rationis & Fidei auctoritas digestis vocibus & literis Domini monet nos, post hæc credere etiam² in
Spiritus

In hoc capite regula Fidei Catholicæ de Spiritu Sancto edicitur. Et operatio ejus divinæ & officia plebiscuntur.

In Spiritum Sanctum] In proponendo fidem Ecclesiæ Catholicæ de Spiritu Sancto, Iulianus noster non tantum castigatum & elegantem exerit, sed magna etiam moderamine utitur, in enim plerique; veterum quod viri doctissimi non & confitentur) Spiritum creaturis per Filium sine scrupulo & periculo numeraverint; auctor non mediam tenet viam, & scripturarum vestigiis penitus inhærens, neque in scripturarum sortem Spiritum detrussit, quoniam creatum dixit Scriptura: ex altera parte Dominum Deum appellavit, quoniam titulis nunquam illum invenirent sacri Codices. scripturæ divinæ plane demonstrant & passim docent in Deum Patrem, & unum unum Jesum Christum, etiam Deus cognominatus quod imperii divini jus tenuit, & omnium Rex &

Dominus a Patre constitutus est: Spiritus vero Sanctus, etsi omnibus creaturis per Filium factis & a se sanctificatis, etiam Angelis & Archangelis superior & divinius habetur, non utique; Dominus aut Deus propria Persona denotatur; quoniam non pariter ac Filius ad dextram Dei Patris erectus est omnium assecutus potestatem, sed apud Filium legati & ministri fungitur officio, & vicem ejus & voluntatem in Ecclesia adimplet: adeo ut si Dominus aut Deus vocaretur, a Patre & Filio non merito distingueretur. Ex hac dispositione Scripturarum observatu dignum est, neminem Patrum veterum & Ecclesiæ Catholicæ antistitem (qui tamen omnes reverenter admodum & magnifice quidem de Spiritu Sancto sunt locuti) unquam dixisse Spiritum Sanctum, Dominum aut Deum, si unum Tertullianum Montanistam jam factum excipias: immo manifestum erat illorum judicium, ut infra ostendetur, illum neque esse neque dicendum esse Dominum aut Deum; plurimi quoque; ut jam ante notavi, creatum affirmare

Spiritum Sanctum olim Ecclesiæ repromissum, ¹ sed statutis temporum opportunitatibus redditum. Est enim per Joëlem Prophetam repromissus, sed per Christum red-
 Joël. 2. 28. ditus. *In novissimis, inquit, diebus effun-*
 Act. 2. 17. *dam de Spiritu meo super servos & ancil-*
 Joh. 20. *las meas.* Dominus autem : *accipite Spi-*
 22, 23. *ritum Sanctum, quorum remiseritis pec-*
cata, erunt remissa ; & quorum retinue-
ritis, erunt retenta. Hunc autem Spiritum Sanctum Dominus Christus modo pa-
 Jo. 14. 16, *racletum* appellat, modo *Spiritum verita-*
 17. *tis* esse pronunciat ; qui non est in Evan-
 gelio ² novus sed nec nove datus : nam hic ipse & in Prophetis populum accusavit, &

firmare non sunt veriti, cæteris tamen per Filium creatis longe excellentiorem. Unde mirari quis poterit ita cæspitasse doctissimum Millium, ut dixerit Novatianum “ pluri-
 “ bus Scripturæ testimoniis
 “ probare Christum ut & Spi-
 “ ritum Sanctum esse Deum.”
 Nov. Test. p. 580. Edit. Kuster. Hoc vero de Spiritu Sancto probare nunquam in se suscepit Novatianus. Welchmanus vero Spiritum Sanctum summum esse Deum censuisse Novatianum prætendit, quasi non legerat auctorem a se editum, aut certe non viderat Duas Summas Hypostasas, sive Substantias particulares Divinas, Duos (impium dictu !) esse Deos, quam doctrinam omnium absurdissimam

& maxime renunciandam toto opere & præsertim duobus postremis capitibus strenue oppugnavit Novatianus. Vid. Annot. ad fin.

¹ Sed] Forte legendum, *et*
² Novus, sed nec nove datus] Perstringit Gnosticos, Marcionitas, Montanistas, & qui alium Spiritum in lege Prophetis, alium in Evangelio & Apostolis docuerunt. Cyrillus Hierosol. de hac differens ait ; *μνημονεύετε ὑμᾶς ἐκείνων ἄρτι λεγομένων βέλομαι καὶ εἰδέναι σαφὲς ὅτι ἔχ' ἕτερον μὲν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ἕτερον δὲ ἐν εὐαγγελίῳ καὶ ἀποστόλοις ἀλλ' ἐν ἑσὶ καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἅγιον τὸ ἐν παλαιῇ καὶ καινῇ διαθήκῃ τὰς θεῶν λαλήσαν γεγραφός.* Cateches.

in Apostolis advocationem gentibus præsti- Cap. 29.
 tit. Nam illi ut accusarentur merebantur,
 quia contempserant legem: & qui ex gen-
 tibus credunt, ut patrocínio Spiritus adju-
 ventur merentur, quia ad Evangelicam per-
 venire gestiunt legem. Differentia sane in
 illo genera officiorum, quoniam in tempo-
 ribus differens ratio causarum: nec ex hoc
 tamen ipse diversus, qui hæc sic gerit;
 nec alter est dum sic agit; sed unus atq;
 ipse est dividens officia sua per tempora,
 & rerum occasiones atq; momenta. De-
 niq; Apostolus Paulus: *habentes*, inquit, ² Cor. 4.
eundem Spiritum, sicut scriptum est, cre- ^{13.}
dididi propter quod locutus sum, & nos credi-
mus ideo loquimur. Unus ergo & idem Spi-
 ritus qui in Prophetis & Apostolis, nisi quo-
 tiam ibi ad momentum, hic semper. Cæ-
 terum ibi, non ut semper in illis inesset:
 hic, ut in illis semper maneret: & ibi me-
 diocriter distributus, hic totus effusus: ibi
 parce datus, hic large commodatus: nec
 tamen ante resurrectionem Domini exhibi-
 tus, sed ³ post resurrectionem Christi con-
 tributus. Rogabo, enim aiebat, Patrem: Jo. 14. 16.
aliud advocatum dabit vobis, ut vo- ^{17.}
scum sit in æternum, Spiritum veritatis.

¹ Diversus] Dividitur Gagn.
 Frob. quos secutus est
 Welch. fluxit diversus ex MS.
 Anglic. & non mutandum.

² Spiritum] Spiritum fidei
 Vulg. Gr. & Vers. omn. &
 genuinam esse lectionem se-

quentia confirmant, nempe,
credidi, &c. unde memoria
 lapsus videtur hoc loco No-
 vatianus.

³ Post] Hanc vocem requi-
 rit loci ratio, & restituit
 Latin. pro Edit. per.

Et ;

53. em.
 per ad.
 idem
 valed.
 quidem sine
 tamto login
 ia per regn.
 (dammm)

- Jo. 15. 26. Et : cum venerit advocatus ille quem ego missurus sum vobis a Patre meo, Spiritum veritatis qui de Patre meo procedit.
- Ib. 16. 7. Et : si non abiero ego, advocatus ille non veniet ad vos : si autem ego abiero, remittam illum ad vos. Et : cum venerit Spiritus veritatis, ille vos diriget in omnem veritatem. Et quoniam Dominus in coelos esset abiturus, paracletum discipulis necessario dabat, ne illos quodammodo pupillos, quod minime decebat, relinqueret, & sine avvocato & quodam tutor desereret. Hic est enim qui ipsorum animos mentesq; firmavit, qui Evangelica sacramenta distinxit, qui in ipsis inluminatorum rerum divinarum fuit, quo confirmati per nomen Domini nec carceres nec vincula timuerunt ; quinimo ipsas seculi potestate & tormenta calcaverunt, armati jam scilicet per ipsum atq; firmati, habentes in se dona, quæ hic idem Spiritus Ecclesiæ Christi sponsæ quasi quædam ornamenta distribuit & dirigit. Hic est enim qui prophetas in Ecclesia constituit, Magistros erudit, Linguas³ dirigit, virtutes & sanitates

4th Dirigit
 Ad 1^{am}.
 Vobis op. dabo.
 ex in omnem veritatem
 Vos in mal.
 Dirigit ad
 veritatem non
 mom.

¹ Spiritum] Spiritus legit F. Jun. & sic edidit Welch. ex Gelen. sed cum Vulg. habet Spiritum & vers. Arab. & Hilar. non semel, nihil muto : & constructio verborum erit, quem ego missurus sum Spiritum, &c. id est, quem Spiritum. Syr. Pers.

Æthiop. habent Spiritus. Omnia nostra Editt. Novat. præter Jun. Gelen. & Welch. habent Spiritum.

² Spiritus] Ille Spiritus vulg. Gr. Arab. Æthiop. sed Syr. & Pers. cum nostro omittunt ille.

³ Dirigit] Forte dividit.

cit; opera mirabilia gerit, discretionēs Cap. 29.
 spirituum porrigit, gubernationes contri-
 nit, consilia suggerit, quæq; alia sunt cha-
 smatum dona componit & digerit; & ideo
 ecclesiam Domini undiq; & in omnibus
 perfectam & consummatam facit. Hic est Mat. 3. 16.

qui in modum columbæ, posteaquam Do-
 minus baptizatus est, super eum venit &
 mansit, habitans in solo Christo plenus &
 stus, nec in aliqua mensura aut portione
 utilatus, sed cum tota sua redundantia
 cumulate distributus & missus; ut ex illo
 libationem quandam gratiarum cæteri con-
 qui possint, totius Sancti Spiritus in Christo
 ante remanente, ut ex illo donorum atq;
 operum venæ ducerentur, Spiritu Sancto
 Christo affluenter habitante. Hoc ete-
 m jam prophetans Esaïas aiebat: *Et* ^{re-} El. 11. 2, 3;
quiescet, inquit, super eum Spiritus Dei,
Spiritus sapientiæ & intellectus, Spiritus
consilii & virtutis, Spiritus scientiæ &
metatis, & implebit eum Spiritus timo-
ris

¹ Cumulate distributus &
 [us] Cumulate admissus
 lenius: & ante illum Gagn.
 os secutus est Welch. sed
 tionem Pamelianam præ-
 o, quæ genuina videtur.

² Requiescet] Sic correxi
 it. requiescit, vñdice Vulg.
 b. 70. vers. omn. Iren.
 tul. Cyp.

³ Spiritus Dei] Has duas
 ces ad textum reposui pro

persuaso habens scripsisse
 auctorem, quod habent 70.
 vers. omn. (præter vulg. quod
 cum Heb. legit Spiritus Do-
 mini) & veteres omnes scrip-
 tores. Et verba facile præ-
 termiserit tachygraphus prop-
 ter ὁμοιοτέλευτον Spiritus.

⁴ Et implebit] Editt. Novat.
 implevit. contra Vulg. Heb.
 70. & vers. omn. & veteres
 omnes qui unanimes habent
 implebit.

*Imple in vñice
 commentum
 in my*

- ris Dei. Hoc idem atq; ipsum & alio i
 Ef. 61. 1. loco ex persona ipsius Domini : *Spiritus*
Domini super me, propter quod ¹ *unxit*
me, evangelizare pauperibus misit me
 Pf. 44. 8. Similiter David : *propterea unxit te Deus*
Deus tuus oleo lætitiæ a consortibus tuis
 Rom. 8. 9. De hoc Apostolus Paulus : *qui enim Spiritum*
Christi non habet, hic non est ejus
 2 Cor. 3. & : *ubi Spiritus Domini, ibi libertas.* H
 17. est qui operatur ex aquis secundam nat
 vritatem, semen quoddam divini generis, &
 consecrator coelestis nativitatis ; pignu
 promissæ hæreditatis, & quasi chirogr
 phum quoddam æternæ salutis, ² qui no
 Dei faciat templum, & nos ejus efficiat do
 Rom. 8. mum : ³ qui interpellat divinas aures p
 26. nobis gemitibus ineloquacibus, advocati
 nis implens officia, & defensionis exhibet

implebit. Conjunctionem ve
 ro & ante *implebit*, non agnos
 cunt 70. Tertul. Euseb. non
 semel; & Theodoret. Sed
 vox ET germana est ; habent
 enim Vulg. Heb. Justin. M.
 Iren. Cyp. Orig.

¹ *Unxit me, evangelizare*
pauperibus misit me] Sic ver
 ba textus distinguunt cum no
 stro 70. Syr. Arab. Evange
 lista Luc. 4. 18. (ut est in
 Gr. Vulg. Arab. Æthiop.)
 cum nostro etiam distinguit
 Barnab. Iren. Cyp. Euseb.
 Cyril. Hierosol. Hil. & Hiero
 nymi in loc. tum Heb. tum
 70 versio. Sed verba *misit*
me non ad priora evangeli

zare pauperibus, sed ad ver
 in textu sequentia, referunt
 ver. Test. Heb. & Chald. Ps.
 & in nov. Test. Syr. & Ps.
 & sic etiam Tertul. atq;
 connectunt evangelizare pa
 peribus cum antecedentibus
unxit me.

² *Qui*] Vel legendum p
 quo ; vel pro seq. *faciat* —
efficiat, ponendum *facit* —
efficit.

³ *Qui interpellat divi*
aures, &c.] Hermas P
 commodè dicit ; *μη λυπε*
πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κατὰ
ἐν σοὶ. μήποτε ἐνέσω
τῷ Θεῷ καὶ ἀποσῇ ἀπὸ
 Mandat. 10.

muner

munera, inhabitator corporibus nostris da- Cap. 29.
 us, & sanctitatis effector: ¹ qui id agens
 nobis ad æternitatem, & ad resurrectio-
 nem immortalitatis corpora nostra produ-
 cat, dum illa in se adsuefacit cum coelesti
 virtute misceri, & cum Spiritus Sancti ² di-
 vina æternitate fociari. Erudiuntur enim
 in illo & per ipsum corpora nostra ad im-
 mortalitatem proficere, dum ad decreta ip-
 sus discunt se moderanter temperare. Hic
 est enim ³ qui *contra carnem desiderat*, Gal. 5. 17.
quia caro contra ipsum repugnat. Hic est
 qui inexplebiles cupiditates coercet, immo-
 deratas Libidines frangit, illicitos ardores
 extinguit, flagrantis impetus vincit, Ebrie-
 tates rejicit, avaritias repellit, luxuriosas
 comestiones ⁴ fugat, charitates necit, af-
 fectiones constringit, sectas repellit, regu-
 lam veritatis expedit, hæreticos revincit,
 improbos foras expuit, evangelia custodit.

¹ Qui id agens in nobis ad æternitatem, &c.] Legendum est, qui id agit in nobis ut ad æternitatem, &c.

² Divina æternitate, &c.] Vallet legi Welchmanus, quod opinionioni suæ melius convenire putat, æterna Divinitate; sed cum hæc lectio nullum indicem habet, contentus est lecta; & concludit inde Novatianum judicasse Spiritum sanctum esse summum Deum: hæc sententia toti libro adversa est plane opposita. Ea-

dem ratione concludere potuit Welchmanus omnes Angelos esse summos Deos, quoniam divinam æternitatem & illos habere, id est, vita immortalis frui, de qua loquitur Novatianus, nemo jure negaverit.

³ Qui contra carnem desiderat] Hunc Apostoli locum qui de spiritu hominis dicitur, de Spiritu Dei interpretatus est Novatianus.

⁴ Fugat] Sic recte emendavit Edit. fugit. Welch.

- 1 Cor. 2. De hoc¹ item Apostolus : non enim Spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est. De hoc exultat & dicitur
 12.
 1 Cor. 7. puto autem quia & ego Spiritum Dei habeo. De hoc dicit : Et² Spiritus prophetarum prophetis subjectus est. De hoc
 40.
 1 Cor. 14. refert : Spiritus autem manifeste dicitur
 32.
 1 Tim. 4. quia in novissimis temporibus recedent quidam a fide, adtendentes Spiritibus³ seducto-

¹ Item Apostolus] Idem Apostolus hab. Pam. Edit. Paris. 1635.

² Spiritus prophetarum prophetis subjectus est.] Lectioni Spiritus in singulari numero cum Novatiano consentiunt aliqui MSS. Codd. Gr. vetusti. Vulg. in primis Editis (ut putat Millius) Vers. Syr. Æthiop. Hil. Ambros. Hieronym. Rufin. Theodoret. Epiphanius in Ancorat. legit πνεῦμα, sed habet alibi, forte ex alio codice πνεύματα. Spiritus sive πνεύματα in plurali numero legunt Gr. edit. Vulg. & Hieronym. Præfat. in Comment. Esaiæ. Terrul. Origenis interpres Lat. ad Rom. c. 8. & Orig. Gr. Comment. p. 105. Quod vero Doctiss. Millius ad Textum dicit, Origenem habere ψυχαι pro πνεύματα Comment. in Mat. p. 306. est ingens sane erratum : namq; ibi clare legit πνεύματα, & non tantum distinguit, sed etiam opponit vocem ψυχαι voci πνεύματα. Verba citantis Apostoli locum sunt ; πνεύματα δὲ πρῶτον πρῶταις

ὑποτάσσεται, ἔτι δὲ ψυχαι &c. Et totus ibi est Origenes distinguendo spiritum ab anima. In cap. Epistolæ ad Romanos superius memorato, πνεῦμα interpretatus est de Spiritu Prophetiæ sive affatu Spiritus Dei, quæ interpretatio ad Apostoli mentem se bene accommodat.

³ Seductoribus] Sic Codd. πλάνοις & Codd. MSS. antiquiss. maxima pars. Et Alex. Episcopus apud Socr. lib. 1. c. 6. πλάνος sive erroris Theophylact. Isidor. Hesych. pal. vulg. in Codd. Hodiernis ; sed legebat interpres ipse Latinus, πλάνοις ut apparet ex Tertul. qui cum nostro habet seductoribus : & ex Hieronymo Ambrosio Augustino aliisque ; Hanc lectionem agnoscunt vers. Syriacæ Arab. Æthiop. Archelaus Episcopus Mesopot. apud Fabric. vol. 1. Utramq; lectionem habet Orig. Chrysost. Theodoret. Oecumen. vocem πλάνος Glossæ fema putat Millius sumtum I Jo. 4. 6. iterum legit seductoribus Novat. de cib. seducto-

toribus

bus, ¹ doctrinis demoniorum, in Hypo-Cap. 29.
mendacia loquentium, cauteriatam ha-
cium conscientiam suam. In hoc Spi-
positus nemo unquam dicit anathema ¹ Cor. 12.
um; nemo negavit Christum Dei Fi-³
o, aut repudiavit Creatorem Deum: ne-
contra Scripturas ulla sua verba depro-
: nemo alia & sacrilega decreta con-
it: nemo diversa jura conscribit. In
c quisquis blasphemaverit, Remissionem ^{Mat. 12.}
habet, non tantum in isto seculo, ve-³²
etiam nec in futuro. Hic in Aposto-
Christo testimonium reddit, in martyri-
constantem fidem religionis ostendit, in
inibus admirabilem continentiam fig-
e ¹ castitatis includit, in cæteris incor-
a & incontaminata doctrinæ dominicæ
custodit, hæreticos destruit, perversos
rigit, infideles arguit, simulatores osten-
improbos quoq; corrigit, Ecclesiam in-
ruptam & inviolatam perpetuæ virgini-
s & veritatis sanctitate custodit.

Doctrinis] Et Doctrinis nectionis causa a studioso
Gr. & vers. omn. sed quodam judicat Millins.
& in Calaritan. Hil. ² Castitatis] Ita recte cor-
ros. & insertum con- rexit editt. caritatis Welch.

Q

CAP.

CAP. XXX.

ET hæc quidem de *Patre* * & de *Filio* & de *Spiritu Sancto* breviter sint nobis dicta, & strictim posita, & longa disputatione porrecta. Latius enim potuerunt porrigi & propensiore disputatione produci; quandoquidem ad testimonium, quod ita se habeat fides vera, tum & vetus & novum testamentum potest adduci. * Sed quia obliuiscuntur adversus veritatem semper hæretici, sinceræ traditionis & catholicæ fidei controversiam solent

* Hoc capite ostendit auctor unum Deum Patrem, & Christum in Scripturis etiam cognominatum Deum, non esse duos Deos: sicut unus Magister Christus, & Paulus etiam cognominatus Magister in Scripturis non sunt duo Magistri.

² Et de Filio.] Hæc verba negligenter omisit Welch. in sua Edit.

³ Propensiore.] Quid, vult in loco vox propensiore non quis facile intelligere potest. Pro indubitato igitur habeo auctorem scripsisse propensiore.

* Sed quia obliuiscuntur, &c.] Artemonitas & Sabellianos fugillat. De Artemonitis observat Eusebius ex vetere scriptore (quem Caium Romanæ Ecclesiæ Presbyterum facit

Photius Cod. 48.) "affirmabant præscos quod omnes & ipsos Apostoli ea quæ ab ipsis dicebantur (nempe Christum esse verum hominem & Deum, Verbum) & prædicasse & docuisse: & dicationis quidem veritatem esse custoditam ad Victoris tempora. A Zephyrini autem temporibus qui Victori successit adulteratam fuisse veritatem." Hos hæreticos veterum scriptis, qui Victorem floruerunt, recte ostendit: & de illis etiam observat idem auctor dictus, "quod sacras Scripturas audacter adulterant, & primitivæ fidei gulam rejecerant." Eccles. lib. 5. c. 28.

Cap. 30.
 e, scandalizati in Christum quod etiam
 us & per Scripturas asseratur, & a no-
 hoc esse credatur; merito a nobis (ut
 nis a fide nostra auferri possit hæretica
 omnia) de eo quod & *Deus sit Christus*
 est disputandum, ut non impediatur Scri-
 pturæ veritatem, sed nec nostram fidem,
 na *unus Deus* & per Scripturas ² promi-
 & a nobis tenetur & creditur. Tam
 in illi qui Jesum Christum *ipsum Deum*
Patrem dicunt, quam etiam illi qui ho-
minem illum tantummodo esse voluerunt,
 ris sui & perversitatis origines & causas
 rapuerunt: Quia cum animadverterent
 otum esse quod *unus sit Deus*, non ali-
 putaverunt istam tenere se posse sen-
 tiam, nisi aut *hominem* tantum *Christum*,
 certe *Deum Patrem* putarent esse cre-
 tum. Sic enim calumnias suas colli-
 consueverunt, ut errorem proprium
 obare nitantur. Et quidem illi qui
 in Christum *Patrem* dicunt, ista præ-
 unt: Si ³ *unus Deus*, *Christus* autem
Deus,

qua] Si pro qua legeri-
 mod, aptior, ut opinor,
 storis sensus hoc modo
 endus, scil. ut hoc,
 unus Deus & per Scrip-
 promittitur, & a nobis
 & creditur, non im-
 Scriptura veritatem sed
 stram fidem, nempe
 Deus sit Christus: at si
 quod & Deus sit Chri-

stus sint casus nominativus
 verbo impediatur; retinenda est
 vox qua, & referenda ad fi-
 dem aut veritatem præceden-
 tem.

² Promittitur] Hanc vocem
 recte reposuit Welch. pro E-
 dicit. promittitur.

³ Si unus Deus] Legit
 Welch. cum vet. Editt. cor-
 rupte, si unus Deus Christus,
 Q 2 vel

Deus, Pater est Christus, quia unus Deus.
 Si non *Pater* sit *Christus*, dum & *Deus*
Filius Christus, ¹ *Duo Dii* contra *Sc-*
pturas introducti esse videantur. Qui
 »tem *hominem* tantummodo *Christum* e-
 »contendunt, ex diverso sic colligunt:
 alter *Pater*, alter ² est *Filius*; *Pater*

vel magna incuria, vel ut
 parti consuleret, periculo licet
 tum rationis ipsius & plani
 sensus auctoris. Vocem *Chri-*
stus redundare videbat *Pame-*
lius, ideoq; rejecit ut super-
 fluam & argumentum autho-
 ris corrumpentem. Quam
 vero ob causam apposuit
Welch. ipse viderit.

¹ *Duo Dii contra Scriptu-*
ras introducti esse videantur]
 Hoc erat commune Hæreti-
 corum argumentum; *Chri-*
stum vel esse *unum Deum*,
 ideoq; *Patrem*; vel *Deum Fi-*
lium, & sic alterum *Deum*,
 ideoq; *duos* esse *Deos* contra
Scripturas. Hanc stropham
 semper retundebant veteres
 respondendo *Patrem* unum
 esse *Deum*, & neminem al-
 lium; *Christum* autem esse
Deum qua *Filium* *Patris* &
Ministrum, ex voluntate illius
 genitum, & illius imperio &
 mandatis in omnibus obtem-
 perantem: atq; igitur unum
 esse tantum *Deum* conclude-
 bant, quia unus tantum esset
 ingenitæ naturæ & auctori-
 tatis, cui nullus *aqualis*; *Fi-*
lio etiam major & *superior*.
Filius ergo nec *ingenitus* nec

Patri aqualis inventus non
 tuit alter esse *Deus*, vel
Deos se & *Patrem* intro-
 cere. Sic & hoc & t
 proximo capite argumenta
Novatianus: & adverte-
 runt verba *Tertulliani* hæ-
 corum objectionem refut-
 tis: recordare tu — se-
 tum esse: ego dixi, vos
 estis — ut si homines per
 dem *Filios Dei* factos, *De-*
Scriptura pronunciare
 timuit, scias illam multo
 gis vero & unico *Dei* *F-*
Dei nomen jure contulisse
 Itaq; *Deos* omnino non dic-
 (scil. *Patrem* & *Filium*)
Dominos, sed *Apostolum*
 quar; ut si pariter nomina
 fuerint *Pater* & *Filius*, *De-*
Patrem appellem, & *Je-*
Christum, *Dominum* no-
 nam. Solum autem *Christi*
 potero *Deum* dicere, &
 idem *Apostolus* — nam
radium solis seorsum
 vocabo, *solem* autem no-
 nans cujus est *radium*,
 statim & *radium* *solem* ap-
 labo. — *Adv. Prax.* c. 13.

² *Est Filius]* Pro est le-
 dum omnino puto ex, ut
 ne procedat argumentum

Deus, & Christus Deus; non ergo u- Cap. 30.

Deus, sed Duo Dii introducuntur pari-

Pater & Filius: ³ ac si unus Deus,

sequenter homo Christus, ut merito Pa-

sit unus Deus. Revera quasi inter duos

ones crucifigitur Dominus, quo modo fixus

quando est, & ita excipit hæreticorum

rum ex utroq; latere sacrilega convitia.

neq; Scripturæ sanctæ, neq; nos causas

perditionis & cæcitatæ adferimus, si qua

medio divinarum literarum evidenter po-

aut videre nolunt, aut videre non pos-

sunt. Nos enim & scimus & legimus & cre-

amus & tenemus unum esse Deum, qui se-

coelum pariter ac terram; quoniam nec Ec. 45. 21.

rum novimus, aut nosse (cum nullus sit)

quando poterimus. Ego sum, inquit, Ib. 44. 6, 7.

us: & non est præter me justus &

rans. Et alio in loco: Ego primus & Ib. 40. 12.

no novissimus, ³ & præter me non est

us. ⁴ Quis sicut ego? Et: Quis men-

est palmo cælum, & terram pugillo? Ib. 37. 20.

uis suspendit montes in pondere, & ne-

ra in statera? Et Ezechias: ut sciant

At si] mallem at si. Sed
muto.

Ego] Hanc voculam ad

m retuli non dubitans

isse Novatianum; cum

ant Vulg. Heb. 70. &

vers. & studiosus ali-

textum non advertens

nam superfluum rejecisse

ur.

Et] Deest & in Editt.

70. sed reponi debet, quod
legunt Heb. Vulg. & vers.
omn.

⁴ Quis sicut ego? Et:]

Hæc male distinguuntur in

vet. Editt. Pamel. & Welch.

& Scripturæ duo loci in unum

confunduntur. Ego castigavi.

⁵ Quis suspendit] Vid. sup.

c. 3.

Q 3

omnes

¹ omnes quia Tu es Deus solus. Ipse pr
 Mat. 19. terea Dominus : ² Quid me interrogas
 17. bono? unus Deus bonus. Apostolus qu
 1 Tim. 6. Paulus : qui ³ solus, inquit, habet imm
 16. talitatem, & lucem habitat inaccessibile
 quem vidit hominum nemo, nec videre
 Gal. 3. 20. test. Et alio in loco : Mediator aut
 unius non est, Deus autem unus est. ⁴ S
 quo modo hoc tenemus & legimus & c
 dimus, sic Scripturarum coelestium null
 partem præterire debemus : ⁵ quippe c
 etiam illa quæ in Scripturis sunt po

¹ Omnes] Omnia regna ter-
 ra Vulg. cum Heb. 70. & vers.
 omn.

² Quid me interrogas de
 bono?] Gr. Editt. τί με λέγεις
 ἀγαθόν; ἕλεῖς ἀγαθός, εἰ μὴ
 εἶς. ὁ θεός. quæ est verbatim
 lectio Mar. 10. 18. Luc. 18.
 19. atq; edita Mat. plane vi-
 dentur e Marco aut Luca esse
 traducta, ut putaverunt Eras-
 mus Brug. & Grot. Genui-
 nam vero Mat. lectionem esse
 illam a nostro citatam multa
 persuadent. Observavit Mil-
 lius multos Codices habere,
 τί με ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ;
 εἶς ἐστὶν ὁ ἀγαθός. (addunt
 ὁ θεός cum nostro Vels. Vulg.
 Orig. Antioch) Vulg. Æthiop.
 Copt. Orig. Hieronym. quibus
 addo Eusebium legentem τί με
 ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ; po-
 steriorem partem habet ut
 Editt. certe habuit τί με
 ἐρωτᾷς, &c. Orig. Codd. &
 lectionem esse Matt. alteram

vero Marci & Luca di-
 adfirmat. In eandem
 tem etiam venit Augustinus
 Consensu Evang. lib. 2. c. 1.

³ Solus habet immorta-
 tem] μόνον τὸν θεὸν λέγει
 ἔχειν ἀθανασία, ὅτι καὶ
 οἰκείας φύσεως καὶ ἐκ ἐκ-
 ἐτέρου βελῆς πρόσθεν
 ταῦτα Christiani Respons.
 Græcæ. Quæst. inter
 Just. M. quo responso
 melius excogitari potest.

⁴ Sed quo modo hoc
 mus, &c.] Hanc perico-
 nec recte legit aut diffi-
 Welch. ex vet. Editt. le-
 quomodo conjunctim, &
 scripturarum, pro sic
 turarum; & interrogat
 punctum ponens post ver-
 debemus.

⁵ Quippe cum etiam illa
 in Scripturis sunt posita.]
 his legit MS. sæpe laudat.
 quippe cum etiam illa sci-
 Scripturis posita. Vitiolæ

Chr

Christi Divinitatis insignia, nullo modo de- Cap. 30.
mus recusare, ne Scripturarum auctori-
tem corrumpendo, integritatem fidei san-
te corrupisse teneamur.

Et hoc ergo credamus : siquidem fide-
lissimum, *Dei Filium Jesum * Christum*
dominum & Deum nostrum : Quoniam Jo. 1. 1, 2.
in principio erat Verbum ; & Verbum erat
apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc
erat in principio apud Deum. Et Verbum Ib. v. 14.
pro factum est & habitavit in nobis. Et :
dominus meus & Deus meus. Et : quo- Jo. 20. 28.
nam Patres, & ex quibus Christus secun- Rom. 9. 5.
dam carnem, qui est super omnia benedictus
in secula. Quid ergo dicemus ?
anquid duos Deos Scriptura proponit ?
quomodo ergo dicit, quia Deus unus est ?
ut nunquid non & Christus Deus est ?
quomodo ergo, Dominus meus & Deus
Deus Christo dictum est ? Totum igitur
hoc, nisi cum propria veneratione & le-
*gitima * disputatione teneamus, merito scan-*
dalum hæreticis præbuisse : credetur ; non
utiq ;

* Siquidem fidelissimam]
siquidem legit scilicet Lat.
idem fideles sumus Wow.
cio an recte.

Christum Dominum, &c.]
Christum esse Dominum, &c.
endum merito suspicatur
ch.

Apud Deum] Pro apud
um Edita habent corrupte
us, quod tamen secutus est
ch.

4 Disputatione] Legendum
puto dispositione, ut superius
c. 15: p. 117.

5 Creditur] Editt. credemur :
sed attendenti constabit ge-
nuinam Lectionem esse cre-
detur, quam igitur restitui.
Sensus authoris planus est ;
scil. totam hoc, nempe quod
secundum Scripturas unus De-
us Pater est, & tamen quod
Christus ponitur Deus, crede-

utiq; ex Scripturarum coelestium vitio, quod nunquam fallunt; sed humani erroris praesumptione, ¹ qua ² hæretici esse voluerunt.

zur præbuisse scandalum Hæreticis, nisi teneamus, &c. non utiq; ex scripturarum vitio, &c. Hoc vult author, neq; alium sensum ex verbis facile elicias.

¹ Qua] Vet. Cod. legunt quia, quos sequitur Welch. sed nulla mutatione opus: quia est lectio MS. Anglic. & bene congruit cum praesumptione.

² Hæretici esse voluerunt.] Alludit auctor ad significationem vocis hæresis, quæ ab electione derivatur; ideoq; non nisi voluntate suscipitur. Pam. Cui ad rem addere mihi liceat Augustini dictum; errare possum, hæreticus esse nolo. Et Tertullianus apprimè observat; hæreses dictæ Græca voce ex interpretatione electionis, qua quis sive ad instituendas sive ad suscipiendas eas utitur: ideo & sibi damnatum dixit hæreticum, quia & in quo damnatur, sibi elegit. Nobis vero nihil ex nostro arbitrio inducere licet; sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Domini habemus auctores qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt; sed acceptam a Christo Disciplinam fideliter nationibus adsignaverunt. Itaq; etiamsi Angelus de cœlis aliter

evangelizaret, Anathema ceretur a nobis. Prescrip. a hæret. c. 6. Atq; utinam profecto hanc regulam doctrinæ ita semper observaverint omnes Ecclesiæ, ut pro titulo fidei & conditione communionis ecclesiasticæ non ex arbitrio suo induxerint, nihil unquam decreverint, nisi Domini nostri & Apostolorum ejus disciplinam & traditiones: ut in Symbolis, nihil precum multis inseruerint, nisi quod definite Dominus noster praeceperat, & Apostoli mandata dederunt, & Spiritus Sancti afflatus tanquam regulam fidei & salutis tradiderunt. Hoc modo Hæreseos fomes esset evadere; & vel ecclesiam nequam inquinasset, vel citius extinctus: schismata tatem Ecclesiæ aut nunquam dilaceravissent, aut statim pacem & concordiam cum illa coaluissent. Tunc peritium nomina Arianos & thanasianos nunquam revivissemus; tunc protestantium & pontificiorum partes interdigladiantes ne vel auditu cognovissemus: tunc denique Christi Ecclesia Christum solum habuisset Magistrum, & Spiritum Sanctum instructorem & ad Dei Patris omnipotentiam

Et in primis illud retorquendum in istos, Cap. 30.
 qui duorum nobis Deorum controversiam
 facere præsumunt; scriptum est quod negare
 non possunt; quoniam ¹ *unus est Dominus*. Deut. 6. 4.
 De Christo ergo quid sentiunt? ² *Domi-*
num esse, aut illum omnino non esse? sed
Dominum illum omnino non dubitant:
 ergo si vera est illorum ratiocinatio, jam
 duo sunt *Domini*. Quomodo igitur jam
 secundum Scripturas *unus* est ³ *Dominus*?
 Et *Magister unus* Christus est dictus; at Mat. 23. 8,
 enim legimus, quod *Magister* sit etiam A-^{10.}
 postolus Paulus: non ergo jam *unus* Ma-^{2 Tim. 1.}
 gister; duos enim Magistros ⁴ secundum istos
 colligimus. Quomodo igitur secundum
 scripturas *unus Magister Christus*? *Unus* Mat. 19.
 in Scripturis *bonus* dictus est *Deus*; sed ^{17.}
 eiusdem in Scripturis *bonus* etiam Christus

cultum integre se devo-
 ens, tum fide tum moribus
 ista & incorrupta perman-
 set.

¹ *Unus est Dominus.*] Hac
 ratione Editt. & Welch. de-
 gnant Eph. 4. 5. quod plane
 dicitur de Christo; ideoq; ar-
 gumentum auctoris perturba-
 tur, respici locum requirens
 quo de alio dicitur, quod
unus est Dominus; & tamen
 monstrans quod *Dominus* e-
 iusdem est Christus sine contro-
 versia duorum Dominorum.
 quo constat Deut. 6. 4.
 de Scripturam a Novatiano
 datum.

² *Dominum esse, aut illum,*
 [?] Legendum puto, Do-

minum esse illum, aut omnino
non esse. quod etiam obser-
 vavit Welch.

³ *Dominus? & magister*
unus Christus est dictus] E-
 ditt. male distinguunt, & o-
 mittunt verbum *est*. Sic e-
 nim legunt; *Dominus; &*
magister unus Christus dictus?
 Hoc etiam notavit Welch.

⁴ *Secundum istos*] Editt. se-
 cundum ista. Sed istos requi-
 rit sensus, ut referri possit ad
 hæreticos qui ita collegerunt:
 & hanc lectionem mox se-
 quentia non si recte colligunt,
unus bonus sed etiam duo boni,
 satis confirmant.

⁵ *Isidem*] Sic Welch. recte
 edidit pro vulgat. *idem*.

positus

Mat. 19.
16. &
Jo. 10. 11.

positus est : non igitur, si recte colliguntur, unus bonus, sed etiam duo boni. Quomodo igitur secundum Scripturarum fidem unus bonus esse refertur ? ¹ At si non possunt aliqua ratione officii posse ei quod unus Dominus est, per illud quod est Dominus & Christus ; neque ei quod unus est Magister, per illud quod est Magister & Paulus ; ² aut illi quod unus est bonus, per illud quod bonus ⁴ sit nuncupatus Christus : eadem ratione intelligant officium non posse ³ ab illo quod unus est Deus, quod Deus pronunciatus est & Christus.

¹ At si] Editt. *Pamel.* at *G.* Sed cum vet. Editt. præfero at si, sic etiam edidit *Welch.*

² Officii] Id est, ei impedimento vel obstaculo esse, ne unus Dominus fiat, &c.

³ Aut illi] Sic Editt. *Gelen.* ex MS. *Britan.* & ab illo *Pam. Welch.* correxit aut in neque; ex *Gagneo*, a quo tamen legendi dissentit.

⁴ Sit] Certe, ut opinor, scripserat auctor, est, ut in reliquis habet.

⁵ Ab illo quod unus est Deus, ei, &c.] Pro his violententer legit *Welch.* ei quod unus est Deus, per hoc, &c.

Quasi hæreticorum obiectum fuisset, non esse unum Deum, quoniam Christus est etiam Deus : quod non est verum. Obiectio enim hæreticorum erat contra divinitatem Christi ex eo quod unus erat Deus. Hanc recte refutavit auctor ostendendo Christi divinitatem non auferri per id quod unus est Deus : verba igitur edita recte concludunt argumentum, & non debent retractari. Pericopen legit *Gagneo* scilicet eadem ratione intelligi non ideo effici non posse : quod unus sit Deus per hoc quod Deus, &c. ex his lectis. *Welch.* confirmavit *Welch.*

C A P. XXXI.

EST ergo DEUS PATER omnium
Institutor & Creator, ¹ *solus o-*
iginem nesciens, invisibilis, immensus,

¹ Hoc capite egregie de-
scribit Novatianus regulam
dei de *unitate* Dei, quam
cum veteribus ad unum om-
nibus in *innata & incompara-*
bili natura & virtutibus Dei
Patris clare collocat. Obser-
vat etiam & probare instat
Christi divinitatem non eri-
gere Patri quod *unus sit Deus*;
quoniam *Christus est Deus* non
inascibilitate aut necessitate
naturæ, sed qua natus volun-
tate Patris & omnem divinam
potestatem a Patre sibi tra-
ctatam & concessam habens.
Necesse esse etiam statuit Pa-
trē utpote *ingenitum, gene-*
rationem Filii antecedere, &
natura esse priorem: eaprop-
ter etiam Filium esse Patre
minorem natura, qua ab illo
genitum. Ostendere proce-
dit Filium nullis virtutibus di-
gnis esse Patri *aqualem*; &
non ex se sed ex Patre suo
originem habere; ideoq; nihil
ex se aut suo arbitrio facere,
sed imperiis paternis omnibus
præceptis obedire tanquam
paternæ voluntatis fidelem
ministram. Quocirca, cum
divinitatem & auctoritatem
omnem & virtutem Pater a
seipso solus habeat, a nullo
alius, a nullo potestatem tra-

ditam accipiens, & nulli sub-
jectus; & cum ipsius quoq;
Filii, quem cæterorum Do-
minum & Deum constituit,
Principium sit & Deus; unus
& solus verus Deus (salva
Christi Divinitate) merito Pa-
ter adprobatur.

² *Solus originem nesciens,*
&c.] Vox *solus* ab auctore
non tantum ad *Originem* re-
fertur, sed peræq; ad reliquas
virtutes Dei Patris hic memo-
ratas respicit; quod planum
est ex sequentibus hoc capite,
nempe; *si invisibilis fuisset*
(Filius) — si incomprehen-
bilis, si & cætera quacunq;
sunt Patris; merito, dicimus,
duorum Deorum quam isti con-
fingunt, controversiam susci-
tasset.

Apost. Constitut. habent;
ἀξιον ὡς ἀληθῶς καὶ δίκαιον,
ὡς πάντων ἀνυμνεῖν σε τὸν
ὄντως ὄντα θεόν — τὸν μόνον
ἀγέννητον καὶ ἀναρχόν καὶ ὁβρα-
σίλευτον καὶ ἀδέσποτον, τὸν ἀ-
νεκδέη — τὸν πάσης αἰτίας καὶ
γενέσεως κρείττονα. lib. 8. c. 12.

Et Tertullianus; æternum
& innatum — Deum faciat
tantum, quantus est, nullo
minorem, neq; subjectiorem;
imo omnibus majorem & sub-
limiorem. Adv. Hermog. c. 7.
immor-

' immortalis, æternus, UNUS DEUS, ' cuius neq; magnitudini, neq; majestati, neq; virtuti quicquam non dixerim præferri sed nec comparari potest. ³ Ex quo, quando

¹ Immortalis] 'Ο μόνος ἔχων ἀθανασίαν· ἐδενδὸς ὅς παρὰ τὸν θεὸν ζώντων ἔχοντος ἴην ἀτρεπίον παντὶ καὶ ἀναλλοίωτον ζῶν· καὶ π δι-
 εῖζομεν περὶ ὅς λοιπῶν, ὅτε ἐδὲ ὁ Χριστὸς ἔχε ἴην τῷ πατρὶ ἀθανασίαν; ἐγεύσατο γὰρ ὑπὲρ πάντος θανάτου· O-
 rig. Comment. in Joan. p. 65.

² Cuius— magnitudini— non— præferri sed nec comparari potest.] Ad hanc rem observatione digna sunt Origenis verba; πάντων μὲν ὅς γεννητῶν ὑπέρχειν ἐ συκρίσει ἀλλ' ὑπερβαλλέσθαι ὑπεροχῇ φάμεν τὸν Σωτῆρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὑπερέχοντα τοσούτον ἢ καὶ πλέον ἀπὸ τῷ Πατρὶ, ὅσω ὑπερέχει αὐτὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τῶν λοιπῶν· Comment. in Joan. p. 218. Mox addit; λόγος καὶ σοφία ἐ συκρίνεται κατ' ἐλὲν τῷ Πατρί.

³ Ex quo, quando ipse voluit, sermo Filius natus est:] Ut auctoris nostri unaq; omnium veterum sententiam de vera Filii ante omne tempus nativitate ex voluntate Dei Patris infirmaret Welchmanus, aliorum exemplo ductus, præsumit docuisse veteres " du-
 " plicem Filii, qua Deus est,
 " nativitatem; alteram, qua

" ab æterno in Deo Patre &
 " ex ipso extitit, — altera
 " ram vero, qua ex Deo Pa-
 " tre processit ad rerum crea-
 " tionem. Huc referuntur
 " illa dicta, ex quo, Patre
 " scil. quando ipse voluit, ser-
 " mo Filius natus est, &c.
 Veteres autem, qui ante Nicæ-
 canam Synodum floruerunt, duplicem Christi divinam nativitatem ante mundum statuisse, merum est somnium. Certum enim & indubitatum omnino habeo nullum veterum Patrum alteram nisi unam duntaxat Filii generationem (qua sermo & Deus est) in scriptis tradidisse; atq; in hac generatione Filium voluntatis Dei Patris prolatum unanimes dixisse. Illi apud veteres quæ sermonem in Deo Patre, ante generationem sive processionem ex voluntate Patris, extitisse voluerunt (quales fuerunt Just. M. Tat. Athenag. Theoph. Tertul. Hippol. Novat. Lact. Alex. Alex. & ipsi Nicæni Patres) ejus existentiam a Patre nativitatem Filii nunquam appellarunt; neq; aliam cognoverunt humana generatione priorem, quam illam nativitatem sive processionem quam voluntate Patris ante mundum Filius habuit, &c.

fuit omnis creatura primo-
 tus, quod de illo referunt
 pturæ: Hanc unam di-
 am nativitatem ex volun-
 Patris derivatam respex-
 Novatianum manifestum
 (quod facile nisi præjudi-
 occupatus viderit Welch-
 mus) ex eo quod hac ge-
 natione dicit sermonem Fi-
 natum esse, & in vera
 postasi divina substituisse;
 certe fuit prima Filii na-
 tas, & sola divina, neq;
 eram aut meminit aut signi-
 at Novatianus. Non pu-
 it, ut opinor, Welchmanus
 quivis alius, Filium exti-
 qua Filium, antequam
 mo natus esset Filius, &
 propriam Hypostasim habuif-
 atq; de hac nativitate
 ne loquitur Novatianus.
 od vero patres omnes, qui
 processionem sermonis ad in-
 utionem rerum posuerunt,
 oc processionem, nec alte-
 n priorem metaphysicam
 stentiam sermonis in ipso
 o, generationem Filii nun-
 averunt, ex uno Tertullia-
 quem refert, discat Welch-
 mus. Nam ut primum
 us (inquit Tertul.) voluit
 quæ cum sophiæ ratione
 sermone disposuerat intra
 in substantias & species
 s edere, ipsum primum
 tulit sermonem, habentem
 in se *individuas* suas ra-
 nes sophiam, ut per ipsum
 ent universa ——— Tunc
 ur etiam (N. B.) ipse ser-
 speciem & ornatum suum

sumit, sonum & vocem, cum
 dicit Deus, *fiat lux*: hæc est
nativitas perfecta sermonis,
 dum ex Deo procedit, condi-
 tus ab eo primum ad cogita-
 tum in nomine sophiæ: *Do-*
minus condidit me initium via-
rum. Dehinc generatus ad
 effectum: *cum pararet cælum,*
aderam illi simul. Exinde
 eum Patrem (sic enim plane
 legendum, non ut Editt. *pa-*
rem) sibi faciens, de quo
 procedendo Filius factus est;
primogenitus, ut ante omnia
 genitus: & *unigenitus*, ut so-
 lus ex Deo genitus. Adv.
 Prax. c. 6, 7. Hinc clare ap-
 paret secundum Tertullianum
 aliorum etiam veterum Sen-
 tentiam dicentem, *perfectam*
sermonis nativitatem, qua De-
 us fieret Pater, & ipse sermo
 Filius, esse illam qua, cum
 Deus Pater *voluit*, processit
 ad condenda universa. Tum
 primum propriam Hypostasim
 &, ut Tertul. verbis utar, *in-*
dividuas suas rationes, i. e.
 individuum substantiam &
 virtutes, habuit sermo jam
 Filius natus; qui juxta illum
 extiterat ante in Deo, tanquam
 mera energia & sine Hypos-
 tasi virtus Patris ingenta, &
 individua ipsius Patris ratio.
 Ad confirmandam amplius, si
 opus fuerit in re tam mani-
 festa, hanc Tertulliani opi-
 nionem, expressis verbis di-
 cit ipse, quod *fuit tempus*
 ——— *cum Filius non fuit.*
 Cont. Hermog. c. 3. Sed vid.
 Annotat. ad fin.

ipse

ipse *voluit*, Sermo Filius natus est :¹ qui non in sono percussi aeris, aut tono coacta de visceribus vocis accipitur ; sed in substantiâ prolatae a Deo virtutis agnoscitur
 » *cujus sacrae & divinae Nativitatis arcanum
 » nec Apostolus didicit, nec Prophetes comprehen-
 » perit, nec Angelus scivit, nec Creatura cognovit, Filio soli nota sunt qui Patris secreta
 » novit, Filio soli nota sunt qui Patris secreta cognovit. Hic ergo, cum sit genitus a Patre, semper est in Patre. ² Semper autem sic dico, ut non *innatum* sed *natum* probem. Sed ³ qui ante omne tempus est semper

¹ Qui non in sono, &c.] Hoc loco tantum proferam Philonis Judaei verba cum nostro consentientis ; & γὰρ εἶπεν (ait) ὁ λόγος αὐτῷ γεννητὸς ἀέρος πλῆζις, &c. Lib. quod Deus sit immutab. p. 305. Vid. Annot. ad fin.

² Cujus sacrae & divinae nativitatis, &c.] Nativitatem Christi divinam esse omni creaturae incomprehensibilem & inenarrabilem semper crediderunt veteres Ecclesiae Patres. Vid. Annot. ad fin.

³ Semper autem sic dico, ut non innatum sed natum probem.] Ad auctoris mentem apposite omnino loquitur Alexander Alex. Episc. αὐτὸ εἶναι τὸν υἱὸν ἐκ τῆς Πατρὸς πιστεύομεν—ἀλλὰ μὴ τις τὸ Α Ε Ι πρὸς ὑπόνοιαν ἀγεννήτου λαμβανέτω—ἥτε γὰρ τὸ ὡς, ἥτε τὸ Α Ε Ι, ἥτε τὸ πρὸ αἰώνων ταύτων

ἐστὶ τῷ Α Γ Ε Ν Ν Η Τ Ω &c. Epist. apud Theodoret. lib. I. c. 4. Ex quo apparent verba αὐτῶν, semper, ante saecula aut quaecumque dicta Filii aeternitatem denotabant, semper su minora esse vocabula ἀγεννήτῳ, ingenito, quod Dei Patris existentiam necessariam & aeternam designabat : & proinde Patrem monstrabat utpote innatum nativitatem Filii antecessisse, atque juxta veteres esse illo, ut id dicam, aeterniorem. Sed haec res fuit infra differetur.

⁴ Qui ante omne tempus est semper in Patre fuisse dicendus est :] Esse igitur ante omne tempus, & esse semper idem est apud auctorem nostrum. Sed libere dicam, quod esse ante tempus, hoc est, ante mundum hunc sensibilem conditum, ex quo tempus mensi sunt veteres, sententiam

semper in Patre fuisse dicendus est: nec Cap. 31°
 nim tempus illi assignari potest, qui ante
 tempus est. Semper enim in Patre, ne
 pater non semper sit Pater. * Quin & ³ Pa-
 ter

sententiam Patrum de Filii
 vinitatis termino non plene
 pressit: plerique enim illorum
 solum extitisse Filium ante
 pus crediderunt, sed etiam
 τῶν αἰώνων) ante secula
 eeva, quæ visibili mundo
 ora angelorum existentiam
 spatium comprehendebant.
 undum enim veterum o-
 tionem, sicut tempus ætates
 minum & rerum sensibi-
 m continebat, ita cœlestium
 am eeva designabant; quæ
 a temporis putabant esse
 chetypum, cuius ad exem-
 m tempus cum mundo crea-
 tur. Hinc etiam αἰῶνες
 ti sunt Angeli: & cum
 ristius non tantum (πρὸ
 ἑνός) ante tempora, sed
 am (πρὸ τῶν αἰώνων)
 eeva genitus fuisse de-
 bitur, ante omnem omnino
 creaturam extitisse exprimi-
 Quando igitur Novatia-
 dixerit Filium esse ante
 me tempus, nihil amplius
 dens, vocabulum tempus
 fore sensu quatenus etiam
 um concludens accipit:
 te enim, cum Angelos
 e mundum hunc sensibilem
 titutos esse crederet, pri-
 genitum Dei Filium non fo-
 ante tempus sive mundum,
 & ante omne ævum An-
 gorum, ante omnem etiam

quamcunq; creaturam ex Pa-
 tre natum fuisse putabat. Tem-
 pus etiam tanquam ævum sig-
 nificans plane usurpavit Ter-
 tullianus, cum dixerit; Tem-
 pus fuit cum Filius non fuit.
 Nam juxta illum Filius fuit
 ante mundum; etsi ad rerum
 conditionem jam tunc prola-
 tum fuisse judicaverit. Vid.
 Annot. ad fin.

³ Enim] Legendum puto
 autem.

⁴ Quin] Sic editt. reperit
 Pamel. & ex Cod. Angl. MS:
 correxit in quia: quod non
 probo.

⁵ Pater illum etiam præ-
 cedit, &c.] Ut auctoris sen-
 sum enervaret & lectorem
 suo prejudicio occuparet, a-
 liter p̄simus edidit Gagnæus
 hoc modo scil. "Pater illum
 " etiam quadam ratione præ-
 " cedit, quod necesse est
 " quodammodo prior sit quæ
 " Pater sit. Quoniam aliquo
 " pacto antecedit, &c." In-
 terpolationem verborum, qua-
 dam ratione, quodammodo, &
 aliquo pacto, viderat & con-
 fitetur Pamelius; MS. Angl.
 omisisse agnoscit: nec ali-
 quem Codicem habentem no-
 vit. Ipse tamen vir bonus (ut
 ait) maluit in contextu re-
 linquere, ut nemo hinc (ecce
 pias fraudes!) errandi ansam
 sumat.

ter illum etiam præcedit, quod necesse est
prior sit qua Pater sit: quoniam antecedit
necesse est eum qui habet originem, ille
qui originem nescit. ¹ Simul ut hic minor
sit, dum *in illo* esse se scit, habens origi-
nem, ² quia nascitur; & per Patrem quo-
dammodo (quamvis originem habet quod
nascitur) ³ vicinus in Nativitate, dum ex
eo Patre qui originem solus non habet
nascitur. Hic ergo quando Pater *voluit*
processit ex Patre: ⁴ & qui *in Patre* fuit
processit

sumat. Edidit etiam eodem
modo *Welch.* non *Gagnaum*
sed *Frobenium* secutus, cujus
editionem forte corruerunt
Gagnei additiones. Ego vero
reliqui ut invenit *Pam.* & si-
cut *MS. Anglic. Cod.* fide-
liter exhibuit.

¹ Simul ut hic minor sit,
etc.] Hanc totam periodum
quæ deest in *vet. Editt.* suple-
vit *Pamelius* ex *MS. Cod. An-
glic.* & genuinam esse me per-
suasum habeo. Omisit *Welch-
manus*, rationem prætendens,
in loco non esse necessariam,
& sibi omnino non intelli-
gendam. Veram reticuisse
videtur causam, sed nihil mo-
ror. Huc referri possunt ver-
ba auctoris c. 4. nempe;
“ quoniam si non omne id
“ quod est, quicquid est con-
“ tinet, dum *intra* id inve-
“ nitur quo continetur, *mi-
“ nus* inventum eo quo con-
“ tinetur, Deus esse desierit,
“ in alterius potestatem re-

“ dactus, cujus magnitudinem
“ qua minor fuerit inclusus.
Vid. Annot. ad fin. pro *in illo*
vult amicus doctus legendum
ex illo.

² Quia] *F. Jun.* legit quod
nescio an recte; auctor ha-
bet quâ, statim in seq.

³ Vicinus in nativitate, etc.
Hæc pericope omnes editores
vexavit; quæ tamen, uno vo-
cabulo castigato, ad sanitatem
fere potest restitui. Si lega-
ritur, sicut observavit mihi
amicus vir doctiss. & optimus
pro vicinus, divinus, omnia
commode fluent. Divina na-
tivitatis habuit auctor partem
ante; & mox infra scripsit
substantia divina de Filio
dicta.

⁴ Et qui in Patre fuit, pro-
cessit ex Patre:] Hic senten-
tiam suam *Novatianus* in-
cat, quæ fuit etiam aliorum
veterum, sermonem divinum
fuisse in Deo Patre ἀντὶ τοῦ
τῶς i. e. sine propria
postul

cessit ex Patre : & qui in Patre fuit, Cap. 31.
 a ex Patre fuit, cum Patre postmodum
 , quia ex Patre processit : substantia
 icet illa divina, cujus nomen est Ver-
 m, per quod facta sunt omnia, & sine Jo. 1. 3.
 factum est nihil. Omnia enim post
 um sunt, quia per ipsum sunt. Et me-
 o ipse est ante omnia, sed post Patrem
 ando per illum facta sunt omnia, qui
 cessit ex eo, ex cujus voluntate facta
 t omnia. Deus utiq; procedens ex Deo,
 undam personam efficiens * post Patrem
 a Filius, sed non eripiens illud Patri

ali, antequam ex Patre
 i. e. in Hypostasi
 stens processit : quæ pro-
 o ex Patre fuit illius in
 ia persona nativitas. Pe-
 rem Verbi Dei genera-
 em in illo posuerunt ve-
 , quod cum creaturæ om-
 per Filium factæ ex nihilo
 nem habuerunt, ipse Fi-
 ratione inenarrabili ex
 (quod Nicæni præfules
 mbolo ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ
 , ex substantia Patris,
 suerunt) fuit genitus. In
 etiam discreparunt patres
 olici a Gnosticis, Valen-
 & Sabellianis ; quod hi
 um ita in Deo ἀνυποστάτως
 isse confingebant rationis
 r in humana mente, ut
 quam in Hypostasi pro-
 processisse voluerint : illi
 ra in Deo quidem primò
 ὑπόστατος, sive ingenito mo-

do & absq; Hypostasi sermo-
 nem fuisse arbitrabantur ; po-
 stea vero, quando voluit ipse
 Deus, ex illo natum fuisse in
 propriam personam sive par-
 ticularem substantiam, & Fi-
 lium factum fuisse credide-
 runt. Vid. Annotat. ad fin.

* Sed post Patrem] Hæc
 loco restitui ex MS. Cod.
 Angl. in quo inesse agnoscit
 Pameliu; sed consulto præ-
 termississe ait, ne quis inde
 errandi ansam sumeret ; me-
 lius authorem corrupisse co-
 gitans, quam illa proponere
 quæ sibi visa sunt errores.

* Post Patrem qua Filius]
 Hæc etiam ex prædicto MS.
 reposui, quæ pia ratione jam
 memorata omisit Pameliu.
 Tam hæc quam superiora o-
 misit Welchmanus corruptam
 (ut videtur) ex Gagnao Fro-
 benii editionem secutus.

R

quod

quod *unus* est *Deus*. ¹ Si enim natus fuisset, innatus comparatus cum eo qui innatus, *æquatione* in utroq; ostensa, de faceret innatos, & ideo duos faceret Deos. Si non genitus esset, collatus cum eo qui genitus non est, & ⁴ *æquales* inventi duos Deos merito reddidissent non genitos; atq; ideo duos Christus reddidit

¹ Si enim natus non fuisset, innatus — æquatione in utroq; ostensa, duos faceret innatos, & ideo duos faceret Deos.] In veteris Ecclesiæ monimentis prorsus est inscius, qui non novit delevisse patres objectionem duorum Deorum, ex eo quod Pater sit Deus, & Deus etiam Filius dictus, a Judæis & Ethnicis & Sabellianæ notæ hæreticis contra doctrinam Christianam depromptam, docendo & asseverando (non ut scholastici solent dicere, Patrem & Filium, *unum eundemq; numero esse Deum; unam numero substantiam, &c.* sed contra) *unum solum Deum esse Patrem; Filium esse quidem Deum, sed non unum Deum, non Patri æqualem, sed illi in omnibus subjectum & ministrantem.* Quocirca, cum una tantum summa esset & innata Divinitas, unus qui esset Fons & Principium omnium, i. e. *unus Pater; unum Deum in uno Deo Patre tuto & indubitato conservari ostendebant.* Ad hanc

rem apprime apposita & mirabilia sunt Hilarii verba: *Filium innascibilem contra impiissimum est.* Jam enim non erit *Deus unus*; quia *unum unum* prædicari nomen *unius innascibilis Dei* ex — cum idcirco *Deus unus* sit, (cum Pater Deus & Filius Dei Deus sit,) *innascibilitas* sola penes Patrem sit — respuit ergo innascibilem Filium prædicari sancta, & *per unum innascibilem, DEUM UNUM* prædicat. De Synod. italic. 26. Synod. Sirmiensis. ² *Est*] Editt. *esset.* quod vidit Welch. ³ *Est*] Editt. *esset.* ut supra. Et notavit Welch. ⁴ *Æquales inventi,* Hac tota disquisitione deitate Dei constanter obsecro, *Filium nulla ratione posse fieri Patri æqualem, ingenuus pariter ac Pater* Atq; hoc nulla demonstratio eget.

⁵ *Genitos*] Sic lego ex Wow. pro Editt. *geniti.*

De

cos. Si sine Origine esset, ut Pater, in-Cap. 3 1^a
 tantus, & ipse principium omnium ut Pa-
 duo faciens principia, duos ostendisset
 bis consequenter & Deos. Aut si &
 e Filius non esset, sed Pater generans de
 alterum Filium, merito collatus cum Pa-
 & tantus denotatus duos Patres effe-
 ter, & ideo duos approbasset etiam Deos.
 Si invisibilis fuisset, cum invisibili colla-
 par expressus, duos invisibiles osten-

^a Si invisibilis, &c.] Om-
 ab una literula ^a ad alte-
 plus quam duas perio-
 adjecit *Pamelius* ex MS.
 Angl. non in his eodem
 pulo occupatus quo in a-
 fuerat, ut prætermitteret
 supprimendum errorem.
 isit vero *Welchmanus*, su-
 sta, ut contendit, habens.
 multo probabilius est hæc
 fuisse consulto in ali-
 Codd. a quibusdam
 rinæ *Athanasianæ* & *Scho-*
 studiosis, quam esse ab
 is addita: & cum tenori
 rinæ *Novatianæ* bene con-
 iant genuina esse verba
 oris non dubitavi. Pro
 vet. Editt. nihil habent
 voces, Christus autem
 innatus est. Objicit qui-
Welchmanus partem Ver-
 um, scilicet, *fi & cetera*
 unq; sunt Patris, esse con-
 iam *Joan. 16. 15. omnia*
 unq; habet Pater, mea
 Cui respondendum, fa-
 conciliari posse verba
 oris nostri & Apostoli,

cum de diversis plane loquan-
 tur. Significat Christus per
 Apostolum, omnia quæ ad
 Christianam revelationem &
 religionem spectabant, omnia
 quæ Ecclesiæ procuracionem
 respiciebant, cujus a Deo Pa-
 tre *Caput, Dominus, Rex, &*
Judex est constitutus, hæc
 scilicet omnia sua esse, qua-
 tenus tradita illi a Patre suo.
 Hunc esse verborum sensum
 scopus loci & contextus de-
 monstrant. Quomodo autem
 his contradicit *Novatianus*,
 cum de divinis virtutibus al-
 locutus dicat Filium non ha-
 bere ingenitas virtutes quales
 sunt Dei Patris; & illum, si
 Patris innati perfectiones &
 attributa haberet, vel omnia
 sibi propria, quæ Patris vir-
 tutibus essent *equalia, merito*
duorum Deorum (æqualium &
 ingenitorum) *controversiam*
suscitasse?

Altera objectio quam struxit
Welch. est ex corrupto & male
 intellecto loco auctoris. *Vid.*
c. 27. in Not.

R 2

differ:

diffet ; & ideo duos comprobasset & Deo
Si incomprehensibilis, si & cætera quæ
cunq; sunt Patris ; merito, dicimus, duorum
Deorum, quam isti confingunt, contrariam
fuisse suscitasset. Nunc autem quidquid
est, non ex se est, quia nec innatus est
sed ex Patre est, quia genitus est : si
dum *Verbum* est, si dum *virtus* est, si
dum *sapientia* est, si dum *lux* est, si
dum *Filius* est ; & quicquid horum est
dum non aliunde est, quam, sicut diximus
jam superius, ex Patre, Patri suo Origine
suam debens, discordiam Divinitatis
numero duorum Deorum facere non potuit,
qui ex illo qui est *unus Deus* Originem
nascendo contraxit. Quo genere
dum & unigenitus est, & primogenitus
illo est, ¹ qui Originem non habet ; ² un-

¹ Qui] Recte qui reposuit
*Pameli*us ; excusa *Frob.* ante
habuerunt quia.

² Unus est omnium rerum,
&c.] Legit *Pameli*us, ut ait,
*Gagna*um secutus, scil. *unus*
est omnium rerum & princi-
pium & caput. Idcirco unum
Deum asseruit, quem, &c.
sed cum addita a *Gagna*o
verba idcirco unum Deum as-
seruit, commode omitti pos-
sunt, e textu ejeci, interpunc-
tione etiam castigata.

*Pameli*us autem non recte
repræsentavit lectionem *Gag-*
*na*i (quam secutus est *R. L.*
de la Barre) & non incom-

modum erit lectori sistere
scripturam ut vere se habeat
viz. quo genere dum & unigenitus
est & primogenitus
illo est, qui, quia Originem
non habet, unus est omnium
rerum & principium & caput.
Idcirco unum Deum oportet as-
serere, quem non sub ullo princi-
picio aut initio, sed initium
tius & principium rerum
omnium comprobavit : Filius
autem nihil, &c. Hæc lectio
castigatur a *Gelenio* deleta
vocem idcirco, & pro oportet
adserere legente asseruit : de-
lente etiam potius ; & potius
Filius autem legente idem

omnium rerum & principium & caput, Cap. 31.
 nem non sub ullo principio aut initio, ~~~~~
 d initium ¹ potius & principium rerum
 omnium comprobavit. ² Filius autem nihil
 & arbitrio suo gerit, nec ex consilio suo
 cit, ³ nec a se venit, sed imperiis pater-
 is omnibus & præceptis obedit, ut quam-
 is probet illum nativitas Filium, tamen
 origera obedientia adserat illum paternæ
 voluntatis, ex quo est, ministrum: ita
 um se Patri in omnibus obtemperantem
 addit, quamvis sit & *Deus*, *unum* tamen
Deum Patrem de obedientia sua ostendit,
 x quo & Originem traxit. Et ideo duos
 Deos facere non potuit, quia nec duas
 origines fecit, qui ex eo qui Originem non
 habet, principium Nativitatis ante omne
 tempus accepit. Nam cum id sit princi-

niq; quod. Vid. Not. infra.
 duobus prædictis *vet. E-*
et. amicus doctus sæpe me-
oratus legendum probabili-
conjectavit; viz. Quo ge-
re dum & unigenitus est, &
unigenitus ex illo est, qui
Originem non habet)
us est omnium rerum & prin-
cipium & caput; unum Deum
servit, quem non sub ullo
principio aut initio, sed initium
potius & principium rerum
omnium comprobavit. Idem
ostendit deniq; quod nihil ex
arbitrio, &c. correcto voca-
lo est in verbum ostendit.

¹ Potius] Hæc vox deest
 in Frob.

² Filius autem] Pro his sub-
 stituit Gelenius, scil. *idem est*
deniq; quod. Nullo sensu.
 Amicus doctus putat posse legi,
idem ostendit deniq; (nempe
Patrem esse unum Deum)
quod nihil, &c.

³ Nec a se venit, sed impe-
 riis, &c.] Fuit eum summus
 Pater descendere in terram,
 & humanum corpus induere,
Lact. Epit. c. 43.

⁴ Deos] Hanc vocem o-
 miserunt Editt. quod & ob-
 servavit Welch.

pium cæteris quod innatum est, ¹ quod
Deus solus *Pater* est, qui extra Originem
est; ex quo hic est qui natus est: deus
qui ex illo nascitur, ² merito ex eo venit
qui Originem non habet, principium præ-
bans illud esse ex quo ipse est; etiam
Deus est qui natus est, *unum* tamen Deum
ostendit, quem hic qui natus est, esse
Originem comprobavit. ³ Est ergo Deus
sed in hoc ipsum genitus, ut esset Deus.
Est & *Dominus*, ⁴ sed in hoc ipso
natus ex Patre, ut esset *Dominus*.

It. 9. 6. & *Angelus*, sed ad adnuntiandum
num Dei consilium ⁵ ex Patre suo Angelus
destinatus. Cujus sic Divinitas traditur,
non aut dissonantia aut ⁶ æqualitate De-

¹ Quod] In vet. Editt. hæc
vox deest. Deest etiam ver-
bum præcedens est. Male.

² Merito ex eo venit] Hæc
recte leguntur, nec deleri de-
bent, ut conjicit Welch. omis-
sis enim illis, sensus auctoris
erit imperfectus, nec est ver-
bum ad quod referatur rela-
tivum antecedens qui.

³ Est ergo Deus, sed in hoc
ipsum genitus, ut esset Deus.]
ad rem dicit Eusebius;
μόνον ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα
θεὸν λόγον, μετὰ τὸν τε τῷ
γεννήσαντος ἀγεννήτου καὶ πρώ-
του καὶ ΜΕΙΖΟΝΟΣ θεὸν
ἐκ θεῶ ἀποθανόντα. Demon.
Evang. lib. 4. c. 15.

⁴ Sed in hoc ipsum natus
ut esset Dominus]

Apposite habet Hippolytus
ὅς ἐν φῶτι γεννηθείς
καὶ ἦν κτίσις κτίστον. Noet. p. 13.

⁵ Ex Patre] F. a Patre

⁶ Æqualitate] Frobenius. &
te illum Gagn. legit; ut
dissonantia divinitatis, &
sis intermediis. Pamelius
bet inæqualitate. Quod
nino est contra sensum
tum argumentum auctoris
hoc capite; qui nihilo
incubuit, quam ut ostendat
Patrem esse unum Deum
ipsa ratione, quod, etsi
sit & Filius, non tamen
tri fuerit æqualis, quod
non innatus; ideoque
Deos facere non potuit
quod, æquatione in nino

atque duos Deos reddidisse videatur. Sub-Cap. 31.
 His enim ei, ¹ quasi Filio, omnibus re-
 s a Patre, dum ipse cum his ² quæ illi
 objecta sunt, Patri suo subjicitur, Patris
 idem sui Filius probatur; ³ cæterorum au-
 tem & Dominus & Deus esse reperitur.
 Ex quo, dum huic ⁴ qui est Deus, omnia
 obstrata traduntur, & cuncta sibi subiecta
 illius accepta refert Patri, ⁵ totam Divinitatis
 auctoritatem

sa, aequales inventi, & Fi-
 lius par expressus, duos Deos
 merito reddidissent. Ex quo
 indubitato habeo vocem
 aequalitate esse germanam
 Patris scriptionem, ideoq;
 in textu reponere non dubi-
 tari. Pro confirmanda lec-
 tione aequalitate potest adhuc
 adduci, quod cum esset in MSS.
 ex quibus profluxit editio
 agnai, ut & Frob. facile
 in animum illi inducerent,
 committerent (quod fecerunt
 aliis) ne id quod illis vi-
 gebatur error, confirmaret:
 sed si alicubi inæqualitate in-
 venissent, certe nunquam ef-
 fect omiffuri.

¹ Quasi] Malim, quâ.

² Quæ] Editt. Pam. quâ.
 tale. Omittunt vet. Editt.
 ces viz. dum ipse cum his
 illi subiecta sunt Patri
 subjicitur. Et ex MS.
 gl. restituit Pamelius.

³ Cæterorum autem & Do-
 minus, &c.] Apposite loqui-
 tur Eusebius; θεὸς μὲν ἐνδὲς τῶ
 πάντων ὁμολογημένον,
 εὐτέρας δὲ μετ' αὐτὸν ἀπο-

δείχθεις ἐστὶς ἡγεμένης
 ὅς γε γεννητὸν ἀπάντων, ἦν σο-
 φίας θεὸς πρωτόπικον, μονο-
 γενῆ τε υἱὸν καὶ θεὸν ἐκ θεῶ,
 μεγάλης τε βουλῆς ἀγγελον—
 καὶ τῷ πατρὶ ὑπεργόν, ναὶ
 μὴ καὶ κρείον ὅς ὅλων—
 οἱ θεοὶ προηγόρευον λόγοι.
 Demonf. Evang. lib. 6. Proem.

⁴ Qui est Deus] Aptius, si
 legerimus, quâ est Deus;
 sicut habet auctor mox infra:
 omnis creatura subiectam sibi
 habens a Patre proprio pote-
 statem quâ Deus est.

⁵ Totam divinitatis aucto-
 ritatem rursus Patri remittit;
 unus Deus, &c.] Franciscus
 Junius non perspicuus hujus
 sententiæ verborum connec-
 tionem, interpunctionem mu-
 tavit, & addidit vocem, unde
 ex vet. Editt. sic legens: to-
 tam—remittit: unde unus
 Deus, &c. Hanc lectionem
 edidit Welch. quæ sensum
 minus aptum fundit, nec
 auctoris menti accommoda-
 tum. Vocabulum unde recte
 omisit Pamelius; & si legis-
 set, quod loci scopus & ar-
 gumentum

auctoritatem rursus Patri remittit; *unus*
Deus ostenditur *verus & aeternus*. Pater
 a quo solo hæc vis Divinitatis emissa,
 etiam in Filium tradita & directa, rursus
 [per substantiæ communionem] ad Patrem
 revolvitur

gumentum plane requirit, vel,
 & totam, vel, totamq; in quo
 mecum sentit amicus vere
 doctus, recte omnino fluxe-
 rit sententia, & bene steterit
 Pameli inter punctio, quam
 restitui. Pro Patri remittit,
 vult amicus prædict. legend,
 illi remittit. Sed verborum
 repetitione gaudet Novatia-
 nus. Illi remittit habet Gelen.

¹ Per substantia communio-
 nem] Hæc verba upcis inclusi,
 quoniam, etsi commodo sen-
 su possint explicari, plurimum
 suspecta habeo. Si intelli-
 gantur designare τὸ ὁμοούσιον
 Patris & Filii, ut Welch. vo-
 luit; nihil est, quantum vi-
 deo, quod agant in loco, &
 plane perturbant seriem argu-
 menti cui totus incumbit auc-
 tor. Non enim Filii divini-
 tas dici potest ad Patrem re-
 volvi per unam substantiam
 Patris & Filii, plus quam Pa-
 tris divinitas ad Filium revolvi.
 Si vel æquales sint divinitate
 substantia, vel si, ut loquitur
 Welch. una eademq; sit utriq;
 substantia, utroq; modo ab-
 surdum est dicere alterius di-
 vinitatem alteri revolvi; nisi
 aut par pari, aut eadem divi-
 nitatis sibi poterit revolvi. Sed
 divinitas Filii ad Patrem re-

vera revolvitur, ut Novatia-
 nus arguit; quoniam, ut
 prius modo dixerat, cum
 sibi subjecta Filius accepta
 fert Patri; ideo totam di-
 vinitatis auctoritatem rursus Pa-
 tri remittit; & ideo, hæc
 divinitatis emissa, etiam
 Filium tradita & directa, re-
 sum ad Patrem revolvitur.
 Sic recte se habet totum au-
 toris argumentum; sic un-
 Deus ostenditur Pater, quo
 demonstrare in se suscep-
 Novatianus, & quo libro
 concludit: non vero ju-
 Novatianum Pater & Fili-
 sunt unus Deus, qualem se-
 sum præpostere omnino au-
 tori affixit Welch. Pro re-
 nendis igitur verbis, per su-
 stantia communionem, mi-
 ram reddit rationem Wel-
 contendens vim argumenti
 unitate Dei, sitam in hoc
 nempe quod Pater & Fili-
 una eademq; sint substantia
 ideoq; unus idemq; sint Deus
 & quod Pater & Filius, se
 se invicem substantia disti-
 guerentur, duo certe essent
 etiam si Filius a Patre origi-
 duxerit. Hoc est uno qu-
 verbo, omnia quæ toto lib-
 dixit & argumentatus est au-
 tor, penitus invertere. Ni-

evolvitur. *Deus* quidem ostenditur *Fi*-Cap. 31.
ius, cui Divinitas tradita & porrecta con-
 picitur; & tamen nihilominus *unus Deus*
 Pater probatur, dum gradatim reciproco
 neatu illa majestas atq; divinitas ad Patrem,
 cui dederat eam, rursum ab illo ipso Filio
 missa revertitur & retorquetur: ¹ ut merito
Deus Pater omnium Deus sit, & principi-
 um ² ipsius quoq; Filii sui quem ³ Domi-
 num genuit: *Filius* autem cæterorum om-

ero magis evidens esse potest
 quam totam *Novatiani* ratio-
 nationem de unitate Dei hoc
 fixam esse fundamento, nem-
 pe, quod Pater solus *Deus*
unus est; & quod *Filius*,
 etiam si *Deus* est & substan-
 tia Divina a Patre distincta)
 nec *Deus unus* est, nec cum
 Patre duos Deos facere potuit;
 quoniam non innatus est, sive
 Patri æqualis; quoniam ex
 voluntate Patris genitus est;
 & in omnibus Patri minister
 & morigerus; quod etiam
 Patris est *Angelus*, nec disso-
 lantem habet divinitatem,
 sed a Patre traditam; ideoq;
 quod ipse cum omnibus quæ
 illi a Patre subjecta sunt, Pa-
 tri suo subjicitur; quod de-
 i; cum tota creatura subdita
 illi concors Patri suo Deo
 inventus UNUM & SOLUM
 & VERUM DEUM PA-
 TREM SUUM approbavit.
 Hoc est argumenti & scopi
 auctoris principium, finis &
 caput. Verba igitur, *per sub-*
stantia communionem, Inter-

polationem vel Corruptionem
 periculosi cujusdam studiosi
 esse suspicor; & forte scrip-
 serat auctor, *per potentia com-*
municationem: quod si, *per*
substantia communionem stare
 permittantur, quod ego permi-
 si; tum necesse est, ad elicien-
 dum ex illis sanum sensum &
 auctoris proposito congruum,
 ut significare intelligantur,
substantia communicationem a
 Patre in Filium; & quod Filii
 divina substantia a Patre illi
communicata sive tradita, ad
 Patrem rursus revolvitur.

¹ Ut merito *Deus Pater*
omnium Deus sit, &c.] i. e.
 Quasi dixisset, ὁ ὅτι πάντων
 θεός· commode observat *Clem.*
Alex. ἐν τῷ τὸ ἀγέννητον, ὁ
 παντοκράτωρ θεός· ἐν δὲ καὶ
 τὸ πρῶτον γεννηθέν, δι' ἧς τὰ πάλ-
 τα ἐγένετο. *Strom.* 6. p. 644.
Edit. Paris.

² *Ipsius quoq;*] Hæ duæ
 voces in vet. edit. defunt. Ex
MS. Anglic. reposuit *Pam.*

³ *Dominum*] *Deum* legend.
 conjicit *Welch.*

nium

nium ¹ *Deus* sit, quoniam omnibus illum
Deus Pater præposuit quem genuit: ita
Mediator Dei & hominum Christus Jesus
omnis creaturæ subiectam sibi habens a
Patre proprio potestatem, quā Deus est,
cum tota creatura subdita sibi concors Pa-
tri suo DEO inventus, UNUM & SOLUM
& VERUM DEUM PATREM SUUM.
² manente in illo quod etiam auditus est,
breviter approbavit.

¹ *Deus*] *Dominus* Lat.

² *Manente in illo quod etiam auditus est, &c.*] Corruptum esse locum vidit Pamelius, sed sanitati illum restituere nescivit. Post alios legit *Welch. manentem*; & sic recte procedere sententiam opinatus est. Sed fallitur; neq; ullum sensum potest exprimere e verbis, quod etiam auditus est. Mihi etiam similiter aqua hæssisset, ni amicus vere doctus candide & solerter admonuisset, probabilem lectionem fuisse, *manens & in illo, cui etiam subditus est.*

Quæ lectio egregie convenit argumento in quo auctor totus est; & confirmatur ex paululum superioribus, viz. *cujus sic divinitas traditur, ut non aut dissonantia, aut aequalitate duos Deos reddidisse videatur.* Subiectis enim et quasi Filio, omnibus rebus a Patre, dum ipse cum his quæ illi subiecta sunt, Patri suo subicitur, Patris quidem sui Filius probatur, cæterorum autem & Dominus & Deus esse reperitur. Filius etiam a Novatiano dicitur, Patri subditus, supra c. 18. p. 142.

NOVATIANI

Presbyteri Romani

DE

CIBIS JUDAICIS
EPISTOLA.

A M I

ap. I.

ciana

Juda

cumo

Juda

ap. II

& p

borun

cesser

disce

malie

ritali

Cap. II

insti

proin

depin

Cap. I

a F

dam

turi.

Cap. V

vel

super

AMELII *Argumentum Epistolæ de Cibus Judaicis.*

ap. I. **N**ovatianus presbyter Romanus in se-
cessu suo, tempore persecutionis De-
ciana, variis fratrum literis provocatus, adversus
Judæos post superiores duas Epistolas de cir-
cumcisione & sabbato, etiam hanc de cibus
Judaicis edidit.

ap. II. Imprimis legem spiritalem esse tradit ;
& proinde cum cibus primus hominibus solus ar-
borum fructus fuerit, usus panis & carnis ac-
cesserit : legem postmodum subsecutam, quæ cibos
discernens, quædam quasi munda concessit ani-
malia, quædam interdixit quasi non munda, spi-
ritaliter esse intelligendam.

Cap. III. Non culpanda itaq; immunda animalia,
institutione enim omnia munda ; in animalibus
proinde mores humanos & actus & voluntates
depingi.

Cap. IV. His accessisse & aliam causam cur multa
a Judæis ciborum genera tollerentur ad coercen-
dam intemperantiam populi uni vero Deo servi-
turi.

Cap. V. Quod fuerit tempus aliquod quo istæ umbræ
vel figuræ exercendæ ; postquam finis legis Christus
supervenit, omnia jam dici ab Apostolo munda
mundis,

*mundis, & cibum verum & sanctum esse fidei
rectam ac immaculatam conscientiam.*

Cap. VI. *Sed non ex hoc quia libertas ciborum concessa, luxuriam permissam esse, nec continentiam sublatam aut jejunia. Hac enim vel maxime decere fideles oraturos scilicet Deum & actum gratias non diebus tantum sed & noctibus.*

Cap. VII. *Caendum etiam esse, ne quis licentiam istam in tantam putet profusam, ut ad immolationem idolis possit accedere.*

NOVA

NOVATIANI

Presbyteri Romani

DE

LIBIS JUDAICIS Epistola.

Novatianus *plebi in Evangelio perstanti salutem.*

CAP. I.

ET si mihi, ² fratres sanctissimi, exoptatissimus dies ille & inter præcipuos beatosq; referendus est, quo literas vestras & scripta scipio [quid enim me aliud nunc faciat

Plebi in Evangelio, &c.]

nilis est inscriptio libri Cy-

prano adscripti *de Spectacu-*

scil. Cyprianus *plebi*

Evangelio stanti salutem.

propter hanc similem inscrip-

tionem, *Novatiani* epistolam

Cypriano auctori attribuendam

quando existimaverat *Pa-*

melius. Sed in reliquis stilo

us non convenire animad-

vertens, & propter alias ra-

ones in præfatione nostra

memoratas, *Novatiano* adscri-

bere maluit. Et quum (sicut

observavit ipse Pamelius) ea-
dem ætate uterq; scripserit,
maxime in persecutione *De-*
ciana in qua multi lapsi in-
venirentur, non mirum, si
hoc titulo ad *stantes* usi vi-
dentur ex proposito; quos
itaq; noster in *Evangelio per-*
stare congratulatur.

² *Fratres sanctissimi, &c.]*

Hi erant Ecclesiæ Romanæ
cœtus, a quibus literas in se-
cessu acceperat, & ad quos
suam hanc rescripsit episto-
lam.

¹ liberio-rem?] tamen non minus egregium diem & inter eximios arbitror computandum, ² quo similes vobis ³ affectus debita-
charitatis ⁴ remittens, & ego ad vos com-
pari voto literas scribo. Nihil enim me
fratres sanctissimi, tantis constrictum vin-
culis tenet, nihil tantis curarum ac solici-
tudinum stimulis excitat & exagitat, quan-
ne jacturam vobis quandam per absentiam
meam putetis illatam, cui remedium con-
nitor dare, dum elaboro vobis me ⁵ prae-
sentem frequentibus literis exhibere. Quan-
quam ergo & officium debitum & cura su-
cepta & ipsa ministerii imposita persona han-
a me literarum scribendarum exposcant ne-
cessitatem; tamen vos illam plus exagge-
ratis, dum me ad scribendum frequentio-
ribus literis provocatis, & pronum me li-
cet ad ista charitatis solennia magis impe-
litis, dum sine cessatione in Evangelio vo-

¹ *Liberiorem.*] Latin. *hila-
riorem*, sed melius *liberiorem*.
Suscepit enim literas in se-
cessu; & forte cum se in-
cluserat in cubiculo sub per-
secutione *Deciana*, ut habet
Euseb. Hist. Eccles. lib. 6.
c. 43.

² *Quo*] Sic legit recte *Ge-
len.* & *Pam.* edidit quod male
Welch.

³ *Affectus*] Sic reposui ex
MS. vetust. Wow. pro edit.
adfectu. Sensus enim plane
videtur esse, *similes affectus*—

vobis remittens; non ven-
(nuncios sive legatos) vobis
similes adfectu remittens.

⁴ *Remittens*] Præmissis
milia aliqua habet *Cyp.* si-
quis alius *Epist. de Spectaculis*.
scil. nihil mihi tantam la-
titiam, hilaritatemq; restitu-
quam cum adest rursus occu-
sio (scribendi.)

⁵ *Præsentem*] Gemina ha-
bet *Cyp.* sive autor *Epist.*
Spectac. scil. vobiscum me
esse arbitror, cum vobis per
literas loquor.

stare monstratis: ex quo efficitur, ut & Cap. 1.
 vos literis meis non tam instruam jam
 ditos, quam incitem paratos. Nam qui
 cerum Evangelium & excretum ab omni
 versæ labe doctrinæ non tantum tene-
 verum etiam animose docetis, ma-
 rum hominem non quæritis, qui rebus
 s vos doctores esse monstratis. Cur-
 tes igitur vos exhortor, & vigilantes
 ito, & *adversus spiritualia nequitia di-* Ep^h. 6. 12.
 antes adloquor, & *ad brabium sur-* Phil. 3. 14.
superna vocationis in Christo tendentes im-
 o: ut tam hæreticorum sacrilegis ca-
 niis, quam etiam Judæorum otiosis fa-
 is calcatis & rejectis, traditionem solam
 risti doctrinamq; teneatis, ³ ut condigne
 roritatem vobis ejus nominis vindicare
 itis. Quam vero sint perversi Judæi,
 ab intellectu suæ legis alieni, ⁴ duabus
 Epistolis

Brabium] Bravium Vulg.
 na editio Pamel. Sed
 & reliquæ Pamel. edi-
 s habent brabium.

Sursum vocationis] Sic
 tiano textum citatum
 alii; & quidem recte:
 aliter autorem scripsisse
 licet omnia (quantum
 edita posuerunt cursu.
 autem vocem, cum
 legant Latini, corrup-
 em esse, negligentia sci-
 scribæ, vocis sursum fa-
 credo. ἀνω κλήσεως Gr.

superna vocationis vulg. omit-
 tit noster Dei post vocationis
 quod & facit Clem. Alex. &
 MS. Borner. Gr. Lat.

³ Ut] Legendum suspicor
 &.

⁴ Duabus Epistolis] Ex illis
 una erat de circumcisione, al-
 tera de sabbato; quemadmo-
 dum Hieronymus & Sphronius
 tradiderunt; & hic quoq; non
 obscure indicantur. Sed quæ
 habetur apud Hieronymum E-
 pistola de vera circumcisione
 plane non est Novatiani, sed
 S posterioris

Epistolis superioribus, ut arbitror, p
ostendi; in quibus probatum est prorsus
norare illos quæ sit vera circumcisio,
quid verum sabbatum; quorum adhuc
gis ac magis cæcitas revincitur in hac
pistola, in qua aliquid de cibis ipsorum
viter differitur: hinc etenim se solos
ctos, & cæteros omnes æstimant in
natos.

C A P. II.

Rom. 7.
14.

ITaq; in primis illud collocandum
legem spiritalem esse: quam si spi
lem negant, utiq; blasphemant: si dev
tes blasphemiam, spiritalem confitentur,
ritaliter legant. Divina enim divine
recipienda, & sancta sancte utiq; asseren
Cæterum culpa gravis inuritur, si terre
& humana sacris & spiritualibus literis
ctrina præstatur; quod ut ne fiat cavend
est. Caveri autem potest, si quæ a
præcepta sunt sic tractentur, ² ne auc

posterioris cujusdam scripto
ris. *Novatiani* epistolæ duæ
hic memoratæ interciderunt.

¹ *Devitantes*] Sic legit
Pam. cum *Gelenio* recte: cor
ruptam vocem *denotantes*, e-

didit *Welch.* ex *Gagnao.*

² *Ne auctoritatem,*
Melior fluere sententia,
gerimus; ut nec auctori
ejus imminuant adfua
nec dum quædam, &c.

em ejus imminuant adsumpta, ¹ ne dum Cap. 2:
 edam impura & ² non munda dicuntur, ~~~~~
 titutio illorum infamem reddiderit insti-
 orem. Videbitur enim, reprobando quæ
 it, opera propria damnassee, quæ quasi
 na probaverat: & in utroq; inconstans,
 od hæretici quidem ³ volunt, videri de-
 tabitur; dum aut quæ non erant munda
 edixit, aut quæ benedixerat, quia &
 anda & bona, postea reprobavit quasi non
 na, quippe quia non munda: cujus con-
 quenter enormitas perpetua manebit &
 ntroversia, si perseverat ista Judaica do-
 ina, quæ omnibus viribus amputanda est;
 ut, dum quid enormiter ab ipsis traditur,
 nobis tollatur; & operum suorum com-
 tens dispositio & divinæ ⁵ legis congruens
 spiritalis illatio ⁶ remittatur.

Sed ut ab exordio rerum, & unde opor-
 t incipiam; cibus ⁷ primus hominibus so- Gen. I. 29:

Ne dum] Sed dum Welch.
 Gagnao.

Non munda] Sic scribunt
 t. omnia. Welchmanus
 o & hic & in sua edit.
 32. l. 7, 14, 17, 18. &
 133. l. 2. & p. 134. l. 12.
 pfit non—munda: cujus
 mpleo nescio.

Volunt, videri denotabi-
] interpungunt edita; vo-
 t videri, denotabitur.

Ut, dum quid] Forte le-
 dum, ut quicquid. Sed
 il muto.

Legis] Hæc videtur vera

lectio: sed alii cum Pamel.
 habent legi. Sic legit Junius.

⁶ Remittatur] Retineatur
 Lat. quod probo.

⁷ Primus] Duæ editiones
 Pam. scil. impressæ Colon.
 Agrip. 1617. & Rothomag.
 1662. exhibent primis: sed
 aliæ habent primus, & ante
 illas Frob. Tertullianus simi-
 liter cum nostro ait; in pri-
 mordio quidem herbidum so-
 lummodo & arboreum homi-
 ni pabulum addixerat, (Deus.)
 De Jejun. c. 4.

lus arborum fuit foetus & fructus. Na
¹ a pomis usum postea ad fruges co
 tulit ² culpa, conditionem conscientiae ip
³ situ corporis adprobante. Nam & inn
 centia decerpturos alimenta ex arborib
 adhuc sibi bene conscios homines ad
 perna subrexit : ⁴ & commissum delictu
 ad conquirenda frumenta homines terrae
 Gen. 9. 3. loq; deiecit. Postea etiam usus carnis acc
 sit, divina gratia humanis necessitatib
 competentia ciborum genera prorsus oppo
 tunis temporibus porrigente. Nam &
 neros & rudes homines alere debebat mo
 lior cibus, ⁶ & non sine labore confectu
 ad emendationem scilicet, ne iterum lib
 ret delinquere, si innocentiam imposu

¹ *A pomis usum, &c.*] Præ
 positionem *a* omit. Gagn. &
Frob. & tunc est *pomis usum*.
 MS. vero *Wow.* legit, *panis*
usum; cuius ope restitui vi
 detur vera lectio legendo;
ad panis usum postea fruges
contulit culpa. Vel, si omit
 tamus vocem *fruges* cum *Gag*
nao, potest aliter legi, viz.
nam panis usum postea contu
lit culpa. Sed lectionem prio
 rem præfero.

² *Culpa*] Secundum *Jose*
phi sententiam avaritiæ culpa
 ad fruges ferendas homines
 primo exarsit : & dicit; *Καὶν*
διὲ τὰτε ἄλλα πονηρίας
ἡμῶν, καὶ πρὸς τὸ κερδαίνειν
μῖνον ἀποβλέπων, γλῶττε
ἀρῶν ἐπενόησεν πρῶτος. *An*
siq. lib. 1. c. 3.

³ *Situ*] Quoniam ven
 terram declive est corpus
 ferendis & metendis fru
 bus.

⁴ *Ad superna subrexit.*] S
 licet quoniam in colligen
 arborum fructibus situs e
 poris erat erectus, & ele
 bant se homines..

⁵ *Et*] Legendum mal
 sed. Vel at.

⁶ *Et non sine labore*
factus] Attendenti deficit pl
 loci sensus; & quædam
 sunt, quæ hoc tamen mo
 suppleri possunt, scil. moll
 cibus, & *sine labore confectu*
 at *provehiores robustior cib*
 & non sine labore confectu
 &c. propter *ὁμοιοτέλειαν*
bus facile potuit omitti tex
 interveniens.

labo

or non admoneret. Et quia jam non Cap. 2.
 adifus custodiendus, sed mundus totus
 rat excolendus, robustior cibus carnis of-
 tur, ut ad emolumenta culturæ plus ali-
 d humanorum corporum viribus adde-
 ur. Hæc omnia gratia (ut dixi) & dif-
 fitione divina, ne aut minus redderetur
 robustior cibus quo ² referti ad opera mar-
 cerent, aut amplius ³ tenerior, quo pro
 do virium oppressi ferre non possent.
 x autem postmodum subsequuta cibos car-
 cum discretionem disposuit: quædam e-
 n ad ⁴ usum quasi munda contribuit &
 ncessit animalia; ⁵ quædam interdixit,
 asi non munda & ipsos edentes inquin-
 ra. Et mundorum quidem hanc formam
 dit, ut quæ *ruminatone ruminent* & un- Lev. 11.
 las *findant*, munda; immunda quæ neu- ^{3, 4}
 am horum vel alterum faciant. Sic in
 cibis quoque, ⁶ ea demum munda quæ Ib. 9, 10.
 ent cooperta squamis & armata remi-
 s; at quæ contra, hæc esse non munda.
 itum quoq; discrimen induxit, ⁷ quidq; Ib. v. 13.
 t reprobum judicaretur aut mundum.

Robustior] Robustiori le-
 MS. Wow. sed male.

Referti] Defecti habet
 Wower. & veram lectio-
 na puto.

Tenerior] Teneriori legit
 MS. Wow. male.

Usum] Esum legit Isido-
 Hispalensis, qui multa ex
 Novatiani opere exscrip-
 cap. 9. Comment in Levit.

Sic etiam bis legit Beda no-
 stras venerabilis; & germana
 videtur lectio.

⁵ Quædam vero] Isid. Hispal.

⁶ Ea demum munda quæ
 essent, &c.] Sic reposui ex
 MS. Wow. cum legerat Pam.
 eadem munda essent quæ co-
 operta, &c.

⁷ Quidq;] Forte legendum,
 ut quidq; vel quo quidq;

S 3

Ita

Ita lex solertiam maximam faciendæ a
malium separationis instituit, quæ in una
benedictionis formam constitutio antiqua
contraxit. Quid igitur dicemus? ¹ immu-
dane ergo animalia? quid est enim aliud
non munda quam quæ lex a ciborum u-
bus separavit? Quid ² enim & illud quod
jam diximus? ergo institutor non munda-
rum Deus, & culpa factorum in artificio
redundabit ³ qui non munda produxit: quod
utiq; dicere extremæ summæq; demens
est, ⁴ Deum accusare quasi instituerit
munda, & divinæ majestati crimen inferre
quasi fecerit reproba: præsertim cum
Gen. I. 31. pronunciata sint *valde bona*, & ⁵ qua
bona, ut *crescerent & multiplicarentur*, &
benedictionem ab ipso Deo sint consecuta.
Ib. 7. 2. Insuper etiam in arca Noe ⁶ præcepto cre-
atoris ipsorum ad sobolem reservata; ut
necessaria probarentur, dum custodiuntur
& bona, dum necessaria, probarentur:
superet ibi quoq; ⁷ discrimen sit adjectum.

¹ *Immundane ergo anima-
lia? &c.*] Lectio quam edidi
est *Pam.* & *Lat.* & videtur
vera. *Frobenianam* protulit
Welch. quæ est; *immundane
ergo animalia (quid est enim
aliud non munda?) qua lex,
&c.* quod non placet.

² *Enim]* Etiam pro *enim*
legendum conjecto: quod
præcesserat jam ante vox *e-
nim*.

³ *Qui]* Quia legit *Frob.*
non male.

⁴ *Deum]* Copulativum
deesse ante *Deum*, quivis
cile viderit.

⁵ *Qua]* Hanc Vocem
posui ex *MS. Wow.* E-
qua.

⁶ *Præcepto]* Ex præcepto
didit *Welch.* ex *Gagnao.*

⁷ *Discrimen sit adjectum]*
Vocabulum *discrimen* vici-
ditt. *crimen* omnino re-
fensus auctoris. *Pameliu-*
tem vult legi; licet ibi
discrimen adjunctum, eo

men vel tunc institutio istorum non mun- Cap. 3.
 orum funditus potuisset auferri, si propter
 inquinamentum suum¹ debuisset aboleri.

C A P. III.

Quatenus ergo (ut Apostolo auctore
 monstravimus) spiritalis lex² ista spi-
 ritualiter recipienda est, ut legis ratio divina
 certa³ præstetur? Primo credendum
 est, quicquid est a Deo institutum, mun-
 dum esse, & ipsa institutionis auctoritate
 purgatum: neq; culpandum, ne in aucto-
 rem culpa revocetur. Deinde legem ad hoc
 filiis Israel datam, ut per illam proficerent
 & redirent ad mores bonos,⁵ quos cum
 patribus acceperant, in Ægypto propter
 consuetudinem barbaræ gentis corruperant.
 Deniq; &⁶ decem Sermones illi in tabulis
 nihil novum docent, sed quod oblitteratum
 fuerat admonent; ut justitia in illis, ignium

mutato ex Gagn. & Gelen. lec-
 tione, licet ibi quoq; sit cri-
 men adjunctum. Adjunctum
 etiam legit Jun.

¹ Debuisset] Cum Welch.
 coniecto legendum in plurali
 numero debuissent.

² Ista] Ita habet MS. Wov.
 nescio an recte.

³ Præstetur?] Sententia
 potest legi sine interrogatione,
 sit, præstetur.

⁴ Purgatum: neq; culpan-
 dum, ne in auctorem, &c.]
 aliter distinguit & legit Isidor.

in citatione hoc modo: pur-
 gatum non esse culpandum:
 ne in creatorem, &c.

⁵ Quos cum a patribus]
 Quos cum ante a patribus
 Isid. Gagnaus & Gelenius omit-
 tunt præpositionem a.

⁶ Decem sermones] Decem
 scilicet mandata lapideis ta-
 bulis digito Dei inscripta, quæ
 vocantur τὰς δέκα λόγους,
 decem sermones, Exod. 34. 28.
 in utraq; tabula quinq; erant
 præcepta, uti indicarunt no-
 bis Phil. & Josephus.

S 4 more,

more, quasi adflatu quodam legis sopita
 calefceret : proficere autem poterant inter
 lecto plus in hominibus vitia fugienda, quod
 lex damnasset etiam in pecoribus. Nam
 quando irrationale animal ob aliquid reji-
 tur, magis illud ipsum in eo qui rationalis
 est homine damnatur. ¹ Et si in eo aliquid
 quod ex Natura habet quasi inquiname-
 tum notatur ; plus culpabile, cum illud con-
 tra Naturam in homine comperitur. Ergo
 ut homines ² mundarentur, pecora culpa-
 sunt, ³ scilicet ut & homines qui eade-
 vitia haberent, æquales pecoribus æstim-
 rentur. Quo pacto factum est, ut nec ani-
 malia damnarentur ab institutore, sui culpa
 & homines in pecoribus erudiri ad immu-
 culatam institutionis suæ possent red-
 dere naturam. Considerandum enim quomodo
 lex munda & non munda discernit : *munda*,
inquit, & ruminant & ungulam faciunt ;
immunda neutrum faciunt, aut
 duobus unum aliquid. Omnia ista unum
 artifex fecit, & qui fecit, ipse benedixit.
 Institutionem igitur mundam utriusque con-
 spicio, quia & qui instituit sanctus est,
 quæ instituta sunt culpam non habent.

¹ Et si in eo aliquid quod,
 &c.] Hanc periodum in om-
 nibus editis corruptam in fa-
 nitatem reduxi ex MS. *Wov.*
 Editi. habuerunt ; & si in eo
 quod ex natura aliquid habet,
 quasi inquinamentum notatur ;
 plus culpabile, cum illud con-

tra naturam in hominem
 queritur.

² Mundarentur] Emun-
 rentur *Isid.*

³ Scilicet ut & homi-
 &c.] Aliter sic habet
 nempe ; scilicet ut omnes
 eadem vitia habebant, æquales
 pecoribus existimentur.

dum hoc sunt quod facta sunt. Crimen e- Cap. 3.
nim nunquam natura, sed voluntas perversa
excipere consuevit. Quid ergo est? In
animalibus mores depinguntur humani, &
actus

¹ In animalibus mores depinguntur humani] De hac re pulchre differit Irenaeus dicens: praedixit figuraliter omnia haec ex, de animalibus delineans hominem: quaecumque duplicem ungulam habent & ruminant, munda enuntians; quaecumque autem aut utrumque, vel alterum horum non habent, velut immunda segregans. Qui sunt ergo mundi? Qui in *Patrem & Filium* per eodem iter firmiter faciunt; haec est enim firmitas eorum qui duplicis sunt ungulae, & eloquia Dei meditantur die & nocte, uti operibus bonis adornentur: Haec est enim ruminantium virtus. Immunda autem, quae neque duplicem ungulam habent, neque ruminant, hoc est, qui neque Deum fidem habent, neque eloquia ejus meditantur: haec autem ethnicorum est abominatio. Quae autem ruminant quidem, non autem habent ungulam duplicem, & ipsa immunda; haec Judaeorum est maginalis descriptio, qui quidem eloquia Dei in ore habent, stabilitatem autem rationalis suae non infigunt in *Patrem & in Filio*: propter hoc autem & lubricum est genus eorum. Etenim quae sunt

unius ungulae animalia facile labuntur; firmiora autem sunt quae duplicem ungulam habent, succedentibus invicem ungulis fissis secundum iter, & altera ungula subbajulante aliam. Immunda autem similiter, quae duplicem quidem ungulam habent, non autem ruminant: haec est autem omnium videlicet haereticorum ostensio, & eorum qui non meditantur eloquia Dei, neque operibus justitiae adornantur. — Juste igitur tales omnes, qui propter suam incredulitatem & luxuriam non adipiscuntur divinum Spiritum, & variis characteribus ejiciunt se vivificans Verbum, & in suis concupiscentiis irrationabiliter ambulant, Apostolus quidem *carnales & animales* vocavit; Prophetae autem jumenta & feras dixerunt; consuetudo autem pecora & irrationabilia interpretata est; lex autem immundos enunciavit. *Cont. Haeres. lib. 5. c. 8.* Cum Irenaeo convenienter habet Isidorus; scil. Ungulam findunt; quia duo testamenti legis & Evangeliorum credentes se firmo gressu innocentiae justitiaeque custodiunt. Item Judaei ruminant quidem verba legis, sed

actus & voluntates. Mundi, si ruminant, id est, in ore semper habeant³ quasi cibum

sed ungulam non findunt : quia nec duo testamenta recipiunt, nec in Patrem Filiumque fidei suæ gressus statuunt : propterea immundi habentur hæretici quoque licet ungulam findant in Patrem & Filium credentes & duo testamenta recipientes : sed quia doctrinam veritatis in ore non ruminant, nihilominus & ipsi immundi sunt. Cap. 9. Comment. in Levit. Eadem fere habet Beda nostras, operum Tom. 4. Exposit. in Levit. c. 11. & in Levit. Quæst. c. 9. & ab illo Rabanus Maur. Tom. 2. in Levit. Comment. Quod in animalibus mundis & immundis hominum mores designantur, observavit etiam Origenes dicens ; ἐκὼν τὸ κβαρὸν βρώμα καὶ τὸ ἀκάρ-
τος κατὰ τὸν Μωσέως νόμον ἐν ὁρμασίαις διακρινόμενον πλείωνων ζώων, τῷ ἀναφορῶν ἔχον ἐπὶ τὰ διδασκαλῶν ἢ λόγων διδάσκει. De Orat. Sect. 16.

¹ Voluntas] Voluptates Gagn. & Frob. male. Lectio- nem voluntates confirmat Isid. Beda, & Raban. Maurus.

² Si ruminant, id est, in ore semper habeant, &c.] De præceptorum Dei recordatione ruminationem explicat Aristoteles : πάντα ὅσα διχηλῇ καὶ μυρμηκισμὸν ἀνάγει, σαφῶς τοῖς νοῶσιν ἐπιτίθει τὸ τῆς μετάνοιας ἢ τὸ ἀναμνησκῆναι.

ἐθὲν ἔπρεον, ἀλλὰ τῆς ζωῆς καὶ συστάσεως ἐπίμνησις. Hist. 70 Interpret. p. 280. Similiter Phil. Jud. ait ; ὡς περὶ τὸ μερυκόμενον ἴσως παραβληθεῖσαν ὑπαναπνεύσαν αὐθις ἐπιτελείει ἱεροῦ, ἢ ψυχῇ τῇ φιλεμαθῆς ἐπειδὴ τῆς δι' ἀκοῆς δέξασθαι θεωρήματα, λήθη μὲν αὐτὰ παραδίδωσιν, ἡρεμήσασα καθ' ἑαυτῶν ἕκαστα μεθ' ἡσυχίας τῆς πάσης ἀναπολεῖ, καὶ ἀναμνησκῶν τῷ πάντῳ ἐρχεται De Agricult. p. 206.

Origenes interpretatur ; viz. ego arbitror illum dici ruminare, qui operam dat scientiæ, & in lege Domini meditatur die ac nocte—vide ergo quomodo iste ruminat qui testamentum Dei habet in ore suo. Interp. Lat. in Levit. Homil. 7. Hæc fere dicit cum Irenæo supra allatæ & nostro auctore. Pariter Ambrosius : sed etiam cum abest codex manibus, tamquam animantia quæ probantur & munda habentur in lege, etiam cum non pascuntur, ruminare consueverunt, semetipsis alimenta sibi reco- dita proferentia : ita & nos de nostræ memoriæ thesauro de interioribus nostris ruminandum nobis pabulum spiritaliter promamus. In Ps. 118. Serm. 7. vid. Barnabæ Epist. Sect. 10.

³ Quasi cibum præcepta

Quasi

cibum præcepta divina; ungulam findunt, Cap. 3;
 si firmo gradu innocentiae, iustitiae omnisq;
 virtutis vitae itinera conficiant. Eorum
 enim quæ in duas ungulas pedem dividunt,
 robustus semper incessus: dum lubricum
 partis alterius ungulae firmamento fulcitur,
 & in vestigii soliditate retinetur. Sic qui
 neutrum faciunt, immundi sunt; quorum
 nec in virtutibus firmus ingressus est, nec
 divinorum præceptorum, more illius ru-
 minationis, teritur cibus. Nam & qui al-
 terum faciunt, nec ipsi mundi, dum sunt
 ex altero debiles, nec in utroq; perfecti.
 Hi autem sunt aut utrumq; facientes, ut
fideles, qui mundi; aut alterum, ut *Judæi*
 & *Hæretici*, qui sunt inquinati; aut neu-
 trum ut *Ethnici*, qui sunt consequenter
 immundi. Ita in animalibus per legem
 quasi quoddam humanæ vitæ speculum con-
 stitutum est, in quo imagines sanctionum
 considerent; ut plus vitiosa quæq; homi-
 nibus contra Naturam commissa damnen-
 tur, dum etiam naturaliter in pecoribus con-

Quadam præcepta legit Frob.
 cum Gagneo. Junius vult
 cum Ciaconio legi quemdam:
 omittunt vero quadam & le-
 gunt cum Pam. Isidor. Beda,
 & Raban. Maur.

¹ Eorum enim] Eorum via
 enim legit Gagneus.

² Ingressus] Malim incessus
 ut paulo superius.

³ More illius ruminationis]
 Hæc posui ex MS. Wow. ex

membranis: atq; ita legendum
 sagaciter anguratus est Welch.
 Editt. omnia, in ore ullius ru-
 minationis,

⁴ Hi autem sunt, &c.] In
 hac explicatione totus inter-
 pretatus est noster cum Irenæo,
 & ex illo uti videtur: com-
 para quæ paulo superius ex
 Irenæo sunt descripta: & ex
 Isidoro.

stituta

stituta culpantur. ¹ Nam quod in piscibus
² squamis aspera pro mundis habentur; as-
 peri & hispidi & ³ hirti & ⁴ firmi & graves
 mores hominum probantur: quæ autem sine
 his sunt, immunda; ⁵ quia leves & lubrici
 & infidi & effœminati mores improbantur.

⁶ Quid enim vult sibi lex cum dicit, Ca-
 LEV. II. 4. *melum non* ⁷ *manducabis?* nisi quoniam
⁸ de exemplo animalis vitam damnat ⁹ ener-
 vem & criminibus tortuosam. Aut cum
 Ib. v. 7. ¹⁰ *cibo suem* prohibet adsumi? ¹¹ *reprehen-*
 dit

¹ Nam quod in piscibus, etc.]

De mundis & immundis pis-
 cibus legem exponit Beda no-
 stras, viz. de his quæ in aquis
 gignuntur, pinnulas & squa-
 mas habentia comeduntur.
 Hi pisces qui pinnulas &
 squamas habent, ascendunt
 ad superiora aquarum; per
 quos significantur qui spiritus
 libertatem quærunt: & quam-
 vis fluctibus hujus mundi cir-
 cumdantur & gravantur, ad
 superna nituntur assurgere.
 Squamæ enim gravitatem
 morum & firmitatem conver-
 sationum significant; pinnu-
 læ autem sensus superna co-
 gitantes: qui autem sine ipsis
 sunt, hi sunt qui leves mores
 & effœminatos habent, de su-
 pernisq; non cogitant. Ex-
 pos. in Levit. c. II.

² Squamis aspera] Squa-
 mosa & aspera, Isidor. &
 Bed.

³ Hirti] Hirsuti Bed.

⁴ Firmi] Firmi in fide Isi-
 dor.

⁵ Quia] Quibus Bed.

⁶ Quid enim] Quid autem
 Bed.

⁷ Manducabis] Sic Gagn.
 Gelen. Isidor. & Bed. sed Vulg.
 Heb. & Vers. omn. manduca-
 bitis.

⁸ De exemplo animalis vi-
 tam damnat, etc.] Origenes
 vocat Camelum, τὸ ὄψιον
 ὅσον ὅτι τῇ καλῶς κεῖν σκα-
 λὶόν. Adv. Cels. lib. 6. p. 286.
 & animal tortuosum. In Le-
 vit. c. 10. interpret. Lat.

⁹ Enervem] Isidor. in ci-
 tatione legit *informem* atq;
 hanc esse veram vocem non
 dubito: non enim *inerve* est
 animal *Camelus*; sed est *infor-*
me: *informem* etiam citat
 auctore Beda & Rab. Maur.

¹⁰ Cibo suem] In cibum
 suem. Bed. & Rab. Maurus.

¹¹ Reprehendit utiq; carne-
 sam, etc.] Ad rem pulchre
 loquitur

lit utiq; coenofam & luteam¹ & gauden- Cap. 3.
em vitiorum sordibus vitam, bonum suum
on in animi generofitate, fed in fola carne
onentem. Aut cum *Leporem*? accusat Lev. II. 6.
deformatos in foeminam viros. Quis au-
em *mustelæ* corpus cibum faciat? ³ fed
urta reprehendit. Quis ⁴ *lacertam*? fed Ibid. 29;
dit vitæ incertam varietatem. Quis ⁵ *stel-* 30.
lionem? ⁶ fed maculas execratur prædam
de

quiritur Philo: παγκράτως
ἔτω βιῶντας ἢ σοφιστῶν
νομοθέτης τῷ συνὼν παρ-
άλλει γένει, διαυγῆ μὲν ἔ-
χει καὶ καθαρόν, θολερὸν καὶ
καταβρωδέει βίῳ καὶ τοῖς αἰσχ-
ροῖς ἐμφορομένοις. De Agri-
cult. p. 208. vid. Barnab.
applicationem, Epist. Sect. 10.
¹ Et gaudentem] Hæc de-
ant in quibusdam Pam. edit.
ed habent aliæ & Frob. item
tant Beda & Rab. Maur.
² Deformatos] Hoc voca-
ulum reduxi ex Lat. & ha-
et Isidor. Editt. reformatos.
reformatos in foeminas legit
ed. expos. in Levit. De sa-
citate leporum multa veteres
ripserunt: unde id animal
gura dicitur pædiconum, a-
alterorum & libidinosorum
mnium. Barnabas dicit;
ἐν διασύντοια ἔφάγη, φασὶν
ἔσθι; ἔμὴ γέννη παιδοφ-
ῶρες, ἐστὶ ὁμοιωθῆσθαι τοῖς
ἀνέτοις. Epist. Sect. 10.
Ibid. ibi Not. Cot. Idem
e lepore notat Clem. Alex.
adag. lib. 2. c. 10. Sed pe-
kopen sic legit Beda, viz.

et cum leporem accusat, de-
formatos utiq; in foeminas vi-
ros damnat. Recte ut opinor.

³ Sed furta reprehendit] A-
risteas notat: κακοπομπῶδες ὁ
λεῖψος ἐστὶ γὰρ ἡσ. Hist. 70
Inter. p. 282. Beda & Rab.
Maur. leg. furtum.

⁴ Lacertam?] Lacerta?
Isidor. Sed lacertam Bed. &
Rab. Maur.

⁵ Stellionem?] Stellionis
versutiam notat Plinius in
Hist. Nat.

⁶ Sed maculas execratur
prædam de aliena morte qua-
rentes.] Hæc luxata sunt &
deficiunt sensu. Omisfa vero
restitui possunt ex Isidoro, qui
Novatiani verba exscribens
legit; scil. Quis stellionem?
sed maculas mentium execra-
tur. Quis Accipitrem aut Mil-
vum aut Aquilam? Sed odit
raptore ac violentos scelere
videntes. Quis vulturem? sed
execratur prædam de aliena
morte quærentes. Sic etiam
ex auctore citant verba Bed.
& Rab. Maur. nisi quod
habent pro ac violentos, vio-
lento.

Lev. 11.
15, 16.

Ib. 18.

Ib. 19.

u m i l

de aliena morte quærentes. Aut quis *corvum*? sed versutas execratur voluntatem.

Passerem quoq; cum interdicat, intemperantiam coarguit: quando ² *noctuam*, od lucifugas veritatis: quando *Cygnum*, cervicis altæ ³ superbos: quando ⁴ *charadrium* garrulam ⁵ nimis linguæ intemperantiam: quando *vespertilionem*, quærentes ⁶ tene-

lento. Hæc vero lectionem figunt, atq; his interpositis recte fluunt omnia, & sensus est perfectus: & ab oscitante scriba voces intermediæ ab uno verbo *execratur* ad alterum *ὁμοιόλευσον* prætermisæ videntur. De *vulture* vero & similibus observat *Origenes*; his avibus semper mortuorum corporum cibus est — omnes ergo qui huiusmodi vitam gerunt, immundi habendi sunt. Ego puto & illos in his nominari, qui alienis incubant mortibus, & arte quadam vel fraude testamenta subjiunt. *Hemil. 7. in Levit.*

¹ *Passerem* quoq;] Male vertit noster *σευθαυ passerem*, quem alii omnes *struthionem*. Utrumq; vox Græca significat: sed avem *mundam* fuisse existimatum *passerem*, vel inde patet quod in sacrificiis offerri præciperetur. *Lev. 14. 4.* Et avis *struthio* qui dicitur etiam ferrum digerere, aptius est exemplum *intemperantia*.

² *Quando noctuam, etc.*] Quædam sunt volatilia ob-

scuritatem & tenebras amantia: *omnis enim qui male agit, odit lucem & non venit ad lucem*; ut sunt noctuæ & vespertiones. *Orig. Hom. in Levit.* *Procopius* etiam damnantur in lege *Mosis* noctis ac tenebrarum amicæ aves: noctua, vespertilio, &c. quæ tales mala faciunt. In secundo pro *veritatis* citat *vanitatem*. *Bed. Quæst. in Levit.*

³ *Superbos*] *Superbiam* *Be* & *Raban. Maur.*

⁴ *Quando charadrium*] i. *Pittacum*. *Charadriion* (inquit *Radulphus Flaviacensis*) avis garrula, nimiam quorundam redarguit loquacitatem. *Comment. in Lev. c. 11. V. Not. in Epiphan. Physiolog. p. 221.*

⁵ *Nimis Lingua*] *Nimis linguæ* *Isid. & Beda.* Quod probo.

⁶ *Tenebras noctis simul erroris*] Legit *Isidor.* *tenebras noctis similes errores.* Quod pro germana lectione habendum est. *Beda* citat; *tenebras noctis similes errores.*

bra

tas noctis simul & erroris. Hæc ergo Cap. 4.
 & his paria lex in animalibus execratur,
 quæ in illis quidem non criminosa, quia
 in hoc nata sunt: in homine culpata,
 quia contra Naturam non ex institutione
 sed ex errore quæsitæ sunt.

C A P. IV.

HIS igitur ita se habentibus accesserunt & aliæ causæ, quibus multa a Judæis ciborum genera tollerentur: quod ut fieret, immunda multa sunt dicta; non ut illa damnarentur, sed ut isti coacerentur servituri uni Deo; quia ad hoc adsumptos frugalitas decebat & gulæ temperan-

¹ Hæc ergo & his paria]

Arbitratur Origenes animalia in lege immunda dicta esse & quibus præfagia & divinationes sumebant *Ægyptii*, & ceterisq; superstitioni Demonum addicti. Verba sunt;

ἄλλοι Μωϋσέως τινὰ μακά, καὶ τὸ τοῦτου θαύμα, ὅτι φύσεις καὶ ἀνοήτους ζώων διαφύκει, καὶ εἴτ' ἀπὸ τοῦ θεοῦ μαθὼν τὰ περὶ αὐτῶν, καὶ ἔχων ζωὴν συγγενῶν αἰμόνων, εἴτε καὶ αὐτὸς ἀναβίων τῇ σοφίᾳ ἐν τῷ θεῷ ζῶν διατάξει, πάντα μὴ ἀκάθαρα ἔφησεν εἶναι τὰ νομιζόμενα παρ' Ἀγυπτίους καὶ τοῖς λοιποῖς ἢ ἀν-

θρώπων εἶναι μαντικὰ, ὡς ἐπίπαν δὲ εἶναι καθαρὰ τὰ μὴ τοιαῦτα. *Com. Cels. lib. 4. p. 225.*

² In homine] Sed in homine *Isid. & Beda.* quod probo.

³ Ciborum genera tollerentur] Parilia observat *Tertullianus* dicens; & si lex aliquid cibis detrahit & immunda pronunciat Animalia, quæ aliquando benedicta sunt, consilium exercendæ continentiæ intellige, & frænos impositos illi gulæ agnosce, quæ cum panem ederet Angelorum, cucumeres & pepones *Ægyptiorum* desiderabat. *Adv. Marcion. lib. 2. c. 18.*

tia quæ semper religioni deprenditur est vicina, immo (ut ita dixerim) consanguinea potius atq; cognata : sanctitati enim inimica luxuria est. Quomodo enim per illam parceretur religioni, cum non parcatur pudori non recipit luxuria Dei timorem, dum precipitantibus illam voluptatibus in solam fertur cupidatum temeritatem : Effusis enim habenis ¹ sine more admotis sumptibus quasi pabulis crescit exedens patrimonium cum pudore : aut ut torrens aliquis e montium jugis cadens non tantum oppositum transcendit, sed illa ipsa in aliorum ruinas secum rapit. Ad coercendam ergo intemperantiam populi remedia sunt ista quæ sita ut quantum luxuriæ demeretur, tantum bonis moribus adderetur. Nam quid alii merebantur, quam ut ne omnibus escarum voluptatibus uterentur, ² qui divinis manna epulis vilissimos Ægyptiorum cibos præferre ausi sunt, carnes jurulentas inimicorum atque dominorum ³ ante libertatem ponentes

Num. 11.
5, 6.

¹ *Sine more*] Vix dubito an legendum *sine modo*.

² *Qui divinis manna epulis, &c.*] Nostro paria observat Tertullianus; ita & illis Xerophagiæ panes Angelici displicebant; allium potius & cepe quam cœlum fragrare malebant: & ideo tam ingratis gratiora & esculentiora quæq; detracta sunt, puniendæ simul gulæ & exercendæ con-

tinentiæ causa; ut illa damnaretur, ista erudiretur. *De Jejun. c. 5.*

³ *Ante libertatem ponentes* Sic Pamelii *omn. Edit.* & *La Wower. MS.* parile habet *libertati anteponentes*. See *Welch.* edidit *post libertatem ponentes*, quæ est corruptio *Frob. lectio*, sensui auctoris contraria.

Digi

gni sane quos optata servitus ¹ saginaret, Cap. 5.
 ibus male displicuerit & melior & liber ~~~~~
 us.

C A P. V.

FUERIT ergo tempus aliquod anti-
 quum, quo istæ umbræ vel figuræ
 exercendæ, ut abstinendum esset a cibis,
 nos institutio quidem commendaverat, sed
 ex interdixerat. Verum jam finis legis
 Christus supervenit, cuncta legis obscura re-
 rans, ⁴ omnia quæ sacramentorum nebu-
 lantiquitas texerat. Magister enim venit
 insignis, & Doctor cœlestis, & institutor
 consummata veritatis, sub quo merito jam
 citur: *omnia munda mundis; inquinatis* Tit. I. 15.
tem & infidelibus nihil mundum: sed
olluta sunt eorum & mens & conscientia.
em alio loco; quia omnis Creatura Dei

¹ Saginaret] Sic Pamelii
 n. Edit. Sed vitiosam
 ob. lectionem, scil. signa-
 edidit Welch.

² Fuerit] Fuit legend.
 m Isidor. & Bed. qui locum
 it; sed fuit tempus aliquan-

³ Exercenda, ut abstinenda,
 m, &c] Exercendæ erant a
 pulo vel gerendæ, ut ab-
 nendum, &c. Isid. & Bed.

⁴ Omnia quæ sacramento-
 m nebulis] Atq; omnia sa-

cramenta quæ nobis. Isid.
 sensus auctoris hic videtur im-
 perfectus, & possumus aliter
 legere ex citatione Bedæ hoc
 modo; *verum jam finis legis*
Christus supervenit, aperiens
cuncta legis, & obscura rese-
rans: atq; omnia quæ sacra-
mentorum nebulis antiquitas
texerat, Magister insignis, &
Doctor cœlestis, & Institutor
consummata veritatis patefa-
cit: sub quo merito, &c.

T

bona,

- 1 Tim. 4. bona, & nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatio enim per verbum Dei & orationem. Rom. 1b. 1, 2, 3 sum alibi: spiritus manifeste dicit, quod in novissimis diebus recedent quidam fide attendentes spiritibus seductoribus doctrinis Dæmoniorum, in hypocrisi mendaciloquorum cauteriatam habentium conscientiam suam, prohibentium nubere abstinere a cibis quos Deus creavit percipiendum cum gratiarum actione fidelibus & his qui cognoverunt Deum. A
- 1 Cor. 10. huc in altera parte: omne quod in manducationibus venit, manducate nihil requirentes. 25. quibus constat omnia ista suis esse benedictionibus reddita, jam lege finita; non ad solennitates ciborum esse redeundum quas & certa imperaverat causa, & jam sustulit libertas Evangelica manumissione vocata. Clamat Apostolus; non est renum Dei potus & cibus, sed justitia
- Rom. 14. 17. pax & gaudium. Item alio loco: Es ventri & venter escis, Deus autem hunc & hanc evacuabit: corpus autem non fornicationi sed Domino, & Dominus corpori. Deus ventre non colitur, nec cibi
- 1 Cor. 6. 13.

¹ Mendaciloquorum] Novat. c. 29. de Trinit. legit textum mendacia loquentium. Sed non tantum ipse, at Tertul. & etiam Hil. legunt in textu mendaciloquorum.

² Deum] Nescio quomodo non ster legerat Deum, pro ve-

ritatem, quæ est recepta in omni omnium versionum, veterum citationum.

³ Vanit] Sic Pam. Editio omn. sed venit habet in descriptione solum differens.

⁴ Solennitates] i. e. Diffinitio mina ciborum.

uos Dominus dicit perire, & in secessu Cap. 5.
 naturali lege purgari. Nam qui per escas
 Dominum colit, prope est ut Dominum ha- Mar. 7. 19.
 beat ventrem suum. ¹ Cibus, inquam, ve-
 us & sanctus & mundus est *fides recta*,
immaculata conscientia, & innocens ani-
 ma: quisquis ² sic pascitur, Christo conves-
 citur; talis epulator conviva est Dei; istæ
 sunt epulæ quæ Angelos pascunt; istæ sunt
 mensæ quæ martyres faciunt. Hinc est
 vox illa legis; non in pane tantum ³ vi. Deut. 8. 3.
 vit homo, sed in omni verbo quod profi-
 scitur ex ore Dei. Hinc illa Christi;
 hec esca est ut faciam voluntatem ejus Jo. 4. 34.
 qui me misit, & ut consummem opus ejus.
 Hinc; queritis me, non quia signa vidistis, Ib. 6. 26,
 sed quia manducaastis de panibus ⁴ meis, ²⁷.
 & saturati estis. Operamini autem non
 hanc escam quæ perit, sed escam perma-
 nentem in vitam æternam, quam Filius
 hominis vobis dabit; hunc enim Pater sig-
 nificavit Deus. Justitia, inquam, & conti-
 nentia & reliquis Deus virtutibus colitur.
 Nam ⁵ & Zacharias refert; si manducetis, Zac. 7. 6.

¹ Cibus, inquam, verus, Vers. & Apost. Mat. 4. 4.
² Tota hæc periodus mi. ⁴ Meis] Hæc vox deest in
 elegantia sermonis & sum- Gr. & omnibus Vers. & Vet.
 morum instructione sca- Citat. Cyp. habet de meo
 pane v. 51. hujus cap. ut &
 alii.
³ Sic] Forte his scripsit
 tor; etsi sic bene con- ⁵ Et] Legendum ut suspi-
 cor cum Welch.
⁴ Vivit] Vivet 70 & Sam.

scilicet Lat.
Nest. Tohm
Ambrim Gm
Vem n. d. g.
en d. m. l.

inquit, aut bibatis, nonne¹ vos manduca-
tis aut bibitis? exprimens cibos aut potus
non ad Deum pervenire, sed ad hominem
nec enim carneus Deus est, ut carne pla-
cetur; nec in has voluptates² attonitus, ut
nostris gaudeat cibis. Deus sola gaudet fide
nostra, sola innocentia, sola veritate, soli
virtutibus nostris, quæ habitant non in
ventre, sed in animo, quasque nobis acqui-
rit divinus timor & coelestis metus, non
terrenus cibus. Ex quibus congruenter in-
fectatus est Apostolus³ *superstitionibus An-
gelorum servientes, inflatos a sensu carnis
suae, caput Christum non tenentes, ex quo
omne corpus per nexum concatenatum, &
fibula charitatis membris mutuis innexum
atque concretum crescit in Deum;*⁴ sed illi
servantes, ne tetigeritis,⁵ neque gustaveri-
tis, neque contrectaveritis; quæ imaginem
quidem videantur habere religionis, dum
corpori non parcitur; nullum tamen emo-

Col. 2. 18,
19.

Ib. 21, 23.

¹ Vos] Ita legendum non
vobis puto. Vos enim habent
70 Syr. Arab. Vobis est in
Pulg. & Heb. ut apparet ex
Hieron. Comment. in locum:
& in Chald. Par.

² Attonitus] Attonitus est
corruptum vocabulum. Le-
gendum attentus conjicit
Welch. & hoc probō.

³ Superstitionibus, &c.] Hæc
& sequens citatio multum dif-
ferunt a Gr. & omnibus ver-
sionibus & veterum citationi-
bus.

⁴ Sed illa servantes] Ut
bene consistat sensus, parti-
cipium servantes intelligi de-
bet per appositionem esse
conjunctum antecedenti par-
ticipio tenentes.

⁵ Neque gustaveritis] Exci-
derant hæc e textu Novat. in-
curia scribæ propter duplicem
ut probabile est, vocem neque
Quæ igitur reponenda duxi
cum sint in om. N. T. exem-
plaribus.

umentum omnino iustitiæ; dum ad ele- Cap. 6.
menta, quibus per baptisma mortui sumus, ~~~~~
voluntaria servitute revocamur.

C A P. VI.

SED non ex hoc statim quia libertas
ciborum concessa, luxuria permessa est :
nec quia liberalius nobiscum Evangelium
gessit, continentiam sustulit. Non, in-
quam, ex hoc ventri procuratum est, sed
ciborum forma monstrata est : ostensum est
quid juris esset, non quo in gurgitem cu-
piditatis iretur, sed quo legis ratio redde-
retur. Cæterum nihil ¹ ita intemperantiam
coercuit quam Evangelium : nec ita con-
strictas quisquam gulæ leges ² dedit, quam
Christus ; qui beatos legitur pronunciasse
egenos ; & felices esurientes atq; sitientes ; Mat. 5. 3.
miseros divites, quibus ad imperium ventris ⁶
& gulæ fervientibus voluptatum nunquam Luc. 6. 24.
posset ³ materia deficere, ne desinere servitus
posset, argumentum foelicitatis putantes con-

¹ Gessit] i. e. Vel se gessit,
vel res gessit ; atq; utroq; mo-
do commoda est lectio.

² Ita] Tam vult Lat. prop-
ter sequens quam ; sed nihil
mutato.

³ Dedit] Vox dedit non
est in editis Pam. sed agnos-
cit Gagn. & Frob. & sensus

postulare videtur.

⁴ Egenos] Editt. sed egenos.
At cum vox sed nihil habet
quod agat in loco, expunxi.

⁵ Materia] Hanc vocem
restitui ex Ursino & Wower.
Editt. legerunt corrupte ma-
ter.

LUC. 16.
19, &c.

1 Tim. 6.

Ib. v. 10.

cupiscere quantum possint, nisi quod & minus possint, quam concupiscunt. Nam & ¹ *Lazarum* in ipsa fame ipsiq; ulceribus & divitiis & ² *canibus* divitis præferens carnifices salutis ventrem & gulam coercebat exemplis. Apostolus, quoque, *habentes*, dicendo, *victum & vestitum, his contenti sumus*, frugalitatis & continentiae legem dabat; parum existimans profuturum esse quod scripserat, etiam exemplum se scriptorum suorum dabat; subjiciens non immerito, esse *omnium malorum avaritiam radicem*: sequitur enim præcurrentem luxuriam. ⁴ Quicquid hæc per vitia consumpserit, illa per scelera restituit, ⁵ orbe criminum ⁶ *recurso*, ut rursus luxuria eximat quicquid avaritia congesserat. Nec tamen defunt inter ista qui, cum sibi nominis Christiani vocem induerint, ⁷ *exempla præbeant intemperantiæ & magisteria*: quo-

¹ *Lazarum*—divitis præferens] Hæc posui ex MS. *Wow.* Editt. vitiose habuerunt *Lazarus*—divitis præferens, & in illis defunt verba & divitiis.

² *Canibus*] Al, *carnibus*. Male.

³ *Sumus*] Sic habet *Vulg.* *Syr.* *Æthiop.* *Simus*, *Gr.* & *Arab.*

⁴ *Quicquid hæc per vitia consumpserit, &c.*] *Seneca* pariter observat; præ luxuria pecuniam turpiter amittens,

quam turpius repararet, *Nat. Quest. lib. 1.* Legit hic MS. *Wow.* congesserit.

⁵ *Orbe*—*us*] Legendum cum *Welch.* puto, *ut orbe criminum—rursus, &c.*

⁶ *Recurso*] *Recurso* non est Latinum verbum. MS. *Wow.* legit *recuso*. Forte reverb. poni debet.

⁷ *Exempla præbeant, &c.* Sensus est; se exempla & magistros intemperantiæ præbeant.

rum

um usq; eo vitia venerunt, ut & ¹ jejuni Cap. 6.
 natutino tempore bibant, non putantes
 Christianum esse potare post cibum, nisi
 vacuas & inanes adhuc venas infusa sta-
 m ² post somnum vina descenderint: mi-
 ns enim ³ quæ bibunt sapere videntur, ⁴ si
 ter vina cibi permisceantur. Videas ergo
 les novo genere, adhuc jejunos & jam
 prios, non ad popinam currentes, sed po-
 pinam secum circumferentes: quorum
 quos ⁵ quisquis salutat, non osculum dat,
 d propinat. Quid isti post cibum faciant,
 nos ebrios invenit cibus? aut quales istos
 l in occasu ⁷ relinquit, quos jam marci-
 os vino Oriens aspicit? Sed quæ de-
 standa sunt, non sunt nobis exempla du-
 enda. Sumenda sunt enim ea sola quibus
 animus noster melior reddatur. Et licet
 Evangelio per omnia ciborum redditus
 obis usus sit; tamen intelligitur redditus,
 d cum lege frugalitatis & continentiae.
 hæc enim vel maxime decent fideles, ora-

[*Jejuni*] Hæc vox est ge-
 na ut monstrat mox seq.
 nos. Et sic legit *Lat.*
 m. habet *jejuni*. Male.

[*Post somnum*] Sic legit
 e *Frob.* *Pam.* male ha-
 per somnum.

[*Quæ bibunt*] Sic reposui
 MS. *Wower.* Editt. *qui bi-*
 t.

[*Si inter vina sibi*] Sic

recte edidit *Pam.* Si *intestina*
cum cibus legit *Gagn.* & *Frob.*
 Hanc corruptam lectionem
 recudit *Welch.*

⁵ *Quos*] Hanc voculam re-
 posui ex MS. *Wower.*

⁶ *Quisquis*] Sic MS. *Worw.*
 & *Frob.* *quisq;* *Pam.*

⁷ *Relinquit*] Forte *relinquat*
 ut prius *faciant.* *Reliquit*
 male edidit *Welch.*

turos scilicet Deum, & acturos ei ¹ quidem gratias, non diebus tantum sed & ipsis noctibus: quod fieri non poterit, si somnus gravem & molem pectori impositam mercede cibo vinoq; sopita non valuerit excutere.

C A P. VII.

SED quod in ² usu ciborum vel maxime me custodiendum sit, cavendum est ne quis licentiam istam putat in tantum ³ profusam, ut & ad immolata simulacra possit accedere. Quantum enim ad creaturam Dei ⁴ pertineat, omnis munda est sed cum dæmoniis immolata fuerit, inquinata est tam diu, quam diu simulacris offeratur: quod mox atq; factum est, non enim jam Dei, sed Idoli; quæ dum in cibum sumitur, fumentem dæmonio nutrit, non Deo convivam illum simulacro reddendo, non Christo: ⁵ ut merito faciunt & Judæi

1 Cor. 10.
20, 21.

¹ *Quidem*] Hoc adverbium quasi otiosum removendum puto; nisi possit in pronomen *quasdam* mutari.

² *Usu*] Sic correxi Edit. *usum* ex MS. Wower. Sic etiam emendandum conjectavit Welch. an *esu* legendum judicet lector.

³ *Profusam*] Permissam Isid.

⁴ *Pertineat*] Pertinet. ⁵ *Ut merito faciunt* v. *dai.*] Hic quædam verba efficiunt, quæ sine MSS. supplere non est mearum. Sed sensus est, Judæi abstinere ab immolatis dæmoniis & simulacris: & illorum exemplo ad hostias quinquatos cibos non debent accedere.

quorum ciborum ratione perspecta, & con-Cap. 7.
silio legis considerato, & evangelicæ gra-
tiæ beneficio cognito, & temperantiæ ri-
gore servato, & simulacris immolatorum
inquinamento repulso, regulam veritatis
per omnia custodientes, DEO gratias agere
debemus per JESUM CHRISTUM
FILIUM ejus, DOMINUM NOSTRUM,
cui Laus & Honor & Claritas in secula se-
culorum, AMEN.

NOVA-

De Cibus & Nutritis.

NOVATIANI

A D

S. CYPRIANUM

EPISTOLA,

Cleri Romani Nomine Scripta.

ONATI NI

A D

CYPRINUM

PISTOLA

Clon Romani Notine scripta

Occ

AI

EXa

E no

E

lti

negat

m fa

ut, m

ab

; u

i su

entes

as N

at E

man

ip su

ine

crip

OCCASIO EPISTOLÆ

E T

ARGUMENTUM.

*Exardescente Persecutione Deciana An-
no Dom. 250, sub qua Fabianus Romæ
Episcopus martyrio coronatus erat;
multi Christiani præ metu mortis Fidem
negabant: quorum aliqui Idolis Gen-
tem sacrificabant, alteri vero, ne id face-
rent, magistratibus præmia dabant, atq;
ab accepto Libello Libellatici diceban-
tur; utriq; vero nomine lapsorum appel-
lati sunt. Horum rationem tractant se-
ntes literæ ad Cyprianum missæ, &
Novatiano scribæ Cyprianus ipse vin-
cit Epist. ad Antonianum: & cum has
Romanus Clerus approbasset & illis sub-
scripsisset, suas fecit; & exinde illorum
nunc ad Cyprianum erant missæ quasi
scriptum ad illius epistolas numero tre-
decim*

decim (ut ait ipse Cyp. Epist. 14. Edit. R. galt.) Clero Romano sine Episcopo agemissas ; necnon alias ad Confessores Maximum Presbyterum & ceteros Romæ custodia constitutos, ut innotuit Epist. Antonianum.

CYPRIAN

CYPRIANO ¹ *Papæ, Presbyteri*
 & ² *Diaconi Romæ consistentes,*
Salutem.

QUANQUAM bene sibi con-
 sciis animus & evangelicæ di-
 sciplinæ ³ vigore subnixus, &
 verus sibi in ⁴ decretis cœlesti-
 testis effectus, soleat solo Deo iudice
 contentus, nec alterius aut laudes pe-
 re, aut accusationes pertimescere: tamen
 eminata sunt laude condigni, qui cum

¹ *Papæ*] Infantile vocabu-
 m, Græce *πάπας, παπῆς*
πάπασμα sicut vox *μάμμη*
ὑποκόσμημα *μηλῆς*. Hesyc.
Suidas; λέγεσθαι παρὰ
 παπῆσις ὁ παλῆρ πάπας,
 κατ' ἀναδιπλασιασµὸν
 π, πάππας. Sed vel ex
 o etiam apparet aliis Epif-
 is præter Romanum, &
 tem Carthaginis Metropo-
 is, *Papæ* nomen olim at-
 ai: nec *Cyprianum* illo in-
 ire recusant ipsi cleri Ro-
 ni.

² *Diaconi*] *Diacones*, Edit.
 nsis 1471. vet. innominata
 Et sic in titulo antece-
 is Epist. apud Cyp. inscri-
 ur. Utroq; modo scripse-

runt Ecclesiastici, tum *Diacono-*
nes, tum *Diaconi*, & vox
Diaconibus in dativo casu fre-
 quenter occurrit titulis *Epist.*
Cyp.

³ *Vigore subnixus*] *Rigore*
 Bod. MSS. 1. vitiose. Infe-
 rius in hac epistola dicitur se-
 veritatem divini vigoris; &
vigorem dimittere; & *evange-*
lici vigoris. Atq; hunc *vigo-*
rem Cypriani iterum com-
 mendat clerus Romanus in
 altera epistola huic subnexa;
 & phrasi *disciplina vigore* fre-
 quenter utitur Cyprianus.

⁴ *Decretis cœlestibus.*] *Ca-*
stris cœlestibus, Cod. Vat.
 male. Volunt enim *leges* &
præcepta Evangelii.

conscientiam

conscientiam sciant¹ Deo soli debere se
 dici, actus tamen suos desiderant etiam
 ipsis suis fratribus comprobari. Quod
 Frater *Cypriane*, facere non mirum est
 qui pro tua² *verecundia* & *ingenita* in-
 dustria,³ consiliorum tuorum nos non tan-
 judices voluisti, quam participes inveniri-
 ut in tuis rebus gestis laudem tecum, dum
 illas probamus, inveniremus, & tuorum
⁴ consiliorum bonorum cohæredes, ⁵ qui
 & affirmatores, esse possimus. Idem enim
 omnes credimur⁶ operati, in quo depre-
 hendimur eadem omnes censuræ & disci-
 plinæ consensione sociati. Quid enim in
 gis aut in pace tam aptum, aut in bel-
 persecutionis tam necessarium, ⁷ quam de-
 bitam severitatem divini vigoris tenere
 quam qui ⁸ remiserit, instabili rerum cur-

¹ Deo soli debere se iudici]
 Dei solius debere se iudicio.
 Cod. vet. quod eodem quoad
 sensum redit. Forte legen-
 dum, Deo soli debere sub-
 jici.

² Verecundia & ingenita
 industria] Vox *ingenita* deest
 MS. Colleg. Lincol.

³ Consiliorum tuorum nos,
 etc.] Referunt ad tredecim
 epistolas illis a *Cypriano* missas
 (quarum meminit *Cyp. Epist.*
 14. *Edit. Rigalt.*) in quibus,
 ut ibi dicit, & ejus actus &
 disciplina & diligentia ratio-
 nem illis reddidit: nec non
 ad alias epistolas *Cyp.* con-
 fessoribus Romæ in custodia

constitutis scriptas, quæ
 mentionem facit *Cyp. Epist.*
Antonianum.

⁴ Consiliorum bonorum
 hæredes] Consiliorum bonorum
 Spir. Lin.

⁵ Quia] Qui. Vat.

⁶ Operati] Operari Lin.
 recte operari propter sequenti-
 Sociati eadem constructione

⁷ Quam debitam] Quam
 ut debeat. Lin. Male.

⁸ Remiserit] Hoc dicitur
 propter illos Presbyteros
 Diaconos qui temere
 actam satis poenitentiam
 sine consilio & suffragio
 copi & plebis stantis, i. e.
 delis, lapsis communicab-

et semper necesse est, & huc atq; illuc
riis & incertis Negotiorum tempestatibus
pripetur, & quasi extorto de manibus con-
orum gubernaculo, ¹ navim Ecclesiasticæ
lutis illidat in scopulos; ut appareat non
er saluti Ecclesiasticæ consuli posse, nisi
qui & contra ipsam ³ faciunt quasi qui-
m adversi fluctus, ⁴ repellantur; & disci-
næ ipsius semper custodita ratio, quasi
utare aliquod gubernaculum in tempesti-
e, fervetur.

Nec hoc ⁵ nobis nunc nuper consilium
gitatum est, nec hæc apud nos adversus
improbos modo supervenerunt repentina
osidia; sed antiqua hæc apud nos seve-
as, antiqua fides, disciplina legitur anti-
a. Quoniam nec tantas de nobis laudes
ostolus ⁷ protulisset dicendo; *quia fides* Rom. I. 8.
stra prædicatur in toto mundo, nisi jam
inde vigor iste radices Fidei de tempori-

illos a martyribus ad hoc
parantibus. De qua re
ritur non semel Cyprianus
epistolis, & tales vult a
communicatione arceri. E-
28. *Rigalt.* & in aliis.

Navim, &c.] Ecclesiam
i assimilare volupe est
toribus Ecclesiasticis. Vid.
liu. *Apost. lib. 2. c. 57.*

Salutis] *Disciplina.* Lin.
rupte.

*Faciunt quasi quidam ad-
fluctus, repellantur;*]
recte distinguuntur, non
in Editt. *faciant*; quasi
am adversi fluctus repel-

lantur: voces enim *adversis
fluctus* connectuntur cum ver-
bo *faciunt*, non autem cum
verbo *repellantur*.

⁴ *Repellantur*] i. e. Ab ec-
clesiæ communicatione. *Vid.*
p. 288. Not. 8.

⁵ *Nobis nunc nuper*] *Nobis
nuper*, omisso *nunc*, Lin.

⁶ *Improbos*] Nempe illos
qui nulla facta examinatione,
& sine Episcopi sententia, te-
mere cum lapsis communica-
bant.

⁷ *Protulisset*] *Protulit.* Lin.
Bod. 1.

U

bus

bus illis mutuatus fuisset, ¹ quarum laudum
& gloriæ ² degenerem fuisse, maximum
crimen est. Minus est enim dedecoris
quam ad præconium laudis accessisse, quod
de fastigio laudis ruisse. ³ Minus est
minus honoratum bono testimonio
fuisse, quam honorem bonorum testi-
niorum perdidisse. Minus est sine
dedicatione virtutum ignobilem sine lau-
⁴ jacuisse, quam ⁵ exhæredem Fidei factum
laudes proprias perdidisse: ea enim quæ
alicujus gloriam proferuntur, nisi anxio
sollicito labore servantur, in ⁶ invidiam ma-
mi criminis intumescunt.

⁷ Hoc nos non falso dicere ⁸ superiores
nostræ literæ probaverunt, in quibus vo-
sententiam nostram dilucida expositione
tulimus, (adversus eos, qui seipso infide-

¹ *Quarum laudum, &c.*] Ex Apostoli verbis laudem si-
bi arripiebant cleri Romani,
quasi iudicio Pauli præstarent
Romæ ad Christum conversi
cæteros omnes puritate & vi-
gore fidei: cum hoc tantum
dixerit Apostolus, nempe quod
fama per omnes provincias
esset sparsa, esse etiam Romæ
cultores fidei Christianæ.

² *Degenerem fuisse*] *Dege-
neres.* Lin. Sed *degenerem*
veram esse lectionem confir-
mant sequentia, *honoratum*,
ignobilem, *exhæredem*, in sin-
gulari numero.

³ *Minus est*] *Minus est e-*

nim. Lin. *Minoris.* Bod

⁴ *Jacuisse*] *Tacuisse.*
corrupte.

⁵ *Exhæredem fidei*] *Ex-*
res fidei est, qui de fide
Christianâ decidit & lapsus
Rigalt.

⁶ *Invidiam*] Hic vox
invidia dicitur pro *infamia*,
quo sensu occurrit non in-
quenter apud *Cyprianum*.

⁷ *Hoc*] Scil. quæ se
dixerunt de vigore disciplinæ
&c.

⁸ *Superiores nostra lit-*
Hæ literæ vel perierunt,
sunt illæ quæ huic subjecimur

illic

licita : nefariorum libellorum professione
odiderant, ² quasi evasuri irretientes illos
diaboli laqueos viderentur) ³ quod non
minus quam si ad nefarias aras accessissent,

Nefariorum libellorum,

[D]uas species libellati-
um ostendit hæc epistola.
um eorum qui nomina sua
illis perscripserant, Jovis
Martis & cæterorum hu-
modi Deorum cultum pro-
ntibus : alteram eorum
non ipsi quidem profes-
sue sua libellos ethnicis po-
tatibus obtulerant, sed per
s, ac per ipsas fortean po-
tates submissos acceperant,
signaverant. *Rigalt.* Hac
unda specie libellorum pre-
emptorum contestati erant
entes licet nominibus scrip-
se idolis sacrificasse, atq;
ab illis factum publice
permiserunt & mandave-
runt. Hi libellatici tantum
tine tenus ab aliis in libel-
perscripto, idolorum cul-
professi sunt, & distingue-
tur ab illis qui ore fidem
fisti renunciabant & Da-
nibus sacrificabant ; infi-
s tamen & Fidei deserto-
erant æstimati, & a com-
mune Ecclesiæ merito re-
i. Sed præter prædictos,
um erat libellaticorum ge-
qui libello accepto pro-
bantur se Christianos esse,
ne sacrificarent præmium
e. Hujusmodi libellorum
magistratibus oblato-
evaderent supplicia, hæc
eritur formula in Cypriani

Epist. ad Antonianum, nem-
pe: "Ego prius legeram &
"Episcopo tractante cogno-
"veram, non sacrificandum
"idolis, nec simulacra ser-
"vum Dei adorare debere ;
" & idcirco ne hoc facerem
"quod non licebat, cum oc-
"casio libelli fuisset oblata
"(quem nec ipsum accipe-
"rem nisi ostensa esset occa-
"sio) ad magistratum veni,
"vel alio eunte mandavi :
"Christianum me esse, sa-
"crificare mihi non licere,
"ad aram Diaboli me ve-
"nire non posse ; dare me
"ob hoc præmium, ne, quod
"non licet, faciam." Non
aliud libellorum genus me-
minit Cyprianus ; sed ex E-
pistola Cleri Romani, de qua
agimus, apparet, alii generis
fuisse quos *nefarios* appellant.
De prædictis libellaticis dicit
Cyprianus, quod se non tam
crimine quam errore deceptos
contestabantur. Hos libella-
ticos memorat & condemnat
Tertullianus in libro *de fuga
in persecutione* c. 12. quos di-
cit se confessos esse Christia-
nos, & martyrium pretio re-
demisse : sed libellaticorum
aliorum nullam mentionem
facit.

² Quod] Quo. Impress.
Quando. Lat.

hoc ipso ¹ quod ipsum contestati fuerant tenerentur : sed etiam ² adversus illos accepta fecissent, licet præsentes, cum essent, non affuissent, cum præsentiam fuerant utique, ut sic scriberentur ³ mandando, fecissent. Non est enim immunis a scelere qui, ut fieret, ⁴ imperavit ; nec est alienus a crimine, cujus consensu, licet non admissum crimen, tamen publice legitur & cum totum fidei Sacramentum in confessione *Christi* nominis intelligatur esse gestum, qui fallaces in ⁵ excusatione peritias quærit, negavit : & qui vult viam propositis adversus Evangelium vel edictum vel legibus satisfecisse, hoc ipso jam patet quod videri paruisse se voluit. Necnotam tamen contra illos quoque qui illicitis fac-

¹ *Quod ipsum contestati fuerant*] Scilicet se ad nefarias aras accessisse & sacrificasse, quod per acceptum libellum agnoscebant : atque hinc constat ut notat *Rigalt.* istud libellaticorum genus diversum esse ab illis de quibus agit *Cyprianus Epist. ad Antonian.*

² *Adversus illos qui accepta fecissent*] *Atta fecissent*, legit *Pamel.* Sed *accepta fecissent* habent *Lin. Bod. I. Exempl. Benevent. Manut. Oxon.* Atque hanc lectionem probat *Rigaltius.* Illi vero *accepta fecerunt*, qui submissos libellos accipiebant : sic enim pro accepto & rato habuerant quicquid illis con-

tinebatur. Continebatur enim illum libellaticum ille in capitolium ascendisse dedisse thura Jovi : quod ille non fecerat, attamen cerat ut se fecisse publiceretur : lecto scilicet libello quo videri voluit propositis adversus Evangelium satisfecisse, quod erat Christo datam deseruisse. *galt.*

³ *Mandando*] Vid. superius : & *Not. I.* ante dentis *Paginæ.*

⁴ *Imperavit*] *Imperavit* *Lin. Bod. I.* vet. in *Spir.*

⁵ *Excusatione*] *Excusatione* *Lin. Bod. I.*

s manus suas atq; ora polluerant, pollu-
ante mentibus propriis, unde etiam sunt
æ manus atq; ora polluta; fidem nostram
nensumq; monstravimus. Absit enim ab
Ecclesia Romana vigorem suum tam pro-
na¹ facilitate dimittere, & nervos seve-
atis everfa fidei majestate dissolvere; ut
m adhuc non tantum jaceant, sed & ca-
nt everforum fratrum ruinæ, ² prope-
na nimis remedia communicationum, utiq;
m profutura, præstentur, & nova per
fericordiam ³ falsam vulnera veteribus
ngressionis vulneribus imprimantur, ut
deris ad everfionem majorem eripiat &
enitentia. Ubi enim poterit indulgentiæ
medicina ⁴ procedere, si etiam ipse medi-
s, ⁵ intercepta pœnitentia, indulget pe-
riculis?

Facilitate] Hoc est, ut
facile & præcipitanter
sine acta pœnitentia, &
nisi disciplina Ecclesiæ
functos, ad communicatio-
nmitterent.

Properata nimis remedia]
paria fere loquuntur in
epistola huic subjecta;
empe: exitiosa deposcunt illis
perata communicationis ve-
at: referunt vero ad illos
byteros, qui acceptis lap-
m libellis a Martyribus
cessis, illos statim ad com-
unionem Ecclesiæ admitte-
nt: quod Cyp. Epist. 15.
it esse contra Evangelii le-
m, contra Martyrum quoq;
morificam petitionem: quo-

niam ante actam pœniten-
tiam. ante exomologesim
gravissimi atq; extremi delicti
factam, (per quod idololatriam
significat) ante manum ab
Episcopo & Clero in pœniten-
tiam impositam, (quod ex an-
tiquissimo usu in Ecclesia ob-
tinuit) offerre lapsis pacem
& eucharistiam dare aude-
rent. De hoc etiam queritur
Epist. 17. & in aliis.

³ *Falsam vulnera]* Facta
vulnera. Lin. Male.

⁴ *Procedere]* Prodesse. Lin.
proficere. Spir. Foss.

⁵ *Intercepta pœnitentia]* In-
terceptam pœnitentiam dixit,
cujus tempora Presbyter præ-
postera misericordia contraxit,
U 3 nec

riculis? Si tantummodo operit vulnus, non finit necessaria temporis remedia obducere cicatricem? Hoc non est curare, sed, dicere verum volumus, occidere.

Quanquam ¹ confessorum quoque, quod hic adhuc in carcerem dignitas suæ confessionis inclusit & ad certamen evangelicum sua fides in confessione jam gloriosius semel coronavit, ² literas habeas conspirantes cum literis nostris, quibus severitate evangelicæ disciplinæ protulerunt, & illas citas petitiones ab Ecclesiæ pudore revocaverunt. Nisi hoc fecissent, disciplinæ evangelicæ ruina non facile ³ sarciretur; praesertim cum nulli magis tam congruum esset tenorem evangelici vigoris ⁴ illibatum, dignitatemque servare, quam ⁵ qui se excruciantur.

nec procedere passus est quousque debeat. *Rigalt.* Immo poenitentiam omnino intercipiebant Presbyteri, & sine ulla poenitentia a lapsis publice acta cum illis communicabant.

¹ *Confessorum quoque, quos hic, &c.*] Patres Christiani in quaestione fidei *confessores* dicunt eos, qui de fide aut religione interrogati nomen Christi fortiter adserunt, & se esse Christianos adfirmant. *Rigalt.* Dicti vero confessores erant, *Moses & Maximus* Presbyteri; *Nicostratus & Rufinus* Diaconi, &c. de quibus vide *Cyp. Epist. secund. Num. Rigalt.* 22, 25, 26. & *Epist.*

ad Antonian. *Macarius* eius ut apparet ex *Epist.* 46, 50, 51. necnon aliorum *Urbani, Sidonii & Celestini* mentio facta est in *Epist. Constantini* apud *Euseb. Hist. Eccles. lib. 6. c. 43.*

² *Literas habeas*] *Literae* sunt inter *Cypriani Epistolae* Edit. Oxon. *Epist.* 31. *Rigalt.* 26.

³ *Sarciretur*] *Sarcire* *Bod. 1.*

⁴ *Illibatum, dignitatem servare*] *Illibata dignitate servare.* *Vat. Male edidit vari, Welch.*

⁵ *Quam qui se excruciantur, &c.*] Forte *iis* deest *avocem* qui *Welch.* Sed re-

us & excarnificandos pro Evangelio furen-
 tus¹ tradidissent, ne martyrii honorem
 merito perderent, si in³ occasione mar-
 tyrii⁴ prævaricatores Evangelii esse volu-
 ent: ⁵ nam qui quod habet, non custodit
 eo ex quo illud possidet, dum id, ex
 quo possidet, violat, ⁶ amittit illud quod
 possidebat.

habent editt. vid. infra
 t. 4. pariter admonet
 fessores Cyprianus; ut a
 bus tam devote & fortiter
 ratur fides Domino, ab
 em lex quoq; & disciplina
 mini reservetur. Epist. 15.

Tradidissent] Tradidissent
 tyris. Bod. 1.

Merito] Hæc vox deest
 Lin.

Occasione] Occisione. Lin.

Prævaricatores Evangelii]

altera epistola huic sub-
 sta ad rem sic loquuntur;
 Martyrum capite gloriosa
 fessionis corona detracta,
 non illam ex Evangelio de
 angeli conservatione inve-
 nuntur consecuti, unde Mar-
 tes fiunt; ut merito nulli
 is sit competens nihil con-
 Evangelium decernere,
 m qui Martyris nomen la-
 bat accipere. In postre-
 vero vocibus observare
 similem loquendi mo-
 quo utuntur in illa epi-
 a cujus scriba certe erat
 ronianus; nempe hic:
 merito nulli magis sit
 competens nihil contra E-

“vangelium decernere, quam
 “qui, &c.” Illic vero;
 “præsertim cum nulli magis
 “tam congruum esset teno-
 “rem evangelici vigoris —
 “servare, quam qui, &c.”
 Unde ut ex aliis non imme-
 rito conjectari potest eundem
 fuisse utriusq; epistolæ scri-
 bam.

⁵ Nam qui quod habet, non
 custodit in eo ex quo illud pos-
 sidet] Sic recte verba distin-
 guuntur; & Welchmanus tur-
 bavit sensum loci ponendo
 distinctionem (;) post ver-
 bum custodit: sensus enim
 est, nam qui quod habet,
 scil. Martyrii honorem, non
 custodit in eo, scil. Evange-
 lio (nam ex Evangelio fiunt
 Martyres de fide & legibus
 Evangelii conservandis, ut in
 altera epistola scribunt) ex
 quo illud possidet, dum id,
 ex quo possidet, violat, scili-
 cet Evangelii leges & Eccle-
 siæ disciplinam temere lapsis
 pacis libellos concedendo;
 amittit illud, i. e. Confessio-
 nis meritum & Martyrii ho-
 norem, quod possidebat.

⁶ Amittit] Ita Lin. vet.
 Spir. Foss. Violat, impress.

In quo loco maximas tibi atq; uber
gratias referre debemus & reddimus, quod
illorum carceris tenebras ¹ literis tuis ² illu-
minasti; quod ad illos venisti, quomodo
introire potuisti; quod illorum animos
fide & confessione robustos tuis allocuti-
onibus literisq; recreasti; quod felicitate
eorum condignis laudibus ³ persecutus
cendisti ad multo ardentioris coelestis glori-
ae cupiditatem; quod pronos impulsisti
quod, ut credimus & optamus victores
turos viribus tui sermonis ⁴ animasti:
quanquam ⁵ hoc totum de fide confite-
tium & de divina indulgentia venire
deatur, tamen in martyrio tuo tibi ex
quo debitores facti esse videantur. Sed
ad id unde digressus sermo videbatur
rursus revertatur; quales literas in Sicilia
quoq; miserimus, ⁶ subjectas habebis.

¹ *Literis tuis*] Hæ sunt
apud Cyp. edit. *Rigalt.* Epist.
15, 25. Quas ad Confesso-
res Romæ in custodia consti-
tutos misit Cyp. atq; illi Cy-
priano referunt debitas grates
pro illis Epist. ibid. 26.

² *Illuminasti*] *Animasti.*
Fab. & congruenter illis quæ
hic dicuntur, confessores in
sua epistola ad Cyp. referunt;
“ illuxerunt nobis literæ tuæ
“ — ut in densissimis tene-
“ bris candida lux & resul-
“ gens.” Et rursus; “ in-
“ structi & robustius animati
“ literis tuis, voto prouiore
“ ad coronam destinatam

“ possumus pervenire.”

³ *Persecutus*] *Profec-*
Bod. 1. nescio an recte
cunt Confessores; “ per-
“ mus, frater Cypriane,
“ na gaudia—maxime
“ & gloriosas Marty-
“ non dicam mortes sed
“ mortalitates, gloriosas
“ condignis laudibus pro-
“ tus es.”

⁴ *Animasti*] *Armasi,*
1. Vat.

⁵ *Hoc totum de fide*
tentium] Hanc totam de
confidentiam. Bod. 1. vi

⁶ *Subjectas habebis*] *Hæ*
teræ interciderunt.

Qu

Quanquam nobis differendæ hujus rei necessitas major incumbat, quibus, post excessum nobilissimæ memoriæ viri *Fabiani*, nondum est episcopus, propter rerum & temporum difficultates, constitutus, qui omnia ista moderetur, & eorum qui lapsi sunt, possit cum auctoritate & consilio habere rationem. Quanquam nobis in tam ingenti negotio placeat, quod & tu ipse tractasti; prius Ecclesiæ pacem sustinendam; deinde sic collatione consiliorum cum *Episcopis, Presbyteris, Diaconis, Confessoribus* pa-

¹ *Fabiani*] Hic martyr obiit ineunte anno D. 250, 13° Calend. Feb. & *Cornelius*, qui illi successit, factus est Episcopus ineunte Junio anni 251. adeo ut vacaret sedes Romana, sæviante persecutione *Deciana*, per totum annum & menses quatuor, & dies quindecim, ut aiunt, *Pearson. & Ant. Pagi.*

² *Est*] *Esset.* Bod. 1. Male.

³ *Moderetur*] *Mederetur.* Lin. Male.

⁴ *Quod & tu ipse tractasti*] Hanc rem tractavit *Cyprianus* *Epist.* 17. edit. *Rigalt.* in qua dicit; Pace nobis omnibus a Domino prius data—examinabuntur singula (i. e. de lapsis) præsentibus & judicantibus vobis (scil. Laicis.) Idem scribit & urget *Epist.* 9, 10, 11, 13, 14, 20, 28.

⁶ *Prius ecclesiæ pacem sustinendam*] Prius esse legit *Cyprianus* hujus *Epistolæ* ver-

ba referens in sua *Epistola* ad *Antonian.* Aliter etiam distinguunt editt. ponendo notam (;) post vocem *prius*: sed nostram verborum distinctionem confirmant MS. *Bod.* 1. Et ipse *Cyprianus* in dicta citatione. Tertio notandum; quod verbum *sustinendam* hoc loco peculiariter habet sensum. *Expectandam* vel *differendam* vult significare *Rigalt.* atq; priori sensu usurpatur sub finem *Epistolæ*, ubi dicitur; dum Episcopus dari a Deo nobis *sustinetur*, in suspenso eorum, &c. i. e. dum Episcopus — *expectatur.* Atq; hoc sensu vocabulum usurpat *Tert.* non semel. vid. *Apol.* c. 35. *adv. Jud.* lib. c. 6. et de *Pœnit.* c. 6. In hoc sensu etiam habent Cleri Romani in altera *Epistola* huic subnexa: cur non *judicium eorum sustinent?* &c,

riter

riter ac ¹ *stantibus Laicis* facta, ² lapsorum tractare rationem. Perquam enim nobis & invidiosum & onerosum videtur, non per multos examinare, quod per multos com-

¹ *Stantibus Laicis*] *Astantibus vet. in nom. Spir. Foss.* quasi *Laici* præsentes tantum fuerant *Episcoporum*, &c. conciliis, non vero *cum illis* iudicaverant. Sed hic non est loci sensus, sicut nec erat Ecclesiæ primævæ OEconomia. Vera certe lectio est *stantibus*, quam confirmat Cypriani ipsius Epistola *ad Antonian.* in qua ita ipse verba (quæ erant sua) recitat: ita etiam referunt *Confessores Romani* in sua *Epist.* *ad Cyprianum*, quasi ipsius Cypriani verba: sic enim dicunt: "non oporteat nisi, " ut ipse scribis, caute moderateq; tractari, consultis " omnibus *Episcopis*, *Presbyteris*, *Diaconibus*, *Confessoribus* & ipsis *stantibus Laicis*, ut in tuis literis & ipse " testaris, &c." *Epist.* 26. *edit Rigalt.* *Stantes* autem *Laicos* dicunt, qui in persecutione stabant *fideles*, nec a *fide* defecerant; quibus opposebantur *lapsi* qui fidem abnegaverant. Ex hinc vero apparet multum errasse illos Pontificiorum partibus faventes, qui contendunt nunquam permissum fuisse *Laicis* sententiam in conciliis ecclesiasticis dicere. Aliter plane censuerunt Cyprianus Martyr, *Confessores* & totus *Clerus Ro-*

manus, nec non universa Catholica Ecclesia in primis & integerrimis illius ætatibus: in his cum *Clericis Plebs* sive *Laici* fideles Consilium, Iudicium & Suffragium adhibuerunt in Ecclesiæ rebus gravissimi momenti; in omnibus negotiis expediendis (etiam in *Episcopis* constituendis) illorum assensus semper requirebatur; nec Conciliorum decreta vim aut auctoritatem habuerunt, antequam ab Ecclesia, i. e. a cœtu *Plebis* (quod vox *Ecclesia* significat, sicut omnibus res Ecclesiasticas non ignorantibus notum est) reciperentur. Vid. *Cyp. Epist.* 5, 13, 17, 28, 33. *edit. Rigalt.* & *Epist.* 44, 55. *edit. Ox.* vid. etiam *Constitut. Apost.* lib. 8. c. 4. & *Clem. Rom. Epist.* 1. ad *Cor.* Sect. 44.

² *Lapsorum tractare rationem.*] Hoc factum est anno 251. Cornelio cum plurimis Coepiscopis habito Concilio, quorum sententia *lapsis* pœnitentibus Ecclesiæ pax & communio concessa est; Novatianus autem cum asseclis id illis denegans ab Ecclesiæ consortio Synodi decretis remotus est. vid. *Euseb. Hist. Eccles.* lib. 6. c. 43. Hujus Concilii Romæ habita meminit

commissum videatur fuisse, & ¹ unum sententiam dicere, cum tam ² grande crimen per multos diffusum notetur exisse; quoniam nec firmum decretum potest esse, quod non plurimorum videbitur habuisse consensum. Aspice totum orbem pene vastatum, & ubiq; jacere dejectorum reliquias & ruinas; & idcirco tam grande ³ expeti consilium, quam late propagatum videtur esse delictum. Non sit minor medicina quam vulnus est; non sint minora remedia quam funera: ut quo modo qui ruerunt, ob hoc ruerunt, quod cæca temeritate nimis incauti fuerunt, ita qui hoc disponere ⁴ nituntur, omni consiliorum moderamine utantur, ne quid, non ut oportet factum, tanquam irritum ab omnibus judicetur. Uno igitur eodemq; consilio, iisdem precibus & fletibus tam nos qui usq; adhuc videmur temporis istius ruinas subterfugisse, quam illi qui in has ⁵ temporis videntur clades incidisse, divinam majestatem deprecantes

nit Cyp. Epist. ad Antonian. atq; ante illud Cyprianus ipse de hac re congregavit Episcoporum in Africa Synodum, cuius suffragiis consensit Concilium Romanum, sicuti refert Cyp.

¹ Unum] Vera lectio; opponitur enim multis. in unum. Bod. 1. Neap. unam. Vet. in nom. Spir. Foss.

² Grande crimen, &c.]

Confessores Romani in Epistola sua ad Cyp. num. 26. Edit. Rigalt. de hac re scribentes dicunt, grande delictum & per totum pene orbem incredibili vastatione grassatum, &c.

³ Expeti] Expetit. Bod. 1.

⁴ Nituntur] Nitantur. Lin. Male.

⁵ Temporis] Temporibus istis

Neap.

pacem

pacem ¹ Ecclesiastico nomini postulemus : mutuis votis nos invicem foveamus, custodiamus, armemus : oremus pro *lapsis*, ut erigantur ; oremus pro *stantibus*, ut non ad ruinas usq; tententur : oremus ut qui cecidisse referuntur, delicti sui magnitudinem agnoscentes intelligant non momentaneam neq; præproperam desiderare medicinam : Oremus, ut ² effectus indulgentiæ lapsorum subsequatur & poenitentiam, ut, intellecto suo crimine, velint nobis interim præstare ³ patientiam, nec adhuc fluctuantem ⁴ turbent Ecclesiæ statum, ne interior nobis persecutionem ipsi incendisse videantur, & accedat ad criminum cumulum, quod etiam inquieti ⁵ fuerunt. Maxime enim illis congruit verecundia, quorum in delictis damnatur mens inverecunda.

⁶ Pulsent sane fores, sed non utiq; confringant. Adeant ad limen Ecclesiæ, sed non ⁷ utiq; transilient. Castrorum coelestium excubent portis, sed armati modestia qua

¹ Ecclesiastico nomini] Ita Neap. Foss. Ecclesiastico nomine, impress. Nomen vero Ecclesiasticum idem est ac Ecclesia ipsa.

² Effectus indulgentiæ lapsorum subsequatur & poenitentiam] Affectus indulgentiam lapsorum subsequatur & poenitentia. Lin. nescio an recte.

³ Patientiam] Poenitentiam. Bod. 1. corrupte.

⁴ Turbent] Turbare. Spir. Foss. & forsan recte.

⁵ Fuerunt] Fuerint. Neap.

⁶ Pulsent sane fores, &c.] Adludere videntur ad morem Ecclesiæ & Disciplinam quo aliquando poenitentes extra Ecclesiæ ostium consistebant preces fidelium Ecclesiam introeuntium postulantes. Hæc & sequentia magna sermonis elegantia proferuntur.

⁷ Utiq; transilient.] Ut transilient. Vet. innom. Spir. non recte.

intelligent

intelligent se desertores fuisse. Resumant precum suarum tubam, sed qua non bellum clangant. Arment se quidem modestiæ telis, & quem negando mortis metu Fidei dimiserant clypeum resumant; sed ut contra hostem Diabolum vel nunc armati, non contra Ecclesiam, quæ illorum dolet casus, armatos esse se credant. ¹ Multum illis proficiet petitio modesta, postulatio verecunda, humilitas necessaria, ² patientia non otiosa. Mittant legatos pro suis doloribus lacrymas; ³ advocacyne fungantur ex intimo pectore prolati gemitus dolorem probantes commissi criminis & pudorem. Imo si dedecoris admissi magnitudinem perhorrescunt, si pectoris & conscientiæ suæ lethalem plagam & sinuosi vulneris altos recessus vere medica manu tractant, erubescant & petere; nisi quia majoris est rursum & periculi & pudoris auxilium pacis non petiisse. ⁴ Sed hoc totum in sacramento,

¹ *Multum illis proficiet petitio modesta, &c.*] In altera Epistola similia dicunt, nempe; tempus est igitur ut agant delicti poenitentiam. — Ut ostendant verecundiam; ut monstrent humilitatem; ut exhibeant modestiam; ut de submissione provocent in se Dei clementiam.

² *Patientia*] *Poenitentia.*
Lin.

³ *Advocatione fungantur, &c.*] i. e. Advocatorum vice

ad veniam promerendam sive impetrandam. *Primas.*

⁴ *Sed hoc totum in sacramento, &c.*] Obscuræ hujus Pericopes sensus videtur esse; nempe: hoc totum de poenitentia dictum, *petitio modesta, &c.* fiat *sacramentum* sive signum sacrum vere poenitentis animi; atq; igitur secundum postulationis legem, *moras dilationis sustineat, & temporis modum pro indulgentia & venia promerenda; nec præpropere*

Mat. 18.

32.

Ibid. 10.

33.

Ibid. 22. 3.

11, 13.

mento, sed in ipsius postulationis lege temperis facto temperamento, sed postulatione demissa, sed prece subdita; quoniam & qui petitur flecti debet, non ¹ incitari; & sicut respici debet divina clementia, sic respici debet & divina censura; & sicut scriptum est, *Donavi tibi omne debitum, quia me rogasti*; sic scriptum est, *qui me negaverit coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo & coram Angelis ejus*. Deus enim ut est indulgens, ita est præceptorum suorum exactor, & quidem diligens; & sicut *ad convivium* vocat, sic *habitu nuptiarum* ³ non habentem, *ligatis manibus & pedibus*, extra sanctorum cœtum foras jactat. Paravit Coelum, sed paravit & Tartarum. Paravit refrigeria, sed paravit etiam æterna supplicia. Paravit inaccessible lucem, sed paravit etiam perpetuæ noctis ³ vastam & tetram caliginem. Cujus temperamenti moderamen nos hic tenere quærentes, diu, & quidem multi, & quidem cum quibusdam Episcopis vicinis & appropinquantibus, ⁴ & quos ex aliis pro-

præpropere aut violenter pacem Ecclesiæ vel Dei veniam expectet: sed mœoris dejectione, & longa precum demissione, Deum *flectant* lapsi non *incitent*, &c.

¹ *Incitari*] *Citari*. Lin. Male.

² *Et coram Angelis ejus*] Hæc verba desunt in textu,

qui pro illis habet, qui in cœlis est.

³ *Non habentem*] *Non habentium manus*. Bod. 1.

⁴ *Vastam & tetram*] Ita Vat. *vastam æternamq;* Excus.

⁵ *Et quos*] Sensus videtur; & cum quibusdam quos.

vinciis

vinciis longe ¹ positis persecutionis istius ardor ejecerat, ante constitutionem episcopi nihil innovandum putavimus, sed lapsorum curam mediocriter temperandum esse ² credidimus; ut interim, dum episcopus dari a Deo nobis ³ sustinetur, in suspenso eorum, qui moras possunt dilationis sustinere causa teneatur: ⁴ eorum autem quorum vitæ suæ finem urgens exitus dilationem non potest ferre, acta pœnitentia & professæ frequenter suorum detestatione factorum, si Lacrimis, si Gemitibus, si Fletibus dolentis ac vere pœnitentis animi signa prodiderint, cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute & sollicitè subveniri, Deo ipso ⁵ sciente quid de talibus faciat, & qualiter judicii sui examinet pondera; nobis tamen anxie curantibus, ⁶ ut

¹ *Positis*] Hæc vox deest Lin.

² *Credidimus*] Ita Bod. 1. credimus. Impress.

³ *Sustinetur*] i. e. Expectatur. Vid. supra, p. 297. 5.

⁴ *Eorum autem, &c.*] Sensus est; eorum autem causam se curam, quorum, &c. — conveniri putavimus. Romani Cleri sententiæ de lapsis assentitur Cyprianus; & hæc Epistolæ verba respiciens ait; additum est etiam ut lapsis infirmis & in exitu constitutis pax daretur. Epist.

ad Antonian. & ipse huic judicio consensit, dicens in ead. Epist. quod si qui infirmitatibus occupantur, illis, si cut placuit, in periculo subvenitur. Atq; in hac est sententia, Epist. 13, 14. Edit. Rigalt.

⁵ *Sciente quid de talibus faciat.*] Ad judicium solius Dei remittunt pœnitentes in articulo mortis Cleri Romani: neq; istis seculis sacerdos delictorum judex & condonator est constitutus.

⁶ *Ut*] Ut in eo. Bod. 1.

nec pronam nostram improbi homines laudant facilitatem, nec vere poenitentes accusant nostram, quasi duram, crudelitatem. Optamus Te, beatissime ac gloriosissime Papa, *in Domino* semper bene valere, & nostri meminisse.

CYPRI

CLERI ROMANI

A D

CTPRIANUM

EPISTOLA.

P
H
s,
id
cau
ccleſi
ianus
lt. A
diaco
um l
ſponſ
io D
rca u
nis c
rtuna
po q
enſe
eris
ſpona
m pe

PRÆFATIO.

HUJUS *Epistolæ Argumentum*
 protulit Pearsonus noster in An-
 nal. Cypriani, *Ann. 250*, his ver-
 s, scil. mense Octobri ineunte, ne
 id lateret Clerum Romanum, quod a se
 causa lapsorum, qua tantopere omnes
 ecclesiæ premebantur, gestum fuerat, Cy-
 prianus scribit *Epistolam 35* [juxta Ri-
 alt. Num. 29.] eamq; per Fortunatum Hy-
 diaconum Romam mittit, simulq; exem-
 um *literarum lapsorum petulantium cum*
 sponso suo, & *literarum suarum de*
 io Diddensi transmittit: ut esset ipsis
 ca utilitatem Ecclesiasticæ administra-
 nis commune consilium. Et per eundem
 fortunatum de Privato Lambesitano, epis-
 po quidem sed hæretico, eos monuit.
 ense Octobri exeunte, Clerus Romanus
 eris Cypriani per Fortunatum redditis
 spondit *Epistola 36* [Rigalt. 30.] lapso-
 m petulantiam condemnantes, & illius
 X 2 vigorem

*vigorem laudantes, significantesq; de P
vato Heretico nihil metuendum esse, c
ipsi antehac vexillarium ejus (non Felio
simum, ut male conjicit Pamelius,
nescio quem Diaconum ejus) subrepere
natum rejecissent.*

CYPRIANUS

CYPRIANO : *Papæ, Presbyteri
& Diacones Romæ consistentes,
Salutem.*

CUM perlegissemus, ³ Frater, ⁴ li-
teras tuas quas per *Fortunatum*
⁵ Hypodiaconum miseras, gemino
sumus dolore perculsi & duplici
mœrore confusi, quod neq; tibi requies ulla
in tantis persecutionis necessitatibus trade-
retur; & lapsum Fratrum immoderata
etulantia usq; ad periculosam verborum te-
meritatem producta denotaretur. Sed quan-
tum nos atq; animum nostrum ista quæ
proxime graviter adfligerent; tamen mœ-
roris nostri tam gravem sarcinam, vigor
nostri & secundum Evangelicam Disciplinam

¹ *Papæ*] Vid. titulum ante-
cedentis Epist. & Not.

² *Diacones*] Vid. titulum
precedentis Epist. & Not.

³ *Frater*] *Frater charissime.*
ad. 1.

⁴ *Literas tuas*] Vid. *Epist.*
pp. 14, 22, 29. Edit. *Rigalt.*

de audaci lapsum flagi-
tatione, violenter pacem &
communicationem postulan-
tem, & de invidia sibi ab illis
inflata, quod negaverit, ad

Clerum Romanum conque-
ritur.

⁵ *Hypodiaconum*] Ecclesia
primæva *Subdiaconos* habuit,
impositione manuum ordina-
tos. Hi ministri erant Dia-
conorum; & illorum ministe-
rium erat vasa sacra custodire,
& aquam Episcopo manibus
abluendis offerre: & ædituo-
rum vicem gerebant. Vid.
Constit. Apost. lib. 8. c. 21,
28, 11.

X 3

adhibita

adhibita severitas¹ temperat: dum & quorundam improbitatem iuste² coercet, hortando ad poenitentiam viam³ legitimam salutis⁴ ostendit. Quos quidem satis mirati sumus ad hoc usq; profligare voluisse, tam urgender, & tam⁵ immaturo atq; acerbo tempore, in tam⁶ ingenti, & immenso crimine atq; delicto, pacem sibi non tantum peterent quam⁷ vindicarent, immo jam in coelis habere se dicèrent. Qui si habent, quid petunt quod tenent? Si autem non habere illos probatur, hoc ipso quod petunt, cur non iudicium eorum sustinent, a quibus petendam pacem, quam ut non habent, putaverunt? Quod si⁸ aliunde

¹ *Temperat]* *Temperata.* Bod. 1.

² *Coercet & hortando]* *Coercet & cohortando.* Bod. 1.

³ *Legitimam]* Hæc vox sæpe usurpatur Novatiano. Habet enim legitimis meatibus. *De Trin. c. 1. p. 3. Legitima dispositio. De Trin. c. 15. p. 117. Legitimus Dei Filius. ibid. c. 24. p. 188. Legitima disputatio. ibid. c. 30. p. 231.* Unde huius vocabuli usus, cui tantum indulget Novatianus, potest inter alia argumenta proferri ad probandum Novatianum huius Epistolæ esse scribam. Par argumentum est usus peculiaris verbi sustineo, pro expecto, & in hac & in altera Epistola.

⁴ *Ostendit]* *Ostendis.* Bod. 1.

⁵ *Immaturo atq; acerbo*

tempore] Nempe sæviente persecutione.

⁶ *Ingenti & immenso crimine]* Idololatriam designat quam Cyprianus vocat gravissimum atq; extremum delictum. *Epist. 10, 11 & 12.* principale crimen generis humani, summus fecit illi reus tota causa iudicii, ut non Rigali.

⁷ *Vindicarent]* Referunt Cypriani literas quibus dixerat esse quosdam laycos libellis a Martyribus confectos, pacem non dantes sed postulantes, sed quasi datam sibi vindicantes. *Epist. 29. Edit. Rigali.*

⁸ *Sustinent]* i. e. Exponunt. Vid. sup. p. 297. N. 4.

⁹ *Aliunde]* Aliquando. I.

prærogativam communicationis habere se
 credunt, cum evangelio illam conferre co-
 entur, ut ita demum firmiter valeat, si
 o evangelica lege non dissonat. Cæterum
 quo pacto evangelicam poterit præstare
 communicationem, quod contra evange-
 licam decretum videtur veritatem? Nam
 um omnis prærogativa ita demum : ad
 indulgentiæ privilegium spectet, si ab eo
 cui sociari quærit, non ⁴ discrepet; qui
 Deo, cui sociari quærit, discrepat, ne-
 esse est indulgentiam & privilegium so-
 ciæ amittat. Videant igitur quid in
 hoc negotio agere ⁵ conentur. Nam si
 aliud quidem Evangelium, aliud autem
 martyres dicunt posuisse decretum; colli-
 dentes contra Evangelium martyres utro-
 que; periclitabuntur. Nam & Evangelii
 acta jam & jacens videbitur esse majestas,
 potuit alterius decreti novitate superari :
 de martyrum capite gloriosa confessionis
 corona detracta, si non illam ex Evangelio
 & Evangelii conservatione invenientur con-
 secuti, unde martyres fiunt; ut merito nulli

¹ Videtur] Videbitur. Bod.

³ Cui sociari] Sic Bod. 1.
 qui, impress.

² Ad indulgentia privilegi-
 Id est, ut misericordiam
 vinam & veniam adipisca-
 tur. Sic enim vox indul-
 gentia plane significat, non
 tam nescio quam præroga-
 vam quam sibi Pontifex Ro-
 manus vindicat, quasi Cypria-
 ni ævo coram venale expo-
 nebatur.

⁴ Discrepet] Discrepat. Bod.
 1. Sed hic lectorem admo-
 nendum volo interpunctio-
 nem turbatam me correxisse
 abolendo notam (;) quod
 erat post verbum *speclet*, &
 ponendo post verbum *discre-
 pet*, quod ante *Comma* habuit,
 quod vexabat sensum.

⁵ Conentur] Cogensur. Bod.

1. male.

magis sit competens nihil contra Evangelium decernere, quam qui martyris nomine ex Evangelio laborat accipere. Illud præterea vellemus addiscere, si martyres non propter aliud martyres fiunt, nisi ut non sacrificantes teneant Ecclesiæ usque; ad effusionem sanguinis sui pacem; ne cruciati dolore superati perdendo pacem perdat salutem; * quo pacto salutem, quam si sacrificasse

* *Ex Evangelio laborat*] Ita Bod. I. recte ut putavi. *Laborabat* omisso *ex Evangelio*. Excus.

* *Quo pacto salutem, &c.*] Hæc verba reposui ex MS. Bod. I. quæ prætermissa plane videntur incuria librarii propter duplicem salutem. Hinc vero semel explicabo quid de Martyrum libellis, de quibus multum agitur tam in hac & præcedenti Epistola, quam & passim in Epistolis Cyprianicis, intelligere debemus. Sciendum est igitur quod jam olim, etiam ætate Tertulliani (uti constat ex libro ejus ad Martyres) erat consuetudo, ut lapsi ad carceres commeantes pacem, i. e. Ecclesiæ communicationem à Martyribus peterent, antequam pro Christo mortem capefferent. Illi vicissim petentium desideria ponderantes, merita quoque singulorum & delictorum genera expendentes, pacem quibusdam concedebant, eamque libello a se subscripto signatam ad Episcopum destinabant; qui diligentius examinatis sin-

gulorum desideriis & meritis confessione & manus impositione prævia ad communionem eos admittebat. Hæc erat Tertullianico ævo Ecclesiæ disciplina. Sed Cyprianæ ætate sub persecutione Deciana, Martyres quidam hoc iuris libellos temere nimis præcipitanter lapsis audaciter & importunis concedebant atque etiam plus auctoritatis sibi vindicabant, quam per Ecclesiæ & Evangelii disciplinam licebat: adeo ut mandaverint pacem dari his libellorum exemplaribus, *communicet cum suis*: vel aliter; *se nos universis* (de quibus *constiterit, quid post communionem egerint*) *pacem dedisse, hanc formam te aliis Episcopis innotescere velle*. De quibus queritur Cyp. Epist. 22. edit. Rigalt. His vero libellis confidentes lapsi statim sine ulla meritorum poenitentiae examinatione, non facta confessione, aut manu impositionem accipientes sine mora ad Ecclesiæ communicationem admitti pos-

crificassent se habituros non putaverunt, illis existiment donandam qui sacrificasse dicantur; cum legem hanc debeant in aliis tenere, quam ipsi videbantur sibi ante posuisse? In quo negotio, hoc ipsum, quod pro se ipsis facere putaverunt, animadvertimus contra se ipsos protulisse. Nam si dandam illis pacem martyres putaverunt, cur ipsi non dederunt? Cur illos ad Episcopum ut ipsi dicunt, remittendos censuerunt? Is enim qui jubet fieri, potest utique; facere quod fieri jubet. Sed ut intelligimus, immo ut res ipsa loquitur & clamat, sanctissimi martyres utroque; adhibendum putaverunt temperamentum & pudoris & veritatis. Nam & quia a multis urgebantur, dum ad episcopum illos remittunt,

labant & petulanter instabant. Hoc multum doloris & invidiae simul *Cypriano* conflagabat ad resistendum illorum impetum & molestiam, ne Ecclesiae disciplina dejecta rueret, & alii proniores ad lapsum, propter facilem & praeproperam pacem his concessam, evaderent. Hinc sunt querelae & criminationes & in hac & priori Epistola, & ubique; fere in *Cyprianicis*. Quo autem tempore exortus esset mos apud Martyres concedendi libellos communicatorios lapsis non certo mihi constat. *Tertulliani* aetate praevaluisse superius jam observavi; & forte sub persecutione *Severiana* circa an. 202.

sumpsit initium. Hi enim libelli non fuerant concessi sub persecutione *Gallica* quae hanc praecesserat, quantum apparet ex literis Ecclesiae *Lugdunensis* & *Viennensis* apud *Eusebium Hist. Eccles. lib. 5. c. 1, 2*. Preces quidem & lacrymas pro lapsorum salute fundebant Martyres ad Deum; sed ad Ecclesiae pacem & communionem admitti non mandabant, quod postea fecerunt Martyres.

¹ *Ante posuisse]* *Anteposuisse* uno verbo habent Editt. *Rigalt*, &c. Male.

² *Dum]* *Qui*. Bod. 1.

³ *Ad Episcopum]* In eo enim nixa erat tota Ecclesiae disciplina & unitas, ut poenitentes

tunt, verecundiæ propriæ, ne ulterius inquietarentur, consulendum putaverunt: & dum illis non ipsi communicant, Evangelicæ legis illibatam sinceritatem custodiendam judicaverunt. Tu tamen, Frater, nunquam pro tua charitate desistas lapsorum animos temperare, & errantibus veritatis præstare medicinam, licet ¹ animus ægrorum medentium respuere soleat industriam. Recens est lapsorum nuper hoc vulnus, & adhuc in tumorem plaga consurgens: & idcirco certi sumus, quod spatio productionis temporis impetu isto consenescente, amabunt hoc ipsum, ad fidelem se dilatos esse medicinam; si tamen desint qui illos arment ad periculum proprium, & in perversum instruentes pro salutaribus ² dilationum remediis, exitiosa deponcant illis properatæ communicationis venena. Neq; enim credimus, ³ sine instinctu quorundam ausuros fuisse omnes tam petulanter sibi pacem vindicare. Novimus *Carthaginensis* Ecclesiæ fidem, novimus institutionem, novimus humilitatem: unde etiam mirati sumus, quod quædam in Te per Epistolam

tentes non nisi ab Episcopo vel illius consensu & mandato ad pacem & communicationem (non obstantibus Martyrum libellis) reciperentur: ideoq; libelli eorum *commendatitii* solum fuerunt, quibus lapsos ad Episcopum suum remiserunt, rogantes ut ille pacem (quam ipsi dare

non possent) illis concederet.

¹ *Animus agrorum*] *Animus agrotans.* Bod. 1.

² *Dilationum*] *Dilationum.* Bod. 1.

³ *Sine instinctu quorundam*] Aliquos incitatores fuisse lapsorum *Cyprianus* intimat *Epist.* 14.

inject

injecta durius notaremus; cum amorem vestrum mutuum & charitatem exemplis multis reciprocae affectionis in vos invicem saepe comperissemus. Tempus est igitur ut agant delicti poenitentiam, ut probent lapsus sui dolorem, ut ostendant verecundiam, ut monstrent humilitatem, ut exhibeant modestiam, ut de submissione provocent in se Dei clementiam, & de honore debito in Dei sacerdotem, eliciant in se divinam misericordiam. Quanto meliores ipsorum literae fuissent, si pro ipsis preces stantium humilitate ipsorum adjunctae fuissent, quoniam & facilius impetratur quod petitur, quando is pro quo petitur condignus est, ut, quod petitur, impetretur? Quod autem pertinet ad *Privatum Lambesitanum*, pro tuo more fecisti, qui rem nobis sollicitam nunciare voluisti; omnes enim nos decet pro corpore totius Ecclesiae, cujus per varias quasque provincias membra digesta sunt, excubare: sed nos etiam ante literas tuas fraus callidi hominis latere non potuit.

¹ *Sacerdotem*] Sic legit post Manut. Pamel. Morel. Sacerdote, Bod. I. & Editt. Oxon. & Rigalt.

² *Quod autem pertinet ad Privatum Lambesitanum*] Hunc Hæreticum Epist. 55. in Lambesitana colonia ob multa & gravia delicta nonaginta Episcoporum sententia condemnatum fuisse dicit Cyprianus. Rigalt.

³ *Sollicitam*] De qua maxime solliciti tenemur, unitate scil. Ecclesiae: unde cum ex Conciliorum decretis contingeret hæreticos communione esse privatos, statim vicinæ Ecclesiae certiores reddebantur. Fell. *Tanquam sollicitam* legit Bod. I.

⁴ *Decet*] *Docet.* Bod. I. Male.

Nam cum antehac quidam ex ipsius nequitiae cohorte venisset ¹ vexillarius *Privatus* futurus, & fraudulenter ² literas a nobis elicere curaret, nec quis esset latuit, nec literas, quas volebat, accepit. Optamus Te in Domino bene valere.

¹ *Vexillarius Privati futurus, & fraudulenter*] Sic legitur in Cod. Veronen. Pamelius ediderat: *vexillarius Privati & furto ac fraudulenter*. In quibusdam exemplaribus

legitur, *saturus* pro *futurus* Rigalt. & forte *Saturus* est vera lectio.

² *Literas*] Communicatorias nimirum. Fell.

ADNOTATIONES

IN

NOVATIANI

Librum de

TRINITATE.

PROPOSITIONES

IN

TRINITATE

Ar
ti

2.1.

simi
gula
sum
orum
ntini
efert
780
ortes
qua
ay
nem
reato
am)
dte
s'ln
is d
nem c
sum
ffion
o) e
osiv
vique
18.
c in
am a
ptiza
rat d
ret. f
Ibid
minu

ADNOTATIONES in Nova- tiani *Librum de Trinitate.*

1. **R** *Egula — veritatis*] Catholicum baptismi symbolum fuit revera *egula veritatis* opposita ad falsum & adulteratum hæreticorum *Gnosticorum* sive *Valentinianorum* symbolum, quod refert *Iren.* dicens: οἱ δὲ ἔχουσιν ἐφ' ὕδατος, καὶ βαπτίζοντες ὅτως ἐπιλέγουσιν· εἰς ἑνὸς ἀγνώστου πατρὸς τῶν πάντων (hic fuit illorum Bythus quem finxerunt alienum a creatore & multo superiori) εἰς ἀλήθειαν μητέρα πάντων, εἰς τὸν κατελθόντα Ἰησοῦν (qui fuit æon ab eis dictus Christus inferior quem descendisse in hominem ipsum docuerunt, & inter passionem avolasse iterum ab eis ἐνωσιν καὶ ἀπολύωσιν καὶ κοινωνίαν τῶν ἀνέμων. *Adv. Her. lib. 1.* p. 89, 90. Adeo ut nec in verum Patrem, aut Filium aut Spiritum Sanctum baptizarent discipulos. Idem stat de *Marco Valent. Theoret. fab. heret. lib. 1.* Ibid. Deum Patrem & unum omnium.] Unum De-

um Patrem, &c. constanter tradiderunt omnia primævorum seculorum symbola præter *Romanum*, & occidentalis ecclesiæ quædam ad *Romanum* formata. Symbolum baptismale vetus apud *Constitut. Apost. lib. 7. c. 41.* est, πιστεύω καὶ βαπτίζομαι εἰς ἕνα ἀγέννητον μόνον ἀληθινὸν θεὸν παντοκράτορα, τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ, &c. apud *Iren. adv. her. lib. 1. c. 2.* est; εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα alibi; in unum Deum credentes. *lib. 3. c. 4.* In unicum Deum omnipotentem. *Tertul. de veland. virg.* sic etiam præscript. *adv. hæret. c. 13, 14.* & *adv. Prax. c. 2.* πιστεύσον, ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ θεός, &c. *Orig. Com. in Joh. p. 397.* ex *Past. Herm. εἰς θεὸς πάλιν λόγος* apud *Greg. Thaumaturg. πνεύμεν — εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα.* Symb. *Lucian. Martyr. eadem* habet Symbolum *Euseb. Cesar. apud Socrat. Hist. Eccles. lib. 1. c. 8.* & apud *Theodoret Hist. Eccles. lib. 1. c. 12.* eadem etiam Symbolum

lum Nicanum, & Cyrilli Hierosolym. Catechist. Hic ulterius notandum, quod nulla unquam fidei formula primæ Ecclesiæ sive in oriente sive occidente recepta, docuit Jesum Christum dominum nostrum esse *unum Deum omnipotentem*; vel Spiritum Sanctum esse aut *Dominum* aut *Deum*; quod omnibus in veterum libris versatis abunde notum est.

P. 2. *Perfectissimum conditorem*] Ad hanc rem dicit Phil. Jud. ὁ θεὸς τὰ πάντα γεννήσας ἔ μόνον εἰς τέμνα- νές ἤγαγεν, ἀλλὰ καὶ ἃ πρῶ- τερον ἐκ ὡς, ἐποίησεν, ἔ δημι-ουργὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ κτίστης αὐτὸς ὢν p. 577. sed de verbo sive Filio Dei dicit, ὁ γεννηθεὶς μέντοι μιμήμεν- τὰς τῶ πατρὸς ὁδὸς πρὸς πα- ραδείγματι ἀρχέτυπα ἐκείνῃ βλέπων, ἐμόρφε εἶδη. de Con- fus. ling. p. 329. simili modo Pater dicitur, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιή- σας ἐκ τῆ μητρὸς ὄντ. εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα. Hermas lib. 2. Mandat. 1. p. 85. Κτίσω καὶ δημιουργὸν ἀπάντων, ἐξ ἑ τὰ πάντα. Symb. apud Con- stitut. Apost. lib. 7. c. 41. Τὸν πεποικῶτα τῷ εἶσανόν καὶ τῷ γλῶ, &c. Iren. Symb. adv. Her. lib. 1. c. 2. & in altero lib. 3. c. 4. Fabrica- torem coeli, &c. — per Jesum Christum Dei Filium. Hinc Patrem titulo insignivit, solus Deus, & solus Domi- nus, & solus Conditor, lib. 2. c. 1. Et rursus; solus hic Deus invenitur, qui omnia fecit, solus Omnipotens, &

solus Pater condens & fa- ciens omnia. lib. 2. c. 55. Atq; hic primævus Eccle- siæ antistes diligenter & cau- te distinguit inter *auctorita- tem* Patris & Filii in mundi creatione, semper repræsen- tans Filium ut Patris *mini- strum*, & *voluntati* & *præceptis* illius deservientem; per quem quasi vicarium opificem om- nia fecit Pater: ideoq; ipse cum veteribus uno ore omni- bus nunquam Verbum sive Filium nominat τὸν ποιῆσαν absolute cum articulo; nec illum ἐξ ἑ sive ὑφ' ἑ omnia sunt facta: sed in Symbolis unanimiter Pater solus dic- tur ὁ ποιητής, ἐξ ἑ sive ὑφ' ἑ, sunt omnia; Filius autem per quem, δι' ἑ, sunt. Ad hunc modum probat Origene- τὸ μὴ τῷ δημιουργὸν ὑπερ- τῷ τῷ λόγῳ γεγεννημένον κόσμον πεποικέναι, ἀλλ' ὅτι ὑπέρτης τῷ δημιουργῷ γε- μένος ὁ λόγος τῷ κόσμῳ κα- τέσκευασε: quod confirmat Psal. 33. v. 9. Comment. Joh. p. 61. & propter hoc Filii ministerium Paternæ au- thoritati in rebus creandi dicit idem, τὸν μὲν πρῶτον δημιουργὸν εἶναι τῷ ὄντ τῷ λόγον, καὶ ὡς περὶ αὐτοῦ τῷ κόσμῳ, τῷ δὲ πατέρα τῷ λόγῳ, τῷ πρῶτον εἶναι τῷ λόγῳ ποιῆσαι τὸν κόσμον, εἶναι πρῶτον δημιουργόν. Hanc Filii αὐτοῦργίαν sive opificium cum differenti potestatis creativæ fusius ex- plicat Methodius his verbis: δύο δὲ δυνάμεις ἐν τοῖς πνεύματι μολογημένοις ἔσμεν ἁπλοῦς ποιητικῆς, τὴν ἐξ ἑ ὄντα γινώσκοντες.

οὐκ ἔστι τῷ βελήματι, χωρὶς
 ἡμελλήσας, ἀμα τὸ θελήσαι
 εὐτεργῶσαν ὁ βέλεται ποιεῖν.
 συγχάνει δὲ ὁ πατήρ· θαύτε-
 ρον δὲ κατακοσμεῖσαν καὶ
 τοικίλλουσαν κατὰ μίμησιν
 τῆς οὐρανόθεν τὰ ἡδὴ γεγο-
 ῶτα· ἐστὶ δὲ ὁ υἱός, ἡ πάντο-
 τε ὕψις καὶ ἀκαταμάχητος
 πατὴρ, ἐν ᾧ μέλει τὸ ποιῆσαι
 τῷ ὑψίστῳ ἐκ ὄντων καὶ ἀ-
 καταμάχητος. lib. de Creat. p. 345.
 Sed Tertullianus testatur fidem
 esse receptam Deum Patrem
 omnia produxisse de nihilo,
 non sine medio sed per me-
 dium suum Verbum: pro-
 fessus est enim symbolo, Pa-
 trem esse mundi conditorem,
 qui universa de nihilo pro-
 duxerit per Verbum suum pri-
 mo omnium demissum. adv.
 Heres. Prescript. c. 13. Idem
 docuit Alex. Alex. Episcopus,
 Epist. apud Theodoret. lib. 1.
 c. 4.

P. 5, 6. Cælestis tamen ex
 divini halitus inspirata sub-
 stantia] Præter annotata in
 loco ex Cicerone legimus;
 hoc e Genere [Dei] atq; ea-
 dem e Natura est humana
 mens. Tuscul. Quest. lib. 1.
 & rursus; humanus autem
 animus decerptus ex mente
 divina, cum alio nullo nisi
 eum ipso Deo, si hoc fas est
 dictu, comparari potest. Ibid.
 lib. 5. atq; hanc esse Platoni-
 cam Doctrinam ostendit Plu-
 tarchus in quæstionibus Pla-
 tonicis. Arrianus Epicteti
 Stoici Doctrinam profert:
 ἀλλ' αἱ ψυχαὶ μὲν ὅπως εἰσὶν
 ἀειδόμεναι καὶ συναφῆς τῷ
 θεῷ ὅτε αὐτῶν μόρια εἶσιν καὶ

ἀποσπάσμα] lib. 1. c. 14.
 vid. etiam Simpli. in Epictet.
 p. 148, 168. Similiter Philo
 Jud. πᾶς ἀνθρώπος, κατὰ
 μὲν ἡμῶν διάνοιαν ὁκείωται θεῷ
 λόγῳ, τῆς μακαρίας φύσεως
 ἐκμαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα ἢ
 ἀπαύγασμα γεγονώς. de
 Mund. Opific. p. 33.

P. 6. Solum liberum esse
 voluit] Consulere potest lec-
 tor tractatum nostrum pro
 defensione libertatis humanæ,
 in quo argumentum fusiús
 enarratur, & suffragia vete-
 rum philosophorum exteró-
 rum, tumi & Judæorum &
 Christianorum doctorum una
 consentientium in largum
 campum proferuntur: sed ex
 innumeris veterum testimo-
 niis de hac disputatione liceat
 hic unum aut alterum ad-
 ferre locum. Τὸ δὲ ἐπ'
 αὐτῷ τίθενται ὅτι γινόμενων
 ὑπ' αὐτῶν, ἰδίον ἀνθρώπου·
 οὗτο γὰρ ἐστὶν αὐτῷ τῷ εἶναι
 λογικῷ τὸ ἔχειν ἐν αὐτῷ λό-
 γον ὅτι προσηπτικῶν φαν-
 τασίων καὶ ὅλων ὅτι πρακτικῶν
 τε καὶ μὴ, καὶ ἡμῶν τε καὶ εὐρε-
 τῶν. Alex. Aphrod. lib. de fat.
 p. 75. μόνον αὐτῷ (sc. ἀν-
 θρώπου ψυχῇ) ὁ γεννήσας πα-
 τὴρ ἐλευθερίας ἡξίωσε, καὶ τὰ
 τῆς ἀνάγκης ἀντὶ δεσμῶν
 ἀφῆλόν ἐτασε, δωρησάμενος αὐ-
 τῇ τῆς περὶ δεσφάτης καὶ οἰκείας
 κτήματος αὐτῷ (leg. αὐτῶν)
 ὅτι ἡκιστὶ μοῖραν, ἣν ἡδύνατο
 διέξασθαι. τὰ μὲν γὰρ ἀλογαζώα
 ὦν ἐν ταῖς ψυχαῖς τὸ ἐξαι-
 ρόμενον εἰς ἐλευθερίαν νῆς ἐκ
 ἐστὶ, καὶ ἀλευχθέντα καὶ ἐγχα-
 λινωθέντα πρὸς ὑπηρεσίαν ἀν-
 θρώποις παραδίδοιαι, ὥσπερ
 οἰκῆται

οικέται δεσπότας. — μόνῃ
 δὲ ἢ ἀνθρώπων ψυχῇ δεξαμένη
 ἡ θεὸς τὴν ἐκείσιν κίνη-
 σιν, καὶ κατὰ τὸ τοιοῦτον ὁμοιωθεῖσα
 αὐτῷ, χαλεπῆς καὶ ἀργαλεω-
 τάτης δεσποίνης τῆς ἀνάγκης
 ὡς οἷον ἔλευθερωθεῖσα, κα-
 τὰ τὴν ἰστορίαν αὐτῆς ἐν τῇ τυχαί-
 νοι ὅτι ἡ ἐλευθερώσα ἡ
 περιέπει. *Phil. quod Deus sit*
immutab. p. 300. Ἀντιθέσιν
 τότε τῶν Ἀγγέλων γένεθ καὶ
 τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀρχὴν
 ἐποίησεν ὁ θεός. *J. M. Apol. 2.*
p. 117. Τὸ ἐκάτερον τὸ ποιή-
 σεως ἑδός (hominum & An-
 gelorum) ἀντιθέσιν γέρονε.
Tat. Orat. ad Grac. Edit. Ox.
p. 26. Illud autem quod ait;
quotiens volui congregare filios
tuos & noluiſti? veterem le-
 gem libertatis homini mani-
 festavit, quia liberum, eum
 Deus fecit ab initio haben-
 tem suam potestatem sicut
 & suam animam ad utendum
 scientia Dei voluntarie, &
 non coactum a Deo. —
 Posuit autem in homine po-
 testatem electionis, quemad-
 modum & in Angelis. *Iren.*
adv. Hæres. lib. 4. c. 71. Edit.
Grab.

Δεῖ καὶ πιστεύειν, ὅτι αὐτεξέ-
 σιοι ὄντες κολαζόμεθα μὲν
 ἐφ' οἷς ἀμαρτάνομεν, πινώ-
 μεθα δὲ ἐφ' οἷς εὖ πράττο-
 μεν. *Orig. Symb. apud Com.*
in Joh. p. 397. vid. Simonis
 sententiam a Petro confuta-
 tam, apud *Recog. lib. 3. c.*
22, &c.

P. 10. Ex quo mortalitas
 invidia utiq; in ipsum redit]
 Ex allegatis in hunc locum
Irenæi & Cypriani testimoniis

apparet juxta eorum opinio-
 nem causam Diaboli lapsus
 & de Cælo ruinæ efflu-
 ejus invidiam ob felicem &
 immortalem statum proto-
 plastorum. Aliorum erat di-
 versa sententia, nempe quod
 Satanas ejusq; focii & satellites
 de cælo erant deturbati
 propter *Superbia & Rebellionis*
 peccatum. Inter illos pri-
 mus *Eusebius* ait: διὰ τῶν
 τῶν ἀντικεινῶν τὴν μετὰ τὴν
 θεοτέρας δυνάμεων ἀρετῶ-
 ραν τῶν δηλημένων διαλείβειν,
 τὴν ἀπὸ τῶν κρείττονων δὲ
 οἰκίαν μεγαλαυχίαν καὶ θεο-
 μάχην ἀπόπτωσιν μεμαθη-
 καμένων. *Præp. Evang. lib. 7.*
c. 16. Hoc confirmat ex *E-*
sai. 14. 12, &c. congruit *E-*
usebio *Cyrillus Hieros. Catech. 2.*
Secl. 3. consentit *Athana-*
 ὁ γὰρ Σατανᾶς (inquit) ὁ
 ἐνεκεν πορνείας ἢ μοιχείας
 κλοπῆς καὶ λυγρῆς ἐκ τῶν
 ἡμετέρων. ἀλλ' ἡ ὑπερηφανία
 αὐτοῦ κατέβαλεν εἰς τὰ κα-
 τὰ τῶν μερῶν τῶν ἀβύσσων. *O-*
rai. de virg. Eandem senten-
 tiam amplexus est *Greg. Naz.*
in carm. sexto Arcan. nec
 non *Theodorat.* qui Angelos
 lapsos esse dicit, διὰ τῶν τύ-
 χων καὶ τῶν ἀλαζυνείων. *Div. Dog.*
Epit. Alii deniq; ex vetus-
 tissimis Christianis scriptoribus
 putasse videntur Diabolum
 principem Angelorum malo-
 rum primo defecisse impro-
 bitate circa procurationem
 rerum sibi concreditam, &
 quod postea Angeli ejus mi-
 nistri amoribus capti mulie-
 rum illarum consuetudine
 peccaverunt. Mentionem faci-
 unt

it *Iust. M.* Angelorum mu-
 erum forma & cupidine vi-
 torum, sed non eodem cri-
 mine inurit ipsum satanam
 lorum præsidem *Apol. 2. p.*
30. Edit. Paris. Athenag.
 erte dicit; ἐκεῖνοι μὲν (Satanæ
 angeli) εἰς ἐπιθυμίαν πεισόντες
 παρθένων καὶ ἡττας σαρκὸς
 παρθένας. ἔπειτα δὲ (scil. prin-
 ceps Diabolus) ἀμελήσας καὶ
 πεισθεὶς ὡς τὴν αὐτῆς πεπτε-
 νύων γένεσιν διοίκησιν.
Agat. p. 26. Edit. Paris. illi
 concors *Methodius* ait; Ἄν-
 δὲ (Σατανᾶς) ἐνύβρισε καὶ
 τυμωρὸς ὡς τὴν αὐτῆς πεπτε-
 νύων ἐγένετο διοίκησιν, φθό-
 νον ἐγκισσέσας καθ' ἡμῶν.
 σπερ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σα-
 ῶν ἐξαδέντες καὶ ταῖς αὐ-
 τῶν ὁμῶν εἰς φιλοήσϊαν ὁμι-
 λήσαντες συζαλέσιν. *De Re-*
ar. p. 307. Hunc Angelo-
 um congressum cum mulie-
 ribus collegerunt ex *Gen. 6.*
 ubi pro Filii Dei, habent
Gen. 70. Angeli Dei. Hæc
 etiam forte fuit *Tertulliani* o-
 pinio, & *Clementis Alex. p.*
60. & scriptoris *Clementii*
orum p. 677; & *Lactantii*
 & aliorum. Sed opinionem
 e Angelorum cum mulieri-
 bus concubitu ut figmentum
 reprobatur *Chrysostomus Hom.*
2. in Gen. cum propter
 alias rationes tum præcipue
 eo quod Angelos ante Ada-
 mum peccasse constet, & ideo
 tanto post intervallo cecidisse
 absurdum esse.

P. 26. Dominum propter
potestatem] Quod vox *Deus*
 æquæ ac *Dominus* est Verbum
 relatum & nomen potesta-

tis, significans illum qui te-
 net in alios dominationem
 divinam, manifeste apparet
 ex concordi Ethnicorum, Ju-
 dæorum & Scriptōrum Chri-
 stianorum doctrina. Τὸ
 θεὸς καὶ θεῶν δύναμις καλεῖται
 ἀλλὰ μὴ καλεῖσθαι *Zeno*
Eleates apud *Aristot.* Τὸ μὲν
 θεῖον ἀρχειν τε καὶ ἡγεμονεύειν
 πεφυκέναι *Plat.* apud *Euseb.*
Præp. Evang. xαριστικῆς μὲν
ἐν δυνάμει οὗ θεός, βασιλι-
κῆς δὲ κύριος ὄνομα. *Phil.*
de Somn. p. 589. Καί μοι ἀ-
 πόχρη φάναι θεὸν εἶναι τὸ κύ-
 ριον πάντων *Clem. Alex. Strom.*
 6. *Deus* est nomen summæ
 potestatis. *Lactant. de fals.*
Relig. lib. 1. Sect. 3. p. 17.
 Nullus eorum poterit omni-
 potens nuncupari quod est ve-
 rum cognomentum Dei. *i-*
dem Epit. c. 2. p. 5. *Deus*
 nomen est potestatis. *Damas.*
Symb. apud *Hieronym.* *Tom.*
 4. *Deus* & *Dominus* nomen
 magnificentia, nomen est po-
 testatis. *De fid. ad Grat. lib.*
1. c. 1. *Deus* naturæ nomen
 est & potestatis. idem in *cap.*
 3. *Epist. ad Galat.* *Deus* na-
 turæ ipsius vel substantiæ quæ
 est super omnia, est appella-
 tio. *Rufin. in Symb.* *Basilius*
 intelligit vocem *Deus* esse no-
 men potestatis. *Epist. 80. ad*
Eustath. θεὸς ἐνεργεῖν δὲ δηλοῖ
 θεότης δὲ ἐνέργειαν *Greg.*
Nyss. Epist. ad ablab. accu-
 rate. Δύο διαφορὰς ἐν τοῖς
 ἔσι γινώσκω, τὰς ἀνωτάτω,
 δεσποτείαν τε καὶ δουλείαν—
 καλεῖται δὲ ἡ μὲν θεός, ἡ δὲ
 μεθ' ἡμῶν τὸ ἐσθ' καὶ καλεῖται
 κτίσις *Greg. Naz. Orat. 24.*

p. 428. *Nemesius* nuncupat Deum, ἐξουσίαν καὶ φύσιν ἐξουσιαστικὴν θεὸς μὲν, ὡς πρὸς τὰ δέλα καὶ τὰ γεννητὴν ἔχοντα τὴν οὐσίαν, ἔχει τὴν χάριν. *Cyril.* 5. *Theaur.* p. 39. ἡ θεὸς πρὸς ἡγεσία πρὸς δὴλον, ὡς ἐνεργητικὴ συγκαίνει. καὶ γὰρ αὐτῷ τῷ θεῷ οὐσίαν παρίσκει. *Anastaf. Sinait.* idem dicit *Theod. Abucara* viz. τὸ θεὸς ὄνομα ἀπὸ πινος ἐνεργείας εἴρηται. καὶ μὲν τῆς ἐνεργείας ἐστὶ σημαντικόν, ἀλλὰ τὸ φύσεως τὸ ἐνεργείας. *In opusc.* 27. quod accurate est dictum. *Grotius* testatur Rabbinos per vocem Elohoth, i. e. Deitatem, imperium maxime denotare. *Not. in Rom.* 1. 20. Certe vox Hebræa *Elohim* & Arabica *Shamajim* hoc ipsum exprimunt, prior quidem potestatem, posterior autem sublimitatem. Orientalibus fere omnibus (inquit *Hottingerus*) usu receptum est, Deo imponere nomen ab absoluto in omnes creaturas dominio. *Dissertat.* p. 299. ubi etiam observat idem quod apud Æthiopes duæ sunt præcipuæ Dei appellationes, scilicet *Egziabher* & *Emlac*; & quod prior denotat dominium in omnes Creaturas, & posterior potestatem & auctoritatem. Hoc modo nomen Dei Babyloniorum & Phœnicum, *Baal* sive *Belus*, idem est ac *Dominus*; & hoc nomine verus ipse Deus appellatur, *Hof.* 2. 16. Magnus Ægyptiorum Deus *Adonis* significat *Dominum*; & *Moloch* sive *Milcom* Ammonitarum Deus

denotat Regem: & Deitatem vocabant Rabbini *Malcut* i. e. *Majestatem*. Idem adiunt Assyriorum Dei *Adramelech* & *Anamelech*. & *Rimon* Deus Syrorum designat Deum excelsissimum. Fort etiam vox Latina *Deus* derivatur ab Arabica *Dei* *Deu* quod est *Dominus*. Hi imperatores suos cognominabant Romani *Deos*; & hic Poeta loquitur,

An *Deus* immensi venimaris, —

Virgil. Georg. lib. 1. l. 2.

Hoc deniq; certe putabant veteres Christiani de nominibus Dei, ut constat ab appellationibus, ὁ δὲ πάντων θεός, ὁ θεὸς ὅλων. Unitatem Dei nominabant μοναρχίαν sic nuncupat ipse *Tertullianus* ad *Prax.* & πολυθεότητα dicebant πολυαρχίαν.

P. 45. *Aut cur manus e* petat] *Manus* Dei cognominabant veteres *Verbum* & *Spiritum Sanctum*. πάντα κτὶ πειέχεται ὑπὸ πνεύματι θεῷ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ πειέχεται σὺν τῇ κτίσει πειέχεται ὑπὸ χειρὸς (scil. λόγου) θεοῦ. *Theophil. Antioch. ad Autol.* p. 14. De Filio dicit *Irenæus* quod est, τὸ θεῷ χεὶρ — ὑπεργέστα τῷ θελήματι θεῷ καὶ πατρός. *lib. 5. c.* Per *manus* enim Patris, id est per Filium & Spiritum Sanctum fit Homo: *ibid. c.* vid. etiam *lib. 4. c. 37. lib. 5. c. 1.* in fine. *Primum* *Sophiam* conditam, initium viarum in opera ipsius: &

hinc & Sermone prolatum,
 per quem omnia facta sunt,
 sine quo factum est nihil.
 Deniq; sermone ejus cœli con-
 firmati sunt, & spiritu ipsius
 universa virtutes eorum. Hic
 est Dei dextera, & manus
 ambæ, per quas operatus est
 ea quæ molitus est. Opera
 enim manuum tuarum, in-
 quit, Cœli, &c. Tertul. cont.
 Hermog. c. 45. ex proxime
 allato Scripturæ loco constat
 Tertullianum intellexisse Heb.
 v. 10. dictum esse de Deo
 Patre, & non de Filio. *Duas*
manus Dei vocat Fil. & Sp. S.
Clem. Recog. lib. 8. c. 43. vid.
etiam lib. 6. c. 7. Christus est
manus Dei. Cyp. adv. Jud.
lib. 2. Sect. 4. ἐστὶ δὲ ὁ υἱός,
παντοδύναμος καὶ κραταί-
ος τῆ πατρὸς, καὶ ἡ μετὰ
αὐτοῦ ποιῆσαι ἡμῶν ὑλῶν ἐξ ἐκ-
των κατακοσμεῖ. Method.
de creat. p. 345. ubi notan-
tum obitur quod ἐν ᾧ idem
et ac δὲ ἡς, instrumentali-
ter sumptum. Χεὶρ γὰρ τῆς
ἐκ ἡ ποιητικῆς ἀπάντων δύ-
ναμης αὐτῆς, ἐκ ἐτέρας ἦσα
δὲ ἡ γέρονε τὰ πάντα τῷ
ἐκ λόγῳ. Euseb. Com. in Ps.
701. Appellat verbum
athanasius, χεὶρ θεῶ δὲ ἡ,
& confirmat ex Is. 48.
 3. Deniq; Hieronymus;
 manus Dei Patris Filius ejus
 accipitur, pro eo quod per
 eum omnia facta sunt:
 ut est illud in *Esaia*, om-
 nia hæc manus mea fecit:
 per manum Domini facta
 sunt omnia — *Digitus Do-*
 mini singulariter *Spiritus San-*
 ctus accipitur. *Tom. 4.*

P. 73. *Qui atheream sive*
Sydeream, &c.] *Valentinia-*
num erat dogma (describente
Irenæo) Χριστὸν ἢ σωτῆρα ἀπὸ
τῆς οἰκονομίας περιεθεῖσθαι
σῶμα ψυχικῶν ἔχον ἐσπᾶν,
κατεσκευασμένον δὲ ἀρρήτων
τέχνην πρὸς τὸ καὶ ὁρατὸν καὶ
ἀηλαφητὸν καὶ παθητὸν γε-
γενῆσθαι καὶ ὑλικὸν δὲ ἐδ'
ὅπῃν εἰληφέναι λέγουσιν αὐτὸν.
lib. 1. c. 1. Similia habet Ter-
tul. adv. Hæret. c. 49. ibid.
c. 51. de Apelle tradit, Apel-
les discipulus Marcionis —
 Christum neq; in phantasmate
 dicit fuisse sicut *Marcion*, neq;
 in substantia veri corporis, ut
 Evangelium docet, sed in eo
 quod è superioribus partibus
 descenderet, ipso descensu
sydeream sibi carnem & *ae-*
ream contexuisse: hunc in
 resurrectione singulis quibus-
 que elementis, quæ in de-
 scensu suo mutuata fuissent,
 in ascensu reddidisse; & sic
 dispersis quibusq; corporis sui
 partibus, in coelo Spiritum
 tantum reddidisse. vid. etiam
de Carne Christi c. 6. Νο-
μίζω, (inquit Marinus Barde-
sianista) ὅτι πᾶν ἀτοπώτα-
τον τῆτο (nostræ carnis cor-
pus) τῇ ἀχράντῳ ἐσίᾳ πρὸς
σάπλιν ἄλλως δὲ καὶ αἰ γρά-
φαι ἐράνιον αὐτόν φασὶ σάρ-
κα ἀνελθέναι. Dial. Ori-
geni adsc. p. 105. Idem hoc
de Apelle observavit Epiphan.
Hæres. 44. Hujus opinionis
fautorem voluerunt quidam
Apollinarim. Ex libello quo-
dam ab illo scripto hanc ob-
jicit ei Gregorius Nazianze-
nus Episcopus apud Sozom.
Hist.

Hist. Eccles. lib. 6. c. 27. Hæc sententia inconstantem esse illum scribit *Theodoret.* ποτὲ μὲν γὰρ (inquit) συνωμολόγει καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου προσελήφθαι τὴν σάρκα, ποτὲ δὲ ἐρανόθεν ταύτην τῷ θεῷ λόγῳ συγκαταληλυθέναι φησίν. *Hist. Eccles. lib. 5. c. 3.* Sed absolvit *Athanasius* ipse, doctrinam *Apollinaris* de illa testatus, σῶμα μόνον λαβόντα θεὸν ἐκ τῆς ἀχραντοῦ καὶ ἀειπαρθένου *Μαρίας.* *Orat. 1. adv. Arian.* *Epiphanius* etiam cum dicat quosdam sectatores *Apollinaris* contendisse, ἀνάθεν τὸν Χριστὸν τὸ σῶμα κατενλωσέναι, non ipsum *Apollinarium* accusat, & illum talia docuisse negare videtur. *Adv. Hæres. lib. 3.* Nec non *Theodoretus* memorans Dogmata *Apollinaris*, & in *Dialogo 2. c. 2.* & *Hæret. Fab. lib. 4.* de criminatione hujus sententiæ filet: licet ibi narret, quod πνὲς ἐκ τῆς *Απολλιναρίας* συναγωγῆς ἐκ τοῦ ἐρατοῦ ἐφάσαν κατεληλυθέναι τῷ κυρίῳ τὸ σῶμα. *Hæret. Fab. lib. 4.* Adeo ut, quod sæpe obigit, propter errores Discipulorum vapulet magister. *Eutychen* vero Doctrinam de cœlitus Christi carne delata tenuisse constat, ex *Epistola Leonis Romæ Episcopi ad Flavianum, c. 5.* & concilio *Chalcedonensi* in quo opiniones ejus anathemate erant percussæ. vid. *Evag. Hist. Eccles. lib. 2. c. 4.* Hujus etiam reum illum agit *Gennad. Masfil. de Eccles. Dogmat. lib. in-*

ter op. August. Tom. 3. sed ibi falso conjunxit illi *Maricionem* & *Origenem.*

P. 75. Qui dum in eadem substantia, &c.] Carnis quæ mortua fuit, resurrectionem & salutem, omnes veteres catholici excepto forsan *Origenem*, uno consensu docuerunt. Μὴ λεγέτω τις ὅτι ὅτι αὐτὴ ἡ σὰρξ ἐκείνη ἐδὲ ἀνίσταται. γινώσκοντες ἐν τίνι ἐσώθητε, ἐν τίνι ἀνεβλέψατε εἰ μὴ ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ ὅτι Ἰησοῦς δὲ ἐν ἡμῶς ὡς ναὶ θεὸς φυλάσσειν τὴν σάρκα. ὅτι Ἰησοῦς γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ ἐκλήθη, καὶ ἐν τῇ σαρκὶ ἐξελήθη, καὶ ἐν τῇ σαρκὶ ἐστὶν σήμερον — καὶ ἡμεῖς ἐν ταύτῃ τῇ σαρκὶ ἀποληψόμεθα τὸ μυστήριον. *Clem. Rom. 2 Epist. ad Corinth. Sect. 9.* Τίνας ἐνεκεν ἐν τῇ σαρκὶ τῇ παλαιᾷ ἀνέστη, εἰ μὴ ἵνα δέξωμεν τὴν σαρκικὴν ἀνάστασιν; — ἐκλούμενος ἐπιδείξαι καὶ ταῦτα καθὼς εἴρηκεν, ἐν ἑαυτῷ τῷ κατεκίχησιν ἡμῶν ὑπαρχούσῃ ὅτι ἐκ ἀδύνατον καὶ σαρκὶ ἑαυτὸν ἀνελθεῖν, ἀνελήφθαι ἐκ τῶν πόρων αὐτῶν εἰς τὸν ἑαυτοῦ ὡς ἦν ἐν σαρκί. *De Resurrectione Lib. Just. M. adscript. apud Grab. Spicileg. Sect. 2. p. 19.* ὡς ἂν μετὰ θεῷ καὶ σὺν θεῷ ἀκλινεῖς, καὶ ἀπαθείς τὴν ψυχὴν, ὡς ὡς σάρκες, καὶ ἔχοντες, ἀλλ' ὡς ἐσθνιον πνεύματι μενέμεν (in regno cœlorum) *Athenag. Legat. 123.* Ἀνεγείρει σε τὴν σάρκα ἀθάνατον σὺν τῇ ψυχῇ. *Theoph. Antioch. ad Autol. p. 22.* Ἐνταῦθα καὶ τὸν αὐτὸν ὡς Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃς ἠνοήθησαν αἱ πύλαι τῷ ἑαυτοῦ

ἐν σαρκὶ ἀνάληψιν αὐτῆς,
 καὶ ἐν τῇ αὐτῇ σαρκὶ ἐν
 ἧς ἔπαθεν, ἐλεύσεσθαι τὴν
 ἀποκαλύπτων τὴν πα-
 τέρης. *Iren. lib. 3. c. 18. vid.*
ib. 5. c. 7, 12. ubi salu-
 tem & immortalitatem car-
 nis quæ mortua est large con-
 ferat. Et videbunt & ag-
 noscent qui eum confixerunt,
 ipsam carnem in quam
 convierunt: sine qua nec ipse
 esse potest, nec agnosci.
Idem. de car. Christi, c. 24.
 restringit etiam illos qui
 intelligere voluerunt Aposto-
 lum, quod omnem passim
 carnem & sanguinem a regno
 dei extruxit—quum (ut ait)
 adhuc fedeat Jesus ad
 dexteram Patris—*caro* &
sanguis, etsi nostris puriora;
 tamen & substantia &
 forma quâ ascendit, talis e-
 rit descendurus, ut Angeli
 admirantur; agnoscendus sci-
 entibus eis qui illum convulne-
 rerunt. Hic sequester Dei
 hominum appellatus ex
 utroqueque partis deposito com-
 muni sibi, *carnis* quoque de-
 positum servat in semetipso,
 arrabonem summæ totius.
 Semadmodum enim nobis
 arrabonem Spiritus reliquit,
 & a nobis arrabonem car-
 nis accepit, & vexit in Cœ-
 lum pignus totius summæ
 quandoque redigendæ.
 Caro estote caro & san-
 guis, usurpatis & cœlum &
 regnum Dei in Christo, *De*
rect. carnis, c. 51. Sed
 carnem suscitati corporis vo-
 cabimur, carnem reforma-
 tam & angelificatam, c. 26.

Ex quo manifestum est quod,
 etsi in substantia *carnis* susci-
 tatum iri corpus putaret, pu-
 rioram tamen substantiam
 quam spissum mortale corpus
 æstimavit. Et sic ut veteres
 omnes mutatam in resurrec-
 tione carnem puriorem fu-
 turam corruptibili illa qua
 nunc vestimur, credebant;
 ita *Origenes* ipse, qui accusa-
 batur quod *carnis* resurrec-
 tionem & salutem abjudi-
 casset, nihil diversum censu-
 isse videtur; etsi *corpus* non
carnem nuncupari voluerit:
κακηρυγμένῳ τῆς σαρκὸς ἀνά-
στασιν ἐν ταῖς ἐκκλησιαῖς, ag-
 noscit *cont. Cels. lib. 5. p. 242.*
 sed carnem intelligit in æthe-
 ream & lucidam substantiam
 mutatam, ut fiat similis An-
 gelorum corporibus, ἐγὼ δ'
 διμαὶ διὰ τέτων δηλοῦσθαι.
 —κατὰ τὴν μετασχηματίζο-
 μενα αὐτῶν τὰ σώματα τῆς
 ταπεινώσεως γίνεσθαι τοιαῦτα,
 ὅποιά ἐστι τὰ τῶν ἀγγέλων
 σώματα αἰθέρια καὶ ἀνγοειδῆς
 φῶς. *Com. in Mat. p. 488.*
 Et tale corpus habere ipsum
 Christum avertit, voluntate
 Dei conversum, ut ait, εἰς
 αἰθέριον καὶ θεῖαν ποιότητα—
 ὅποیان ἐχρῆν εἶναι τὴν ἐν
 αἰθέρι καὶ τοῖς ἀνωτάτω αὐτῆς
 τοῖς πολυευομένῳ, ἔχοντι
 ἔχουσιν τὰ τῆς σαρκὸς ἀσ-
 θενείας ἰδίᾳ. *adv. Cels. lib. 3.*
p. 136. vid. Huet. Origen. lib.
2. Quæst. 9. Nec alia vide-
 tur *Augustini* ipsius opinio,
 in quem tamen non cadit
 suspicio labefactandi *carnis*
 resurrectionem: dicit enim;
 hæc visibilis, quæ *caro* pro-
 prie

prie dicitur, sine dubitatione credenda est resurgere, videtur enim Paulus Apostolus jam tanquam digito suo ostendere (1 Cor. 15. 53.) *De fid. & Symb. Tom. 3. p. 196.* eodem tamen tractatu dicit; illo tempore immutationis Angelicæ non jam *caro erit & sanguis*, sed tantum corpus, — omnis enim caro etiam corpus est, non autem omne cor, as caro est — & ideo non *carnis* resurrectioni contradicit illud, quod ait, *caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*, *ibid. p. 150.* & plenius altero in loco sensum exprimit, dicens; nec eos audiamus qui *carnis* resurrectionem futuram negant, & commemorant quod ait Apostolus; *caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*: non intelligentes, quod ipse dicit Apostolus, *oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, &c.* cum enim hoc factum fuerit, jam non erit *caro & sanguis*, sed cœleste corpus. — immutabitur ergo caro & sanguis, & fiet corpus cœleste & Angelicum, *De Agon. Christ. p. 776. Tom. 3.* Immerito igitur culpari ab Hieronymo & Augustino & aliis putetur Origenes, quasi resurrectionem mortuorum sustulisset; cum illorum ipsorum explicationes suscitati corporis ab Origene vix differant. Epiphanius carpens Origenem quasi negantem resurrectionem ejusdem corporis, suscitaram carnem vocat ipse *spiritalem*: Elias, inquit,

ἐστὶν ἔτι ἐν σαρκί, σαρκὶ δὲ πνευματικῇ. *Hares. lib. 2.* Luceat autem amplius unam & alteram veterum memorant sententiam. Θαίνεσαι τὰ δυνάμει ἐργαίῳ; σὰρξ ἀνβαίνουσα. Hippolyt. apud Theodoret. *Dial. 2.* Ἐἰ τις μὴ εἴη ὅτι ἐν σαρκὶ ἦν πρὶ ἀνάστασιν καθεύεται ἐν τῇ θείᾳ τῇ πνεύματι, ἐν ᾗ καὶ ἐλεύσεται καὶ ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἀνάστα ἔσω. Damasc. *Epist. ad Paulum* apud Theodoret. *Hist. Eccles. lib. 5. c. 11.* Qui licet Patris sit dextera constitutus in eadem tamen carne quam sumpsit ex virgine, sacramentum propitiationis exequitur. Leon. Pap. *Epist. 40. c.* Deniq; Ruffinus, (ipso & Hieronymo se mutuo accusantibus de resurrectionis negandæ errore) se purgat, dicens *carnis* resurrectionem non per aliquas præstigias, sed nonnulli calumniantur, dicimus; sed *hanc ipsam carnem*, in qua nunc vivimus resurrectionem credimus, apud Hieronymum. *opera, Tom. 9. p. 134.* & in Symbolo ad Anastasium missio preteritur, *carnis nostræ resurrectionem* integre & perfecte futuram, hujus ipsius carnis nostræ in qua nunc vivimus. — *hanc ipsam*, non omnino ejus membro amputato, vel aliquā corpore parte defecta, sed cui non omnino ex omni natura desit, nisi sola corruptio: *ibid. p. 159.*

Ibid. Sola carnis caro &c.] Caro sine Spiritu

mortua est, non habens vitam; regnum Dei possidere non potest—ἐπεὶ ἀνευ πνεύματος θεοῦ σωθῆναι ἢ δυνάμεθα, περιεπόμενΘ ἡμεῖς ὁ Ἀπόστολος—ἐβόησε μὴ δύνασθαι τὴν σάρκα καὶ ἑαυτὴν ἐν (legend. σὺν juxta vet. Interpretem) τῷ αἵματι βαπτέσθαι κληρονομήσαι θεοῦ. Iren. 5. c. 9. vid. etiam c. 12. Apparet hinc quoque carnem & sanguinem nomine culpæ non substantiæ arceri a Dei regno.—Adhuc dicam; caro & sanguis regnum Dei hereditate possidere non possunt, merito sola & per semetipsa, ut ostenderet adhuc Spiritum illis necessarium: Spiritus enim est qui vivificat in Regnum Dei, caro nihil prodest. *Tertul. de resur. Car.* c. 50. Opera carnis & sanguinis non posse consequi regnum Dei edixerat. *ibid.* c. 51. Operibus ergo carnis non substantiæ carnis in nomine carnis denegatur Dei regnum. *Adv. Marc. lib. 5.* c. 10. Eodem modo Apostoli verba interpretatur *Metho-*sius; σὰρκα, φησὶν, ἢ τὴν σάρκα αὐτὴν ἐδήλωσεν, ἀλλὰ τὴν ἄλογον πρὸς τὰς μαχίμας τῆς ψυχῆς ὁρμὴν ἠπαύσατο. *De resurrect. p. 323.* Meliorem sensum fundit *Ambrusius* dicens; Hoc ergo loco nomine carnis & sanguinis corruptionem mortalitatis intelligi voluit (Apostolus)—quia non ibi erit corruptio & mortalitas carnis & sanguinis: secundum has essentialitates hoc loco car-

nem & sanguinem nuncupavit. *Epist. 146.* Idem *Theodoretus* in *Comment. ad 1 Cor. 15.*

P. 76. Aliis hæreticis—hominem tantum & solum defendentibus] Ut perspiciat Lector, quales erant hi hæretici, veterum de illis testimonia recenserebo. Οἱ ἐφ' ἡμῶν γυν φανέντες *Εβιωναῖοι* τὸν ἡδὺν τοῦ θεοῦ ψαλὸν ἀνθρώπου εἶναι βελομένοι ἐξ ἡδονῆς ἀνδρὸς καὶ συμπλοκῆς *Ἰωσήφ καὶ Μαρίας* αὐτὸν γεννῶντες. *Constitut. Apost. lib. 6.* c. 6. Idem de illis testatur *Irenæus*; οἱ *Εβιωναῖοι* ἐξ *Ἰωσήφ αὐτὸν (Χριστὸν) γεγενῆσθαι* φάσκουσιν. *lib. 3. c. 24.* Idem notat *Tertul. de Car. Christ. Euseb. Hist. Eccles. lib. 6.* c. 17. *Theodoret. Hæret. Fab. lib. 2.* In qua opinione numerat *Nazaraeos & Cerinthum & Carpocratem.* Sed observandum est de *Ebionæis*, quod non una erat illorum sententia. Alii enim Christum de *Mariæ & Josephi* concubitu, ut cæteri homines ex parentibus suis, alii Spiritus Sancti virtute de *Maria Virgine* conceptum credebant: sed purum esse hominem, non Deum verbum consentiebant utrique. Hanc illorum differentiam designat *Origenes*; ἔτι δ' εἰσὶν οἱ διττοὶ *Εβιωναῖοι*, ἡτοι ἐκ παρθένου ὁμολογῶντες ὁμοίως ἡμῖν τὸν *Ἰησοῦν*, ἢ ἔχ' ἔτι γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὡς τὰς λοιπὰς ἀνθρώπους. *Cont. Cels. lib. 5. p. 272.* Et *Eusebius* similiter; *Εβιωναῖοι* τέττοι οὗτοι καὶ

καίς ἐπεφύμιζον οἱ πρῶτοι, πτωχῶς καὶ ταπεινῶς τὰ πρὸς τὸ Χεῖρ δόγμα πρὸς τὰς καὶ δόξαν ὄντας. λιτὸν μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ κοινὸν ἠγῶντο, κατὰ προκοπὴν ἦθες αὐτὸ μόνον ἀνθρώπου δειδικαιωμένον, ἐξ ἀνδρῶς τε κοινωνίας καὶ τῆς Μαρίας γεγεννημένον.— ἄλλοι δὲ πρὸς τὴν τέκνους τῆς αὐτῆς ὄντες προσηγορίας, τὴν μὲν ὡς εἰρημένων ἐκτοπον διεδίδρασκον ἀτοπίαν, ἐκ παρθένου καὶ τῆς ἀγίας πνεύματος μὴ ἀνέμενοι γεγονέναι, τὸν κρείοντα ἢ μὴν ἐθ' ὁμοίως καὶ ὡς προὔπαρχεν αὐτὸν, θεὸν λόγον ὄντα καὶ σοφίαν ὁμολογῶντες. &c. *Hist. Eccles. lib. 3. c. 27.* Idem habet *Nicophorus Eccles. Hist. lib. 3. c. 13.* vid. etiam *Epiphan. Hares. 30.*

Cerinthus docuit.— *Iesum* fuisse *Ioseph & Mariæ* filium, similiter ut reliqui omnes homines, & plus potuisse iustitia & prudentia & sapientia ab omnibus. *Iren. lib. 1. c. 25.*

Carpocrates dicit.— *Christum* non ex *Virgine Maria* natum, sed ex semine *Ioseph*, hominem tantummodo genitum, sane præ cæteris iustitiæ cultu, vitæ integritate meliorem.— post hunc *Cerinthus* hæreticus erupit, similia docens.— *Christum* ex semine *Ioseph* natum proponit, hominem illum tantummodo sine divinitate contendens. *Tertul. Praescript. adv. Haret. c. 48.* *Theodotus Byzantius* — doctrinam introduxit, qua *Christum* ho-

minem tantummodo diceret, *Deum* autem illum negaret ex spiritu quidem sancto natum ex virgine, sed hominem solitarium atq; nudum, nulla alia præ cæteris, nisi sola iustitiæ auctoritate, *Tertul. ibid. c. 53.* eadem de *Christo* alter *Theodotus* sentiebat. *Tertul. ibid.* Θεόδοτος ἀνθρώπου συνίσταν ψιλὸν βεβλόμενον (scil. Χεῖρ). *Hypolyt. cont. Noet. Sect. 3.* *Theodoti* alterius scilicet *co*riarii in hac fuisse sententiam meminit *Eusebius Hist. Eccles. lib. 5. c. 28.* Ibi etiam narrat *Artemonis* Hæresim, ἡλὸν ἀνθρώπου γενέσθαι τὸ σωτῆρα φάσκουσιν. Hanc (uait) *Paulus Samosatensis* renovare aggressus est. *ibid.* Idem scribit de *Paulo Samosat.* *Hist. Eccles. lib. 7. c. 27.* scilicet, πρὸς τὸ Χεῖρ φερόμενον ὡς κοινὸν τὴν φύσιν ἀνθρώπου γενομένου. Nec aliam illius Doctrinam refert *Athenasius*; Πᾶντος ὁ Σαμοσατεύς θεὸν ἐκ τῆς παρθένου ὁμολογεῖ, θεὸν ἐκ Ναζαρεθ ὄφθαι, καὶ ἐντελευθέρῃ τῆς παρθένης τὴν ἀρχὴν ἐγκόσῳ. *Adv. Apollinar. lib. 2. Sect. 1.* Quid vero *Praxeana*, *Noetiana* sive *Sabelliana* hæresis prædictis *Christum* nudum hominem propugnantibus colescit, ostendit *Eusebius* docens: εἰκότως δὲ ταῦτα καὶ εὐτρεσε ἡ ἐκκλησία ὡς πρὸς τὴν κίβδηλον παραχαραχθέν νόμισμα, τὴν ἀρνήσιν τῆς τῆς θεῷ Σαβέλλιον ἀπεδομένης, καίτοι θεὸν ἕνα εἶδόν καὶ πλὴν (addend. ἐνός sive αἰ

τῷ) μὴ εἶναι Μαρκέλλω πα-
ραπλησίως λέγοντα· καὶ αὐτῷ
δὲ τῷ σὺν ἡμεῶν οἱ προ-
καίρουκες Ἐβριωνάιους ὠνόμαζον
Ἐβραϊκῇ φωνῇ πλῶχες τὴν
διαφορὰν ἀποκαλύψας τὰς ἑνα-
μὴ θεὸν λέγοντας εἰδέναι, καὶ
τῷ Σὺν ἡμεῶν τὸ σῶμα μὴ ἀρ-
νημένους, τὴν δὲ τῷ ἡμεῶν θεότητα
μὴ εἰδόντας. Καὶ τῷ Σαμο-
σατέα δὲ καὶ περὶ Ἰησοῦν τὸν
Χριστὸν τῷ θεῷ εἶναι διδάσ-
κοντα, θεὸν τε ἑνα τῷ ὅτι
πάντων ὁμοίως ὁμολογῶντα
Μαρκέλλω, τῆς ἐκκλησίας τῷ
θεῷ ἀλλότριον ἀπέφωκαν οἱ
ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες, ὅτι μὴ
τῷ ἡμεῶν θεῷ καὶ θεὸν περὶ τῆς
ἐκκλησίας γεννήσεως ὄντα τὸν
Χριστὸν ὡμολόγησαν. ἀλλ' ἕως
ὥς εἰς τῷ Χριστὸν ἀσεβῶν
τῆς ἐκκλησίας αὐτῷ μακρὰν
ἀφαιρῶντο. *De Eccles. Theol. lib.*
c. 14. Hæc notatu digna
sunt quæ a modernis
Socinianis animadverti pos-
sunt.

P. 78. Cui a suo Patre om-
nia tradita sunt] Αὐτὸς (Χρι-
στὸς) ἀπὸ τῷ πατρὸς ἔλαβε
τὸ Βασίλειον, καὶ Χριστὸς, καὶ Ἰε-
σοῦς καὶ ἄγγελος καὶ ὅσα ἄλλα
τοιαῦτα ἔχει ἢ ἔχει. *Iust.*
M. Dial. p. 93. Neq; igitur
Dominus neq; Spiritus Sanctus
neq; Apostoli eum qui non
esset Deus definitive & ab-
solute Deum nominassent ali-
quando, nisi esset vere Deus :
neq; Dominum appellassent
aliquem ex sua persona, nisi
qui dominatur omnium, Deum
Patrem; & Filium ejus, qui
Dominium accepit a Patre
omnis conditionis. (i. e.
omnium rerum conditarum,

in quo sensu Novatianus e-
tiam & Tertul. usi sunt verbo
Conditio.) *Iren. lib. 3. c. 6.*
Illis qui tres Deos objiciebant
Tertulliano propter opinio-
nem de consubstantiali pro-
ductione Filii & Spiritus San-
cti a Patre, respondet ipse ;
Cæterum qui Filium non ali-
unde deduco sed de substan-
tia Patris, nihil facientem
sine Patris voluntate, omnem
a Patre consecutum potesta-
tem, quomodo possum de
fide destruere Monarchiam,
quam a Patre Filio traditam
in Filio servo? — videmus
igitur non obesse Monarchiæ
Filium, etsi hodie apud Fi-
lium est : quia & in suo
statu est apud Filium, & cum
suo statu restituetur Patri a
Filio : ita eam nemo hoc
nomine destruet, si Filium
admittat, cui & traditam eam
a Patre, & a quo quandoq;
restituendam Patri constat.
adv. Prax. c. 4. Similiter
Eusebius ; θεὸν εἰκότως οἱ θεοὶ
ἀναγορεύει λόγοι, ὡς καὶ
ταύτης μετὰ τῶν ἄλλων παρὰ
τῷ πατρὶ ἡζιωμένον περὶ
γενεῆς, εἰληφότα τε, ἀλλ' ἐκ
ιδιόκτητον αὐτὴν ἡζηκότα·
ὁ μὲν γὰρ δίδωσιν, ὁ δὲ λαμ-
βάνει· ὡς κελεύει καὶ ἑνα
ἐκείνον εἶναι θεόν, καὶ μόνον
μὴ καὶ φύσει ὄντα καὶ μὴ παρ'
ἑτέρου λαβόντα. τὸν δὲ τῷ
δευτερείῳ ἡζωσθαι, καὶ τὸ
θεὸν εἶναι λαβόντα παρὰ τῷ
πατρὶ ἔχειν, ὡς ἂν εἰκόνα
τῷ θεῷ. *Dem. Evang. lib. 5.*
c. 4. Eodem modo etiam
alibi ; πάντα ταῦτα παρὰ
τῷ πατρὶ λαβὼν, ἐξ αὐτοῦ

τε καὶ τῆς θεότητος τὴν δόξαν, ὡς ἂν ὁδε γνήσιος καὶ μονογενὴς εἰληφώς ἔχει· ἀλλ' ἢ καὶ ὁ πατὴρ παρὰ πνοῦς εἰληφε, πάντων δ' αὐτοῦ ὧν ἀρχὴ καὶ πηγὴ καὶ ρίζα καὶ ἀγαθὸν, εἰκότως εἶς καὶ μόνος ἀναγερεύοιστο ἂν θεός. *De Eccles. Theolog. lib. 2. c. 7.*

P. ibid. Per quem instituta sunt universa] Emphasim dictionis *per quem* explicat Græco idiomate versatissimus *Philo. Judeus*, in textum *Gen. 4. 1.* ἐκκλησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸ τοιοῦτον. τί δὴ ποιεῖ; ὅτι ὁ θεός (i. e. Deus cum Articulo) αἰτιον, ἢ ὄργανον. τὸ δὲ γινόμενον, ΔΙ' ὄργάνου μὲν, ὑπὸ δὲ αἰτίου πάντως γίνεται— καὶ ἐστὶ μὲν ὙΦ' εἶ, τὸ αἰτιον, — ΔΙ' εἶ δὲ τὸ ἐργαλείον.— Ἰδε τὴν μεγίστην οἰκίαν ἢ πόλιν, τόνδε τὸν κόσμον. εὐρησῶς γὰρ αἰτιον ἡμεῖς αὐτὴν τὸν θεόν ὙΦ' εἶ γέγονεν— ὄργανον δὲ λόγον θεοῦ ΔΙ' εἶ κατεσκευάσθη.— φιλαλήθων ἡδὲ διακρίσις ἐπιστήμης ἀληθοῦς καὶ ὑμῶν ἐρισμένων & absurdum docet aliquid dixisse fieri διὰ τοῦ θεοῦ i. e. *per illum* qui est absolute & cum Articulo Deus, *Lib. de Cherub. p. 129.* Eandem distinctionem faciunt duo Christianorum primævorum longe doctissimi, *Origenes & Eusebius.* Prior fatetur ad verba, πάντα ΔΙ' αὐτοῦ ἐγένετο. ἢ δὴ ποιεῖ τὴν πρώτην χώραν ἔχει τὸ ΔΙ' εἶ, δευτέραν δὲ αἰεῖ.— ὅπως τοίνυν καὶ ἐνθάδε εἰ πάντα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο. ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ λόγου ἐγένετο, ἀλλ' ὑπὸ κρείττονος

καὶ Μείζοντος παρὰ τὸν λόγον πῶς δ' ἂν ἄλλος ἕως τυγχαίνει ἢ ὁ πατήρ; *Comment. in Joh. p. 55, 56.* post quædam in eodem argumento addit idem; ἢ τὸ ἀφ' οὗ ἢ ὁ ὅς εἶ ἀλλὰ τὸ ΔΙ' εἶ, περὶ οὗ ἐν τῇ συνθειᾷ φάσιν (corrupte φάσιν, & aliter φασίν, forte leg. φασίον.) ἐκδεχόμενος (Ἡρακλέων de quo est locutus) τὸ γραμμένον. *ibid. p. 61.* ubi absurditatem confutat attribuenti voculam *per quem* summo Deo opifici, & voculam *a quo*, vel *ex quo*, Verbo Dei *per quem*, secundum usum harum phrasium, omnia sunt facta. Alter, scilicet *Eusebius*, pari modo commemoratur de locutione *per quem*: λέγων δὲ (Εὐαγγελιστῆς) ΔΙ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι ποτὲ μὴ τὸν κόσμον, ποτὲ δὲ τὰ πάντα, τὸ ὑπερηκόν τοῦ θεοῦ (λόγου) παρῆναι δυνάμενος γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰπεῖν πάντα ὑπ' αὐτοῦ ἐγένετο— ἢ καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐγενήθη, ἀλλὰ ΔΙ' αὐτοῦ. ἵνα ἡμεῖς ἀναπέμψωμεν ὅτι τὴν οὐρανὴν ποιητικῶς τὸ παρὰ τοῦ ἀνθεντίας. *De Eccles. Theolog. lib. 1. c. 20.* Idem rursus ait; πῶς δὲ καὶ τὸ, πάντα ΔΙ' αὐτοῦ ἐγένετο, χωρὶς εἶναι, ἐνός ὄντος καὶ ὑποκειμένου; ἢ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ φησὶν, ἢ δὲ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα γεγενῆσθαι, ἀλλὰ ΔΙ' αὐτοῦ ἡδε διὰ σπέρματος τὸ ὑπερηκόν σημαίνει.— ὡς αὐτὸς ἔν εἴρηται καὶ τὸ, πάντα ΔΙ' αὐτοῦ ἐγένετο. ἐπεὶ μὴ ποιηκός, αὐτὸ δὲ διακονησάμενος. αὐτὸς ἔπεσον ζῆλον τὸ ποιῆσαι οὐκ ὅλων, τὸ δὲ

τῷ θεολογούμενῳ τὰ πάντα
 ὑποσάμενον — ὡς ἔστι
 ἔχοντων, ὁμολογεῖν ἀνάγκη
 τῷ θεολογούμενῳ ὑπὸ τῆς Ευ-
 αγγελιστῆς μὴ τὸ πᾶν
 εἶναι θεόν, μηδ' αὐτὸν τὸν
 πατέρα, τὸ δὲ τέτε μονο-
 γενῆ ἦν, ἡ συμβεβηκότα τῷ
 πατρὶ, ἡ δ' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ
 ἐν αὐτῷ ὄντα· ἡ δ' ἐν καὶ ταύ-
 τῳ τῷ θεῷ ὄντα· ἡ δ' ἐν
 ἀληθῶς ὄντα, ζῶντα καὶ ὑ-
 περῶντα, ἐν ἀρχῇ τε ὄντα,
 καὶ πρὸς τὸ θεὸν ὄντα, καὶ θεὸν
 ὄντα, δι' ἃ τὰ πάντα διη-
 μύρην· *ibid. lib. 2. c. 14.*
Locus hic omni observatione
dignissimus est, & ad vete-
rum Patrum mentem de
quæstione divinitatis Filii Dei
exactissimus: Sed ad hæc
notandum est etiam, quo-
modo Eusebius, in quo su-
mmam & incomparabilem
Patris auctoritatem describit:
τὸν μόνον ἀληθῆ θεόν, τὰ
θεῖα λόγια εἰδέναι παιδεύει,
πάσης κεχωρισμένον σωμα-
τικῆς ἑσίας. πάσης ἀλλό-
τρου ὑπηρετικῆς οἰκονομίας,
ὅθεν δὴ ὅς αὐτῷ τὸ πᾶν,
καὶ μὲν καὶ δι' αὐτῷ φιλῶναι
*παροξύνεται· *De Laud. Con-**
stant. p. 473. Hinc nomi-
 nat verbum (ὄργανον θεῷ)
 Dei instrumentum in Crea-
 tione mundi: *Dem. Evang.*
lib. 4. c. 2, 4. Causam etiam
 reddidit propter quam Deus
 omnia condidit *per Verbum,*
 sic fatus: ἐπεὶ γὰρ μὴ οἶδ' ἵε
 τῷ τῷ βέντῃ ὅς σωματῶν
 ἦσαν, τῷ τε ὅς ἀπὸ γε-
 νήτων λογικῶν φύσιν τῷ
 πηγόμενῳ θεῷ παλάξεν δι'

ὑπερβολὴν τῆς ἀπὸ τῆς κρείτ-
 τουσας ἐλλείψεως· ὁ γὰρ γὰρ ἦν
 ἀγέννητος, ἀνωτάτω τε καὶ
 ὑπερῶντα ὅς ὅλων ἀρχὴς,
 ἀνέφικτος, ἀπερσπίλας.
 ὡς οἰκῶν ἀπερσπίτον ἡ φασιν
 οἱ ἱερεῖς λόγοι· ἡ δ' ἐξ ἡ
 ὄντων προβεβλημένη, προῖτα-
 τῶ τε διεσῶσα καὶ μακρὰν
 τὴν ἀγεννήτου φύσεως ἀπὸ χει-
 νισμῆν, εἰκότως ὁ πανάγα-
 θος καὶ θεὸς ὅς ὅλων Μέσω
 πινὰ παρεμβάλλει τὴν τῆς μο-
 νογενῆς αὐτῆς λόγῳ θῶν καὶ
 παναλκῇ δύναμιν, ἀκρίβεια-
 ῖα μὲν ὡς ὅτι μάλιστα καὶ
 ἐγγύτατα τῷ πατρὶ προσο-
 μιῶσαι· *De Laud. Constant.*
p. 471.

P. 86. *Ecce! virgo concipiet & pariet Filium, & vo-*
cabis nomen ejus Emmanuel:
quod interpretatum est, no-
biscum Deus.] Textum Esaiæ
7. 14. prædictionem esse sal-
vatoris Christi non uno no-
mine certo constat. 1º Ex
contextu v. 11. in quo pro-
pheta nomine Dei jubet A-
chazum petere signum pro
certitudine salutis & suæ &
etiam domus Davidis vel ex
inferioribus vel ex superiori-
bus; ex quo apparet signum
liberationis a propheta eden-
dum futurum prodigiale quid
sive miraculum: proindeq;
cum (ex incredulitate petere
recusante Achazo) propheta
dicat v. 14. Dominum ipsum
daturum signum, plane in-
notuit signum fieri prodigiale.
2º Igitur cum signum editum
sit, alma concipiet & pariet
Filium appellandum Emma-
nuelem, patet vocem Almam
 πορ

non quāmcunq; adolescentulam significare, sed puram virginem viri nesciam: juvenulam enim tori expertam prolem edere non erat mirum, neq; signum tanta attentione dignum. Dic vero oraculi sensum fuisse proditum ex virgine, absq; congressu viri Filium qui appellandus sit *Emmanuel*, quoniam esset *Homo Deus*, omnia erunt salva: hoc est enim signum omni animadversione dignissimum; & quidem signum prodigiale, petitum etiam ex superioribus & inferioribus (v. 11.) ob mysterium conjunctionis divinae & humanae naturae sive Hypostasis in Christo *Homine & Deo*. Ebraeam vero vocem *Alma* proprie & signanter denotare virginem intactam quatenus ab adolescentula congressus virilis experta distinctam, tum ipsum vocabuli Etymon, tum ex veteribus *Origenes*, *Eusebius* & *Hieronymus*, & docti recentiores demonstrarunt.

Hac vocum interpretatione confirmata, non erit difficile totum oraculi contextum & seriem (ver. 14, 15, 16.) ad unum Christum conciliare: adeo ut Messiae partus signum esset *Achazo* liberationis promissae a duobus regibus inimicis illius regnum & cum illo *Davidis Domum* jam jam eversuris.

Ad hanc rem [ut ceteras doctorum interpretationes hic missas faciam] observare id liceat, cui etiam prophetæ

verba (ut statim videbimus) astipulabuntur, *Jesaiam*, cum oraculum ederet de *Emmanuele* ex virgine longo post tempore nascituro, in raptu ecstático prophetis familiari, partum Messiae non semel ante *Israelitis*, tribui *Juda*, necnon & *Davidica* stirpe promissi, *Achazo* & domui *Davidis* tanquam præsentem sistere & repræsentare, atq; hoc modo dicere: ecce! virgo concipit [non concipiet] & parit [non pariet] Filium, quem tu vocabis (sic *Ebraei* Cod. 70, & omnes Interpretes testante *Euseb.* in loc.) *Emmanuelem*, vel nobiscum Deum. Repræsentans igitur *Emmanuelem* raptu & fictione prophetica quasi jam editum & præsentem, dicit *Achazo*, Tu vocabis illum *Emmanuelem*, i. e. nobiscum Deum, & certo scias Deum per illum jam nobiscum esse, & liberaturum te & Domum *Davidis* ex inimicorum regum obsidione: ideoq; addit propheta; antequam hic puer (sive infans, quod verbum *Nahhar* significat *Exod.* 2. *Jud.* 13. 7.) cognoverit repræbare malum & eligere bonum, deseretur terra, &c.

Ex hac interpretatione terminus temporis inter quem liberatio *Achazo* promittitur non aliud est nisi intervallum a nato jam *Emmanuele* ad illius elapsam infantiam id est, breve aliquod tempus inter partum & puerum futurum. At si alicui displiceat quod tempus *Unius* se-

Anni (tantillo enim spatio facta erat liberatio promissa) denotatur intervallo temporis intercedentis inter infantis partum & pueritiam, quod est decem vel plurium annorum spatium secundum veteres; hæc difficultas, si qua est, facile solvetur ex ipsis oraculi verbis, scilicet; *antequam sciverit reprobare malum & eligere bonum*, quæ denotare possunt vel ætatem discernendi malum a bono, quæ sit post quatuor aut quinque annos; atque hæc significatione posita congrue dici potest prophetam non esse incredulo Achazo ipsum punctum temporis, quo liberaretur, declarare, etsi liberationem promitteret. Sed verba etiam apte possumus aliter interpretari, videlicet, *antequam noverit reprobare & eligere id quod ad edendum malum aut bonum est*, de victu enim infantis intelligenda verba videntur) hoc modo ipsum liberationis momentum fere indicatur.

Nihil restat ad nostrum oraculi sensum stabiliendum, nisi ut probem prophetam hoc (quod solitum est in aliis oraculis, sicut omnes in eorum phrasi exercitati sciunt, & ut sit in aliis de Messia Prophetiis, scil. Jes. 9. & 63. 1.) rem futuram præsentem tempore & quasi præsentem dicere. Hoc vero probatur ex ipsis Ebraici textus verbis, quæ in præsentem tempore funduntur; & quo-

rum grammatica est hujusmodi constructio: ecce! virgo [הרה] *pregnans est* sive *gravida* [וילדת] & *parturiens*, sive *parit* Filium, &c. utraq; verba tam *harah* quam *joledeth* sunt nomina participialia præsentis temporis; de posteriori voce non dubitandum est; & prior hoc sensu occurrit Gen. 28. 24. vid. Campegii *Vitrina* observationes sacras in loc. lib. 5. c. 2. ubi hanc vocabuli significantiam firmat. Hic prophetarum verborum sensus in quo mihi præluxit vir Doctiss. prædictus *Vitrina*, quemque plenius explicavi, & ab objectionibus quorundam salvum effeci, meo quidem iudicio est omnibus aliis oraculi interpretationibus antefereendus: neque video quid contra illum objici potest vel a Judæis vel incredulis quibuscunque. Nulli offenculo fore puto 70 transulisse verba in futuro tempore, eo quod perspexerint prophetam locutum esse de Emmanuelis partu *revera futuro*, etsi viso prophetico veluti *presentem* contemplatus est, & verbis *presentis* temporis coram Achazo & Judæis sistit.

P. 94. *Verbum autem hoc erat*] Vir doctus qui se *Artemonium* appellat in nuper edito libro qui dicitur *Initium Evangelii S. Joannis Apostoli ex antiquitate Ecclesiastica restitutum*, arbitratur *Novatianum* legisse & hic & passim in Jo. 1. 1. non, *Deus erat Verbum*, sed, *Dei erat Verbum*.

Verbum. Observat parte priori operis p. 90. quod dixit Novatianus, " Verbum autem hoc (nempe quod cor Dei eructavit Ps. 45. 1. de hoc enim agitur) erat in principio apud Deum, & Deus erat Verbum. Quis igitur dubitet cum in extrema parte dicitur, Verbum caro factum est & habitavit in nobis, Christum, cuius est nativitas, & quia caro factus est, esse hominem, & quia Verbum Dei Deum incunctanter edicere esse? &c." Ex his Novatiani verbis argumentum sic struit Artemonius; quare non dicit & quia Verbum Deus, si in superioribus, & Deus erat Verbum, ipse posuerat? Apparet ergo ipsum Novatianum sic posuisse—& Dei erat Verbum; hinc postea inferre poterat: " quis igitur dubitet—quia Verbum Dei (dicitur) Deum incunctanter edicere esse?" Cui viri docti argumento respondeo, viz. dissierit hic Novatianus Christum qui (ut statim ante observaverat) a Joanne vocatur Verbum Dei Apoc. 19. 13. Deum esse; atq; hoc probat ex eo quod ab eodem Joanne Scriptum est, & Deus erat Verbum: recte igitur omnino concludit Christum Verbum Dei esse Deum. Potuit quidem dicere (ut notat vir Doctiss.) & quia Verbum Deus, &c. pro quia Verbum Dei, &c. sed id non erat argumentum cui incubuit: Voluit probare non Verbum

tantummodo sed Christum esse Deum; idq; hoc modo probat: primo ostendit Christum a Joanne vocatum esse Verbum Dei; deinde ex eodem Joanne confirmat hoc Verbum Dei (quod est Christus) dictum esse exerte Deum in textu & Deus erat Verbum: inde recte infert non dubitandum (non Verbum Deum, sed) Christum Verbum Dei, Deum esse. Alter e Loculus nempe c. 15. ex quo ab Artemonio emendato per sua Lectione Jo. 1. 1. struit argumentum ipse Artemonius sed ex quo recte restitui apparet inferre Novatianum contra Artemonium Verbum esse Deum ex eo quod scriptum est, & Deus erat Verbum. Sic dicit; " ex Deo autem homo quomodo non processit, sic Dei Verbum processit, de quo dictum est, eructavit cor meum Verbum bonum—sed nim hoc Verbum, per quod facta sunt omnia (supplet Deus est) & Deus, inquit erat Verbum. Deus enim processit ex Deo, dum processit sermo Deus qui processit ex Deo." omnia recte fluunt. Ad quid deesse ad supplendum argumentum vidit Artemonius p. 104. & emendavit locum ut suae Hypothesi inserviret hoc modo; scilicet, sed enim cuius hoc Verbum, &c. Dei, inquit, erat Verbum dum qui processit sermo est, qui processit ex Deo sed vix dubito quin ver-

quæ exciderant & restituenda
uerant, reuera essent *Deus*
quæ scribæ negligentia
potuerant prætermitti propter
requentia, & *Deus*. Et qui-
em vir eruditus per totos
pros concludens ex veterum
estimoniis, in quibus ple-
unq; Christum non *Verbum*
Deum, sed *Verbum Dei* nun-
upaverunt, reuera legisse
illos in Apostolo & citasse,
& *Dei* erat *Verbum* (contra
omnia Exemplaria & Cod.
SS. tam Evangelii quam
veterum Scriptorum, quæ ho-
ie exhibent, & *Deus* erat
Verbum) magnopere mihi
videtur errasse, nec illorum
erum sensum dedisse. Illi
eteres quos allegat *Artemo-
nius*, in primis incumbabant
Jesum Christum in carne
nientem probarent esse non
minem tantummodo sed
Deum: atq; hoc facile
robabant ex eo quod Chri-
us ab Apostolo vocabatur
Verbum Dei, & quod idem
apostolus scripsit, & *Deus*
erat *Verbum*; unde sequeba-
Jesum Christum, cum
let *Verbum Dei* dictum
eum, esse reuera *Deum*.
um semel ex Scripturis
stenderetur Jesum Christum
Verbum esse unum & eun-
em, manifestum erat ex
p. i. i. quod in omnium
re erat, Jesum Christum
esse *Deum*, quoniam scrip-
um erat, & *Deus* erat
Verbum. Non potuerunt
esse contra Hæreticos Jesum
Christum esse *Deum* negantes
concludere Jesum Christum

esse *Deum* ex eo quod dixe-
rat Joannes, & *Deus* erat
Verbum; *Verbum* agnosce-
bant & hæretici esse *Deum*,
sed non agnoscebant Jesum
Christum esse *Verbum* quod
erat *Deus*: necesse igitur ha-
buerunt primævi Scriptores
monstrare Jesum Christum
esse illud *Verbum*, quod con-
fitebantur ex testimonio Jo-
annis esse *Deum*; hoc autem
confirmabant ex testimonio
eiusdem Joannis, a quo Jesus
Christus indigitabatur *Verbum*
Dei: quod etiam aperte dixit
Jo. i. 14. ideoq; probare Je-
sum Christum esse *Verbum*
Dei, idem erat ac si pro-
bassent illum esse *Deum*, quo-
niam omnes noverant scrip-
tum esse, & *Deus* erat *Ver-
bum*. In hoc argumento
laborant *Irenæus* & *Novatia-
nus*, quod doctiss. *Artemo-
nio* non satis est perspectum:
atq; hæc videtur mihi causa,
ex qua veteres Jesum Chri-
stum frequentius cognomina-
bant *Verbum Dei*, quam *Ver-
bum Deum*; tum quod &
idem valebant utraq; voca-
bula, & quod prius persona-
rum distinctionem expressius
denotabat.

P. 99. *Qui est super omnia
Deus*] Præter memorata ad
textum in loco auctoris ad
confirmandam veterum sen-
tentiam Christum non esse
τὸν πάντων θεόν, quod i-
dem erat ac dixisse illum
Patrem, observata sunt;
scilicet: ἐπεὶ δὲ οἱ ἑ-
τῶν (Hæreticorum Simonia-
norum) αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν

ἢ ὅτι πάντων θεὸν ὑποπτεύουσιν, αὐτὸν ἑαυτῶ πατέρα δοξάζοντες, αὐτὴν υἱὸν καὶ πατέρα κληῖον ὑποπτεύοντες. *Constitut. Apostol. lib. 6. c. 25.* Convenienter tradit *Iren.* quod Simon Magus docuit semetipsum esse qui inter Judæos quidem quasi Filius apparuerit; in Samaria autem quasi Pater descenderit; in reliquis vero gentibus quasi Spiritus Sanctus adventaverit. Esse autem se sublimissimam virtutem, hoc est eum qui sit *super omnia Pater. lib. 1. c. 20.* ὅτι ἐκ αὐτοῦ ἐστὶν ὁ ὅτι πάντων θεὸς καὶ πατήρ, ἀλλὰ ὡς ἐκείνους, λέγει. ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα καὶ καὶ πατέρα υἱῶν, καὶ θεὸν μετὰ καὶ θεὸν υἱῶν καὶ ὅταν ὑποσάγῃ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὑποσάγῃσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. ἵνα ἢ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πασίν· ἐκὼν ἑτέρους ἐστὶν ὁ ὑποτάξας καὶ ὢν τὰ πάντα ἐν πασίν, καὶ ἑτέροις ὧ ὑπετάγη, ὅς καὶ μετὰ πάντων ὑποτάσσεται. *Ignat. ad Tarsens. Epist. Sect. 5.* Et paulo ante doctrinam dixit ὅτι Σατανᾶ ὑπηρέτων — ὅτι αὐτὸς (υἱός) ἐστὶν ὁ ἐπὶ πάντων θεός. *ibid. sect. 2.* *Euseb. lib. 1. c. 25.* ὁ πάνυ consonans ait; ἔτε γὰρ τὸ ἐπέκεινα ὅτι ὅλων θεὸν υἱὸν ἂν τις εἰπὼν εὐσεβὴς εἴεν· πῖνθ' ὅτι εἶναι υἱὸς, ὁ τῷ ἀναρχῶν καὶ ἀγέννητον θεότητα περιβεβλημένῳ, ἔτε τὸ μόνον γενῆ ὅτι θεὸς υἱὸν αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα πῖς εἰπὼν δρᾶσεται τῷ κατὰ ὅτι δὲ συσχεῖται δίκῳ. *Eccles. Theol.*

lib. 1. c. 7. & alibi; εἰ δὲ ἐν ἐν καὶ ταυτὸν ὡς ὁ θεὸς καὶ ὁ ἐν αὐτῷ λόγῳ, ὡς δοκεῖ Μαρκέλλῳ ὁ ἐν ἀγίῳ παρθένῳ γεννώμενῳ καὶ σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας καὶ παθὼν τὰ ἀναγεγενημένα καὶ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, αὐτὸς ὡς ἐπὶ πάντων θεός· ὁ δὲ τολμᾷ σάντα φάναι τὸ Σαβέλλιον ἢ ἐκκλησίᾳ τῶ θεῷ ἐν ἀβείῳ καὶ βλασφημίᾳ ἐγκατέλεξεν. *ibid. lib. 2. c. 4.* Exinde manifestum est verba de Martyribus Phrygiis apud *Eusebium* (*Eccles. Hist. lib. 8. c. 23.*) relata τὸ ἐπὶ πάντων θεὸν Χριστὸν ἐπιβοαμένοις, esse corrupta; & vel omittendam vocem Χριστὸν quæ forte ex marginali interpretamento in textum irrepsit; vel conjunctionem καὶ inferendam inter voces θεὸν & Χριστὸν sed prius magis probabile.

Observare hic liceat veterum nullum (quantum constat) qui tribus prioribus seculis floruerunt, præter auctorem nostrum, *Cyprianum* & *Tertullianum* Montanistam factum, quem forte in hoc testimonio & illius ad Christum applicatione secuti sunt *Cyprianus* & *Novatianus*, verba Apostoli ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς vel de Christo intellexisse vel ad Divinitatem illius probandam allegasse. Et cum constans esset iudicium & doctrina Patrum primævorum solum Deum Patrem esse τὸ ἐπὶ πάντων θεὸν, ipsum *super omnia Deum* & dicerent illi verbis ex

pressis

pressis Christum non esse $\pi\alpha\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ $\epsilon\pi\iota$ $\pi\alpha\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ $\theta\epsilon\omicron\nu$, ipsum super omnia Deum, non probabile est illos verba Apostoli $\epsilon\pi\iota$ $\pi\alpha\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$, super omnia Deus benedictus, de Christi Deitate explicasse; ex quo constaret illorum opinio Christum esse $\epsilon\pi\iota$ $\pi\alpha\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ $\theta\epsilon\omicron\nu$, super omnia Deum, licet non, $\pi\alpha\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ $\epsilon\pi\iota$ $\pi\alpha\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ $\theta\epsilon\omicron\nu$, ipsum super omnia Deum: attamen nunquam sub tali distinctione Christum super omnia Deum indigebant; sed ab hoc titulo illi adscribendo vix abstinerunt, si Christum illo insigniri verbis Apostoli didicissent. Sicut vero in veterum scriptis Christus nunquam dicitur (sine articulo) $\epsilon\pi\iota$ $\pi\alpha\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$, ita (quantum memini) neq; $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$ appellatur; quod mirum esset si totum hunc Apostoli locum de Christo explicavissent. Apud Irenaeum lib. 3. c. 16. (edit. Massu.) inseritur textus, & potest videri ad Christum ab illo referri; sed cum neq; verba, $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\epsilon\pi\iota$ $\pi\alpha\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$, explicat Irenaeus, neq; Christum esse Deum ab illis infert; sed Apostolum tantum allegat ut confirmet illius testimonio unum & eundem esse Jesum Christum, quod clare probatur ex Verbis, ex quibus Christus secundum carnem, & quæ sequuntur nihil ad rem in qua est Irenaeus faciunt, videntur quidem falsarii cujusdam interpolatio ad argumentum au-

ctoris non attendentis, & illorum verborum insertionem revera infirmantis. Notum est etiam Irenaeum si quem alium totis libris emphatice denotare Patrem per titulum super omnes vel super omnia Dei. 2° Citatur Locus in Epistola Synodica quorundam episcoporum Antiochenorum ad Paulum Samosatenum, & quidem ad probandam Christi divinitatem quam tamen inferunt ex solis verbis $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\epsilon\pi\iota$ $\pi\alpha\upsilon\lambda\omicron\varsigma$, qui est super omnia: adeo ut vel vocem $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ in textu non legerint (tamen in citatione reperiatur) vel hanc & cætera ad Deum Patrem retulerint; & intellexerint quasi fuisset scriptum, $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\epsilon\pi\iota$ $\pi\alpha\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$ [$\epsilon\varsigma\omega$] &c. Non moror hæc verba allegata esse etiam ab Hippolyto contra Noetum pro Christi Divinitate, quoniam interpolationis in hoc scripto non tantum suspicio est sed fere certitudo. Verba certe quo modo exhibentur in editis Apostoli non requirunt ut de Christo intelligantur; & vel constructionem illam admittunt, quæ placuisse visa est Episcopis Antiochenis supra memoratis; vel alteram quæ quidem phrasi scripturæ magis convenit, nempe $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\epsilon\pi\iota$ $\pi\alpha\upsilon\lambda\omicron\varsigma$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ (scil. Pater) $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$ ($\epsilon\varsigma\omega$) $\epsilon\iota\varsigma$ $\tau\omicron\varsigma$ $\alpha\iota\omega\upsilon\alpha\varsigma$, adeo ut tota pericope ad unum Deum Patrem referatur. Probabile quidem est Patres antiquiores quales sunt auctores Con-

stitut. Apostolic. Ignatius, Justinus Martyr, Irenaeus, Origenes, &c. hoc posteriori sensu verba (si legerint in Apostolo eo quo nunc sunt ordine) accepisse, quem bene præ se ferunt. Fatendum licet, quando verbum $\xi\sigma\omega$ subintelligitur & $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$ cum voce $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ tanquam doxologia effertur, alio ordine scribi hæc vocabula in Scripturis postposita voce $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ cum articulo $\tau\tilde{\omega}$ $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$, ut sit $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$ $\acute{o}$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ (vid. Luc. 1. 68. 2 Cor. 1. 3. Ephes. 1. 3. 1 Pet. 1. 3. Ps. 40. 13. Dan. 3. 28.) attamen Ps. 89. 52. legitur $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$ $\kappa\acute{\omega}\epsilon\iota$ Θ ($\xi\sigma\omega$) omisso articulo ante vocem $\kappa\acute{\omega}\epsilon\iota$ Θ quæ idem est cum voce $\theta\epsilon\omicron\varsigma$. & quod ad hanc constructionem revera attinet, nihil differt ad scribatur $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$ $\acute{o}$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ vel $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$, vel etiam $\acute{o}$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$, vel $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$, in utraq; lectione æq; potest subaudiri verbum $\xi\sigma\omega$ adeo ut quoad grammaticam verborum Apostoli constructionem nullo modo necesse sit ad Christum & non ad Patrem Deum referre. Prædictis possumus adjicere observationem alteram qua probabiliter concludi potest Apostolum verba de Christo non dixisse; nempe quod neq; Apostolus Paulus neq; alius quivis vel Apostolorum vel Evangelistarum titulos $\epsilon\pi\iota$ $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\omega\upsilon$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$, & $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ unquam efferunt de Christo; sed ad Patrem solummodo & peculiari modo

etiam cum a Christo contra distinguitur, attribuunt; vid. Ephes. 4. 6. 2 Cor. 11. 31. & Pater emphatice dicitur $\acute{o}$ $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$, Mar. 14. 61. vid. etiam Rom. 1. 25. Et his, quod tituli qui in hoc loco enunciantur, nunquam in Scripturis de Christo proferuntur, & frequentissimum Patri tribuuntur, merito conijci potest & concludi, quod hic etiam non Christum sed unum Deum Patrem respiciunt; & quod verba si in textu recte exhibentur sunt Ecphonema vel Doxologia ad Deum Patrem propter Christum ab illo in nostra carne missum. Non vero dissimulabo Archetypum Apostoli textum forte habuisse non $\acute{\omega}\nu$, sed ex adverso $\acute{\omega}\nu$ $\acute{o}$ $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ hæc verborum facilis emendatio sine literulæ mutatione & quæ viris doctis placuit emphasin & elegantiam Apostoli contextui addit; atque hac Lectione dictionum gradatio pulcriori ordine ascendet: sic enim inter prærogativas Israelitarum quas recenset Apostolus hæc est summa, quod non tantum illis secundum carnem ortus esset Christus, sed quod illorum etiam esset ipse super omnia Deus benedictus, huiusmodi Christus Deus & Pater, quod revera erat illorum prærogativa præstantissima. Huiusmodi interpretatio magnopere congruit Doctrinæ Apostoli, quemadmodum hic Israelitarum prærogativas enumerant quibus destituti erant Gen-

tiles
varu
2. I
bus
quas
rece
jusm
in h
inter
Gen
tant
sed
Chri
non
sed
lum
illum
ad
essen
mest
est c
ferre
get
post
nem
sum
viz.
nia
erat
lis:
post
firma
num
paulo
Eph
noru
c. 4.
ment
& un
adder
vilegi
unum
nium
super
in pr
vas ta

tilis, ita etiam (quod observatu dignum est) cum Ephes. 2. 12. prærogativas a quibus alienæ erant Gentes & quas habuerunt Judæi iterum recenset, illas dicit esse huiusmodi fere cum his quas in hoc loco dinumerat, & inter cæteras in memoriam Gentium inculcat, quod non tantum essent *sine Christo*, sed etiam (*ἀθεοί*) *sine Deo*: Christianos vero factos dicit non tantum habere Christum sed reconciliatos esse per illum *ipsi Deo* v. 16. & per illum etiam aditum esse illis *ad Patrem* v. 18. & quod essent (*οἰκεῖοι τοῦ θεοῦ*) *domestici Dei*. Operæ pretium est duos locos inter se conferre, ex quo alterum exsurgat Argumentum voluisse Apostolum claudere gradationem prærogativarum cum summa omnium prærogativa viz. *Deo super omnes vel omnia benedicto in secula*, qui erat peculiariter Deus Israelis: neq; minus ad hunc Apostoli sensum amplius confirmandum memoratu dignum est, eundem Apostolum paulo inferius in hac ipsa ad Ephes. epistola, cum Christianorum prærogativas enumerat c. 4. v. 4, 5, 6. post factam mentionem *unius Spiritus*, — & *unius Domini* (Jesu Christi) addere tanquam omnium privilegium summum & caput, *unum Deum & Patrem omnium* (*ὁ ἐπὶ πάντων*) *qui est super omnes*, &c. Cum igitur in prædictis locis prærogativas tam Judæorum quam Chri-

stianorum enumerans Apostolus illas claudit cum prærogativa unius summi Dei Patris, vix est ut credamus eundem Apostolum Rom. 9. 5. in quo loco de iisdem fere credentium privilegiis loquitur, prætermisisse omnium summum & præstantissimum quod obtinebant, nempe, *unum Deum Patrem qui est super omnes*. Quocirco ab illis diffentire nequeo qui probabilem Lectionem Apostoli statuunt esse Rom. 9. 5. *ὃν ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς*, &c. & quis me securum præstabit ordinem duarum priorum vocularum non fuisse mutatum post secundum demum Ecclesiæ seculum vel librariorum incuria, vel falsariorum audacitate; ex quo facto & lecto ὁ ὢν pro ὃν ὁ facile erat Verba sequentia ad Christum referre? at vero si Lectio ὁ ὢν pro germana sit habenda, (de qua cum contentiosi ingenii hominibus non pugnabo) quod ita semper apud antiquos reperitur citata; tum quidem Apostoli scopus & sibi in aliis locis compar doctrina, & scripturarum omnium fides & testimonium nos propendere urgent ut intelligamus verba esse doxologiam *ad unum super omnia Deum*, & in prædicta constructione accipiamus, scilicet ut sit sensus, *qui est super omnes* (vel super omnia) *Deus benedictus sit in secula*.

P. 104. Si homo tantummodo Christus; cur homo in Orationibus mediator invocatur:] Juxta consensum omnium veterum Christus non nisi tantquam Mediator inter Deum & homines invocabatur. Illorum erat concors & indubitata semper Doctrina & fides, unum Deum Patrem Christi summo honore & cultu solum & unicum ad venerari. In hoc Dei unitas & Christiana Religio & Pietas apud illos constabat, ut nemo alius nisi Pater tantquam unus Deus coleretur; & quod omnes supplicationes & preces Ecclesiæ primariò & ultimò ad illum dirigi & reverti deberent. Patrem igitur per Christum unigenitum Verbum invocabant. Ipsum etiam Christum pie invocabant ut mediatorem & summum sacerdotem sive pontificem maximum, qui Mediator a Patre constitutus offerret preces & acceptas redderet universorum & etiam ipsius Patri & Deo. Et quia permagni est momenti hanc rem clare dignoscere; molestias mihi non faciet veterum Patrum sententias in largum campum ante Lectorem proferre. Τὸ το γὰρ ἐστὶν ὁ ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ κυρίως προσευχομένους λέγειν τῷ πατρὶ αὐτῷ. μνηθῆναι τὸ θέλημά σου, &c.— ὅπως ὡς αἱ ἐπερσίνιοι φύσεις ἡμῶν ἀσωμάτων δυνάμεων παύσαι δοξάζουσιν ἢ θεὸν συμφώνως ἔγω καὶ ἐπὶ τῆς ἡγίας πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐν ἐνὶ σὺ-

μασί καὶ μιᾷ διαθέσει δοξάζουσιν ἢ Μόνον θεὸν ἢ Ἐνα καὶ Ἀληθινόν, Διὰ τῆς μονογενῆς Χριστοῦ. Constituit. Apost. lib. 2. c. 56.

Καταλείψαντες τὴν πολλοθεὸν μανίαν, καὶ τῇ ἀληθείᾳ Μοναρχίᾳ προσφυγόντες, τῷ παντοκράτορι θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. lib. 5. c. 15.

Δηλοῦμεν ὑμῖν θεὸν παντοκράτορα ἕνα μόνον ὑπάρχον, παρ' ὃν ἅλλ' οὐκ ἔστι καὶ αὐτὸν μόνον σέβειν καὶ προσκυνεῖν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐν τῷ παναγίῳ πνεύματι. ibid. lib. 6. c. 14.

Ἄ παρὰ δίδομεν ὑμῖν φυλάσσεσθε, καὶ νῶς ἢ θεὸν διὰ τῆς Χριστοῦ σεβόμενοι. Petrus predicat. apud Clem. Alex. Strom. 6. p. 636.

Ὁ παντοπότης θεὸς— δὴ πάση ψυχῇ— πῶς— διὰ τῆς ἀρχιερέως καὶ πρεσβυτέρων ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' ὃ αὐτὸν δόξα, &c. Clem. Rom. Epist. 1. Sect. 58.

Διὰ τὸ το καὶ πρὸ πάντων σὲ αἰνῶ σὲ εὐλογῶ, σὲ δοξάζω διὰ τῆς αἰωνίου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδός. Polycarp. apud Euseb. Hist. Eccles. lib. 4. c. 15.

Οὗτος λαβὼν, (scil. patrem & poculum Eucharisticum) αἶνον καὶ δόξαν τῷ πατρί ἡμῶν ὅλων διὰ τῆς ὁσιότητος τῆς υἱῆς καὶ τοῦ πνεύματος ἡμῶν ἁγίου ἀναπέμψεν. Just. M. Apol. 2. p. 161.

Ἐπὶ πάνσι δὲ οἷς προσφύμεθα, εὐλογούμεν ἢ ποιῶμεν τὴν πάντων διὰ τῆς υἱῆς αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἁγίας. ibid. p. 162.

162. ἐκ ἐσμὲν ἐδεμίαν αἰσθη-
σιν ἐχόντων θεραπευταί. ἀλ-
λά μόνον θεῷ τῷ πρὸ πάν-
των καὶ ἐπὶ πάντων, καὶ ἐπὶ
τῷ Χριστῷ αὐτῷ ὄντως θεῷ
λόγῳ. *Melito apud Chronic.*
Alex. ad Olymp. 236. 2. p.
607.

Ego igitur invoco Te
Domine Deus Abraham—
Pater Domini nostri Jesu
Christi:—qui es solus & ve-
tus Deus, super quem alius
Deus non est, per Domi-
num nostrum Jesum Chri-
stum. *Iren. lib. 3. c. 6.* Di-
cimus & palam dicimus, &
vobis torquentibus—vocife-
ramur, Deum colimus per
Christum. *Tertul. ad Scap.*
βέλει, καὶ σὺ μὲν, καὶ χο-
ρεύσεις μετ' ἀγγέλων ἀμφὶ
τῷ ἀγέννητον καὶ ἀνώλεστον καὶ
μόνον ὄντως θεόν, συνυμνῶν-
τες ἡμῶν τῷ θεῷ λόγῳ. αἰδιό-
τητος, Ἰησοῦς, εἰς ὃ μέγας
ἀρχιερεὺς θεῷ τε ἐνός, τῷ
αὐτῷ καὶ πατρός, ὑπὲρ ἀν-
θρώπων εὐχεται. *Clem. Alex.*
Protreptic. p. 74, 75.

Regulam Orationis propo-
nit *Origenes* non orandum
esse ullis creatis; ἐδὲ αὐ-
τῷ τῷ Χριστῷ (i. e. vult non
primariò & ultimò preces
illi offerendas ut in aliis lo-
cis infra patebit) ἀλλὰ μόνῳ
τῷ θεῷ ᾧ ὅλων καὶ πατρί,
καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν
προσηύχετο, ὡς παραθε-
μεθα.—λέγεται τοίνυν προ-
σευκτέον μόνῳ τῷ θεῷ τῷ ᾧ ὅ-
λων πατρί· ἀλλὰ μὴ χρεῖς
τῷ ἀρχιερέως—εὐχαριστῶν-
τες ἐν οἷς ἄγιοι ἐν ταῖς
προσευχαῖς αὐτῶν, τῷ θεῷ

διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ χάριτας ὁ-
μολογῶντες αὐτῷ περὶ ἑυχ.
p. 48, 49. Hoc confirmat
ex *Jo. 16. 24.* observato;
ἐγὼ γὰρ εἶπεν, αἰτεῖτε με, ἐγὼ
αἰτεῖτε τὸν πατέρα ἀπλῶς,
ἀλλ' ἐὰν ᾧ αἰτήσητε τὸν
πατέρα δώσει ὑμῖν ἐν τῷ ὀνό-
ματί μου. *ibid.*

Αὐτὸς ὁ μονογενὴς τῷ θεῷ
καὶ πρωτότοκος ᾧ ὅλων, ἡ
πάντων ἀρχὴ, τὸν αὐτῷ πα-
τέρα μόνον ηγείσθαι θεὸν ἀλη-
θῆ, καὶ μόνον σέβειν ἡμῶν πα-
ρακελεύεται *Euseb. Præp. E-*
vang. lib. 7. p. 327.

Τὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν
τῷδε τῷ παντὸς μόνον θεόν
γνωρίζειν, καὶ μόνον σέβειν,
καὶ μόνον διὰ Χριστοῦ θεολο-
γεῖν. *Dem. Evang. lib. 3. p.*
130. & ipse *Athanasius*;
μόνον δὲ ὁ ὄντως θεὸς ἐν
τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ
κυρίῳ ἡμῶν προσκυνεῖται. *O-*
rat. 2. cont. Arian. p. 349.

Nunc proponamus vete-
rum Regulam de adoratione
Filii, quam videbimus esse
distinctam ab illa quæ Patri
summo Deo dirigebatur, &
quam Filio subordinato modo
ut Mediatori obtulerunt. Ἐπὶ
τέτοις προσκυνεῖ αὐτὸν τὸν
μονογενῆ θεόν Μετ' αὐτὸν καὶ
Δι' αὐτόν. εὐχαριστῶν αὐτῷ,
τῷ ἀναδέξασθαι αὐτὸν τὸν
ὑπὲρ πάντων θάνατον διὰ τῷ
σαυρῇ. *Constit. Apost. lib. 7.*
c. 43. *Justinus M.* observat
quod Christus non nisi vo-
luntate Dei Patris colitur,
notans in Textum *Mat. 22.*
37. ὁ γὰρ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας,
καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος ἀγαπῶν
τὸν θεόν, πλήρης θεοσεβείας γνά-
μις

μης ὑπάρχων, ἕδ' ἐνα ἄλλον
πλήσει θεόν. καὶ ἄγγελον ἐ-
κείνον αὖν (i. e. Christum
Angelum ejus) πλήσει, θεὸς
ΒΟΥΛΟΜΕΝΟΥ. Dial. cum
Tryph. p. 97. Idem secundo
loco & post Patrem Chri-
stum coli docet: ὅτιον
αὐτῷ ᾧ ὄντως θεὸς μαθόντες καὶ
ἐν δευτέρᾳ χάρις ἔχοντες,
πνεῦμά ῥε προσήλικον ἐν λείτῃ
τάξει, ὅτι μετὰ λόγῳ τιμῶ-
μεν, ἀποδείξομεν. Apol. 1.
p. 24. Edit. Grab.

Τὸν γὰρ ἀπὸ ἀγεννήτου καὶ
ἀρρήτου θεὸς λόγον ΜΕΤΑ ᾧ
θεὸν προσκυνῶμεν καὶ ἀγαπῶ-
μεν, ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς ἐν-
θρώπως γέγονεν, ὅπως καὶ ὅτι
παθὼν ὅτι ἡμετέρων συμμέ-
τοχος γενόμενος καὶ ἰασιν
ποιήσῃται. Apol. 2. p. 34, 35.
Secundum beneplacitum Pa-
tris (teste Irenæo) veneratur
Christum Ecclesia: ἵνα Χριστῷ
Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν καὶ θεῷ
καὶ Σωτῆρι καὶ βασιλεῖ κατὰ
τὴν ΕΥΔΟΚΙΑΝ τῷ πατρὶ
τῷ ἀρετῇ πάντων γένου καμψῇ
lib. 1. c. 10.

Pater Deus praecepit Filium
suum adorari. Inquit Cypri-
anus de bon. Patient.

Origenes ex Scriptura osten-
dit quod donavit Deus Filio
adorari: dicit etiam preces
illi per Cataphresim mitti;
& quod illum precamur tan-
quam sequestrem & propi-
tiatorem ut preces nostras
Deo summo offerre digne-
tur. Καὶ περὶ ὅτι ἄλλων
(πρωμένων ὡς θεῶν) ἐρεῖμεν
ἀπαίσνητες ἀποδείξιν περὶ τῷ
ΔΕΔΟΣΘΑΙ αὐτοῖς ἀπὸ ᾧ
ἐπὶ πάνσι θεῷ τὸ τιμαῖται.

I

εἰάν δ' ἡμῖν ἀνθυποφέρῃ το
παραπλησίον περὶ τῷ Ἰησοῦ
ἀποδείξομεν ὅτι ἀπὸ θεῶ ΔΕ-
ΔΟΤΑΙ αὐτῷ τὸ τιμαῖται
ἵνα πάντες τιμῶσι ᾧ υἱὸν
καθὼς πᾶσι ᾧ πατέρι
Adv. Cels. lib. 8. p. 384.

Πᾶσαν μὲν γὰρ δέησιν καὶ
προσευχῇ, καὶ ἐντεῦξιν καὶ
εὐχαριστίαν ἀναπεμπτέον τῷ
ἐπὶ πάνσι θεῷ διὰ τῷ ἐπὶ
πάντων ἀγγέλων ἀρχιερέων
ἐμφύχῃ λόγῳ καὶ θεῷ διὰ
σόμεθα δὲ καὶ αὐτῷ τῷ λό-
γῳ καὶ ἐντεῦξόμεθα αὐτῷ, καὶ
εὐχαριστήσομεν, καὶ προσευξό-
μεθα δὲ, εἰάν δυνάμεθα κα-
τακείν ᾧ περὶ προσευχῇ
κυριολεξίας καὶ κατὰχρησέων
lib. 5. p. 233. vide etiam
p. 495. Ἀλλὰ τὸν ἐν
θεὸν καὶ τὸν ἕνα υἱὸν αὐ-
τῷ καὶ λόγον καὶ εἰκόνα, κατὰ
κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν ἰκα-
σίαι καὶ ἀξιώσεσι σέβουμεν
προσάγοις τῷ θεῷ ὅτι ὁ
λων τὰς εὐχὰς διὰ ᾧ μόνῳ
γενῆς αὐτῷ. ὁ πρῶτον προσ-
φέρουμεν αὐτὰς ἀξιώσεις αὐ-
τῷ ἰλασμόν ὄντα ὅτι ἀμαρ-
τιῶν ἡμῶν, προσάγαγεν ὁ
ἀρχιερέα καὶ εὐχὰς καὶ τὰς
θυσίας καὶ τὰς ἐντεῦξας ἡμῶν
τῷ ἐπὶ πάνσι θεῷ. lib. 8.
p. 386. Ad superiora duo
loca observat noster Doctiss.
Bullus; miror hæc Origē-
nis loca viro docto (Huetio)
offendiculo esse, in quibus
egomet, (ut verum fatear)
Catholicam de Persona &
Officio Servatoris nostri do-
ctrinam non male explicam
existimaverim. Defens. Fid.
Nic. Sess. 2. cap. 9. § 15.

Εὐχὰς

Εὐχόμενος τῷ λόγῳ τῷ θεῷ
δυναμένῳ αὐτὸν ἰάσασθαι.
πολλῶ πλείον τῷ πατρὶ
αὐτοῦ, ὅς κ' — ἐξαπέστειλε τὸ
λόγον αὐτῷ καὶ ἰάσατο αὐτὸς.
adv. Cels. lib. 5. p. 238.

Ὡς περ δὲ τὸ ἀκρεβέντα
προσεύχεσθαι· ἔχρη τῷ
ἐυχόμενῳ προσεύχεσθαι, ἀλλὰ
τὸν ἐδίδαξεν ὅτι τῷ εὐχῶν
ἐκείνῳ πατρὶ ὁ κύριος ἡμῶν
ἰσχύς, ὥτως ἔχουσιν αὐτῷ
προσεύχων πᾶσα προσενηκίον
τῷ πατρὶ· ὡς αὐτὸς τῷ το
προεδίδουσι σαφῶς, ὥς λέ-
γει (Joh. 16. 23, 24.) ἀρ-
χιερεῖς γὰρ τῷ ὑπατέρ ἡμῶν κα-
ταθένης ὑπὸ τῷ πατρὶ, καὶ
προεχλήτω ὑπὸ τῷ πατρὶ
λαβόντες, εὐχεσθαι ἡμᾶς
δὲ, ἀλλὰ δι' ἀρχιερέως καὶ
προεχλήτω. De Orat. p. 52, 53.
ἵνα καὶ νῦν παρὰ τοῖς
ἐκείνῳ τῷ οἰκουμενῷ αὐτῷ
πρωτοῖς τιμᾶται μὴ ὡς
ἀσκήσια, θαυμάζεται δὲ
τῷ προφήτῳ, δοξάζεται
ὡς ἀληθὴ καὶ μόνον θεῷ
ἀρχιερέα. καὶ ὅτι πᾶσι τέτοις,
καὶ θεῷ λόγον προοόντα καὶ
ἐν αἰῶνων ἀπάντων ἐσθλ-
ον, τῷ τε σεβασμῶν τι-
μῶν παρὰ τῷ πατρὶ τῷ ΠΙΕΙ-
ΗΦΟΤΑ καὶ προσκυνεῖται
ἐν θεῷ. Euseb. Ecclef.
lib. 1. c. 3.

Eadem Regula in Doxolo-
gis apud Ecclesiam primæ-
m usu semper obtinuit,
sempe ut Gloria & Gratia
eo Patri per Christum &
per Spiritum Sanctum vel in
Spiritu Sancto (quod idem
est) adscriberentur. Orige-
ne Testimonium hanc rem
professo tractantis veteris

Ecclesiæ judicium monstra-
bit : κατὰ δυνάμιν δοξολο-
γίας ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ τῷ προ-
οιμίῳ τῷ εὐχῆς λεκτέον, ὅς
θεῷ διὰ Χριστοῦ συνδοξολογῶ-
μεν, ἐν τῷ ἀγίῳ πνεύματι
συνυμνεύμεν. de Orat. p. 145.

Καὶ ὅτι πᾶσι, τῷ εὐχλῷ
εἰς δοξολογίαν θεῷ διὰ Χριστοῦ
ἐν ἀγίῳ πνεύματι κατὰ-
παυσεῖν. ibid. p. 146.

Εὐλογον δὲ, ἀρξάμενον
ἀπὸ δοξολογίας, εἰς δοξολο-
γίαν καταλήγοντα καταπαύ-
ειν τῷ εὐχλῷ, ὑμνεῖν καὶ
δοξάζοντα τῷ ὅλῳ πᾶσι
Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ἀγίῳ
πνεύματι. ὅς ἡ δόξα εἰς τὸς
αἰῶνας. ibid. p. 147.

P. 127. Non alium — cui
preciperentur hac opera, &c.]
Verbum Filium Dei volun-
tati & mandatis Dei Patris
ministrasse & implevisse in
Creatione rerum una voce
prædicarunt primævæ Eccle-
siæ Patres. ἐκ ὕλης ὡς ἐν-
δεῖς, ἀλλὰ βελήσει μόνῃ, ἀ-
προσέταγν Χριστὸς ταῦτα καὶ
παρήγαγε. Constitui. Apost.
lib. 5. c. 7. & in Oratione
laudantes Deum propter Crea-
tionem dicunt, τὸ λογικὸν
ζῶον — τῇ σῇ σοφίᾳ δια-
ταξάμενθ', κατεσκεύασας ἐκ
πάντων ποιήσωμεν ἄνθρωπον·
&c. lib. 7. c. 34. atq; ite-
rum; ἀγίου δὲ καὶ ὁ μονα-
γενῆς σε υἱὸς ὁ κύριος ἡ-
μῶν καὶ θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστός,
ὅς εἰς πάντα ὑψηλίστατα
νός σοι τῷ θεῷ αὐτῷ καὶ
πατρὶ, εἰς τὴν δόξαν καὶ
διδόξαν καὶ ὑπερβολὴν κατὰ
ἄλλῳ. lib. 8. c. 12. Justi-
nus Martyr frequenter adfir-
mat

ἐκ τῶν λόγων· ἀλλ' ὑπὸ
κρείττονος καὶ μείζονος παρὰ
τὸν λόγον. τίς δ' ἂν ἄλλος
ἴστος τυγχάνῃ ἢ ὁ πατήρ;
Comment. in Jo. p. 56. vid.
etiam p. 61. Patres Antio-
chenſis Concilii qui conven-
erant contra Paul. Samofaten-
ſem hanc eandem doctrinam
confirmarunt: Τὸτον πιεῦο-
μας (aiun) σὺν τῷ πατεὶ
ὡς ὄντα ἐκπεπληρωμέναι τὸ
πατρικὸν βέλημα πρὸς τὴν
κτίσιν ᾧ ὅλων· αὐτὸς γὰρ
ἦν καὶ ἐγενήθησαν. αὐτὸς
ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν. ὁ δὲ
ἐντελλόμενος ἐτέρῳ ἐντέλ-
λεται τινι, ὃν οὐκ ἄλλον πε-
φάσμαθα ἢ τὸν μονογενῆ υἱὸν
τοῦ θεοῦ, ὃ καὶ εἶπε, ποιήσω-
μεν ἄνθρωπον, &c. Dicit
Hippolytus; πατὴρ ἐντέλλε-
ται, λόγος ἀποφθεῖ—
ὁ γὰρ κελεύων πατὴρ, ὁ δὲ
ὁπακῶν υἱός, τὸ δὲ συνεπίζον
ἕγχιον πνεῦμα· adu. Noet.
p. 15, 16. His consonans
Eusebius ὁ πάνυ loquitur;
Τὸτο δὲ καὶ φαλμαρδὸς ἡνίτ-
τετο, ὁπνήκα παρὶ τῆ πρώτης
ἀρχῆς (de auctore omnium
primario) διεξίων, αὐτὸς,
ἡσίων, εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν.
αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθη-
σαν ἄνθρωπος τὴν σὺ πρώτης
πρὸς τὸ δεύτερον αἶτιον, ὡς
καὶ πατὴρ πρὸς υἱόν, δια-
τάξιν τε καὶ παρακάλειυσιν ὑ-
ποτάσσας. παντὶ γὰρ δήπου
θεὸν δῆλον, ὡς πᾶς ὁ λέγων
τι, ἐτέρῳ λέγει, καὶ ὁ ἐντελ-
λόμενος ἐτέρῳ παρ' ἑαυτὸν
ἐντέλλεται· Prap. Evang. lib.
7. c. 12. Iterum; ἕτερος
ὢν (ὁ λόγος) τῶ πατρὸς
ὑπεργλὸς ἦν αὐτῷ. ὡς ἐπι-

κελευόμενος ᾧ ΜΕΙΖΟΝΟΣ
αὐτὸν δημιουργεῖν. quod con-
firmat ex loco allato Psalm.
Dem. Evang. lib. 5. c. 5. vid.
etiam lib. 4. c. 4, 10. Alibi di-
cit; Τὸν μὲν πατέρα καὶ ποιητὴν
εἰσάγων (Psalmista) ὡς ἂν
πανηγυρόνα βασιλικῷ εὐμα-
τι προσάττοντα. τὸν δὲ τέτῳ
δευτερεύοντα θεῷ λόγον —
ταῖς πατρικαῖς ἐπιτάξεσιν
ὑπεργλύντα· Hist. Eccles. lib. 1.
c. 2. sic etiam ibid. p. 5.
Propter hanc subordinatio-
nem Filiū ad Patrem quoad
Auctoritatem in Creatione
rerum, Eusebius non dubitat
affirmare Filium non esse
Deum summum (τὸν ἐπέ-
κεινα ᾧ ὅλων θεόν) ᾧ κρείτ-
τον (ut addit) δηλαδὴ τῷ
πατρὸς Διὰ τῷ υἱῷ τὸ πᾶν
συνιστάμενος· *De Eccles. Theo-*
log. lib. 1. c. 20. & cum O-
rigene concludit Patrem so-
lum esse absolute & prima-
rio modo universorum Con-
ditorem & Deum; Filio mi-
nistri vices semper fungente:
πάντα Δι' αὐτῷ ἐγένετο.
ἐτέρῳ μὲν πεποιηκότος, αὐτῷ
δὲ διακονησαμένῳ· ὡς ὁ ἕτε-
ρον ζητεῖν τὸν ποιητὴν ᾧ
ὅλων τὸν διὰ τῷ θεολογούμενος
τὰ πάντα ὑποσησάμενον —
ὃν ὅπως ἐχόντων ὁμολογεῖν
ἀνάγκη τὸν θεολογούμενον ὑπὸ
τῷ εὐαγγελιστῷ μὴ τῷ ἐπὶ
πάντων εἶναι θεόν, μηδ' αὐ-
τὸν τὸν πατέρα, τὸν δὲ τέ-
τε μονογενῆ υἱόν· — ὃ δὲ
ἐν καὶ ταῦτόν τῷ θεῷ ὄντα·
υἱὸν δ' ἀληθῶς ὄντα —
Δι' ὅ καὶ πάντα δημιουργεῖ
ibid. lib. 2. c. 14. Basilius
ipse hanc Doctrinam agnos-
cit,

cit; καὶ μηδεὶς οἰέσθω με —
 τρεῖς εἶναι λέγειν ἀρχικάς
 ὑποστάσεις: — ἀρχὴ γὰρ τῶν
 ὄντων μία δι' οὗς δημιουργή-
 σα, καὶ τελειῶσα ἐν πνεύ-
 ματι. — τρία τοίνυν νοεῖς,
 τὸν προσάσσοντα κυρίον, τὸν
 δημιουργῶντα λόγον, τὸν σε-
 ρεῦντα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.
De Spiritu Sancto. c. 16. De-
 niq; Synodus *Sirmiensis* quæ
 Divinitatem Christi contra
Photinum confirmabat, hanc
 sententiam sub anathemate
 sancivit: εἰ τις λέγων θεὸν
 τὸν Χριστὸν περιαιώνιον υἱὸν τῷ
 θεῷ ὑπεργηγότα τῷ πατρὶ
 εἰς τὴν αὐτῆς ὁλῶν δημιουργίαν
 μὴ ὁμολογεῖν, ἀνάθεμα ἔστω.
Apud Socrat. Hist. Eccles. lib. 2. c. 30. Quam *Hilarius*
 adprobans interpretatur; si
 quis unum dicens Deum,
 Christum autem Deum ante
 secula Filium Dei obsecutum
 Patri in Creatione omnium
 non confitetur, anathema sit.
 Ubi aliter legit quam edita
 Synodi. Et profecto Doctores
 postnicæni qui aliis re-
 bus philosophiæ errore ducti
 a prædecessoribus eorum an-
 tenicænis plus nimis discesse-
 runt, & summam Patris Di-
 vinitatem fere labefactarunt;
 nunquam tamen Patris in
 Filium auctoritatem, & Filii
 ad Patris voluntatem & iussu
 obedientiam in mundi Crea-
 tione denegare sunt ausi.

P. 130. *Immensum atq;*
sine fine, non qui loco cluda-
tur, &c. Immensitatem di-
 vinam pulcre describit *Philo*
Judæus: Θεὸς γὰρ ὁ δὲ ὁ σύμ-
 πας κόσμος ἄξιον αὐτῷ εἶναι

χωρίον καὶ ἐνδιαίτημα· ἐπεὶ
 αὐτὸς ἐαυτῷ τόπος, καὶ αὐτὸς
 ἐαυτῷ πλήρης καὶ ἱκανὸς ὁ
 θεός. Τὰ μὲν ἄλλα —
 κατὰ ἅντα πληρῶν καὶ πειε-
 χων, αὐτὸς δὲ ὑπὲρ ἑδρόνης
 ἄλλης περιεχόμενος, ὅτε εἴη
 καὶ τὸ πᾶν αὐτὸς ὢν. *Leg. Allegor. lib. 1. p. 48. vid. e-*
tiam p. 339, 375. Hanc in-
 comprehensibilem immensi-
 tatem Deo Patri soli ut pro-
 priam & peculiarem nec Fi-
 lio communicatam perfectio-
 nem attribuerunt primævi
 Doctores. Hinc in Descrip-
 tione unius Dei posuerunt
 illum esse infinitum, incom-
 prehensibilem, &c. γινώσκοντες
 ὅτι εἰς θεὸς ἐστίν — ὁ ἀόρατος
 ἦτορ — ἀχώρητος — ἀκατά-
 ληπτος — τῶν τὸν θεὸν σὺν
 ἑσθε — διὰ τῶν Χριστῶν σεβόμενοι. *Clem. Alex. Stromat. 6. p. 635, 636.* Ante illum
Athenagoras; Τὸ μὲν ἐν ἀθανά-
 τῳ εἶναι, εἶνα ἴδον ἀγέννητον
 καὶ αἰδίδιον, καὶ ἀόρατον καὶ ἀπα-
 θῆν, καὶ ἀκατάληπτον, καὶ ἀχώ-
 ρητον — θεὸν ἀγνοῦντες, ἡμε-
 νῶς μοι δέδεικται. *Legat. pro Christian. p. 37.* Propter im-
 mensitatem *Theophilus* dicit
 esse invisibilem; & θεωρεῖται
 (ὁ θεός) ὁφθαλμοῖς σερχίνε-
 ται διὰ τὸ αὐτὸν ἀχώρητον εἶναι.
Ad Autolyce. p. 14. Idem in-
 fert *Iust. M. Dial. p. 11.*
 Sic & *Tertull.* dixit; con-
 quens erit ut invisibilem Pa-
 trem intelligamus pro plen-
 tudine Majestatis, visibilem
 vero Filium agnoscamus pro
 modulo derivationis. Titulus
 insignivit *Irenæus*, viz.
 ἀχώρητος, καὶ ἀκατάληπτος

καὶ ἀόρατος· lib. 4. c. 37. ob-
 jiciebat Celsus (ut dicit Ori-
 genes) ὅτι αὐτὸς κατέπεισε
 πρὸς ἀνθρώπους ὁ θεὸς καὶ
 οἰεταὶ ἀκολουθεῖν τῷ τῷ
 ἡμῶν αὐτῷ ἔδραν αὐτὸν κα-
 ταλιπεῖν· ἢ γὰρ διδῶκε δύ-
 γαμιν θεῶν, καὶ ὅτι πνεῦμα κυ-
 ρίς πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην.
 — καὶ ὁ θεὸς τοῖνυν τῶν
 ὅλων τῇ αὐτῷ δυνάμει συγ-
 καταβαίνει τῷ Ἰησοῦ εἰς τὸν
 αὐτὸν ἀνθρώπων βίον. καὶ ὁ ἐν
 ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγος,
 θεὸς καὶ αὐτὸς ὢν, ἐρχεται
 πρὸς ἡμᾶς. ἐκ ἑξέδρας γίνε-
 ται, ἐδρῇ καταλείπει τὴν αὐ-
 τῷ ἔδραν ὡς πᾶσι μὴ ἴσους
 κενὸν αὐτῷ εἶναι, ἕτερον δὲ
 πλήρη ἢ πρὸς τὸν αὐτὸν
 ἔχοντα. Adv. Cels. lib. 4.
 p. 164. In quo loco verba
 ἐκ ἑξέδρας γίνεται, &c.
 plane respiciunt τὸν θεὸν ἡμῶν
 ὅλων, ipsum Deum Patrem,
 ut totum argumentum osten-
 dit; id enim de illo tantum
 probare contra Celsum niti-
 tur Origenes. Bullus vero
 noster intellexit de verbo sive
 Filio Dei: atq; hoc errore
 deceptus Filium esse immen-
 sum & infinitum pariter ac
 Patrem ex Origenis senten-
 tia disputavit.

Secundum philosophiæ ve-
 tæ principia loquitur de hac
 re Arnobius; prima tu Causa
 res, Locus rerum & spati-
 um, fundamentum cunctorum
 quæcunq; sunt; infinitus, in-
 genitus — solus. cont. Gent.
 p. 17. Deniq; Eusebius; ἀρ-
 χὸν καὶ ἀληθινὸν καὶ ἀνώνυ-
 μον — ἐκ ἐν ἴσους πε-
 πληρωμένον — ἀλλὰ πάντα καὶ

πάντων ἐκτός — τῶν μόνον
 ἀληθῶν θεὸν τὰ θεῶν λό-
 γικα εἰδέναι παιδεύει. De
 Laud. Constant. p. 749. Atq;
 hoc modo Patrem & Filium
 semper distinguebant vete-
 res; nempe quod Pater erat
 absolute atq; adeo omni no-
 mine immensus, invisibilis &
 incomprehensibilis, ut non po-
 terit aliquo modo fieri cir-
 cumscriptus, visibilis aut com-
 prehensibilis: contra vero, Fi-
 lius etsi ipse, cum verbum
 sit, fuerit etiam toti mundo
 & creaturis per ipsum factis
 præsens & gubernans; ha-
 buit tamen fieri voluntate
 Dei Patris ut esset τοπικῶς
 missus, ut ad aliquem locum
 perveniret, ut esset visibilis
 & comprehensibilis factus, jux-
 ta unanimem primævæ Ec-
 clesiæ fidem. Hinc difficul-
 tates ex Scripturis ortas de
 Descensu & Apparitione Dei
 facile solvebant; non quasi
 ipse Deus relicto Cælo in ter-
 ris apparuisset, quod omni
 ratione & sensu alienum pu-
 tabant; sed eo quod Pater
 in nomine suo & auctoritate
 summa misit verbum sive
 Filium suum tanquam An-
 gelum personam ipsius susti-
 nentem; qui revera descen-
 dit, & sub corporea specie
 se visum hominibus exhi-
 buit. Ad hanc quæstionem
 memoratu digna sunt verba
 Justin Martyris & Theophili
 Antiochenis, quæ Catholicæ
 Ecclesiæ Doctrinam indubi-
 tato confirmant: Μὴ ἡγεῖσθε
 αὐτὸν τὸν ἀγέννητον θεὸν κα-
 ταβεβηκέναι ἢ ἀναβεβηκέναι
 ποθεῖν.

ποθ'·ν· ὁ γὰρ ἀρρήτῳ πατρὶ
 καὶ κρείσσον ἢ πάντων, ἔτι
 ποι ἀφικται, ἔτι περιπατεῖ
 — ἔτι κινούμενῳ, ὁ ἴσως
 δὲ ἀχώρητῳ καὶ τῷ κόσμῳ
 ὅλων — πῶς ἐν αὐτῷ, ἢ
 ἀαλήσειε πρὸς πνα, ἢ ὁφείη
 πνὶ, ἢ ἐν ἐλαχίστῳ μέρει γῆς
 φανεῖν — ἔτι ἐν Ἀβραάμ,
 &c. — ἔτι ἴδον πατέρα καὶ
 ἀρρήτον κρείσσον ἢ πάντων
 ἀπλῶς καὶ αὐτῷ τῷ Χριστῷ·
 ἀλλ' ἐκείνον ἴδον κατὰ βελὴν
 ἴην ἐκείνῳ καὶ θεὸν ὄντα οὐδὲν
 αὐτῷ, καὶ ἀγγελον ἐκ τῷ ὑπὸ
 γείνῃ ἢ γνωμῇ αὐτῷ —
 ἐπεὶ εἰς τὸ νοήσωμεν ἴας
 γρηφῶς [N. B.] συμβήσεσθαι
 ἴδον πατέρα καὶ κρείσσον ἢ
 ὅλων μὴ γινώσκειν ἴσως ἐν
 ἴσως ἐρανοῖς, ὅτε διὰ Μωσέως
 λέλεκται, καὶ κῶριθ' ἐβρεξεν,
 &c. *Iust. Dial. cum Tryph.*
p. 119, 120. Unde constat
 Deum Verbum juxta hujusce
 Patris primævi sententiam re-
 lictō Cœlo in terras descen-
 disse.

Nodum solvendum pro-
 ponit *Theophilus Antioch.*
 ἔρεῖς ἐν μοι σὺ φησὶ ἴδον θεὸν
 ἐν ἴσῳ μὴ δεῖν χωρεῖσθαι,
 καὶ πῶς νῦν λέγεις αὐτὸν ἐν
 τῷ παρὰ δέσῳ περιπατεῖν;
 cui respondet: εἰ καὶ ὁ φημι
 ὁ μὲν θεὸς καὶ πατὴρ ἢ ὁ
 τῶν ἀχώρητός ἐστι, καὶ ἐν ἴσῳ
 ἐκ εὐρίσκειται ἢ γὰρ ἐστὶ ἴσ-
 ῳς ἢ καταπαύσεως αὐτῷ· ὁ
 δὲ λόγος αὐτῷ δι' ἢ τὰ
 πάντα πεποίηκε, δύναμις ὦν
 καὶ σοφία αὐτῷ. ἀναλαμβάνων
 τὸ πρὸς ὅσον τῷ πατρὶ καὶ
 κυρίῳ ἢ ὅλων, ἔπος παρε-
 γήρητο εἰς τὸν παρὰ δέσον ἐν
 πρὸς ὅσον τῷ θεῷ· mox ad-

dens; θεὸς ἐν ὧν ὁ λόγος καὶ
 ἐκ θεῷ πεφυκός, ὁποῖον ἂν
 βέλῃαι ὁ πατὴρ ἢ ὅλων,
 πέμπει αὐτὸν εἰς πνα ἴσῳ,
 ὅς παρὰ γινόμενῳ καὶ ἀκεί-
 νῳ αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ εὐρίσ-
 κεται. *Ad Antioch. p. 129,*
130. Atq; hæc distinctio Pa-
 tris & Filii, & subordinatio
 Filii ad Patrem adeo clara &
 manifesta apparet in veterum
 Patrum monumentis, ut *Bul-*
lus ipse noster Doctiss. ad
auctoritatem & summam ma-
jestatem Patris, cui Filius sub-
jicitur hæc omnino cogatur
referre; quod verissimum est.
Ecce verba observatu digna!
 Nodus, si bene memini, u-
 nicus jam restat expediendus,
 isq; vindice dignissimus; cu-
 jus solutionem ideo hucusq;
 reservavimus, quod is non in
 uno tantum & altero Scrip-
 tore veteri occurrat, sed pri-
 mævorum Patrum pene om-
 nium monumenta percur-
 rat. Fateor me ad istum la-
 pidem olim offendisse, quem
 proinde ut ab aliis amovere
 adnitar, officii mei esse ar-
 bitror. Veteres igitur Ca-
 tholici pene omnes, qui A-
 rium præcessere, Filii Dei
 invisibilem atq; immensam
 Naturam ignorasse videntur.
 Scilicet de Filio Dei ita ali-
 quoties loquuntur, quasi in
 etiam secundum divinam ip-
 sius Naturam finitus esset,
 visibilis & certo aliquo in
 loco inclusus, ac veluti can-
 cellis quibusdam circumscrip-
 tus. Nam cum probare vo-
 lunt eum qui patriarchis &

viris Sanctis sub veteri testamento olim apparuit & locutus est, Jehovah nomine insignitus, ipsum Dei Filium fuisse, hoc fere utuntur disjunctivo argumento: quod vel Dei Filius fuerit, qui conspectus est, vel Angelus creatus, vel Deus Pater. Creatum non fuisse Angelum inde colligunt, quod Jehovah ac Deus a Spiritu Sancto dicatur. Patrem vero non fuisse ex eo probant, quod is sit *immensus*, loca replens omnia, nullo inclusus; ac proinde ipsum certo aliquo in loco atq; exiguo terræ angulo apparuisse, vel cogitatu nefas sit: quasi scilicet id ipsum de Filio Dei jure ac sine periculo dici posset. Pari ratione Filium Dei *visibilem* esse iidem docent. *Defens. Fid. Nic. sect. 4. c. 3.* Hæc veterum dogmata nuncupat Præsul Doctiss. mira dicta & parum cautas Locutiones. Atq; *σοφὸν φέρει* illis præscribit hoc modo; scilicet ait: tam hi quam reliqui quos commemoravi, istiusmodi locutionibus revera nihil aliud voluerunt, quam Filium Dei, qui cum Patre quidem suo ubiq; adsit, & natura sua perinde ac Pater invisibilis sit, *κατ' οἰκονομίαν* tamen certis quibusdam in locis visum fuisse, hoc est, per externa quædam suæ præsentiae symbola sese hominibus conspiciendum præbuisse, *Jussa* ad eos ac *voluntatem* ipsius Dei Patris referentem. At-

qui, inquires, si cum Patres isti affirmant, vel certe satis aperte innuunt, Filium Dei loci cujusdam angustis conclusum aliquando fuisse atq; hominibus visum, nihil aliud voluerunt, quam ipsum certis quibusdam in locis sensibilia suæ præsentiae symbola ac signa exhibuisse; quorsum id ipsum a Deo Patre, tanquam *summa* ipsius *majestate* indignum tam sollicitè removerent? videtur enim potuisse & Deus Pater eodem prorsus modo, sine ulla Majestatis suæ demissione, sese Homi-nibus manifestasse. Respondeo; secus plane judicasse primævos Doctores. Quippe ex ipsorum sententia, Deus Pater a nemine unquam, ne per assumptas quidem species visus est aut videri potest. A nullo ille ortus principio, nulli *subjectus* est; neq; magis ab alio *missus*, quam ab alio *natus* dici potest. Contra Filius Dei, quæ ex Deo Patre natus, eo certe nomine *Patri suam omnem auctoritatem acceptam refert*: neq; minus ipsi *honorificum* a Patre *mitti*, quam ex Patre *nasci*. Ibid. p. 4. OEconomia igitur quæ magnam Difficultatem solvit vir Doctiss. nihil aliud est, fatente ipso, quam *summa* Dei Patris *majestas* & *auctoritas*, cui Filius natura sua, utpote a Patre orta & genita subjicitur. Et sane per OEconomiam nihil aliud voluerunt veteres quàm summam administrationem Dei Patris in mundum & homines

homines universos per Filium suum ipsius *ministerium* : qui secundum Patris voluntatem Angelus mittebatur, & visus apparebat Patriarchis, &c. & tandem ex Virgine nasci, homo fieri, & crucem pati de obedientia debita Patri sustinebat. Missum quidem & visum agnoscit Filium Dei Bullus ; sed hoc ex sententia veterum videtur intelligere, quasi putassent illi non ipsam personam Filii, sed symbola tantum sive sensibiles quasdam species præsentiæ illius moveri & videri. At certe aliter, ni magnopere fallor, judicarunt Patrum antiquissimi ; & ipsam personam sive Hypostasim verbi mitti, descendere, & conspici crediderunt : etsi non nego illos censuisse Filium esse etiam ubiq; cum Patre præsentem per totum mundum. Ut verbo dicam, hoc voluisse mihi plane videntur ; vim Divinam sive *δύναμιν* Filii (ut & Spiritus Sancti) per omnia creata pertransiisse : Hypostasim tamen illorum fuisse capacem Missionis & Descensus & visibiles species suscipiendi ; quorum omnium Dei Patris Hypostasis ingenerata erat prorsus incapax. Addo etiam quod sicut Spiritus Sancti Hypostasim & præsentiam circumscribi & contineri a verbo sive Filio crediderunt ; ita Filium ipsum & omnem vim divinam & præsentiam ipsius a summo & absolute immenso Deo Patre circumscribi & contineri non

minus crediderunt : atq; hinc semper Patrem solum ἀρχόντων, ἀρχαίων, &c. docuerunt. Hæc, ut arbitror ego, summa est, & vera interpretatio omnium apud veteres Patres locutionum de hac quæstione, in qua tam impigre laboravit Bullus : & ad hanc rem memorabile dictum est Theophili Antiochenensis Apostolorum seculo affinis ; πᾶσα κτίσις περιέχεται ὑπὸ πνεύματος θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ περιέχον οὐκ ἐν τῇ κτίσει περιέχεται ὑπὸ χειρὸς (λόγῳ ut omnes norunt) θεοῦ. Ad Autolyc. p. 14. Non dicit quidem verbis quod Filius simili modo continetur a Patre : sed hanc esse illius sententiam Doctrina ejus de Patre & Filio plane demonstrat. Hæc sententia de sola absoluta immensitate Divinitatis & potentiae ipsius Dei Patris, veterum Patrum, qui tribus prioribus seculis floruerunt, monimenta percurrit : sed dubitari potest, an de descensu & apparitione Verbi Dei peræq; convenirent. Qui Apostolorum ætati proxime vixerunt, scilicet, Justinus M. Theophilus Antioch. Irenæus, &c. Descensum & Apparitionem verbi simili modo ac aliorum Angelorum sine distinctione intellexisse plane videntur. An vero Clem. Alex. & Origenes qui per omnia fere secutus est Magistrum, idem senserint, non æq; persuasum me habeo. Hoc de illis dubitare me facit quod Eusebius

qui cum illis magnopere consentire solet, descensum verbi Dei non τοπικῶς sive per locum transitum esse voluit. ὅπως δὲ (inquit) χάθ' ὁδὸν χρηὶ νοεῖν καὶ ἀνοδὸν τῆ θεῷ λόγῳ, ὁ ΤΟΠΙΚΩΣ μεταβάσεις ποιούμενος, τερπικῶς δὲ τὰς πιασάδε οικονομίας αὐτῆς ἵστον τὴ γεαφῆς ἀποκαλέσσης τὸν ἱερόπον, ἐπ' οἰκείας ἀποδόσομεν χολῆς. *Demon. Evang. lib. 6. c. 9.* vid. etiam *lib. 4. c. 13.* Sed omnem omni nomine descensum & apparitionem a summa Dei Patris Majestate alienum & indignum omnino judicabat; necnon potentiam Filii per omnia licet pervadentem & gubernantem, summæ Divinitati & potestati Dei Patris demissam & subjectam docuit. Cui Doctrinæ non solum *Clem. Alex. & Origenes*, sed omnes sine exceptione veteres catholici Scriptores astipulantur. Hæc sunt verba magni Antistitis Cæsariensis; πάντα αὐτὸς οἶα θεῷ λόγῳ ἐνεργεῖ, τοῖς πᾶσιν ἐπιπαρῶν, καὶ ἵα πάντα λογικῇ δυνάμει ἐππορευόμενος· ἄνω τε πρὸς τὸν αὐτὴ πατέρα βλέπων τοῖς ἐκείνου νεύμασιν ἀκολέθως [hoc loco enim pono verbum ἀκολέθως cum *Valesio*] τὰ κατὰ καὶ μετ' αὐτὸν οἶα κοινὸς ἀπάντων Σωτῆρ διακυβεύει. *De Laud. Constant. p. 750.*

P. 139. Ne Majestatis ipsius repentino & intolerabili fulgore percussa intercipi possit, &c.] Egrege & eleganter ad rem loquitur *Eusebius*;

Τῆς ἀνωτάτω τῆ πατρὸς δυνάμεως δι' ὑπερβολὴν τῆς ἀνεκρέατος καὶ τῶ πᾶσιν ἀπειρομεγέθους φύσεως ἀπομεινόμενης, (scil. ὅτι γεννητῶν ἐστίαι) ἀδυνάτως τε ἐξέστης τὴ ἀγενήτητα καὶ ἀχωρήτητα θεότητος· αὐτὴ γὰρ γεννητὴ ἔσται μετέχουσα, ἀνίσταται τε ἄνω, καὶ ἀνιβλίπτειν ταῖς ἀποσταλάσαις τῆ αἰδίου φωτὸς ἀρρήτοις μαρμαρυγαῖς, χεῖν δὲ πρὸς εἰκότως τὸν παναγαθὸν πατέρα καὶ σωτήρα ὅτι ὅλων, ὥς ἂν μὴ παντελῶς ἢ ὅτι ἄρτι γεννησομένων φύσιν ἐρημος ἔσται τὴ αὐτῆ κοινωνίας ὅτι μεγίστων ἀγαθῶν ερεοίτο, μέσσω τινα παρεμβάλλειν ἵνα τὴ μονογενὲς αἰτὴ καὶ παρρησία θεῶν καὶ παναλή καὶ πανάρετον δυνάμιν — ἀμωσγῆτως συζημασιζομένῳ τοῖς τὴ ἀκρας ἀπολιμπανομένοις — τὰς ἡλίας μαρμαρυγὰς θεῶν ἡμέα καὶ πρῶτος συγκαπῆσας ἡμῖν, ἢ ἄλλως τὴ τῆ φωτὸς ἀκράτης δυνάμεως διοίσει ἀπολαύειν διὰ ἵνα σώματος ἀδένειαν. *Demonf. Evang. lib. 4. c. 6.*

P. 173. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratu est, aequalem se Deo esse.] Quod hæc Apostoli verba Christum non Deo ipsi aequalem esse docent, sed benignitatem Filii Dei & voluntariam sui ipsius demissionem à cœlesti gloria & potestate divina denotant, ad locum in textu Novatiani observavi: atq; hoc sensu veteres Christiani accipiebant. De Martyribus sub imperatore *Lucio Vero* passis

omnimodos cruciatus Ecclesia Lugdunensis & Viennensis in Gallia testatur quod Christum æmulari atq. imitari tantopere studuerunt, *qui cum in forma Dei esset, ἔχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ*, ut quamvis in tantum gloriæ culmen evecti essent, nec semel atq. iterum, sed sæpius Martyrium subiissent — tamen nec se ipsos Martyres prædicarent, nec à nobis ita se appellari sustinerent: (quoniam scilicet, martyrium non morte perfecissent) *Euseb. Hist. Eccles. lib. 5. c. 2.* Unde manifestum est quod illæ Ecclesiæ primævæ intelligebant verba *ἔχ ἀρμαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ* denotare Christi benignitatem & sui ipsius depressionem à divina Gloria, quam exinanitionem imitari studuerunt martyres.

De Humiliatione Filii Dei verba interpretatus est Origenes; *τολμητέον γὰρ εἶπεν πλείονα καὶ θειοτέραν καὶ ἀληθῶς κατ' εἰκόνα τῆ πατρὸς ἀγαθότητα φαίνεσθαι τῷ Χριστῷ ὅτι ἑαυτὸν ἐταπείνωσε, γενόμενος ὑπὸ ἡμῶν μεχρὶ θανάτου, θανάτου δὲ σαυτοῦ, ἢ εἰ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, καὶ μὴ βεληθείς ὅτι τῇ τῷ κόσμῳ σωτηρία γενέσθαι δεῖλος.* *Comment. in Joh. p. 34, 35.* Ante Origenem locum citat Tertullianus & Clemen. Alex. sed suam illorum explicationem textus non reddunt. Quod neq. facit Cyp. Auctor antiquus Commentariorum in

Evangelia lib. 1. *Theophilo Antioch.* adscriptorum, sed quod opus plane non est illius, verba Apostoli intelligit de humilitate Christi; sic enim dicit: salvator qui missus est in hunc mundum a Patre de cœlis — *deposuit honore cœlesti* humilior factus omnibus hominibus, ut ait Apostolus; *qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, &c.* apud *Bib. Patr. Tom. 1. p. 355.* Recitat verba *Methodius à Theodoro* allegatus, ut ostenderet Martyrium adeo admirandum & expetendum, ut Filius ipse Dei illud sua passione honoraret, *ἔχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ*. quæ verba igitur ad *exinanitionem* Divinitatis Christi, non ad *aqualitatem* illius cum Patre, applicaverat. *Theodoret. Dial. 1. p. 37.* In eundem verborum sensum venit *Eusebius*, dicens; *πῶς δὲ ἔχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, αὐτὸς ὢν θεός;* quomodo non rapinam arbitratus est esse tanquam Deus, si (ut dixerit *Marcellus*) ipse esset *absolute* Deus? *De Eccles. Theol. cont. Marcell. lib. 1. p. 94.* Locum intelligit *Hilarius* significare Christum non se Patri adæquare Patri (inquit) *subiectus* est auctori, nec se per rapinam Deo, cuius in forma manebat, *aquavit.* *De Synod. p. 327.* Atq. ita etiam *Phoebadius*; sermo, cum in forma Dei esset — non Deo Patri *adaquavit.* *Ant.*

ibi confitetur ; *subjectum* Patri Filium—Patris & Filii nomine, ut sancta & catholica dicit Ecclesia. *Apud Bib. Pat. Tom. 4. p. 175.* Congruenter explicat *Isidor. Hispal.* qui versus citans ait ; si ergo tanta humilitate se deprimit divina majestas ; quomodo superbi-
 re in aliquo debet humana infirmitas ? *p. 498.*

Inter scribendum obvenit mihi alia & probabilis admodum Phrasis (ἐχ ἀρπαγ-
 μὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἰσα θεῷ) explicatio, nempe ; verba τὸ εἶναι ἰσα θεῷ non referunt ad *naturam* sive *essentiam* divinam ; neq; eadem denotant, cum præcedentibus ἐν μορφῇ θεῷ ὑπάγε-
 γων : sed illis designare voluit Apostolus *statum Exaltationis Christi ad Gloriam*, sive *Sessionem ejus ad dextram Patris*, cum esset σύνθερον θεῷ, vel cum, ut ipse dixit Christus, ἐκάθισε μετὰ πατέρους ἐν τῷ θεῷ αὐ-
 τῷ, *Apoc. 3. 21.* & plenum Dominium & jus Regium in Ecclesiam esset adeptus ; atq; potestatem divinam, quæ illi ante incarnationem & mortem pro nobis susceptam constar Patris sui Legati & An-
 geli concredita fuerat (unde in *forma Dei* esset) pleno Regis & Domini exerceat. Hanc *Gloriam*, *Majestatem*, & Imperii jus, ἐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο, non *ram arbitrat* est ; hoc non existimavit rem sibi
 propositam, & quam facili negotio & temere & nullo

labore obtinere potuit ; sed contrà, ut consequeretur, contentus fuit *semetipsum exinanire*, & *formam servi* pro *forma Dei* accipiendo se ad mortem usq; submittere. Hanc difficilis loci explicationem Doctissimo Lamberto Bos gratus debeo ; & vir magnus sensum vocis ἀρπαγμὸς sive (quod idem est) ἀρπαγμα egregie confirmat ex *Heliodor. Æthiop. lib. 4. c. 1. lib. 7. c. 20.* ubi plane id ἀρπαγμα dicitur quod res est cuivis exposita, & ad quam obtinendam nec consilio nec labore opus est ; sed quam temere, subito ac cum impetu aggredi licet. *vid. Exercitat. Philolog. in nov. Fæd. ad locum.* Hæc Explicatio convenientissima est Apostoli scopo, & veterum Patrum testimoniis supra citatis, ut adtendenti erit planissimum.

P. 181. Non Filium sed ipsum Deum Patrem promovere vel putare.] De Hæreticis Gnosticis a Simone ortis dicitur ; ἔτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν αὐτὸν εἶναι τὸ Ἰησοῦν τὸ ὅτι πάντων θεὸν ὑποπτεύουσιν, αὐτὸν ἑαυτῷ πατέρα δοξάζοντες. *Constitut. Apostol. lib. 6. c. 26.* In Appendice Canonis 50 Apost. apud Collectionem Jo. Antiocheni Tit. 36. legimus ; ἐφ' ἡμῶν γὰρ Σίμων ὁ μάγος ἐξηρεύσατο σπῆσας τὸ λαοπλάνον καὶ ἄσασιν καὶ πονηρὸν εἰς ἑαυτὸν πνεῦμα, καὶ ἑνα λειώνυμον εἶναι φλυαγῆσας τὸ θεόν. eandem Hæresim sugillat *Iust. M. Dial. C c 2 p. 120.*

p. 120. *Irenæus* de Simone locutus ait; hic igitur — docuit semetipsum esse qui inter Judæos quidem quasi Filius apparuerit, in Samaria autem quasi Pater descendere, in reliquis vero gentibus quasi Spiritus Sanctus adventaverit. Esse autem se sublimissimam virtutem, hoc est, eum qui sit super omnia Pater, lib. 1. c. 20. Græce fere refert *Theodoret. Hæret. Fab. lib. 1. c. 1.* Eadem de Simone refert *Cyrl. Cateches. 6. Sect. 9. Epiphani. August. &* quotquot fere de hæresibus scripserunt.

Idem erat error unius partis Montanistarum, eorum scilicet qui sunt *Kata Æschinæ* (ut loquitur *Tertullianus*) qui dicunt, *Christum ipsum esse Filium & Patrem. Prescrip. adv. Hæret. c. 52.* Post illos, *Praxeas* (ut idem notat *Tert.*) Deum Patrem omnipotentem *Jesus Christum* esse dicit. *ibid. c. 53.* Hoc etiam de Montanistis prædictis testatur *Theodoret. Hæret. Fab. lib. 3.* Post *Praxeam, Hermogenes, Noetus & Sabellius* hanc hæresin propugnabant. De *Hermogene* testis est *August. Hæres. 41. de Noeto, Hippolytus p. 6. & Theodoret. Hæret. Fab. lib. 3.* De *Sabellio*, idem *Theodoret. Hæret. Fab. lib. 2.* vid. *Epiph. Her. 57, 62.* contra hanc hæresim *Christum* esse ipsum Deum summum asserentem, & cum Patre individuum, (id quod & Theologi Scholastici tam apud re-

formatos quam pontificios hodie docent) Patrem solum esse unum & summum Deum omnibus viribus instabant primævi Ecclesiæ doctores atq; nomen ὁ θεὸς πάντων θεὸς peculiare & proprium esse Patri agnoscit ipse *Basilius*; ὁ δὲ θεὸς πάντων θεὸς ἐξαίρετον π γνώρισμα τῆ ἐαυτοῦ ὑποστάσεως, τὸ πᾶσι εἶναι, τὸ ἐκ μονοθεΐας ἀπίας ὑποστῆναι μόνῳ &c. De *Different. vocum ἑσθὰ & ὑπόστασις* *Epist. 43.*

P. 192. Quod impassibilis sit divinitas, passibilis vero sit humana fragilitas.] Cum dixerit *Novatianus* impassibilem esse verbi sive Filii Dei Divinitatem, intelligit plane ut ostendi in locum, verbum sive Filium Dei non dissolutionem, aut demutationem in morte crucis passum esse sed passionis omnino exemptum non credidit: contra vero, putabat illum eandem passionem cum corpore transivisse, quam anima rationalis in unoquoque homine, in corrupta & immortalis, in corporis poena & nece perpetitur.

Christum Verbum sive Filium Dei humanam naturam induisse, ut intima cum corpore unitate ille qui ante incarnationem erat prior impassibilis, fieret pro nobis passibilis, ætatis Apostolicæ primævorum seculorum fides erat constans & catholica. contra *Christum* sive Verbum in passione corporis nihil passum & impassibilem perma-

hisse, *Cerinthiana* erat hæresis, quæ Apostolicam Doctrinam oppugnabat, & quam humani generis redemptionem & salutem sanguine Christi acquisitam labefactare & evacuare veteres Ecclesiæ Doctores & Martyres censuerunt. ἀπέσειλε τὸ ὕδρον αὐτῆς ὅτι γῆς τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἀνθρώπων — εὐδόκησεν ἐκ

γυναικὸς αὐτὸν γεννηθῆναι τὸ ποιητὴν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς — μὴ φοιτᾶμεν ὁ σαυρὲς καὶ θανάτου καὶ ταφῆς, συνεχώρησε παθεῖν τὸ τῇ φύσει ἀπαθῆναι τὸ ὕδρον τὸ ἀγαπῆτον, τὸ θεὸν λόγον, τὸ τὴν μετὰ τὴν αὐτῆς βελῆς ἀγγελον. *Apost. Constitut. lib. 2. c. 24.*

Ἐἰ ἐν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὢν κῶει καὶ μέλλων κείναι ζῶντας καὶ νεκρὸς ἐπαθεν ἵνα ἡ πληρὴ αὐτῆς ζωοποίησις ἡμῶν, πιστευσωμεν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐκ ἡδονᾶς παθεῖν, εἰ μὴ δι' ἡμῶν. *Epist. Barnab. §. 7.*

Τὸν ὑπὲρ καίρων προσδόκα, τὸ ἀχρονον, τὸ ἀόρατον, τὸ δι' ἡμῶν ὁρατὸν, τὸ ἀψηλάστητον, τὸ ἀπαθῆναι, τὸ δι' ἡμῶν παθητόν. *Ignat. Epist. Min. ad Polyc. cui congruit Epist. Maj.*

Veteris Ecclesiæ Doctrinam indubitanter tradit *Iust. M.* dicens: ὅπως εἰδωμεν ὅτι ὁ πατὴρ τὸ ἐκ τῆς οὐχίας καὶ ἐν τοῖς τοῖς παθεσιν ΑΛΗΘΩΣ γεγενῆσθαι δι' ἡμῶν βεβέληται, καὶ μὴ λέγωμεν, ὅτι ἐκείνῳ τῷ θεῷ υἱὸς ὢν ἐκ ἀνίελαμβάνειτο τοῦ γινόμενων καὶ συμβαινόντων αὐτῷ. *Dial. p. 104.*

Τὰ ἔθνη μελανεῖν — ἀκρίβεια τὸν ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου αὐτῆς — κηρυχθέντα δι' αὐτῶν παθόντα λόγον. *ibid. p. 106.*

Similiter *Irenæus*; Μάθετε ἐν ἀνόητοι, ὅτι Ἰησοῦς ὁ παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ κηρύσσων ἡμῶν ἐν ἡμῖν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ λόγος — τῷ θεῷ. *lib. 1. c. 1. Sect. 20.* ὁ λόγος — τῷ θεῷ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐπαθεν. *ibid. c. 4.*

Atq; idem *Cerinthianos* coarguens large & expresse passionem Dei verbi inculcat & urget: non ergo (inquit) alterum Filium hominis novit Evangelium, nisi hunc qui ex Maria, qui & passus est; sed neq; Christum avo-lantem ante passionem ab Jesu: sed hunc qui natus est, Jesum Christum novit Dei Filium, & eundem hunc passum resurrexisse, &c. — nescientes quoniam hujus verbum unigenitus — secundum placitum Patris & caro factus, ipse est Jesus Christus Dominus noster, qui passus est pro nobis. — invisibilis visibilis factus, & incomprehensibilis factus comprehensibilis, & impassibilis passibilis, & Verbum Homo. — & Paulus autem his consentiens — nescit eum qui evolavit Christum a Jesu; neq; eum — quem impassibilem dicunt. Si enim alter quidem passus est, alter autem impassibilis mansit — non unus, sed duo monstrantur. quoniam autem u-num

num eum, & qui natus est, & qui passus est, Christum Jesum novit Apostolus, in eadem Epistola iterum dicit (Rom. 6. 3. 4. &c.) *lib. 3. c. 18.* procedens *c. 19.* ait; alium autem Christum, & alium Jesum intelligunt, — & si unitos eos dixerint, iterum ostendunt eum quidem participasse passionem, hunc autem *impassibilem* perseverasse. Et eidem argumento instans addit, *c. 20.* *φανερὸν ἔν ὃν Παῦλος ἄλλον Χριστὸν ἢ οἶδεν, ἀλλ' ἢ τὸν τὸν καὶ παθόντα* — ὃν καὶ ἀνθρώπων λέγει — significans quoniam non Christus *impassibilis* descendit in Jesum, sed ipse, Jesus Christus cum esset, *passus* est pro nobis. Statim addens in *Mat. 16. v. 24, 25.* hæc enim Christus manifeste dicebat, ipse existens Salvator eorum, qui propter suam confessionem in mortem traderentur, & perderent animas suas. Si autem ipse non erat *passurus*, sed avolare a Jesu, quid & adhortabatur discipulos tollere crucem, & sequi se, quam ipse non tollebat secundum ipsos, sed relinquebat dispositionem (Græce *οἰκονομίαν*) *passionis*? Post pauca adjicit; si quis autem quasi *duorum* existentium, (scil. Verbi & Jesu) judicium de his faciat, inveniatur multo melior, & patientior, & vere bonus, qui in vulneribus ipsis & plagis, & reliquis quæ in eum commiserunt, beneficus est, nec memor est in

se commissæ malitiæ, eo qui avolavit, nec ullam injuriam neq; opprobrium passus est. — Si enim non *vere passus* est, nulla gratia ei, cum nulla fuerit passio: & nos, cum incipiemus *vere* pati, seducens videbitur, adhortans nos vapulare — si ipse illud non prior *in veritate passus* est: — adhortans perferre ea, quæ ipse non pertulit. Erimus autem & super Magistrum dum patimur & sustinemus, quæ neq; passus est, neq; sustinuit magister. Sed quoniam solus vere magister Dominus noster, & bonus vere Filius Dei, & *patiens* Verbum Dei Patris Filius hominis factus. vid. etiam *lib. 3. c. 11. lib. 5. c. 18.* Ex his & multis aliis in hujus primævi Antistitis & Martyris Scriptis occurrentibus Luce clarius est, secundum illius & veteris Ecclesiæ catholicæ sententiam, *Verbum* sive Filium Dei *revera* pro salute hominum *passum* fuisse: & *Cerinthianis* Hæreseos dicam impingebant, eo quod Christum divinum Dei Verbum & Filium *impassibilem* prædicarunt; &, ut *impassibilem* monstrarent, avolantem a Jesu sub passione finxerunt. Contra docuit Ecclesia Christum ipsum sive Verbum Dei una cum homine Jesu crucem sustulisse & *passum* fuisse; sicut Discipuli ejus illius exemplo & hortatu propter Evangelii professionem passi fuerunt. Ob hanc igitur causam hæreticos Jesum

a Christo sive verbo separantes criminabantur, quod Christum *impassibilem*, hominem autem Jesum solum *passum* esse retulerunt. Hæc scholasticis notatu digna sunt, qui humanam Christi naturam solam *passioni* subjiciunt, distinguentes inter Jesum & Christum fere ut *Cerinthiani*, & illorum similes *verbum* omnino *impassibile* propugnantes. Qualemcumq; vero sententiam de Christi humana natura habuerunt veteres & Apostolorum ævo proximi Patres, tamen *passionem* nunquam illi soli adscribunt, sed *Verbum* ipsum participasse illam crediderunt.

Quemadmodum vero Apostolici ævi Scriptores & illis suppare contra *Docetas* & *Cerinthianos* docuerunt *Verbum* sive Filium Dei vere incarnatum & *passum* esse; ita secundi & tertii, &c. seculi Doctores eidem Doctrinæ astipulati sunt contra *Praxeanos*, *Noetianos* sive *Sabellianos*, qui *Patrem* ipsum *natum* & *passum* affirmare non sunt veriti. Doctrinam Diaboli appellat *Tertullianus*, quam protulit *Praxeas*, nempe quod post tempus Pater *natus*, & Pater *passus*. *cont. Prax. c. 1, 2.* Hanc doctrinam oppugnantes Patres & concilia statuerunt *Verbum* esse Dei & *Filium*, non *ipsum Patrem*, qui *natus* & *passus* est. *Tertullianus* ipse qui Libro contra *Praxeam* *Passionem* omnem a deitate Filii remove videtur, non tamen *impassi-*

bilem æq; ac *Patrem* statuit: & contra *Marcionem* scribens vocat Christum *crucifixum Deum*, *lib. 2. c. 27.* & *lib. 4. c. 42.* habet; ecce autem & elementa concutuntur, Dominus enim *patiebatur* ipforum. *Hippolytus Noetum* refellens ait; ἰπὸ πάθῃ ἦλθεν ὁ ἀπαθὴς τῆ θεῆ λόγῳ. *p. 16.* Synodus Antiochensis *Sabellianos* ab Ecclesiæ finibus exterminavit, ὅτι τὸ ἀχώρητον καὶ ἀπαθὴν πατέρα χωρητὸν ἄμα καὶ παθητὸν διὰ τὸ ἐνανθρωπήσεως ὑποτίθενται. *Apud Socrat. Hist. Eccles. lib. 2. c. 5.* & esse *impassibilem* adeo proprium & peculiare Patri judicabant veteres, ut symbolo inferuerint. Quorsum autem omnem omnino *passionem* a Deo Patre tam religiose amovere studuerunt primævi Ecclesiæ Scriptores, & tamen Deum *Filium* natum & *passum* esse nemo unquam negaverit, si *Filium* sive *Verbum* pariter ac *Patrem* prorsus *impassibilem* cogitassent? Si *nativitate* & omnibus *passionibus* carnis non magis afficeretur *Filius* quam ipse *Pater*; quomodo *impium* & *nefas* juxta veterum doctrinam fuerit *Patrem* dicere *natum* & *passum*; & *Filium* tamen & *Verbum* *nasci* & *pati* docere sanum & orthodoxum? Primævæ autem Ecclesiasticorum doctrinæ de *passione* Verbi sive Filii Dei contradicere videntur *Origenes* & *Eusebius*, & ipsa Synodus *Sirmiensis*. *Origenes* scribit; εἰ δὲ καὶ σῶμα θνητὸν

θνήδον καὶ ψυχῇ ἀνθρώπων
ἀναλαβὼν ὁ ἀθάνατος θεὸς
λόγος δοκεῖ πρὸς Κέλσω ἀλ-
λάττεσθαι καὶ μεταπλάττεσθαι.
μανθανέτω ὅτι ὁ λόγος τῇ
εἰσὶα μένων λόγος ἐδὲν ἡ
πάχει ὧν πάχει τὸ σῶμα ἢ
ἢ ψυχῇ. *Cont. Cels. lib. 4.*
p. 170.

Eusebius dicit; ἐτ' ἐν ἐμο-
λύνετο πικτόμενος ὑπὸ τῆς
σώματος ὁ ἀσώματος, ἐδὲ τῷ
εἰσὶαν ἐπαχεν ὁ ἀπαθὴς ὑπὸ
τῆς θνητῆς· ἐπεὶ μηδὲ—σοφῶς
πινὸς ἀνδρὸς πικτωμένους τῆς
σώματος, τὴν ἐν αὐτῷ σο-
φίαν, ἢ τῷ γὰρ ἐν τῷ σώματι
ψυχὴν κόπεισθαι ἢ καίεσθαι
φαίμεν ἀν' εἰκότως· ταύτη
τῇ πολὺ πλέον ἐδὲ τὴν τῆς
λόγου φύσιν ἢ δύναμιν βλάβος
τι ἐν τῇ τῷ σώματος παθῶν
ἀποφύγεσθαι, φάναι εὐλογον.
Dem. Evang. lib. 4. c. 13.
Deniq; *Synodus Sirmiensis*;
εἰ τις τῇ μονογενῇ υἱὸν τῆς
θεῆς ἐσαυρώμενον ἀλέων, φθο-
ρᾶν ἢ πάθος ἢ τρωπὴν ἢ
μείωσιν ἢ ἀναίρεσιν ὑπομέ-
μενηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα
ἔστω. *Apud Socrat. Hist. Eccles.*
lib. 2. c. 25.

Horum trium testimonia
minuere videntur Doctrinam
de passo Filio Dei; & minus
intendere quam antiquiores
Patres. Sed cum omnes Ver-
bi divinitatem in passione cor-
poris nullam mutationem sive
dissolutionem subiisse credide-
runt; & cum *Eusebius* (quo-
cum congruere vix dubito
Origenem & præsules *Sirmi-
enses*) arbitratur Verbum posse
dici passum, sicut anima ra-
tionalis in quovis homine,

quando in cruciatus agitur
corpus; forte non dispar erat
illius opinio doctrinæ vete-
rum reliquorum qui ante
illum floruerunt: & pro in-
dubitato habeo omnes catho-
licos Scriptores, cum Verbum
& Filium Dei passum dixe-
runt, humanæ Naturæ sive
corpori sensibili omnes pas-
siones non adeo collocari
voluisse, ut Deum Verbum ip-
sum omni passione alienum,
& impassibilem, sicut ante as-
sumptionem carnis fuerat, &
pariter ac ipsum Deum Pa-
trem, permanuisse putave-
rint.

*P. 197. Quis enim non se-
cundam Filii post Patrem ag-
noscat esse personam, &c.]* Id
est, quasi dixisset, quis non
agnoscat divinam Filii sub-
stantiam esse aliam & diver-
sam a Patris ingēnita substan-
tia, & Filium ipsum esse Pa-
tri secundum & inferiorem
tum persona sive natura ex-
istenti divina, cum dignitate
& auctoritate? Hoc ex Scrip-
turis abunde confirmari pu-
tat. Et certo certius est
quod cum veteres Ecclesiasti-
ci Christum Verbum sive Fi-
lium Dei aliam a Patre per-
sonam sive Hypostasim appe-
larent, has voces usurpaverunt
eadem significatione qua adhi-
bebant illas ad alios quoscunq;
designandos, Angelos sive
homines: & personam sive
Hypostasim acceperunt pro sin-
gulari & individua substantia
ideoq; Patrem & Filium dua
personas sive Hypostasēs; ve-
etiam δύο φύσεις ἢ εἰς
null

nullo discrimine nuncuparent. Huic illorum opinioni consequenter Christum *aliā* & *secundam Causam*, sive *auctorem* universorum, alium *Dominum* & Deum affirmarunt. Unam vero & eandem asseruisse *Hypostasim*, *Naturam*, sive *Substantiam* in *Patre* & *Filio*, *Gnosticorum* & *Sabellianorum* Hæresin, semper existimarunt.

Ad Textum Gen. 9. 6. patrem alteri à Novatiano allato (Gen. 1. 26, 27) quo probat Filium esse *secundam post Patrem personam*, observavit illi convenienter Philo; Διά τι, ὡς ὡς ἐτέρῃ θεῷ φησι τὸ, ἐν εἰκόνι θεῷ ἐποίησα ἢ ἄνθρωπον, ἀλλ' ἔχῃ τῇ ἑαυτῆ; παγκράτως καὶ σοφῶς ἵπτι κεχρησμένῳ. ὁμοιότην γὰρ ἔδεν ἀπεικονισθῆναι τοῦ θεοῦ ἢ ἀνωτάτω καὶ πατέρει. ὅλῳ ἐδύνατο, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ ἢ δευτέρου θεοῦ, ὡς ἐστὶν ἐκείνῳ λόγῳ. Apud Euseb. Præp. Evang. lib. 7. c. 13.

A Scripturis Gen. 1. 26, 27. & Gen. 19. 24. intulit Ignat. Epist. ad Antioch. Sect. 2. Mosē prædicasse Deum Patrem esse ἢ ἕνα κύριον, τὸν ἕνα καὶ μόνον θεόν: Christum vero esse Dominum nostrum, τὸν κύριον ἡμῶν. Et personæ Filii distinctionem & subordinationem à posteriori loco Scripturæ apertius declaravit Just. M. dicens; ὁ ὄντας αἰθμῶ μνησὶ ὁ λόγος ὁ θεοφθιλικός. τὸν μὲν γῆς ὄντα, ὅς φησι καὶ ἀβελκίνα ἰδὲν τὴν κεκα-

γὴν Σοδόμων. τὸν δὲ ἐν τοῖς ἐξανοῖς ὑπάρχοντα, ὅς καὶ τῆ ἐπὶ γῆς κρείς κρείος ἐστὶν, ὡς πατὴρ καὶ θεός, αἰπὸς τε αὐτῷ τῆ εἶναι καὶ δυνατῷ καὶ κρείω καὶ θεῷ. Dial. p. 121. Hæc satis demonstrant non judicasse *Justinum* Filium esse unam & eandem substantiam, unum & eundem *Dominum* aut *Deum* cum ipso Deo Patre. Hoc etiam textu à Sirmiensi Synodo citato & explicato de duabus personis Patris & Filii, addunt Patres illi; καὶ πρὸς ἀκρίων κύριον ἢ πατέρα, καὶ ἢ ὃν κύριον—δύο λέγοι θεός, ἀνάθεμα ἔστω ὁ γὰρ συντάσσομεν ἢ ὃν τῷ πατρί, ἀλλ' ὑποτέτακτον τῷ πατρί (νοῶμεν, intelligimus, Hil. quæ vox νοῶμεν, vel alia similis addi debet.) ἔτι γὰρ κατήλθεν εἰς Σόδομα ἀνευ βελῆς ἢ πατρός. ἔδὲ ἐβρέξεν ἀπ' ἑαυτῆς, ἀλλὰ ὡς κρείς ἀνθενήνῃ, δηλαδὴ ἢ πατρός. Apud Socrat. Hist. Eccles. lib. 2.

Sed ne aliquis disputandi locus pateat scholasticis sive reformatis sive pontificiis, Filium non *aliā* à Patre substantiam *singularem & individuatam*, sed unam & eandem numero proponentibus, operam non gravabor palam proferre, contra hos veræ Deitatis & personæ Christi oppugnatores, concors judicium Ecclesiæ Doctorum qui vel seculis *Antenicanis*, *Nicanis*, aut *Postnicanis* floruerunt. Ignat. Epist. ad Magnes. Sect. 8. de verbo sive Dei Filio

dicit; ἡ γὰρ ἐστὶ λαλιᾶς ἐν ἀσ-
θρα φωνήμα, ἀλλ' ἐνεργείας
θεϊκῆς ἐστὶ γεννηθῆ.

Justinus M. ait; ὅτι τὸ
γεννώμενον τῷ γεννῶντος ἀ-
ριθμῷ ἑτέρῳ ἐστὶ, πᾶς ὁμοῦ
ὁμολογήσειε. Dial. p. 375.
Edit. Feb. vide etiam locum
supra ex illo memoratum.

Clem. Alex. habet; ἐν μὲν
τῷ ἀγεννητῷ, ὁ πατὴρ κτλ. τῷ
θεῷ ἐν δὲ καὶ τῷ υἱῷ γεννη-
θέν, Δι' ἧς τὰ πάντα ἐγένε-
το. — εἰς γὰρ τὸ ὄντι ἐστὶν
ὁ θεός, ὃς ἀρχὴ καὶ αἰὶν ἀπ' αὐ-
τῶν ἐποίησεν, μινύων τὴν πρῶ-
τόγονον ὑπὸν, ὁ Πέτερος γρά-
φει. Strom. 6. p. 644. Hæc
Clementis sententiam abunde
declarant.

Et Tertullianus; ergo, in-
quis, das aliquam substantiam
esse Sermonem? plane. —
sed & invisibilia illa quæ-
cunq; sunt, habent apud De-
um & suum corpus, & suam
formam, per quæ soli Deo
visibilia sunt: quanto magis
quod ex ipsius substantia mis-
sum est, sine substantia non
erit? Quæcunq; ergo sub-
stantia Sermonis fuit, illam
dico personam. Adv. Prax.
c. 7.

Et Origenes; ἔσται δὲ τις
καὶ τρίτος — δογματίζων
μὴδὲ ἑστῆσαν πνα ἰδῆσαν ὑφε-
στῆσαν τῷ ἁγίῳ πνεύματι
ἑτέραν πρὸς τὸν πατέρα καὶ
τὸν υἱόν. — ἡμεῖς μὲν τοιγε-
ρεῖς ὑποτάσσειν περὶ τοὺς
τυγχάνειν τὸν πατέρα καὶ υἱόν
καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. Com-
ment. in Joh. p. 56. ubi ar-
gumenti ratio demonstrat il-
lum voce ὑπότασις intellexisse

substantiam singularem, ut
etiam voce ἑστῆσαν: atq; ita
accepisse notat ad locum Hæ-
tius, cujus verba sunt; qui-
bus significat, ab eo qui uni-
cam in trinitate ἑστῆσαν ponit,
se dissentire, & tres ὑποτάσσειν
admittere, hoc est, tres ἑστῆσαν
Origenian. lib. 2. p. 32.

Iterum dicit Origenes; ὁ
μὲν τις οἰεῖται καὶ ἐντεῦθεν
(scil. a loco Scripturæ ibi al-
lato) κατασκευάζει τῇ ἑ-
στῆσαν μὴ διεσκηκεῖν τῷ υἱῷ
πατέρα. quam sententiam
oppugnat. ibid. p. 70. Alibi
tres personas dixit τρία πνεύ-
ματα. In Jer. Homil. 8. In
alio loco fatur; ἑτερος —
κατ' ἑστῆσαν, καὶ ὑποκείμενος
ἐστὶν ὁ υἱός. τῷ πατρί. de
Orat. p. 48. De illo etiam
testatur Epiphanius; ἐν πολ-
λοῖς τόποις εὐρεῖται αὐτὸν τὸν
μονογενῆ θεὸν ἀπαλλοτριῶν
τῷ πατρί. τῷ πατρί. τῷ πατρί. τῷ πατρί.
ἑστῆσαν, ὅμῃ τε καὶ τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον. Hæres. 64. c. 4.

Deniq; ad verba Origenis
adv. Cels. lib. 8. p. 386. καὶ
τὸν υἱόν — ὄντα δύο τῇ ὑπότασει περὶ
μας; ἐν δὲ τῇ ὁμοιοῖα καὶ
τῇ συμφωνίᾳ καὶ τῇ ταυτότητι
τῷ βελήματι. Notat Hæ-
tius; atqui ὑπότασις pro ἑστῆσαν
præcis temporibus solebat usur-
pari ab Ethnicis & Christianis.
Hieronymus Epist. 57. ad Damasum;
tota seculum literarum schola nihil
aliud ὑπότασιν nisi ἑστῆσαν
novit. Ita sumserunt No-
cani Patres, ita Sardicensis
ita & sumfisse Origenem veri-
simile est. — Præterea, cum

unum esse consensu & concordia dixerit Patrem & Filium, postquam docuit duos esse hypostasi; plane ὑποστάσεως vocabulum videtur notanda substantiæ adhibuisse. Nam si priore loco duos esse significasset quoad personas, adjecisset profecto unum esse quoad ὑσσίαν: at cum unum esse scripserit consensu duntaxat, aliam omnem videtur respuisse Unitatem, & duos quoad ὑσσίαν credidisse. Origenian. p. 32. Manifestissimum quidem est quod, cum Sabelliana Hæresis in eo esset collocata, ut Patrem & Filium & Spiritum Sanctum tres existendi modos in una Hypostasi divina sive substantia præsumeret; Patres catholici & Ecclesiæ primævæ Synodi, qui contra Hæreticos, Patrem, Filium & Spiritum S. tres esse Hypostasies docuerunt, tres esse substantias acceperunt personas: ne si Hypostasim pro substantia non surpassassent, adversariis manus plane dedissent. Sed procedamus ad alia veterum testimonia. Synodus Antiochenis decrevit adv. Paul. Samosat. de Christo; esse illum, ὁ γεννηθείς, ἀλλ' ὑσσία καὶ ὑποστάσις θεὸν, θεὸν ὅν.

De Dionysio Alexandrino refert Basilus, quod docuit, ὅτι ἐπεὶ τὴν μόνον ὑποστάσιν, ἀλλὰ καὶ ὑσσίαν διὰ τὴν ἑαυτοῦ. Epist. 41. ubi notandum; quod vocabulo ὑποστάσεως significavit substantiam singularem, & altero, ὑσσία substantiam generalem sive

specificam: adeo ut Episcopus Alex. Filium à Patre alium non substantiæ duntaxat numero sed & genere etiam judicaret. Testis porro est Photius eundem Dionys. Filium dixisse, ζένον κατὰ ὑσσίαν εἶναι τῆ πατρὸς. Cod. 109.

Pierium tradit idem Photius nuncupasse Patrem & Filium, δύο ὑσσίας. Cod. 119.

Alexander etiam ipse Alexandria Patriarcha qui Nicænum concilium contra Arium movebat, citatis Domini nostri verbis Jo. 10. 30. negat significasse salvatorem, τὰς τῇ ὑποστάσει δύο φύσεις μίαν εἶναι, i. e. duas subsistentes naturas sive substantias unam esse. Epist. apud Theodoret. Eccles. Hist. lib. 1.

Eusebius Casariensis Filium Dei appellat δευτέραν ὑσσίαν. Prep. Evang. lib. 7. c. 15. Atq; hanc esse illius sententiam de persona Filii & Spiritus Sancti, adeo manifestum est, ut de ejus Scriptis dixerit doctissimus Montfauconius, scil. 'ubi vox ὑποστάσεως occurrit, nos substantiam vertimus; tum quia sic Eusebii ævo ex recepto more accipiebatur, ut habet Athanasius; tum quia cum Eusebius diversam in Patre & Filio substantiam admittat & doceat, inutilis sane fuerit Personarum & Hypostasium vulgata distinctio.' Prelim. in Euseb. Comment. in Psal. c. 6.

Hypostasim sive Personam pro singulari & individua

substantia acceperunt ipsi Patres *Nicani*, illorum doctrinæ interprete *Basilio*, qui dicit ; δὲ αὖ τοίνυν ὁμολογεῖν — ἐν ἰδίᾳ μὲν ὑποστάσει τὸν πατέρα, ἐν ἰδίᾳ δὲ τὸν υἱόν, καὶ ἐν ἰδίᾳ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καθάπερ καὶ αὐτοὶ (Patres *Nicani*) σαφῶς ἐκδεδωχασιν· αὐτάρκως γὰρ καὶ σαφῶς ἐνεδείξατο εἰποῦντες ὡς ἐκ φωτός· ὅτι ἕτερον μὲν τὸ γεννηθῆναι φῶς· ἕτερον δὲ τὸ γεννηθῆναι. *Epist.* 78. At quo sensu accepit ipse vocabulum ὑπόστασις, indicat *Epist.* 349. dicens : εἰ δὲ δὲ καὶ ἡμεῖς τὸ δοκεῖν ἡμῖν ἐν βροχεῖ εἰπεῖν· ἐκεῖνο ἐρῶμεν. ὅτι ὃν ἔχει λόγον τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἰδίον, τὸτο ἔχει ἡ εἰσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν· ex quo constat admisisse *Basilium* ὑπόστασιν esse substantiam particularem, singularem aut individuum ; εἰσίαν vero substantiam pluribus communem, generalem sive specificam, & diversas res sive substantias ipsum τὸ ὁμοῦσιον significare tradidit idem *Basilius*, sic locutus ; καὶ γὰρ αὐτὸ τι εἰσιν ἐαυτῷ ὁμοῦσιον, ἀλλ' ἕτερον ἑτέρῳ. *Epist.* 300. eundem sensum Hypostasos sive Personæ copiose declaravit ad fratrem *Gregorium Nyssenum*. *Epist.* 43.

Ut verbo dicam ; quotquot vel apud Græcos vel Latinos (exceptis Sabellianis) ad decimum usq; sæculum & ultra, Patri & Filio & Spiritui Sancto adhibuerunt voces *Hypostasos* aut *Personam*, semper intellexerunt substantiam

existentem divinam propriam & peculiarem in unoquoq; nomine significari : &c, quomodo *Hilarius* interpretatus est sententiam concilii Antiochenensis in Encæniis habiti de personis divinis, nempe quod tres substantias esse voluerunt, sic vocabula sumit ipse *Athanasius*. *De Sancto Deip.* Vol. 1. p. 1031. & *Epist.* ad *Afric.* *Pachom.* Monac. in *Sermon. dogmat.* Sic etiam *Greg. Nazianz.* *Orat.* 21, 32. Sic *Epiphan.* *Her.* 69. N. 70. Ipse *Augustinus* hæc habet : dicunt quidem &c illi *Hypostasos* : sed nescio quid volunt interesse inter *Ussiam* & *Hypostasos* ; ita ut pleriq; nostri qui hæc Græco tractant eloquio, dicere consueverint, μίαν εἰσίαν, τρεῖς ὑποστάσεις, quod est Latine unam essentiam, tres substantias. de *Trinit.* lib. 5. c. 8. Sic *Cyrl.* *Dial.* 1. de *Trinit.* *Theodoret.* *Dial.* 1mo. *Boethius.* lib. de duab. Nat. ubi in dissertatione de hac re ita loquitur ; ‘ quocirca cum ‘ ipsæ substantia (εἰσία) u ‘ statim ante dixerat) in uni ‘ versalibus quidem sint, in ‘ particularibus vero capiam ‘ substantiam, jure substantia ‘ particulares ὑποστάσεις ap ‘ pellaverunt.’ Quo nihil rectius dici potuit. *Mar. Vili.* *Afri.* sunt verba : ergo hæc nemo negat ; hoc esse Græco εἰσίαν vel ὑπόστασιν dicunt nos uno nomine Latine substantiam dicimus. *Opusc. de homous.* Idem docuit *Damasceus.* *prim. Institut.* c. 1.

2. p.
tioch.
Cod.
Defin.
Tom.
in Di
op. A
151.
ibid.
Sinai
Panop
Mona
Græc
Theor
nos.
de Sp
Byza
493.
4. p.
ibid.
Aucl
sais
εἰσιν
χαρ
υπόσ
των
ἡ δὲ
const
cepta
υπόσ
sive
chara
ab al
mero
milia
Profe
clara
perdi
ratur
quoq
ter &
sanct
rari
Filiu
unica
duan

2. p. 460, 461. Ephrem. Antioch. Patriarc. apud Phot. Cod. 229. Auctor libri de Definit. inter op. Athanas. Tom. 2. p. 53. Max. Martyr in Dial. 1mo de Trinit. inter op. Athanas. Tom. 2. p. 148, 151. & in opusc. de definit. ibid. p. 93. & seq. Anastas. Simaita in 'Odny. Euthym. in Panop. Par. 1. Tit. 2. Thalass. Monac. Tom. 2. Bib. Pat. Gracolat. Centur. 4. N. 88. Theorian. in Legat. ad Armenos. Manuel. Calecas lib. de Sp. Sanct. c. 24. Leont. Byzant. apud Bib. Pat. p. 493. Rustic. Diac. ibid. Tom. 4. p. 845. Theodor. Abucara. ibid. p. 374. Deniq; Lexici Auctor Suidas in voce ὑπόστασις annotavit; ὑπόστασις ἐστὶν ἑστία ἰδιόχουσα τοῖς χαρακτικαῖς ἰδιότησι — ὑπόστασις ἐστὶν ἑστία μετὰ τῶν ἰδιωμάτων τῷ ἀεὶ μὴ ὁμοειδῶν διαφέρουσα unde constat secundum Patrum acceptam significantiam vocis ὑπόστασις, esse Hypostasim sive personam, substantiam characteristicis proprietatibus ab aliis distinctam; sive numero ab iis, quæ specie similia sunt, discrepantem. Profecto quidem in re tam clara investiganda me oleum perdidisse putarim, nisi exploratum habuissem doctissimos quoq; inter reformatos pariter & pontificios, qui sacrosanctam Trinitatem advenari sibi videntur, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum unicam esse numero individuum substantiam existimare,

& quasi Articulum fidei ad salutem creditu necessarium zelo immoderato propugnare; ignorantes interim hanc sententiam prorsus oppositam evadere catholicæ veteris Ecclesiæ Doctrinæ; &, dum se Divinitatis Christi & Spiritus Sancti solos cultores prædicant & clamant, tollere revera & reprobare divinas illorum personas. Atq; hoc modo quid agunt & colunt nescientes, phantasma & apparitionem pro substantia divina & vero numine adorant.

P. 199. Major me est.] Ex hoc Scripturæ testimonio concludit Irenæus, Patrem solum esse *super omnia* Deum, & cognitione Filio superiorem. Etenim (inquit) si quis exquirat causam, propter quam in omnibus Pater communicans Filio, solus scire horam & diem (de quo dicitur Mar. 13. 32.) a Domino manifestatus est; neq; aptabilem magis, neq; decentiorem, nec sine periculo alteram quam hanc inveniat in præsentī; (quoniam enim solus verax magister est Dominus) ut discamus per ipsum, *super omnia esse Patrem*: etenim Pater, ait, Major me est. Et secundum *apparitionem* itaq; *propositus* esse Pater annunciatu est a Domino nostro, &c. lib. 2. c. 49.

Ex hoc Scripturæ loco Tertullianus dicit Patrem esse Filio majorem quoad substantiam divinam ex qua genitus

nitus erat Filius : Pater enim (inquit) tota substantia est, Filius vero derivatio totius & portio, sicut ipse profite-
tur : quia *Pater major me est*. *Adv. Prax. c. 9.* Hinc con-
stat *Tertullianum* non existi-
mavisse Filium quā consub-
stantialem esse etiam Deo
Patri aequalem.

Exinde etiam *Origenes* Pa-
trem esse Filio Gloria excel-
lentiorem judicabat. Verba
sunt *Interpretis Huetii*, (Græ-
ca enim sunt corrupta) ‘Ma-
jus est quod Filius hominis
glorificatus fuerit per Deum,
inferior per præstantiorem,
quam quod inferior glori-
ficaverit Deum præstantio-
rem ; juxta illud : Pater
qui misit me, major me
est.’ *Com. in Joan. p. 417.*

Atq; iterum alibi probat
ex his Domini verbis Filium
non esse ipsum super omnia
Deum, & etiam non esse Pa-
tre potentior, sed virtute
inferiorem. ἔσω δὲ τινὰς, ὡς
ἐν πλείοσι πισευόντων καὶ
δεχομένων διαφωνίαν, διὰ
τὴν περὶ τῆς ὑποτίθεσθαι
τὸν σωτῆρα εἶναι τὸν ἐπὶ
πᾶσι θεόν. ἀλλ’ ἔτι γὰρ ἡ-
μεῖς τοιούτων, οἱ περὶ τὸν
αὐτῷ λέγοντι, ὁ πατὴρ ὁ
πέμψας με μείζων μου ἐστὶ
Cont. Cels. lib. 8. p. 387. &
paucis interjectis addit ; Σα-
φῶς γὰρ ἡμεῖς — φαμέν τὸν
εἶδόν ἐκ ἰσχυρότερον τῷ πα-
τρί, ἀλλ’ ὑποδείκνυν καὶ
τὸ τοῦ λέγομεν, αὐτῷ περὶ
μενοῖς εἰπόντι τὸ, ὁ πατὴρ ὁ
πέμψας με μείζων μου ἐστὶ
ibid. p. 388.

Alexander ipse Alexandria

Episcopus ex loco declaravit
Patrem esse Filio majorem
ingenitæ naturæ prærogativa :
Τὸ δὲ ἀγέννητον τὸ πατὴρ
μόνον ἰδίωμα παρῆναι δοξα-
ζόντες, ὅτε δὴ καὶ αὐτὸ φάσ-
κοντες τὸ σωτῆρος, ὁ πατὴρ
με μείζων μου ἐστὶ *Epist. ad*
Alex. Apud Theod. lib. 1.
c. 4.

Hilarius etiam acerrimus
Arianorum oppugnator Pa-
trem esse Filio majorem ex-
cellentia naturæ & auctori-
tate confitetur ; Quis Patrem
(inquit) non potius confi-
tebitur, ut ingenitum a genito,
ut Patrem a Filio, aut eum
qui misit ab eo qui missus
est, ut volentem ab ipso qui
obediat ? & ipse nobis testis
est, Pater major me est. *De*
Trinit. lib. 3.

Necnon *Greg. Nazianzenus*
ex textu plane agnoscit Pa-
trem esse Filio etiam qua
Deo majorem, dicens ; Τὸ
γὰρ δὴ λέγειν, ὅτι κατὰ
τὸν ἀνθρώπον νομίζου μείζων
ἀληθὲς ἔστι, ἐμὲ γὰρ δὲ πᾶσι
θαυμασθὲν, εἰ μείζων ἀνθρώπου
θεός ; *Orat. 36.*

Et quid alios memorem,
cum Doctiss. noster *Bullius*
agnoscit fidem esse catholi-
cam Patrem Filio majorem
etiam qua Deo credidisse.
Sic enim loquitur, ‘Quod
Origenes in loco citato di-
cit Filium etiam qua Deo
est (hoc est, Deus ex Deo)
Patre minorem esse ; —
plane catholicum esse, atq;
etiam a patribus, qui post
Nicænum concilium Arianos
nam hæresin acerrime im-
pugnarunt, defensum —

ostendit

ostendemus.' F. N. De-
fens. Sect. 2. c. 9. § 12.

Hæc magni viri concessio
scholasticorum opinionem de
coequalitate Filii cum Patre
jugulavit. Si enim Filius e-
tiam qua Deus Patre minor
est, quomodo qua Deus Patri
aqualis est? annon enim
quâ Deus tum Patre minor
tum etiam Patri aqualis est,
hoc est, uno eodemq; no-
mine, & minor & non mi-
nor, sive aqualis est?

Fortasse dicent hi vanilo-
qui, Filium qua Deum esse
quidem Patri prorsus aqualem,
sed qua genitum esse mino-
rem. Estne igitur Filius Deus
alio modo quam qua genitus
est Deus? estne Deus ex seipso
pariter ac Deus ex Deo? Hoc
certe absurditatum omnium
absurdissimum est. Idcirco
(ut declaravit ipse Bullus)
qua catholicum est, atq; etiam
Theodori Nicænæ congruum po-
tuisse Filium Patre minorem,
qua Deus ex Deo est, & si
nullo alio nomine Deus est
Filius, quam quò Deus ex
Deo est, sive genitus Deus;
omnino & indubitato sequi-
tur catholicam esse fidem &
etiam Nicæna synodo con-
firmatam, Filium qua Deum
patre esse minorem, ideoq;
qua Deum Patri non posse
ut contendunt scholastici)
esse aqualem. Hanc Doctri-
nam certe docuerunt Patres
Nicæni ad unum omnes,
etiam Nicæni, &, vindice ipso
nullo, Postnicæni. Videant igitur
scholastici qui se ortho-
doxos, &, (quod ridiculum

plane est) primævæ Ecclesiæ
fidei defensores jactitant, qua
auctoritate aut testimonio
possint suam de Filio Dei
sententiam defendere, cui
Scripturæ & ipsa Domini
nostri verba, Patres & Mar-
tyres primævæ & catholicæ
Ecclesiæ omnes, ipsa etiam
Synodus Nicæna, & plurimi
Postnicæni tum Doctores tum
Concilia, Arianis Doctrinis in-
fensa uno ore reclamant.

P. 202. Ego & Pater unum
sumus] Ad argumentationes
scholasticorum refellendas ex
hoc loco allatas, advertendæ
sunt veterum Patrum expli-
cationes.

Tertullianus ait; cæci qui
non videant, primo ego &
Pater, duorum esse signifi-
cationem; dehinc in novis-
simo sumus, non ex unius
esse persona, quod pluraliter
dictum est: tum quod unum
sumus, non unus sumus. —
Unum dicit neutrali verbo,
quod non pertinet ad singu-
laritatem, sed ad Unitatem,
ad similitudinem, ad con-
junctionem, ad dilectionem
Patris qui Filium diligit, &
ad obsequium Filii qui volun-
tati Patris obsequitur.

Unum sumus, dicens, ego
& Pater, ostendit duos esse
quos æquat & jungit. [Ne
quis autem adeo ignarus sit
sensus Tertulliani, ut arbitre-
tur illum verbo æquat puta-
visse Christum se Patri aqualem
dixisse, quod & verbis præ-
cedentibus & statim subse-
quentibus auctoris valde con-
tradicit; ideoq; æquat idem
est

*dicant Augu-
stinas in*

est acsi dixisset, ex aquo vel aquo modo jungit:] adeo addit etiam multa se opera a Patre ostendisse, quorum nihil lapidari mereretur. Et ne putarent ideo se illum lapidare debere, quasi se Deum ipsum, id est Patrem voluisset intelligi, quia dixerat, ego & Pater unum sumus; quâ Filium Dei Deum ostendens, non quâ ipsum Deum: cont. Prax. c. 22. Explicat quidem locum primævus hic auctor Montanista factus de Unitate substantia, ibid. c. 25. Attamen apud illum substantia Unitas longe diversa est à scholasticorum sententia qui unam eandemq; numero substantiam in Patre & Filio posuerunt, ideoq; Filium ipsum summum Deum judicant; quod Tertulliani doctrinæ prorsus contrarium est.

Origenes verba de voluntatis Unitate explicat; ὅπερ ἐν θέλημα (ait) αἰτίον ἦν ὅτι λέγειν τὸν υἱόν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν καὶ διὰ τὸ τοῦ θέλημα ὁ ἰδὼν αὐτὸν ἐώρακε τὸν υἱόν, ἐώρα δὲ καὶ τὸν πέμψαντα αὐτόν. Comment. in Joan. p. 227. & in loco mox addit; εἰκὼν ἐστὶ θεῦ θεῦ ἀοράτῃ καὶ γὰρ τὸ ἐν αὐτῷ θέλημα εἰκὼν τῆ πρώτης θελήματι, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ θεότης εἰκὼν τῆ ἀληθινῆς θεότητος. ibid. p. 228.

Idem rursus dicit; εἰ πᾶς πεισπασθήσεται μή πῃ ἀπομολῶμεν πρὸς τὰς ἀναιρέντας δύο εἶναι ὑποστάσεις πατέρα καὶ υἱόν. ἐπισησάτω τὸ, ἦν δὲ πάντων ἡ ζωοποιεῖσα.

των ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία, ἵνα θεωρήσῃ τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν—ὄντα δύο τῇ ὑποστάσει πρᾶγματα, ἐν δὲ τῇ ὁμοιοῦ καὶ τῇ συμφωνίᾳ καὶ τῇ ταυτίτητι τῆ βολήματι. Adv. Cels. lib. 8. p. 386.

Similiter Hippolytus; ἐν δὲ λέγει, αὐτὸς εἶπεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν ἐπιστήνῃ (legend. vel ἐπιστάτῃ vel ἐπιτείνῃ) τὸν νῦν καὶ μαρτυρῶ, ὅτι ἐκ εἶπεν, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν εἰμι, ἀλλὰ ἐν ἑσμεν. Τὸ γὰρ ἐσμεν ἐκ ἐφ' ἐνὸς λέγεται ἀλλ' ἐπὶ δύο πρῶτα εἰδείξεν, δύναμιν δὲ μίαν. αὐτὸς δὲ αὐτὸ ἀπέλυσεν, εἰπὼν πρὸς μαθητῶν πρὸς τὸν πατέρα τὴν δόξαν ἣν ἔδωκας μοι ἔδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὡσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν. &c. Et quod ostenderet non intellexisse unitatem substantiæ, statim adjecit; τί πρὸς ταῦτα ἔχει λέγειν οἱ Νοτιανοί; μὴ πάντες ἐν σῶμα ἐσιν κατὰ τὴν ὕσιν, ἢ τῇ δυνάμει καὶ τῇ διαθέσει τῇ ὁμοφρονίᾳ ἐν γινόμεθα; τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ὁ παῖς ὁ πρῶτος, &c. Cont. Noet. Sect. 7.

Eodem modo Alex. Alex. Episcopus loquitur; ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν. ὅπερ φησὶ ὁ κύριος, ἐπὶ πατέρα αὐτὸν ἀναγορεύων, ἐδὲ τὰς τῇ ὑποστάσει δύο φύσεις μίαν εἶναι σαφηνίζων. ἀλλ' ὅπῃ τὸ πατερικὸν ἐμφέρειαν ἀκρίβῃ πέφυκε σῶζεν ὁ υἱὸς τῇ πρὸς τὴν κατὰ πάντα ὁμοότητα αὐτῶ ἐκ φύσεως ἀπαρτάμενος, καὶ ἀπαρτάμενος.

τοὺς αἰκλῶν τῷ πατρὶ τὴν
 γένεσιν καὶ τῷ πρωτογενεῖ ἐκτυ-
 πῶς χαρακτηρῆς. Apud Theo-
 doret. Eccles. Hist. lib. 1. c. 4.

Deniq; Eusebius ὁ πᾶν
 Caesar: notat; ἐγὼ καὶ ὁ πα-
 τὴρ ἐν ἑσμεν. ἔγω καὶ πᾶν
 τῶν, κατὰ τὴν αὐτῆς μίμ-
 σιν, τῇ ἐνότητι τῇ αὐτῆς με-
 ταχρῆν ἐνυχεῖται. ἔχεται Μάρ-
 κελλον, τῷ λόγῳ ἐνωμένῃ τῷ
 θεῷ, καὶ τῇ ἐσὶα συναφθισο-
 μένῃ καθὼς δὲ ἐμαρτύρησεν
 ἡ ἀλήθεια, ὁ Σωτὴρ αὐτὸς
 ἐπὶ τὴν δόξαν ἣν ἐδωχάς
 μοι, δέδωχα αὐτοῖς, ἵνα ᾧσιν
 ἐν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἐν ἑσμεν
 — ἐχ ὅτι καθ' ὑπόστασιν
 μία ἐστὶν ὧν τυγχάνει αὐτὸς
 καὶ ὁ πατὴρ. ἀλλ' ὅτι τῷ πα-
 τρὶ μεταδιδωκὸς αὐτῷ
 οἰκείας δόξης, καὶ αὐτὸς ὁ-
 μοίως πᾶς οἰκείῳ τῷ πατρί
 ὡμιμένῳ — μεταδίδωσι —
 ὅπως ἐν ἐν εἰσιν ὁ πατὴρ καὶ
 ὁ υἱὸς κατὰ τὴν κοινωνίαν τῇ
 δόξῃ, ἥς τοῖς αὐτῷ μαθη-
 ταῖς μεταδίδως, τῇ αὐτῆς ἐ-
 νότητι καὶ αὐτὸς (leg. αὐτὸς)
 ἵκναι. de Eccles. Theol. lib. 3.
 c. 19.

Ex duobus proxime citatis
 testimoniis ab Alexandro &
 Eusebio luce manifestius est,
 putavisse illos textum Joh.
 10. 30. non ostendisse unam
 eandemq; numero substantiam
 (quod scholastici volunt) in
 Patre & Filio; cui sententiæ
 illi plane repugnant: & neq;
 interpretati sunt de specifica
 divinarum personarum sub-
 stantia; neq; amplius ex ho-
 rum verborum vi conclude-
 bant, quam Natura & Virtu-
 tem in Patre & Filio (quod

negabant Ariani) similitudi-
 nem. Hanc etiam esse ipsius
 Synodi Nicænæ Mentem &
 Suffragium, quum ex hoc loco
 & aliis, τὸ ὁμοούσιον statue-
 runt, probabiliter concludi
 potest, tam ex sententiis A-
 lexandri & Eusebii qui con-
 cilio œcumenico interfuerunt,
 quam ex ipsis concilii decre-
 tis. Ex Scriptis Alexandri
 & Eusebii apparet juxta illo-
 rum Interpretationem verbum
 ὁμοούσιον significasse Patrem
 & Filium non esse ejusdem
 vel specifica substantia, quæ
 unitatem divinam dividebat
 (ideoq; propter hanc malam
 nominis significantiam τὸ
 ὁμοούσιον reprobaverat Sy-
 nodus Antiochenis Catholica
 & numerosa, quæ contra
 Paulum Samosatenum con-
 gregata fuit sexaginta circiter
 annos ante concilium Nicæ-
 num) vel etiam numerica
 (ut ita dicam) substantiæ,
 quæ personas illorum con-
 fundebat; sed duntaxat de-
 notasse Filium Dei ex ipso
 Deo Patre ineffabili prorsus
 modo ortum esse, & in om-
 nibus perfectam Patris Simi-
 litudinem & Imaginem (quod
 Ariani oppugnabant dissimi-
 lem substantia & virtutibus
 Patri illum adprobantes) re-
 ferre. Hunc eundem esse
 sensum concilii Nicæni testa-
 tur Eusebius Epist. ad Caesar.
 Negabant enim Filium esse
 vel ipsam Hypostasim sive
 singularem substantiam Pa-
 tris; vel esse partem Patris;
 vel etiam in generatione Filii
 ingenitam Patris substantiam
 E c aliquo

aliquo modo esse *divisam* aut *mutatam* : adeo ut, cum juxta Synodum Filius haberet neq; *partem* Paternæ substantiæ ingeniæ, neq; *totam* substantiam; nec ingeniata Natura Dei in Filii Origine ullam *divisionem* sustineret, quomodo humana Natura in plures homines específicos *divisa* patitur; necesse esset Filium non substituisse vel cum Patre *eundem*, vel eodem *genere* ingeniæ substantiæ alium; sed, ut sententiam suam interpretata est ipsa Synodus, esse Patri omnino *similem* in omnibus, *vid. Euseb. Epist. ad Cesar. apud Theodoret. lib. 1. c. 12.*

Cum satis longus fuerim in supra memorati textus explicatione secundum veterum sententias, hoc tantum addam; quod *Athanasius* primus est, qui verba Domini *Jo. 10. 30. de Unitate substantia* solummodo explicari voluit, & unitatem Concordia ut malam interpretationem *condemnavit*; ne scilicet Ariani consentiret Consensum licet veteris Ecclesiæ proponentibus. Verba sunt illius; *εἰ μὴ τῇ συμφωνίᾳ τῷ δόγματι καὶ τῷ μὴ διαφωνεῖν πρὸς τὸν πατέρα (ἐν εἰσιν) ὡς οἱ Ἀρειανοὶ λέγουσιν, φαῦλος ὁ πῦρ τοῦ νῦν. De Synod. Arim. & Seleuc.*

P. 209. *Qui vidit me, vidit & Patrem.*] Textum explicans dicit *Tertullianus*; *Vicarium* se Patris ostenderat (Filius) *per quem* Pater & videretur in factis & audi-

retur in verbis, & cognosce- retur in Filio facta & verba Patris administrante; quia invisibilis Pater — & *Philippus* — instruitur visibilem eum in Filio fieri ex virtutibus. — Per opera ergo virtutum & verba doctrinæ manens in Filio Pater per ea videtur. *Adv. Prax. c. 24.*

Hippolytus ad locum habet; ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, ἑώρακα τὸν πατέρα, ταῦτέστιν, εἰ ἐμὲ ἑώρακα, δι' ἐμὲ τὸν πατέρα γινώσκει δύνη. διὰ τὸ τὸ ἐκόντος ὁμοίας τυγχάνειν ἐκ γνῶστος ὁ πατὴρ γίνεσθαι εἰ δὲ τὸν εἰκόνα, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός, ἐκ ἑγῶς, πῶς ἰδεῖν θέλει τὸν πατέρα; *cont. Noet. Sect. 7.*

Et *Origenes*; θεοσκεύομεν ἔν τὸν πατέρα τὸ ἀληθές, καὶ τὸν υἱὸν τὸν ἀληθινόν, ὅντα δύο τῇ ὑπόστασι περὶ γὰρ, ἐν δὲ τῇ ὁμοιοῦ καὶ τῇ συμφωνίᾳ καὶ τῇ ταυτότητι τῆς βελήματι. ὡς τὸν ἑωρακὸτα τὸν υἱὸν (ὅντα ἀπαύασμα τὸ δόξης, καὶ χαράκτηρα τὸ ὑποστάσεως τῆς θεῆς) ἑωρακέναι ἐν αὐτῷ (ὅντα εἰκόνι τῆς θεῆς) τὸν θεόν. *Cont. Cels. lib. 8. p. 386.* Atq; rursum idem; ἀλλ' ὅμως τῷ τοσούτων καὶ πλειόνων (scilicet Angelorum, Archangelorum, &c.) ὑπερέχων ὑσία καὶ πρεσβεῖα καὶ δυνάμει καὶ θεοότητι (ἐμφυχῶ τὸ ἐστὶ λόγῳ καὶ σοφίᾳ) ἐσυνκρίνεται κατ' ἐκὸν τὸ παῖς. N. B. εἰκὼν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀγαθότατος αὐτοῦ καὶ ἀπαύασμα ἐ τῆς θεῆς, ἀλλὰ τὸ δόξης αὐτοῦ, καὶ τὸ αἰδῶν

αἰδῖν φωτὸς αὐτῆ. καὶ ἀτμὶς
 ἔ τῆ πατρὸς ἀλλὰ τῆ δυνά-
 μεως αὐτῆ — καὶ ἐσοπλεον ἀ-
 κηλίδωλον τῆ ἐνεργείας αὐτῆ,
 δι' ἧ ἐσόπλε Πάυλ^ο καὶ
 Πέτρος καὶ οἱ παραπλήσιοι
 αὐτοῖς βλεψασι τὸν θεὸν λέ-
 γοντα, (scil. per Filium ima-
 ginem suam) ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ
 ἑώρακε τὸν πατέρα τὸν πᾶν-
 ταντά με. *Comment. in Joan.*
 p. 218.

Alexander Alexandria E-
 piscopus locum etiam inter-
 pretatus est de manifestatione
 Patris per Filium imaginem
 suam, quem Hypostasi alte-
 ram a Patre φύσιν sive sub-
 stantiam nuncupat. *Epist. ad*
Alex. apud Theodoret. lib. 1.

Deniq. Eusebius ὁ πᾶν δι-
 cit; ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακε
 τὸν πατέρα. ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ
 δι' αὐτῆ ἡ τῆ πατρὸς ἀ-
 πεκλύπτου γνῶσις. *De-*
mons. Evang. lib. 5. c. 13.

Idem iterum; ἔπος ἐν καὶ
 ὁ ἑώρακὼς αὐτὸν, ἑώρακε καὶ
 τὸν πατέρα. τῷ μόνον αὐτὸν
 καὶ μηδένα ἄλλον εἰκόνα εἶναι
 τῆ θεῆ τῆ ἀοράτου καὶ ἀπαύ-
 γασμα τῆ δόξης καὶ χαρακτῆρα
 τῆ ὑποστάσεως αὐτῆ — ὡς γὰρ
 ὁ τῷ βασιλικῷ εἰκόνα τῷ
 ἐπ' ἀκρίβει ἀφωμοιωμένῳ
 αὐτῷ τεθεαμένῳ — φαν-
 τασιᾶται τὸν βασιλέα. τὸν
 αὐτὸν τρόπον — ὁ πᾶς με-
 γέθει τῆ τῆ μονογενῆς υἱῆ
 καὶ κρείς δυνάμει ἐναλνίσας
 — λογισάμενός τε ὡς μό-
 νον αὐτὸν υἱὸν μονογενῆ ἐ-
 γέννα ὁ πατὴρ κατὰ πάντα
 ἀφωμοιωμένον αὐτῷ, δυνάμει
 καὶ αὐτὸν ὁ-λεῖται τὸν πατέρα

διὰ τῆ υἱῆ θεωρούμενον. *De*
Eccles. Theolog. lib. 3. c. 21.

Sicut hoc testimonium Do-
 mini nostri de videndo Patre
 nequaquam suffragatur scho-
 lasticæ doctrinæ, quæ Filium
 esse Patri ταυτοῦσιον sive
 unius ejusdemq; substantiæ
 cum Patre tradidit; ita neq;
 ex altera parte astipulatur
 illorum opinioni qui ex illo
 Filium Patri ὁμοῦσιον sta-
 tuunt, & duas Hypostasies
 Patris & Filii necessario ex-
 istentes & in omnibus aequales
 pariter & summas dicunt, atq;
 hoc modo Duos distincte
 Deos contra rationis & Scrip-
 turarum veritatem introdu-
 cunt & defendunt.

P. 217. In Spiritum Sanc-
 tum] Veteres Patres de qui-
 bus nulla est suspicio ut Spi-
 ritus Sancti Dignitatem &
 Honorem diminuerent, Spi-
 ritum Sanctum neq; Domi-
 num aut Deum dixerunt, neq;
 id dici debere putarunt.
 Clare loquitur Irenæus; osten-
 so hoc igitur hic plane (&
 adhuc ostendetur manifestius)
 neminem alterum Dominum
 vel Deum, neq; prophetas,
 neq; Apostolos, neq; Domi-
 num Christum confessum esse
 ex sua persona, sed præcipue
 Deum & Dominum: prophe-
 tis quidem & Apostolis Pa-
 trem & Filium confitentibus;
 alterum autem neminem neq;
 Deum nominantibus, neq;
 Dominum confitentibus. *Adv.*
hares. lib. 3. c. 9. Idem di-
 cit ipse *ibid. c. 16. & lib. 4.*
c. 1.

Et similiter *Eusebius* Ecclesiæ catholicæ iudicium esse testatur; α δὲ πεπαιδευμένη ἡ ἐκκλησία τῷ θεῷ ἐαυτῆς μὲν καὶ θεὸν καὶ κρείον καὶ Σωτῆρα, τῷ δ' ὅτι πάντων θεῷ υἱὸν μονογενῆ αὐτὸν γινώσκων, καὶ ὅτι αὐτὸν ἄλλον οὐ γεννητῶν ἀναγορεύειν θεὸν ἀξιοῖ. μόνον δὲ τῶτον οἶδε θεὸν, ὃν μόνον ὁ πατὴρ ἐξ ἐαυτοῦ ἐγέννα. *De Eccles. Theolog. lib. 1. c. 11.* Nihil opus est monumenta Patrum percurrere ut ostendam illorum opinionem Spiritum Sanctum esse Patri & Filio Dignitate & Auctoritate inferiorem; cum hæc res clarior est quam ut negari possit: & certum quidem est nunquam illum *Dominum* aut *Deum* nominari in aliquo apud veterem Ecclesiam Symbolo aut Fidei Formula: neq; Synodum ipsam Nicænam istis titulis illum appellasse. Agnoscit etiam doctissimus *Petavius* de Nicænis & Post-nicænis, 'plerosq; catholicos & Spiritum Sanctum *Deum* aperte profiteri ausos non fuisse; ac ne Constantino-politanam quidem œcumenicam Synodum diserte *Deum* appellasse.' *De Trinit. Dogm. lib. 1. c. 14. in Proœm.* Hoc etiam Capite *Seçt. 18.* addit; 'Prima omnium Synodus Spiritum Sanctum *Deum* habendum esse nominatim decrevit Alexandrina præside Athanasio (An. Dom. 362).' *De Hilarario* etiam Acerrimo Ariænorum oppugnatore confitetur

idem *Petavius*, quod *Deum* in duodecim illis de Trinitate libris nominatim non appellat *Spiritum Sanctum.* *De Trinit. Dogm. lib. 3. Seçt. 13.* Similiter *Cyrillus Hieros.* in egregiis suis Catechesibus 16 & 17, in quibus totam Fidei regulam de Spiritu Sancto large exponit; atq; plenam de illo Scripturarum Doctrinam se explicare proficitur; nunquam *Dominum* aut *Deum* Spiritum nuncupavit: & verbis expressis distinguit non semel Spiritum S. ab uno Deo Patre, & uno Domino *Jesu Christo*: Attamen cæteris creatis longe superiorem æstimavit. *Basilius* quoq; qui Spiritum S. Patri & Filio substantialem credidit, & illius Dignitatem sublimiter evexit; esse tamen ipsum *Deum* asserere veritus est, immo plane negavit: ἔτε αὐτὸς (inquit) ὁ θεός, ἀλλὰ θεὸς πνεῦμα. *Tom. 1. Homil. in S. Baptism. p. 511.* Et in funebri Oratione pro *Basilio* dicit *Greg. Naz.* οἱ μὲν ἐξήτην λαβέδαι γυμνῆς τῷ πνεύματι φωνῆς, ὡς εἰη θεός—ἵνα τὸν μὲν τὸ πῶτος μετὰ τὴν θεολόγην γλώσσης ὑπερερείσωσιν. *p. 364.* Et de hac re notavit doctissimus *Huetius*; 'constat deniq; ne *Basilii* quidem temporibus ac recentioribus etiam Spiritus Sancti Divinitatem aperte profiteri ausos esse catholicos.' *Apud Origenian. p. 36.* Ex his manifestum apparet Doctrinam

de Spiritu Sancto quasi Deo quarto etiam seculo adeo inauditam fuisse, & omni veteris catholicæ Ecclesiæ suffragio destitutam, neq; ulla Scripturæ auctoritate stabilitam, ipsis non tantum Antenicænis sed & Nicænis vindicibus; ut illi etiam Novatores qui *Athanasii* castri secuti sunt, Spiritum Sanctum esse *Deum* aperta voce pronunciare timuerint.

P. 236. *Ex quo, quando ipse voluit, Sermo Filius natus est.*] Id est, Sermo fuit nativitate ex illo factus Filius, non sicut Gnostici, *Basilides*, *Valentinus*, & ab illis *Sabelliani* confingebant, quasi in sono tantum aut mera energia existens; sed divinam substantiam & propriam Hypostasim habens. Hic est authoris sensus: & Filium, qua *Sermonem* & *Deum*, esse Dei Patris voluntate, vel, ut Græci, βελήσει, βελῆ, θελήσει, θελήματι, κατὰ βελῶν, κατὰ γνώμην & προαίρεσιν, natum, genitum, sive prolatum, unanimiter per tria secula & dimidium docuisse veteres Ecclesiæ Catholicæ Patres luculenter ostendam.

In symbolo vetustissimo baptizatus fidem profitetur; πισεύω & βαπτίζομαι εἰς ἕνα ἀγέννητον, μόνον ἀληθινόν θεόν παντοκράτορα, τὸν πατέρα τῷ Χριστῷ — καὶ εἰς τὸν κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν πατὸς αἰώνων ΕΥΔΟΚΙΑ τῷ πατρί γεννηθέντα.

Apost. Constitut. lib. 7. c. 41.

Αὐτὸν δὲ (υἱὸν) πατρὶ πάντων αἰώνων γεννήσας ΒΟΤΛΗΣΕΙ & ΔΥΝΑΜΕΙ & ΑΓΑΘΟΤΗΤΙ, ἀμεσιτύπως υἱὸν μονογενῆ, λόγον θεόν, σοφίαν ζωσαν, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, ἄγγελον & μεγάλης βελῆς. *Ibid. lib. 8. c. 12. Ignat. Epist. Min. ad Smyrn. vocat; υἱὸν θεῷ κατὰ ΘΕΛΗΜΑ & δύναμιν θεῷ. Sect. 1.*

Pseudo Clem. Recognit. per vetustus liber habet; Ingenitæ virtuti subsequentem demus unigenitum VOLUNTATE præcedentem — genuit Deus VOLUNTATE præcedente, sicut prædictum est. *lib. 3. p. 521. Edit. Coeteler.*

Iust. M. dicit; ἔχειν γὰρ πάντα προσονομάζεσθαι, ἕκ τε τῶ ὑπηρετῆν τῷ πατρικῷ ΒΟΛΗΜΑΤΙ, & ἐκ τῆ ἀπὸ τῶ πατρὸς ΘΕΛΗΣΕΙ γεννηθῆναι. *Dial. p. 74. Edit. Paris. Gr.* Iterum; Δαβὶδ δὲ πατρὶ ἡλίε & σελιώνης ἐκ πατρὸς γεννηθῆναι αὐτὸν κατὰ τὴν τῷ πατρί ΒΟΛΗΝ, ἐκήρυξε. *Ibid. p. 85.*

Rufus; ὅς ἐστι κύριος & δυνάμεων διὰ τὸ ΘΕΛΗΜΑ τῷ δόνησιν αὐτῷ πατρί. *Ibid. p. 91.*

Et alio in loco; πατρὶ πάντων ποιημάτων ἀπὸ τῶ πατρὸς δύναμει αὐτῷ & ΒΟΤΛΗ προελθόντα. *Ibid. p. 101.*

Et alibi; & τῷ πατρί & ἁγίῳ κυρίῳ & ἁπάντων ἀπλῶς, & αὐτῷ τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ἐκείνον τὸν κατὰ ΒΟΤΛΗΝ τὴν ἐκείνη, & θεὸν ὄντα,

ὄντα, ὅδ' αὐτῷ καὶ ἀγγελον,
ἐκ τῆς ὑπηρεσίᾳ τῇ γνώμῃ
αὐτῷ. Ibid. p. 120.

Deniq; ubi Filii consubstan-
tialitatem cum Patre statuisse
præsumitur, hæc refert; ἐ-
πὶ τὴν δύναμιν ταύτῃ
(sc. λόγον) γεγενῆσθαι ἀπὸ
τῆς πατρὸς, δύναμει καὶ ΒΟΥ-
ΛΗ αὐτῷ. — παραδείγ-
μα. ὅτι χάριν παρελήφειν τὰ
ὡς ἀπὸ πνεύματος ἀναπτόμενα
πνεύματι ἑτέρῳ ὁρώμεν. &c. Ibid.
p. 120.

Longior fui in describenda
Justin Martyris sententia,
quoniam non tantum evi-
dentissima est, & omni am-
biguitate libera, sed etiam
apud veterum Patrum cultor-
es plurimum valet. Hinc
etiam judicet æquus Lector
an justa reprehensione digna
sint Athanasianis impense
agitata verba, scil. ὁ ὧς ἐκ
ἐστὶν ἀγέννητος. — ἀλλὰ
ΘΕΛΗΜΑΤΙ καὶ ΒΟΥΛΗ
ὁπίσθιν πρὸς χερῶν καὶ πρὸς
αἰώνων, πλήρης θεός. Apud
Theodoret, Hist. Eccles. lib. 1.
c. 5.

Sed aliorum veterum testi-
monia subjungam. Tatianus
Justin discipulus secutus
magistrum ait; ΘΕΛΗΜΑΤΙ
τὸ ἀπλότως αὐτῷ προσηδῶ
ὁ λόγος, p. 145. Tatiano sup-
par Theophilus Antioch. scri-
bit; ὁπότε δὲ ἠθέλησεν ὁ
θεὸς ποιῆσαι ὅσα ἐβουλεύσατο,
τὸν τὸν λόγον ἐγέννησε
προφωρικόν, πρωτότακον πα-
τρὸς κτίσεως. Ad Autolyc. p.
129. Clem. Alex. dicta sunt;
ὁ λόγος — ἐξ αὐτῆς ἀνα-

τείλας τῆς πατρικῆς ΒΟΥ-
ΛΗΣ ΕΩΣ. Admonit. p. 69.

Clementi æqualis Tertullia-
nus sic loquitur; tunc cum
Deus voluit, ipsum primum
protulit Sermonem. Adv.
Prax. c. 6. Iterumq; habet;
Sermo & Spiritus, qui cum
Sermonem de Patris voluntate
natus est. Ibid. c. 27.

Post Tertullianum habemus
Hippolytum sic locutum;
ὡς δὲ λόγος γένεσθαι ζήτει,
ὅνπερ ΒΟΥΛΗΘΕΙΣ ὁ θεὸς
πατρὸς ἐγέννησεν, ὡς ἠθέλησεν.
Cont. Noet. p. 18.

Hippolyto coætaneum Ori-
genem τὸν πάνυ jam audia-
mus; ἔπος ὁ υἱὸς ἐκ ΘΕ-
ΛΗΜΑΤΟΣ τῆς πατρὸς γεν-
νηθεὶς, ὃς ἐστὶν εἰκὼν τῆς θεῆς
τῆς ἀοράτου, καὶ ἀπαύραστα
τὸ δόξης αὐτῆς, χαρακτὴρ τῆς
τὸ ὑποστάσεως αὐτῆς, πρωτό-
τοκος πάσης κτίσεως. lib.
de Princip. apud Justin. Epist.
ad Men. Huet. Origenian.
p. 41.

Hanc Doctrinam docuisse
ipsum Alexandrum Alex. e-
piscopum testantur Presbyteri
& Diaconi illius Ecclesiæ in
Epistola ad Alexandrum scrip-
ta, in qua illum publice præ-
dicasse aiunt Dei Filium ὑπο-
στάσι' ἰδίῳ ΘΕΛΗΜΑΤΙ
(sc. τῆς θεῆς πατρὸς) — ΘΕ-
ΛΗΜΑΤΙ τῆς θεῆς πρὸς χερ-
ῶν καὶ πρὸς αἰώνων κτίσεως.
Apud Athanas. & Epiaphan.

Alexandro contempora-
neus Eusebius ὁ πάνυ ineunte
quarto seculo docuit; ἡ
αὐτῇ κατὰ καιροῖς ἐκείναις
φωτὸς ἐκλάμπει, κατὰ τὴν

της ἐστὶς συμβεβηκὸς ἀχώ-
ρισον. ὁ δὲ υἱὸς κατὰ ΓΝΩ-
ΜΗΝ καὶ ΠΡΟΑΙΡΕΣΙΝ
ἐκὼν ὑπέστη τῷ πατρί· ΒΟΤ-
ΛΗΘΕΙΣ γὰρ, ὁ θεὸς γέγο-
γεν υἱὸς πατρὸς, καὶ φῶς δευ-
τερον κατὰ πάντα ἑαυτῷ ἀ-
φωμοιωμένον ὑπέστησάτο· De-
mons. Evang. lib. 4. c. 3. idem
dicit lib. 5. c. 4.

Et cum objecerat *Marcel-
lus Eusebio Nicomed.* ἐπὶ τῷ
ΒΟΤΛΗΝ τῷ πατρὶ ἀνε-
γκεῖν τῷ υἱῷ τῷ γένεσιν,
καὶ μὴ πάθῃ ἀποφθῆναι τῷ
θεῷ τῷ γονίῳ· causam illius
agit *Eusebius Cesar.* & re-
spondet; quod hanc rem
(scil. Filium sine passione Dei
Patris & voluntate illius esse
genitum) οἱ σωφῶτατοι ὅσοι
πατέρων ἐν τοῖς οἰκείοις συν-
τάγμασιν ἀπεφάνητο, φυλα-
ξάμενοι ὅσοι αἰρετικῶν τὴν
ἀσέβειαν, οἱ σωματικὴν πῖνα
καὶ παθητικὴν κατεφύσαντο τῷ
θεῷ τὴν τεκνογονίαν, τὰς προ-
βολὰς δογματίζοντες· Hinc
divinare licet quam luculen-
ter veterum Scripta scivit *A-
thanasius*, cum hac ratione
Arianos oppugnaret; scil.
ἀπάτωσιν ἡμῖν—παρὰ πνῶ-
τι ἀγίων ἀκέσαντες συμπε-
ροήκασιν—τὸ—ΘΕΛΗ-
ΜΑΤΙ. De Decret. Synod.
Nic. Quasi veterum Patrum
nullus dixisset Filium esse na-
tum voluntate Patris. Hanc
vero non dubitandum est
fuisse ipsius Synodi Nicænæ
sententiam, cum latum un-
guem à Doctrina veteris Ec-
clesiæ non discesserit, (ex-
cepta tantum symboli inter-
polatione novo insititio vo-

cabulo τῷ ὁμοσίῳ, quod
tamen commode, quantum
fieri potuit, Synodi Patres
exposuerunt) & omnem pas-
sionem Dei Patris in Nativi-
tate Filii abjudicarit. Sed ad
alios pergamus. Celebre
concilium *Antiochense* sub
Constantio imperatore Anno
345. accitum Doctrinam Ca-
tholicam de Filio Dei volun-
tate Patris genito suo calculo
confirmavit: τὰς λέγοντας
(inquit)—ὅτι ὁ ΒΟΤΛΗ-
ΣΕΙ ὁ θεὸς ΘΕΛΗΣΕΙ ἐγεί-
νησεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ἀνα-
θεματίζει ἡ ἀγία καὶ καθο-
λικὴ ἐκκλησία· *Apud Socrat.*
Eccles. Hist. lib. 2. c. 19. &
Athanas. de Synod. Hoc Sy-
nodi decretum concilium *Sar-
dicense* Anno 347. ex parte
Orientali comprobavit, quod
ipsum *Hilarius* & concilium
Ancyranum Anno 358. tes-
tantur: ipsa etiam synodus
Ancyrana illi suffragata est,
ut ex *Epiphanio* discimus *He-
res. 73.* Catholicam Doc-
trinam *Sardicensis* concilii ex-
ponens *Hilarius* ait; ‘eos
‘qui dicunt—quod neq;
‘consilio neq; voluntate Pa-
‘ter genuerit Filium, anathe-
‘matizat sancta & catholica
‘Ecclesia.’ De Syn. Sard. p.
229. Huic Doctrinæ suum
etiam suffragium addit di-
cens; ‘Nativitatis perfecta
‘natura est, ut qui ex sub-
‘stantia Dei natus est, e-
‘tiam ex consilio ejus ac
‘voluntate nascatur. Ex vo-
‘luntate enim atq; consilio,
‘non ex corporalis passionis
‘Naturæ, essentiae Dei de
‘essentia

‘essentia Dei genitæ abso-
luta perfectio est.’ *Hil. Ibid.*
p. 230. Sententiam de vo-
luntaria Filii generatione
prædicant Patres *Antiochenſes*
scil. *αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς*
τὸν θεόν, κύριον αὐτὸν ἑαυτῷ
εἰδότες, ΕΚΟΥΣΙΩΣ αὐτὸν
καὶ θέλοντα (ἐθελοντὴν legit
Athanas.) *τὸν υἱὸν γεγεννη-*
κέναι εὐσεβῶς ὑπειλήφαμεν.
Socrat. & Athanas. ibid.

Anno 351. Orientalis &
occidentalis Ecclesiæ Patres
apud *Sirmium* una congre-
gati sciscebant; *καὶ πρὸς μὴ*
Θελήσαντες τῷ πατρὶ ὅς γε
γεννηθῆναι τὸν υἱὸν λέγοι, ἀ-
νάθεμα ἔστω· καὶ γὰρ βιασθεὶς
ὁ πατὴρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσι-
κῆς ἀχθεὶς ὥς καὶ ἤθελεν ἐ-
γέννησε τὸν υἱόν· ἀλλ’ αὐτὰ
τε ἐβελήθη καὶ ἀχρόνως καὶ
ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸν γεν-
νῆσας ἀπέδειξεν. *Socrat. Ec-*
cles. Hist. lib. 2. c. 30. *Hila-*
rius hanc Doctrinam com-
probans sic interpretatus est,
‘si quis nolente Patre na-
tum dicat Filium, anathe-
ma sit: non enim coactus
Pater, vel naturali neces-
sitate ductus, cum nollet,
genuit Filium; sed mox ut
voluit, sine tempore &
impassibiliter ex se eum ge-
nitum demonstravit.’ *De*
Synod. Atq; hoc esse dictum
a catholica Synodo observa-
vit *Hilarinus*, ne data Hære-
ticis occasio videretur ut
necessitatem Deo Patri gignendi ex se Filii ascriberent, tanquam naturali lege cogente, invito se ediderit.

Ibid.

Synodi etiam mentem opi-
time explicavit doctiss. *Pe-*
tavius; voluntas ista (inquit)
quam necessitati opponunt
Sirmienses præfules, mera est
Libertas; ac non solum vio-
lento & coacto contraria,
sed etiam ei quod ita na-
tura est consentaneum, ut
ex arbitrio consilioq; minime
pendeat. Quæ fuit *Eusebii*
Cæsariensis opinio, &c. *De*
Trinit. lib. 6. c. 8. Et pro-
fecto absurdissimum est præ-
tendere concilium omni no-
mine Catholicum se illis
tantum Hæreticis opposuisse,
qui necessitatem externam,
quæ est extra Dei naturam,
gignendi Filii Deo Patri ascrip-
sissent; quasi vim illi aliquis
superior Deus intulisset. Nulli
unquam Hæretici adeo omni
sensu fuerint destituti, ut hoc
dixerint: neq; talis necessitas
sive coactio nuncupari potuit
(φυσικὴ ἀνάγκη) naturalis
necessitas; quam necesse est
fieri in rei ipsius natura.
Internam igitur necessitatem
nature, (quam Hæretici *Gno-*
stici & *Valentiniani* e schola
Ptolemei introduxerant; &
quam *Athanasius* in Ecclesiam
primus invexit) in Nativitate
Filii a Deo Patre Synodali
iudicio plane ablegarunt pri-
mæ & catholicæ doctrinæ
propugnatores Antistites; &
meram libertatem, quod videtur
& ingenue confitetur *Peta-*
vius, in gignendo Filio Patre
summo omnium Deo affig-
naverunt. Primus *Athanasius*
(ut jam dixi) se catho-
licæ & primæ Doctrinæ
oppositum

opposuit ; & Filium genitum esse (ἐκ βελήσεως) ex voluntate Patris plane denegavit, necessitatem quidem gignendi Filii in Deo Patre disertis verbis non ausus est affirmare ; sed (φύσει) natura Dei genitum esse Filium vindicabat : & Patrem non voluntate neq; contra voluntatem, sed volentem Filium genuisse contendebat. Ad hanc sententiam confirmandam exemplis usus est, nempe quod sicut Deus est bonus non ex voluntate neq; contra voluntatem, sed volens ; sicut etiam volens non nolens subsistentiam propriam habet, eodem modo Filium non ex voluntate volens tamen & non nolens procreavit. Dicta illius interrogative posita hæc sunt ; ἀρ' ἐν ἐπει φύσει καὶ μὴ ἐκ βελήσεως ἐστὶν ὁ υἱός, ἥδη καὶ ἀθέλητός ἐστι πατρί, καὶ μὴ βελομένη τῷ πατρί ἐστιν ὁ υἱός ; ἔμενεν ὡς γὰρ εἶναι ἀγαθὸς ἐκ βελήσεως μὴ ἐκ ἡρεσίου, καὶ μὴ ἀβελήτως καὶ ἀβηλήτως ἐστὶν ἀγαθός· ὁ γὰρ ἐστὶ, τὸτο καὶ θελητὸν αὐτῷ ἐστὶν· ἔγω καὶ τὸ εἶναι τὸν υἱόν, εἰ καὶ μὴ ἐκ βελήσεως ἡρεσίου, ἀλλ' ἐκ ἀθέλητον ἐδὲ παρὰ γνώμην ἐστὶν αὐτῷ ὡς περ γὰρ τῆς ὑποστάσεως ἐστὶ θελητός, ἔγω καὶ ὁ υἱὸς ἰδιούθῳ ὢν αὐτῷ ὥστας ἐκ ἀθέλητός ἐστιν αὐτῷ, Adv. Arian. Orat. 4. p. 300. His strophis omnem libertatem voluntatemq; in Nativitate Filii a Deo Patre procul arcere sibi visus est Athanasius ; & natura ne-

cessitatem inferre studuit. Sed ad argumentationes illius refutandas duo sunt observanda ; primò quod toto cœlo erravit dicendo Deum non esse bonum (ἐκ βελήσεως) ex voluntate ; cum Bonitas Dei non sit, sicut Existencia illius, omnimodo necessaria, sed ex voluntate & libero Arbitrio plane pendeat. Sine libero arbitrio Deus non potuit esse Bonus ; voluntate igitur est bonus : & cogitare Bonitatem Dei & hypostasim eadem naturæ necessitate existere magnum sane est erratum. Secundò, si eadem necessitate naturali qua Hypostasim suam habet ipse Deus Pater, similiter existit & Filius : tunc clare constat ipsum Filium innatum esse pariter ac Patrem : & æquo jure quivis dixerit Patrem ex Filio nasci, quoniam Pater volente Filio nec invito illo, Hypostasim habet, quo modo juxta Athanasium, Filius volente nec invito Patre, suam tenet Hypostasim. Adeo ut indubitatum sit Filium, si ex voluntate Patris non nascatur, ex illo omnino non nasci ; sed ingenitam Hypostasim per æq; ac ipsum Patrem habere : ficta enim scholasticorum hominum distinctio inter existentiam necessariam ab alio & a seipso ortam (quasi aut Deus potuerit sui ipsius esse causa, aut persona quævis necessariam existentiam habens ab alio originem traxerit) ineptiarum omnium est ineptissimum. Futura

cata igitur ratiocinatio, qua ostendere conantur insinceræ fidei homines Filium non *ex voluntate* Patris sed *ex volente* Patre sive secundum ejus voluntatem, attamen naturæ illius *necessitate* genitum, propriam Hypostasim & Divinitatem Filii labefactavit: & vel alterum summum Deum sub nomine Filii Dei, vel pro divina Filii Hypostasi meram apparitionem & figmentum asseveravit. *Athanasium* signiferum secuti sunt *Epirhanus* & *Ambrosius*; ἔτε ἐν θέλων (τὸ θέλων confundens τὸ θελήσει) ἐγέννησεν, ἔτε μὴ θέλων, ἀλλὰ ἐν τῇ πρὸς βελῶ φύσει. *Epirh. Hæres. 69. N. 26.* & rursus; ἔτε θέλων πίνυν (θέλων iterum pro θελήσει ponens) ἐγέννησεν, ἔτε μὴ θέλων, ἀλλ' ὑπερβολῇ φύσεως ὑπερβαίνει γὰρ ἡ θεὰ φύσις βελὴν, καὶ ἔχ' ὑποπίπτει χερόν, ἔτε ἀνάγκη ἀγγεῖλαι. *Ancorat. N. 51.*

Similiter *Ambrosius*; nec invitum dixerim nec volentem: quia generatio non in voluntatis possibilitate est; sed in jure quodam & proprietate paterni videtur esse secreti. Nam sicut *bonus* Pater non aut *ex voluntate* est, aut *necessitate*, (vult, coactione) sed super utrumque, hoc est natura: ita non generat *ex voluntate* aut *necessitate* (i. e. coactione) Pater. *De Fid. lib. 4. c. 4.*

Quantum in hac re sudavit *Augustinus*, videat Lector cont. *Serm. Arian. lib. 1. c. de Trinit. lib. 15. c. 80.* Alii

vero Antesignani *Athanasii* assecræ in cæteris, hoc tamen ab illo dissidere non dubitabant, quod Filium non *necessitate* naturæ Dei Patris sed *ex voluntate* illius nasci arbitrabantur.

Basilus dicit; ὁ δὲ θεὸς σύνθετον ἔχων τῇ βελήσει τὴν δύναμιν, ἐγέννησεν ἄξιον ἑαυτῷ ἐγέννησεν ὡς αὐτὸς οἶδεν. In *Calce Homil. 29. Tom. 1.* ubi clare significat Filium Dei *voluntate* Patris esse natum.

Basilii Frater natu minor *Greg. Nyss.* Similiter natiuitatem divinam explicat; ἔτε γὰρ ἡ ἀμεσθ' αὐτῇ συναφείᾳ ἐκβάλλει τὴν ΒΟΥΤΗΣΙΝ τῷ πατρὶ, ὡς κατὰ πνα φύσεως ἀνάγκη ἀπεραιρέτως τὸν υἱὸν ἐχρηκότως. ἔτε ἡ ΒΟΥΤΗΣΙΣ διίτησι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν, ὡς π' διάστημα μετὰ τὸν πατέρα ἐκβάλλει τῷ δόγματι τὸν ὅτι τῷ υἱῷ ΒΟΥΤΗΣΙΝ τῷ γεννήσαντι, οἷον εὐνοχῶς μένλω ἐν τῇ συναφείᾳ τῷ υἱῷ πρὸς τὸν πατέρα ἐνότητος. μήτε μὴν τὴν ἀδιαστατον διαλύειν συναφείαν, ὅταν ἐνθεορῇται τῇ γεννήσει ΒΟΥΤΗΣΙΣ. *Cont. Eunom. p. 207.* Quibus dictis luculenter & diserta voce ostendit se omnem *natura necessitatem* in Generatione Filii a Patre removisse; & *voluntate* & *consilio* Patris natum Filium cogitasse. Atq; hanc esse duorum fratrum sententiam unanimum libere confitetur *Doctiss. Petavius*; 'verum (inquit) extra controversiam

ac per sese ita quidam ex illis (patribus postnicænis) arbitrati sunt, non necessitate, sed voluntate genitum a Patre esse Filium. —

Itaq; non natura necessitate gigni putavit (scil. Greg. Nyss.) Filium, sed sponte ac voluntarie: ita tamen ut voluntatis hæc actio ne momento quidem Filium antecedit. — *Basilius* item ex animi sententia idem informat argumentum. *De Trinit. lib. 6. c. 8. Sect. II.*

Deniq; *Marius Victorinus* in eandem venit sententiam; est autem (ait) Lumini (i. e. Filio) & Spiritui imago non a necessitate natura, sed voluntate magnitudinis Patris. — sic igitur voluntate Patris voluntas apparuit ipse λόγος, Filius, *Adv. Arium. lib. 1. apud Bib. Pat. Tom. 4. Col. 200.* Neq; (ut volunt quidam) officii potest ei quod voluntatis actione Filium a Patre genitum putaverit *Greg. Nyss.* aliq; etiam postnicæni Doctores, ab illo, quod iidem dixerint Filium esse revera & natura Deum, ὁυτως καὶ φύσει θεόν. Hæc enim nullo modo inter se dissentiunt. Filius enim, etsi voluntate, sive Patris libera actione nascatur, tamen a Patre revera divinam naturam habens, est vere & (φύσει) natura Deus. Atq; hoc dicere non dubitaverunt *Antiochenes* præsules, qui tamen Filii Generationem non a necessitate sed voluntate Patris processisse

religiose statuerunt. Sic enim dicunt; ὁ δαμεν γὰρ καὶ αὐτόν, εἰ καὶ, ὑποτέτακται τῷ πατρὶ καὶ τῷ θεῷ, ἀλλ' ὁμοῦς γεννηθέντα ἐκ τοῦ θεῷ, θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθινόν. *Apud Socrat. lib. 2. c. 19.*

Hac disquisitione longus fui, quoniam res est maximi momenti, & omnis de Trinitate controversiæ principium & caput: & si hoc uno Doctrinæ Articulo (in quo religiose erant unanimes Catholicæ Ecclesiæ tam *Antenici* quam etiam *Nicani* Patres) sincere una consentirent omnes Christianæ Fidei Defensores; reliquæ de Unitate Dei, & Divinitate Filii lites cito dirimerentur. Quicquid altercationibus de τῷ ὁμοσίῳ, semper, αἰεί, μετ' αἰώνων, &c. fieret, unius Dei Patris suprema Divinitas & auctoritas, (ex quo pendet omnis Religio & pietatis cultus) & vera Filii Dei & divina Hypostasis, atq; ejus, tanquam Patri conjunctissimi & charissimi, & inter Deum & homines unius Mediatoris, debitus Honor & veneratio facta tecta conservaretur.

P. 238. *Qui non in sono percussi aeris — sed in substantia prolata a Deo virtutis agnoscitur.* Perstringit *Novatianus* impiam *Gnosticorum*, *Basilidis* & *Valentini*, &c. opinionem, qui Filium Dei sine Hypostasi prolatum dixerunt, tanquam verbum ab humana mente emissum. Hanc fictæ generationis explicationem amplexi sunt *Sabelliani*;

belliani; *Paul. Samosat. Marcellus & Photinus*; quos ea de causa nominatim anathemati subiciebant *Antiochen- sis Synodi Patres. Socrat. Hist. Eccles. lib. 2. c. 19.* Hanc etiam Hæresin condemnavit *Sirmiense concilium. Apud Socrat. ibid. c. 30.*

Ad revincendam hanc blasphemiam veram Nativitatem Filii & divinam Hypostasim labefactantem primævæ Ecclesiæ Antistites & Doctores se strenue accingebant. *Ignatius* adversus illam fere cum nostro loquitur; εἰς θεός ἐστιν ὁ παντοκράτωρ, ὁ πανερώσας ἑαυτὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅς ἐστιν αὐτοῦ λόγος, ὃς ῥητὸς ἀλλ' ἐσιώδης· ὃ γὰρ ἐστὶ λαλιᾶς ἐνέσθου φώνημα, ἀλλ' ἐνεργείας θεϊκῆς ἐστὶα γεννησίη. *Epist. Maj. ad Magnes. Sect. 8. Justin. M.* de hac opinione Gnosticorum locutus ait; αὐτὸν δὲ καὶ ἀχώρισον τῷ πατρὶ τούτῳ τὴν δύναμιν ὑπάρχειν, ὅνπερ ἰσχυρὸν τὸ τῷ ἡλίῳ φῶς ὅτι γῆς εἶναι αὐτῷ καὶ ἀχώρισον ὄντος τῷ ἡλίῳ ἐν τῷ ἐρανῶ, καὶ ὅταν δύσῃ συναποφύγειται τὸ φῶς. ὣτως ὁ πατὴρ ὅταν βύληται, λέγει, δύναμιν αὐτῷ προσποιεῖται, καὶ ὅταν βύληται, πάλιν ἀνατέλλει εἰς αὐτόν. Huic *Justinus* suam sententiam opponit dicens; καὶ ὅτι δύναμις αὐτῇ ἦν καὶ θεὸν καλεῖ ὁ προφήτης ἀδελφός, διὰ πολλῶν ὁσαύτως ἀποδείδειται καὶ ἄγγελον, καὶ ὡς τὸ τῷ ἡλίῳ φῶς ὁβελισμὸς μόνον ἀειθεμεῖται, ἀλλὰ

καὶ ἀειθεμεῖται ἕτερόν τι ἐστὶ, &c. *Dial. p. 120.* Edit. Gr. Hanc vero hæresin plenissime refutavit *Irenæus* totis libris adversus *Valentinianos*, &c. unum hic tantum locum proferam. Ab hoc enim [NU] Logon & Zoen fabricatores hujus Pleromatis dicunt emissos; & Logi, id est, verbi quidem emissionem ab hominum affectione accipientes & addivinantes adversus Deum, quasi aliquod magnum adinvenientes in eo quod dicunt, a NU esse emissum Logon: quod quidem omnes videlicet sciunt, quoniam in hominibus quidem consequenter dicatur; in eo autem qui sit super omnes Deus—non talis hujus ordinationis sequetur emissio. Mox addit indignus de Deo locutos esse illos, qui generationem prolative hominum verbi transferunt in Dei æternum verbum, & prolationis initium donantes & genesin quemadmodum & suo verbo. Et in quo distabit Dei verbum, immo magis ipse Deus cum sit verbum, a verbo hominum, si eandem habuerit Ordinationem & emissionem Generationis? *Adv. Har. lib. 2. c. 18.* Observare in locum obiter liceat, quod cum *Irenæus* dixerit, ipse Deus sit verbum, non Filium Dei verbo designat, (sicut inconsiderate arbitratus est *Græbius*) sed ipsum Deum Patrem, quem abstracti modo (ut dialectici loquuntur) vocavit verbum, qui

qui etiam Pater hoc capite ab Irenæo nuncupatur, totus NUS & totus Logos. Sensus etiam & verbum & vita & incorruptela & veritas & sapientia & bonitas atq; hæc omnia secundum Grabii ratiocinationem erunt Hypostasēs ὁμοῦτοι: sed secundum Irenæi diserta verba; earum virtutum qua semper sunt cum Deo appellationes sunt. Verbum igitur ut & reliqua figurate dicitur ipse Deus Pater.

Hanc Valentini doctrinam de emissionem verbi tanquam meri adfectus in Deo inclusi nec Hypostasim sive propriam substantiam habentis fugillavit Tertullianus, *Adv. Valent.* c. 4.

Origenes etiam designat quosdam Valentiniæ sive Sabellianæ notæ homines qui eandem sententiam ex Scriptura proponebant, scil. ἐξηγεῖσθαι ἢ καρδία με λόγον ἀγαθόν, (Ps. 44. 1.) οἰόμενοι προφορὰν πατερικὴν οἰονεῖν ἐν συλλαβαῖς κειμένῳ εἶναι τὸ ὕδωρ τὸ θεῶν, καὶ κατὰ τὸτο ὑπόστασιν αὐτῶν, εἰ ἀκριβῶς αὐτῶν πυνθανοίμεθα. ἐ δὲ διδάσιν, ἐδὲ εἰσὶν αὐτῶ σαφωρίζουσιν, ἐδὲ πᾶσι φαμέν τοιόνδε ἢ τοιάνδε, ἀλλ' ὅπως ποτε εἰσὶν. *Comment. in Joan.* p. 24.

Contra Paulum Samosatenum hoc Dogma defendentem iudicium suum declaraverunt primævi Antiochenes Præsules, scil. verbum esse εἰς καὶ ὑποστασεὶ θεῶν, θεῶ ὕδωρ.

Et egregie ad hanc rem

loquitur Eusebius; ὁ δὲ παμ- βασιλέως θεῶ τέλει τοῦ λό- γος, οἷα μονογενὴς πατρὸς ὕδωρ, ἐ προφορικῇ συνεισῶς δυ- νάμει, ἐδ' ἐκ συλλαβῶν ὁνο- μάταις καὶ ῥημάτων τῶν φύσιν κατεσκευασμένον, ἐδ' ἐν φωνῇ δι' αἴετος πληττο- μένῃ σημαίνον, θεῶ δὲ τῷ ὅπῃ πάντων ζῶν καὶ ἐνεργ- γῆς ὑπάρχων λόγος, κατ' εἰσὶν τε ὑφ' ἑαυτῶ οἷα θεῶ Ν- ναμὶς καὶ θεῶ σοφία. *De Laud. Constant.* p. 740. vid. etiam gemina apud Demonsf. *Evang.* lib. 5. c. 5.

Cyrillus fidem baptizatis exponens ait; πείθετε ὅτι ἑνὸς θεῶ μονογενὴς εἰς εἰς ὕδωρ πατρὸς πάντων τῶν αἰώνων θεὸς λόγος, ἐ προφορικῶς εἰς αἴετα διαχέμενον, ἐδὲ λόγοις ἀνυποστάτοις ἐξομοῦ- μενον. *Cateches.* 4. Idem dicit de Spiritu Sancto, *ibid.* p. 243.

Deniq; de Sabellianis obser- vat Basilius; ὅταν ὁμολογῶσι λόγον, τὸ ἐνδιαθέτω αὐτὸν παρεκάζουσι. *Homil.* 27. p. 602. Hoc idem annotarunt Eriphanius & quotquot de Hæresi Sabelliana scripserunt.

Hanc dissertationem non possum concludere, priusquam observaverim, nec sine luctu quidem, hanc impiam Valenti- ni & Gnosticonum doctrinam apud scholasticos tam inter reformatos quam pontificios esse renovatam; qui probolam sive emanationem indi- viduam Patris, nec propria substantia sive Hypostasi sub- sistentem, divinum Dei Filium esse statuerunt. Si quis opi- niones

niones horum novatorum perscrutaverit, inveniet, secundum illorum sententias, Filium sive *Verbum* Dei nihil differre ab ipso Deo Patre, nisi *mero subsistendi modo*, quod plane *Sabellianum* sive *Valentinianum* est. Alii vero qui *Valentinianam* sive *Sabellianam* Hæresin devitantes, tres distinctas Hypostasēs sive particulares substantias *necessariam* existentiam peræq; habentes defendunt, non minori periculo se implicaverunt: E *Valentini* enim schola evadentes, *Ptolemaum* *Valentini* discipulum sibi magistrum ignorantes asciverunt; qui (ut testatur *Tertullianus* *adv. Valentinian.* c. 4.) nomina & numeros (consubstantialium & necessario existentium) *Æonum* distinxit in *personales substantias*, sed extra Deum determinatas, quas *Valentinus* in ipsa summa Divinitatis ut sensus & adfectus motus incluserat. Si vero dixerint se *personales substantias* Filii & Spiritus Sancti *Consubstantiales* summo Deo Patri & *neccessario* existentes, non extra Deum determinare, sed Deo inseparabiliter conjunctas credere; tunc differentia inter illos sola est, quod *Ptolemaus* & ejus sequaces multitudinem Deorum inferiorum a summo Deo Hypostasi separatorum invexerunt; illi vero tres *summos* Deos sibi invicem conjunctissime adunatos profitentur; quæ certe non minor est blasphemia. Si ho-

rum utrinq; errorum originem investigemus, & unde & quibus modis propagati fuerint divinemus, probabile videbitur illos a *Valentinianis* inter *Montanistas* primitus invecos, ab illorum conventiculo in Ecclesiam sensim irrepisse. Et sicut *Æschinis* ex una parte *Montanistarum* doctrina apud *Sabellianos* grassabatur; ita ex altera parte *Procli* *consubstantiales* probolæ sive *personales emanationes* sibi invicem coherentes, post Concilium *Nicanum* inter lites & contentiones de verbo *ὁμολογία*, sedem & suffragium sibi occuparunt: exindeq; *Cataphrygas* sive *Montanistas* (ex parte scilicet *Procli*) in articulo Trinitatis rectam tenuisse fidem asseverabant illi Doctores qui Orthodoxi & catholici nomen sibi solis vindicabant. Sed bonos viros omnes & doctos precari & ardentissimo studio summoq; niti oportet, ut contentione & verborum alteratione procul ablegatis, & pro hominum decretis & scholasticis argutiis, *Scripturarum* *cœlestium* receptâ *Doctrinâ*, & in symbolis & precum formulis vere & integre descriptâ, Ecclesiæ Christi per totum orbem disseminatæ, tanquam unum corpus concordent, talem esse Christum Filium Dei credere, tenere & profiteri, qualem docuerunt *Sacræ Litæ*, prædicaverunt *Apostoli*, & Ecclesiæ primæva tam in symbolis quam

quam in Patrum & Martyrum Scriptis semper & unanimiter ad mortem usq; confitebatur.

Ibid. *Cujus sacra & divina Nativitatis arcana, &c.*] Hanc rem pulcre repræsentat Irenæus; si quis itaq; nobis dixerit: quomodo ergo Filius prolatus a Patre est? dicimus ei, quia Prolationem istam sive Generationem sive Nuncupationem, sive Adapertionem (consulto videtur prætermittere Creationem) aut quolibet quis nomine vocaverit generationem ejus inenarrabilem existentem, nemo novit; non Valentinus, non Marcion, neq; Saturninus, neq; Basilides, neq; Angeli, neq; Archangeli, nec Principatus neq; Potestates, nisi solus qui generavit Patrem, & qui natus est Filius, lib. 2. c. 48. & Alex. Episc. Alex. τὴν γενεάν αὐτῆς τίς διηγῆσθαι; ἢ ὑποστάσεως αὐτῆς πάσῃ τῇ γεννητῇ φύσει ἀπειρεργάσει τυγχάνουσης. Epist. apud Theodoret. lib. 1. c. 4.

Necnon Eusebius Casariensis Concilii Nicæni sententiam de Filio exponens ait; κρείττονος ἢ κατὰ πάντων ποιήματα τυγχάνειν ὑσίας, ἣν ἐκ τῆς πάσης γεγεννηθῆαι διδάσκει τὰ θεῖα λόγια, τῆς τούτου τῆς γεννήσεως ἀνεκρεάσει καὶ ἀνεπιλογίσει πάσῃ γεννητῇ φύσει τυγχάνοντος. Epist. ad Casar. apud Socrat. lib. 1. & apud Theodoret. lib. 1. Hilarius etiam de Filii Generatione dicit: Archangeli nesciunt, Angeli non

audierunt, secula non tenent, Propheta non sensit, Apostolus non interrogavit, Filius ipse non edidit.

Ibid. *Qui ante omne tempus est semper in Patre fuisse dicendus est.*] Ut veterum Patrum mentem penitius inspiciamus, cum dicant Filium esse ante omne tempus, αἰὲς, semper, πρὸ αἰώνων, αἰώνιον, aternus, &c. & ne cogitemus illos hæc dixisse, quasi putassent Filium esse ingenito Deo Patri coæternum & ævo coequalē, cum contra plane affirmarint Patrem præcedere Filium, ante illum fuisse, antiquiorem esse, & solum aternum, &c. Observanda sunt duo: Unum, quod juxta Platonis Philosophiam Tempus cum mundo simul exitisse æstimabant: alterum, quod cum Platone etiam, ævum ante tempus existisse, & Angelorum & coelestium vitam commensum fuisse arbitrabantur. Quicquid huic ævo coexisteret, αἰὲς & semper fuisse diceretur. Utrumq; autem, tum Tempus tum ævum per primogenitum Dei Filium creatum censuerunt: ideoq; tuto poterint prædicare illum ante omne tempus, & etiam πρὸ αἰώνων, αἰὲς, semper, & aternum fuisse; nec tamen ingenitum aut necessario existentem unum Deum crediderunt, aut ingenito Deo Patri ævo adæquarunt. Quicquid igitur primævæ Ecclesiæ Patres de aternitate Filii unquam exposuerunt, nihil amplius significabant

β

poterant
poterant

nificabant quam illum ante mundum & etiam ante omnes *per illum* creatos *Angelos*, &c. a Patre genitum fuisse; nihil ultra aut dicere aut cogitare de illo valebant. Cum verò *æternitatem* unius Dei Patris designare in animo haberent, vocabulū *αἰς*, *semper*, πρὸ αἰώνων, *æternus*, &c. minora & angustiora sensu esse fatebantur, quam ut possint *ingenitum* Patris *æuum*, ut est, exprimere. Plenam igitur &, ut ita dicam, *æterniorem* Paternæ Divinitatis æternitatem, cum ad illam digne concipiendam & eloquendam humana mens & verba deficerent, *ingeniti* vocabulo explicabant; atq; hoc ipso quod *solus sine origine* fuerit Pater, illum *priorem* esse Filio *semper* crediderunt. His non rite perpenſis in veterum Scriptis volvendis, velitationes & altercationes inanes concitaverunt homines *parum* iudicio & Doctrina sed *plurimum* contentione pollentes; qui, si legerint Filium fuisse *αἰς*, *semper*, &c. periculose statim concludunt docuisse veteres illum cum Patre fuisse *solum æternum*, *necessario* existentem, *unum* & *summum* Deum; & quæcunq; alia sunt propria Patris: non intelligentes aut quid dicant, aut quo tendant abrupti Sermo- nes, quibus sinceram Patrum fidem pervertere studuerunt. Dicta demonstrare progre- diemur. *Platonem* docuisse *tempus* mundo fuisse coæta-

neum, atq; *αὐτὸ* prius existen- tis imaginem, tum ex aliis, tum ex illius verbis constat: Πλάτων ἐφη χρόνον ἅμα μὲν ἔργον γεγονέναι, κίνησιν δὲ καὶ πρὸ τῆς ἔργου γενέσεως. χρόνον δὲ ἐκ τῆς Ἀρχῆς Plu- tarc. *Platonic. Quæst. p.* 1007. Χρόνον γενέσθαι εἰκόνα τῆς αἰδέας (i. e. αἰώνος) κακείνου καὶ αἰὲς μένειν, τὴν δὲ τῆς ἔργου φορὴν χρόνον εἶναι.— Διότις ἀνευ τῆς τῆς φύσεως ἐκ εἶναι χρόνον. ἅμα γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν καὶ χρόνον εἶναι. *Diog. Laert. lib. 3. p.* 210.

Et ipse *Plato*; εἰκόνα δ' ἐπινοεῖ κινήτην πῶς αἰώνος ποιῆσαι, καὶ διακοσμῶν ἅμα ἔργον ποιεῖ μένοντος αἰώ- νος ἐν ἐνὶ κατ' ἀριθμὸν ἰσ- σαν αἰώνιον εἰκόνα, τῆτον ὃν δὴ χρόνον ὠνομάκαμεν. ἡμέρας γὰρ καὶ νύκτας καὶ μῆ- νας καὶ ἐνιαυτὸς ἐκ ὄντας πρὶν ἔργον γενέσθαι, καὶ τότε ἅμα ἐκείνῳ ζυγισμένῳ πῶς γένεσιν αὐτῶν μηχανάται ταῦτα δὲ πάντα μέγας χρό- νος. *Apud Timæ.*

Et ante *Platonem* *Timæus* *Locrus* dixit; εἰκὼν δὲ ἐστὶ (Χρόνος) τῆς ἀγεννάτω χρό- νου, ὃν αἰὼνα πολλαγορεύμεν ὥς γὰρ ποτ' αἰετὸν παρὰ- δεγµα τὸ ἰδανικὸν κόσμον ὁδὲ ὡς ἀνδρὸς ἐγεννάθη, ἔπειτα ὡς ποτὸς παρὰδεγµα τὸν αἰὼνα ὁδὲ Χρόνος σὺν κόσ- µῳ ἐδημιουργήθη.

Similiter *Philo Judæus* *Pla- tonicus*; ἔτος ὁ νεώτερος ὡς (scil. ὁ κόσμος) ὁ αἰσθητὸς κινήτης τὴν Χρόνον φύσιν ἀνα- λαμβάνει καὶ ἀναρχεῖν ἐποίησεν.

ὡς

ὅτι ἐάν τις θεῷ μέλλον, πρὶν καὶ τὰ ἐν χρόνῳ ὑπαρ-
μύνα πρῶτα, καὶ ὃ ἐν χρό-
νῳ, ἀλλὰ τὸ ἀρχέτυπον οὐ
χρόνῳ καὶ παράδειγμα αἰῶν
ὁ βίβλῳ ἐστὶν αὐτῷ ἐν αἰῶ-
νι δὲ ὅτε παρελήλυθεν ἐάν, ὅτε
μέλλει, ἀλλὰ μόνον ὑ-
φίσταται. Quod Deus sit im-
mutab. p. 298. vid. etiam de
mund. Opif. c. lib. 1. leg. al-
leg.

In eandem opinionem ve-
nerunt Christiani Doctores;
viz. Tempus nondum erat
antequam esset mundus, tem-
pus autem esse incipit ex
consequentibus diebus. Ori-
gen. Homil. in Gen. c. 1.

Similiter Augustinus; pro-
culdubio non est mundus fac-
tus in tempore, sed cum tem-
pore. — cum tempore autem
factus est mundus, si in ejus
conditione factus est muta-
bilis motus. De Civit. Dei
lib. 11. c. 6. vid. lib. 12.
c. 15.

Distinctionem etiam tem-
poris & ævi agnoscebant:
dicit enim Basilii; ὅπερ ἐν
τοῖς αἰῶντοῖς ὁ χρόνος, τὸ
ἐν τοῖς ὑπερκοσμοῖς ἢ
ἐν αἰῶντοῖς φύσις ἐστὶν. p. 665.

Et Greg. Naz. Ἀλλ' ὅπερ
ἡμῶν ὁ χρόνος ἤλκε φορεῖ
μετρώμενον, τὸ τοῖς αἰδί-
οις αἰῶν. τὸ συμπαρεκτείνον-
μενον τοῖς ἔσιν οἷον τι χρο-
νικὸν κίνημα καὶ διάστημα. p.
229. ubi observatu dignum
est Greg. Naz. dixisse Ange-
los, αἰδίες, (de his enim
loquitur) æternos, quoniam
ante tempus sive mundum
extiterunt; non ideo tamen

vel increatos vel Deo co-
ternos existimavit.

Eandem opinionem clare
adoptavit Augustinus dicens
de Angelis; & si semper fue-
runt, creati sunt; nec si
semper fuerunt, ideo Creatori
coeterni sunt. De Civit. Dei
lib. 12. c. 15.

Christiani vero Doctores a
Platone & Timao Locro & il-
lorum discipulis differre vi-
dentur: quod enim Plato
cum Timao avum, cujus ima-
ginem Tempus dixerunt, im-
mobile, omni successione
destitutum & ingenitum cen-
suit: contra Philosophi Chri-
stiani arbitrabantur id avum;
cujus Imago fuit tempus, esse
mobile, creatum & successivum
Angelorum motibus & suc-
cessiva Duratione dimensum;
avum autem ingenito Deo
coexistens, & cum omnipræ-
sentia illius una extensum;
solum immobile, immutabile,
ingenitum, & omni succes-
sione alienum docuerunt. Et
in hoc exactiores sane Phi-
losophi fuerunt Christiani.
Hanc vero illorum explica-
tionem a Scripturis duxerunt,
in quibus legitur (Heb. 1. 2.)
quod Deus per Filium (τὸς
αἰῶνας) πάντα fecit. Hinc
Alex. Alex. episcopus dixit
generationem Filii, ἀναρχὸν
γέννησιν: & quod πᾶς αἰὼν
καὶ χρόνος — δι' αὐτὸ ἐ-
γένετο. Apud Theodoret. Hist.
Eccles. lib. 1. c. 4. Atq; ea-
dem ratione merito repro-
bavit Synodus Antiochensis
dictionem Arianis objectam,
quasi ab illis generationi Fi-
lii

lii attributam; scil. ὡς ποτὲ
ὅτε ἐκ ἧν — ὡς χρονικὸν
διάστημα. Et Synodali ju-
dicio confirmabant, μόνον &
ἀχροῶς αὐτὸν (ὕδιν) γεγεν-
νηκότα θεόν, καὶ χρόνοι γὰρ καὶ
αἰῶνες γεγόνασιν δι' αὐτῆς.
Apud Socrat. lib. 2. c. 19.
Propter hanc ante omnem
creaturam existentiam, αἰεὶ,
semper, ἀχρονος, αἰώνιος,
παρααἰώνιος, καὶ πάντων αἰώ-
νων, αἰδίδιος, aternus, apud ve-
teres audiebat Filius Dei.

Irenaeus dicit, quod semper
coexistebat Deo, lib. 2. c. 43.
Semper autem coexistens Fi-
lius Patri olim & ab initio
semper revelat Patrem. Ibid.
c. 55. Hoc etiam de Spiritu
Sancto dixit Origenes, nempe,
quod semper erat; agnoscit
tamen vocem semper, nomen
esse temporalis significationis.
De Princp. lib. 1. c. 5. Quod
idem etiam plane confitetur
Augustinus dicens; illud quod
est omni tempore non in-
convenienter semper esse di-
catur. De Civit. Dei lib. 12.
c. 15. & semper fuisse Ange-
los clare locutus est. Alex-
ander etiam saepe memora-
tus vocem αἰεὶ Filio adscrip-
tam ita temperate explicare
curavit, ut nemo inde prae-
judicio abreptus putaret Fi-
lium aut ingenuum esse; aut
vocabulum illud exprimere
posse ingenuam Dei Patris
aternitatem.

Tertullianus non dubitavit
dicere, Patrem Filio Dei
Sermone unigenito & primo-
genito esse antiquiorem. Cont.
Hermog. c. 18. Et cum Me-

thodius Filium nuncupasset
παρεσβύτατον καὶ αἰώνων καὶ
πρωτον καὶ ἀρχαγγέλων, De
Conviv. Virg. Ne labefac-
tasse videretur aternitatem
illius, cautionem subijcit Va-
lesius, scil. intelligendum (ait)
salva aternitate & consub-
stantialitate cum Patre, Verbi
eiusdem. Simul in memo-
riam revocandum, Patres ple-
rosq; Nicæna Synodo priores,
minus exacte interdum de
divinis personis locutos, ut
singillatim demonstrat Peta-
vius lib. 1. de Trinitate, c. 3.
not. 6. inter eos quoq; Me-
thodium numerans, c. 4. N.
12. Sic Valesius.

Valesio Petavium adjiciam
hæc locutum; nonnullis ve-
terum illa de Divinitate ac
personarum in ea diversitate
infederat opinio, unum esse
summum, ingenuum, neq;
aspectabilem Deum. — Tum
autem a supremo Deo ac
Patre (Verbum) productum
esse dixerunt, cum hanc re-
rum Universitatem moliri
statuit, ut illum velut admi-
nistrum haberet. Quam sen-
tentiam alii clarius, obscu-
rius alii significant. Sed isti
fere, Athenagoras, Tatianus,
Theophilus, Tertullianus &
Lactantius. Tam ii vero
quam alii, ut Origenes; Aëvo,
Dignitate ac Potentia supe-
riorem esse verbo Patrem ar-
bitrati sunt. Petav. Theol. Dog.
de Trinit. Tom. 2. lib. 1. c. 5.
Sect. 7. Unum addam Eu-
sebius Casariensem, qui Na-
tivitatem Filii dixit αἰδίδιον
γέννησιν, Eccles. Theol. lib. 1.
c. 12.

c. 12. & tamen Patrem solum esse proprie & absolute αἰδίου, aeternum, utpote ingentum, his ipsis libris ostendit, lib. 2. c. 3, 12. Alibi etiam, Generationem Filii præcedere Patrem innatum, & ante illum fuisse clare docet. Ecce verba ! Η ἡ αὐγὴ (hæc distinctio est semper & diligenter observanda quotiescunq; apud veteres Filium splendori Numinis collatum legerimus) συνυπάρχει τῷ φωτὶ, συμπληρωτικὴ τις ἔσται αὐτῷ· ἀνευ γὰρ αὐγῆς ἔκ ἀνῆλθεν φῶς.— ὁ δὲ πατρὸς προὔπαρχει τῷ υἱῷ, καὶ τῇ γενέσεως αὐτοῦ προὔφεςκεν, ἢ μόνον ἀγέννητον ἦν· καὶ ὁ μὲν καθ' ἑαυτὸν τέλει καὶ ΠΡΩΤΟΣ, ὡς πατὴρ, καὶ τῷ υἱῷ συστάσεως αἷτιος, ἰδὲν εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἑαυτοῦ θεότητος παρὰ τῷ υἱῷ λαμβάνων. ὁ δὲ ὡς ὁ αἰνίς γεγονώς υἱός, ΔΕΥΤΕΡΟΣ ἔστιν υἱός καθέστηκεν, παρὰ τῷ πατρὶ καὶ τὸ εἶναι, καὶ τοίσοδε εἶναι εἰληφώς. Dem. Evang. lib. 4. c. 3. Cui luculenter adjecit; προὔπαρχειν δὲ καὶ προὔφεςκάναι πατέρα υἱῷ, πᾶς ὁσισὲν ὁμολογήσειεν. Ibid. lib. 5. c. 1.

De Eusebio etiam libere confessus est Petavius; quod ante Filium extitisse Patrem docuit; unde & hunc primum & prestantiorem, & illum fuisse secundum docuit. In Epist. ad Euphot. apud Petav. de Trinit. lib. 1. c. 12. Ex demonstratis abunde constat inter se convenire locutiones veterum, cum Filium

Dei ante omne tempus sive ævum, αἰ, semper, αἰώνιον, προαἰώνιον, αἰδίου, aeternum, fuisse dixerint; & tamen Patrem illi antecedere, priorem & antiquiorem fuisse; & μόνον αἰδίου, solum aeternum, solum immortalem & ingentum putarint: quoniam omnes tituli aternitatem Filii insignientes, nomina fuerunt spectantia Tempus sive ævum creatum; quæ cum infinite distent ab ingenita Dei Patris aternitate, non Filium Patri coeternum, sicut nec ingentum probare possunt. Hic ultra ad rem adjicere liceret, verbum αἰδίου, sicut αἰώνιος, & etiam ἀθάνατος & aternus, non solum apud ecclesiasticos sed etiam ethnicos authores optimæ notæ sensu temporali & finito usurpari, & comparandi gradum accipere. αἰδίου πόνον habet Hesiod. in scut. Herc. αἰδίου μισθοφορῶν, Thucyd. lib. 6. aeternum fœdus & aternam pacem apud Virgilium legimus; & sic apud alios Poetas. Plato ipse scripsit ἀθανατώτερον in Phæd. & aternior habet Plin. & Lactant, in Epitom.

P. 240. Simul ut hic minor sit—habens Originem, &c.] Filium, qua Deum natum ex voluntate Dei Patris, esse ipso Patre minorem in omnibus, in Natura & Origine, & omnibus divinis virtutibus, quas cum Natura a Patre Domino & Deo suo traditas & acceptas habuit, uno animo & ore consenserunt

& prædicaverunt Ecclesiæ primævæ & catholicæ Doctores : neq; hoc tantum *Antenicanæ*, sed & Ecclesia *Nicana* unanimiter professa est. Missa faciam veterum testimonia, confirmantia Filium esse Patris *Angelum* & *ministrium*, illius *voluntati* & *mandatis* in omnibus & omni tempore deservientem ; & post Patrem *secundo loco* & ordine colli ; & juxta *beneficium* Patris, neq; qua *unum summum Deum*, sed qua *Filium* & *Mediatorem* ad *unum summum Deum Patrem* preces nostras referentem ; & ad Patris gloriam Deum Dominumq; agnitum : ex quibus abunde patet illos Filium Patre *inferiorem* & illi *subjectum* intellexisse. Alia vero ex illis dicta hic referam, pauca de multis, quibus Filium *qua Deum Patre* esse *minorem*, diserte & clara voce dixerunt. Deus Pater apud *Constitut. Apost.* est, ὁ πατὴρ τῷ φύσει *lib. 8. c. 12.* Filius est, ὁ υἱὸς Χρῆστος πατρός. *Ibid. lib. 2.*

Justin. M. citans verba *Gen. 19. 24.* dicit ; τὸ ἐν τῷ γυναικὶ ΚΥΡΙΟΣ ἐστίν, ὡς πατὴρ καὶ θεός, αὐτίος τε αὐτῷ τὸ εἶναι, καὶ δυνατὸν καὶ κρείων καὶ θεὸς. *Dial. p. 121.*

Irenæus etiam ; ipso Domino *Patrem tantum Deum & Dominum* eum, qui *solus est Deus & Dominator omnium*, tradente discipulis : sequi nos oportet, &c. *lib. 3. c. 2.*

Rursus idem ; si quis exquirat causam, propter quam in omnibus Pater communicans Filio, *solus* scire horam & diem a Domino manifestatus est ; neq; aptabilem magis, neq; decentiorem, nec sine periculo alteram quam hanc inveniet in presenti (quoniam enim solus verax magister est Dominus) ut discamus per ipsum, *super omnia esse Patrem* ; etenim Pater, ait, *major me est.* Et secundum *agnitionem* itaq; *prepositus* esse Pater annunciatu est a Domino nostro, &c. *lib. 2. c. 49.*

Tertullianus, qui Filium Patris *consubstantialem* portionem docuit, hæc dicta habet ; quale est ut Filio Dei, *Sermone unigenito & primogenito*, aliquid fuerit præter Patrem *antiquius*, & hoc utiq; *generosius* ; (i. e. genere excellentius) nedum quod innatum nato *fortius*, & quod infectum facto *validius* ? Quia quod, ut esset, nullius eguit auctoris, multo *sublimius* exit eo, quod, ut esset, aliquem habuit auctorem. *Cont. Hermog. c. 18.*

Origenes ait ; ἕτερος — κατ' ὁσίαν καὶ ὑποκειμένους ἐστὶν ὁ υἱὸς τῷ πατρί. *De Orat. p. 48.*

Iterum ; quod Pater est, κρείττων καὶ μείζων πατὴρ τὸ λόγον. *Com. in Joan. p. 46.*

Rursus ; φαιμέν ὅτι ὕδιν ἐκ ἰσχυρότερον τῷ πατρί, ἀλλ' ὑποδείκνυνται καὶ τὸ τοῦ λόγου αὐτῷ περὶ ὁμοιοῦντες εἶναι τὸ, ὁ πατὴρ ὁ πᾶν τὰς μεμίζων.

μείζων μὴ ἐστὶ. — κρατεῖν
— φαμέν τ' Σωτῆρα μά-
ρισα, ὅτε νοῦμεν αὐτὸν θεὸν
λόγον — πάντων μὴ ὅς
ὑποταγμένων αὐτῷ, καθὼς
ταῦτά ἐστιν. ἀλλ' ἔχι καὶ τὸ
κρατεῖντος αὐτὸν πατρὸς καὶ
θεοῦ. *Cont. Cels. lib. 8. p.*
388.

Sequentia ex Origene citat
Hieronymus; curiosus lector
inquirat utrum a semetipso
cognoscatur Pater, quomodo
cognoscitur a Filio. Sciensq;
illud quod Scriptum est, *Pa-
ter qui misit me, major me
est*, in omnibus verum esse
contendet, ut dicat & in
cognitione Filio Patrem esse
majorem, dum perfectius &
purius a semetipso cognosci-
tur quam a Filio, *lib. 4. de
Princip. apud Hieronym. in E-
pist. ad Avit. c. 4.* Addit
Hieronymus; atq; id esse
causæ, quare Filium a Patre
comprehendi, Patrem vero a
Filio neutiquam comprehendi
posse opinatus sit. *Ibid.*

Æqualia habet hæc scil.
Ὡς δὲ λόγῳ ὁ πατὴρ τῆς
ἀληθείας θεὸς πλείων ἐστὶ καὶ
μείζων (ἢ addend.) ἀλήθεια,
καὶ ὁ πατὴρ ὢν σοφίας κρείτ-
των ἐστὶ καὶ διαφέρων ἢ σο-
φία, τέτω ὑπερέχει τ' εἶναι
ὥς ἀληθινόν. *Comment. in
Joan. p. 70.*

Deniq; *Adamantius* Patrem
esse Filio majorem, *essentia,*
dignitate, & *Divinitate* ver-
bis expressissimis declaravit;
πάντων μὴ ὅς γνητῶν ὑπε-
ρέχειν, ἢ συγκρίσει, ἀλλ'
ὑπερβαλλύσῃ ὑπεροχῇ φαμέν
τ' Σωτῆρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ

ἅγιον, ΤΙΠΕΡΕΧΟΜΕΝΟΝ
τοῦτον ἢ καὶ πλείον ἀπὸ τ'
Πατρὸς, ὅσα ὑπερέχει αὐ-
τὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὅς
λοιπῶν ἢ ὅς τυχόντων. —
ἀλλ' ὁμῶς ὅς τοσούτων καὶ
τῆλικέτων ὑπερέχων ἐσία καὶ
πρεσβεία καὶ δυνάμει καὶ θειό-
τητι (ἐμφυχῶ γάρ ἐστι λό-
γος καὶ σοφία) ἐσυγκρίνεται
κατ' ἐδὲν τῷ πατρί. *Ibid.*
p. 218.

Origenis discipulus *Diony-
sius Alex.* teste *Basilio*, ean-
dem opinionem cum ma-
gistro tenebat; ἐκ ἑτερότη-
τα μόνον ὅς ὑποστάσεων τί-
θεται, ἀλλὰ καὶ ἐσίας διαφο-
ρᾶν, καὶ δυνάμεως ἕφεσιν,
καὶ δόξης παραλλαγῷ. *Basil.*
Epist. 41.

Theognostus etiam alius *O-
rigenis* Discipulus, quem vi-
rum facundum & admirabi-
lem vocat *Athanasius*, inter
S. S. Trinitatis personas to-
tidem dignitatis gradus affin-
gebat; quod de illo refert
Cavus Hist. literar. p. 98.

Hippolytum habemus ean-
dem locutum; πάντων κρα-
τεῖ (ἢ Χειρὸς) αὐτῷ δὲ ὁ
πατὴρ, ἵνα ἐν πᾶσιν εἰς θεὸν
φανῇ ὡς τὰ πάντα ὑποστάσε-
ται ἅμα Χειρὶ ὡς τὰ πάντα
πατὴρ ὑπέταξεν παρὲς ἑαυ-
τῷ. τέτω γὰρ Χειρὸς ἐρη ὡς
(lege vel ὅς vel ὅτε) ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ καὶ πατέρα ἰδίον
καὶ θεὸν ὡμολόγησεν. *Cont.*
Noet. p. 10.

Cyprianus dicit Christum
nuncupasse Patrem, Dominum
& Deum suum. *Epist. ad Ju-
baian. p. 203.* Ex quo satis
apparet opinatum esse *Cy-
prianum*,

prianum Filium esse Patre minorem.

Arnobium legimus dicentem; non esse animas Regis maximi Filias—sed alterum quempiam (scil. Christum) genitorem his esse, Dignitatis & Potentia gradibus satis plurimis ab Imperatore disjunctum: ejus tamen ex aula, & eminentium nobilem sublimitate natalium. *Adv. Gent. lib. 2. p. 68.*

Et Eusebius ὁ πᾶν. Διόπερ ὅτι τέτρω ἔχεις σε, ὦ θεέ, ὁ ἀνωτάτω καὶ μείζων ἀνθρώπος, ὁ καὶ σὺ θεός, ὡς εἶναι καὶ τὸ χεῖρόν σου τὸ χεῖροντα πολὺ πλεονέχον. *Demonst. Evang. lib. 4. c. 15.*

Iterum idem; Λέγεται τις ἀρετὴ ὡς ἐν τοῖς ἑσσι θεός καὶ κρείττω μετὰ τὴν παμβασιλέα καὶ θεὸν ἡμῶν ὅλων. εἴη δὲ ὁ ἀνθρώπος ὁ πλεονέχων αἰώνων τῷ θεῷ λόγῳ, ὁ κρείττων μὴ ἢ πᾶσα ἀγγελικὴ φύσις, ΜΕΙΩΝ δὲ ἢ κατὰ τὸ πρῶτον αἶσιον. *Ibid. lib. 5. c. 11. vid. etiam lib. 5. c. 30. & lib. 6. p. 257. Proœm.*

Alexander etiam Alex. ingenitum Patrem Filio Dignitate superiorem agnoscit; ἔκέν (inquit) τῷ μὴ ἀγεννήτῳ πατρὶ οἰκῆον ἀξίωμα φυλακτέον, μηδένα τῷ εἶναι αὐτῷ τὸ αἷτιον λέγοντας· τῷ δὲ υἱῷ τῷ ἀρεμότερον τῷ ἀναρχον αὐτῷ πατρὶ τῷ πατρὶ γεννησιν ἀνασθέντας.— αὐτῷ φάσκοντος τῷ Σωτῆρος ὁ πατὴρ μὴ μείζων μὴ ἐσί. *Epist. apud Theodoret. lib. 1. c. 4.*

Similiter Basilus Patrem

utpote innatum naturali jure Filio esse priorem & majorem statuit; ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ μὴ δεύτερος τῷ πατρὶ, ὅτι ἀπὸ ἐκείνου, καὶ ἀξιώματι, ὅτι ἀρχὴ καὶ αἰτία τῷ εἶναι αὐτῷ ὁ πατήρ, καὶ ὅτι δι' αὐτῷ ἡ πρὸς θεὸν καὶ πρὸς ἀνθρώπους τὸν θεὸν καὶ πατέρα. *Adv. Eunom. lib. 3. p. 79.*

Hanc peculiarem Dignitatem Patris, τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα, confitetur etiam Greg. Naz. *Orat. Apolog. p. 354.*

Concilium Catholicum Antiochense auctoritatem Patris naturalem in Filium confirmavit his verbis, scil. Πανταρχὴν ἡ καθόλου τῷ πατρὶ πάντων, καὶ αὐτῷ τῷ υἱῷ τῷ δὲ υἱῷ ὑποτέτακτον τῷ πατρὶ. *Apud Socrat. lib. 2. c. 19.* Fides ab hoc concilio conscripta Cl. Valerii judicio, doctissima est & elegantissima, in qua Doctrinam de sacrosancta Trinitate & Dei Filio, omissa sola τῷ ὁμοούσιῳ mentione, sensu satis catholico exponunt. *Apud Cav. Hist. Lit. Par. 2. p. 112.*

Catholica Synodus Sirmien- sis scisccebat; καὶ συντάσσομεν τῷ υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀλλ' ὑποτέτακτον τῷ πατρὶ (legend. vel ὑποτέτακτον vel ὑποτέτακτον τῷ πατρὶ νοούμεν.) *Apud Socrat. Eccles. Hist. lib. 2.* Interpretatus est Hilarius; non exaequamus vel comparamus Filium Patri, sed subiectum intelligimus. *De Synod.* Atq; Synodi sensui suum etiam adjecit; viz. non præstantem quenquam, (divinarum personarum) cuiquam genere substan-

tiæ;

tiæ; sed subjectum alteri Nativitate Naturæ; Patrem in eo majorem esse quod Pater est; Filium in eo minorem esse, quod Filius est.' Ibid.

Alibi etiam palam profiteatur; quis Patrem non poriorum confitebitur, ut ingenitum a genito—— ut eum qui miserit ab eo qui missus est, ut volentem ab ipso qui obediat. &c? De Trinit. lib. 3.

Deniq; Phœbadius aperte dicit; subjectum Patri Filium—— Patris & Filii Nomine, ut Sancta & Catholica dicit Ecclesia. Et mox; Sermo, cum in forma Dei esset—— non se Deo Patri adequavit. apud Bib. Pat. Tom. 4. p. 175, 178.

Ex prædictis, quibus multa alia addi possunt, manifestissimum est, toto consensu docuisse Patres, non tantum Antenicenos sed & Nicænos, Patrem qua Patrem & innatum Deum, Filio qua Filio & nato Deo esse naturali jure & prærogativa Naturæ, Dignitatis etiam & auctoritatis gradu majorem & superiorem; quod ne illi quidem negabant qui Filium Patri consubstantialem statuebant.

Ibid. Et qui in Patre fuit, processit ex Patre, &c.] Observavi ad locum, authoris nostri animo ut & aliorum veterum insedisse opinionem, Verbum Dei primitus extitisse in Deo Patre ἀνυποστάτως & ἀγεννήτως, sine hypostasi &

ingenito modo, sicuti Intellectum sive Rationem in mente humana; atq; postea ex virtute interna non personaliter existente, voluntate Dei processisse in propriam & distinctam a Patre personam. Qui hanc opinionem tenuerunt, fere hi numerantur, viz.

1. Tatianus, qui dixit; σὺν αὐτῷ (τῷ θεῷ) διὰ λογικῆς ΔΥΝΑΜΕΩΣ αὐτὸς καὶ ὁ λόγος— ὁς ὡς EN ΑΥΤΩ, ὑπέσκησε Orat. ad Græc. p. 145.

2. Athenagoras, cujus verba sunt; ὁ θεὸς ΝΟΤΣ ἀίδιος ὢν, ἔχεν αὐτὸς EN ΕΑΥΤΩ τὸν λόγον, ἀίδίως ΛΟΓΙΚΟΣ ὢν. Legat. p. 38.

3. Theophilus Antioch. qui sic loquitur; ἔχων ὁ θεὸς τὸ ἑαυτοῦ λόγον EN ΔΙΑΘΕΤΟΝ ἐν τοῖς ἰδίῳις σπλάγχνοις. Ad Autolyc. p. 81.

Iterumque; Τὸν λόγον διαπαντὸς ἐνδιέθετον EN ΚΑΡΔΙΑ θεῷ. Ibid. p. 129. Et mox in verba Jo. 1. 1. ἐν πρώτοις μόνον ὡς ὁ θεός, καὶ EN ΑΥΤΩ ὁ λόγος. p. 130.

4. Tertullianus suam sententiam exprimit; ante omnia Deus erat solus, ipsi sibi & mundus & locus & omnia. Solus autem, quia nihil aliud extrinsecus præter illum. Ceterum ne tunc quidem solus; habebat enim secum quam habebat in semetipso, Rationem suam scilicet. Rationalis enim Deus, & Ratio in ipso prius, (ratione significans, ut clare constat, Verbum.) Adv. Prax. c. 5.

5. Hip-

5. Hippolytus ait ; λόγον ἔχων EN ΕΑΤΤΩ, ἀόρα-
τόν τε ὄντα, &c. *Cont. Noet.*
p. 13.

6. *Lactantius imitatus Ter-
tullianum* habet ; Ille vero
cum sit & ipse Spiritus, ta-
men cum voce ac sono ex
Dei ore processit, sicut ver-
bum. — Merito igitur Sermo
& Verbum Dei dicitur : quia
Deus procedentem de ore
suo vocalem Spiritum, quem
non utero sed mente con-
ceperat ; inexcogitabili qua-
dam Majestatis suæ virtute
ac potentia in effigiem (i. e.
Hypostasim) quæ proprio
sensu ac sapientia vigeat,
comprehendit. *De ver. Sap.*
lib. 4. p. 371.

7. Hæc etiam fuit opinio
Alexandri, *Euseb. Caf.* &
ipsius Concilii *Nicani*, quod
hac ratione confirmari po-
test, scilicet ; *Arianorum* op-
pugnatores de Filio Dei af-
firmabant, τὸν ὄντα ΠΡΟ-
ΤΕΡΟΝ, ὙΣΤΕΡΟΝ γεν-
νηθέντα εἰς υἱόν. Prius existen-
tem, postea in Filium natum
fuisse. Apud *Athanas.* de Sy-
nod. *Arimin.* & *Seleuc.* & *Hil.*
de Trinit. lib. 4. *Ariani* con-
tra instabant, non esse Filium
antequam nasceretur ; & ex
nihilō fuisse creatum. Hanc
verō illorum assertionem,
πεῖν γεννηθῆναι, ἐκ λῶ, ana-
themate percussit Concilium
Nicanum : & pro hoc ana-
themate subscribendo talem
Apologiam edidit *Eusebius*,
viz. ἔτι μὴ τὸ ἀναθεμα-
τίζεσθαι τὸ (πρὸ τῆς γεννη-
θῆναι ἐκ λῶ) ἐκ αὐτοπο-

ενομήθη, τὸ παρὰ πᾶσι ᾧ
ὁμολογεῖσθαι εἶναι αὐτὸν υἱὸν
τῆς θεῆς καὶ πρὸ τῆς κατὰ σαρ-
κα γεννήσεως ἥδη δὲ θεο-
φιλέτατος ἡμῶν βασιλεὺς τὸ
λόγῳ κατεσκευάσει καὶ κατὰ
τῷ ἐνθεον αὐτῆς γέννησιν τὸ
πρὸ πάντων αἰώνων εἶναι
αὐτὸν ἐπεὶ καὶ ΠΙΡΙΝ Ε-
ΝΕΡΓΕΙΑ γεννηθῶναι, ΔΥ-
ΝΑΜΕΙ ἢ EN τῷ πατρὶ
ΑΓΕΝΝΗΤΩΣ. *Epist. ad Ec-
cles. Cesar. apud Theodoret.*
lib. 1. c. 12. Ex his inter
se collatis liquidò constat *A-
rianorum* adversarios, inter
quos præcipuus erat *Alexan-
der*, atq; ipsam *OEcumenicam*
Synodum *Nicanam*, opinatos
esse Filium possibilitate primò
existitisse in Patre tanquam
ingenitam Patris virtutem, &
postea ante mundum geni-
tum esse ex Patre in propriam
& distinctam Hypostasim.

Hæc Ecclesiasticorum Pa-
trum Doctrina Hæresi *Sabel-
liana* patrocinari videbatur,
quam in *Paulo Samosateno*
repræsentat *Epiphanius* posu-
isse ; θεὸν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ
ἄγιον πνεῦμα ἓνα θεόν EN
θεῷ δὲ αἰεὶ ὄντα τὸ αὐτὸ
λόγον — ὥσπερ ἐν ἀνθρώπῳ
καρδία ὁ ἰδίῳ λόγῳ μὴ
εἶναι δὲ τὸ υἱὸν τῆς θεῆς ἐνυ-
πόστατον, ἀλλ' EN αὐτῷ θεῷ,
ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ Σαβέλ-
λιος. *Hæres. 65. p. 608.* Et
contra illam argumentatur
Basilius ex Scriptura Jo. 1. 1.
ὁ *Εὐαγγελιστὴς* (inquit) —
βοᾷ καὶ θεὸς λῶ ὁ λόγος,
ἰδὼν ὑπαρξιν διδὼς τὸ υἱὸν
εἰς τὸ EN καρδία ἢ ὁ λό-
γος, πῶς αὖ ἐνοήθη θεός ;
πῶς

πῶς αὖ ἦν πρὸς τὸν θεόν ;
ἐπεὶ τε ὁ EN ἀνθρώπῳ
λόγῳ, ἀνθρώπος, ὅτε πρὸς
αὐτὸν εἶναι λέγεται. ἀλλ'

EN αὐτῷ Homil. 27. Pro-
pter hanc etiam opinionem
Hæreseos dicam Marcello im-

pingit Eusebius libris contra
illum scriptis. Eam porro
condemnavit Athanasius, in

Expos. Fid. & Cyril. Hieroso-
lym. Catech. 4. Differentia
igitur inter Catholicos Patres

& Hæreticos hæc erat ; quod
hi Verbum in Patre ita insi-
tum fuisse putabant, ut nun-

quam ex illo processisse &
Filium propria & distincta
Hypostasi extitisse crederent ;

sed solitariam Patris perso-
nam variis speciebus appa-
ruisse fingeant, quas species

sive manifestationes nunc
Patrem, alias Filium aut Spi-
ritum Sanctum nominave-

rent : illi vero Verbum ex
virtutis Forma & sensu in
quo prius in persona Patris

extiterat, voluntate & po-
testate Dei inexcogitabili ra-
tione genitum fuisse ex Patre,

& Hypostasin propriam &
distinctam substantiam divi-
nam comprehendisse prædi-

carunt ; atq; hoc idem de
Spiritu Sancto senserunt. Lo-
cus igitur antecitatis,

1. Tatianus dicit verbum
ἐργον πρωτότοκον. Etsi
dubitari potest an ipse Hy-

postasin Filii a Patre vere
distinctam posuit.

σοφίας ἐξερευζόμενον πρὸ
τῆς ὅλων. Iterumq; ἐγέννησε
προφρετικὸν πρωτότοκον πα-
σης κτίσεως.

Terullianus ; Hæc est Na-
tivitas perfecta Sermonis,
dum ex Deo procedit, &c.
Adv. Prax. c. 7.

Et rursus ; nos etiam Ser-
moni atq; rationi itemq; vir-
tuti, per quæ omnia molitum

Deum ediximus, propriam
substantiam Spiritum inscri-
bimus. — Hunc ex Deo

prolatum dicimus, & pro-
latione generatum. Apol.
c. 21.

Hippolytus ; κόσμῳ ὁρατὸν
ποιεῖ, πρῶτον φωνὴν φθεγ-
γόμενον καὶ φῶς ἐκ φωτός
γεννῶν προῆκεν τῇ κτίσει
κρίον.

Lactantius, ut supra nota-
tum ; inexcogitabili quadam
Majestatis suæ virtute ac po-

tentia in effigiem (i. e. Hy-
postasin) quæ proprio sensu
ac sapientia vigeat, compre-

hendit. Deniq; quid de vera
Filii Nativitate sensit Alex-
ander, Eusebius & Concilium

Nicanum, omnibus veterum
libros vel leviter attingenti-
bus satis est notum.

Hoc tantum amplius ad-
jiciam, nempe ; quod pla-
num est veteres ante me-

moratos in locis citatis de
una vera & divina Filii Ge-
neratione locutos fuisse ;

quoniam nullam alteram prio-
rem meminerunt, aut nutu
quidem significarunt : atq;
hac re profecto reliquorum
mentem exprimit Lactantius

dicens ; Bis natus est ; pri-
mum

mum de Deo in Spiritu, ante
ortum mundi : postmodum
in Carne, ex homine. Epit.
c. 43.

P. 242. Si enim natus non
fuiſſet, innatus — aequatione
in utroq; oſtenſa, duos face-
ret innatos, & ideo duos fa-
ceret Deos.] Uno animo con-
ſentiebant Patres omnes An-
tenicani Unitatem Dei in in-
genita & incomparabili Dei
Patris Divinitate collocare :
& quotieſcunq; tam illi quam
etiam Nicani Scriptores unius
Dei mentionem faciunt, ip-
ſum Deum Patrem διακρι-
τικῶς, i. e. à Filio discrimi-
nauim, prædicaverunt.

Sic loquitur primævus an-
tiſtes Irenæus ; nos autem u-
num & ſolum verum Deum
doctorem ſequentes —
qui in noviffimis temporibus
Filium ſuum manifeſta-
vit. Lib. 4. c. 69.

Iterum ; ſolus hic Deus in-
venitur, qui omnia fecit, ſo-
lus omnipotens & ſolus Pa-
ter. — ſolus unus Deus fa-
bricator — hic Pater, hic
Deus. Lib. 2. c. 55.

Rurſus ; ipſo Domino Pa-
trem tantum Deum & Do-
minum eum, qui ſolus eſt
Deus & Dominator omnium,
tradente diſcipulis. Lib. 3.
c. 9.

Et Tertullianus ; Quid e-
rit unicum & ſingulare, niſi
cui nihil adæquabitur ? Quid
principale, niſi quod ſuper
omnia, niſi quod ante om-
nia, & ex quo omnia ?
Hæc Deus ſolus habendo eſt,
& ſolus habendo, unus eſt.

Si & alius habuerit ; tot jam
erunt Dii, quot habuerint quæ
Dei ſunt. Adv. Hermog. c. 4.

Idem rurſus ; ſi Filius fue-
rit ei, cuius Monarchia ſit,
non ſtatim dividi eam, &
Monarchiam eſſe deſinere, ſi
particeps ejus adſumatur &
Filius : ſe proinde illius eſſe
Principaliter, a quo commu-
nicatur in Filium. Adv. Prax.
c. 3.

Et Origenes ; καὶ τὸ πολλὰς
φιλοθέας εἶναι εὐχομένους τα-
ράσσειν, εὐλαβεμένους δύο ἀ-
ναγορεύσασθαι θεούς. — ἐντεῦθεν
ἀνέδειξαι δύναſται λεκτέον ὅτι
αὐτοῖς. ὅτι τότε μὲν ΑΥΤΟ-
ΘΕΟΣ ὁ θεὸς ἐστὶ διόπερ καὶ
ὁ Σωτὴρ φησιν ἐν τῇ πρὸς τὴν
πατέρα εὐχῇ, ἵνα γινώσκω-
σί σε τὸ μόνον ἀληθινὸν θεόν.
&c. Com. in Joan. p. 46.

Et Eusebius ὁ πᾶν, dicit
θεὸν εἰκότως οἱ θεοὶ ἀναγο-
ρεύουσι λόγοι, ὡς καὶ ταῦτα
μετὰ τῶν ἄλλων παρὰ τὸν
πατέρα ἡξιομένον προσήγα-
γείας, εἰληφότα τε, ἀλλ' οὐ
ιδιόκτητον αὐτὴν ἐχρημά-
σας μὲν ὅτι δίδωσιν, ὁ δὲ λα-
βάνει. ὥς τε κρείων καὶ ἐν
ἐκείνῳ εἶναι θεὸν καὶ μόνον
μὲν καὶ φύσει ὄντα, καὶ μὴ πα-
τέρι λαβόντα. Demonſt.
vang. lib. 5. c. 4.

Iterumq; idem ; ὁ δὲ
πατὴρ καὶ τὸ ὡς ὁ πατὴρ
κρείων καὶ θεός. ὅθεν εἰκότως
ἀνατετέχουσιν εἰς μίαν ἀρχὴν
καὶ εἰς ἓνα θεὸν συντάσσας
ἡμῶν τὰ τὸ εὐσεβὲς θεο-
γίας. Ibid. c. 8.

Et alibi ait ; τὸ ὡς
ἡμῶν ὁμολογούμενος θεός
ἐν γενέσει, μόνος θεός.

νος ὁ μόνος ἀναρχος καὶ ἀγέννητος, ὁ τὴν θεότητα οἰκείαν κεκλημένος, αὐτῷ τε τῷ υἱῷ καὶ τῷ εἶναι καὶ τῷ τοῖσδε εἶναι γεγονὸς αἰτιᾷ. *De Eccles. Theolog. lib. I. c. II.*

Infinitus essem, si omnia ad hanc quæstionem pertinentia quæ habet *Eusebius*, describerem; unum igitur locum duntaxat amplius addam; ἐδὲ δύο θεὸς ἀνάγκη εἶναι τῷ τὰς δύο ὑποστάσεις τιθέντι. ἐδὲ γὰρ δύο *ΙΣΟΤΙΜΟΤΣ* αὐτὰς οὐζόμεθα, ἐδὲ ἄμφω ἀνάρχος καὶ ἀγέννητος· ἀλλὰ μίαν μὲν τὴν ἀγέννητον καὶ ἀναρχὸν θατέραν δὲ γεννητὴν, καὶ ἀρχὴν τῷ πατέρι κεκτημένην. *Ibid. lib. 2. c. 7.* ⊕

Ipse etiam *Athanasius* ad eundem modum loquitur; ὁ πατὴρ διὰ τῷ λόγῳ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἰδὲ πάντα ποιεῖ καὶ ὅπως ἡ ἐκκλησία τῷ ἁγίῳ Τετραδῷ σῶζεται καὶ ὅπως εἰς θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κηρύττεται, ὁ ὅτι πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν· ὅτι πάντων μὲν ὡς πατὴρ, ὡς ἀρχὴ καὶ πηγὴ διὰ πάντων δὲ διὰ τῷ λόγῳ, ἐν πᾶσι δὲ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Hæc Doctrina, addit ipse, est ἡ ἐξ ἀρχῆς παραδόσις, πῶς τῷ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἣν ὁ μὲν κύριος ἔδωκεν, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ πατέρες ἐφύλαξαν. ἐν ταύτῃ ἡ ἐκκλησία τεθεμελιώθη καὶ ὁ ταύτης ἐκπίπτων, ὅτ' ἂν εἴη, ὅτ' ἐπὶ λέγοιτο Χριστιανός. *Epist. 1^a. ad Serap.* O si sic omnia *Athanasii*! & verum

quidem est illum nunquam appellasse Filium absolute, τῷ εἶναι ἢ τῷ μόνον θεόν, *unum sive solum Deum.*

Et Synodus *Antiochenfis*; ὅτε μὴν τεῖα ὁμολογῶντες πρὸς γὰρ καὶ τρία πρόσωπα, τὸ πατὴρ καὶ τὸ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα κατὰ τὰς γραφάς, τρεῖς διὰ τὸ τοῦ θεοῦ ποιῶμεν· ἐπειδὴ τῷ αὐτοτελεῖ καὶ ἀγέννητον, ἀναρχόν τε καὶ ἀόρατον θεόν, εἶνα μόνον οἶδαμεν τῷ θεῷ καὶ πατέρα τῷ μονογενῆ. *Apud Socrat. lib. 2. c. 19.*

Necnon *Sirmienſe* concilium; εἰς τὸν κύριον τῷ πατέρα καὶ τῷ υἱὸν κύριον, — δύο λέγοι θεὸς, ἀνάθεμα ἔστω· ἐ γὰρ συντάσσομεν τῷ υἱὸν τῷ πατρί, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ πατρί (νοῶμεν) — κεφαλὴ γὰρ ἐστὶ καὶ ἀρχὴ πάντων, ὁ υἱὸς. κεφαλὴ δὲ ἐστὶ τῷ Χριστῷ, ὁ θεός· ὅπως εἰς μίαν ἀναρχὸν ὅτι δὲ ὅλων ἀρχὴν δι' υἱὸς εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀναγομεν. *Ibid. c. 30.*

Hilarius hanc Doctrinam amplexus est; confitemur (inquit) non Deos duos, sed Deum unum; neque per id non & Deum Dei Filium, est enim ex Deo Deus; non innascibiles duos: quia auctoritate innascibilitatis *Deus unus* est. *De Synod.*

Iterum; non enim Patri adimitur quod *unus Deus* est, quia & Filius *Deus* sit: — ob id *unus Deus*, quia ex se *Deus*. *De Trin. lib. 4.*

Denique de Scriptoribus *Nicanis* & *Postnicanis* testatur *Doctiss. Bullus*; veteres Deum

⊕ raser
castra
val loca
ad nota.

Patrem, eo quod Principium, Causa, Auctor & Fons Filii sit, *unum illum & solum Deum* appellare non sunt veriti. Sic enim ipsi Patres *Nicani* exordiantur suum Symbolum; *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, &c. Defens. F. N. Sect. 4. c. 1. § 6.*

Et certissimum quidem est, hanc de Unitate Dei Doctrinam, qua Deus Pater *solus* est *unus Deus*, auctoritate in-nascebilitatis, ut loquitur Hi-

larius, a primævis Ecclesiæ incunabulis in sequentia se-cula profluxisse; & in baptis-mi Symbolis & in Docto-rum Scriptis apud Ecclesias tam Orientis quam Occiden-tis prædicatam remansisse, etiam diu post Concilium *Ni-canum*: neq; isto tam longo tempore quivis etiam illorum qui Filium Patri *consubstan-tialem* statuerunt, ipsum Fi-lium esse *unum illum & so-lum Deum*, asserere est ausus,

INDEX

INDEX

Locorum S. Scripturæ a Novatiano citatorum.

	Pag.		Pag.
G EN. i. 3, &c.	127	Gen. xlix. 10.	59
6.	55	11.	175
14.	2		
26, 28.	6, 128, 197	Exod. iii. 9, 10.	52
27.	5, 128, 175, 197	14.	35
29.	259, 260	iv. 13.	61
31.	32, 262	vii. 1.	163
ii. 7.	6	xxxi. 18.	43
9.	52	xxxiii. 20.	135
16, 17.	7		
iii. 4, 5.	11	Levit. xi. 3, 4, 9, 10, 13.	261
17.	12	4, 7.	268
v. 24.	52	6, 15, 16, 18, 19, 29, 30.	269, 270
vii. 2.	262		
viii. 21.	43		
ix. 3.	260	Num. xi. 5, 6.	272
xi. 7.	132, 133		
xii. 7.	134	Deut. iv. 24.	49
xvi. 7, &c.	139, &c.	39.	26
xvii. 8.	59	v. 15.	43
xviii. 1.	143	vi. 4.	233
xix. 24.	145, 197	viii. 3.	275
xxi. 17.	147	xviii. 5.	61
18, 19.	147	xxviii. 66.	62
xxii. 12.	52	xxix. 5.	54
xxxi. 11, 12, 13.	149, 150	xxxii. 8.	133
xxxii. 24.	59, 152		
26, 27, 28, 30, 31.	152, 153, 156	3 Reg. viii. 39.	97
25.	152		
xlvi. 14, 15, 16.	157	4 Reg. xix. 16.	43
		Pfalm.	

I N D E X.

	Pag.		Pag.
Pfalms. ii. 7.	197, 198	Esa. lxy. 2.	65, 212
8.	66, 198	lxvi. 1, 2.	29, 43
xviii. 5, 6.	96		
xxi. 17, 18.	212	Jerem. xvii. 5.	104, 118
xxxiii. 15.	44		
16.	43	Ezech. i. 18.	56
xliv. 1.	93, 94, 111, 126, 128	22.	55
8.	222	x. 12.	56
lxvii. 18.	57		
lxviii. 22.	212	Dan. iii. 27.	54
lxxi. 1.	66		
lxxxi. 1, 2.	162	Ose. i. 7.	85
7.	163	vi. 3.	66
xcviii. 1.	55		
ciii. 24.	26	Joel ii. 28.	218
32.	27		
cix. 1.	66, 198, 201	Amos iv. 11.	145
cxviii. 8, 9, 10.	43, 44		
cxlviii. 6.	26	Habac. iii. 3.	89, 90
Esa. i. 20.	43	Zach. vii. 6.	275
iii. 27.	46		
vii. 14.	63, 86, 87	Malach. iii. 6.	34
viii. 3.	211		
ix. 6.	142, 148, &c.	Mat. i. 23.	186
xi. 1.	63	iii. 16.	221
2, 3.	221	v. 3, 6.	277
10.	65, 66	8.	215
xxv. 3, 4.	87, 88	ix. 4.	97
5, 6.	63, 88	x. 29, 30.	53, 54
xxxvii. 20.	229	33.	104, 105, 302
xl. 12.	27, 229	28.	194
22.	27	xj. 27.	78
xlvi. 2, 3.	64	xii. 32.	225
8.	28	xvi. 16, 17.	200, 201
xlvi. 25.	97	xviii. 32.	302
xliv. 6, 7.	229	xix. 16.	234
xl. 1.	198	17.	230, 233
7.	30	xxii. 3, &c.	302
21.	28, 229	43, 44.	83
xlvi. 11.	28	xxiii. 8, 10.	233
liii. 2, 3, 5.	65	xxviii. 20.	87
7.	64, 212		
lv. 3, 4, 5.	64	Mar. ii. 5.	98
lxi. 1.	222	vii. 19.	275
		Mar.	

I N D E X.

	Pag.		Pag.
Mar. xvi. 15.	53	Joan. xii. 28.	200
Luc. i. 35.	186, 187	xiii. 5.	145
ii. 7.	92	xiv. 6, 7, 8.	210
vi. 5.	83	9.	209
24.	277	12, 15, 16, 23, 26, 28.	213,
x. 22.	201		214
xvi. 19, &c.	278	16, 17.	218, 219
xviii. 19.	32	28.	199
xx. 38.	195	xv. 1, 2, 9, 10, 15, 21.	214
		26.	220
Joan. i. 1.	94, 95, 231	xvi. 7, 13.	220
3. 94, 107, 112, & passim.		14.	119
10.	84, 94	xvii. 3.	120, 121, 201
11.	94	4.	201
14.	74, & passim.	5.	83, 96, 122, 201
15.	105	xx. 17.	199, 200
18.	148	22, 23.	218
ii. 19.	166	28.	99, 231
iii. 13.	96	Akt. ii. 17.	218
32.	166		
34, 35.	165	Rom. i. 3.	83
iv. 21.	44	8.	289
24.	42, 48	20.	31
34.	275	vii. 14.	43, 258
v. 19, 26.	105	viii. 9, 26.	222
21, 22.	83	21.	31
vi. 26, 27.	275	ix. 5.	99, 231
38.	166, 198	xi. 33.	57
46, 51, 62.	106	36.	31
viii. 14, 15.	107, 108	xiv. 17.	274
17, 18.	200		
23.	109	i Cor. ii. 9.	49
42.	110	12.	224
51.	112	iii. 6, 7, 8.	204
58.	83, 114	16.	222
x. 11.	234	vi. 13.	274
18.	166	vii. 40.	224
27, 28.	115	x. 20, 21.	280
30.	98, 116, 202	25.	274
32.	117	xii. 3.	225
33, 36.	206, 208	xiv. 32.	224
35, 36.	117	xv. 50.	75
xi. 26.	118	2 Cor. iii. 17.	252
42.	201	iv. 13.	219
			Gal.

I N D E X

	Pag.		Pag.
Gal. i. 1, 12.	100	1 Tim. ii. 5.	168, 169
iii. 20.	230	iv. 1, 2.	224, 225
iv. 4.	83	1, 2, 3, 4, 5.	274
v. 17.	223	vi. 8, 10.	278
		16.	136, 230
Ephes. iv. 10.	134, 135		
vi. 12.	257	2 Tim. i. 11.	233
Philip. ii. 9.	178	Tit. i. 15.	273
6—12.	174, 175		
iii. 14.	257	2 Pet. iii. 11, 12, 13.	19
Coloss. i. 15.	137, 166	1 Joan. i. 5.	48
16.	94, 103	iv. 8.	48
ii. 15.	168	12.	136
18, 19, 21, 23.	276		
1 Tim. i. 17.	31	Apoc. xxii. 18, 19.	123

I N D E X

INDEX

Rerum, Verborum, & Phrasium
memorabilium quæ occurrunt in *Novatiani* libro de Trinitate & tribus
Epistolis : & etiam in præfatione
nostra, & dissertatione prævia, & notis
in Auctorem.

*P. paginam indicat. c. caput. T. librum de Trinitate.
Cib. Epistolam de cibis Judaicis. Ep. 1. Epistolam
primam ad Cyp. Ep. 2. Epist. secundam. N. no-
tas. N. A. notas addendas ad fin. Præf. præfatio-
nem. Diff. dissertationem præviam.*

A.
A Brupta dementia. T. c.
25. p. 192.
Adam, Abel, Abraham,
&c. prædestinatos in gloriam
docet Novatianus cum Pa-
tribus veteribus contra Mar-
cionitas & Tatiani sequaces.
T. c. 16. p. 125, & Not. 4.
Affluenter habitare. T. c. 29.
p. 221.
Agitare hæreticum. T. c. 28.
p. 216.
Aliquotiens. T. c. 20. p. 162.
Alterutro utrunq; periclitetur. T.
c. 11. p. 83.
Amictum vox in neutro genere.
T. c. 21. p. 171, 173.

Angeli nomen non competit
Patri sive Deo summo. T.
c. 18. p. 141, 142. sicut nec
Dei nomen Angelis conce-
ditur. ibid. p. ibid. ubi sen-
sus auctoris explicatur, N. 1.
Angeli ante mundum visi-
bilem creati. T. c. 1. p. 14.
sententiæ philosophorum &
Ecclesiasticorum Scriptorum
de ea re proferuntur, N. 3.
ibid. Angelis commissam fu-
isse gentium procuracionem
ex S. S. docuerunt & Judæi
& Christiani. T. c. 17. p. 133.
N. 3. ubi 70 Bib. interpret.
Lectio confirmatur. Ange-
los verum corpus habuisse
I i &

I N D E X.

- & revera comedisse, &c. cre-
diderunt Antiqui Patres Ec-
cles. Judæos vero veteres id
de illis non credidisse con-
stat ex *Philone*. T. c. 18. p.
143. N. 3. Angelos dictos
esse Deos asseritur. T. c. 20.
p. 161. & veram divinitatem
habuisse illos existimabant Ec-
clesiæ Christianæ Doctores.
ibid. N. 1.
- Anima hominis rationalis *con-*
substantialis Deo. T. c. 1.
p. 5, 6. hæc erat sententia
veterum philosophorum, Ju-
dæorum & Christianorum,
ibid. N. 2. & Diff. p. 39—
43. Animarum defunctorum
locus designatur esse sub ter-
ra. T. c. 1. p. 16, 17. & N. 2.
- Animæ humanæ immortalitas
asseritur. T. c. 25. p. 193,
194. & N. 2.
- Animose docere. Cib. c. 1. p.
257.
- Avaritia ad fruges ferendas ho-
mines primo exarsit. Cib. c.
2. p. 260. N. 2.
- B.
- B**abylonii ignes non læde-
bant tres pueros captivos.
& quare. T. c. 8. p. 54. &
Not. 2.
- Benedictio Jacob in pueros Jo-
seph Manassen & Ephrem
Gen. 48. explicatur. T. c. 19.
p. 157, 158, 159. & N. 2.
p. 158.
- C.
- C**amelus animal immu-
dum quid significat. Cib.
c. 3. p. 268.
- Charadrius quare immundus.
Cib. c. 3. p. 270. & N. 4.
- quare item & Cygnus im-
mund, ibid.
- Cherubim explicatio apud *E-*
zech. T. c. 8. p. 55, 56. &
N. 1. in utraq; pagina.
- Christus vid. Filius Dei.
- Christum esse *Deum* credere ad
salutem necessarium. T. c. 12.
p. 86. vid. ibid. N. 1. Chri-
stus homo est cum Deo
junctus. T. c. 15. p. 109.
Christus erat *Deus* ante mun-
dum non *prædestinatione* sed
divina genita substantia. T.
c. 16. p. 123. & N. 2. Chri-
stus omnibus Angelis *major*
& *melior* est. T. c. 16. p.
125, 126. c. 20. p. 162.
Christus deposuit divinam for-
mam & auctoritatem in Na-
tivitate humana. T. c. 22.
p. 173. & N. 2. & p. 177.
& N. 1. Christus *Dei* no-
men accepit a Patre suo
propter humilitatem in susci-
pienda carne humana. T.
c. 22. p. 176. vid. N. 3. &
p. 178. N. 4.
- Cludit. T. c. 17. p. 131.
- Combibere animo. T. c. 28.
p. 215.
- Communicationis prærogativa.
Ep. 2. p. 311.
- Communio substantiæ inter Pa-
trem & Filium discutitur.
T. c. 31. p. 248. N. 1.
- Condiscimus. T. c. 3. p. 31.
- Conduco, i. e. conjungo. T. c.
27. p. 205.
- Confœderatum. T. c. 21. p.
168.
- Confibulatione foederis sociare.
T. c. 24. p. 191.
- Confibulare concordiam. T. c.
23. p. 183.
- Con.

INDEX.

Consubstantialitas, vid. Homou-
sion.

Corporatur. T. 12. p. 91.

Corporata veritas. T. c. 9. p. 58.

Corvi esus quare prohibetur in
lege. Cib. c. 3. p. 270.

Creationis descriptio & forma-
tionis Hom. &c. T. c. 1. per
tot.

Culpa inuritur. Cib. c. 2. p. 258.

Cumulate distributus. T. c. 29.
p. 221.

D.

DEcoquere potestatem quid.
T. c. 23. p. 183.

Dei nomen Angelis nunquam
concessum quomodo intelli-
gitur. T. c. 18. p. 141, 142.
N. 1.

Deus *locus* omnium. T. c. 17.
p. 131, 132. Sententiæ Ju-
dæorum veterum & Christia-
norum Patrum de hac re
ostenduntur. ibid. N. 2. Deus
Pater visus est per Filium.
T. c. 18. p. 135, 136, 137.
& N. 6. p. 135. Deus Pater
perfectissimus rerum institutor.
T. c. 1. p. 2. Scriptores pri-
mævi *Patrem* solum statue-
runt summum & primarium
conditorem. ibid. N. 1. &
N. A. p. 320. Deus non
invidet homini. T. c. 1. p.
13. & N. 3. Dei omnipræ-
sentia & immensitas docetur
contra hæreticos. T. c. 2. p.
18, 19. & N. 3. Deus inno-
minabilis. T. c. 2. p. 20, 21.
& N. 3. incomprehensibilis
& omnimodo inexcogitabilis.
ibid. & p. 22. N. 2. Dei
nominis vis & explicatio se-
cundum veteres Christianos
& philosophos. N. A. p. 323,
324. Deus nomen non ha-

bet. quare T. c. 4. p. 38.

N. 4. Deus Pater solus ab-
solute bonus. T. c. 4. p. 32.

N. 1. Deus immutabilis.
quare. T. c. 4. p. 34, 35.

Deus Pater *unus & solus Deus*
extra comparem. T. c. 4. p.

36. & N. 4. Deo quo sensu
humanæ passiones adscribun-
tur in S. S. T. c. 5. p. 40, 41.

N. ibid. Deus simplex &
incorporalis. T. c. 5. p. 41.

quomodo humanæ formæ
partes Deo adscribunt S. S.

T. c. 6. p. 42. explicantur.
T. c. 6. p. 45, 46, 47. & N.

ibid. Dei sola voluntas suf-
ficit ad omnia instituenda.

T. c. 6. p. 46, 47. & N. ibid.

Deus totus oculus, &c. T.
c. 6. p. 47. Deus (*θεός*) &

Deus (*ὁ θεός*) cum articulo
denotatur. T. c. 13. p. 94.

N. 3. Deus Pater præcepit
verbo soli ut omnia per illum

conderentur. T. c. 17. p. 127.
& N. 2. & N. A. p. 345—

348. Dei Patris immensitas
ex Scripturis & Patrum pri-

mævorum testimoniis asseri-
tur: & quomodo Pater *so-*

lus dicitur immensus & invi-
sibilis ex sententia veterum

Patrum large discutitur. T.
c. 17. p. 130, 131. & N. ibid.

& N. A. p. 348 — 353.

Deum Patrem in futuro se-
culo visum iri *personaliter* ex-

istimabant veteres Patres. T.
c. 18. p. 138. & N. 5. Dei

nomen inditur hominibus in
S. S. T. c. 20. p. 162, 163.

Duo Dii non possunt existere,
quia Pater solus est ingeni-

tus ideoq; unus Deus. T. c.
31. per tot.

I N D E X.

Diaboli invidia hominem primum perdidit. T. c. 1. p. 10.
 N. 2. & N. A. p. 322, 323.
 ubi variæ veterum sententiæ de diaboli lapsu proponuntur.
 Digestæ voces. T. c. 29. p. 217.
 Divinitas Christi impassibilis, quo sensu juxta Patrum sententias. T. c. 25. p. 192, 193.
 & N. ibid. & N. A. p. 356
 — 360. ubi de passione verbi Dei proferuntur veterum opiniones.

E.

Effrenatius & effusus Christi divinitatem confiteri quid. T. c. 23. p. 182.
 Effusis habenis admoveere sumptus. Cib. c. 4. p. 272.
 Enormitas perpetua manebit. Cib. c. 2. p. 253.
 Enormiter traditur. Cib. c. 2. p. 259.
 Episcopus solus potuit lapsis pacem dare. Ep. 2. p. 313. & N. ibid.
 Erroris præsumptio. T. c. 30. p. 232.
 Esai. 7. 14. differitur. N. A. p. 333, 334, 335.
 Ethnici denotantur quibusdam animalibus immundis. Cib. c. 3. p. 267.
 Eventilare tractatus. T. c. 21. p. 165.
 Examen divinæ dispositionis. T. c. 3. p. 27.
 Exhæres fidei quid. Ep. 1. p. 290. & N. ibid.
 Exiguitas potestatis. T. c. 20. p. 165.

F.

Fabularum corpus. T. c. 10. p. 73.
 Faciunt contra Testamentum &

vetus & novum. T. c. 17. p. 130.
 Fœderasse in unam concordiam. T. c. 13. p. 96.
 Fallenter. T. c. 18. p. 138.
 Fœneratum & mutuatum tenere. T. c. 24. p. 190.
 Filius Dei secundarius Creator Patris sui ministrans voluntati & jussis. T. c. 1. p. 2.
 N. 1. N. A. p. 320. Se summum bonum nominari recusat. T. c. 2. p. 24. N. 4. vid. & c. 4. p. 32. N. 1. Filius & Spiritus S. manus Dei dicti. N. A. p. 324, 325. Filio omnia tradita sunt a Patre, quomodo intelligendum. T. c. 11. p. 78. & N. 1. N. A. p. 331. per Filium universa condita quomodo intellexerint veteres. T. c. 11. p. 78. N. 2. N. A. p. 332, 333. Filii coæternitatem cum Patre nunquam docuerunt veteres; sed e contra Patrem ante Filium extitisse crediderunt. T. c. 11. p. 78. & Not. 4. Filius & Deus esse & Angelus Patris sui probatur. T. c. 18. per Tot. Filius est Deus qua de Deo natus. T. c. 11. p. 82. non vero qua Deus summus. ibid. N. 1. Filius Deus & homo probatur. T. c. 11, 12. 13, 14, 15, 16, 17. per tot. Filius qua Deus descendit de coelo. T. c. 11. p. 84. & N. 1. Filium *super omnia Deum* quomodo intellexerint veteres; & solum Patrem absolute *super omnia Deum* statuerint. T. c. 13. p. 99. N. 3. N. A. p. 337—341. Filii omnipræsentia in Ecclesia ad accipiendas colentium

I N D E X.

tium preces docetur. T. c. 14. p. 103. vid. N. 3. Filius invocatur tanquam mediator. T. c. 14. p. 104. & N. 1. N. A. p. 342—345. ubi copiose proponitur iudicium Ecclesiæ Catholicæ primævæ de summo & primario *unius Dei Patris* cultu, & secundo & subordinato & sequestri cultu Dei verbi sive Filii. Filium non a Deo *factum* esse, sed ex Deo processisse docuit *Novatianus*. T. c. 15. p. 110. vid. ibid. N. 1. Filius Patri subditus etiam qua Deus. T. c. 18. p. 142. Filius a Patre Dominus & Deus *constitutus* est. T. c. 20. p. 164. Hæc fuit unanimes veterum doctrina. ibid. in N. vid. etiam c. 22. p. 176, 178, 179. Filius *qua Deus* se Deo Patri nunquam comparavit, quoniam Divinitatem suam traxit ex donatione Dei Patris. T. c. 22. p. 176. Filius secunda post Patrem persona quomodo intelligebatur a patribus antiquis. T. c. 26. p. 197. & N. 1. & N. A. p. 360—365. Filius & Pater *unum* sunt quomodo intellexit *Novat.* & reliqui veterum. T. c. 27. p. 202. N. 1. & N. A. p. 367—370. Filius *minor* Patre est. T. c. 27. p. 206. & N. 1. Filius *quæ missus* subditus est Patri & inferior secundum veterum doctrinam. T. c. 27. p. 207. & N. 1. Filius non comparari potest Patri. T. c. 31. p. 236. N. 1, 2. Filium *voluntate* Patris divinitatem generationem deduxisse

semper docuerunt Ecclesiæ primævæ Patres. T. c. 31. p. 236. & N. 3. N. A. p. 373—379. ubi doctrinæ catholicæ de hac re largus campus aperitur. Filius *ante tempus* & *semper* est genitus. quid significant hæc vocabula large differitur ex Patrum primævorum testimoniis; & quod Pater præcedit Filium *Natura* ex illis demonstratur. T. c. 31. p. 238. & N. 4. & N. A. p. 383—387. ubi tam philosophorum quam Doctorum Christianorum doctrina de *tempore* & *avo* discutitur. Filium esse Patre *minorem* Origine, *Natura* & *Divinitate* & omnibus virtutibus semper & constanter docuit Ecclesia Catholica. T. c. 31. p. 240. & N. A. p. 387—391. Filius qui in Patre fuit, processit *ex* Patre. quomodo intelligendum secundum primævam & catholicam Doctrinam. T. c. 31. p. 240. & N. 4. & N. A. p. 391, 392. *etc.* Filius nullas virtutes divinas cum Patre æquales habet. T. c. 31. p. 242, 243. & Not. ibid.

Futura habere. T. c. 28. p. 212.

G.

Generosus, i. e. genere nobilis. T. c. 22. p. 175. Generositas Animæ quid. T. c. 25. p. 194. & Cib. c. 3. p. 269.

Generositas Verbi Dei quid. T. c. 25. p. 195.

Genitum esse Filium non factum putabant veteres. T. c.

15.

I N D E X.

15. p. 110. & N. 1. ubi dis-
feritur de distinctione vete-
rum inter voces, γεννῆτος,
κτιστός, ποιητός.
Gen. 49. 10. large discutitur.
T. c. 9. p. 59. N. 3.
Gessit Evangelium liberius no-
biscum. Cib. c. 6. p. 277.
Gradatim. T. c. 18. p. 137.
Gradatim reciproco meatu. T.
c. 31. p. 249.

H.

Habet fieri. græca locutio.
T. c. 28. p. 211.
Habeo pro æstimo. T. c. 28.
p. 215.
Habebat esse. T. c. 19. p. 151.
Hæreticorum Gnost. Valentin.
&c. regula doctrinæ & bap-
tismatis. N. A. p. 319. Si-
moniani, Valentin. Marcio-
nitæ, Manes, &c. liberum
arbitrium hominis denega-
bant. T. c. 1. p. 6. N. 2. &
mortem hominis invidiæ Dei
imputabant. ibid. c. 1. p. 13.
N. 3. Valentin. Hermog.
Marcion. Cerd. Manich. ma-
lum ex materiæ necessitate
profluxisse docuerunt. T. c. 1.
p. 8. N. 1. Valent. Saturni-
nus, Marcion. &c. alium
Deum incognitum Deo Patre
Christi superiorem introduce-
runt. T. c. 2. p. 18. N. 3.
Marcionitæ passiones huma-
nas Deo affixerunt. T. c. 5.
p. 40. N. 4. Anthropomor-
phiæ notantur. T. c. 6. p.
42. N. 4. Gnost. Valentin.
Marcion. Christum esse Crea-
toris Filium negabant. T. c.
9. p. 58. N. 3. & c. 10. p.
67. N. 2. Simoniani, Me-
nandriani, Marcionitæ, &c.

commentiti sunt Christum
non vera carne sed imagine
tantum carnis apparuisse. T.
c. 10. p. 67. & N. 3. Do-
cetæ omnes negabant corpo-
ris resurrectionem & salutem.
T. c. 10. p. 69. N. 1. Alii
hæretici ætheream & syde-
ream carnem Christi finxe-
runt. T. c. 10. p. 73. N. 1.
& per Virginem Mariam qua-
si aquam per fistulam trans-
measse Christum somniarunt.
ibid. p. 72. N. 1. N. A. p.
325, 326. Hæretici omnes
Christum sive Verbum Dei
incarnatum & passibilem re-
probarunt. T. c. 10. p. 71.
N. 2. Qui hæretici Christum
nudum hominem esse docue-
runt. T. c. 11. p. 76. N. 4.
N. A. p. 329—331. Sa-
belliani quid docuerunt. T.
c. 12. p. 91. & N. 1. Pauli
Samosat. Hæresis perstringi-
tur, qui Christum ante Na-
tivitatem ex Virgine Maria
non *substantia*, *Persona* sive
Hypostasi, sed *prædestinatione*
tantum extitisse docuit. T.
c. 16. p. 123. N. 2. Hæresis
perstringitur Tatiani & Mar-
cionitarum qui docuerunt A-
dam & Patriarchas non parti-
cipasse salutem. T. c. 16. p.
125. & N. 4. Hæretici Si-
mon Magus, Menander, Sa-
turninus, &c. mundum ab
Angelis conditum finxerunt.
T. c. 17. p. 128. N. 4. Hæ-
retici contra Scripturas agunt
Christum esse Deum negantes.
T. c. 18. p. 143. Hæretici,
Simon Magus, Sabellius, &c.
qui Christum esse Deum Pa-
trem sive ipsum unum Deum
docuerunt.

I N D E X.

- docuerunt, large arguuntur. T. c. 23, &c. per tot. vid. p. 181. N. 1. & N. A. p. 355, 356.
- Hæresis nominis significatio denotatur. T. c. 30. p. 232. & N. 2. in qua discutitur ex Patribus Eccles.
- Hæreticorum sacrilega convitia. T. c. 30. p. 229
- Hippolyti ætas differitur. Præf. p. 13—18.
- Hypodiaconi officium. Ep. 2. p. 309. & N. ibid.
- Homo in imagine *Verbi* creatus. T. c. 1. p. 5. N. 1. & c. 17. p. 129. N. 2. unde mortalis factus. T. c. 1. p. 10. & N. 2. & p. 11. N. 1. labores primi hominis maledicuntur, non ipse. ibid. p. 12. N. 2. quod morti damnatus arcebat ab arbore vitæ gustanda evenit ex misericordia Dei. T. c. 1. p. 12. N. 4. & p. 13. N. 3.
- Homo Christi sive humana ejus Natura est illius *caro*, sive *corpus* in nativitate assumptum. T. c. 21. p. 172. & N. 1.
- Homousion Filii cum Patre antenuit Novatianus. T. c. 31. p. 248. N. 1.
- Homousii definitio, &c. Diff. p. 30.
- Homousias divinas personas quomodo tenuit Plato & Cyril. & hæretici & Nicæna Synodus. Diff. p. 31, 32.
- Homousion vox individuae Consubstantialitati plane repugnat. Diff. p. 32, 33.
- Homousion Filii, &c. sensu specificæ consubstantialitatis propugnabant Athanas. Diff. p. 32, 33. Basil. ibid. p. 33. Chrysost. ibid. p. 33. Concilium Chalcedon. ibid. p. 34. Hilar. ibid. p. ibid. August. ibid. p. 34, 35. Hieronym. ibid. p. 37.
- Homousion personarum divinarum crediderunt quidam Eccles. Scriptores non ex recepta fide Ecclesiæ, sed ex ratiocinatione physica quæ falsa ostenditur. Diff. p. 35, 36.
- Homousion quomodo distinguebatur quando hominibus & quando divinis personis attribuebatur. Diff. p. 37.
- Homousion non denotavit secundum usum veterum personas homousias esse *aquales potestate, auctoritate, Dominio, cultu*, &c. Diff. p. 38. Hoc probatur ex sententia Platoniorum. Diff. p. 38, 39. & Stoicorum. ibid. p. 39, 40. & Judæorum. ibid. p. 40, 41. & Christianorum. ibid. p. 41. & hæreticorum. ibid. p. 42.
- Homousion in Ecclesiam primum introduxerunt Christiani quidam ex philosophorum scholis. Diff. p. 42. & Hæretici Gnostic. Valentin. &c. ibid. p. 42, 43, &c.
- Homousion sensu individuae consubstantialitatis posuerunt Montanistæ secundum *Æschinem* dicti. Diff. p. 43. Sensu specifico Montanistæ secundum Proclum nominati. Diff. p. 43, 44. Montanistas Proclianos secutus est *Tertullianus* doctrina Homousii. Diff. p. 44, 45, 46, 47.
- Homousium Filium non Patri *aqualem* statuit Tertul. Diff. p. 46.

I N D E X.

- p. 46, 47. nec Dionys. Alex. ibid. p. 50. nec Theognost. Alex. ibid. p. 51. nec Lactant. p. ibid.
- Docuerit*
Homousion Filii, &c. dubium est an docuit Origenes; & videtur non docuisse. Diff. p. 48, 49.
- Homousion Filii cum Patre statuerunt Christiani aliqui ex errore receptæ philosophicæ opinionis de sole & radiis ejus. Diff. p. 52, 53, 54. & hæretici Sabellianæ notæ inde propugnarunt homousion sensu individuae consubstantialitatis. Diff. p. 53, 54.
- Homousion Filii, &c. non receptum erat, nisi apud hæreticos, primo & secundo seculo. Diff. p. 54. neq; etiam tertio seculo admissum erat in symbolum quodcunq; aut publicam formulam Ecclesiæ. Diff. p. 55.
- Homousion Filii cum Patre simul ac publice prædicatum erat reiectum ab Ecclesia catholica, utpote *dividens, imminuens & mutabilem* efficiens substantiam divinam *unius Dei Patris*. Diff. p. 56, 57, 58, 59. reprobatur etiam ab Antioch. Synodo magna cont. Paul. Samosat. congregata. ibid. p. 57, 58.
- De Homousio error Bulli doctiss. corrigitur. Diff. p. 56. non ex homousio posuerunt Patres Nicænæ Synodi *aequalitatem* Filii cum Patre. Diff. p. 59, 65, 66. neq; aut de Homousio Filii cum Patre aut de æqualitate Filii cum Patre disceptabant Alex. Alexandriæ
- Episcop. & Arius. Diff. p. 59, 60, &c.
- Homousion pro re parva nec ad fidem necessaria habuit Constantinus Imperator. Diff. p. 62, 63, &c. Homousion quo sensu acceperunt Patres Nicænæ Synodi. Diff. p. 65, 66.
- Homousion Spiritus S. cum Patre & Filio in Ecclesiam primus invexit Athanasius. Diff. p. 66, 67.
- Homousion dissensiones & schismata in Ecclesia ciebat. Diff. p. 67, 68, &c.
- Homousion Synodi præclarissimæ & numerosissimæ tam occidentalis quam orientalis Ecclesiæ rejiciebant. Diff. p. 68, 69, 70.
- I.
- I**magine Dei non Patris sed Verbi creatum fuisse hominem communis erat doctrina Judæorum veterum & Christianorum Patrum. T. c. 17. p. 129. N. 2. inter imaginem & formam Dei distinctio. T. c. 22. p. 175. & N. 5.
- Induere vocem nominis. Clb. c. 6. p. 278.
- Indulgentiæ privilegium quid significat. Ep. 2. p. 311. & N. 2.
- Ingeniti (ὃς ἀγενήτης) nominis prærogativa. T. c. 31. p. 238. N. 3.
- Infinita duo esse non possunt. T. c. 4. p. 37. & N. 1, 3.
- Injuriose potatus. T. c. 28. p. 212.
- Intercepta poenitentia quid. Ep. I. p. 293. & N. 5.

I N D E X.

- Intercepta potestas. T. c. 17. p. 130.
- Invidia pro infamia. Ep. 1. p. 290. N. 6.
- Jo. 1. 1. differitur. N. A. p. 335, 336, 337.
- Jo. 10. 30. differitur. T. c. 27. vid. p. 202. N. 1. & N. A. p. 367—370.
- Iretur. Cib. c. 6. p. 277.
- Israel nominis explicatio. T. c. 19. p. 154. & N. 3. ubi variae Patrum sententiæ proponuntur.
- Israelitarum vestes providentia Dei non consumptæ erant in deserto. T. c. 8. p. 54. & N. 1.
- Judæorum error de corporea forma Dei perstringitur. T. c. 6. p. 42. N. 4. Judæi Dei Verbum non ignorabant; sed futurum esse Messiam nesciebant; ideoq; Christum hominem tantummodo putabant. T. c. 15. p. 108. & N. 1.
- Judaica cœcitas quid. T. c. 15. p. 109.
- Judæis veteribus inerat opinio Angelos cum verbo ministrasse Deo in creatione rerum. T. c. 17. p. 127. N. 2.
- Judæi denotantur quibusdam animalibus immundis. Cib. c. 3. p. 267.
- L.
- L** Acerta quid significat, Cib. c. 3. p. 269.
- Laicorum auctoritas in negotiis Ecclesiæ gerendis. Ep. 1. p. 298. & N. 1.
- Legitima via salutis. Ep. 2. p. 310.
- Legitimus Dei Filius est verbum Dei. T. c. 24. p. 188.
- Legitimis meatibus. T. c. 1. p. 3.
- Legitima dispositio quid. T. c. 15. p. 117. & N. 3.
- Legitima disputatio. T. c. 30. p. 231.
- Lepore quales mores depinguntur. Cib. c. 3. p. 269.
- Libellatici quales, & libelli lapforum exemplum. Ep. 1. p. 291. & N. 1.
- Libelli a martyribus lapsis concessi quales. Ep. 2. p. 312. & N. 2.
- Liberum arbitrium hominis asseritur. T. c. 1. p. 6. & N. 2. & N. A. p. 321, 322. Qui hæretici & philosophi negarunt, monstratur; & qui docuerunt. ibid. Sine libero arbitrio nulla præmia aut pœnæ possunt rite distribui. T. c. 1. p. 9. N. 3.
- Libramētis dispensare distributionem. T. c. 24. p. 190.
- Locus omnium est Deus. T. c. 17. p. 131. Hæc fuit communis opinio tam Judæorum veterum quam Eccles. Christian. Doctorum. ibid. N. 2.
- Longum facere. T. c. 26. p. 201.
- Luctatio Jacob cum Angelo explicatur. T. c. 19. p. 153, &c.
- M.
- M** Agisteria intemperantiæ præbere. Cib. c. 6. p. 278.
- Magnitudinis campus. T. c. 6. p. 43.
- Mali origo docetur. T. c. 1. p. 8. & N. 1. unde originem mali
- K k

I N D E X.

mali duxerunt philosophi &
 hæretici, ostenditur *ibid.* vid.
 & p. 33. c. 4. N. 2.
 Mediocritas conditionis huma-
 næ. T. c. 18. p. 137.
 Mensuris. T. c. 1. p. 3.
 Ministerii imposita persona. Cib.
 c. 1. p. 256.
 Miracula Christi probant illum
 esse *Deum*. T. c. 11. p. 81.
 c. 12. p. 88, 89.
 Moderanter. T. c. 3. p. 28.
 Moderanter temperare. T. c. 29.
 p. 223.
 Momenta rerum. T. c. 29. p.
 219.
 Mors homini primo descende-
 bat ex bonitate Dei. T. c. 1.
 p. 12. N. 4. p. 13. N. 3.
 Mundorum & immundorum
 Animalium unde distinctio.
 Cib. c. 3. p. 271. N. 1. & c.
 4. p. 271, 272. & N. *ibid.*
 Mundorum & immundorum
 Animalium sub lege disposi-
 tio quomodo mores huma-
 nos respicere fuit destinata.
 Cib. c. 3. p. 264, 265.
 In mundis & immundis anima-
 libus depinguntur mores ho-
 minum. Cib. c. 3. p. 265. &
 N. 1. & p. 266, & c.
 Mustela quinam mores signifi-
 cantur. Cib. c. 3. p. 269. &
 N. 3.

N.

NAsci haberet, græca lo-
 quendi formula. T. c. 18.
 p. 140.

Naturam ratione carentem esse
 artificem mundi somniarunt
 quidam Athei philosophi. T.
 c. 3. p. 30, & N. 2.
 Noctua quare animal immu-

dum. Cib. c. 3. p. 276. &
 N. 2.

Noeti ætas & historia inquiri-
 tur. Præf. p. 13, 14, 15, 16.
 & Epiphani error notatur.
ibid.

Novatianus scripserat duas E-
 pistolas, unam *de Circumci-*
sione, alteram *de Sabbato*. Cib.
 c. 1. p. 257, 258.

Novatiani liber de *Trinitate*
 falso adscribitur Tertulliano,
 necnon Cypriano. Præf. p.
 3, 4. Novatiano recte ad-
 judicatur. *ibid.* p. 4.

Novatiani Epistola *de cibis ju-*
daicis Tertulliano falso ad-
 scripta. Præf. p. 5. recte tri-
 buitur Novatiano. *ibid.* & p.
 6, 7.

Novatianum scripsisse Epistolam
 ad Cyprianum nomine Cleri
 Romani testatur Cyp. & Pa-
 cian. Præf. p. 7.

Novatiani Gens inquitur. Præf.
 p. 8.

Novatianus fuit Presbyter Ro-
 manus. Præf. p. 9. Singula-
 rem gratiam ab episcopo suo
 recepit. *ibid.* vir erat elo-
 quentissimus & bonorum mo-
 rum. *ibid.* Confessionis &
 Martyrii gloriam habuit. *ibid.*
 p. 9. Ecclesiæ schisma in-
 tulit, & propter id ab Eccle-
 sia pulsus est. *ibid.* p. 10.
 Fidei erat sinceræ. *ibid.* p. 10,
 11. & de fide illum falso cri-
 minantur Hieronymus & Ru-
 finus. *ibid.* catholicam te-
 nuisse doctrinam probatur.
ibid. p. 11, 12. Tempus
 scribendi Epistolas de Cib.
 Jud. & ad Cyp. statuitur. *ibid.*
 p. 11. & accusatio Cornelii
 Episc.

I N D E X.

Episc. Rom. contra illum diluitur. *ibid.* p. 12. Tempus scribendi librum *de Trinitate* inquiritur. *ibid.* p. 13, 14, 15, 16, 17, 18. & ante lapsum in schisma fuisse scriptum probabiliter concluditur; & Cavii Doctiff. error designatur. *ibid.*

O.

Oeconomia divina de Incarnatione Verbi Dei ex Patrum sententiis denotatur. T. c. 23. p. 183. N. 1. & p. 184. vid. etiam p. 207. N. 1.
Offici ei. T. c. 30. p. 234.
In Orationibus Christus Mediator invocatur. T. c. 14. p. 104. vid. N. 1. & N. A. p. 342—345.
Orbe criminum recurso. Cib. c. 6. p. 278.
Origenes. de illo quæritur an Filii Homousion cum Patre docuerit. *Diss.* p. 47, 48, 49.
Otiose prolatum non est verbum Dei. T. c. 15. p. 111. quid significat Phrasis. *ibid.* N. 1.
Otiose exutum carne. T. c. 21. p. 169.

P.

Papa vox quid significat. Ep. 1. p. 287. N. 1.
Paracleto Christus major est. T. c. 16. p. 119. & N. 2. & p. 120.
Paradisus. quid de illo sentiebant veteres Patres, T. c. 8. p. 51. & N. 2.
Passer sive struthio interdictus. quare. Cib. c. 3. p. 270. N. 1.
Pater Deus quo sensu ante Fi-

lium existentiam habuit juxta veterum doctrinam. T. c. 11. p. 78. N. 4. quomodo solus colitur tanquam unus & summus Deus: & quod post illum preces offeruntur Christo tanquam Mediatori. N. A. p. 342—345.

Patrem solum esse unum & verum Deum in Scripturis positum docuerunt primævi Patres. T. c. 16. p. 120. N. 1. c. 31. p. 242. N. 1. & N. A. p. 393, &c. ubi Patrum unanimis doctrina profertur.

Pater Deus Filio major. quomodo intelligendum secundum veteris Ecclesiæ doctrinam. T. c. 26. p. 199. & N. 2. & N. A. p. 365—367.

Pater Deus in Filio visus est juxta textum Jo. 14. 9. quomodo locum acceperunt antiqui Patres. T. c. 28. passim. vid. p. 209. N. 3. & N. A. p. 370, 371.

Pater Deus *solus* Originem nesciens, invisibilis, immensus, æternus, unus Deus. T. c. 31. p. 235, 236. & N. *ibid.*

Periculosa sunt quæ magna sunt, si repentina sunt. T. c. 18. p. 137.

Permixtio sociata. T. c. 24. p. 189.

Persona, Hypostasis, substantia, idem sunt. T. c. 26. p. 197. N. 1. & N. A. p. 360—365.

Philosophi. Stoici & Platonici quid sentiebant de mundi duratione & dissolutione. T. c. 2. p. 19. N. 2. Quid de animæ substantia, T. c. 1. p. 5. N. 3. Quid de libero Arbitrio

I N D E X.

- bitrio hominis & animalium irrationalium & illi & Aristoteles judicarunt. *ibid.* p. 6.
- N. 2. Quidam ex Stoicis oppugnabant libertati humanæ. *ibid.* Pythagorici & Platonici malum tam ex materia quam ex hominum voluntate emanasse putarunt. T. c. 1. p. 8. N. 1. Philosophorum opinio de inferis. T. c. 1. p. 16. N. 2. Heraclitus, Epicurus, Democritus, Straton docuerunt Naturam irrationalem esse rerum artificem. T. c. 3. p. 30. N. 2.
- Philonis Judæi sententia de animæ substantia. T. c. 1. p. 5. N. 2. & de libero arbitrio. *ibid.* p. 6. N. 2. & N. A. p. 322. De invocatione verbi sive Filii Dei tanquam mediatoris. T. c. 14. p. 104. N. 1. De Angelorum ministerio in Creatione mundi & Hominis. T. c. 17. p. 127. N. 2. Ejusdem sententia quod Angeli non habuerint verum Corpus, sed corporis phantasmate tantum apparuerint. T. c. 18. p. 143. N. 3. ejusdem distinctio inter voces *θεός* & *ὁ θεός* denotatur. T. c. 19. p. 150. N. 2.
- Pignerata. T. c. 21. p. 168.
- In Piscibus mundis & immundis describuntur mores hominum. Cib. c. 3. p. 268. & N. 1.
- Popinam secum circumferentes. Cib. c. 6. p. 279.
- Prævaricator Evangelii. Ep. 1. p. 295.
- Principalitas nominis. T. c. 24. p. 189.
- Procurasset deliciis. T. c. 1. p. 3.
- Procuratum est ventri. Cib. c. 6. p. 277.
- Profuse datum nomen Dei. T. c. 20. p. 164.
- Propensior. T. c. 30. p. 226. & N. 3.
- Propositum legis Israeliticis datæ quid. Cib. c. 3. p. 263, 264.
- Providentia Dei describitur. T. c. 8. p. 53, 54, 55.
- R.
- P**hrasis non Rapinam arbitratus est equalem se Deo esse, large differitur. T. c. 22. per tot. Judicium Patrum primævorum copiose expenditur. *ibid.* p. 173. N. 2. N. A. p. 353, 354, 355.
- Regula veritatis sive fidei quid exigit a nobis: qualis est & quomodo intelligebatur a Patribus antiquis. T. c. 1. p. 1. & N. 1. Quomodo de illa sentiebant hæretici. N. A. p. 319.
- Resurrectio carnis probatur exemplo Christi qui eadem carne qua mortuus est, resurrexit & in coelum ascendit, & in illa venturus est judicare vivos & mortuos. T. c. 10. p. 75. & N. 1. & N. A. p. 326—329. ubi variae sententiæ Patrum Eccles. denotantur.
- Rom. 9. 5. differitur N. A. p. 337—341.
- Ruminantium animalium & non ruminantium Spiritualis explicatio. Cib. c. 3. p. 266. & N. 2.

Scripturae ecclesiae usque ad 400. annos.
Sacramentum distinctio nulla in 6.
I N D E X.

S.

Sabelliani Deum Patrem *natum, visibilem & passum* dicebant. T. c. 1. p. 1. N. 2.
 Sabellii ætas inquiritur. Præf. p. 13—18.
 Sacramentorum infinita opera. T. c. 1. p. 15. vocis *Sacramentum* significatio & vis apud exteros & Ecclesiasticos Scriptores. ibid. N. 1.
 Sacrilegæ calumniæ hæreticorum. Cib. c. 1. p. 257.
 Sacrilega convitia hæreticorum. T. c. 30. p. 229.
 Sarabara. T. c. 8. p. 54.
 Scandalizatus. T. c. 30. p. 227.
 Sequela Nominis. T. c. 24. p. 189.
 Sermo contortus. T. c. 25. p. 192.
 Signata castitas. T. c. 29. p. 225.
 Silvam commovere. proverbialis expressio. T. c. 21. p. 165.
 Solennitates ciborum. Cib. c. 5. p. 274.
 Sollicita res. quid. Ep. 2. p. 315. & N. 3.
 De Spiritu Sancto regula Fidei explanatur. c. 29. per tot. vid. p. 217. N. 2. Illum esse subordinatum Patri & Filio docuerunt semper Eccles. Patres. N. A. p. 371, 372.
 Spiritus S. dona & virtutes eleganter discutiuntur. T. c. 29. passim.
 Stellionis natura quid denotat. Cib. c. 3. p. 269. & N. 5.
 Sus animal immundum quid denotat. Cib. 3. p. 268. & N. 11. & p. 269.
 Sustinere pro expectare. Ep. 1. p. 297. & N. 6.

Symboli Romani & Aquileiensis & etiam orientalis Ecclesiæ differentia. T. c. 1. p. 1. N. 2. & N. A. p. 319, 320.
 Nullum symbolum primævæ Ecclesiæ catholicæ Christum dixerit *unum Deum*, vel Spiritum S. dixerit aut *Deum* aut *Dominum*. N. A. ibid.

T.

Temperamentum Dispositionis. T. c. 6. p. 44.
 Temperate datum. T. c. 20. p. 164. & N. 1.
 Temperamentum Scripturarum. T. c. 23. p. 183.
 Temperamentum temporis. Ep. 1. p. 302.
 Temperamenti moderamen. ibid.
 Tertullianus scripsit librum apologeticum post lapsum in Montani Errores. Diss. p. 44. in Not.
 Transducit ad se. T. c. 24. p. 189.

U.

Vacillet auctoritas. T. c. 17. p. 130.
 Verbum Christi præstat Divinitatem hominibus in illum credentibus. T. c. 15. p. 113. & N. 3.
 Verbum sive Filium Dei ministrasse Deo Patri & mandata illius perfecisse in creatione mundi tradiderunt uno ore tanquam fidem catholicam Patres Ecclesiæ primævæ. T. c. 17. p. 127. & N. 2. & N. A. p. 345—348. ubi hoc argumentum large proponitur.

Verbum

I N D E X.

- Verbum Dei** non esse prolatum
αὐτοφασίαν tanquam sonum
 aeris, sed in vera divina sub-
 stantia genitum semper tradi-
 derunt veteres Eccles. catho-
 licæ Patres. T. c. 31. p. 238.
 Eadem fuit Judæorum vete-
 rum opinio. ibid. N. 1. vid.
 N. A. p. 379—383. ubi
 sententiæ Patrum contra hæ-
 reticos veram verbi divini ge-
 nerationem reprobantes co-
 piose tractantur.
- Verbi divina Nativitas** incom-
 prehensibilis omnibus crea-
 turis. T. c. 31. p. 238. & N.
 2. & N. A. p. 383.
- Verior.** T. c. 2. p. 24.
- Vespertilio** quare immunda.
 Cib. c. 3. p. 270, 271.
- Vicaria concatatione.** T. c. 4.
 p. 39.
- Videri** habebat. T. c. 28. p.
 216.
- Vigor disciplinz.** Ep. 1. p. 287.
- Virrior.** T. c. 2. p. 24.
- Ungulas** findentium & non fin-
 dentium animalium Spiritualis
 explicatio. Cib. c. 3. p. 267.
- Unitas Patris & Filii** quomodo
 intellecta apud veteres Pa-
 tres. T. c. 13. p. 98. N. 1.
- Votum compar.** Cib. c. 1. p.
 256.
- Urgenter.** Ep. 2. p. 310.

F I N I S.

Addenda ad Dissertationem præviam.

PAG. 40. l. 25. post *Philone* adde *Josepho*. & p. 41. l. 9. post *effulgentia*, adde *ψυχὴ ἀθάνατος αἰὲς καὶ θεὸς μοῖσα τοῖς σῶμασιν ἐνοικίετα* anima semper immortalis est, Deiq; particula in corporibus collocatur. *De bello Judaico* lib. 3. c. 25.

Errata in Præf. & Diff. Præv.

PAG. 4. l. 24. leg. *dixerit*. p. 13. l. 13. l. *fuerit*. p. 29. l. 1. leg. *consuerint*. l. 10. l. *fuerit*. p. 35. l. 7. leg. *errorem*. p. 38. l. 9. l. *soleret*. p. 44. not. Col. 2. l. 23. l. *nono*. p. 45. l. 35. in not. leg. quod vero scripserit. p. 47. l. 25. l. *numerare*. p. 50. l. 15. l. *posuisse*. p. 53. n. 3. l. *penult.* l. *mittuntur*. p. 58. l. *penult.* l. *illius*. p. 60. l. 3. l. *habuerit*. l. 8. l. *esset* & cum Patre coexisteret. l. 12. l. *processerit*. l. 13. l. *esset*. p. 61. l. 1. l. *retulerit*. l. 13. l. *adversariorum*. p. 63. l. 21. l. *contentiosorum*.

Errata in Textu Novatiani.

PAG. 36. l. 8. tolle comma post *habent* & pone post *artificem*. p. 39. l. 23. leg. *de incorruptione*. 50. l. 7. tolle comma post *indulgentia*. 50. l. 9. pone comma post *figmentis*. 94. l. 3. pone period. post *Regi*. 138. l. 1. tolle semicolon post *tenebras*. 139. l. 9. leg. *malum*. 149. l. 4. pone semicolon post *accipere*. 151. l. 22. leg. *subtrahit*. 182. l. 11. pone period. post *putarent*. 183. l. 6. leg. *subtrahit*. 190. l. 6. pone semicolon post *reliquisset*. ibid. l. 20. leg. *teneret*. 204. l. 6. leg. *addidisset*. 213. pro Jo. 14. 21. leg. Jo. 14. 12. 215. l. 15. leg. *certo*. 229. l. 3. pro ; leg. 1. 241. l. 8. adde comma post *Patrem*. 278. l. 6. tolle comma post *apostolus*. 280. l. 8. leg. *putet*. 303. l. 4. leg. *semperandam*.

Errata in Not. ad Novat.

PAG. 33. Col. 2. l. 13. pro *horum* leg. *iterum*. 52. 2. l. 14. pro p. 32. leg. 49. ib. l. 15. pro p. 39. leg. 61. ib. l. 18. pro p. 104. leg. 157. p. 116. l. 1. 119. l. *credebatur*. 133. Col. 2. l. 4. pro *qua* leg. *qua*. 136. Col. 2. l. 9. l. *adnotata*. 186. Col. 2. l. 15. dele & teste *Beza* in edit. *Complus*. 187. Col. 1. l. 10. dele *contra*. 199. penult. adde & post *quidem*. 201. l. 1. l. *vox*. 228. l. 23. l. *nominem*. 232. antep. l. *habuisset*. 298. ult. l. *habiti*. 315. l. 1. l. *legi*. 326. l. 2. l. *hac*. 327. l. 6. l. *sicut*. 337. Col. 2. l. 10. l. *quod* *constabantur* & *haeretici*. 340. Col. 1. l. 24. l. *an scribatur*. 366. Col. 2. l. 18. l. *ut eum*. 373. Col. 1. l. 10. l. *castra*. 381. Col. 2. l. 17. l. *baptizandis*. 384. Col. 2. l. 34. l. *τὸ χεῖρον*. 387. Col. 1. l. 13. l. *luminis*. ib. Col. 2. l. 18. l. *liceat*. Cætera quæ occurrunt vel in accentibus vel in interpunctione (editore a prelo absente) facile perspiciet & condonabit eruditus lector.

For a full and complete description of the
various kinds of paper and the manner of
making them, see the following pages.

It is to be observed that the paper
which is used for the purpose of
writing, is of a different kind from
that which is used for the purpose of
printing.

The paper which is used for the purpose
of writing, is of a different kind from
that which is used for the purpose of
printing. It is of a different kind from
that which is used for the purpose of
printing.

The paper which is used for the purpose
of writing, is of a different kind from
that which is used for the purpose of
printing. It is of a different kind from
that which is used for the purpose of
printing.

334 Vargo parrila / Ziemer 35

Intermittent water flowing from 335

Prachin form. 342 opt.

substantiu filii a potra

To him, 361. 0 p.

F. minor gna Tang 366.

U. 367 Tephrosia

Sp. 5. n. $\frac{1}{2}$ inch and $\frac{1}{2}$ inch
Tall 370.

194-370.

Xth n^o necessario genui^{us} inf. cel^{us}
prim^{us} negat^{us} affirmat. Affirmat.

primary negative affirmations. Affirmations

Tri hand co-terminus 3 is 3.

gan Dem nach in einem Pr.

minor 3 1 7 Left

Imp m Poitra. aufe proceffw. qm: gmo
391.

591.

